4/6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

TITKÁR

MAGYAR KIRÁLYI ORSZ. LEVÉLTÁR

TIZENEGYEDIK KÖTET

1893-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MDCCCXCIII.

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Bárczay Oszkár	A vehéczi és laskodi Báncsy-család czímere és Rákóczi Ferenczné Csanádi Nagy-Mihályi Anna leszármazása	38
Berzeviczy Edmund	Adalék a sárkány-rend ismertetéséhez *(két rajzzal)*	93
Csergheő Géza	A Buthkai Viczmándy-család *(egy czímerrajzzal)*	146
Csoma József	Az Aba-nemzetség czímere *(hat rajzzal)*	49
Fejérpataky László	Titkári jelentés a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről	206
Fraknói Vilmos	Genealogiai és heraldikai közlemények a vatikáni levéltárból	1
H. G. D.	A kihalt rátóthi Gyulaffy-család eredeti grófi diplomája és czímere *(egy czímerrajzzal)*	153
Dr. Illéssy János	A Vrana-család czímere	98
— —	A kassai ev. ref. egyház pecsétje	154
Kandra Kabos	Az egri püspökök pecsétjei *(két közlemény, kilencz pecsétrajzzal)*	82, 132
— —	Az egri káptalan hiteles helyének családjai *(első közlemény)*	157
Dr. Karácsonyi János	A főúri Paksy-család eredete	40
— —	Az Iklódi Désy-családról	99
— —	A gróf Csákyak és Becskyek ősei	105
Kis Bálint	Erdély régi családai. Az enyingi Török-család	22
— —	Az Inczédi és a belőle kiágazott báró Jósinczi-család	154
Dr. Komáromy András	A borsodi és ugocsai Szirmayak *(négy közlemény, egy czímerrajzzal)*	12, 58, 112, 183
— —	Genealogiai feljegyzés a Viczay és Héderváry-családok eredetéről és elágazásairól, 1708-ból	151
— —	A Jekelfalussy-család ősei *(egy oklevél-melléklettel)*	201
Mika Sándor	Erdélyi hadi zászlók 1601-ből *(két tábla színes melléklettel)*	9
Nagy Géza	Az Árpád-ház. (Az Árpádok családi története. Irta dr. Wertner Mór). Könyvismertetés	138
Nagy Imre	A Gyalókay-család czímere 1418. évből *(színes melléklettel)*	68
— —	A Szecsődy-család és 1418. évi czímere *(színes melléklettel)*	149
Petrovay György	A Dolhay-család eredete, leszármazása és története. 1366—1708. *(Három közlemény, két rajzzal)*	71, 122, 161
Pór Antal	Pecséttani apróságok: 1. Nagy Lajos herczegi pecsétje. 2. Az Orsini-Blagaj grófi család egyik ősének pecsétje 1336-ból. 3. A Német-Újváriak két ismeretlen pecsétje 1336-ból. 4. A csornai konvent pecsétjének átalakulásai. *(Hat pecsétrajzzal)*	177
Puky Andor	A Matucsinaiak	96
Salamon Vincze	Hlapčić-ok voltak-e az Alapyak?	41
Széll Farkas	A gróf Szápáry-család nemzedékrendjéhez	36
Szepessy Béla	A négyesi Szepessy-család leszármazása *(három közlemény)*	87, 141, 194
Dr. Szombathy Ignácz	Jókai Mór ősei	203
Thaly Kálmán	További pótlékok a Rákóczi-ház nemzedékrendjéhez	35
— —	A goroszlai csatában elnyert zászlókról	92
Törös Sándor	Az oroszlánosi Törös-család nemzedékrendje	27

2. Kisebb rovatok.

Lap

TARCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései ... 43, 100, 156, 205, 206

† Gróf Sztáray Antal (1830—1893) ... 157

Szakirodalom: A Pécz-nemzetségbeliek örökösödési pere 1425—1433. D. Gy. ... 44

A Pilisi apátság története, II. köt. 1541—1814. Gy. ... 45

A Berczik-család nemzedékrendje. Gy. ... 46

A Siebmacher-féle magyar czímereskönyv 28-ik, 1—3 pótlékfüzete ... 46, 212

Nagy Lajos aacheni czímeres kincsei ... 47

A frankfurti H. Keller-czég legújabb heraldikai kiadványai ... 47

George Granfeld műve a finn városok czímereiről ... 48

A Turul tárgy- és névmutatója ... 103

Az osztrák-magyar monarchia czímertára ... 103

Gróf Károlyi Ferencz és kora 1705—1758 ... 104

A bácskai nemes családok. D. ... 158

Bartsch Zachariás stájer czímerkönyve ... 160

Gritzner. Handbuch der Ritter- und Verdienstorden. Á. A. ... 212

Felhivás, SZENT-IVÁNY ZOLTÁN-tól ... 104

GENEALOGIAI ÉS HERALDIKAI KÖZLEMÉNYEK A VATIKÁNI LEVÉLTÁRBÓL.

A vatikáni levéltár néhány hónap előtt jelentékeny új osztálylyal gyarapodott.

XIII. Leo pápa, ki folytonosan éber figyelemmel kiséri azt a nagyszabású munkásságot, melynek színhelyét képezi a tőle nagylelkűen megnyitott levéltár, elrendelte, hogy a Dataria külön elhelyezett és részben megközelíthetetlen levéltárai a szent-szék (úgynevezett) titkos levéltárával egyesíttessenek.

A Dataria elnevezést egy ősrégi időktől maig fennálló hatóság viseli, melynek (idők folyamán megszorított) hatásköréhez a középkorban úgyszólván az egész egyházi administratió ügyei, sőt még a javadalmi és házassági ügyekben folyó perek is tartoztak.

Eljárásának módja az volt, hogy a hozzá beérkezett ügyekről folyamodásszerű előterjesztést, *supplicatiót* terjesztett a pápa elé, ki a mennyiben azt kedvezően kívánta elintézni, egy-két szóból álló formulát, keresztneve kezdőbetüjével, jegyzett alája.

Ennek alapján azután az okirat, a bulla, kiállíttatott és az illető helyre megküldetett.

A Dataria kétféle regesta sorozatot vezetett. Az egyikbe a supplicatiókat, a másikba a bullákat iktatták be.

Mindkét sorozat, sajnos, csonkán maradt ránk. Különféle viszontagságok következtében, és legutóbb e század elején, mikor Napoleon rendeletére Párisba, majd az ő bukása után Rómába szállíttattak, tetemes részök megsemmisült. Hozzávetőleg a supplicatiók regestáinak egy negyed része és a bullák regestáinak két harmad része veszett el.

De ennek daczára a mult év őszén mintegy 9000 (kilenczezer) kötetet szállítottak a titkos levéltárba. Az azokban foglalt iratok száma pedig három millióra becsülhető!

A bullák regestái 1389-ben, a supplicatiókéi 1417-ben veszik kezdetöket. És a mohácsi vészt megelőző időből közel 3400 kötet áll rendelkezésre.

Mindkét sorozat tartalma annyira sokoldalú, hogy a történelemnek nincs egyetlen iránya sem, mely abból gyarapodást nem várhat.

A régi főúri és nemesi családok történetéhez is értékes anyagot rejtenek a Dataria regestakötetei.

Ugyanis a középkor századaiban általános szokás volt az, hogy előkelő emberek, mikor Rómába zarándokoltak, nemcsak magok, hanem családjok tagjai, hozzátartozóik, és a birtokaikon levő templomok részére különféle kedvezésekért és kegyekért folyamodtak. Kérvényeik tehát egyebek között a családi és birtok-viszonyokra is világot vetnek, nemzedékrendi hézagokat töltenek ki és kétségeket oszlatnak el.

* * *

Ilyen kérvények egész nagy csoportjával lepett meg, a *IV. Eugén* pápához, uralkodása harmadik évében, (1433) intézett supplicatiók regestáinak negyedik kötete.

Erre az esztendőre esik *Zsigmond* királynak császárrá koronáztatása Rómában, hol május 21-ikétől augusztus 1-ig időzött.

Ismeretes, hogy 400 személyből álló fényes kisérettel jött. És tudjuk, hogy ez (miként máskor is) túlnyomó részben magyarokból állott.

De míg eddig, későbbi adománylevelekből, a kiséretnek csak néhány tagját ismertük: a százat jóval meghaladja azoknak száma, kik római tartózkodásuk kedvező alkalmát felhasználva, folyamodásokat terjesztettek a pápához.

Ellenben cseh és német folyamodó összesen alig 13 találkozott. Kétségkívül ezen nemzetiségek tetemesebb számmal voltak képviselve a császári udvarnál. Azonban Zsigmond kiséretének magyar tagjait, és csakis ezeket, abban a kedvezésben részesítette, hogy részökre a pápánál a bulláknak minden díj nélkül kiállítását eszközölte ki, a mely körülmény buzdító hatást gyakorolhatott reájok.[1]

A folyamodók sorában minden rangfokozatot képviselve találunk; kivéve a főpapok rendjét.

Mindazáltal az alsó papság tagjai nem hiányoznak.

Ezek között a legjelentékenyebb állást *Nempti Gergely* pécsi őrkanonok és *Büki István* veszprémi pap foglalták el, mint *királyi főjegyzők* (protonotarius).

András, Jánosnak fia, az udvari káplán tisztét viselte. *Kesztőlczi Antal* titeli kanonok, *Krausz Márton* esztergomi pap, *Széki János* pécsmegyei plébános és *Vetési Albert* veszprémi pap, a szépművészetek tudora, állásuk megjelölése nélkül az udvarhoz tartozóknak mondják magokat.

Bakoncsai Demeter zágrábi pap, mint Csupor Ákos udvari papja került Rómába.

Csapi László királyi titkárról a folyamodásból nem állapíthatjuk meg, pap volt-e vagy világi.

Az udvari méltóságok és hivatalnokok közől a következőkkel találkozunk:

Guthi Országh Mihály fókamarással; *Sólyagi Sebestyén* és *Tamási László* főajtóállókkal, *Ecseri László* alkamarással, *Szakácsi Baldzs* konyhamesterrel, *Szentmártoni Benedek* kulcsárral és *Simon* helyettes főszabómesterrel. Az utóbbiról azonban nem állíthajuk biztosan, vajjon magyar volt-e.

A főrendek közől Rómában voltak:

Rozgonyi István és *György* (Simon fiai) pozsonyi főispánok; *Rozgonyi István* (László fia) temesi, győri és fehérvári főispán; *Lendvai Pál* gróf; *Thallóczi Máté* kövi főispán és nándorfehérvári kapitány.

Továbbá: *Albesi* Dávid, *Bethlen* Gergely, *Derencséni* Pál, *Fáncsi* István, *Garázda* Balázs, *Gersei* Péter, *Marczali* György, Imre, István, János és *Várdai* Miklós, kik *bárók*-nak czímezik magokat.

A köznemesség ismertebb családjaiból magokra vonják figyelmünket az: *Alapi*, *Árlánházi*, *Bátmonostori Tőttős*, *Csanádi*, *Csáni*, *Omori Csolnok*, *Csupor*, *Dengelegi*, *Désházi*, *Gyerőmonostori Kemény*, *Pakosi*, *Rédei*, *Rohonczi*, *Sági*, *Sulyok*, *Szalacsi*, *Székely* családok tagjai.

A *Kiséri*, *Ladányi* és *Visaki* családok tagjainál ki van emelve, hogy *jászok*.

Tiz kérvényezőnél van megjelölve, hogy udvarnokok, huszonkettőnél hogy fegyveres szolgálatot teljesítenek (armiger, miles). Ezen folyamodókhoz hat trombitás is sorakozott.

A többieknek állásuk nincs meghatározva.

A folyamodók majd egyenként, majd többen együtt nyújtották be kérvényöket. Néhányan rövid időközben több kérvénynyel is járultak a szent-szék elé. És pedig nemcsak saját személyök, hanem rendszerint rokonaik, barátaik, néha cselédeik részére is kérték a szokásos kedvezéseket: hogy a tőlök választandó pap őket bizonyos meghatározott esetekben a pápának fönntartott bűnbocsánatban részesíthesse; hogy hordozható oltáron, hajnalhasadta előtt és interdictum alá vetett helyen is mondathassanak misét; hogy ereklyéket vihessenek haza stb.

E mellett úgyszólván mindnyájan megemlékeztek az uradalmaikon, birtokukon vagy lakóhelyökön létező templomokról, melyek számára védszentjök ünnepén és más napokon búcsúengedélyeket kértek.

Mindezen folyamodásokat IV. Eugen pápa 1433 julius 2. és 26-ika között intézte el.

A mellékletben adjuk betürendű sorozatban a folyamodók neveit, úgy a mint azok a regestakötetbe be vannak iktatva; azután azoknak neveit, a kiket kérvényökbe befoglalnak; végre

[1] L. az I. mellékletet.

azon templomokat, a melyekről megemlékeznek.[1]

Nevezetes, hogy azon sok száz bulla közől, a melyek ezen kérvények alapján kiállíttattak, a bullák fönnmaradt regesta-kötetei csak hatot tartalmaznak; azok a kötetek, a melyek a többit foglalták magokban, mind elvesztek.

És ezen bullák közől Fejér Codex Diplomaticusában egyetlen-egyet sem közöl.

* * *

A folyamodók élén maga *Zsigmond* király állott, a kinek a saját személyére és több magyarországi egyházi intézményre vonatkozó kérelmeit, bár azok sok tekintetben érdekesek, e helyen, a folyóirat feladatára való tekintettel, ismertetnünk nem lehet.

Csak egyikre szabad kiterjeszteni figyelmünket, arra, a mely a heraldika körébe tartozik.

Köztudomású, hogy Zsigmond király egy új lovagrendet alapított, melynek tagjai a *sárkány* jelvényét viselték.

A sárkányrendnek természetszerűen szabatosan kidolgozott alapszabályai voltak, a melyeket Zsigmond király 1408. évi alapítólevele megismertet velünk.[2]

Ezeknek több pontját Zsigmond király módosítani óhajtván, szükségesnek látta a pápa jóváhagyását kikérni.

E szerint meg volt állapítva, hogy valahányszor egy lovag elhal, társai a temetésen személyesen kötelesek, a mennyiben azt tehetik, megjelenni; a mennyiben pedig ebben akadályozva vannak, minden távollevő rendtag harmincz misét tartozik elmondatni a meghaltnak lelki üdveért; minden halálesetnél a rendtagok kötelesek voltak egy új gyászruhát készíttetni, azt egy napon át viselni, s azután egy koldusnak ajándékozni; a rendtagok minden pénteken, Krisztus kinszenvedésének emlékére, fekete ruhát viselni, és valahányszor ezt elmulasztották, Krisztus öt sebének emlékére öt misét elmondatni, s minden miseért a papnak négy dénárt adni tartoztak.

Zsigmond király attól tartott, hogy sok lovag részint feledékenységből, részint foglalkozásai és körülményei miatt, a jelezett kötelezettségeket teljesíteni elmulasztván, lelkiismeretöket súlyos bűnökkel terhelik. Ezért szándéka volt ama kötelezettségek helyett a rendnek eddig és ezentúl felveendő tagjait arra kötelezni, hogy a magyarországiak évenkint öt forintot fizessenek az ó-budai szent Erzsébet kórháznak, szegények ellátására; a külföldiek pedig évenkint ugyanannyit fordítsanak szegények segélyezésére, saját belátásuk szerint, kivéve azon esetet, ha Magyarországba jönnek, a mikor évi járulékukat ők is az ó-budai kórháznak fizetik le.

E mellett Zsigmond egy másik előterjesztésében kérte, hogy a «sárkány-társulat» tagjai, mivel alapszabályaik és esküjök értelmében hivatva vannak «a törökök, schismatikusok, eretnekek és hitetlenek ellen harczolni», valahányszor tényleg ily háborúban résztvesznek, ugyanazon bűnbocsánati kedvezmények részeseivé váljanak, a melyek a szent-földön harczoló kereszteseknek adattak.

A pápa mind az alapszabályok módosítását helybenhagyta, mind a bűnbocsánati kedvezményt megadta.[1]

Mellékletek.

I.

1433. julius 13

Zsigmond király kérvénye IV. Eugen pápához, hogy magyar kisérői részére a bullák díj nélkül állíttassanak ki.

(Regesta Supplicationum Datariæ Eugenii IV Annus III Liber III. fol. 29-t.)

Beatissime pater, cum devoti vestre sanctitatis oratores barones, milites et nobiles Hungari, dilecti filii eiusdem sanctitatis, domini Sigismundi Romanorum imperatoris familiares et presentialiter hic secum existentes, ex eo quod pro fidei catholice et christianorum defen-

[1] A kérvények a kötetnek több helyén (a 12, 27—40, 68, 74, 108, 121—138, 157, 158, 181—190, 192—197, 204, 205, 220, 248, 250, 261. leveleken) szét vannak szórva.

[2] Acta lit. Musæi Nat. I. 167.

[1] Ezen két kérvény együtt adatott be; de a másik tévedésből egyéb kérvények közé jutván, julius 21-ikén, az első pedig julius 24-ikén intéztetett el. Mindkettőt a mellékletben közöljük.

sione, contra perfidissimos Turcos infideles et Hussitas hereticos frequenter pugnare et bellare habeant, sicque de ipsorum oratorum more laudabili, ut tenentur, ante ingressum belli missas et alia divina officia in ipsorum et familiariorum suorum et sibi adherentium presentia facere celebrari ac confessionis et eucaristie sacramenta percipere, quodque huiusmodi missas et officia divina in altari viatico etiam in locis ecclesiastico interdicto suppositis et ante diem celebrari facere, ac confessionem de omnibus ipsorum peccatis absolutionem et eucaristiæ sacramenta percipere, quando et quotiens huiusmodi bella ingressuri confitentur, de sedis apostolice et sanctitatis vestre clementia, gratias huiusmodi impetrare et consequi, ac etiam ad ecclesias et alia pia loca, quorum idem oratores patroni existunt, indulgentias et cetera spiritualia bona obtinere cupiant et desiderent, quare pro dictis oratoribus et huiusmodi gratias, licentiam et indulgentias sanctitas vestra eisdem concedere et impertire, ac quod literæ apostolicæ super premissis pro omnibus et singulis dictis oratoribus expedire de gratis de mandato eiusdem sanctitatis ubique expediantur idem devotus eiusdem sanctitatis filius dominus Sigismundus Romanorum imperator, pro dictis suis familiaribus, sanctitati vestre devote et humiliter supplicat, quatenus sanctitas vestra gratias, licentiam, auctoritatem et indulgentias huiusmodi ipsis oratoribus concedere ac omnibus et singulis abbreviatoribus, scriptoribus, taxatoribus, bullatoribus ceterisque cancellarie sanctitatis vestre officialibus bullas et litteras apostolicas de et super premissis et pro dictis oratoribus et eorum singulis conficiendas ubique expediant committere et mandare dignetur. Constitutionibus apostolicis et aliis in contrarium facientibus non obstantibus quibuscunque et cum clausulis oportunis. Concessum ut petitur de omnibus in forma, in presentia domini nostri pape. B. Gradensis. Datum Rome apud sanctum Petrum, tertio idus Julii, anno tertio.

II.

Zsigmond király magyar kiséretének tagjai.

Alapi. Nobilis *Stephanus de Alap*, Vesprimiensis diocesis.

Patronus: ecclesie s. Michaelis de Alap.

Albesi. *David Davidis comitis de Solio* nobilis baro et miles *de Albez* Waradiensis diocesis.

Patronus: parochialis ecclesie de Dyozegh Warad. d.

Andreas Johannis canonicus ecclesie Transilvane ... imperatoris capellanus specialis et continuus commensalis.

Demetrius prepositus ecclesie Transsilvane.

Andreas Bartholomei. Vesprim. d. (Sonator ... imperatoris).

Capella Corporis Christi in Buda.

Ártánházi. *Ladislaus Davidis de Arthanháza* nobilis Agriensis d.

Parochialis ecclesia s. Nicolai de Arthanháza.

Bakolczai. *Georgius filius Sebastiani de Bakolcza* miles ... imperatoris et aulicus continuus.

Patronus: ecclesie bb. Petri et Pauli in Bakolcz.

Bakonczai. *Demetrius Pauli de Bakonicha* presbyter Zagrab. d. capellanus Akacii (Csupor).

Bátmonostori. *Ladislaus de Thethus de Batmonostora.* Coloc. d.

Neje: Anna.

Belosóczi. *Stephanus de Belosowcz* nobilis Zagrab. d.

Neje: Ilona.

Belczi. *Dionisius Johannis de Beltz* Quinqueeccl. d.

Parochialis ecclesia s. Marie de Kaydach Quinqueeccl. d.

Bethlen. *Gregorius Johannis de Bethlehem* nobilis baro et miles Transilv. d.

Testvérei: Miklós és Antal.

Patronus parochialium ecclesiarum s. Johannis de Betlehem, — s. Michaelis de Bozyas, — s. Marie de Kethel, — s. Nicolai de Keresd; — capelle s. Spiritus de Bethlehem.

Bilkei (?) *Georgius Michaelis de Bylge.*

Valentinus, Stephanus et Georgius filii Demetrii (?)

Parochialis ecclesia nativitatis b. Johannis b. de Bylge.

Bizerei. *Nicolaus de Bizere.*

Ecclesia in eo parochialis *(sic).*

Bogdáni. Nobiles *Brictius et Andreas Petri de Boghdan* Vesprim. d.

Parochialis ecclesia b. Marie de Boghdan. (Szülei építették.)

Bosányi. Nobilis *Georgius Simonis de Bassan* miles Strigon. d.

Neje: Margit. Anyja: Margit.

Ecclesie b. Marie in Novaecclesia, b. Marie Magd. in Chewathy et s. Martini in Bassan, Strigon. d.

Budai. *Georgius et Jacobus Nicolai de Buda.* (Sonator ... imperatoris.)

Parochialis ecclesia b. Marie Magd. in Buda.

Büki. *Stephanus natus Baso de Byk* artium magister ... imperatoris protonotarius clericusVesprim. d.

Parochialis ecclesia s. Nicolai de Byk.

Csanádi. *Andreas de Chanadino* Bachiensis d.

Patronus parochialium ecclesiarum s. Marie et s. Osvaldi dicte d.

Csáni. *Clemens de Chan.* (Sonator ... imperatoris.)

Parochialis ecclesia Michaelis extra oppidum Chan.

Csáni. *Petrus Georgii de Chan.* (Sonator ... imperatoris.)

Ecclesia s. Petri de Buda.

Csapi. *Ladislaus de Chapi* ... imperatoris secretarius ac *Stephanus* et *Augustinus* fratres eius carnales, nobiles milites Agriensis d.

Parochiales ecclesie: s. Anne de Zankocz, — s. Andree de Parno, — s. Marie Magd. de Zerch, — omnium sanctorum de Bassan, — s. Ladislai de Ezen, Conventus s. Marie de Ezen fratrum eremitarum s. Pauli Agriensis d.

Csegedi. *Johannes de Cheged* miles.

Ecclesie b. Marie v. in Cheged ac s. Michaelis de Eres Waradiensis d. (Ezeket ő és szülei alapították.)

Csolnok. *Laurentius Cholnok de Omor* miles Chanad. d.

Nicolaus Cholnok, — Katherina Georgii Cholnok de Omor nobilis puella, — nobilis Dominicus de Cholnok de Omor.

Parochiales ecclesie: s. Michaelis de Omor, -- s. Marie de Zenthkyral, — s. Martini de Sanctomartino, Chanad. d.

Csupor. *Akacius, Demetrius ac Georgius Czupor de Monoslo*, Zagrab. d.

Egy más helyen: *Akacius Pauli Czupor de Monoslo.*

Dengelegi. *Georgius filius Ladislai de Dengelek* . . . imperatoris miles et aulicus specialis.

Patronus: ecclesie s. Michaelis de Denkelek.

Derencsei. Nobiles viri *Paulus et Petrus, Johannes et Nicolaus filii nobilis viri Emerici de Derenche.*

Nobilis Emericus de Derenche baro.

Ecclesia omnium sanctorum de Derenche Strigon. d.

Egy másik kérvényben:

Nobilis Paulus de Derinche miles Strigon. d.

Patronus: parochialium ecclesiarum omnium sanctorum de Derinche, — b. Marie de Arma (?) — s. Johannis de Rimasombati.

Egy harmadik kérvényben:

Paulus Emerici de Derenchen nobilis baro et miles Strigoniensis diocesis.

Désházi. *Sebastianus Jacobi de Deeshaz* nobilis Transilvanensis d.

Parochiales ecclesie s. Marie de Bewnye et capella s. Marie de Deeshaz Transilv. d.

Ecséri. *Ladislaus de Echyr* vicecamerarius . . . imperatoris, nobilis Vesprim. d.

Elena quondam Jacobi de Kerezthwr relicta quondam Petri filii Nicolai de Echyr.

Patronus: parochialis ecclesie b. Marie de Echyr.

Enyedi. *Johannes filius Balthasarius de Enied.* (Enyeden szegényházat kezdett építeni. «Hospitale in quo plurimi pauperes instruuntur».)

Atyja: Boldizsár. Testvérei: János, Jakab, György, Orsolya. Unokatestvérei: Lőrincz és Petrus Grumyald *(sic)*.

Erestovai. *Michael Nicolai de Erestova* familiaris et officialis continuus . . . imperatoris. Vesprim. d.

Fáncsi. *Stephanus Bartholomei de Ffanch* nobilis baro et miles Vesprim. d.

Emericus Johannis de Zerdahel et Elisabetha uxor Vesprim. d. — Johannes Ladislai bani de Ffanch nobilis baro Vesprim. d.

Parochialis ecclesia s. Johannis de Beren et capella s. Marie de Kethel Vesprim. d.

Földesi. *Dionisius Nicolai de Feldes.*

Parochialis ecclesia nativitatis b. Marie in Kaydoch Quinqueecl. d.

Földesi. *Johannes filius Nicolai de Feldes* Quinqueeccles. d.

Forgolánfalvi. *Michael Johannis de Forgolanfalwa* nobilis Transilvanensis d.

Parochialis ecclesia s. Nicolai de Forgolanfalwa.

Garázda. *Blasius Garazda* ac *Nicolaus Garazda* ac *Stephanus Garazda de Lak* nobiles Quinqueeccl. d.

Egy másik kérvényben:

Blasius filius Nicolai Garazda de Lak nobilis, baro et miles Quinqueeccl. d.

Parochialis ecclesia omnium sanctorum de Lak.

Galesmilet (?) Nobilis vir Sigismundus de Galesmilet . . . in curia imperatoris existens.

Grecsei. *Nobilis Georgius Sebastiani de Greche* . . . imperatoris miles et familiaris continuus.

Anyja: Márta. Testvérei: István, János és Miklós. Michael natus Enech frater suus consobrinus és neje Ilona. Nobilis Ladislaus de Geche (sic) frater suus patruelis.

Parochialis ecclesia ss. Petri et Pauli in villa Bakoch Agrien. d.

Gerő. *David Nicolai de Gerew de Gerewassarhel* nobilis Transilv. d.

Parochialis ecclesia s. Margarethe de Gerewassarhel.

Gersei. *Petew Johanni de Gerise* nobilis baro et miles Vesprimiensis diocesis.

Ladislaus Petew de Gerse és neje Anna, — Johannes Petew.

Patronus parochialis ecclesie s. Stephani regis de Gerse Vesprim. d.

Győri. *Petrus Jacobi de Jaurino.*

Halapi. *Ladislaus Nicolai de Halap.*

Neje: Anna.

Fundator et patronus capelle b. Marie de Halap Vesprim. d.

Haraszti. Nobilis vir *Dionisius de Harasti* . . . in curia imperatoris existens.

Hartai (?) *Nobiles Johannes Antonii* et Margaretha eius uxor, *Ladislaus de Harth* et ipsius uxor, necnon *Nicolaus de Harth* et uxor, Strigon. et Quinqueeccl. d.

Hidaskuti. *Nobiles Antonius de Hydakut.*

Patronus: ecclesie s. Mauritii de Hydakut Vesprim. d. (Szülei építették.)

Hlubosiczki. *Nicolaus Hlubosiczky de Hluboka* armiger Strigoniensis d. . . . imperatoris familiaris.

Passko Pssak armiger Strigon. d.

Parochialis ecclesia s. Nicolai in Ropow Strigon. d. — Capella s. Barbare in Surawina Strigon. d.

Hosszúmezei. *Petermannus de Longocampo* armiger Agriensis d.

Ecclesia s. Jacobi de Longocampo.

Jászok. *Benedictus Philisteus de Kisir* Agriensis d.

Patronus: parochialium ecclesiarum s. Georgii de Raszang — et Omnium Sanctorum de Kysir dicte d.

Nobilis *Franciscus Philisteus de Ladan* Agr. d.

Ladislaus de Madaras és neje Margit.

Patronus: parochialis ecclesie b. Marie in Ladan.

Michael Philisteus de Wysac Baciensis d.

Neje: Anna.

Patronus: parochialium ecclesiarum b. Marie de Wysac et s. Georgii de Zarvas dicte d.

Kapoczocsi (?) Nobilis *Petrus Blasii de Capoczocz* miles Zagrab. d.

Neje: Margit.

Kátai. *Philippus de Katha* miles . . . imperatoris.

Testvérei: Jakab egri prépost, Miklós egri főesperes, László, Mihály és Ilona. — Anyjuk Ilona. — Gregorius de Tarucz nővérök férje.

Ecclesie s. Georgii de Katha et s. Jacobi de Egeres Wacziensis d.

Katus. *Gregorius Katus* dictus doctor de Tamasi Vesprim. d.

Neje Margit, atyja Imre, testvére Miklós.

Ecclesia ss. Cosme et Damiani de Seurgetek.

Kecsei. *Jacobus de Kecche* miles Quinqueeccl. d.

Parochialis ecclesia, in qua ipse et predecessores sui sepulturam elegerunt.

Kemény. *Stephanus Kemen de Gyerewmonostor* Warad. d.

Martha relicta Ladislai Kabos, Georgius necnon Albertus similiter Kemen, Ladislaus Kabos de eadem Gyerewmonostor, Dionisius filius quondam Johannis Rufi de Farnas, Georgius Erdeli frater suus, Thomas Erdeli frater suus, Stephanus Thompa de Zenthmichaltelky frater suus.

Capella s. Ladislai intra metas possessionis Gyerewmonostor.

Kesztőlczi. *Anthonius Egidii de Kezthowlcz* subdiaconus et canonicus . . . Tituliensis, servitor et familiaris . . . imperatoris.

Kiskomári. *Georgius Johannis de Kykomár* nobilis Vesprimiensis d.

Parochialis ecclesia s. Adriani de Kysmaroth Vesprim. d.

Kocsi. *Andreas Turek de Kochi* nobilis Jauriensis diocesis.

Neje: Orsolya.

Patronus: capelle s. Michaelis de Michalfalwa Vesprim. d.

Krausz. *Marcus Craus* presbyter Strigoniensis d. . . . imperatoris continuus commensalis.

Kremcz (?) Nobilis *Ladislaus de Cremtz* (?)

Neje Dorottya. Fia Ferencz.

Liabai (?) Nobilis *Blasius Laurentii de Lyaba* (?) Quinqueeccles. d.

Parochialis ecclesia s. Georgii in possessione Gyurikod, Quinqueeccles. d.

Lindvai. Nobilis *Paulus Stephani comes de Lendva* Vesprim. d.

Stephanus comes.

Patronus: parochialium ecclesiarum b. Marie in Zomony, — s. Georgii in possessione Sancti Georgii, — et s. Nicolai in possessione Sancti Nicolai Vesprim. d.

Macsinczi. *Georgius de Machinch* nobilis Agriensis d.

Patronus: ecclesie s. Marie de Machinch.

Marczali. *Emericus et Johannes de Marczaly* fratres carnales nobiles barones Vesprim. d.

Marczali. *Georgius et Stephanus fratres filii condam Dionisii bani nobilis baronis de Marczaly* Vesprim. d.

Marczell (?) *Georgius Dionisii de Marczell* (?)

Maróti. *Frank de Maroth* miles . . . imperatoris.

Testvérei: Miklós és Zsigmond.

Ecclesia ipsorum in villa Bwyak in honorem s. Andree Vesprim. d.

Melaven (?) Nobilis *Thomas de Melauen* officialis . . . imperatoris.

Neje: Smaralda. Lucia relicta Simonis de eadem Melan, fratris carnalis, — Magnificus Michael Jakchw de Kwssal comes Siculorum, — Ladislaus Jakch, az előbbinek fivére.

(Tamás több szolgája számára is kér kegyelmeket.)

Mikefalvi. *Stephanus filius Ladislai de Mikefalva* miles et familiaris . . . imperatoris.

Parochialis ecclesia s. Michaelis de Mikefalwa. — Capella ss. Simonis et Jude in villa Pribolcz Strig. d.

Mindszenti. *Coma (sic) de villa Meynthzenth.*

Ecclesia omnium sanctorum eiusdem ville.

Nemptii. *Gregorius Johannis de Nempti* custos canonicus ecclesie Quinqueecclesiensis, de nobili genere procreatus, . . . imperatoris protonotarius.

Anyja: Ágnes. Testvérei: György és Vincze.

Parochialis ecclesia s. Jacobi de Nempti Quinqueeccl. d.

Orastyai. *Petrus filius Blasii de Orastya* miles . . . imperatoris, qui pridem erat in fide Grecorum et in festo s. trinitatis in ecclesia b. Petri per eundem dominum imperatorem fuit baptisatus.

Parochialis ecclesia s. Demetrii de Halmas Cenadiensis d.

Ország. *Michael Orszagh de Guth* miles Cenadiensis d. . . . imperatorius camerarius.

Neje: Borbála.

Patronus: parochialium ecclesiarum s. Nicolai de Chalya Cenadiensis d. et s. Johannis ev. de Gwth Waradiensis d.

Őzedfalvi (?) *Mathias Frank de Cwzedfalwa* (?) nobilis Transilvaniensis d.

Parochialis ecclesia de Saaswar Transilvan. d.

Pakosi. Nobilis *Emericus de Pakuus* Quinqueeccles. d.

(Vele együtt Ladislaus de Hard, Stephanus de Scelews és Ladislaus de Bathmonostra folyamodván, együttesen vannak felsorolva az egyházak, melyek számára kértek.)

Ecclesie sancte crucis de Gappa, — omnium sanctorum de Pakuus, — b. Marie de Buschque (?), — b. Marie de Hard Quinqueeccl. d., — b. Laurentii de Scelevs, s. Johannis de Iggar Agriensis d., — s. Ladislai de Bathmonostra Coloc. d., — s. Johannis de Scend-Ivan Vacz. d., — s. Johannis de Bilge Vesprim. d.

Pakosi. *Scemere de Pakuus* Quinqueeccl. d.

Neje: Erzsébet.

Pelei. *Georgius Alberti de Pele* Transilvanensis d.

Patronus: parochialium ecclesiarum s. Marie de Pele et omnium sanctorum de Mendzenth Transilv. d.

Rakonicsai. Nobilis vir *Thomas de Meritin Rakonicha* Zagrab. d. . . . in curia imperatoris existens.

Rédei. *Mathias Demetrii de Rede* nobilis miles Agrien. d.

Testvére: Sándor.

Patronus parochialium ecclesiarum s. Stephani regis de Wltnyarcz ac s. Michaelis de Herenchen Wacz. d.

Rohonczi. Egregius miles *Stephanus Henrici de Rohoncz* familiaris . . . imperatoris.

Anyja: Anna.

Ecclesia sua s. Emerici in eadem *(sic)* Zeuchka Zagrab. d.

Rozgonyi. *Stephanus et Georgius filii Simonis de Rozgon*, Posoniensis comitatus comites, qui . . . contra perfidos hereticos Hussitas generales capitanei existunt deputati.

Ecclesia b. Marie in Varano Agriensis d.

Rozgonyi. *Stephanus Ladislai de Rozgon*, Themesiensis, Jauriensis et Albensis comitatuum comes, qui pro defensione ipsius regni . . . contra . . . Turcos . . . generalis capitaneus et defensor ac tutor deputatus existit.

Neje: Cecilia.

Ecclesia s. Trinitatis in civitate Tata, Jaurien. d.

Sági. *Blasius Nicolai de Saagh* miles Wacz. d.

Neje: Dorottya.

Patronus: ecclesiarum s. Anne de Panith Agrien. d., — s. Stephani protom. de Saagh Wacz. d., — s. crucis de Litke Wacz. d., — s. Marie de Geroge Wacz. d., — capelle ss. Petri et Benedicti de Miche Agrien. d.

Seticsucs (?) *Ladislaus Andree de Schetichuch* armiger Strigon. d.

Ladislaus Johannis de Capella armiger Strigon. d.

Parochialis ecclesia b. Marie in Lilee (?) Strigon. d.

Simon. *Symon vicesartor supremus* imperialis maiestatis. (Kétes vajjon magyar volt-e.)

Simonyi. *Michael de Simoni* familiaris . . . imperatoris.

Anyja Erzsébet, «relicta quondam Laurentii». — Anna relicta quondam Gregorii de Gezthenyowcz.

Sólyagi. Miles strenuus *Sebastianus de Solyagh* . . . imperatoris janitorum magister.

Ecclesie suarum possessionum: s. Georgii in Solyagh, — omnium sanctorum in Gyulai, — s. Margarethe in Thaba Quinqueeccl. d., — s. Andree ap. in Cheke Vesprim. d.

Más helyen: Nobilis et egregius Sebastianus Ladislai de Solyag.

Söregi. *Osvaldus Dionisii de Sewregh* nobilis miles Wacz. d.

Parochialis ecclesia s. crucis de Sewregh.

Sullusi (?) *Stephanus de Sullus.* Agrien. d.

Sulyok. *Benedictus Georgii de Suliok de Zanthal* nobilis Transilv. d.

Parochialis ecclesia s. Jacobi de Zanthal.

Szakácsi. Nobilis *Blasius Michaelis de Zakachy* Vesprim. d. . . . imperatoris magister coquine.

Parochialis ecclesia omnium sanctorum in Zakachy (a mit elődei épitettek).

Szakácsi. *Stephanus de Zakachi* nobilis Vesprimiensis diocesis.

Szent János kápolnája Kisszakácsiban.

Szent Benedek oltára a Mindszentekről czímzett plébánia templomban Szakácsiban.

Szakácsi. *Michael Demetrii de Sacach* familiaris et continuus domesticus . . . imperatoris, Vesprim. d.

Szalacsi. *Stephanus Laurentii Kalaman de Zalachy* Warad. d.

Ecclesie b. Marie et b. Georgii in Zalach.

Szebeni (?) Nobilis *Franciscus Andree de Sebene* Agr. d.

Andreas de Sebene és neje Lucia.

Parochialis ecclesia ss. Cosme et Damiani in possessione Send Agrien. d.

Székel. *Michael Zekel de Rakus* Transilvan. d.

Elizabeth relicta quondam Stephani Zekel de Rakus.

Parochialis ecclesia s. Martini de Kerched et capella s. Elene de Chegez Transilvan. d.

Széki. *Johannes de Szeck* subdiaconus, rector parochialis ecclesie omnium sanctorum in Gvelay (?) Quinqueecclesiensis diocesis . . . imperatoris familiaris et continuus commensalis.

Szentgyörgyi. *Johannes Zopa de Zentguergh* nobilis Vesprimiensis d.

Parochialis ecclesia s. Georgii de Zenthgyergh.

Szentiváni. *Benedictus de Scntiuan* Wacziensis d.

Szentlászlói. Nobilis *Marcus miles de Sancto Ladislao*, dominus temporalis ville Herbe Weisenburgensis (Erdély) d.

Anyja: Veronika. Neje: Veronika.

Szentmártoni. *Benedictus de Sancto Martino* Agriensis d. . . . imperatoris claviger.

Parochialis ecclesia de Sancto Martini.

Szentmiháli. *Stephanus de Scendmihal.*

Szőllősi. *Stephanus de Scelews* Agriens. d.

Tamási. *Ladislaus woywoda de Thamasi* nobilis baro Quinqueecclesiensis diocesis . . . imperatoris janitorum magister.

Patronusa szent István király egyházának Tamásiban.

Tankai. Nobilis vir *Petrus Tanka* miles . . . imperatoris continuus familiaris.

Patronus: parochialis ecclesie s. Valentini de Capachonicz Zagrabiensis d.

Tapsoni. Nobilis vir *Nicolaus de Tapson* Vesprim. d. . . . in curia imperatoris existens.

Terebesi. *Thomas Brictii de Therebes* familiaris et officialis . . . imperatoris Vesprim. d.

Thallóczi. *Mattko comes* Kewoniensis et capitaneus Nandoralbensis.

Várdai. *Nicolaus Nicolai de Warda* nobilis baro et miles Agriensis d.

Patronus: parochialium ecclesiarum ss. Petri et Pauli de Warda, s. Marie de Litke, s. Georgii de Sanctogeorgio Agriensis et Warad. d.

Vetési. *Albertus Jacobi de Wetes* nobilis, artium liberalium magister, clericus Transilv. d.

Patronus: ecclesie s. Nicolai de Wetes Transilv. d.

Viny. *Benedictus Johannis de Wyny* laicus Strigoniensis d.

Johannes Win.

Parochialis ecclesia s. Martini Win Strigon. d.

Zubar. Nobilis *Dyonisius Zubar* miles Quinqueeccles. d.

Ecclesia s. Petri ap. de Feuldwar Quinqueeccl. d.

III.

1433. julius 21—24.

Zsigmond királynak a sárkányrend ügyében IV. Eugén pápához intézett előterjesztése.

(Regesta Supplicationum Datariæ. Eugenii IV. Annus III. Liber IV. fol. 159 et 190.)

Beatissime pater. Pro parte devoti advocati et filii Romane ecclesie et sanctitatis vestre Sigismundi Romanorum imperatoris ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. regis, exponitur ejusdem sanctitati et dicitur, quod dudum ipse Sigismundus imperator quandam societatem laudabilem cum signo draconis fundavit, et ad eandem plures principes, duces, marchiones, comites, barones et nobiles recepit necnon pro manutentione dicte societatis, habendo respectum principaliter ad honorem Dei et salutem animarum sociorum præfate societatis, quedam sta-

tuta per socios eiusdem societatis servanda edidit, quibus inter alia cavetur, quod aliquo de dicta societate obeunte, reliqui superstites socii, qui comode sepulture et exequiis illius interesse poterunt, personaliter debeant interesse, alioquin quilibet absentium sociorum, pro salute anime defuncti consocii triginta missas facere celebrari teneatur. Similiter quod quilibet de eadem societate in memoriam cuiuslibet consocii eiusdem societatis defuncti unam vestem lugubrem facere fieri et una die aliquantulum eandem deferre et deinde illam alicui pauperi Christi tradere sit astrictus, necnon quod singulis feriis sextis quilibet de eadem societate vestem nigram in memoriam passionis Jesu Christi deferre et in casu negligentie huiusmodi delationis quinque missas in memoriam quinque vulnerum Christi pro qualibet vice debeat facere celebrari. Item quod quilibet de dicta societate quotiens quolibet die prefatum signum dicte societatis non detulerit esset obligatus facere celebrari quinque missas, quodque in qualibet supradictarum missarum ad quas juxta premissa quilibet dictorum fuerit astrictus teneatur in eadem missa sacerdoti illam dicenti offerre quatuor denarios maioris monete argentee regni Hungarie, prout premissa in dictis statutis latius continentur. Et quia ipse dictus Sigismundus imperator et rex, qui fuit origo et fundator dicte societatis, timet, quod forsan plures, quos in dictam societatem recepit, vel oblivione, vel nimia occupatione, aut alias premissa omnia statuta, juxta ipsorum exigentiam, prout promiserunt et spoponderunt, non adimpleverint, nec forsan adimplebunt; unde cupiens ipsos omnes potius a quocunque peccato preservare, quam aliquod peccatum seu excessum contra conscientias suas incurrere; cogitaverit quoque idem dominus imperator et rex cum nonnulis sociis dicte societatis dicta statuta in alia pia et devota statuta, scilicet quod quilibet ad dictam societatem receptus et recipiendus si ditioni regni Hungarie fuerit subjectus, quolibet anno provisori hospitalis sancte Elizabeth in suburbio Budensi ad calidas aquas Vesprimiensis dioecesis, ad sustentationem pauperum Christi, quinque florenos auri de Hungaria realiter assignare teneatur, sub vinculo prestiti in sua ad dictam societatem receptionis tempore juramenti; reliqui vero alterius ditionis anno quolibet quo ad regnum Hungarie applicuerint similiter quinque similes florenos ad dictum hospitale, alias similes quinque florenos quolibet anno ad usus pauperum prout ipsis placuerit assignare sint astricti, commutare, et a prioribus statutis plures ut timetur laqueantibus recedere; et quia forsan hesitari posset an premissa fieri possent sine auctoritate Romani pontificis, supplicat dictus dominus Sigismundus imperator et rex sanctitati vestre quatenus ipsum dominum imperatorem et omnes alios in dicta societate prius receptos, qui prestiterant juramenta de observandis prioribus statutis, qui scilicet aut ex oblivione aut nimia occupatione vel alias premissa statuta juxta premissa non observarunt, neque adimpleverunt, super excessibus et culpis hujusmodi absolvere, et insuper statuta misericorditer per ipsum dominum imperatorem super mutatione premissorum in solutione florenorum quinque auri hungaricalium, ut premissum est, ad hospitale sancte Elizabeth Budense anno quolibet ministrandorum facta approbare et confirmare, et quod de cetero socii dicte societatis superiori tempore ac nunc recepti et in futurum recipiendi dictis posterioribus dumtaxat et non primis statutis sint astricti, dignemini decernere gratiose, statutis prioribus predictis ipsorum status et tenores habenda hic pro sufficienter expressis, ac aliis in contrarium facientibus non obstantibus quibuscunque. Fiat ut petitur. G. Datum Rome apud sanctum Petrum nono kalendas Augusti anno tertio.

Item quia quilibet de pretacta divisa seu societate draconica ex vi statutorum et prestiti juramenti obligatur contra Turcos, scismaticos et hereticos ac infideles quoscunque personam suam exponere et eorundem exterminium et confusionem pro posse suo procurare, supplicat ipse dominus imperator ut dominus noster dignetur misericorditer concedere in perpetuum, ut prefatus dominus imperator et eius successores reges Hungarie ac illi de societate predicta, necnon omnes et singuli tam de regno Hungarie quam aliarum quarumcunque exterarum nationum, qui pro defensione regni Hungarie in subsidium domini imperatoris et suorum successorum regum ac societatis pretacte contra jam fatos infideles scismaticos et hereticos personaliter proficiscentur, perinde sicut crucesignati in passagio acquisitionis terresancte plenam contriti et confessi habeant remissionem culparum et penarum. Concessum pro omnibus in forma. B. Gradensis. Datum Rome apud Sanctum Petrum duodecimo kalendas Augusti anno tertio.

Közli: FRAKNÓI VILMOS.

ERDÉLYI HADI ZÁSZLÓK 1601-BŐL.

(Két színes tábla-melléklettel.)

Alig van ma már jelentékenyebb könyv- és kézirattár Európában, melyet hazai tudósaink át ne kutattak volna s mégis mennyi adat lappang még külföldön, mely hivatva van hazai történelmünk egyik vagy másik pontjára világot deríteni. Bizonyítja ezt a drezdai királyi könyvtár kéziratainak Schnorr Ferencz által kiadott katalogusa[1] is, melynek a magyar történelmet érdeklő részeire Dedek Crescens hívta fel a magyar közönség figyelmét a Századok 1892 deczember-havi füzetében. Igy kölcsönözte ki a drezdai királyi könyvtártól Szilágyi Sándor egyetemi könyvtári igazgató úr e gyűjteménynek ránk nézve legérdekesebb darabját, mely a következő czímet viseli:

G. 81. I. k. Conträfactur der Reutter- undt Landtsknecht-Fahnenn, welche in der Siebenburgischen Schlacht 1601 den 3. Augusti seindt erobert worden und der Rom. Kay. Mayt. durch eigner Pottschafft, auf der post, vom Herrn Michael Weyda und George Basta seind zugeschickt... Wie ich dass solche Triumph-Fahnen selbsten gesehen, undt Meinem gnedigsten Churfürsten und Herrn Christian zu Sachsenn, will unterthenigst uber Antwortt haben .... Georg Puchner, Zeughwart, Anno 1601. In Dresden den 21. August.

E kézirat, melynek pergamentkötése kívül a szász választófejedelem aranyos czímerével, belül pedig Basta György és Mihály vajda rézmetszetű arczképével van diszítve, az erdélyi történelem egyik szerencsétlen napjának emléke. Nem rég mult 300 éve, hogy a régi hosszú harcz a török félhold és az osztrák monarchia között Magyarország birtokáért újra lobbot vetett s ezen küzdelemben, melyet történetírásunk a tizenötéves török háborúnak nevez, a főszerep — helyesebben az oroszlánrész a szenvedés és nyomorból — a kis Erdélynek jutott. Mindkét fél, de különösen a prágai udvar érezte, hogy magyarországi hatalma Erdély birtokától függ s Rudolf kormánya ennek érzetében kétségbeesett erőfeszítéseket tett Erdély megszerzésére. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem szövetségében kezdette meg a török háborút; de a szövetség Erdély és a prágai udvar között alig élte túl az első hadi sikereket. Csakhamar kitünt, hogy a Habsburgház a törököt Magyarországból kiszorítani nem birja, s ezzel megszünt az erdélyiek lelkesedése is ama szövetség iránt, mely őket kudarcz esetén a török rettenetes boszujával fenyegette. E rendkívül nehéz helyzetben, két egyformán hatalmas és veszedelmes küzdőfél között, Erdély érdekeinek megvédése a fejedelemtől a legkiválóbb államférfiúi erélyességet és politikai tapintatot igényelte, de az ország szerencsétlenségére azon ember, ki ügyei élén állott, Báthory Zsigmond, az állhatatlanság, a folytonos ingadozás példányképe volt. Miután két ízben lemondott a fejedelemségről s ez által a szerencsétlen országra zúdította előbb Mihály oláh vajda, majd Basta György egyformán rabló és pusztító hadait, 1601-ben újra elfogadta az erdélyi rendek által felajánlott fejedelmi méltóságot. Ez úttal, mint a török párt embere lépett fel; de miután a prágai udvar Erdélyről lemondani nem akart, ismét a kardnak kellett dönteni azon kérdés fölött, hogy Erdély önálló maradjon-e török fennhatóság alatt, avagy az osztrák ház uralma alá kerüljön. Rudolf parancsára magyarországi vezérei Basta György és a saját országából Havasföldről elűzött Mihály vajda 1601 nyarán wallonokból és magyar hajdukból álló zsoldos csapataikat Debreczennél központosították. E hirre Zsigmond is az erdélyi hadakat fegyverre szólította Szamosfalva mellé Kolozsvár közelében, hol hadsergének friss csapatait 43 új, rendkívül díszes, aranyozott hegyű zászlóval ajándékozta meg. A legszebbeket Csáky István és Székely Mózes kapták, kiket egyszersmind hadsergének főkapitányaivá nevezett ki. Azon hirre, hogy Basta és Mihály vajda hadaikkal Majtényig

[1] Katalog der Handschriften der königl. öffentlichen Bibliotheken zu Dresden. Bearbeitet von Dr. Franz Schnorr von Carolsfeld k. Bibliothekar. I. Bd. Enthaltend die Abtheilung A—D und F—H. II. Bd. Enthaltend die Abtheilung J—M. Leipzig, 1892 és 1893.

előnyomultak, Zsigmond is az erdélyi hadsereggel Szilágy-Somlyóra indult. Az ellenséges hadak az utóbbi várostól északkeletre Goroszlónál találkoztak, hol 1601 augusztus 3-án estve felé vivott döntő ütközet az erdélyiek teljes vereségével végződött. Istvánfi szerint 10,000 erdélyi holtteste borította a csatatért, míg az erdélyi írók sokkal nagyobb valószínűséggel a mindkét részről elesettek számát 2000-re teszik. Miután a viadal alig tartott egy pár óráig, a csata így is sok vérbe került. Mindkét részről nagy vitézséggel küzdöttek s a vezérek magokat épen nem kímélték. Basta vértjét egy golyó átfúrta, a nélkül azonban, hogy sebet ejtett volna, de az erdélyi urak közül többen a csatatéren maradtak. Igy Petki István, Tárkányi István, Horvát György, Szerdahelyi Albert és Csomortányi Tamás a székely csapatok kapitánya.

A goroszlói csata egyéb hadi zsákmány — nevezetesen az erdélyi hadsereg összes ágyui mellett — 110 erdélyi zászlót juttatott a győzők kezébe. E zászlókat a császári vezérek ünnepélyes küldöttséggel, melyet Caprioli Tamás, Basta egyik főtisztje és rokona és egy ismeretlen nevű magyar úr vezettek, küldötték Prágába, hol azokat Rudolfnak bemutatták. Hogy minő feltünést keltettek a császári udvarnál e vérrel szerzett és a szó szoros értelmében vérrel borított diadaljelvények, bizonyítja e codex, mely keletkezését épen e körülménynek köszönheti. Puchner György a szász választófejedelem egyik mérnökkari tisztje, ki épen ekkor Prágában tartózkodott s a diadaljelvények bemutatásánál jelen volt, érdemesnek tartotta a zászlókat lefestetni s urának a szász választófejedelemnek bemutatni. Igy maradt fenn a drezdai királyi könyvtár kéziratai között ezen, a maga nemében páratlan gyüjtemény, mely a régi erdélyi hadseregre érdekes világot vet.

Az e codexben lefestett 110 erdélyi zászló, ha alakra épen nem is, de szineinek összeállításában mind különböző: van köztük 72 lovassági, 36 gyalogsági zászló, egy a többieknél sokkal kisebb piros jelző zászló s végre, mint a codex mondja, a fővezér ismertető jelvénye egy török, helyesebben mór, stilü zászló fehér, piros és zöld selyemszálakból, vagy talán lószőrből összeállítva. Már e számok mutatják, hogy az erdélyi hadsereg zömét a lovasság alkotta: a köznemesség, a fejedelem és a főurak lovas csapatai. A gyalog csapatokat a székelyek és a városok állították ki. A zászlók alakja változó: vannak egyenközény alakuak, vannak hasítottak két háromszögben végződők s végre egyenközény alakuak, de ívalakban záródók. A diszítés is szerfölött változatos. A legtöbb, nevezetesen 32 lovassági és 4 gyalogsági zászló, a Báthoryak czímerét a sárkányfogakat (a codex szerint az elefántfogakat) viseli, még pedig megkülönböztetésül mellékdiszítéssel is, legtöbbször az alapszíntől elütő színben két egymásra keresztben fektetett sávval. Érdekesek az erdélyi városok által kiállított gyalog csapatok zászlói. Ott látjuk Kolozsvár zászlóját, a város czímerét képező bástyával; Segesvárnak hasonló diszítésü zászlóját a bástya kapujában ágaskodó oroszlánnal; Brassónak két zászlóját, elég érdekesen mai magyar nemzeti színekből összeállítva: az elsőn fehér alapon Brassó czímere, a korona a gyökérrel, körülfonva zöld koszorúval és fehér szalaggal, a másodikon vörös alapon szintén a város czímere, körülfonva zöld koszorúval és fehér szalaggal. Feltünő Maros-Vásárhely, ezidőben még Székely-Vásárhely fehér zászlója is e város érdekes czímerével: egy pánczélos kar által tartott kardon átdöfve a medvefő és a sziv, jobbról a székely holddal, balról a székely csillaggal. E zászló, mint Puchner jegyzete mondja, a prágai bemutatásnál is feltünést keltett; nem tudták hová való zászló, mire a császár magához vitette és közelebbről megtekintette. A czímeres zászlók között találjuk még Udvarhelyszék zászlóját a vörös keresztekkel és a Zsigmond megsegítésére Jeremiás vajdától küldött moldvai csapatok vörös zászlóját, kyrillbetüs felirattal és Moldva ismeretes czímerével az ökörfejjel. Két monogrammos zászlót is találunk: az egyik piros alapon keresztbe fektetett két sárga sávval és C betüvel, a másik lilaszínű lovas zászló G. N. betükkel. Három érdekes zászlóról kell még külön megemlékeznünk: az elsőn, mely vörös-kék színű egy balkéz, a másikon fekete-zöld színün egy jobbkéz s végre a harmadikon, mely vörös és fehér színű, a vörös alapon egy félkar van festve a balkézzel. E zászlók jelentését nem tudom, csak gyanítom, hogy a hadsereg jobb és bal szárnyának jelzésére szolgáltak.

Szinnyom. ULLMANN JÓZSEF-től Budapesten.

ERDÉLYI HADI ZÁSZLÓK 1601-BŐL.

(II.)

A zászló szineknek heraldikus jelentőséget tulajdonítani nem lehet. Minden képzelhető szint feltalálunk önállóan és a lehető legváltozatosabb combinatiókban. Vannak tisztán piros, fehér, kék, zöld, ibolyaszin és sárgaszínüek, még pedig e szineknek igen különböző árnyalataiban; vannak továbbá piros-fehér, piros-kék, sárga-piros, kék-fehér stb. összetételben. Feltaláljuk a mai magyar nemzeti piros-fehér-zöld zászlót; sőt találunk még egy valóságos sárga-fekete zászlót is.

E codexen kívül még egy másik drezdai codex is tartalmaz ugyanezen korból erdélyi hadi zászlókat. Ez utóbbinak történetét nem ismerjük. Külalakja teljesen egyez a Puchner codexével; ez is fehér pergamentbe van kötve, a könyv első és hátsó tábláján a szász választófejedelem aranyozott czímerével diszítve. A drezdai királyi könyvtár kézirattárában F. 59. jegy alatt őriztetik s első lapján a következő felírás áll:

Dass ist der Kyress, der dess Hassan Bassa ist gewest, mit den zwue Sturmhauben, welche er in Persia gebraucht .... welcher Kyress ist gefunden worden in seinem Zimmer, weil Er ihn nit hat Angehabt, wie Er ihn der einnemung Raab (1598) ist todt geschlagen worden. Der gantze Leibfarbe Fahn der gross, ist sein General Fahn .... Der Ander Rott und Gelb Fann ist weniger Autoritet.

E gyüjteményben Haszán basa itt említett vértjén kívül összesen 190 zászló van lefestve; török és magyar zászlók vegyesen s bár minden további felvilágosítás hiányzik, alig kételkedhetünk, hogy keletkezése szorosan összefügg az első codexével. A külső kiállításon kívül, a belső kiállítás és a festés feltünő hasonlósága is arra engednek következtetni, hogy e második codexet is Puchner készíttette azon zászlókról, melyek a tizenötéves török háború folyama alatt, mint diadaljelvények Prágába kerültek. A török zászlók legalább részben, mint az első lap idézett jegyzete mondja, Győr bevételénél estek a császáriak kezébe, míg az erdélyiek talán a schellenbergi és brassói szerencsétlen csatáknak érdekes és szomorú emlékei.

A zászlók alakja és diszítése e gyüjteményben még változatosabb, mint az elsőben. Közel 15 mór stilü zászlóin kívül még legalább is 22 kétségkívül török eredetü. Ezek között feltünők az Ali kettős kardjával diszítettek, továbbá egy zöld-fehér színü, a fehér alapon török felírással, egy másik tiszta fehér piros félholddal és piros csillaggal, minők a mai egyptomi zászlókon láthatók s végül egy, váltakozva fehér és lila csíkokból összeállított, a második lila csíkban fehér galambbal.

Az erdélyi zászlók közül huszonhetet a Báthoryak czímere, a sárkányfogak diszítenek, ezek alakra és színeik változatosságára megegyeznek az első codex zászlóival. A főurak zászlói között kiválnak: Rákóczy Zsigmond zászlója, három csúcsban végződő lobogójával, melynek sárga alapszínén egy piros paralelogramban a koronás sas látható koszorúval övezve, balról S., jobbról R. betükkel; továbbá egy monogrammos zászló, úgy látszik a Székely Mózesé, kék alapszínen fehér sáv Z. M. betükkel s még egy másik kék zászló, nyílvesszővel átfúrt piros C. betüvel. E gyüjteményben találjuk végre a bethleni Bethlenek zászlóját is, sárga alapszínen a koronás fehér kigyóval és egy fehér-kék-fehér zászlót, a felső fehér alapon F. J. monogrammal, továbbá félholddal és csillaggal diszítve.

Ugyancsak e gyüjteményben feltünik egy templomi zászló is, minőt a katholikus egyházban szokás használni. Ez lilaszín zászló s a rajta levő kép a keresztre feszített Jézus Krisztust ábrázolja, a kereszt lábánál jobbról Mária, balról János apostol alakjával. A zászlón látható hold és csillag székely eredetre vallanak s aligha csalódunk, ha e zászlóban az egyetlen tisztán katholikus székely szék, t. i. Csikszék zászlóját véljük felismerni.

Visszatérve még egyszer az első codexre, feltünő, minő sok zászló esett a goroszlói ütközetben a győzők kezébe. Ezt csakis úgy érthetjük meg, ha felteszszük, hogy mindenik 20—40 főből álló kis csapat saját, külön zászlója alatt küzdött. Hogy ez valóban úgy volt, arra a bizonyíték sem hiányzik. A brassói városi számadási könyvekből pl. tudjuk, hogy a város e korban 80—100 embert szokott a fejedelmi táborba küldeni s mivel az elfoglalt zászlók között kettő a Brassó czímerét viseli, feltéve, hogy a brassóiak összes zászlóikat elveszítették, úgyis legfölebb 50 ember állott egy zászló alatt. E számítás szerint a mintegy 10,000 főre rugó erdélyi

hadseregnek Goroszlónál legalább is 300—400 zászlója lehetett. Elképzelhetjük, hogy e zászlótenger, kapcsolatban a csapatok fényes és tarka ruházatával, — mit e csata egyik leírója különösen kiemel — az erdélyi hadseregnek minő változatosságot és színpompát, minő festői kinézést kölcsönzött.

MIKA SÁNDOR.

A BORSODI ÉS UGOCSAI SZIRMAYAK.

(Első közlemény.)

A Borsodban törzsökös és Zemplén vármegyében meggyökeresedett Szirmay családot, melynek egy ága *Szirmay István* itélő mester s udvari tanácsos által 1695-ben bárósságra, 1707-ben pedig grófi rangra emeltetett, genealogusaink bizonyos *Rák* nevezetű nagy vitéz embertől származtatják, hirdetvén, hogy az ugocsai ágazat, mely a XVI. század végén Szatmár vármegyébe szakadt, a nemes törzsöknek fiatalabb, de már az utolsó Árpádok alatt külön vált testvér hajtása.

Rák vitéz eredetéről különböző vélemények uralkodnak és alakja bizonyos olympusi ködbe burkolva jelenik meg a hivők lelki szemei előtt; a kételkedők azonban hivatkozva némely elavult rossz barátírásra, nem annyira a szent hegyen, mint inkább a szerémségi becsületes tótok között keresik a jeles férfiu bölcsőjét, hallatlan megbotránkozására az utódoknak, kik a grófi diploma lélekemelő szavaival némítják el az irigység szülte alacsony rágalmakat.

Ott ugyanis meg vagyon írva, hogy a Szirmay nemzetség egyenesen Scythiából, a hunnoktól ered; Árpád apánkkal együtt részt vett a honfoglalás dicső munkájában, s annak befejezése után a Sajó vize mellett a későbbi Borsodvármegye területén szállott meg, elnevezvén azt a darab földet a maga ősi, napkeletről hozott nevéről *Szirmának*.[1]

Ha tehát az ősök Ázsiából jöttek, micsoda következetlenség azt állítani, hogy Rák a Szerémségről származott? Mert akármit hazudozzék is az íródeák, az egyszer bizonyos, hogy Rák úr, a «maga nagy számra szaporodott véreivel,» már a Sajó mentén lakott, mikor jó Béla királyunk a megváltás 1241-ik esztendejében a muhi pusztán szembe szállott a mongolok tengersokaságu hadaival.

Kardot kötött tehát ő is, s nemzetségének 38 tagjával a királyhoz csatlakozván, nemcsak oroszlán bátorsággal harczolt, de elszánt kis csapatja élén mindenütt nyomában járt Bélának, fölfogta az ellene intézett halálos csapásokat s végre a legválságosabb pillanatban nemes önfeláldozásával életét is megmenté.

Maga a csatatéren maradt, de vére nem hullott hiába, mert a harczi lárma csillapodtával fiainak, Otthobornak, Jánnusnak és Cseburkának, *a kik közönségesen a Zirma nevet viselték* (vulgariter Zirma vocati) *Szántó* birtokot adományozta a hálás fejedelem. Ezt ugyan már Kun László visszavette tőlük, de kárpótlásul, illetőleg cserében 1273-ban az Ugocsa vármegyei *Heten* földet kapták, mely annak előtte állítólag a bessenyőké vala.

A testvérek ivadékai csakhamar úgy elsokasodtak, hogy mikor 1295-ben III. Endre király megerősítette őket Heten birodalmában, idején valónak tartották megosztozkodni jószágaikon. Így történt, hogy János vagy *Jannus* örökösei megmaradtak ősi fészkükben a borsodmegyei Szirmában, a hol már 1260 óta váruk is volt, Otthobor és Cseburka fiai pedig Ugocsába költözködének s a Tisza partján egy másik Szirma falut és Szirmay családot alapítottak.

Otthobort szolnoki főispánnak, fiát Istvánt

[1] «Vetustatem familiæ tuæ stirpem inde ab altero adhuc Hunnorum ex Scythia egressu, dum colonias in terra Pannoniæ inter se repartiti fuissent, ad fluvium Sajó, prope Miskolcz, qui districtus postea Borsodiensis nomen sortitus est, consedisse et terræ seu sessionis suæ loco nomen suum ut pote *Zirma* indidisse» etc. L. *Szirmay Antal*: Notitia Historica Comitatus Zempleniensis. 293. l.

erdélyi vajdának, unokáját Miklóst pedig ugocsai főispánnak tartja a családi hagyomány, mely tudvalevőleg nagyon keveset vagy épen semmit sem törődik a historia tanuságával s aristokratikus gőgjében megveti ennek szolgáló leányait, az elavult pergameneket.

Így szakadt volna két ágra a Szirmayak ősnemzetsége, «*mely keresztül tört dicsőségével a századok förgetegein*» s mely a közös törzstől való származás emlékét címerében is mind e mai napiglan híven megőrizte. A *babér koszorut tartó rák* fényes bizonysága annak, hogy a hálás utódok úgy a Sajó mentén mint a Tisza partján, kegyelettel adóztak a családalapító jeles vitéz emlékezetének.[1]

Eddig tart a hagyomány, melynek — mint a traditióknál rendszerint tapasztalhatjuk — van ugyan valami kevés historiai magva, de a való vagy legalább is annak tartott tényeket soha meg nem történt dolgokkal, az oklevelek tanuságát merész, hihetetlen combinátiókkal, a történeti hűséget a családi hiuságnak áldozó hazug tömjénezéssel oly csodálatos, szinte fölismerhetetlen módon egyesíti magában, hogy a tájékozatlan historikusnak, főkép ha *bona fide* fogadja a komoly tudományosság látszatával biró fejtegetéseket, bizony fáradságába kerül, míg megtalálhatja azt a fonalat, mely e szövevényes talajról az igazság egyenes ösvényére vezérli.

Mi azonban tüzetesen foglalkozván az ugocsai Szirmayak birtok- és genealogiai viszonyaival, csakhamar a dolog mélyére láttunk s abban a helyzetben vagyunk, hogy a borsodi és ugocsai Szirmayak közös eredete s elágazásáról szóló, családtani irodalmunkban gyökeret vert és tudományos módon, tudományos eszközökkel védelmezett hagyományt, alapjában véve megczáfolhatjuk. Sőt azt is ki fogjuk mutatni, hogy korántsem oly naiv, jó hiszemű, sok nemzedéken keresztül híven ápolt, s bár mesés, de historiai tényekkel kapcsolatos, a nép phantasiája által kibővített és csodálatos szinekbe öltöztetett traditióval állunk szemközt, mint a milyen p. o. hogy mást ne említsek — az irodalmunkban, ezen a helyen is többször vitatott *Micz bán* és hét fiának mondája. Mert a Szirmay család története, eredete és elágazása, úgy a mint ezt napjainkig hirdetik, részint tudákos okoskodásból vagy közönséges hizelkedésből keletkezett mese, részint czélzatosan, mesterségesen gyártott és bár létező, de szándékosan félre magyarázott vagy sohasem létezett oklevelekkel támogatott s magát historiai igazságnak hazudó koholmány, melylyel egy — családja fényes multjára rendkívül hiu, előkelő összeköttetések után sóvárgó, bár ugyanazon név viselői által parvenunek tekintett — tudós eszes ember hizelkedett önmagának s másoknak és ámította a jó hiszemű közönséget.

Szirmay Antal udvari tanácsosról van szó, ki mint egy alacsony sorsból fölemelkedett s a meggazdagodás eszközeiben nem válogató fogas prókátornak jeles tehetségekkel felruházott s tudományosan képzett egyetlen fia, a polgári életben előkelő méltóságot, az irodalomban hirt, nevet szerzett magának s a ki egy ösmeretlen kortársának jellemzése szerint: «*jó szivű, derék ember lehetne, ha a bölcsebbek tanácsát megfogadva, a hizelgés helyett az egyenes ösvényen járt volna.*»[1] De valamint a közéletben, úgy a tudományos pályán sem követte az egyenes ösvényt. Kitartó, tehetséges munkása volt az irodalomnak, de fönmaradt műveit vizsgálva, lépten nyomon arra a meggyőződésre jutunk, hogy hiányzik azokból *a történetiró igazelvüsége.*

A zemplénvármegyei előkelő, gazdag Szirmayak lenézték a feltörekvő, tehetséges ifjut és — jogosan-e vagy jogtalanul? e sorok folyamán majd kiviláglik — megtagadtak vele minden atyafiságot. Hiszen jól ösmerhették atyját még abból az időből, mikor a Kazinczyaknál s más uraságoknál szolgált, a kik később is pártját fogták s támogatták őt pályáján. Vagyonával együtt úgylátszik lelkét is örökségül hagyta fiára. Pedig Antalnak már kedvezőbb

[1] Kovacsóczy: Arpadia. III. k. 188. l. a *Szirmayház.* Kazinczy Ferencz: *Udvari tanácsos Szirmay Antal úr Élete. Tulajdon jegyzései után.* (Felső Magyarországi Minerva 1825. évf. 349—354. l.) Hormayr: *Taschenbuch* 1821. Szirmay Antal: *Notitia Topographica Comitatus Zempleniensis* p. 380. *Notitia Ugochiensis* pag. 108—111. Utánnuk *Nagy Iván:* Magyarország Családai X. 739. l., ki más genealogiai munkák fölhasználásával is, a Szirmay cs. történetét és leszármazását legteljesebben adja. A Rák mondát elfogadja, sőt a «*Magyar Nemzetségi Zsebkönyvben*» is föltalálhatjuk azt.

[1] Századok 1882. évf. 423. l.

sors jutott osztályrészül; jólétben, könnyedén nevelkedett s nem kellett volna hizelkednie s magát megalázni senki előtt, hogy saját tehetsége és igyekezete után boldogulhasson. Mégis az volt a jelszava világ életében: «*servare semper cum fortioribus*».[1] Ez emelte föl, ez alázta meg őt s még akkor sem tudott megszabadulni hatalma alól, mikor káros következéseit nyilván tapasztalhatta. Mert nem politikai hitvallás, nem a világban való előre haladás czéltudatos eszköze volt ez Szirmaynál, de igazi érzés, mely lelke mélyében gyökeredzett s melynek eltörülhetetlen bélyegét irodalmi munkássága is magán viseli.

Most vizsgáljuk meg közelebbről azokat az okleveleket, melyek a család őseiről és két ágra szakadásáról szólanak.

Mindenek előtt konstatálhatjuk, hogy a Bécsben 1695. február 20-án kiállított bárói diploma nem csak a szittya eredetről, de *Rák* vitézről is mélységesen hallgat. Pedig hűségesen előszámlálja a Szirmay család jeles őseit, közöttük mindjárt első helyen *Györgyöt* (Pál fiát), a ki Bajazet török szultán ellen Zsigmond király oldala mellett harczolt, később pedig Istriában, Lombardiában, Burgundiában, Angol- és Franczia országban stb. az anyaszentegyház s a római birodalom hatalmának öregbedésén munkálkodott; dicséri Mihályfia *Pálnak* nagy vitézi voltát, ki Eger várának 1552-iki hires ostroma alatt a *Bebek bástyát* hősiesen megvédelmezte a töröktől,[2] végezetre pedig az egyházi téren tündöklő *Miklós* egri kanonok majd püspök érdemeit magasztalja, a ki Szirmára, melyet 1290-ben *Szirmai Saul* kardjával szerzett, nova donatiót hozott családjának.[3]

E szerint tehát a Szirmayak a XVII-ik században, névvel nevezhető legelső ősüknek még *Sault* tartották. Rák hőstetteiről, Szántó birtok adományozásáról, a szirmai várkastély építéséről, az ugocsai ágon tündöklő erdélyi vajdák és főispánok létezéséről semmit sem tudtak. Mert csak nem tételezhető föl oly határtalan szerénység egy ujdonsült báróról, hogy eltagadja a familia dicsőségét, mikor azt a kanczellárián, a király neve s pecsétje alatt kiállított fényes oklevélben 100 arany lefizetése mellett a halhatatlanság számára megörökíthette.[1]

Az 1707-ben adományozott grófi diplomában a család ősei között a már előszámláltakon kívül említtetik még *Szirmai Balázs*, ki 1350-ben Nagy Lajos király alatt Dalmátiában vitézkedett, *Pál*, ki Apuliában szerzett dicsőséget a fejedelem zászlajának, *Simon*, ki Nápolyi András tárnokmestere volt stb., csak épen *Rák* és utódjai hiányoznak e fényes társaságból. Igaz ugyan, hogy itt már a Szirmay ősök a honfoglaló magyarok között szerepelnek, — a minthogy a grófi utód joggal követelhetett is ennyit tőlük, — de magának Szirmay Istvánnak leszármazása, a diploma szerint is csak az 1350 körül vitézkedő *Balázszsal* kezdődik, világos tanubizonyságául annak, hogy az adományos genealogiáját feljebb vinni nem lehetett.

Időrendben haladva tovább, a *Szirmay László* királyi tanácsos és Zemplén vármegyei alispán felett 1776-ban tartott halotti beszéd említi ugyan a család ősnemesi származását, de a mesés hirű *Rákról* nincs tudomása s az elősorolt jeles és nevezetes férfiak között még *Balázst* is hasztalanul keressük. Ott találjuk azonban mindjárt első helyen a család ősei gyanánt feltünte-

[1] «Lelkének elevensége, könyeden élt ifju esztendeji s szerencsétlen symboluma: *Servare semper cum fortioribus*: téveszték meg a hol megtévedt» mondja róla Kazinczy Ferencz id. h.

[2] «Uti ad ipsum Historia quoque Bonfinii et Josephi Sambucii clarum redderit et manifestum» mondja a bárói oklevél.

[3] «Nicolaus Zyrma, honorabilis Capituli Agriensis Canonicus et Archidiaconus de Patha, post modum vero ob præclaras virtutes et merita ad Episcopatum Agriensem promotus (?) qui propter res pro Ecclesia Dei et Patria præclare gestas, novumque Dominium super Zirma, quod ante hac in anno 1290. *Saulo de Zirma* ob militaria merita traditum fuerat, pro se et familia sua impetravit et obtinuit.» *A bárói diploma eredeti fogalmazványa az Országos Levéltár Udv. kanczelláriai osztályában őriztetik.*

[1] B. Ostrovith Pál 1648. május 26-án így ir Petrőczy Istvánnak: «Pozsonban létemkor ugymint 23. martii, szemben lévén Cancellarius urammal, az többi között előhoztuk az te kegyelmed Magnificentiájáról való levelet is, mely mostanság Prágában az Cancellárián készen vagyon, kgdnek azért tudtára akarom adni, hogy kgd alkalmatosságot keresvén, letévén az taxát, venné magához az levelet. *Száz arany kivántatik az levéltül, diákoknak ad minimum 6 arany.*» (Orsz. ltár. Petrőczy cs. levéltára II csomó) A század végén sem igen volt magasabb taxája a bárónak.

tett *Szirmay Domokost* és testvérét *Pétert*, Zsigmond király hű kisérőjét, kinek 1414-ben «familiájának örökös jelül, czímerül, maga pecsétes levelében *rákot* adott».[1]

Végezetre pedig, mikor I. Ferencz király 1802 deczember 31-én *Szirmay Ádámnak*, általa a fiscustól nagy summa pénzen megvásárolt Rákóczy-féle birtokra, Tolcsvára és Erdő-Bényére donátiót adott, följogosítván őt egyszersmind a «*Tolcsvai és erdőbényei*» prædicatum használatára is, az erről szóló adománylevél említi ugyan a család ősi szittya eredetét, de a borsodvármegyei Szirma donatióját ép úgy mint a bárói diploma az 1290-ik évhez köti, a mi pedig igen fontos momentum a grófi diploma azon állításával szemben, hogy a Szirmay ősök mindjárt a honfoglalás után szállották meg a Sajó mellett a róluk nevezett földet. A IV. Bélát megmentő Rák vitéznek tehát nyomát itt sem találhatjuk, jeléül annak, hogy az érdemes férfiu még 1802-ben sem tartatott a Szirmay család törzsökének.[2]

Honnan származhatott tehát a nevével kapcsolatos monda s a nemzetség két ágra szakadásának oklevelekkel támogatott története? Bizony ezt ketten is gyártották, csak azt nem tudjuk eldönteni, hogy kit illet meg a dicsőség oroszlán része, Szirmay Antalt-e, vagy azt a másik névtelen hőst, a ki neki forrásául szolgált?

Már a mult század végén ösmerték tudósaink IV. Bélának 1260-ban kelt azon oklevelét, melyben bizonyos Krecz, Kupissa és *Raák* nevezetű jeles vitézeknek a tatárjárás alatt véghez vitt hőstetteit jutalmazá és az utókor számára megörökítette.

Nagy ékesszólással és hosszadalmasan elbeszéli ebben a király, hogy mikor a sajómezei csata után a mongolok elől kiséretével a tengerparti szigetekre futott, a győzelmes ellenség ott is üldözőbe vette őt. Megrohanta, bekerítette maroknyi seregét, úgy hogy a menekülésre többé kilátása sem lehetett. «*Ubi inter nostros et ipsos Tartaros servato intervallo, nostrorum funera plusquam ultimis capitis nostri exterminium more Rachelis jugulo alta ad Dominum intensius suspirio fundebamus Kyrie Eleyson et protector noster aspice Deus gementes exclamabamus, vitam nostram et nostrorum summo desiderio a mortis arctius evitare cogebamur, jam elisi et praeceps praecipiti terribilem necem in momento exspectebamus*» ... abban a pillanatban az ur Isten különös kegyelme segített rajta, mert három elszánt vitéz ifju (de Sirmio oriundi) Krecz, Kuppissa és Raák «*quasi de nube Olimpi a Parecleto missi*» hivatlanul, zsoldra, jutalomra nem számítva, 38 jó fegyveres társával elörohant, megtámadták, visszaverték a vérszomjas tatárokat és csodával határos hőstetteket vivén véghez, kiszabadították őt a halál torkából.

A tudós Katona nagy történeti művének azon része, melyben ezt az épületes oklevelet közölte, 1783-ban jelent meg. (*Historia Crit. Tom.* V. p. 1052.) Szirmay Antal is épen abban az időben gyűjtötte az anyagot Zemplénmegye monographiájához s minthogy munkájának első részét csak 1797-ben rendezte sajtó alá,[1] Katonának később megjelent köteteit is kényelmesen átanulmányozhatá. Őt azonban mindenek felett Rák vitéz érdekelte s az a körülmény, hogy a Szirmayak *rákot* viselnek czímerükben és a Muhi puszta a Sajó mellett a borsodvármegyei Szirma falu közelében fekszik, nagy szeget ütött az udvari tanácsos úr fejébe. Miért ne lehetne *Rák* a Szirmayak őse? — gondolá magában — hisz derék, vitéz levente volt, bizony beérhetik vele! Igaz ugyan, hogy a király megmentőiről, közöttük tehát *Rák* vitézről is nyilván mondatik, hogy «*de Sirmio oriundi*», a Szirmay nemzetségről pedig a grófi diploma is határozottan azt állítja, hogy Szittyiából eredt, a mi bizony capitalis ellentmondás, de hát nem azért volt Antal úr laureatus poeta, «*költésben és versszerzésben koszorus*», hogy minden csekélységen fennakadjon! Meg is magyarázta Zemplénmegye monographiájában e *látszólagos* ellentmondást

[1] Kovács József: Halotti beszéd Szirmay László felett 1776. (Egyetemi könyvtár).

[2] «benigne attentis et consideratis fidelitate, fideliumque ac utilium servitiorum meritis fidelis nostri E. Adami Szirmay de eadem, quæ idem vestigiis antenatorum suorum inde ab altero adhuc Hunnorum ex Scythia egressu descendentium et anno jam 1290. atque adeo ante quinque et quod excedit sæcula donationem de Zyrma ab militaria merita impetrantium etc.» *Az országos Levéltár Udv. Cancell. osztályában.*

[1] A munkát 1803-ban adta ki Kovachich, de Szirmay 1797-ben írt előszót a bevégzett műhöz.

olyan takarosan, hogy még az ázsiai eredetükre rendkivül büszke utódoknak is gyönyörüségük telhetett benne: A nemzetség törzsöke keleten nőtt ugyan, de a honfoglalásban részt vett ősök előbb a Szerémségen telepedtek le *(in Syrmio)*, minek folytán a magyarok *Szirmiai*, majd könnyebb kimondás okáért *Szirmayaknak* nevezték őket.[1] Ezzel azután Rák is rehabilitáltatott.

Ilyen formán okoskodott és írt az udvari tanácsos úr, számítván mások tudatlanságára és jóhiszeműségére, sőt mint alább látni fogjuk, a a szó teljes értelmében vakmerő játékot üzött a tudománynyal.

1805-ben jelent meg ugyanis «*Notitia politica, historica, topographica Comitatus Ugochiensis*» cz. munkája, melyben családja történetét ismét bőségesen tárgyalja, Lehóczky, Pray s mások tekintélyére való hivatkozással bizonyítgatván a Szirmay név és nemzetség ázsiai eredetét. Most már nem elégszik meg azzal a magyarázattal, hogy az ősökre a Szerémségről ragadt a *Szirmay* név, mert hiszen — úgymond — Syrmium magyarul *Szerémnek*, *Szerémségnek* mondatik, hanem a IV. Béla-féle oklevélnek Rákra vonatkozó ezen kifejezése alatt «*de Syrmio oriundus*» egyenesen a Sajó menti *Szirmát* érti, ráfogván a jámbor íródeákra, hogy nem tudott magyarul s idézett szavaival tulajdonképen csak azt akarta kifejezni, hogy a hős Szirmából való volt. Föltevésének legfőbb bizonyítékát pedig abban találja, hogy a Sajó parti Szirma igen közel, a Szerémség ellenben nagy távolságra fekszik a csata szinhelyétől s talán még a híre sem érkezett el oda a mongolok beütésének, mikor már Rák vitéz 38 társával elő rohanva, megmentette a király életét.[2] Ez bizony elég meggyőző okoskodás, nem is kell hozzá valami túlságos jóhiszeműség, de okvetetlenül szükséges, hogy az ember a sokat emlegetett IV. Béla féle oklevelet végig ne olvassa, ha csak azt nem akarja, hogy Rák létezésében s a történetíró Szirmay Antal igaz elvüségében vetett bizodalma alapjában meg ne rendüljön. A fentebb idézett oklevél ugyanis nem a Sajó mellett, *de világosan és félremagyarázhatatlanul a dalmát partvidéken vivott csatáról s Veglia szigetéről emlékezik*, ehhez pedig a Szerémség valamivel talán még is csak közelebb fekszik, mint a borsodvármegyei Szirma? Hiszen bölcsen tudta ezt az udvari tanácsos úr, hanem úgy gondolkodott, hogy nem szükséges mindenkinek tudni, sőt a legnagyobb cynismussal még meg is leczkéztette az íródeákot, hogy nem volt képes magát correctül kifejezni, pedig hát ez nagyon jól tudta, hogy mit csinál és kár volt Szirmay Antalnak bele avatkozni az ő mesterségébe.

Mert a tenger melléki csatáról s a királymentő hősökről szóló oklevél, a mint ezt történetíróink, különösen pedig a kik az Árpádok korával tüzetesen foglalkoznak, már régóta tudják, az ügyetlenebb fajta hamisítások közé tartozik, sőt még társait is ki lehet jelölni, melyek valószínűleg ugyanabban a műhelyben s azonos czélokból gyártattak. De tartalmát s a benne foglalt tények valótlanságát nem is tekintve, melyek a korszak avatott ösmerői előtt magukban véve is elegendő bizonyítékai hamis voltának, nagyon kevés jártassága lehet annak a diplomatikában, sőt egyáltalában nem is ösmeri a XIII-ik század okleveleinek hangját, stilusát s egyéb jellemző sajátságait, a ki egyszeri átolvasás után tüstént nem tudja magát mihez tartani, s határozott véleményt nem formál magának hitelessége felől. De azt tartjuk, kár is erre több szót vesztegetni, s nyugodt lélekkel constatálhatjuk, hogy a IV. Bélának tulajdonított oklevél hamisítvány lévén, *Rák vitéz létezésének alapja is megdől, magától összeomlik.*

És ha szinte akadna is valaki, a ki elkeseredetten lándzsát törne a diploma hitelessége mellett s valami csodálatos, általunk el sem képzelhető módon bebizonyítaná, hogy az minden gyanun felül áll: a Szirmay család eredete még akkor is képtelen mese maradna.

Mert lássuk csak közelebbről, mire tanít bennünket ez az oklevél?

[1] «Est Szirmaiorum genus in Comitatu Zemplén perantiquæ nobilitatis . . . Cum postrema Hungarorum in Pannonia adventu consedisse videtur in Syrmia, ideo successive Hungaris *Szirmiai*, dein per abbreviationem *Szirmay* dictum. Numerosum fuisse ostendit diploma Belæ IV. Regis apud Katona etc.» Nyomban rá közli a Rákra vonatkozó oklevél kivonatát. *Id. m. 380. l.*

[2] «præcitatum diploma locum habitationis Szirmaionum non *Syrmium*, ast corrupto per concinnatorem diplomatis hominem exterum et linguæ Ungaricæ ignarum in latino vocabulo locum sessionis eorum *Szirma* indigitare nobis videtur.» *Notitia Cottus Ugochiensis.* pag. 109.

Legelőször is megtudjuk belőle, hogy *Rák*, jóllehet súlyos sebeket kapott és 25 társa hullott el mellette, szerencsésen megmenekült a csatából s haza ment a Szerémségre. Már kenyerének javát megette, mikor jó Béla királyunknak, úgy 19—20 esztendő mulva egyszer csak véletlenül eszébe jutott, hogy a jeles férfiunak, a ki életét megmentette, ő bizony adósa maradt. Hogy tehát mulasztását jóvá tegye, két vitéz társával együtt, kik szerencséjükre még szintén életben voltak, rengeteg birtokot adományozott neki, pallosjoggal s annyi sok jeles kiváltsággal és szabadalommal ruházván föl azt, hogy valóságos kis király lett a maga birodalmában.

Ez a birodalom pedig *Zágráb vármegyében* feküdt, s jogos tulajdonosai a XIV-ik században a *draganichi* nemesek (nobiles de villa Draganich) majd a XVI. század vége felé bizonyos *Liwbich János* kanonok és rokonai voltak, szóval mindig horvátok birták.[1]

Most tehát azt kérdezhetjük, mi haszna van a Szirmayak családfájának abból, ha a IV. Béla-féle oklevél hitelesnek bizonyul? Lett légyen bár Rák nem phantom, de husból és vérből álló valóságos ember, azért a család eredete és leszármazása, úgy a mint ezt Szirmay Antalnál olvassuk, közönséges humbug marad és Rák úr egyáltalában nem érdemli meg azt a nagy tisztességet, hogy babérkoszorút tartó névrokona, a Szirmayak czímerében, az ő halhatatlanságát hirdesse. De hát ez reánk nézve utóvégre is csekély fontossággal bir, és sokkal inkább érdekel bennünket az a sajátságos körülmény, hogy míg a tiszteletre méltó oklevélhamisító megszabadítja hősét a csatából, sőt Béla király nevében magas kitüntetésekben is részesíti, addig az udvari tanácsos úr sokkal kegyetlenebbül bánik vele s mint legnagyobb hőst azon 38 «*Szirmay Fábius*» között, kiknek vére pirosra festette a Sajó vizét, áldozatul dobja a vérszomjas tatároknak. Még szép tőle, hogy legalább árván maradt gyermekeiről gondoskodik, a Sajó parti *Szántó* birtokot adományoztatván nekik a királylyal.

Az ember szinte hajlandó volna azt hinni, hogy két hasonnevű vitézről vagy legalább is oly emberről van szó, ki már félig-meddig mondai alakká vált, ha nem tudná, hogy Szirmay Katona művét használta forrásul, egyszerűen átírva abból a Rákra vonatkozó oklevelet. Mi magyarázza meg tehát e szembeszökő ellentmondást, hiszen csak józan észszel nem tehetjük föl Szirmay Antalról, hogy a már nyilvánosságra bocsátott s régibb idő óta ösmert oklevelet czéljaihoz képest meghamisította volna?

No nem is egészen így áll a dolog. Az udvari tanácsos úr csak többet következtetett abból, mint a mennyit saját jól fölfogott érdekében következtetnie szabad lett volna.

Ő ugyanis a tudós *Katona* munkájának azt a kötetét használta, melyben a sokszor említett hamis oklevélnek csak rövid kivonata közöltetik. Ebből pedig nem tudott meg egyebet, mint hogy *Rák* vitéz társaival együtt megmentette a király életét.[1] De hát ez épen elég volt neki, a többit úgy is föltalálta saját élénk phantasiájában, melynek szabad működését a tudott tények csak akadályozták volna. Hiszen még abból a pár sornyi kivonatból is el kellett egyetmást tagadnia, hogy *Rák* beváljék, p. o. azt, hogy a csata a dalmát partvidéken s nem a Sajó mellett történt. Képzeljük el csak, mily kritikus helyzetbe jut szegény, ha még a zágrábi uradalom adományozásáról is tudomást kell vennie, mikor a «*de Syrmio*» kifejezésnek a borsodvármegyei Szirmára való vonatkoztatása is annyi erőlködésébe került! Egy szóval nagy szerencse volt Rákra nézve, hogy az udvari tanácsos úr (tegyük fel a legjobbat), Katonának csak V-ik kötetét lapozgatta, mert máskülönben alig juthatott volna el ahhoz a nem remélt kitüntetéshez, hogy az ázsiai eredetű, grófi ágon is tündöklő büszke Szirmay családnak őse legyen. Ezek után pedig nem volt más hátra, mint a közös őstől való származás alapján kimutatni a kapcsolatot a Szirmayak borsodi és ugocsai ága között.

[1] Kercselich: *Historiarum Cathed. Ecclesiae Zagrabiensis pars I. pag. 329. és köv. ll.* Megtudjuk innen, hogy a hamisítvány Rudolf királynak I. Lajos, Zsigmond, II. Ulászló, II. Lajos, Ferdinánd és Miksa megerősítő transumptumait magában foglaló, 1583-iki átiratában maradt fenn. A legelső átírás tehát 1354-ben készült.

[1] Katona Kerchelich után id. h. majd ismét a VI. kötetben bővebben. Fejér Cod. Dipl. tom. IV. vol. 2. p. 410 kivonatban, ismét tom. X. vol. 8. p. 383 egész terjedelmében 1264. datum alatt.

Ez már — mint mondani szokás — csak gyermekjáték volt az udvari tanácsos úrra nézve s jóformán a saját leveles ládájából is kitelt.

Mindenekelőtt erre a czélra szolgált IV. László királynak állítólag 1273-ban kelt donatiója, melyben *Rák* fiainak a tőlük elvett Szántó birtokért cserébe az ugocsavármegyei Heten földet adja, melynek ős lakói, a bessenyők kipusztultak.

«Quod cum nos terram Zantho, Otthobor, Jannus et Cheburkæ filiorum Raak, *vulgariter Zirma vocatorum*, quam ex donatione avi nostri carissimi piæ memoriæ Belæ illustris regis Hungariæ dignoscebatur possedisse, in districtu Borsod existentem, ab Otthobor et fratribus ejus pro sustentatione nostra recepissemus, volentes siquidem eisdem simili concambio providere, in concambium ejusdem terram Hethen, in comitatu Ugocha existentem *in qua antea Bisseni de Hethen residebant*[1] nunc vacuam et habitatoribus destitutam, eidem Otthobor et fratribus suis ac heredibus, heredumque successoribus, de plenitudine nostræ gratiæ contulimus jure perpetuo possidendam. Datum in Thorna XII. kal. Decemb. per manus discreti viri Pauli Episcopi Vespremiensis, aulæ nostræ cancellarii, anno Domini 1273, regni autem nostri II.»

Ez oklevélkivonatra vonatkozó észrevételeinket alább fogjuk megtenni, s most csak azt jegyezzük meg, hogy Kazinczy adta ki Szirmay Antal kéziratai közül.

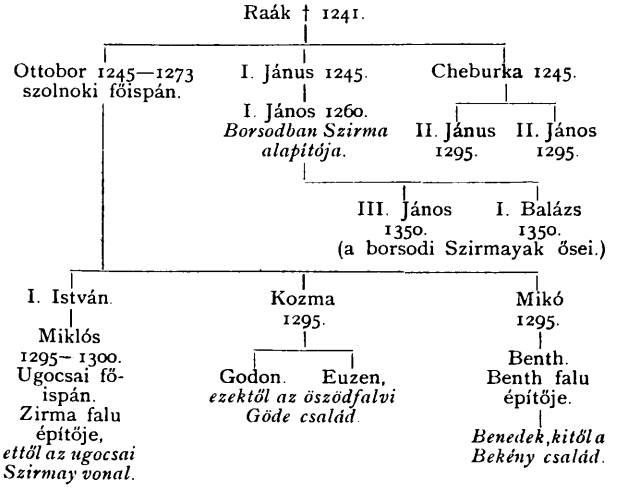
Lássuk tehát a második bizonyítékot.

III. Endre király Budán 1295 «sabbatho proximo post quindenas Penthecostes» kelt oklevele által Miklóst az *István*, Kozmát és Mikót az *Otthobor*, Jannust és Jánost a *Cheburka* fiait, az Ugocsa vármegyében fekvő *Heten* föld birodalmában megerősítette: «*quemadmodum praedictam terram per modum concambii facta cum terra Zantho mediante privilegio domini Ladislai quondam illustris regis Hungariae carissimi fratris nostri patruelis dignoscuntur juste et legitime possedisse.*»[2]

[1] «*Hetenyi Bessenyeyek*» olvassuk az oklevélkivonatban magyarázatképen, mely minden bizonynyal Szirmay eszejárása mellett tanuskodik s olyanforma mint mikor *Felicianus* ugocsai comesből «*Féleszü Jánost*» csinál.

[2] Megvan a leleszi convent 1478-iki átiratában is.

Szirmay szerint a most említett rokonok nagyszámu ivadékai, jelesen Ethem, Benth v. Beken, Tivadar, Euzud, Cható, Forgolány, András, Farkas, Péter stb. *Heten* földét egymás között felosztották, s annak területén a nevükről nevezett Bökény, Forgólány, Tivadar, Öszödfalva, Chatóháza, Péterfalva, Andrásfalva, Farkasfalva helységeket alapították, még pedig *Istvánfia Miklós* 1300 körül a Tisza parti *Szirmát*, Kozma és Mikó maradékai a szomszédos *Bökényt* és *Oszödfalvát*. Ugyancsak Rák vitéznek Borsodból Ugocsa vármegyébe szakadt nagy számra felszaporodott vérei népesítették volna be *Hethen*, *Csoma* és *Veléthe* földjét, hasonló nevű családokat alapítván ott. Ekép tehát Ugocsa vármegye első civilisatiója jórészben a Szirmay ősöknek volna köszönhető, kiknek közös törzsből való származásuk és két ágra szakadásuk mellett a következő genealogiai tábla van hivatva bizonyságot tenni:

Át kellett vennünk okvetetlenül *Nagy Iván* ösmeretes munkájából ezt a jeles táblázatot, melyet saját vallomása szerint, Szirmay Antalnak nyomtatásban megjelent munkáiból s a tudós jezsuita Wagner kézirati gyűjteményéből, teljes jóhiszeműséggel állított össze, mert a már elmondottak s még ezután elmondandók ez által lesznek legkönnyebben megérthetőkké. Most pedig áttérhetünk az 1273-iki oklevélkivonatra, mely a nemzetség két ága között való állítólagos kapcsolatnak legfontosabb láncszemét képezi.

Hogy Kun Lászlónak *Heten* (ma Hetenyi-

falu Ugocsa vármegyében) földéről szóló csereadománya, már akár előbb vagy utóbb, tényleg megtörtént, s hogy az adományosok *Otthobor* és társai voltak, azt III. Endre királynak 1295-ben kelt hiteles oklevele, melynek 1324-ből illetőleg 1478-ból származó átiratát a leleszi convent levéltárában magunk is olvastuk, föltétlenül bizonyítja. Sőt ösmerünk egy oklevél-regestát, mely szerint IV. László király 1280-ban *Istvánfia* Miklóst, *Otthoborfiai* Kozmát és Mikót, *Csebürkafiai* Janust és Jánost a tőle cserébe kapott *Heten* és *Veléte* ugocsai földek birodalmában megerősíti; tudomásunk van végre arról, hogy nevezett földek birtokosai 1337-ben és 1397-ben néhai László király privilegiuma értelmében járatják meg a határokat.[1]

Úgy látszik azonban, hogy ez a privilegium örökre eltünt, nekünk legalább minden kutatásunk sikertelen maradt s mert Szirmay Antal gondosan eltitkolja előttünk a fontos oklevél hollétét, le kell mondanunk arról a reményről, hogy magával az eredeti diplomával bizonyíthassuk be, hogy abban a Szirmay-féle kivonat «*filiorum Raak*» és «*vulgariter Zirma*» kifejezései nem fordulnak elő. No de még ez se baj, mert ha tudjuk, hogy az udvari tanácsos úrnak mily nagy szüksége volt az idézett szavakra, ha látjuk, hogy Otthobor és társai sem 1280-ban, sem 1295-ben nem mondatnak *Rák fiainak*, végre ha meggyőződünk arról, hogy az 1337-ben és 1397-ben ősi birtokaik határát igazító Ugocsa vármegyei nemeseknek *épen semmi közük sincs a Szirmayakhoz:* ösmervén az udvari tanácsos úr czélját, a «*vulgariter Zirma*» szavakban rejlő nagy anachronismus figyelembe vétele nélkül is határozottan állíthatjuk az általunk csak kivonatban ösmert 1273-iki oklevél hamis voltát.

De a mellékkörülmények is ékesszólóan bizonyítanak.

Ugyanis nincs nyoma, hogy Szirmay Antal a királyi táblán folytatott *joggyökös* perekben a Kun László-féle adománylevelet valaha fölhasználta volna, még csak nem is hivatkozott reá, jól tudván, hogy az adversa pars kívánságára föl is kell azt mutatnia és mindannyiszor III. Endre 1295-iki nova donatiójával allegált, holott ha szinte más czélból nem is, de leszármazásának elösmertetése végett puszta hiuságból okvetetlenül publikálta volna azt, ha t. i. fontos okai nem lettek volna az ellenkezőre.

Sőt óvatossága annyira ment, hogy nyomtatásban megjelent munkáiban határozottan állítja ugyan, hogy Szántó birtokot legelsőben IV. Béla adományozta 1245-ben a Sajónál elesett Rák fiainak, a kiket a diploma «*vulgariter Zirma*» melléknévvel említ,[1] de sem az erre vonatkozó, sem pedig a Kun László-féle adománylevelet soha még csak szószerinti kivonatban sem közli, hollétükről nem világosít föl bennünket, a mi már magában véve is gyanus körülmény, mert alig van rá példa, hogy forrásait elhallgatná.

De azok után is, a miket Rákról fentebb elmondottunk, már szükségtelen ezt a kérdést tovább tárgyalnunk. Nyilvánvaló, hogy IV. Béla donatiója soha meg nem történt s azt csak Szirmay Antal koholta, hogy a Sajó parti és Tisza menti idegen Szirmay hajtásokat Rák nemes törzsökébe annál könnyebben beolthassa. Hasonlóképen erre a czélra szolgált volna Kun Lászlónak 1273 iki donatiója. Ugyanis az udvari tanácsos úr *Heten* birtok adományozásának ösmeretes ténye *alapján* gyártotta azon oklevelet, mely *Otthobort*, *Janust* és *Cheburkát*, az igazi adományosok apáit, nemcsak vérséges kapcsolatba hozza a nemzetség kiválasztott ősével, de ennek létezését szilárdabb alapokra fektetvén, egyszersmind a Szirmayak borsodi és ugocsai vonalának együvé tartozását is hivatva van bizonyítani. Az udvari tanácsos úr czéljai azonban olyannyira szembeszökők s buzgalmában úgy megfeledkezett minden körültekintő óvatosságról, hogy a hamisítást úgyszólván a gyermek is fölismerheti s a történetíró minden fejtörés nélkül rájöhet, hogy a *Rák-Szirmay*-féle nexus vakmerő koholmány.

Érdekes a IV. László nevére hamisított oklevélnek azon állítása, hogy az Ugocsa vármegyei Heten föld őslakosai, a *bessenyők* ki-

[1] Fejér: Codex. Dipl. Tom. V. vol. 3. p. 72. *Leleszi országos Levéltár. Mand. statut. et Metales.*

[1] «Hujus ergo *Raak* in pugna occumbentis filiis Otthobor, Jannus et Cheburka, vulgariter autem (uti diploma loquitur) Zirma vocatis, idem Rex Bela IV terram Zantho ad fluvium *Soviou* positam, habitatoribus vacuam donavit anno 1245. *Notitia Topographica Zempleniensis* 380. l.

pusztultak, mert ebből a hamisítás genesisét is voltaképen megismerhetjük.

A bessenyők kipusztulása magában véve egyáltalában nem hihetetlen, még csak nem is meglepő dolog s ezért bizony nagy hiba volna kétségbe vonni valamely oklevél hitelességét.

De lássuk csak közelebbről, hogy és mikép pusztultak ki azok a bessenyők?

Szirmay Antal Anonymus olvasgatása közben fölfedezte, hogy a honfoglaló magyarokkal *Toxus* vezér alatt bejött kunok vagy bessenyők között volt egy *Heten* nevezetű előkelő vitéz («quidam nobilissimus miles nomine Heten»), a ki az új hazában nagy birtokot kapott. Minthogy pedig Pray értekezése szerint a bessenyők a Tisza mellé szállottak, az Ugocsa vármegyei Heten pedig történetesen szintén a Tisza partján épült, ez épen elég volt Szirmaynak ahhoz, hogy a vitéz urat oda telepítse, mondván, hogy ez a föld róla neveztetett aztán *Hetennek*. De mert azt később Kun László *Otthobor szolnoki ispánnak* adományozta, világos, hogy Heten nemzetségének a tatárjárás alatt ki kellett pusztulnia.[1]

Összevetve most már Ugocsa vármegye mónographiájának idézett passusát Kun Lászlónak sokszor emlegetett donatiójával, tapasztalni fogjuk, hogy abban Szirmay elég orczátlanúl a maga alaptalan combinatióját tünteti föl historiai igazság gyanánt és talán épen azért óvakodott nyilvánosságra bocsátani hamisítványát, mert tartott tőle, hogy az élesebb szemű kortársak — főkép azok, kik munkáit alaposan ösmerték — gyanuba veszik őt.

De okunk van hinni, hogy már enélkül is gyanakodtak reá s véleményünk szerint egyedül az a körülmény mentette meg őt a lelepleztetéstől, hogy az irodalmi kritika még ebben az időben nálunk úgyszólván gyermekkorát élte, s oly magas állású emberekkel szemben, mint az udvari tanácsos úr, csaknem egészen elnémult, vagy legfeljebb — mint ezt a még ifju, de már akkor nagytudományú *Horvát István* példája is bizonyítja — nagyon bátortalan hangon szólalt meg.[2]

Mi azonban — szerencsésebb kor szülöttei — nem csak betekinthetünk a mai napiglan sokat emlegetett s bizonyos tekintetben népszerű író műhelyébe, de minden aggodalom nélkül szinről szinre is megösmertethetjük őt a tudományos világgal, mely a történeti igazság ellen elkövetett bűneit még mindig hajlandó egyrészt a kor naiv fölfogásának tulajdonítani, másrészt pedig jóhiszemű tévedésnek tartani.

Megengedjük, hogy néha ezek is közreműködhettek, de statistikával szolgálhatunk annak bizonyítására, hogy Szirmay legtöbbször rosszakaratú tendentiával járt el s habozás nélkül meghamisította az oklevelek értelmét, ha czéljai úgy kívánták, vagy ha ez által saját és mások családi hiuságának hizeleghetett. Készséggel elösmerjük, hogy nem tartozott a legveszedelmesebb fajta hamisítók közé s korántsem vitte annyira, mint nagyhirű collegája gr. *Kemény József*, a ki történetírói babérait (?) az általa rendszeresen gyártott okleveleknek köszönheti, mert jobbára csak toldotta-foldotta a keze ügyébe eső okmányokat, belopván azokba, a mire épen szüksége volt, de így is eleget ártott a történetírásnak és működését erkölcsi szempontból nem is jellemezve, mint historikus hitelét, becsületét örökre elvesztette.

Vessünk csak egy tekintetet az adataiból összeállított genealogiai táblára.

Hogy Otthobor szolnoki ispánsága alaptalan koholmány, ezt úgy véljük e folyóirat hasábjain legalább, bizonyítgatnunk is fölösleges, s bár Szirmay szerint a IV. Lászlóval közölt csereszerződés idején 1273-ban viselte volna e méltóságot, mégis az erről szóló hamisítványban egyszerűen csak *Otthobor*-nak neveztetik. A dolognak alighanem az a magyarázata, hogy az udvari tanácsos úr valószinűleg belátta, hogy nem lesz tanácsos hősével együtt ennyire exponálni magát is, minélfogva a «*comes de Zownuk*» szavak a hamisítványba fel se vétettek.[1] De

[1] Notitia Ugochiensis pag. 133.

[2] Horvát István: *Néhány okok melyek az 1339-iki levél eredetét kétségessé teszik. Pest 1804.* Tudvalevőleg Szirmay Zemplén vármegye monographiájában közre bocsátott egy 1339-iki magyar nyelvű osztály és határjáró levelet, állítván, hogy annak *eredetije saját levéltárában van*, mely országszerte nagy érdeklődést keltett, a magyar nyelv 500 esztendős közhasználatát bizonyítván. Ez ellen szállott síkra Horvát, kimutatván, hogy legjobb esetben is újabbkori fordításról lehet szó. Nekünk úgy tetszik, a fordító maga Szirmay volt.

[1] Tudnunk kell, hogy Szirmay Antal családja történetét összeállítván, a vonatkozó adatokkal együtt Ka-

nem végezhetünk ily könnyen *Miklóssal*, ki állítólag István erdélyi vajda fia, és ugocsai főispán volt. Sőt ezt megelőzőleg rövid ideig még a szolnoki ispánságot is viselte.[1]

Ő volna hát az a hires férfiu, ki megalapítván a Tisza parti *Szirmát*, mint zászlós úr s Nagy Lajos királynak kedvelt híve a család ifjabb ágának is dicsőséget szerzett.

Igaz ugyan, hogy minek utánna faluját 1300-ban felépítette, ötven esztendeig azt sem tudjuk róla, él-e nem-e? úgy hogy 1352-iki főispánsága valóságos «*Deus ex machina*», de hát Szirmay Antal kinevezési decretumát is közli, melyből arról értesülünk, hogy elődje bizonyos *Domokos mester* a Furgulán fia volt mint administrator, kit I. Lajos király *szolgálati érdemeinek teljes elösmerése mellett* mentett föl állásától.[2] Nagy kár, hogy ez érdekes oklevélnek, melyben többek között «*proventus fisci et camerae nostrae*» kifejezések fordulnak elő, eredetijét, sok más a Szirmay nemzetség régi dicsőségét hirdető privilegiumokkal együtt 1717-ben elrabolták és megsemmisítették a kutyafejű tatárok, még nagyobb, hogy az abban szereplő Miklós comes sokszor *István erdélyi vajda fiának* mondatik, mert hát minden valamire való historikus tudja, hogy volt ugyan Erdélynek 1345-től 1350 végeig *István* nevezetű vajdája, de ez senki más mint a névvel neves, hirrel hires Laczkfi István, a dicsőséges nápolyi hadjárat vezére, a későbbi horvát- és tótországi bán, kinek fia *Miklós* 1366-ban mint ugocsai főispán szerepel, testvére *Laczkfi András* székely ispán pedig 1349-ben de kétségtelenül már előbb is viselte ezt a tisztséget, eladdig, míg az 1353-ik év közepén macsói bánnak nevezte ki őt Lajos király.[3] Ugylátszik, hogy mialatt ő 1350—1352-ig nápolyi helytartó volt, Ugocsa nem kapott új főispánt, hanem addig *Domokos* (dictus Macska) huszti és nyalábi várnagy kormányozott a megyében. 1353-ban az erdélyi vajdaságot a macsói bánsággal cserélvén föl, így lett helyébe unokaöcscse *Laczkfi Miklós* ugocsai főispán.

Mindezt pedig csak annak a bizonyítására hoztuk föl, hogy Szirmay István ép oly kevéssé volt erdélyi vajda, mint fia *Miklós* ugocsai főispán. Az első ugyan puszta állítás, melyet az udvari tanácsos úrnak legfeljebb *Pesty Frigyes* hitt el,[1] de a második oklevelek által is támogatott hazugság, melyet egyszer s mindenkorra ki akarunk küszöbölni a történelemből. Jellemző, hogy Szirmay Antal már Zemplén vármegye monographiájában említi ugyan, hogy nevezett Miklós, Nagy Lajos uralkodása alatt ugocsai főispán volt, de itt csak *Bél Mátyás* kézirati munkájára hivatkozik s még csak határozott datumot sem említ, alig pár év mulva azonban *saját archivumából* már oklevelet is közöl ennek igazolására.[2]

Azt hiszszük, hogy az előadottak után a szóban forgó okleveleknek hamis voltát bővebben bizonyítgatnunk egészen fölösleges, sőt ez a feladat szorosan véve célunkhoz sem igen tartozhatik. Meg kell azonban említenünk, hogy Szirmay Antal és atyja bizonyos táblai pörökhöz csatolt kétségtelen hitelességű oklevelek szerint *Miklóstól* származtatják ugyan magukat, de ez a Miklós — a mint erre bennünket épen azok a hiteles documentumok tanítanak — 1339-ben már nem élt s így az ugocsai comessel azonos nem lehetett. Akadunk ugyan később egy másik Szirmay Miklósra is Ugocsa vármegyében, de ez történetesen *András* fia volt s otthon ülő falusi nemes létére a babérokat csak mint «*homo regius*» szedegette.[3]

Mindezek után pedig kijelentjük, hogy 1. a

zinczy Ferencznek adta át vagy hagyományozá teljesebb kidolgozás végett. Ezek között volt az 1273-iki hamisítvány is. És mert oka lehetett attól tartani, hogy Kazinczy a kéziratot másokkal is közölni fogja (a mint tényleg közölte), inkább föláldozott valamit családi hiuságából. L. *Kazinczy levelét a Szirmay Kalós család leveles ládájában.*

[1] «Nicolaus de Zyrma Comes de Zownuk Capitaneus» Nyaláb várából Husvét első napján «*contra canes Tartaros*» insurrectiot hirdet. *Ugocha* 11. l.

[2] U. o. 33. l.

[3] A kerek-egyházi Laczkfiak családfája: Dr. Karácsonyi Jánostól. (Turul 1886. IV. füzet) Laczkfi András főispánságára nézve eredeti oklevelek az Ujhelyi cs. levéltárában.

[1] Eltűnt vármegyék I. k. 112. l.

[2] Szirmay szerint Bél Mátyás Róbert Károly alatt *Drágffy Jánost (!!)* és Pásztohy Bálintot, I. Lajos alatt *Szirmay Miklóst* nevezte volna meg ugocsai főispánok gyanánt. Az udvari tanácsos úr itt egyszersmind a családját illető bizonyos 1352-iki donatióról is emlékezik, melyről alább mi is fogunk szólani. *Notitia topographica Zempleniensis pag 381.*

[3] L. alább.

Szirmay család eredete és leszármazása, úgy a mint ezt szakmunkáinkban ma napság olvashatjuk, tökéletesen hamis; 2. a mesék birodalmába tartozó *Rákot* nem is említve, Otthobornak és rokonainak semmi közük sincs a Szirmayakhoz; 3. a nemzetség úgynevezett borsodi és ugocsai vonala között a puszta névazonosságon kívül más kapcsolat sohasem létezett.

Most tehát áttérhetünk állításainknak részletes bizonyítására, már t. i. a mennyiben ezek még bővebb igazolásra szorulnának. De mielőtt ehhez fognánk, érezzük, hogy meg kell felelnünk arra az önkénytelenül feltámadó s bizonyára indokolt és jogos kérdésre: Micsoda különös oka lehetett Szirmay Antalnak az őt lenéző és megtagadó család régi dicsőségét kikeresni a homályból, gőgös büszkeségét nevelni, hiuságának hizelegni gyakran még oly eszközök segítségével is, melyek reá mint emberre és történetíróra egyaránt homályt vetnek?

A dolognak kissé talán hosszú, de mint látni fogjuk, fölöttébb érdekes, sőt tanulságos magyarázata van.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

ERDÉLY RÉGI CSALÁDAI.

Az enyingi Török család.

Az enyingi Törököket, kik Erdély más megyéiben, többek közt Alsó-Fehérben is birtokosok voltak, Hunyadmegyének pedig csaknem negyedrészét bírták, a Turul 1891-iki IV-ik füzetében e czikksorozat bevezetésénél kifejtett szempontokból jogosan számíthatom Erdély családai közé.

Egyik érdekes nőtagjának regényes élete itt, hol e sorokat irom, az úgynevezett erdélyi hegyalján folyt le; ablakomon kinézve Boros-Bocsárd és Krakkó (akkor «Karkó)» hegyeit látom, melyek között az azon időbeli udvari élet kalandjai szövődtek. . . . .

De valamint ma egyáltalán regeszerünek tűnik fel, hogy e vidéken valaha előkelő magyar társadalmi élet lehetett: úgy a szép Török Katának is, ki még megbélyegeztetése után is tudott férjet — ekkor már negyediket — hódítni, hiában keresnők ma valami emlékét akár Boros-Bocsárdon, akár Krakkóban.

Beszéljenek tehát róla és családjáról az okleveles adatok, melyeket a véletlen ide, egykori lakhelyének szomszédságába hozott!

Ezekhez a Zeyk család idősb, vagyis kutyfalvi ágának levéltárából jutottam hozzá, hova az Inczédiekkel való házassági kapcsolat folytán kerültek. Az Inczédiek pedig körtvélyesi Vadas Judit útján, ki Török Katának leánya volt, az enyingi Törökök leányági leszármazói közé tartoznak.

E levéltárban találtam meg a Törököktől más leányágakon leszármazó utódoknak, — a gyerőmonostori Kabosok és felső-pulyai Bükk-eknek, — kezén volt oklevelek egy terjedelmes jegyzékét, mely ez iratok bő kivonatát s némelyiknek csaknem teljes másolatát tartalmazza s 1747 julius 2-án azon alkalomból iratott, hogy Kabos László a Bükk András mint idősb atyafi által őrzött levéltárból amaz okmányokat kezéhez vette. Ha tehát idővel ide ismét vissza nem kerültek, az eredeti oklevelek valószinűleg most is a Kabosoknál vannak.

E részletes kivonat azonban, — mely Kabos László aláirásán kívül tanúkkal is van hitelesítve, — elég arra, hogy az enyingi Törökök erdélyi ágának leszármazását, Török Kata életét s Báthori Gáborral való úgy rokoni, mint szintén gyöngédebb természetű viszonyát is megvilágítsák; sőt elitéltetésénél azon kor biráskodásának catoi szigoráról s az erkölcsök tisztaságának megvédésében semmi mellék tekintetet nem ismerő erélyéről is meggyőzhetnének, ha nem volna e szép éremnek rozsdás oldala is, s az egymással összefüggeni látszó momentumok, melyek ez okiratokból kiderülnek, nem vezetnének annak felismerésére: hogy e kérlelhetlen szigorú erkölcsbiráskodás, mely az imént elhalt fejedelem személyét és emlékét sem ki-

mélte, nagyon szorosan karöltve járt az új fejedelem családjának felgazdagítására való törekvésekkel.

Maradjunk azonban a genealogia terén, s lássuk időrendben a fenn jelzett okiratokat, melyek az enyingi Törökök erdélyi ágának nemzedékrendét egészen másként tüntetik föl, mint miként azt Nagy Iván (XI. 294) a sok ellentétes feljegyzésből és közleményből összeállíthatta.

Miután e család eredete, első ízei és címere Csergheő Gézának, társulatunk igazgató vál. tagjának, a Turul 1892. I. füzetében közölt nagybecsü tanulmánya által már tisztába vannak hozva, ha most már az erdélyi ág összezavart nemzedékrendét is okleveles alapon tisztáznunk sikerül: akkor legfeljebb az marad e család genealogiájában még felderítetlennek, hogy a bakonoki, másként pathi Törökök ősének Lászlónak szintén László nevü atyját hol kell a közös családfán elhelyeznünk? S erre nézve is sejthetjük, hogy aligha nem Török Péter egyik fiát kell benne keresnünk (ha már a Horváth Páltól való leszármaztatással szakíthatunk), s így András és Györgynek egy testvérét; mely feltevés mellett aztán a Turul 1892. I., 30 lapján említett 1481-iki címerlevél a család három külön ágának adottként tünnék fel.

Míg azonban ezt biztosan megállapítni lehetne, lássuk az erdélyi ágra vonatkozó oklevelek sorozatát.

1. 1563 aug. 1-ről *Hagymási Kristóf*, ki *Török János özvegyét* nőül vevén, az ennek gyermekei *Török Bálint, János és Kata* feletti gyámságot is János Zsigmond fejedelem rendeletéből átvevé, kötelezi magát, hogy a hunyadi javakat tartozékaikkal együtt gyámoltjai javára megtartja.

2. A Hunyadon 1577 julius 14-én kelt oklevél szerint *Török János* megosztozik *Orlai Margittal, néhai Török Bálint özvegyével*, Hunyad, Vingárt, Brettye és Suk birtokokra és tartozékaikra nézve, oly módon, hogy Brettye és Vingárt hugának *Török Annának a Bálint leányának* részébe jut, s ha ez férjhez megy, még a többi birtok jövedelméből is kap kiházasítást, Suk pedig, — míg újabb házasságra nem lép — az özvegynél marad; az osztatlan ingóságok pedig *Török János és nevezett huga közt egyenlően felosztatnak.*

3. 1584 márczius 1-én Báthori Zsigmond az egész vajdahunyadi várat, Hunyad és Hátszeg mezővárosokkal s 34 névszerint felsorolt hunyadmegyei faluval, melyeket elődeik is bírtak, *Török Jánosnak, a másik János fiának, ki néhai enyingi idősb Török Bálint fia volt, s általa Török Istvánnak, a Ferencz fiának, ki ugyanazon idősb Török Bálint fia volt*, új adományképen adományozza.

4. 1585 február 10-én *Török János* a fennírt javakba ellenmondás nélkül beiktattatik.

5. 1590 vízkereszt utáni hétfőn Vajda-Hunyadon kelt okirattal Zalasdy János özvegye Fánchy Kata, a néhai gordovai Fánchy János leánya, valamint gyermekei Miklós, János és Borbála, Barcsay Istvánné eladják hunyadmegyei Rus nevü egész birtokukat és a vajdahunyadi Alszeg-utczában levő nemesi házukat és udvarukat, *Török Bálintnak*, a néhai *enyingi Török János* gyermek fiának 1500 magyar forintért, mely összeget a nevezett gyermeknek gyámja Mihályffii (így) *Iffiu János* fejedelmi tanácsos és fehérmegyei főispán sajátjából fizetvén ki helyette, ha a nevezett gyermek vagy utódai a fennírt összeg letételével magukhoz váltani akarják, Iffiu János vagy utódai azt részökre kibocsátani kötelesek. Ezen birtokvásárhoz Báthori Zsigmond ugyanazon 1590. évi november 16-án Kolozsvártt kelt oklevelével a fejedelmi jóváhagyást megadja, s egyszersmind a néhai *Török János* érdemei tekintetéből fiának *Török Bálintnak* az e javakkal járható királyi jogokat adományozza. (Ez oklevél nem a fennjelölt okmánykivonatban, hanem a kolozsmonostori konvent 1730-iki hiteles kiadványában külön van meg a Zeyk levéltár iratai között.)

6. 1597 május 25-én kelt Báthori Zsigmondnak beiktatási parancsa, az enyingi *Török István* hunyadmegyei főispán és *ifjabb Török Bálint az enyingi Török János fia* részére más oklevelével adományozott Mardsina és Monostor uradalmak s a hozzájuk tartozó mintegy 62 falut illetőleg, mely beiktatás némely birtokokra nézve egyesek által tett ellenmondások mellett 1598 pünkösd előtti pénteken meg is történt.

7. Görgényben 1604 február 29-én kelt okmányban *Bogáthi Mihály* (valószinüleg Meny-

hért értendő, a leíró által Melchior és Michael összetévesztetvén) és *Török Kata* a köztük megejtendő osztály iránt választott biróságban egyeznek meg.

8. 1606-ban Fejérmegye itélőszéke előtt Bánffi Klára karkói Tholdi István özvegye, beperelte előbbi házasságából származott fiának *ifj. Csáki Istvánnak özvegyét Török Katát, ki előbb Bogáthi Miklós neje volt, azután ifj. Csáki István neje lett, ennek halála után pedig Dengeleghi Mihályhoz ment férjhez.* A per részletesen leírt drága magyar ruhákért folyt, melyek, minthogy Csáki István végrendeletében minden ingóságát nejére Török Katára hagyta, ennek birtokába mentek át; felperesként fellépő anyósa, Tholdiné, pedig azt állította, hogy azok az ő második házasságabeli fiát Tholdi Györgyöt illetik s csak kölcsön voltak adva első házasságabeli fiának ifj. Csáki Istvánnak. E periratból kitünik, hogy a nagymihályi Csákyaknak Nagy Iván III. 87 lapján tévesen a keresszegi Csákyakhoz csatolt (l. Nagy Iván pótköt. 170. l.) nemzedékrendében hiba kell hogy legyen; mert Bánffi Klára nem menye, hanem anyósa volt Török Katának s annak sincs semmi nyoma, hogy ez utóbbinak Csáki Istvántól gyermekei maradtak volna. Különben a per 1607-ben Tholdiné elutasításával dölt el.

9. 1607-ben *enyingi Török István testvérével (soror) Török Katával Dengeleghi Mihálynéval* osztályos egyességre lép, mely szerint hunyadmegyei javaiból Brettyét és tartozékait, továbbá Macsót, Plopot, Várhelyt, a két Ohábát, Demsust, Zyamant, Danilát, Muragyot, Palát, Bokovát és Pükhesdet, továbbá Fehérmegyében Vingártot, Springet, Birbót, Drassót, Mágot, Gergelyfáját, Zsinát a vingárti havasi negyedrészszel, továbbá Suchot és a kolozsmegyei Asszonyfalvát örökösen és visszavonhatatlanul átadja Török Katának és mindkét nemü örököseinek, úgy azonban, hogy ha magtalanúl elhalna, e javak Török Istvánra vagy örököseire szálljanak vissza. Ha pedig Török István halna el magtalanúl, a hunyadi javak minden tartozékaikkal Török Katára szálljanak. Végre ha Török Istvánnak fiutóda nem maradna, hanem mindkét vonalon csak leányok lennének, akkor az összes javak, úgy a hunyad-, mint a fehér- és kolozsmegyeiek, a várral együtt egyenlően oszolnak meg az István és Kata leányörökösei közt. Ha azonban Istvánnak fia maradna, a Kata részére a fennebbiek szerint átadott javak akkor is érintetlenül maradjanak meg Katánál, tízezer magyar tallér vinculum alatt.

10. 1607 október 8-án *Dengeleghi Mihályné Török Kata, mint néhai enyingi Török Jánosnak Iffiu Annától, — a Majlád Margit és Jffiu Jánosnak leányától, — született leánya,* Alvinczen vallott tanukat az Iffiu János és Majlád Margit jogán követelt alvinczi birtok iránt, melyet az Iffiu családtól Básta vett el s Barcsai Andrásnak adott, kinek özvegye Bogáthi Druzsa fiaival együtt azt azon időben is birlalja.

11. 1612-ben *enyingi Török Kata, előbb Bogáthi Miklós, azután karkói Csáki István, most pedig Dengeleghi Mihály özvegye, a Dengeleghi Mihálytól származó Anna és Erzsébet nevü leányainak* terhét is elvállalván, elcseréli középszolnokmegyei s az ecsedi várhoz tartozó Csögh birtokát Lónyai Farkassal, ennek fehérmegyei Boros-Bocsárd birtokáért.

12. 1612 julius 18-án Vajda-Hunyadról levelet ír *Török Kata* testvérének (fratri), tekintetes és nagyságos *enyingi Török István urnak, ő cs. ap. kir. felsége tanácsosának, a pápai vár és őrség főkapitányának, Hunyadmegye örökös főispánjának,* s e levélben kéri, nehogy roszra magyarázza, hogy miután a közbejött viszontagságok és zavarok folytán a hunyadi vár idegen kezekre jutott, ő legalázatosabb kérései és siránkozásai által az akkor uralkodó fejedelmet arra bírta, hogy a nevezett vár birtokába őt és két leányát visszahelyezte; mert ez által nem volt az a szándéka, hogy valamit a Török István kárára tegyen, hanem csak hogy ne használják azt mások, kik vérüktől idegenek. Gondja is lesz ezután, hogy a már pusztuló épületeket helyreállíttassa.

13. Ugyancsak 1612-ben (a kelet nincs feljegyezve) Báthori Gábor, tekintettel atyjafiának (soror) Török Katának özvegységére, ennek Fehér-, Hunyad- és Kisküllő megyékben levő összes javait egész élete hosszára mindennemű adózások alul kiveszi.

14. Szomoruan fejti meg e fejedelmi kegyességeket a most következő 1614-iki okmány, mely a vele rokon Báthori Gábor fejedelemmel folytatott viszonyáért Török Katát jtéletileg meg-

bélyegzi. Ezt, a társulatunk hölgytagjai iránt való tekintetből, azon latin nyelvü szövegben ismertetjük, miként az a fennemlített okmánykivonatban foglaltatik. Ennek 37-ik pontja ugyanis így szól:

«Processus per generosum Stephanum Kopai de Kolosvár, qua principis Gabrielis Bethlen causarum fisc. directorem velut actorem contra grosam dominam *Catharinam Török* primo *Nicolai de Bogáth, deinde Stephani Csáki de Mihály, ultimo Michaëlis de Dengelegh* generosorum relictam, *filiam magnifici condam Johannis Török de Enyingh ex grosa* domina condam dna *Anna* consorte sua, *filia magnifici condam Johannis Iffju* ex generosa et magnifica dudum dna *Margaretha Majlád*, tunc sua, — prius vero spectabilis ac magnifici condam *Andreæ Báthori de Somlyó consorte* — progenita, penes mandatum dicti principis Gabrielis Bethlen præceptorio- et citatorio- relatorium die 12-a Februarii anno 1614 emanatum, in comitiis institutus de et super eo: qualiter dicta dna I., — alias ex possessione Boros-Bocsárd consequenterque curia nobilitari dictæ dnæ Catharinæ Török in cttu Albensi, medio officialis ejusdem egregii Stephani Sibói citata, — spretis divinis humanisque legibus, cum serenissimo condam principe *Gabriele, filio spectabilis ac magnifici condam Stephani, filii jam fati olim Andreæ Báthori de Somlyó, ex prælibata olim domina Margaretha Majlád consorte sua progenito*, aliquot annis retroactis illicitam, horrendam venerem exercuisset, sicque manifestum commisisset incaestum, per consequens tamquam contradicti criminis ream pœna competens per dictum principem eidem infligenda expetiebatur; cujus actionis in stabilimentum productæ fuerant inquisitionales certæ, quibus tamen mediantibus, contra dictam Catharinam Török actus coitus realis quidem non conprobatur; comprobatæ tamen per easdem collaterales aliquæ graves suspiciones, uti simplex in una domo, et etiam in uno lecto concubitus, dictique principis de actu cum illa habita jocosa jactatio. In iisdem inquisitionalibus insuper inducitur, quod idem princeps etiam cum Imrefiana, — quæ per incantatrices arte magica dictum principem quandocunque voluit, per fermentationem in olla habitæ alicujus aquæ et ibidem existentium frustrorum panni et telarum, ad se veniendum compellere poterat, — actum venereum habuisset; de certa Banffiana etiam, cum Johanne Krosznich adulterium commiserit fatentur. De principe vero iidem testes nihil inducunt. Et hæc fuit proba contra dominam dictam Catharinam Török processualiter producta. Quia vero dicta pars I. in dictis generalibus comitiis nec per se, nec per legitimum suum procuratorem sub dicto judiciorum termino comparuisset, per consequens se actionis præerectæ ream manifeste demonstrasset. Ex eo dicta pars I. pro præmisso uti exponitur horrendo facinore, abominabileque concubitu ac nefario incestu juxta contenta decreti in nota perpetuæ infidelitatis, amissione scilicet capitis et proprietatis universorum bonorum et iurium, portionumque possessionariarum, ubilibet et quibuscunque comitatibus hujus regni Hungariæ ditionique ejusdem principis Gabrielis Bethlen subjectarum, rerumque et bonorum mobilium quorumlibet, ipsam solam proprie et præcise concernentium, fisco ejusdem principis applicandorum convicta extitit. Anno 1614 in dominica Iudica, civitate vero Medgyes, sub scilicet generalibus comitiis dominorum regnicolarum Transylvaniæ. Et hæc iudiciales seu adjudicatoriæ per magistrum Angyalos protonotarium dicti principis Gabrielis Bethlen sub sigillo authentico extradatæ habentur.

15. 1615 január 2-án Bethlen Gábor fejedelem a Magyarország dunántúli részeibe kiköltözött s kihaláshoz közelgő enyingi *Török István* meghatalmazott szolgáitól 12000 magyar forinton zálogba veszi ennek hunyadi javait, minden hozzátartozóival.

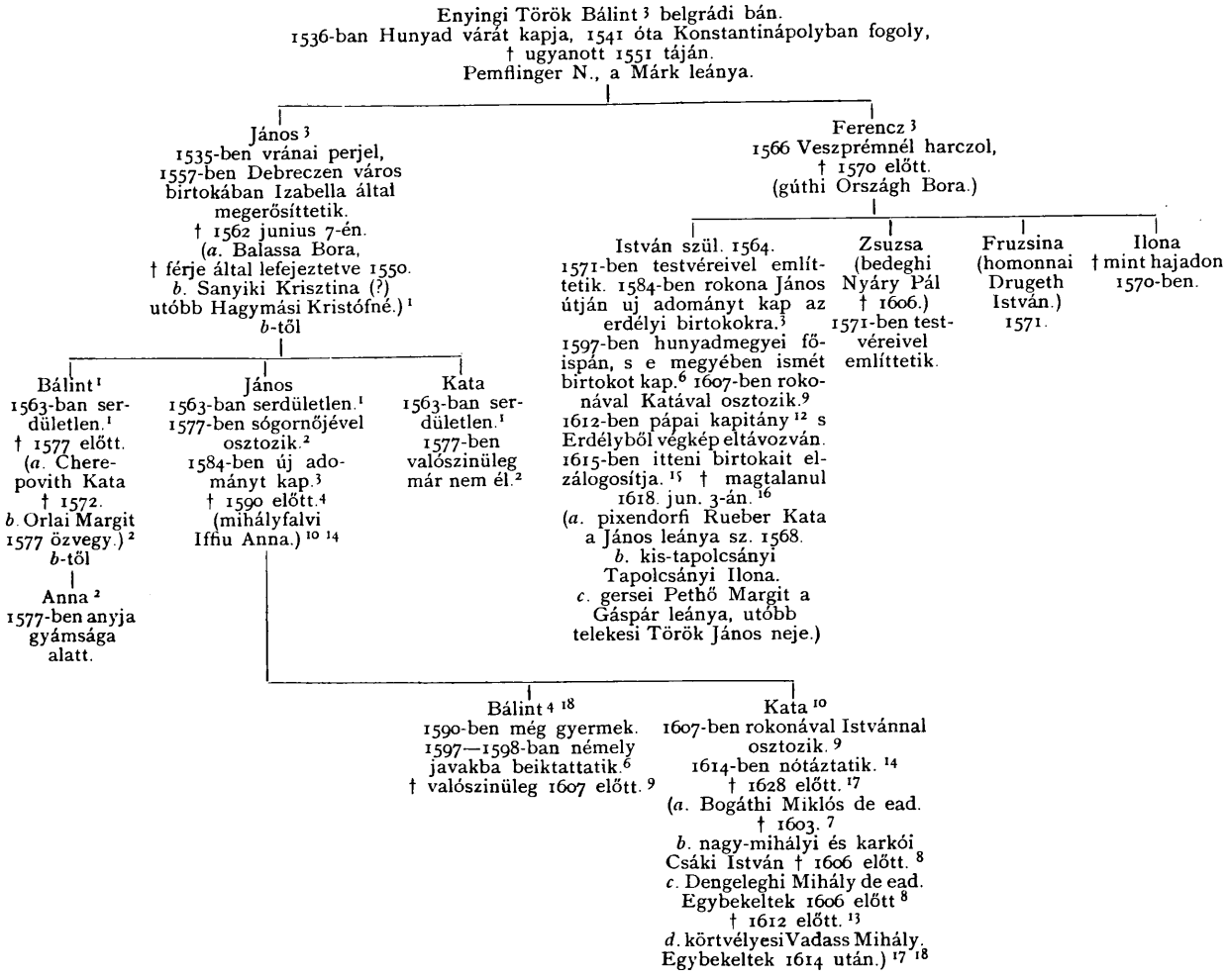
16. 1620 márczius 3-án Kassáról kelt adománylevelével pedig ugyanezen fejedelem az összes Török-féle hunyadmegyei javakat, e zálogszerződésre, s *enyingi Török Istvánnak mindkét nemü örökös hiányával történt kihalására* hivatkozva, az örökösödési rend egész részletes (hitbizományszerű) megállapításával *saját testvére, Bethlen István gyermekeinek és utódainak* adományozza.

17. 1628 julius 28-ról kelt a Török Kata javait illető okmányok összeírása, meghitelesítve Szatmármegye gyülése előtt. Ezen iratokat *Vadass Mihály* mint nejétől *néhai Török Katától* született Judith nevű leányának gyámja, úgyszintén ugyanezen néhai Török Kata másik férjétől Dengeleghi Mihálytól származott *Anna* nevű leányának férje *Bükk Zsigmond* és *Erzsébet* leányának férje *Rácz István* nyújtották be összeírás végett, s ennek megtörténtével Vadass Mihály vette kezéhez, miről a fennírt más két érdekelt felet megnyugtatja.

18. 1676-ból két tanúvallatás is van, mely az előbbi 17-ik pont alatt ismertetett okmánynyal megegyezőleg adja elő Török Kata leszármazóit, megjegyezvén, hogy az Ér-Petriben lakott *Rácz Istvánné* magtalanúl elhalt; *Vadass Mihálynak Török Katától született Judith leánya pedig Váradi Inczédi Mihályhoz* ment férjhez, kitől három fia maradt: *Mátyás, Péter és Zsigmond*. Az utóbbi vallatás arról is tesz bizonyságot, hogy *Török Bálint és Kata* mint *édes testvérek* bírták együtt a hunyadi uradalom fele részét.

Ezekből tehát megállapítható már az enyingi Török család Erdélyben is szerepelt utolsó ízei-

nek következő leszármazása, melynél ott hol okiratainkkal nem ellenkeztek, a Nagy Iván féle adatokat is felhasználtuk, a mi fenn előrosorolt okiratainkra pedig jelzőszámokkal utalunk.

Az okiratokra rámutató számok feleslegessé teszik, hogy e nemzedékrend helyességét tüzetesebben fejtegessem. Pár megjegyzést azonban mégis kell tennem.

Hogy *Török Jánosnak* az 1550-ben lefejezett neje után más neje is volt, az okmányunkból látszik, melyből tudva van az is, hogy ez utóbb Hagymási Kristófhoz ment nőül. Neve nincs említve. Nagy Iván Hagymási Kristóf nejéül két különböző forrás szerint *Báthori Erzsébetet* és *Sanyiki Krisztinát* említi. Utóbbinak családja Nagy Iván művében nem található fel. Hogy azonban Báthori Erzsébet nem lehetett Török János özvegye, nemcsak abból következtethetjük, hogy a Báthoriak nemzedékrendén férjeül Hagymásin kívül csak Dobó Ferencz van említve, hanem *teljesen bizonyosnak* is tarthatjuk, azon körülménynél fogva: mert ez esetben Török Kata nemcsak anyjáról Iffiu Annáról lett volna *félunokatestvér* (mivel szülőik csak *anyáról* voltak testvérek) Báthori Gáborral, hanem atyjáról is csaknem ugyanazon rokonsági fokban állott volna vele; mert ez esetben atyja Török János szintén unokatestvér lett volna a nevezett fejedelemmel, és pedig ugyanazon nagyatyja és nagyanyától leszármazó. Ha pedig ez így lett volna, az 1614-iki itélet nem csak az Iffiu Anna útján való rokonságot hozta volna fel Török Katának vérfertőzésben elmarasztalására, hanem mulhatatlanúl hangsulyozta volna terhére azon körülményt, hogy kétszeres rokonságban is állott a fejedelemmel. Így tehát teljesen biztos,

hogy Hagymásinak a Báthori leányon kívül még egy más neje is kellett hogy legyen, s ez volt Török János özvegyen maradt második hitvese. S hogy a gyermekek ettől származtak, azon körülmény mutatja, hogy mostoha atyjuk nem a gondnokságot, hanem a *gyámságot* vette át fölöttük, mi azon időben még szorosan meg volt magánjogunkban különböztetve s csakis 12 éven alatti serdületlenekre vonatkozhatott, minél fogva a három Török testvér nem lehetett az 1550-ben lefejezett Balassa Bora gyermeke.

Végül azt kell megjegyeznem, hogy az Inczédieknek a Török-féle javakért a XVII. század végén tett némely sikertelen fellépései alkalmával Török István a Kata fivérének s így a János fiának is mondatik. Ez azon következtetésre vezetne, hogy talán két külön személy lehetett az 1584-iki nova donatioban szereplő István, a Ferencz fia, és a később Török Katával osztozó István pápai kapitány és Hunyadmegye örökös főispánja.

E feltevés azonban nem állhat meg. Nemcsak azért, mert sem a leszármazásra vonatkozó egyéb okiratok, sem a tanúvallatások nem szólnak arról, hogy Török Jánosnak egy István nevü fia is volt, — vagy hogy István Bálinttal a János fiával s Kata (carnalis et uterinus) testvérével szintén testvér lett volna; hanem azért sem, mert ekkor nem lenne megokolható, miért volt Iffiu János a Török Bálint gyámja, minthogy ez esetben a gyámság Istvánt illette volna. A fennebb 9. és 12. alatt ismertetett 1607-iki osztályos egyesség- és 1612-iki levélben előforduló «frater», «soror» kifejezések tehát kétségkívül csak tágabb értelemben veendők, s miként más családok számos régi okmányaiban is láthatjuk, csak általában *közeli rokonságot* jelentenek; mit megerősít a 18. sz. alatti 1678-iki vallatás is, mely szerint Török Bálint és Kata édes (carnales et uterini) testvérek együttesen *fele* részét bírták a hunyadi uradalomnak; nyilván azért mivel a másik felerész a másik ágon levő Török Istvánt illette. Ebben tehát, valamint a Bálint valószinűleg előbb bekövetkezett halála folytán 1607-ben János ágán egyedül maradt Kata s másik ágon levő István között létesült osztályban világos következménye mutatkozik a *két külön ág* javára tett amaz új adománynak, melyről a 3. pont alatt ismertetett 1584-iki okmány szól.

Ama tágabb értelemben használt «frater» és «soror» kifejezés téveszthette aztán meg később az Inczédiek genealogusait, midőn 1680 és 1688-ban az iktári Bethlen utódok ellen fellépve, Török Istvánt a Kata testvérének és János fiának állítják.

Hogy az enyingi Török család ez Istvánban és Katában kihalt, az iránt semmi kétség sem lehet.

KIS BÁLINT.

AZ OROSZLÁNOSI TÖRÖS CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

Néhány évvel ezelőtt, midőn a Törös család birtokában lévő okiratokat összeszedve rendeztem, feladatomúl tüztem ki a család történelmének megirását és genealogiai táblázatának összeállítását. Ezen kitűzött czélom megvalósítása azonban mindjárt kezdetben oly akadályokba ütközött, melyek feladatom tökéletes megoldását előre láthatólag is lehetetlenné tették. Legfőbb akadály volt, hogy mint állami tisztviselő épen oly városba kerültem, hol a család eredetére vonatkozó adatokat kutatni nem lehet, mert ezen a vidéken a család egy tagja sem élt. Hogy ezen előre látott akadályok daczára czélomat fel nem adtam, annak egyedüli oka az volt, hogy mint úttörő elegendőnek véltem egyelőre a rendelkezésem alatt álló anyag feldolgozását, hogy azután ezen, bár hiányosan összeállított munka, további kutatásaim folyamán kiegészítve, teljes egésszé összeállítható legyen.

I.

A család czímere eredetileg tör volt, a mult század dereka óta azonban a család tagjai czímerül már a Nagy Iván által is említett: a paizs kék udvarában zöld téren ágaskodó és első jobb lábával kivont kardot tartó oroszlánt használják.

A család eredetéről a birtokomban lévő okiratok semminemü felvilágosítást nem nyujtanak, amennyiben a csupán mintegy 200 darab okiratból álló családi levéltárban a családra vonat-

kozó legrégibb okmányt Újlaky Ferencz győri püspöknek Pozsonyban 1551 január 29-ik napján kelt adomány levele[1] képezi, melynek értelmében Both István és Ferenczcnek, Unghmegyében Bothfalván fekvő birtokai, nevezett tulajdonosok elhalálozása után, kiváló érdemeinek elismeréseül s jutalmúl a szent korona iránt tanusított fontos szolgálatai és a király személye irányában tapasztalt hűségeért, *Laurentius Theöres de Oroszlános*, mint a már előbb nemességet nyert család egyik ősének adományoztattak, ki ezen birtokba 1552 január 20-án Komjáthy Tamás királyi kiküldött által a törvényes formák megtartása mellett bevezettetett.

A most említett adománylevélen kívül egész 1693-ig egyetlen oly okirat sincsen birtokomban, melyben a Törös családról említés tétetnék, s melynek alapján a család leszármazása legalább a fentebb említett Lőrinczig felvihető volna. Ezt mint sajnos körülményt kell konstatálnom már csak azért is, mert épen ezen időközbe esik a család legkiválóbb alakjának *Törös Jánosnak* szereplése, ki mint III. Ferdinand kamarai tanácsosa, a linczi béke megkötése által a magyar történelemben halhatatlanná tette nevét, s érdemei elismeréseül a király 1625-ben a Turócz megyei Alsó- és Felső-Zaturcsát adományozta néki, később pedig, vagyis 1639-ben Borsodmegyében az alsó-péli és Barsban az armai pusztát kapta.[2]

Törös János korából okiratom nincsen, egy 1701 márczius 21-én kelt eredeti okiratban említettik ugyan Törös János, mint Szikszó mezőváros esküdtje, de ez nem lehetett a linczi béke létrehozója, mert ez már akkor nehezen élt.

Törös János életének történelmi becsű mozzanatait kitünő tudósunk Zsilinszky Mihály írta meg «Törös János szerepe a linczi békekötésben 1645» czímű, s a magyar tudományos akadémia által 1886. évben kiadott nagybecsű művében. Ezen a hazai történelem szempontjából nagy érdekű mű tartalmát egész terjedelmében e helyütt nem ismertethetem, s annak csupán a család-történelem keretébe vonható életrajzi adatait közlöm a következőkben:

«Törös János mint korának hírneves jogtudósa a magyar kamaránál nyert alkalmazást tanácsosi minőségben. Itt alkalma nyilt az államügyek legfontosabb részébe bepillanthatni és meggyőződhetni arról, hogy a magyar királynak és országnak mindenek felett hű és tiszta kezű tisztviselőkre van szüksége, a kik az egymással küzdő pártok érdekei fölé emelkedve, a valódi tényállást terjeszszék elé a királynak.

Törös János bírt az erős meggyőződés kimondásának bátorságával. Hivataltársai között ép oly nyugodtan és szerényen viselte magát, mint felebbvalóival szemben. A legbonyolultabb kérdésekben csakhamar megtalálta a fonalat, mely a megoldáshoz biztosan vezetett. Mikor a napi kérdések felett a legszenvedélyesebb viták voltak, ő higgadt tudott lenni s épen ezért világosabban láthatott, mint az indulat által elvakított társai.

Ferdinand király, ki gyakrabban érintkezett vele, csakhamar felismerte e jó tulajdonait. Bámulta higgadtságát, szerette meleg hazafiságát és becsülte rendülhetlen hűségét, melyet az uralkodó család iránt nem egyszer tanusított. Innét van, hogy valahányszor az erdélyi fejedelemmel bizalmas közlendői voltak, őt nevezte ki követének, ő általa nyilatkoztatta ki óhajtásait. A királynak ezen kiváló bizalma természet szerint sok irigyet és titkos ellenséget szerzett nékie. Minthogy nem volt magas származású, a főurak, különösen az esztergomi érsek kicsinylőleg nyilatkoztak róla. De ő ezt nem vette rosz néven. Ismerte az embereket, ismerte az egymással harczoló érdekek hatalmát s jóllehet tudta, hogy sokan irigy szemmel kísérik, nem ragadtatta el magát alacsony bosszúállásra, hanem a tiszta lelkiismeret öntudatával végezte a reá bizottakat.

Az erdélyi fejedelemmel senki sem tudott jobban bánni, mint ő, a ki midőn ura iránti hűségét minden tettével bebizonyítá, magyar őszinteséggel fejtegette a fejedelem előtt a magyar viszonyok veszélyes voltát. A mily határozott volt Ferdinand előtt, épp oly habozás nélkül mondta el I. Rákóczy György politikája feletti ítéletét. Nem helyeselte a fegyverfogást, de nem volt annyira elfogúlva, hogy be ne lássa, miként a felidézett háború tüzét csak türelemmel és kölcsönös engedékenységgel lehet eloltani. Ezért lett ő nélkülözhetlen tagjává a béke tárgyalásokra kiküldött bizottságnak.

Eleinte csak közvetve folyt be a béke tárgyalásokba. Szerepe inkább tanácsadó, mint irányadó volt. Mihelyt azonban a király azon meggyőződésre jutott, hogy Esterházy Miklós nádor (1582—1645) indulatos természete egyáltalában nem alkalmas ilyen kényes ügyek elintézésére, a további alkudozások útjának egyengetésére nehány oly tanácsosát kívánta a fejedelemhez küldeni, a kikben ennek is bizalma lehetett. Ezen kiküldött tanácsosok egyike volt Törös János, ki a király bizalmas üzeneténck tolmácsolásával bizatván meg — 1645 április 17-én útnak indult Pozsonyból és sok viszontagság után junius 19-én délelőtt 10 órakor Rimaszombat városába érkezett, hol a fejedelem által ünnepélyesen fogadtatott és megvendégeltetett. A fejedelem a megérkezés napján mellőzte a hivatalos komoly kérdéseket és leginkább csak a királyi család tagjainak hogylétéről beszélgetett vele, — a hivatalos audiencia, melyen a békeügy elővétetett csak másnap történt, de már nem Rimaszombatban, hanem Losonczon, hová a fejedelemmel együtt átment. Junius 23-án I. Rákóczy György elhagyta Losonczot és Szécsény felé sietett, honnét a béketárgyalások folytatására Kemény Jánost küldötte hozzá, ezek között azonban az egyezség létre nem jöhetvén, a fejedelem átüzent Törös Jánosnak, hogy látogatná őt meg táborában. Ez meg is történt. A fejedelem nagyon barátságosan fogadta és vacsorára is magánál tartotta. A tanácskozmányok eredményét Törös János részletesen közölte Ferdinanddal Szenkviczy Mátyás titkára

[1] A leleszi convent által 1762-ben kiadott hiteles másolat.

[2] Nagy Iván «Magyar Családok».

által, mely értesítésre a király helybenhagyólag válaszolt. A válasz julius 7-én érkezett meg a királytól, — Törös János már ekkor Ripnye nevű faluban volt, hová azért ment át, hogy a Krakovánban tartózkodó fejedelemhez közelebb legyen. A fejedelem julius 14-én Krakovánt elhagyván Kosztolánba ment, innét pedig másnap tovább kellett mennie a hadsereggel Szomolány felé, hová őt Törös János is követte, s itt a Pongrácz család kastélyszerű kuriájában szállásoltatott el a fejedelem által. A kuria a község szélén egy szép kert közepén állott s úgy a külső táj szépsége, valamint a lakás berendezése kielégítő sőt úrias és kényelmes volt. Szegény Törös János, mikor itt elhelyezkedett, nem is gondolt azon nagy veszedelemre, mely őt valóban komolyan fenyegeté.

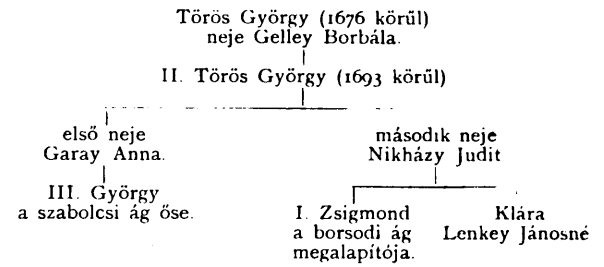
Ugyanis a svédek mindig rossz szemmel nézték azt, hogy a királynak békekövete kíséri a fejedelmet. Törös Jánosban nem láttak egyebet, mint egy veszedelmes embert, a ki az ő szövetséges társukat el akarja csábítani és a kinek működése koczkáztatja az ő csatatéri diadalaikat. Találkoztak köztük túlságosan vérmes férfiak, a kik már-már Bécs falain látták a svéd diadalmas zászlókat lengeni, a kik a magyarok segítségében bíztak, azért rajongtak és halálos gyűlöletet tápláltak a császár iránt. Ezeknek sikerült Törös János, mint a császár embere ellen oly izgalmat támasztani a jelenlévő svéd katonák között, melynél fogva ezek elhatározták, hogy őt megölik. Egyszer csak megrohanták a Pongrácz-féle kuriát és iszonyú zaj, káromkodás és fenyegetőzés közben keresték Törös Jánost, hogy megölhessék. A nagy zajra figyelmessé lett magyar és svéd tisztek, köztük Duclos is azonnal a helyszínére siettek és az örjöngő tömeget szétoszlatván, Törös Jánost a veszélyből kiszabadították.

Rákóczy a kellemetlen inczidens felett mélyen megbotránkozván, a lázadókat keményen megbüntette; Törös Jánosnak pedig azonnal más és biztosabb lakást rendelt Szomolyán községében, épen a fejedelem közvetlen szomszédságában.

Julius 22-én már Szeniczen, néhány nappal később pedig Kopcsányban folytatták a tanácskozást s augusztus 3-án létrejövén a megállapodás, Törös János a béke-pontok szerkesztéséhez fogott».

Törös Lőrincz és János szereplési ideje között (1551—1645) állítólag 1625. év táján élt *Törös Péter*, kinek neje Kökényesdy Judit; hogy ezen Törös Péter atyja, vagy testvére volt e Jánosnak, ezt ezideig megállapítanom nem sikerült, s így a már említett Törös Lőrinczet, Pétert és Jánost a családi leszármazás keretébe még be nem foglalhattam.

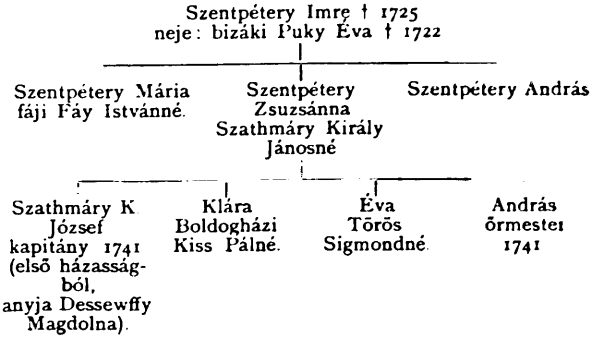
A most megnevezettek után 1676. év körül élt *Törös György*, kinek özvegyét Gelley Borbálát (első férje Némethy Ambrus) 1697-ben Tarczalon a németek meglőtték, midőn fia II. György már fogoly volt.[1] I. György és neje Gelley Borbálától a leszármazás egészen napjainkban szakadatlan lánczolatban le van vezetve. Fiuk *II. György* 1693) a borsodi és szabolcsi ágazat közös törzsatyja. Kétszer nősült. Első neje, kitől III. György a szabolcsi ág megalapítója származott, Garay Anna volt. Második neje özv. Boldogházi Kiss Ádámné szül. restei Nikházy Judit (harmadik férje Bay Sándor) Nikházy János és Görgey Judit leánya. II. Györgynek ezen második házasságából származott a mai napig is virágzó borsodi ágazat őse I. Zsigmond és Klára, Lenkey Jánosné.

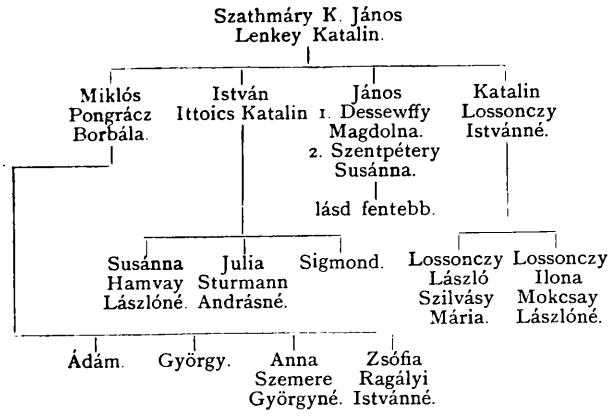
II.

Borsodmegyei ágazat.

A borsodmegyei ágazat megalapítója, mint ezt fentebb láttuk, *Törös Zsigmond* volt. 1690. év táján született. Előbb Zilizen Borsodmegyében, később pedig 1740 óta Tomoron, Abaujmegyében lakott. Neje Szathmáry Király Éva, Szathmáry Király János és Szentpétery Zsuzsánna leánya, ki által rokonsági viszonyba jött a Lossonczy, Szemere, Ragályi, Hamvay és Sturmann mai napig is élő családok őseivel. Birtokai voltak: Senyén, Sáros-Patakon, Hoportyon, Szikszón, Tarczalon, Sajó-Vámoson, Tolcsván és Nagy-Kinizsen; neje utáni birtokai: Tomor, Gyanda, Ambrusháza, Dezsőháza, Kupa-Kércs, Diczháza, Homrogd, Lak, Szakácsi, Gagy-Bátor, Szalonna, Jósafő és Lenke községében fekvő birtokok.

[1] Nagy Iván «Magyar Családok».

Törös Zsigmond Sajó-Vámoson 1740 május 27-én kelt okirattal Sajó-Vámoson lévő birtokát nemzetes és vitézlő Benkovits Pál úr és házastársának nemzetes Peirlin Anna asszonynak 100 rénes forintokért zálogba adta.

Tolcsván 1742 január 1-én gróf Szirmay Menyhértnek 200 forintért zálogba adta a tolcsvai várhegyen fekvő «Diós» nevű szőlőjét, úgy hogy a kiváltás ideje 10 év mulva Szent Gergely pápa napja lészen.

Zilizen 1742 junius 22-én mostoha testvére Boldogházi Kiss Pállal az édes anyjuk restei Nikházy Judit után maradt birtokon osztoztak meg, olyformán, hogy Törös Zsigmond a hoportyi és sáros-pataki részeket, valamint a zilizi birtok egy részét kapta osztályrészül.

S.-A.-Újhelyen 1743 május 6-án Lenkey Klárával, testvére Lenkey Jánosné szül. Törös Klára után maradt ingó tárgyakon osztozott meg, mely tárgyakból testvérének összes ruháját, valamint egy dolmányra való ezüst gombját és két darab ezüst kanalát Zsigmond kapta tulajdonul.

Tomoron 1748 január 31-én testvére néhai Törös Klára után maradt két darab tarczali szőllőn osztozott meg mostoha testvérével, néhai Törös Györgynek nejével szül. Iványi Annával oly formán, hogy Törös Zsigmond kapta a «Fekete hegyen» lévő szőllőt, melynek szomszédságában egyfelől Isépy György, másfelől pedig Szathmáry Donáth kézsmárki lakos szőllője volt.

Szikszón 1748 november 27-én a szikszói «Komlós» nevű hegyen lévő parlag szőllőjét 15 évre zálogba adta Légrády Sámuel szikszói lakosnak négy hordó borért, melynek értéke 50 forintra becsültetett.

Törös Zsigmond meghalt Tomoron 1749-ben. Özvegye 1770 márczius 8-án egy Zilizen felállítandó református iskolának házhelyet adományozott. Törös Zsigmondnak négy gyermeke maradt:

I. *György* szül. 1738. év táján, mint sárospataki tanuló 1756 május 28-án a gróf Kálnoky Antal nevét viselő ezredhez beállott katonának, honnét anyja által kiváltatván, ifjú korában elhalt. Nem lesz érdektelen e helyütt egész terjedelmében közölni anyjához írt levelét, melyben őt elhatározásáról értesíti. A levél következőleg szól:

«Édes Kedves anyám asszony!

Sok idővel ezelőtt mivel tudtam azt, hogy időmet oskolában mind holtig nem lehet töltenem, minden Magyarországban szegény legénynek választhatandó életnek módját és mivoltát azmennyire elmém gyengesége engedte, meghántam-vetettem s magamban jól megfontoltam és ámbár által láttam azt, hogy valamint a szegény gazdának e világi életének folyásában majd ereje felett való és elszenyvedhetetlen nehézséget, fogyatkozást kell sokszor viselni: szintén úgy az hadi regulát próbáló vitézeknek útjok, a mint mindenek ezt a kik tudják bizonyítják, csaknem elviselhetetlen alkalmatlanságokkal, mindmegannyi tövisekkel van összeköttetve, én mindazonáltal az katonaságnál alkalmatosabb statust állapotomhoz éppen nem ítéltem. Ugyanis miólta a jó és rossz között valamennyire külömbséget tudok tenni, mindenkor ezen állapotomra ajánlottam magamat, erre vágytam s ezt kívántam, ezokáért tanúlni is úgy igyekeztem, hogy az állapotot viselhessem valaha, mind magam mind familiám becsületi fentartásával. Mert jól tudtam azt, hogy az mindeneket bölcsen igazgató Szent Istennek erre tetszett engem rendelni, amidőn ennek elviselésére alkalmatos szívvel felruháztatottnak érzeném magamat. Láttam azt is, hogy az minden experientia nélkűl élő nemes ember majd alább való a rossz embernél s egyszersmind hogy a szegény legénynek semmiféle életnemébe a becsületnek keresésére nincs oly mód, mint ebben az állapotban. A mi pedig mindezeknél nagyobb, megtanúltam már azt is, hogy az Isten az embert a maga dicsőítésére teremtette, az ember pedig azt, hogy az Istent szereti, dicséri, jó életével mutatja meg, — jól él az, a mint az tudósok mondják, a ki úgy él minden nap, mintha az nap meg kellene néki halnia s megemlékezik az emberi életnek hijábavalóságáról; már pedig erre semmi az embert jobban nem indítja, mint az katonaság, mert abba mindég úgy kell az embernek élni, mintha mindjárt meghalna. Hogy azért elől számlált meggyőzhetetlen okaim beteljenek s az életben régen feltett utólsó végemet elérhessem, én magamat áldozó csötörtökön a katonaság megpróbálására Felséges Asszonyunk szolgálatjára méltóságos Gróf Kálnoky Antal ő Exellentiája Regementire lekötelezteem. Ezt ugyan igaz dolog nem kell vala cselekednem kedves anyám asszony akaratja s híre nélkűl, — nem így kell vala érdemem felett miólta élek hozzám mutatott anyai szeretetit, dajkálkodását meghálálnom, de kérem alázatosan kedves anyám asszonyt: ne tulajdonítsa cselekedetemet engedetlenségemnek, vagy rosszaságomnak, mert vagyok az szíveket vizsgáló Isten előtt, az előtt merem mondani, hogy fiúi alázatos kötelességemet, hűségemet, míg bennem egy csepp vér lesz, elfelejthetetlenűl előttem igyekezem tartani, hanem ifjú éretlen gondolatomnak, mellyel azt véltem, hogy ha szándékom tudtára lesz kedves anyám asszonynak, benne talán megakadályozhatand. Juthat vala az is eszemben, hogy kedves anyám asszony keserves véres verejtékivel engemet ily nagyra nevelt, ezokáért nékem is az kötelességem, hogy már

ezután sulyos terheit vállaimra mintegy által végyem s könnyebbítsem, de gondolatomban mindég az jutott eszembe, hogy gazdálkodásra semmi igyekezetem, hajlandóságom nem volt. Kívánom azért is, hogy az mindenható Isten, a ki Istene minden igaz özvegyeknek, árváknak, valamint eddig, úgy ezután is kegyesen gondot viseljen, mint egyebekrúl, kedves anyám asszonyrúl is. Esedezem azért alázatosan édes kedves anyám asszony előtt, hogy anyai hűsége és kegyes szivessége iránt am legkisebben sem meg ne csorbúljon s anyai gratiájában, ámbár arra érdemetlen leszek, ezután is tartani méltóztasson. Hogy pedig mind az jószágot, mind szegény Tamás öcsémet jó dispositió alatt hagyhassam, valami kára ne következzen anyám asszonynak, melyet annakutánna a gazdám méltatlanúl okozzon, kérem alázatossan, az ünnepig még úgy vélem itt leszek, az alatt minthogy igyekezete is van, bejönni s jó rendelést tenni méltóztasson. Ezek után a midőn kedves atyám fiait s asszonyom anyámat alázatosan tisztelném s anyám asszonyt viszontag is anyai hűségének elmúlhatatlan s megcsonkúlhatatlan fentartására kényszeríteném vagyok kedves anyám asszonynak holtig alázatos szolgája

S. N. Patak 1756 28 May.

Törös György s. k.»

Szentesi Sámuel sáros-pataki tanár ugyancsak 1756 május 28-án a következő levelet írta özv. Törös Zsigmondnénak Zilizre:

«A tekintetes asszonynak ajánlom alázatossággal való szolgálatomat. Az éretlen gyümölcsből érettet, a jó és kegyes szüléknek éretlen erköltsű, engedetlen fiaikból érni kezdő engedelmes fijakat éppen mikor reménlettünk volna oskolánkban ; akkor csalatkoztunk meg. A nemes Kálnokianum regement már egynehány hetektűl fogva verbováltatván nállunk, sok nemes iffijakat közűlünk elvittek, kik közé Törös György is, megvetvén minden szép intéseket, az asszonynak elhiszem lehető nagy szomorúságára elmenvén, az uraságot szolgasággal, az angliai ruhát vastag durva remek ruhával mundérral 28-dik praesentis viradóra felváltotta elcserélte. Lássa meg az Isten, rúla nem tehetek, eleget intettem mind szép szóval, mind keménnyel és valamikor a katonaságot előhoztam, mindenkor idegenkedni láttatott tőle, így felelvén: nem keserítem meg az édes anyámat; és mondhatom már most a tanulásban kedvem szerint viselte magát, soha ezt nem reménlettem volna. Minek okáért találja fel módját az asszony, micsoda indulattal viseltessék hozzá, itt lesznek talán az egész innepeken is és az asszonyt ide várja. Győzze meg az asszony azzal magát, hogy a maga anyai kötelességét, melyre oly engedetlen fiú érdemetlen vala, egésszen véghez vitte, mind taníttatásában, mind ruházásában ; lássa, ha azt megvetvén, jobb oskolát választott, megtaníttatik ottan, eszében fog jutni keservesen. Ezek után maradtam gratiájában ajánlott

A Tettes Asszonynak teljes vigasztalást kívánó alázatos szolgája

S. Patakon 1756 28 May.

Szentesi Sámuel ms.»

II. *Katalin* (szül. 1734 körül) gyandai Kormos Ferenczné.

III. *Tamás* (1746—1810) Több megyék táblabirája, Zilizen, Borsodmegyében lakott, csáthi Gábriel Annát, Gábriel Miklós és fáji Fáy Anna leányát bírta nőül, kivel 1771-ben kelt egybe s általa sógorságba jött kisdobai Dobay Dániellel, kinek neje Gábriel Katalin, Anna testvére volt s leányát Dobay Krisztinát, tomkaházi Tomka Miklós bírta nőül s ennek fia, Tomka Mór, jelenleg Szathmár megyei pénzügyigazgató.

1782 május 30-án a tomori, gyandai, diczházai, ambrúsházai, desői és szakácsi birtokait cserébe adta testvére Törös Judit férj. Téglássy Andrásnénak, melyekért a zilizi és senyei ingatlanoknak Judit testvére tulajdonát képező egy harmadrészét kapta cserébe. Ezen szerződés több kellemetlenség és családi viszálynak volt okozója a két testvér között. Erre vall Törös Juditnak 1787. évi julius 28-án Tamáshoz írt levele, melyben panaszolja, hogy mivel érdemelte ő meg bátyjától azon atyafiságtalan bánásmódot, hogy midőn már többször találkoztak, testvére őt kikerűlte és reá sem nézett. Sürgeti e levélben, hogy a csereszerződésben foglaltakat egymás közt végleg hozzák rendbe, hogy mindkettőjük tudja meg már valahára, hogy mi az övé.

1782 január 8-án sáros-pataki birtokát, nevezetesen a várban lévő szabad házát, a városban fekvő korcsma-házait állásával és istállójával, a majorok közt lévő házat, malombéli fele részét, mindezekhez tartozó földekkel és rétekkel, úgy a Meggyesen lévő szabad szőllőjét, mint az újhelyi «Fekete Hegy» alatt lévő rétjét fél esztendőre haszonbérbe adta Antónyi István és nejének 125 r. forintért, mely összeget a bérlők azonnal le is fizették.

1783 január 27-én Gábriel Miklós, Miskolczon a Czikó-utczában fekvő házát, a bábonyi bérczen lévő borházat és pinczét átadta leányának Gábriel Anna férj. Törös Tamásnénak, ki a miskolczi házat még az évben újra építteté.

Gibárton 1791 julius 3-án Törös Tamásné szül. Gábriel Anna, testvéreivel: György, Miklós és Katalinnal az atyai és anyai örökségen történt megosztás alkalmával kapta: a tisza-keszi és csáthi birtokot 3000 forint, — a miskolczi fundust 1000 forint, a tállyai szőllőt 368 forint, vagyis összesen 4368 forint értékben, s ezenfelül készpénzben kapott testvéreitől az örökségi jutalék kiegészítése fejében 1067 forint 45 krajczárt, úgy hogy összes örökségi jutaléka 5435 forint 45 krajczárt tett ki. Ily összeggel lett kielégítve a többi testvér is.

1792 október 5-én Szabó György és neje szül. Soltész Nagy Borbálától, Csáthon birtokot vett 100 aranyért.

1793 május 1-én hadi segedelem fejében fizetett:

miskolczi birtoka után	13 frt	54	kr.
tisza-keszi « «	13 «	16	«
szolgai « «	15 «	36	«
balatonyi « «	5 «	—	«
senyei « «	57 «	30	«
zilizi « «	44 «	13	«
csáthi « «	2 «	30	«
s.-szt.-péteri « «	30 «	—	«
kazinczi « «	7 «	11	«
lád-besenyői « «	1 «	05	«
nyomári « «	— «	18	«
összesen tehát:	190 frt	30	kr.

II. József halála után 1790 február 21-én a magyar koronának Bécsből való hazahozatala alkalmával a megyékből bandérium alakíttatott s a borsodiak Radvánszky Károly vezetése és Törös Tamás zászlótartósága alatt jártak, lóháton utazván.

1795 február 25-én Szabó György és neje Soltész Nagy Borbálától Csáthon földet vett 150 aranyért.

1796 május 24-én a miskolczi új református templom építési szükségleteire 100 forintot adott.

1797 május 4-én Szabó György zilizi lakost felfogadta, hogy helyette 60 aranyért, mint zsoldos a franczia háborúba menjen.

1799 május 5-én zilizi lakóházának falába 1300 darab aranyat falazott be, mit 1810. év végén bekövetkezett halála után örökösei meg is találtak. A pénz elrejtését a következő lepecsételt levélben adta tudtára nejének: (a levél címe) «Kedves feleségem Gábriel Anna halálom után tulajdon maga nyissa fel és olvassa, az ő halála után pedig gyermekeim mind együtt lévén nyissák fel és magok olvassák el. Atyafiainak sem jelentvén mi légyen benne.» (belül) «Édes kedves feleségem, vagy gyermekeim mindkét ágon lévők! Mind a mostani környűlállások, mind a gonosz emberektől és tűztől való félelem kénszerítettek engemet arra, hogy a mely summás pénzzel az Úr Isten sok fáradságom után ingyen kegyelméből méltóztatott megáldani, annak némely részit bátorságos helyre tégyem. Tudtotokra adom azért, minthogy nem tudhatom az Úr Isten hol és nem hirtelen halállal szóllít-e ki a világból, ha szólhatok-e csak egyet is véletek vagy nem, hogy én a kis házamba az almáriumot kivevén a kőfalnak alsó részibe a hol fekszik az almárium egy lyukat ásván egy réz edénybe tettem 1300 ≈ ezerháromszáz aranyakat úgymint hármas = 115 darab, kettős = 194 darab, egyes = 567. Valamint azért én úgy rejtettem azt el, hogy senki sem tudta, úgy te is vagy gyermekeid úgy vegyék ki, hogy senki ne tudja, mert vajmi sok irigye van a pénznek. Eztet pedig mikor a szükség hozza magával akkor kell kivenni: a többi pénzemre pedig a mi most találtatik 3000 R. forint, arra reá akadtok. Contractuson az aprólékosokon kívül 7000 R. forint. Átkozott lesz az a testvér, a ki egyik a másikat kívánja mind ezekbe, mind másokban megcsalni. Az Isten áldása legyen rajtatok. Zilizen 3-ik May 1799. Törös Tamás msk.»

Törös Tamás meghalt Zilizen 1810. év végén. Hét gyermeke maradt:

1. *Miklós* (1773—1816) neje márkus- és batizfalvi Máriássy Krisztina. Mindketten korán elhaltak, — úgy hogy egyetlen gyermekük

Tamás (1802—1882) nagybátyja Törös Zsigmond gyámságba alatt nevelkedett fel. 1810-ben, mint miskolczi tanuló Szeremley József tanárnál lakott, — 1817-ben a lőcsei gymnásium növendéke volt, hol baráti viszonyban állott Pfannschmidt, később Zsedényi Edével. Jogi tanulmányainak befejezte után 1826-ban gróf Vay Ábrahám mellett patvarista volt, — később Borsodmegyében esküdtté, majd rövid idő múlva főszolgabiróvá választatott; nősülése után azonban a közélettől visszavonúlva gazdálkodással töltötte idejét. Neje Dapsy Teréz. Törös Tamás meghalt Senyén 1882. évben s eltemettetett Zilizen, Borsodmegyében. Egy gyermeke maradt

Mária, férje Szemere István Zemplén megyei berzéki földbirtokos (meghalt 1888 szeptember). Fia Szemere Miklós cs. kir. kamarás és nagykövetségi titkár.

2. *József* (1777—1840) nőtelen. 1809-ben a nemesi felkelő csapatoknál, mint lovas tiszt Pápán, később Vasmegyében, végre Komáromban táborozott. Hazatérvén Borsodmegye táblabirája és senyei földbirtokos.

3. *László* (1781—1820) neje restei Nikházy Judit. Egy fia maradt

István (1812—1833) 1828-ban sáros-pataki tanuló. Ifjú korában elhalt 1833 szept. 8-án Szabolcsmegyében Szabolcson, hol rokonainál a szabolcsmegyei Törösök látogatásán időzött s nagybátyjának Törös Györgynek gyomor-görcsben történt hirtelen elhalálozása következtében agyszélhüdés érte. Eltemettetett a szabolcsi vár helyén lévő sírkertben.

4. *Zsigmond* (1783—1848) 1805-ben mint 22 éves ifjú a magyar testőrség kötelékébe lépett be. 1807-ben 39 társával Szarvassy generális, Bacskady őrnagy, báró Luzsénszky és Heidendorf kapitányok vezénylete alatt a pesti országgyűlés tartamára a király mellé vezényeltetett s Bécsből 1807 márczius 14-én volt a kiindulás, a király pedig márczius végén érkezett Wrbna gróf, kamarás és Kutschera szárnysegéd kiséretében Budára. 1808-ban hasonló alkalommal Pozsonyban időzött, 1809 február 16-án a magyar testőrség létszámának leszállítása következtében saját kérelmére főhadnagyi ranggal a Blankenstein huszárokhoz lett beosztva, 1811 szeptember 21-én azonban a tényleges katonai szolgálatból kilépett s Borsodban Senyén fekvő birtokára vonúlt, hol később megnősült s a közélettől visszavonúlva töltötte napjait. 1816-ban Szent-

Imrey László gibárti földbirtokostól leányának kezét kérte meg levélben, melyre Szent-Imrey László 1816 szept. 23-án kelt levelében többek közt következőleg válaszolt: «. . . . házi környyűl állásait tudjuk. Férjfi karakterét esmérjük s ugyanazért ezek ellen kifogásunk nincs. Hanem kedves öcsém uram kövesse a természet rendit s az én példámat, esmerkedjen meg bővebben a leányommal; ő belőle magából tanúlja ki valódi gondolkodása módját; mindkettőjük jövendőbeli boldogságokra szükségesnek látjuk erről az oldalról tejendő esmeretséget . . . .» Ezen tervezett házasság előttem ismeretlen okok miatt teljesedésbe nem ment. 1841. évi aug. 7-én katonatiszti rangjáról lemondott. Meghalt 1848-ban Senyén, hol saját kertjében tétetett örök nyugalomra; innen azonban özvegyének szül. Kónya Borbálának 1869-ben történt elhalálozása alkalmával a senyei sírkertben helyeztettek el porai. Négy fia maradt u. m.:

a) *Pál* szül. 1823-ban Senyén. Okleveles ügyvéd. Borsodmegyének két ízben szolgabirája, — a felső-borsodi református egyházmegyének 16 évig tanácsbirája, — jelenleg földbirtokos és Borsodmegye törvényhatósági bizottságának tagja, lakik Senyén. Neje Csengeri Eszter, — gyermekei:

α) *Kálmán* szül. Senyén 1874. évben

β) *Erzsébet* szül. Senyén 1877. évben

γ) *Anna* szül. Senyén 1881. évben

δ) *Pál* szül. Senyén 1885. évben.

b) *János* szül. 1824-ben Senyén. Okleveles ügyvéd és földbirtokos. Lakik Senyén. A magyar szabadságharczban a Damjanich tábornok által vezényelt vörös sipkás (9) honvédzászlóalj hadnagya.

c) *József* (1829—1874) senyei földbirtokos. Neje Skrabák Petronella, Skrabák Sámuel és czikóházi Czikó Franciska leánya. Gyermekei:

α) *Borbála* szül. 1855-ben Senyén, férje Várady Soma ügyvéd. Lakás: Diószeg, Biharmegye.

β) *Mária* szül. 1865-ben Senyén, férje Laucsek Gyula.

γ) *Zsigmond* szül. 1867-ben Senyén.

d) *István* (1831—1880). Iskoláit Miskolczon és Eperjesen végezte, — a szabadságharczban a 9-ik honvédzászlóaljnál szolgált, mint őrvezető, 1848. év aug. 17-én azonban betegsége miatt szabadságoltatott. 1877 és 1878-ban Borsodmegye szendrői járásának esküdtje volt. Neje fáji Fáy Mária (szül. 1838 julius 22), Fáy Ferencz tomori birtokos és Nikházy Zsuzsánna leánya. Törös István meghalt Miskolczon 1880. évi február 21-én — eltemettetett Senyén, 3 nappal előbb elhalt fiával Istvánnal együtt február 23-án. Gyermekei:

α) *András* (1857—1862).

β) *Sándor* Zsigmond, szül. 1859 május 25-én Senyén. Pénzügyi fogalmazó Temesvárott. Neje Ikerváry Ida, Ikerváry Antal szegedi kir. törvényszéki levéltárnok és Szekeres Emma leánya. Esküvő: Szegeden 1885. évi október 3-án.

γ) *Ferencz* szül. 1861 márczius 11-én Senyén. Főreáliskolai tanár Verseczen.

δ) *Zsuzsánna* szül. 1863 február 7, — meghalt 1871 május 16, Senyén.

ε) *István, Géza* szül. 1864 nov. 10, — meghalt 1880 február 18.

ζ) *László* szül. 1866 julius 29.

η) *Ilona* szül. 1869 junius 20.

ϑ) *Andor*, József szül. 1871 márczius 3.

ι) *Ernő*, László szül. 1873 január 9

κ) *József*, György szül. 1876 április 26, — meghalt 1877 márczius 23.

λ) *Jolán* szül. 1878 deczember 19.

5. *Klára* (1787—1844) restei Nikházy Józsefné. 1843 október 29-én vagyonát átadta testvéreinek, illetve ezek utódainak 1200 forint évi járadékért; mely összeget az osztozkodó rokonok nevezetesen 1. Törös Miklós fia Tamás, 2. Törös Zsigmond, 3. Törös György gyermekei és 4. Törös Éva gyermekei négy egyenlő részben voltak kötelesek kifizetni.

6. *György* (1790—1833) borsodmegyei földbirtokos és táblabiró. 1807-ben sáros-pataki diák. Neje bizáki Puky Zsuzsánna. Meghalt 1833 szept. 8-án Szabolcson, midőn rokonai a szabolcsi Törösök látogatására ott időzött, gyomor-görcs okozta halálát. Eltemettetett Szabolcson, az állítólag Árpád egyik vezére Szabolcs által 892-ben épített földvár helyén lévő sírkertben. Három gyermeke maradt:

a) *Katalin* (1821—1873). Férje: Nikházy István bódvai földbirtokos.

b) *Zsuzsánna* (1823—1879). Férje: dobfeneki Syposs Ferencz hangácsi földbirtokos.

c) *Sándor*, ifjú korában elhalt.

7. *Éva* (1792—1831). Első férje bizáki Puky András, második férje pedig runyai Zsoldos György volt.

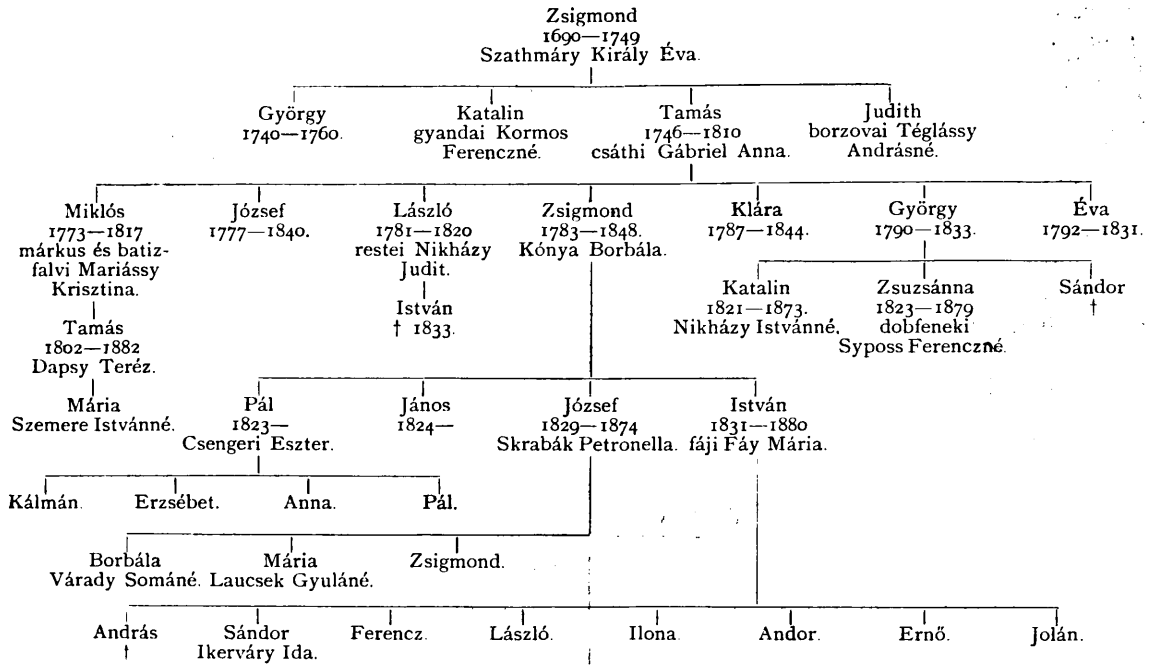
IV. *Judith*, férje: borzovai Téglássy András abaújmegyei földbirtokos, utódjai Abaúj-Tornamegyében tekintélyes birtokosok.

III.

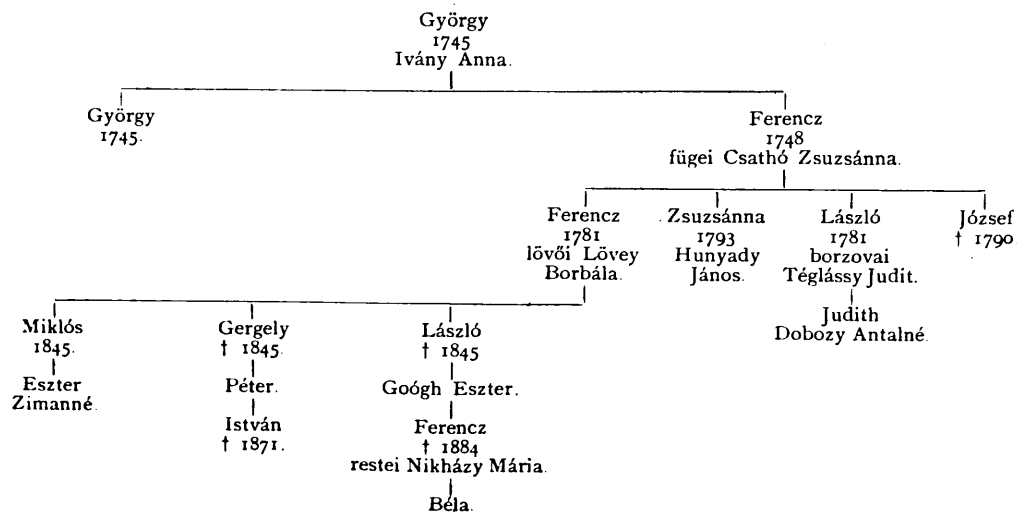
Szabolcsmegyei ágazat.

Az oroszlánosi Törös család szabolcsmegyei ágazatának megalapítója Törös György, Zsigmondnak a borsodi ág ősének fél testvére volt, ki szabolcsmegyei birtokát valószinűleg anyja Garay Anna után örökölte. Borsodmegyei sajóvámosi birtokát 1728 április 7-én eladta ifj. Aszalay Ferencznek, ki azon birtoktest nagy részének már tulajdonosa volt. Neje Iványi Anna.

Borsodi ágazat.

Szabolcsi ágazat.

Törös György meghalt 1745. év táján. Két fia maradt:

I. *György*,

II. *Ferencz*, kik 1748-ban junius 29-én Pálffy János által a Szabolcsmegyében fekvő Gáva és Kisfalud községekre nyertek adománylevelet,[1] melyek azelőtt a Szokoly család, illetve Zoltány Farkas tulajdonát képezték. György családja fiágon kihalt, — leánya Mária állítólag Bárczayné.

Ferencznek neje fügei Csathó Zsuzsánna, — gyermekei:

1. *Ferencz* (1781) neje lövői Leövey Borbála, gyermekei:

a) *Miklós* (1845) leánya *Eszter*, Zimann N.-né, lakik Szabolcson.

b) *Gergely*, fia *Péter*, ennek fia *István*, ki meghalt 1871-ben Miskolczon.

c) *László*, meghalt 1845-ben. Neje Goógh Eszter. Fiuk *Ferencz*, meghalt 1884-ben Nyiregyházán, — neje restei Nikházy Mária, Nikházy István és Törös Katalin leánya, fiuk *Béla* szül. Szabolcson 1876.

2. *Zsuzsánna* (1793) Hunyady Jánosné.

3. *László*, magyar gárdista 1781-ben II. József császár által saját kérelmére felmentetvén,[2] főhadnagyi ranggal a hadsereghez osztatott be. 1793 február 27-én kapitánynyá neveztetett ki s mint ilyen részt vett a franczia hadjáratban. 1793-ban április 10-én indult ki zászlóaljával Budáról és 14-én Székesfehérvárra érkezett, — innen pedig Veszprém- és Zalamegyén át Stiriában Pettau és Marburg városokon keresztül Sterczingbe (Tirol) ment, honnét 1793 junius 12-én Ferencz bátyjának levelet írt Szabolcsra. Ezen levélbe foglalta végrendeletének másolatát, melyet nevezett testvérbátyja kívánságára Pesten 1793 április 7-én készített el, általános örököseiként testvéreit Ferenczet és Zsuzsánnát, illetve ennek fiát Hunyady Jánost nevezvén meg. Végrendeletének eredeti példányát saját pecsétje alatt jó barátjánál Tomka Lászlónál helyezte el. A franczia hadjárat után hazatérve, átvette gazdaságát s megnősült, — nőül vevén borzovai Téglássy Judithot. — Egy gyermekük maradt:

Judith, Dobozy Antalné, — férje szabolcsi birtokos volt, — utódjai Abaúj-Tornamegyében élnek.

4. *József*, mint hadnagy vett részt Belgrád ostrománál, hol sebet kapott, minek következtében Pesten huzamosabb ideig tartó betegség után meghalt 1790. év végén.

Az oroszlánosi Törös család szabolcsmegyei ágából ezek szerint fiágon csak Törös Béla él (gyámja: Szemere József s.-a.-újhelyi lakos).

Mindkét ág evang. helvét hitvallású.

(A családfát l. az előző oldalon.)

TÖRÖS SÁNDOR.

[1] Eredeti okirat a családi levéltárban.

[2] Eredeti okirat, II. József által aláírva, a családi levéltárban.

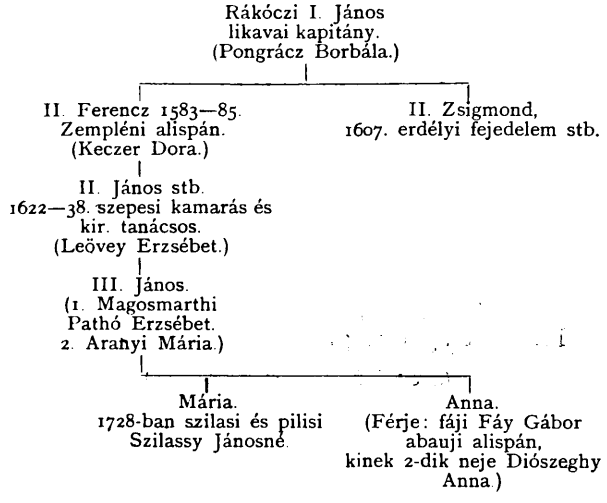
VEGYES.

További pótlékok a Rákóczi-ház nemzedékrendéhez.

A Turul legközelebbi füzetében olvasható közleményemnek már megjelenése után tünt csak szemembe, hogy Nagy Iván családtörténelmi ismert nagy művének *pótkötete* mégis megemlékezik a *Báncsy* («Banchy») családról (63. l.). Sajnálom, hogy e körülmény kikerülte előbb figyelmemet. Különben állításaimon mitsem változtat, sőt azokat megerősíti; úgymint, kiderül onnét, hogy a «laskodi és vehéczi», fiágon már kihalt Báncsy család csakugyan az északkeleti vármegyékben, nevezetesen Zemplénben és Szabolcsban virágzott, s előkelő birtokos nemes volt. Továbbá ifjabb Báncsy Miklósnak (id. B. Miklós fiának) első neje Nagy Iván szerint is «*Rákóczi Dora*» volt (minden további megjelölés nélkül), s a második — kitől gyermekei — Palágyi Anna. Az azonban, hogy R. Dora, Rákóczi *Ferencznek* vala leánya, és hogy mag nélkül hunyt el: csakis az általunk ismertetett Homonnai gr. Drugeth-féle 1641-iki országbirói mandátumból derül ki, mely ekképen a Rákóczi-családfára nézve valóban új adatokat szolgáltatott.

A mi e hirneves ház nemzedékrendének további kiegészítéseit illeti: a czikkünkben foglalt felhívás következtében máris két pótlékot kaptunk. *Fényes Gyula* úr Debreczenből arról tudósít, hogy a Turul 1891-iki évf. 146. és 149. ll. Borzásy Miklós hitveséül említett *Rákóczi Magdolna*, — az ő, Fényes Gy. úr családi irata szerint — szintén a felső-vadászi ágból származott, és pedig alkalmasint Rákóczi I. János likavai kapitánynak leánya volt. E körülmény azonban még további bizonyításra vár.

Mocsáry István kir. kamarás és főhadnagy úr Kecskemétről, viszont felhívja figyelmünket a szilasi és pilisi Szilassy-családot illető nagyszámú genealogiai táblázattal fölszerelten Gömör vármegye által Pelsőczön 1817 decz. 16-án kiadott füzetre, vagyik ennek tárgyunkra vonatkozó egynémely adatára. E füzet azonban — mint Mocsáry úr is helyesen jegyzi meg, — telve van a legtarka-barkább, a legképtelenebb genealogiai koholmányokkal. Mindazáltal a tömérdek lom között helyes adatokat is tartalmaz. Ilyenekül *látszanak* nevezetesen ezen alábbiak:

Mely két utóbbi adat valódiága azonban még szintén tüzetesebb igazolást igényel, — s épen e czélból, figyelemgerjesztésül jónak láttuk ideiktatni. E táblázati töredék szerint tehát Rákóczi II. János fiága hasonnevű fiában fogyott volna ki. Hogy magva szakadt, annyi bizonyos.

További adalékokat e becses folyóirat szerkesztősége — azt hiszszük — mindenkor szivesen fogad.

THALY KÁLMÁN.

A gr. Szápáry család nemzedékrendéhez.

Nagy Iván az alapvető munkájában közlött családfán a gr. Szápáry család kiváló tagja, Szápáry I. Péternek csakis három gyermekét, tudniillik két fiát és egy leányát (Miklóst, II. Pétert, és Krisztinát Kapy Györgynét) ismeri. Halála évét sem tudja meghatározni, általánosságban kijelentvén: meghalt 1699 után.

A kedvező véletlen folytán kezemhez jutott magának *Szápáry I. Péternek* ívrét alakú papiron 4 lapot betöltő eredeti feljegyzése, mely házasságra kelésétől (1667) a családjában történt változásokat tartalmazza egész 1702. évig.[1] Eme feljegyzések folytonosságban tulajdonképen 1690-ig terjednek, és 1667-től 1681 közti időről, mint azt az egyenlő kézirás nyilván tanusítja, egy időben, tehát 1681-ben eszközöltettek, és pedig oly módon, hogy azon gyermekek születésének feljegyzésénél, kik 1681-ben még éltek, az esetleges változás későbbi beírására nehány sornyi tér hagyatott, és a később beállott változás utólag jegyeztetett be, azonban ugyanazon kéz által, melytől az alapfeljegyzések származnak, a mi a kézirásoknak egybevetéséből kétségtelen. Az ekkénti utolsó bejegyzés 1702-ből való; e szerint nem forog fenn kétség az iránt sem, hogy Szápáry I. Péter nem 1679, hanem 1702. év után halálozott el, vagy 1702. évben.

Minthogy Szápáry I. Péter eme feljegyzései nemcsak családi viszonyaira vonatkozólag egészítik ki *Nagy Iván* közleményét, hanem világot vetnek arra is, hogy Szápáry I. Péter csakugyan jelen volt az 1681. évi soproni országgyűlésen, s ekként valónak bizonyul Lehoczky az a feljegyzése is, hogy Mosonmegye követe volt, (*Stemmat.* I. 197. l.), nem tartom érdektelennek azt teljes tartalmában e becses folyóirat közönségével megismertetni.[2]

* * *

Anno 1667. die 13. Februarii Csunon, nemes Moson vármegyében levőben, jegyzettem el magamnak házastársul nemzetes és vitézlő Egresdÿ Boldizár ur nemes és nemzetes Armpruszter Susanna asszonytul mint kedves feleségétül való első szülött leányát, nemzetes Egresdÿ Soffiát, tizenhét esztendős korában, lévén kérőm tekintetes és nagyságos öregbik Zicsÿ István posoni kamara prefectus ur ő nagysága és nemzetes vitézlő Farkas András kedves sógor uram, ő fölsége győri fő harminczadossa és Győr vármegyének vice ispánya; kiadók pedig voltak gróf Draskovits Miklós ur ő nagysága és Kerekes Menyhárt sógor ur, nemes Moson vármegye vice ispánya. Ugyanazon föllyül megirt napon volt kézfogásunk is csuni udvarháznál.

Die 15. Februarii esküttünk meg egymással ugyan csuni udvarháznál, esküttetvén meg bennünket az besenyei plébánus.

[1] Eredeti voltát tanusítja egyébként a rajta olvasható, XVIII. századból eredő eme hátirat is: *Petri Szápáry senioris connotatio connubii sui, nativitatis prolium, et obitus parentum.*

[2] A szöveget a mostani helyesírás szerint közlöm, megtartottam azonban a kiejtés jellemző sajátságait, valamint feltüntettem a szövegben foglalt későbbi bejegyzéseket.

Anno 1667. die 29. Septembris indultunk Bécsben az menyegzőre való vásárlás kedvejért együtt egy hintón megirt Egresdi Boldizár ur és felesége nemzetes Armpruster Susanna asszony és az én feleségem, akkorbeli mátkám nemzetes Egresdÿ Soffia, egésségesen másnap beérvén Bécsben, harmadnapján megbetegedvén véletlenül megirt szegény Armpruster Susanna asszony, vette ki Isten az világbul ugyan Bécsben, die 5. Octobris az belső városban levő aranyos Szarvasnál való vendégfogadóban. Az testét szomoruan vissza hozván magunkkal Csunra, die 3. Novembris anni 1667 temették el nagy böcsülettel és készülettel az csuni templumban; kinek lelkének Isten ő szent fölsége legyen irgalmas és kegyelmes.

Anno 1667. die 6. Novembris gyászban levén, Egresdÿ Soffia akkorbeli mátkámmal az csuni curiában volt minden muzika nélkül való menyegzőnk.

Die 7. Novembris mingyárt az menyegző után vittem az atyámfiát győri házomhoz két hintóval és két kocsival, paraszt szekereken kivül.

Anno 1668. die 24. Decembris ugymint karácsony estin győri házunknál adta Isten ez világra fiunkat Adamkot, estve hét és nyócz óra között, melyet körösztöltettünk meg győri cathedrális öreg templumban, volt körösztatyja győri böcsületes német kapitány Szupki ur és Karlóczy Miklós hatvani prépost és győri ka..onok és lector uraimék. Komaasszony megirt Szupki ur felesége.

Die 1. Julii anno 1669. vette ki Isten ez világbul ezen fiunkat Győrött, fél esztendős korában, kit temettettünk el Győrött az öreg Boldog Asszony templumában.

Anno 1670. die 12. Februarii virradóra négy óra tájban, sub signo scorpionis, győri házunknál adta Isten ez világra leányunkat Chrystinkát, kinek körösztatyja veszprémi főkapitány Jagacsics Péter úr és körösztanyja Zibrik Miklósné asszonyom Miskey Borbála asszony. Melly leányunkat Isten neveljen sz. nevének dicséretire. *(Későbbi bejegyzés.)* Ezen leányunkat vette el magának házastársúl tekintetes és nemzetes Kapy György uram, az kiknek menyegzői solennitásokat tartattam meg itten Murai Szombati várunkban in anno 1691 farsangon die *(üres a helye)* Februarii.

Anno 1671. die 1. Martii Csunon vette ki Isten ez világbul néhai Egresdÿ Boldizár ipam uramat 72 esztendős korában, kit annak utánna két hónappal temettünk el csuni templumban nagy böcsülettel.

Anno 1672. die 4. Januarii sub signo piscium taplanfalvai udvarházunknál adta Isten ez világra Boriska leányunkat regvel kilencz óra tájban, kit die 10. Februarii ugyanazon házunknál körösztölt meg Hegyessy ur vasvári canonok; volt körösztatyja nemzetes Jankovits Ferencz ur és körösztanyja néhai nemzetes Fóti Lengyel Sigmond szigligeti kapitánnak meghagyott özvegye nemzetes Kisfaludy Kata asszony.

Ezen leányunkat anno 1674. die 26. Martii éczaka 12 óra tájban vett ki Isten ez világbul győri házunknál két esztendős és három hónapi korában. Temettettük ugyanott Győrött az cathedralis Boldog Asszony templumában való bótban.

Anno 1673. die 5. Julii délután hat óra tájban győri házunknál sub signo piscium atta Isten ez világra fiunkat Andriskot, kit die 6. délután az öreg templumban megkörösztölvén, körösztatyja volt Eszterházy János győri vicegenerális ur ő nagysága, és komaasszony ő nagysága házastársa Ocskay Magdolna asszony.

Ezen fiunkat anno 1676. die 1. Februarii csuni házunknál vette ki Isten ez világbul harmadfél esztendős korában, magam ott nem levén sem rövid betegsége, sem halálakor, temettette el az atyámfia csuni templumban.

Anno 1674. die 3. Julii délután két óra tájban sub signo cancri taplanfalvai udvarházomnál adta Isten ez világra fiunkat Istvánt, kit neveljen Isten sz. nevének dicséretére; ugyanott taplanfalvai házunknál körösztöltettük meg, volt körösztatyja nemzetes Török Imre ur és komaasszony az ő kgme szerelmes házastársa nemzetes Kisfaludy Borbála asszony.

Anno 1676. die 28. Maji sub signo sagittarii estve kilencz és tiz óra között csuni udvarházunknál adta Isten ez világra leányunkat Magdolnát, kit Isten neveljen sz. nevének dicséretére; ugyanazon házunknál körösztölték meg is die 30. eiusdem, volt körösztatyja nemzetes Czeglédy János ur nemes Moson vármegyének főszolgabirája és komaasszony ő kgme felesége Rogoz *(keresztneve nincs kiirva)* asszony.

(Későbbi bejegyzés.) Ezen leányunkat vötte el házastársul tekintetes és nagyságos Gyöngyössy Nagy Zsigmond uram, kiknek menyegzői solennitásokat tartottam meg itten Murаÿ Szombati várunkban die 26. Februarii anno 1697. Anno 1702. die 17. mensis Januari, itten Murаÿ Szombati várunkban gyermek hozása után mingyárt délelőtt tizenegy óra tájban ezen leányunknak lölkét vette Isten ű sz. fölsége magához, az előtt pedig azon éczaka ez világra szült ártatlan leánykáját. Ezen leányunkat temettettük el die *(nap és holnap helye üresen hagyva)* anno 1702 az Muray Szombati templumban, kinek lölkének Isten ő szent fölsége legyen irgalmas és kegyelmes.

Anno 1678. die 15. Maji sub signo piscium győri házunknál adta Isten ez világra fiunkat Pétert, regvel hét óra tájban, kit nevelljen Isten

sz. nevének dicséretire. Körösztölték az nagy templumban, volt köröszt atyja Eszterházÿ János győri vice generalis ur ő nagysága, és koma asszony felesége Ocskay Magdolna asszony ő nagysága.

Anno 1680. die 18. Februarii délután négy óra tájban sub signo libræ csuni házunknál adta Isten ez világra fiunkat Miklóskát, kit körösztölt meg Raykaÿ plebanus ur az csuni templumban. Körösztatyja iffiu groff Forgács Ádám ur ő nagysága, körösztanyja groff Forgács Susánna kisasszony ő nagysága, groff Zicsÿ Ádám ur ő nagysága eljegyzett mátkája; melly fiunkat nevelje Isten sz. nevének dicséretire.

Anno 1681. die 22. Augusti 11 óra tájban délkor adta Isten ez világra csuni házunknál fiunkat Palkót, körösztatyja groff Zicsÿ Ádám ur ő nagysága, körösztanyja azon groff Zicsÿ Ádámné asszonyom ő nagysága, tudniillik groff Forgács Susánna asszony.

Anno 1681 karácsony után való nap, ugymint Szent István napján, vette Isten magához ezen fiunkat csuni házunknál, kit az atyámfia azon csuni templumban el is temettetett, *magam akkor Sopronban levén az országgyülésében, az hol akkor levén dereka az dolgoknak, szabadságot az haza menetelre nem nyerhettem.*

Anno 1690. die 8. Novembris sub signo aquarii éjfél után négy óra tájban csötörtökre verradóra Muray Szombati várunkban adta Isten ez világra fiunkat Pétert, mellyet nevelljen Isten szent nevének dicséretire; körösztölte meg azon várunkban die 12. eiusdem Tissinay plebanus ur. Volt körösztatyja Regedébül báró Tulok Ferencz uram, és körösztanyja Tulok Ferenczné nagyságos Khondutsi Catharina asszony.

* * *

Emez adatokból a következő leszármazás állítható össze:

Szápáry I. Péter.
(Egresdy Zsófia) 1667.

Ádám 1668 † 1669.	Krisztina 1670. (Kapy György)	Boriska 1672 † 1674.	András 1673 † 1676.	István[1] 1674.	Magdolna 1676 † 1702. (Gyöngyösi Nagy Zsigmond.)	II. Péter[2] 1678.	Miklós 1680.	Pál † 1681.	III. Péter 1690. (b. Balassa Teréz.) *l. a család leszármazását tőle napjainkig Nagy Ivánnál.*

SZÉLL FARKAS.

A vehéczi és laskodi Báncsy-család czímere és Rákóczi Ferenczné Csanádi Nagy-Mihályi Anna leszármazása.

Thaly Kálmán úr «Adalékok a Rákóczi-ház nemzedékrendjéhez» czímű értekezésében, melyet a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság m. évi november 24-én tartott igazgató választmányi ülésén fölolvasott, (Turul 1892. 153. l.) Csanádi Nagy-Mihályi Anna asszonyról tett említést, kiről Drugeth János országbiró mandatum restitutionalejában az van följegyezve, hogy először néhai nemes Rákóczi Ferencznek, azután Taros Ferencznek, legutoljára pedig Héderváry Ferencznek volt felesége és hogy első férjétől maradt leánya Rákóczi Dorottya vehéczi Báncsy Miklóssal lépett házasságra.

Az értekező a jelenvoltakhoz azt a fölszólítást intézte, hogy a Báncsy Miklós családjára vonatkozó esetleg kezeikhez jutó adatokat a «Turul»-ban tegyék közre.

Pár hónapra rá id. Szirmay József úrtól egy czímeres pecsétnyomó gyűrű lenyomatát kaptam, melyet Zemplén vármegyében, Pazdicson, egy disznó túrt volt ki. Ezen lenyomaton a czímeren kívül A. B. betük is láthatók.

A beküldő levelében azt a véleményét nyilvánította, hogy a gyűrűn látható czímer talán a vehéczi[3] és laskodi[4] Báncsy-családé. Véleményét eleinte tévesnek tartottam, mert Nagy Iván műve pótfüzetében és erre hivatkozva a Siebmacher-féle czímeres könyv 35. lapján a Báncsy-család czímere következőkép van leírva és ábrázolva:

A pajzs kék mezejében zöld dombon kettős farkú arany oroszlán, mely egy ormózott vártorony bolthajtásos nyitott kapuja felé készül ugrani, sisakdísz koronából emelkedő, ács-bárdot tartó arany oroszlán. A gyűrű czímerének lenyomatán ellenben a paizs mezejében három liliomot tartó hajlott karú kéz látható, a sisakdísz pedig a koronából emelkedő unicornis.

Csergheő Géza úr, kivel a Báncsyak czímeréről beszéltem, már a lenyomat megtekintése

[1] 1681-ben még élnie kellett, mert 3—4 sornyi üres tér van születésének feljegyzése helyénél.

[2] 1690 előtt már meg kellett halnia, habár a feljegyzésben ez nem foglaltatik is, mert ez évben született fiu másként nem kereszteltethetett volna szintén *Péternek.*

[3] Vehécz Zemplén vármegyében, a család 1542-ben nyert erre adománylevelet Báthori Istvántól.

[4] Laskod Szabolcsban.

előtt, még mielőtt tudta volna, hogy az mit ábrázol, mondta, hogy a Siebmacher-féle címeres könyvben és Nagy Iványban látható címer nem helyes s az említett címeres könyv pótfüzetére utalt, mondván, hogy ott a Báncsyak címere paizsának mezejében liliomot tartó kéz látható.

Mikor tanácsát elfogadva, a pótfüzet címerével hasonlítottam össze a lenyomatot, el kellett id. Szirmay József véleményét fogadnom, mert az a körülmény, hogy a lenyomaton látható sisakdísz, t. i. egy unicornis, nem azonos a pótfüzet 13. lapján és 8. táblázatán közölt sisakdíszszel, mely a paizsban ábrázolt liliomot tartó kart ismétli, nem ok arra, hogy a lenyomat címerét ne a Báncsyékénak tartsam, hiszen köztudomású, hogy a sisakdíszt önkényesen változtatták a családtagok s néha a fiú más sisakdíszt használt, mint apja.

Az említett pótfüzetben Báncsy Ádám 1696. évi pecsétjére és több 1680—1696 közötti, a Bernáth-család tarnóczi levéltárában őrzött pecsétekre történik hivatkozás.

A kezeim között levő lenyomatról ítélve, valószínű, hogy a Pazdicson talált gyűrű Báncsy Ádámé volt, nemcsak azért, mert rajta az A. B. betük láthatók, hanem azért is, mert a metszés módja a XVII. századra vall.

A pecsétlenyomaton kívül a leleszi konvent levéltárából származó XVII. századbeli jegyzékhez is jutottam, melyben ugyan a vehéczi és laskodi Báncsy-családra vonatkozó adat nem foglaltatik, de a mely mégis összefüggésben van Thaly Kálmán úr említett értekezésének tárgyával. Ezzel a jegyzékkel leginkább azért tartom érdemesnek foglalkozni, mert a három Ferencz felesége (Tharos, Rákóczi és Héderváry) Csanádi Nagy-Mihályi Anna leszármazására vonatkozó adatokat tartalmaz s részben a Drugeth-féle mandatum adataival ellenkezőt mond.

Eszem ágában sincs az említett jegyzékben foglaltak mellett lándsát törni és csak azért közlöm azokat, mert hitem tartja, hogy olyan esetben, mikor az újabban talált följegyzések a régebben ismertekkel ellenkeznek, mindenkinek kötelessége azokat nyilvánosságra hozni.

A leleszi konvent levéltárából összeállított jegyzéket Zemplén vármegye authenticus pecsétje alatt az akkori (1639) ordinarius notarius Szirmay Antal (Antonius de Zirma) expediálta,[1] belőle azt látjuk, hogy Csanádi Nagy-Mihályi Anna első férje Tharos Ferencz, a második Rákóczi Ferencz és a harmadik Héderváry Ferencz volt, a Drugeth-féle mandatum restitutionale pedig Rákóczi Ferenczet tünteti föl mint első, Tharos Ferenczet mint második és Hédervárvt mint harmadik férjet s azt mondja, hogy Annának első férjétől, Rákóczi Ferenctől született Dorottya nevű leánya Báncsy Miklósnak lett felesége, erről a leányról pedig a leleszi jegyzék nem emlékezik meg, hanem azt mutatja ki, hogy Nagy-Mihályi Annának első férje után való örökösei (successores), Orosz Gáspár, Schuler Generalis és Erősék utódai voltak, továbbá, hogy második férjétől született Borbála nevű leánya Orosz Pálhoz[1] ment feleségül és hogy harmadik férjével Héderváry Évát nemzette, ki Fejérváry Istvánnak lett felesége.

A jegyzék hátlapjára jegyzett következő leszármazási táblázatot, melyre az illető oklevelek évszáma is fel van jegyezve, hitelesítette Szirmay Antal:

Ladislaus de Upor
genuit
ex Dna Sophia (1483—1510.)
|
Barbaram Upory,
quæ ex Joanne de Czike (Czékey)
|
Christinam Czikey (Czékey),
quæ ex Emerico Eödenffy
|
Ladislaum Eödenffy,
qui ex Eufrosina de Okrös (1519)
|
Franciscum Eödönffy
qui ex Dorothea filia Georgii
Sóos de Sóvár (1569.)
|
Annam Eödenffy,
quæ ex Stephano filio Joannis
Nagy-Mihályi alias Török (1576—1590)
|
Annam Nagy-Mihályi alias Csanadi de Nagy-Mihály.[2] (1597)

Quæ primo nupsit Francisco Tharos; successores Gaspar Orosz, Generalis Schuler proles et proles Erősiani

Secundario nupsit Francisco Rákóczi; filia Barbara nupsit Oroszio, cujus successores Paulus Orosz, ex sexu fœmineo Komáromiani et Löviani successores.

Tertiario nupsit Francisco Hedervári, cujus filia Eva Hedervari nupsit Stephano Fejérváry, cujus filia Anna Fejérváry nupsit Michaeli Szentiváry. Filia Helena Szentivany nupsit Baroni Carolo a Sekendorf, filia Terezia a Sekendorf nupsit Ludovico de Zirma Borsodiensi.[3]

Ez a jegyzék és a leszármazási tábla a Drugeth mandatumában említett Rákóczi Dorottyáról tehát nem szól és ennélfogva Báncsy Miklósról sem, a mi annál kevésbbé érthető, mert osztozkodási czélra készült és Nagy-Mihályi Anna

[1] Rákóczi Borbála
férje Orosz Pál
tokaji várkapitány
|
Orosz Pál
felesége Sóos Eva
|
Julia — Bora
Löveiné — Komáromné

(l. Nagy Iván.)

[1] Ennek másolata megvan id. Szirmay József levéltárában.

[2] Úgy látszik később más tollal és más téntával írták, betoldva Anná-hoz testvérét Borbálát, ki Keczer Jánosné lett «Germana soror Barbara Csanad de Nagy-Mihály, que nupsit Joanni Keczer, cujus filia Maria nupsit Fr Dessőfy de Csernek»

[3] Szirmay Imre és Bégányi Kata fia (lásd Nagy Iván)

három férjének leszármazottjait úgy látszik egyenkint volt szándéka fölsorolni s a véletlenül kimaradott neve is betoldatott.

BÁRCZAY OSZKÁR.

A főúri Paksy család eredete.

A XV. és XVI. században országos jelentőségre jutott Pakosi Paksy család is egyike azoknak, melyeknek eredete, pontos leszármazása minden nevezetességük mellett is ismeretlen. Legalább az egyikre igyekszünk e pár sorban fényt deríteni.

A magyar heraldika kétségtelenné tette. hogy a főúri Paksy család a Rátót nemzetségből származott[1] s ezáltal is nagy szolgálatot tőn a genealogiának, mert most már csak annyit kell kikutatnunk, hogy e család a Rátót nemzetség melyik ágához tartozott.

Okleveleink a Rátót nemzetséget a XIV. század elején öt ágra oszoltnak tünteti föl. Az elsőt (I) nevezhetjük az öreg Loránd nádor ágának. A II-ik volt I. Domonkos ága, (ebből származnak a Páztóhy, Putnoky, Kazai Kakas és Gyulafy családok); a III-ik Leusták ága (ide tartoznak a Jolsvay, máskép Ilsvay, Kaplay, Feledy és Lorántfy családok) a IV-ik a Rátóti Gyulafyak, V-ik a Kővágó-Örsyek ága.

Az 1283-ban történt nemzetségi nagy osztozkodásnál Paks még nem fordul elő,[2] jeléül annak, hogy ekkor még nem volt a nemzetség birtokában. Később is hiába keressük a II—V-ik ágak eléggé ismert jószágai között. Még csak nyoma sincs annak, hogy tolnamegyei birtokosok s így Paks urai lettek volna.

Csak az I. ághoz tartozó öreg Loránd nádor unokájáról, Mátyásfia Olivérről, a tárnokmesterről, szólanak úgy az adatok, hogy őt fehér- és tolnamegyei birtokosnak tarthatjuk.

Ilyen azon adat, hogy ez Olivér (ekkor a királyné udvarbirája és szatmári főispán) 1356-ban Szent-András nyolczadán megjelen a nádori törvényszék főurai előtt s mint élte pályájának végéhez közeledő ember, hogy az utolsó, nagy számadás könnyebb legyen, visszaadja Szigetfőt a veszprémvölgyi apáczáknak annál is inkább, mert meggyőződött róla, hogy e birtok Kálmán király kiváltságlevele szerint csakugyan a monostort illeti.[3] E Szigetfő nevű birtok — mint azt Károly János hiteles tanuvallomásokból kimutatta, — Fejérmegyében, a mai Rácz-Almás és Duna-Pentele közt, Pakstól 4—5 mérföldnyire északra feküdt[1] s mivel az ilyen foglalások rendesen úgy történtek, hogy a kisebb területet a szomszéd helység határához csatolták, következtethetjük, hogy Olivér tárnokmester e tájékon birtokos volt.

Még közelebb vezet bennünket Pakshoz a másik adat, Erzsébet királyné 1342 szept. 19-iki rendelete. Ebben szigorúan meghagyja a királyné Olivérnek, az ő udvarbirájának és zólyomi főispánnak, hogy a veszprémi egyháznak Faddon (Tolnamegyében, Pakstól 2 mérföldnyire délre) levő halastavait, szántóföldeit és telkeit visszaadja (reddatis et restituatis).[2]

Ugyancsak Faddról és a mellette eső Halász falucskáról szól a harmadik adat, de ebben Olivér már a régi sok titulus helyett csak egyszerű «néhai» néven emlegettetik. Ezen 1366-ban kelt oklevél szerint néhai Olivér mester fiai: István, óbudai prépost, János, Loránd, Miklós és Ferencz, továbbá néhai Leusták bán testvére Domonkos, annyira igyekeztek megszerezni a fehérvári jánoslovagok faddi és halászi birtokait, hogy, midőn a jánoslovagok magokat azokba újra beiktatni akarták, ellenemondottak, azután pedig legalább bérbe szerették volna kivenni Cornubi Balduintól, a rend akkori magyarországi perjelétől.[3]

Igaz, hogy Olivér mesternek «quondam» titulusa nem jogosít fel bennünket arra, hogy az itt említett alpereseket a hatalmas Olivér tárnokmester és királynéi udvarbiró fiainak vegyük, de vannak ám más jelek rá. Ilyen mindjárt Leusták bán említése. Leusták 1356—1361-ben volt előbb báni helytartó, utóbb bán Tótországban s róla János krónikás világosan mondja, hogy a Rátót nemzetség tagja volt.[4] Továbbá fennmaradt István óbudai prépostnak czímere s ezen a Rátótok hársfalevele látható.[5] Világos tehát, hogy az alperesek a Rátót nemzethez tartoztak.

Hogy pedig az alperesek atyjául említett Olivér nem más, mint a volt tárnokmester, világos abból, hogy az akkor élő Rátót nembeli Olivérek közül csak neki volt János nevű fia, s mint az idősebb királyné régi udvarbirája, be is szerezte e fiát úrnője mellé főajtónállónak.[6]

Nemcsak Olivér tárnokmester, hanem fiai is iparkodtak tehát Faddnak megszerzésére, vagy legalább haszonbérlésére. S ezt én részemről nem tudom másként magyarázni, mint úgy, hogy a szomszédos Paksnak már akkor birtokában

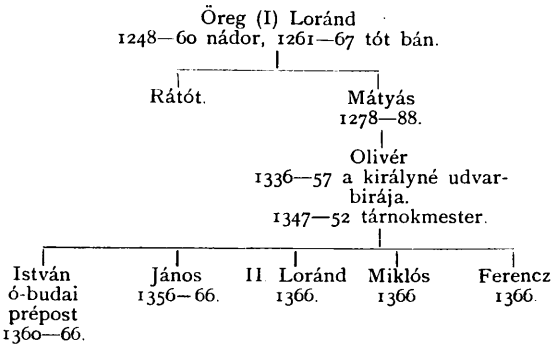
[1] Siebmachers Wappenbuch, 472. Cserghegő Géza, A Rathold nemzetség czímere. Turul, 1890. 24—8.
[2] W. XII. 382.
[3] Anjoukori Okm. VI. 524.

[1] A fejérmegyei történelmi egylet évkönyve, 1885. 22—26.
[2] Fejér, Cod. Dipl. IX/1. 61.
[3] U. o. IX/7. 246.
[4] Hist. Hung. Fontes Dom. III. 163.
[5] Turul, 1890. 24.
[6] Fejér, Cod. Dipl. IX/2. 413, 483.

voltak és így Olivér tárnokmester volt a Paksyak őse.

Az oklevelekből dolgozó Wagner Károly is határozottan állítja, hogy Paksot Nagy-Lajos királyunktól Olivér kapta adományul[1] s az ő határozott állítását csupán azért, mert Olivér fiait helytelenül sorolja föl, nem vélem kétségbevonhatónak.

Mindent egybevetve, azt hiszem, elég biztossággal mondhatjuk, hogy a főúri Paksy család ősei ezek voltak:

Nem kellett szégyenkezniök miattok.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

Hlapčič-ok voltak-e az Alapyak?

A Pallas nagy lexikona első kötetében a történelmi nevű nagykemléki Alapy család B—č jegy alatti ismertetője a családot Hlapčič bosniai faluból származó horvát családnak és eredeti nevüket is e falu után Hlapčičnak állítja; szerinte mikor a törökök Bihácsot, mely a nevezett helység közelében feküdt, elfoglalták, vándorolt ki a család a szávántúli Horvátországba. Ismert őseül felhozza Johannes Kyss-Horváth de Halapsich-ot, (ez volna Alapy János), Frigyes császár és Miksa róm. király hivét és tanácsosát, ki mint ilyen aláírta azt az állami szerződést, mely 1491 nov. 7-én a Habsburgok és Ulászló magyar király között köttetett.

A család ismertetése végén továbbá azt állítja, hogy a család egyik ága Magyarországba szakadt — hogy melyik és mikor, az nincs említve — és ebből eredett Alapy János, ki 1775. évben czímz. dulcignói püspök volt.

A nagykemléki Alapy család ez ismertetés szerinti származására s azelőtt viselt Hlapčič vagy halapsichi Kyss-Horváth nevére nézve erős kételyeket táplálok; a rendelkezésemre álló — bár csak töredékes — adatokkal megkisérlem mégis B—č úr talán jóhiszemű tévedésein alapuló állítását részben okmányilag, részben azok tartalmából merített valószinű következtetésekkel megczáfolni vagy legalább is valószinütlenné tenni.

Az Alapi nevet a XIII. század első felében élt Gál-tól[1] származó dunántúli Salamon család fehérmegyei alapi birtoka után már a XIV. század elején viseli és azt majd három századon keresztül túlnyomólag vezetéknévül, néha előnévül is használta; később ismét az ősi névhez tért vissza *alapi* előnévvel; egyes ágazatai azonban Veszprém és Győrmegyébe szakadva, tovább is megtartották az Alapy nevet; ez utóbbiaktól származott Alapy János czímz. dulcignói püspök, a hétszemélyes tábla birája, ki a nagyváradi káptalannál nemes ifjak neveltetésére tett 67000 forintnyi alapítványáról emlékezetes, s ki 1768-ban mint osztályos rokon Alapy Györgygyel együtt az alapi Salamonok Alap birtokában egy tizenhatod részben birtokos társ szerepel; így tehát B—č állításával szemben, ki ezen Alapy János püspököt a többi Alapyakkal együtt a horvát vagy bosnyák származású Hlapčičoktól eredezteti, kétségen kívüli, hogy ez az alapi Salamonoktól, illetőleg azok Alapy ágától vette eredetét és elei már pár századdal előbb viselték az Alapy nevet, mint a hogy azt Halapsich Kyss-Horváth János — nem éppen hazafias történeti szereplésével — ismertté tette.

A birtokosztályon kívül a hozzáfűzött feltevések elfogadhatására bizonyítékaim még a következők:

1359 május 25. a fehérvári keresztesek konventje előtt Alapi András, Alapi Chidur fia, Alaphoz tartozó Gálfölde és Csetfölde nevű birtokait testvérének Salamonnak és unokaöcscsének Barnabásnak, Mihály fiának oly feltétel alatt adományozza, hogy míg él, őt tisztességesen eltartsák.[2]

1382 június 28. a győri káptalan előtt Mihály és Miklós, Jakab fiai, János, Vincze dictus Salamon fia felsőalapi nemesek bizonyos alapi birtok iránt Márton fiával Jánossal, Tekke fiával Mihálylyal és Kozma fiával Péterrel egyességet kötnek.[3]

1395 november 4. a Cseteiek Csete (a mai Czecze) helységbeli birtokrészbe igtatásukkor királyi emberek Alapi Miklós fiai Péter és Domonkos.[4]

1432 október 28. Sienában kelt oklevelében Zsigmond király Alapi Salamon fia, Jakab fiának Istvánnak Németország, Lombardia, Toscana és

[1] Nagy Iván, Magy. csal. X. 15.

[1] Az 1263. évről kelt eredeti okirat birtokomban.
[2] Eredetije birtokomban.
[3] Eredetije birtokomban.
[4] Haz. Okm. II. 159.

Olaszország egyéb részeiben szerzett érdemeiért, neki, atyjának, testvérének Péternek, Jánosnak Lőrincz fiának, Benedeknek Tamás fiának, s másik Benedeknek (dicto Bessenyő) János fiának, az ő atyafiainak a flórenciek elleni hadjáratban elhalt darói Majos László királyi udvarnok alapi birtokrészeit adományozza.[1]

1436. a székesfehérvári káptalan Alapi Istvánt, Pétert, János és Benedeket Zsigmond király imént említett adományába beigtatja.[2]

1460. Alapy János birta a fehérmegyei Mohot és feleségül Batthyányi Margitot; fiai voltak István és Benedek.[3] Ugyanez időben Guthi Ország János a fehérvári keresztesek parancsnoka a rend bizonyos birtokát elidegeníti Alapy Endre és fiainak.

1464. Mátyás király a fiutód nélkül elhalt Alapi László alapi birtokát Pázma Mihálynak, serényi Szentes Balázsnak és Simon Gergelynek adományozza.[4]

1464 jun. 1. A fehérvári káptalan bizonyítja, miszerint nádori parancs folytán Alapi Istvánt és fiait Istvánt, Antalt és Mihályt bizonyos alapi részbirtokba bevezették.[5]

1502. Tanúkihallgatás Alapi Benedek és György kértére fehérmegyei Peder (ma nem létező) helységben levő birtokrészeik iránt.[6]

Az imént elősorolt Alapyak tehát már régóta virágoztak, mikor a horvátországi Alapyak feltünni kezdenek. A közlemény írója által Alapy Jánossal azonosíttatott Joannes Kyss-Horváth de Halapsich alig lehetett egy személy, mert mi oka lehetett volna Hlapčič Jánosnak már amúgy is magyar nevét, előnevét — melyek alatt vívta ki pedig előkelő szerepét — eldobva, az Alapy névvel felcserélni, holott látjuk, hogy számos főrangú vagy előkelő szerepet játszott horvát eredetű család ragaszkodott és megtartotta magyar nemes létére régi nevét, (hogy többet ne említsünk, ott van a Draskovich, Juranich, Bakich, Keglevich, Jurisich, Bedekovich és számos egyéb jeles horvát-magyar család). Sokkal valószinűbb, hogy a nagykemléki Alapy családot már Szlavonia közelségénél fogva is valamely leszármazója a dunántúli Alapyaknak, főkép Alapy János alapíthatta, ki felesége révén bizonyosan új vagyonhoz is juthatott és talán épen Szlavoniában, hol a Batthyányi család azon időben igen terjedelmes birtokok ura volt.

Bár az erősen tartott családi hagyomány mit sem bizonyít s bár az egyenes összeköttetést igazoló okmányra hivatkozás nem is tehető, az előadottakból talán nem túlmerész a levont következtetés, hogy a nagykemléki Alapyakat a fehérmegyei Alapyak egyik elszármazott ágának tartsuk annál inkább, mert a czikkíró által szintén Hlapčičnak tartott Alapy János cz. püspökről adataim kétségen kívül bizonyítják, hogy ő a magyarországi Alapyak ivadéka; a még talán valahol lappangó, de napfényre kerülhető okiratok, hiszem, hogy igazolni fogják a többi horvátországi Alapyakról alkotott feltevésemet is.

Jelen közlemény kizárólagos czélja ugyan csakis az Alapyak eredete és nemzetisége lehető megállapítása, tisztázása; de alkalomszerűnek tartom a később élt tagokról is, a mennyire gyér forrásaim engedik, pár szóval megemlékezni.

Eltekintve azoktól az Alapyaktól, kik a fehérvármegyei levéltárban levő valószinűleg mult századbeli feljegyzés szerint a XIV—XVI. században a fentemlítetteken kívül még éltek, tudjuk, hogy Székesfehérvárnak a törökök által történt elfoglaltatása után különösen a megye alsó részének (a hol Alap is fekszik) ősi birtokosai menekülni kényszerültek; így az Alapyak is leginkább a szomszéd Veszprém- és Győrmegyében találtak új otthonukra.

A győri káptalan egy kezeimnél levő 1768. évben kelt hiteles kiadványában a következőkre akadunk:

1569. Hédervári Alapy János és ennek Vincze Magdolnától származott fia: Gál.

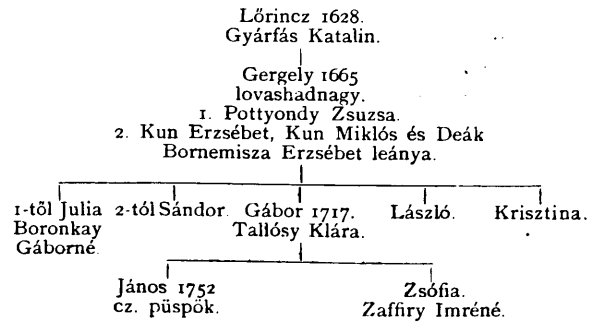
1593. Szolgagyőri Alapy István és testvérei János, Mátyás és Gáspár.

1665. Alapy Gergely győri lovas hadnagy; ennek buzogánya látható volt a Budapesten tartott történelmi kiállításon.

1666. Alapy, máskép Tarczay János győrmegyei alispán; fia szintén János ugyanott szolgabiró, úgy ennek Csupor Katalintól származott gyermekei Pál, István és Ilona.

1696. Alapy Mihály.

Álljon itt végre a többször említett Alapy János cz. püspök néhány ízeni leszármazása:

Nem lesz érdektelen még feljegyezni, hogy Alapy Gergely második neje, Kun Erzsébet, özvegye volt Fejér Jánosnak, kitől leánya, Bor-

[1] Eredetije birtokomban.
[2] Eredetije birtokomban.
[3] N. I. Magyarország csal. I. k.
[4] Perbeli hiteles másolat birtokomban.
[5] Eredetije birtokomban.
[6] Eredetije birtokomban.

bála, Láng Adám kamarai igazgató neje lett; Láng Ádámnak Erzsébet leánya először Bajthay István pestvármegyei alispán, ennek halála után Grassalkovich Antal felesége. Első férjétől származott fia, a nagy tudományú Bajthay Antal, II. József császár egyik nevelője, később erdélyi püspök és báró, Mária Terézia egyik legbizalmasabb embere, kitol fontos ügyekben gyakran tanácsokat kér és vele levelez. Így Kun Erzsébetnek a végizen (kihalván a Bajthay család is két püspök unokája volt.

SALAMON VINCZE.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi január hó 26-án *Nagy Imre* társ. másodelnök elnöklete alatt ig. vál. ülést tartott, melyen jelen voltak: *Barabás Samu*, *Dr. Boncz Ödön*, *Bunyitay Vincze*, *Dr. Csánki Dezső*, *Kammerer Ernő*, *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, *Dr. Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szilágyi Sándor*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, *Dr. Pósta Béla* társ. tag felolvasta «Czímeres magyar emlékérmek» czímű értekezését. Ezután a titkár mutatta be a Batthyány-család 1500. évi czímereslevelének fényképét, melyet a család körmendi levéltárában lévő eredetiről társaságunk számára *Thallóczy Lajos* vál. tag készíttetett. Végül *Szent-Iványi Zoltán* vál. tag mutatott be két XVII. századi czímereslevelet, melyeknek egyike a Somoskeőy családé.

A pénztárnok kimutatása az 1892. év pénztári eredményéről a következő adatokat tünteti föl.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1891. évről	368 frt	87 kr.
2.	A társaság tulajdonát képező értékpapirok kamatja	414 «	— «
3.	Alapítványok 5% kamatja	165 «	— «
4.	Pártoló tagdíjak	1700 «	— «
5.	Évdíjak	1136 «	— «
6.	A Turul egyes füzeteinek eladásából	72 «	50 «
7.	Befizetett alapítványok	300 «	— «
8.	Rendkívüli bevétel	2 «	40 «
	Összesen	4158 frt	77 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok, (titkár, jegyző, pénztárnok)	700 frt	— kr.
2.	Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	866 «	80 «
3.	Nyomdai költség	1042 «	33 «
4.	Színnyomatok készítése	400 «	— «
5.	Metszetek, rajzok, zinkographiák	181 «	40 «
	Átvitel	2590 frt	53 kr.
	Áthozatal	2590 frt	53 kr.
6.	Expeditió költségei (utánvéttel való szétküldés)	36 frt	30 kr.
7.	Irodai átalány a titkárnak	40 «	«
8.	Társulati szolga díjazása	60 «	«
9.	Pénzbeszedési díjak, újévi ajándékok, postabérek pénzküldemények után, másolások stb.	130 «	92 «
10.	Tőkésítés	310 «	65 «
	Összes kiadás	3768 frt	46 kr.
	Átvitel 1893-ra	390 «	31 «

Vagyonállás 1892 decz. 31-én.

Értékpapirok névleges értékben	8300 frt	kr.
Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	3100 «	— «
Kötelezvény nélküli alapítványok	600 «	— «
Készpénz	390 «	31 «
Összesen	12390 frt	31 kr.

E kimutatás felolvastatván, annak és a pénztár állapotának megvizsgálására *Dr. Boncz Ödön*, *Nagy Gyula* és *id. Szinnyei József* vál. tagokból álló bizottság kéretett meg.

Ezután a titkár terjeszté elő az 1893. évi költségvetés tervezetét, mely a következő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetési előirányzata az 1893. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1892. évről	390 frt	31 kr.
2.	Értékpapirok kamatja 8300 frtnyi névleges tőke-összeg után	414 «	— «
3.	Alapítványok kamatja (3800 frt után, és pedig 3100 frt kötelezvényekben, 700 frt azok nélkül)	190 «	— «
4.	170 pártoló tag tagdíja	1700 «	— «
5.	227 évdíjas tag évdíja	1135 «	— «
6.	A Turul egyes füzeteinek eladásából várható	25 «	«
	Összesen	3854 frt	31 kr.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 300, jegyző 200, pénztárnok 200 frt)	700	frt —	kr.
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	696	« —	«
3. Nyomdai költség	1300	« —	«
4. Színnyomatok készítése	100	« —	«
5. Metszetek, rajzok, zinkographiák	200	« —	«
6. Expeditió költségei (utánvétel)	50	« —	«
7. Irodai átalány (a titkárnak 40 frt, pénztárnoknak 20 frt)	60	« —	«
8. Társulati szolga díjazása	60	« —	«
9. Pénzbeszedési díjak, újévi ajándékok, másolások stb.	120	« —	«
10. A Turul Tárgy- és Névmutatójának kiadása	300	« —	«
Összesen	3586	frt —	kr.
Előirányzott maradvány	268	« 31	«

A föntebbiekben részletezett előirányzat véleményadás végett a számadás-vizsgáló bizottsággal közöltetett.

A titkár bejelenté, hogy az 5%-ot jövedelmező papirjáradék kölcsön-kötvények 4% korona-járadék kötvényekre convertáltatván, a jelen ülés van hivatva a társaság papirjáradék kölcsön-kötvényekben lévő 8200 frtnyi alaptőkéjének conversiójáról vagy esetleg ez értékpapirok eladásáról és az összeg új tőkésítési módjáról intézkedni. Conversió esetén, a pénztárnok felvilágosításai szerint, mintegy 700 frtnyi névleges tőke-szaporulattal szemben évi 56 frtnyi kamatcsökkenés áll be. A választmány többsége, beható vita után, a conversió mellett nyilatkozván, határoztatott, hogy kéressék meg az osztrák-magyar bank budapesti főintézete, mint a társaság alaptőkéjének kezelője, hogy azt a hivatalos hirdetményben közzétett feltételek mellett 4% korona-járadék kölcsön-kötvényekre convertálni sziveskedjék.

A társaság tagjaivá megválasztattak. Pártoló tagokká: *Liszkay Bálint* Pécsett (ajánlja a titkár); *Meszlényi Bencze* és *Meszlényi Pál* földbirtokosok Velenczén (ajánlja Salamon Vincze). Évdíjas tagokúl: *Berzeviczy Edmund* cs. és kir. kamarás Berzeviczén (aj. a titkár), *Heinrich Ferencz* nagykereskedő Budapesten (aj. Nagy Imre) és *Oroszlány László* Miskolczon (aj. Luby Károly).

Lejárván azon öt éves időtartam, melyre a társaság titkára és a folyóirat szerkesztője megválasztatott, az elnök felhívja a választmány tagjait, hogy szavazataikat a titkárra és a szerkesztőre egyszerre adják be. A titkosan beadott szavazatok összeolvastatván, kiderült, hogy 14 szavazat közül 13 Fejérpataky László, 1 pedig Tagányi Károly vál. tagra esett. Ennélfogva az 1893—1897. időszakra *Fejérpataky László* vál. tag a társaság titkárává és a folyóirat szerkesztőjévé újra megválasztatott.

A titkár felolvasván *Dr. Borovszky Samu* úrnak, mint a Turul eddigi folyamaihoz készített tárgy- és névmutató szerkesztőjének levelét, bemutatja a mintegy tíz nyomtatott ívre terjedő teljesen sajtókész indexet és kéri a választmány intézkedését a sajtó alá adatás felől. A választmány a kéziratnak a titkár felügyelete alatt leendő kinyomatását elrendeli és *Szent-Iványi Zoltán* vál. tag indítványára elhatározza, hogy a kiadvány a *200 frtos alapító és a pártoló tagoknak díjtalanul fog megküldetni.* Többi tagjaink részére a kiadvány ára 1 frt 50 krban állapíttatik meg.

A jegyzőkönyv hitelesitésére *Dr. Boncz Ödön* és *Kammerer Ernő* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A Pécz nemzetségbeliek örökösödési pere 1425—1433. *Székfoglaló értekezés Nagy Imre akadémiai r. tagtól. (Értekezések a történeti tudományok köréből, XV. kötet, 10. szám. Budapest, 1892.)*

A Pécz nemzetség egyike a Dunántúl ama kevés genusainak, melyek már a honfoglalás alkalmával eredetileg települtek meg az ország e részében, holott a többi nemzetségek jobbára az előbb elfoglalt tiszai és dunáninneni részeket szállották meg és csak később egyes ágaikban szakadtak át a Duna tulsó partjára. Ősi fészke Győr vármegye nyugati része volt, hol nevét a ma is létező Felpécz és Kispécz helységek őrizték meg.

A nemzetség több ágra oszlott; az egyik megmaradt az első megtelepülés helyén és itt a Péczi családot alapította. A többiek az ország más vármegyéiben telepedtek le s a Marczali, Berzenczei, Kustáni, Apponyi, Ibrányi, Devecseri stb. családokra oszlottak.

Az ősi székhelyet biró Péczi családból a XV. század elején már csak egyetlen férfi élt, András pécsi prépost, s mint papi ember, ez sem folytathatta a családfát. Ez az András prépost nemzetsége más ágaitól, nevezetesen a Marczaliaktól és Berzenczeiektől sok zaklatást kényszerült elszenvedni péczi birtokaiért, melyekből e családok tagjai, mint nemzetségük ősi birtokaiból, osztályrészt követeltek. A prépost 1402-ben egyezségre lépett velük s Kispécz, Felpécz, Balázspécz és Kamond nevű birtokainak felét a Marczaliaknak és Berzenczeieknek adományozta, maga részére csupán azok haszonélvezetét tartva fent élte fogytáig. S az egyezséget 1414-ben kiterjeszté unokaöcscsének, néhai Péczi Miklósnak birtokaira is.

Az adomány azonban különböző feltételekhez volt

kötve. S miután sem a Marczaliak, sem a Berzenczeiek nem tartották meg azokat, Péczi András megsemmisíté a velük kötött szerződést és 1414 augusztus 14-én a pécsi káptalan előtt jári Barócz Miklós gyermekeit: Balázst, Istvánt, Mihályt, Zsuzsánnát, előbb Hali Mihály, utóbb Békássy Gergely özvegyét és Salamon Domokosnét testvéreivé fogadva, birtokait örök joggal ezekre ruházta át.

Zsigmond király ez átruházási szerződést Konstanzban, 1415 julius 23-án kelt levelében megerősítette, mire a jári Baróczok magukat a jószágokba be akarták igtatni. A Marczaliak és Berzenczeiek azonban a beigtatást ellenmondásukkal megakadályozták és oda kényszerítették a Baróczokat, hogy peres úton igyekezzenek érvényt szerezni a Péczi birtokokra táplált igényeiknek.

Így keletkezett a Pécz nemzetségbeliek pere, mely jogtörténeti szempontból a legnevezetesebb jogi esetek közé tartozik, mert egyik legrégibb jogi intézményünk érvényesülésének nyitott útat oly időben, midőn ez intézmény már rég elvesztette gyakorlati jelentőségét. A Marczaliak és Berzenczeiek a törvény előtt a közös nemzetségbeli kapocs alapján emeltek igényt a Péczi-birtokokra, kétségbe vonván Péczi Andrásnak abbeli jogát, hogy ez ősi nemzetségi birtokai felől a nemzetség többi tagjainak mellőzésével idegenek javára intézkedjék.

A perben, mely 1425-ben kezdődött és 1433-ig tartott, az alperesek, t. i. a Marczaliak és társaik főleg annak bebizonyítására törekedtek, hogy Péczi Andrással egy nemzetségből származtak. Az általuk e czélból felmutatott oklevelek tényleg a közös leszármazásról tanuskodtak és a Pécz nemzetségnek egyes ágakra való oszlása felől a következő képet tüntetik föl.

A Pécz nemzetség legelső ismert közös ősének, Márk ispánnak négy fia volt, úgymint Gergely bán, István (dictus Legh), Lukács és Apor.

Gergelytől származtak a *Marczaliak;* Istvánnak maradékai a *Berzenczeiek;* Lukácstól származtak a *Devecseriek*, *Szentgyörgyiek* és *Kustániak;* végezetül a negyedik fiu leszármazói az *Ibrányiak* és *Péczieh.*

A leszármazás módja kétségen kívül helyezi, hogy a Marczaliak, a Berzenczeiek és Péczi András egy közös törzsből, a Pécz nemzetségből származnak. A középkori jogszolgáltatás nehézkességének volt kifolyása, hogy a bíróság nem elégedett meg a közös leszármazás e bizonyítékaival. Azt követelte, hogy a Marczaliak és társaik a családi összeköttetést oklevelekkel vagy egyéb adatokkal részletesen is bizonyítsák be, s azonfelül mutassák ki, hogy őseik tényleg részesedtek a per tárgyát képező jószágok birtokában, vagyis azok csakugyan eredeti nemzetségi birtokoknak tekinthetők.

Az alperesek azonban okleveles bizonyítékaikkal nem birták kielégíteni a birák igényeit, sőt egyik okleveluk, III. András király 1296-iki kiadványa a Peech szóban eszközölt igazítás következtében hamisítás gyanuját ébresztette föl, attól eltekintve, hogy a jogszokás az utolsó Árpádházbeli király adományleveleiből kezdettől fogva megtagadta a jogi érvényt.

Ilyen módon az a figyelemre méltó eset állott be, hogy a bíróság elvben elismerte a nemzetségbeli tagok igényeit a nemzetségi birtokra, a Marczaliak és társaiknak a Pécziekkel egy nemzetségből való leszármazását történeti hitelű oklevelek bizonyították, s épily kétségtelen volt az is, hogy a péczi birtok, a nemzetség egyik ősi letelepedési helye, eredeti nemzetségi birtokot képezett ; — s a Marczaliak és Berzenczeiek mind ennek daczára sem voltak képesek igényeiket érvényesíteni.

Garai Miklós nádor az 1433. évi vízkereszt nyolczadán Pálóczi György esztergomi érsekkel, Molnári Kelemen győri püspökkel, Csetneki László alkanczellárral, Pálóczi Mátyás országbíróval, Maróthi János volt macsói bánnal, Berzeviczy Péter tárnokmesterrel, Rozgonyi János kincstartóval és a nádori, szlavóniai és kanczellária itélőmesterekkel törvényt ülve, a Marczaliakat és társaikat követeléseikkel elutasította, és Péczi Andrásnak a jári Baróczok javára tett rendelkezését helybenhagyta és elrendelte ezeknek a kérdéses birtokokba való beigtatását.

Az 1433 márczius 13-án kelt itéletlevél, melynek két eredeti példánya a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában őriztetik, szolgáltatta az anyagot Nagy Imre értekezéséhez, mely a Pécz nemzetség e tagjainak perét részletesen ismertetve, a régi magyar nemzetségek történetéhez szolgáltatott jog- és családtörténeti szempontból egyaránt becses adalékot. Nagy Imre tudományos működésének egész irányával egyezik, hogy midőn az Akadémiában rendes tagsági széket kellett elfoglalnia, székfoglaló értekezése tárgyául birói kiadványt választott, olyan oklevelet, a mely egymaga egész tárházát tartalmazza a genealogiai adatoknak. A diplomatikus, a genealogus és a jogtudós buvárkodási vágya együtt nyer kielégítést ez oklevél tanulmányozásában. Ama szoros viszony, melyben e folyóirat társulatunk másodelnökéhez áll, nem enged teret sem a birálatnak, sem a dicséretnek ez értekezéssel szemben; de épen ezért beszéltettük magunk helyett annak tartalmát, hogy a benne foglalt adatok tegyenek bizonyságot a dolgozat belső értéke felől. D. Gy.

A pilisi apátság története 1541—1814. Irta *Dr. Békefi Remig.* Pécs, 1891. XII + 528 l.

A cziszterczi apátságok történetének második kötete, mely a fentebbi czím alatt jelent meg, sem tárgyát, sem a korszakot, mit felölel, tekintve nem

érinti a folyóiratunk által művelt tudományágakat ; de a nagy vállalat első kötetéről annak idejében hosszabb ismertetést közölvén, nem mellőzhetjük teljes hallgatással annak méltó folytatását. Békefi Remig ez újabb kötete a pilisi apátság történetének három utolsó korszakát tárgyalja a török uralom kezdetétől addig a pillanatig, a midőn a pilisi apátság a zirczivel és pásztóival egyesült. A török betörése és a hitújítás terjedése 1541-ben véget vetett a cisztercziek magyarországi tartományának, de az elpusztult szerzetet túlélték apátságaik, melyeknek címei és jövedelmei világi papok birtokába jutnak. A pilisi apátság javadalmát a XVI. és XVII. századokban előkelő főpapok : Ujlaky János, Mossóczy Zakariás, Hethesi Pethe Márton, Napragi Demeter püspökök, Szelepchényi György primás stb. viselték. A törökök kiüzetése után a külföldi cisztercziek életre keltették a rend hazai apátságait; a pilisi apátságot III. Károly 1712-ben Nezorin Flórián wellehradi apátnak adományozta, kinek utódai a két apátságot együtt birták. A wellehradi uralom korszaka 1784-ben ért véget, a midőn II. József a wellehradi apátságot eltörülte ; a pilisi és pásztói apátságok nehány évi interregnum után 1787-ben hasonló sorsra jutottak, míg I. Ferencz 1802-ben a rendet visszaállította s 1814-ben a zirczi, pilisi és pásztói apátságokat egyesítette. Ez rövid vázlata a kötet tartalmának, melyben a szerző az egyes korszakok történelmi anyagának feldolgozásában a csoportosító rendszert követte. s előadásának bizonyítékait a gondos jegyzeteken kívül a 160 számot tartalmazó oklevéltárban csatolta a kötethez. Az oklevéltár 1764-ig terjed s 11 mohácsi vész előtti oklevelet is tartalmaz, olyanokat, a melyek az első kötetből kimaradtak. A mi a munka értékét illeti, mindazt a dicséretet, a mit az első kötetről e helyen elmondtunk, ismételhetjük a másodikról is, melylyel a szerző újabb bizonyítékát adta szakismereteinek s történetírói képességeinek. Gy.

A Berczik-család nemzedékrendje című családtörténeti dolgozat hagyta el nemrég a sajtót, mely a czímlap megjegyzése szerint csupán *magánhasználatra* van ugyan szánva, de mint egyik ismertebb s nagy kiterjedésű nemesi családunknak története, megérdemli, hogy felőle mi is tudomást vegyünk. A szép kiállitású névtelen munkának szerzője (tudomásunk szerint *Berczik Árpád* tagtársunk, a M. T. Akadémia l. tagja), családi iratain kivül a jászói és leleszi konventek levéltáraiból s Ung vármegye jegyzőkönyveiből gyüjtötte össze adatait, melyek képessé tették, hogy a czímerszerzés idejétől, a XVII. század közepétől kezdve napjainkig levezesse családjának nemzedékrendjét. A család nemességét Berczik János szerezte meg, a kit III. Ferdinánd 1640 április 24-én Bécsben kiadott oklevelében Deitey Györgygyel együtt emelt a nemesek sorába. A czímereslevél, mely Deitey Györgyöt első helyen nevezi meg és így Berczik Jánost csak adományos társként szerepelteti, 1640 június 6-án Borsod vármegyének Szendrőn tartott közgyülésén, szept. 24-én pedig Gönczön, Abaúj vármegye közgyűlésén lett kihirdetve.

Ennek a Berczik Jánosnak okleveles adatokkal igazolható utódait a családfa nem ismeri ugyan, de a XVIII. század elején élt Ung vármegyében Berczik György, 1712-ben a vármegyei kamara-birtokok összeírására kiküldött bizottság ügyvéde, kinek fiai 1713-ban Abauj vármegyétől kérték nemességük bizonyítását és így joggal tekinthetők a czímerszerző Berczik János leszármazóinak. A mű szerzője Györgyöt egyenesen a czímerszerző János fiának tartja. György öt gyermeke közül András, Miklós († 1723 k.) és János három különböző ágon terjesztik a családfát; a középső Miklósnak ága azonban már unokáiban kihalt, s a János egyik fia, István (szül. 1709.) által alapított kassai ágnak ma már csak nőtagjai élnek. A maig virágzó Berczik család Andrásnak Zsigmond nevű fiától vette eredetét s e Zsigmond négy fiának, Andrásnak, Györgynek, Zsigmondnak és Istvánnak utódaiban négy különböző ágra van oszolva. Ezeken kívül még két ága él a családnak, melyet közelebbi adatok hiján nem lehetett a családfába beilleszteni. Berczik Árpád a most említett négy testvér közül a harmadiknak, Zsigmondnak ágából származik. A család e század eleje óta a *jászói* előnévvel él.

A nemzedékrendi táblázatokon, melyek a fentebbi elágazásokat részletesen feltüntetik és a hozzájuk csatolt magyarázatokon kívül a füzet közli a czímeres levél szövegét és fotografiában adja a Berczik Árpád birtokában levő eredeti oklevél hű hasonmását s végül eredeti latin szövegben és fordításban lenyomtatja Ung vármegyének két rendbeli, 1713 augusztus 16-án és 1798 márczius 24-én kelt nemességi bizonyítványát.

Gy.

A Siebmacher-féle magyar czímereskönyv a nemrég megjelent 28. füzettel, mely a *Véssey—Zsuffa* családokat öleli föl, be van fejezve. A nagy vállalat, mely a benne közölt és leirt magyar czímerek ezreivel, nélkülözhetetlen segédkönyvvé vált, becsületére válik a fáradhatatlan szerzőnek, *Csergheő Gézának*, ki megelégedve tekinthet sok évi munkássága eredményére. A befejező füzet érdekes tartalmából kiemeljük a következő családokat : *Vetéssy* (Kaplyon nemzetség), *Viczay* (Osl nemz.), *Vitéz* (Tekule nemz.), *Zay* (Woya nemz.), *Zeleméry* (Guthkeled nemz.), *Zsvárdffy* (Hunt-Pázmán nemz.) stb. Bő magyaráza-

tokkal találkozunk a lukafalvi *Zarka*, *Zichy*, ónodi *Zudar* stb. családoknál. Régi armálisokról történik említés a *Vidffy*, *Vinnay*, *Zemlény* családoknál; mind a három 1418-ban Zsigmond királytól nyerte czímerét. Folyóiratunk színes képben mind a hármat közölte. A Vidffy-családé Kubinyi Ferencz, a Vinnayaké (főczímerszerző a Nagymihályi cs.) a gr. Sztárayak, a Zemlény családé a Bárczayak levéltárában van. A gr. *Voikffy* család állítólag 1496-ban II. Ulászlótól kapta czímerét; kár, hogy a czímer rajzát nem ismerjük. A Kállai *Vitéz* család czímere 1521-ből, II. Lajos királytól való; eredetije az orsz. levéltárban van.

A befejező füzet után nem sok időre megjelent a *Pótlék* első füzete is *Aba—Buzlay* tartalommal. E füzet adja az egész vállalat színes czímlapját, melyet heraldikailag pontos ábrázolásban a magyar sz. korona, a Hunt-Pázmán, Guthkeled, Győr, Woya, Rathold és Osl nemzetségek czímereinek színes rajzai ékesítnek. E pótfüzet közli az eddig megjelent rész pontos névmutatóját is. A *Pótlék*, mely értesülésünk szerint 7—8 füzetre fog terjedni, *Csergheő Géza* és *Csoma József* legkiválóbb heraldikusaink szerkesztésében jelenik meg. Mint az előttünk fekvő füzetből látjuk, nemcsak kiegészítéseket, heraldikai és genealogiai pótlásokat ád a már közlöttekhez, hanem merőben új anyagot is. Igy például a már kiadott *kilencz* Bornemisza-czímerhez még *tiz* újat közöl. Kiterjeszkedik a nemzetségczímerekre, mint *Aba*, *Ákos*, *Balogh*, *Buzád*, melyek az első füzetekből kimaradtak. Bőven ír egyes családokról, melyekhez a szerkesztők újabb anyagra tettek szert, mint az *Apponyi*akról, az Aba-nemből eredő *Athinai*akról stb. Gazdagságának illustrálására álljon itt a benne említett régi czímereslevelek sora: 1398. *Babócsay* (főszerző: Csentevölgyi), 1417. *Boda*, 1418. *Agócsy* (főszerző: Chapy), 1434. *Básznay*, 1437. *Azzywelghi*, 1448. *Berekszói*, 1452. *Bessenyei*, 1459 és 1489. *Bakócz*. A szerkesztőknek elvitázhatatlanul nagy érdeme, hogy lépést tartanak a szakirodalom új jelenségeivel, és a legkisebb új családtani vagy heraldikai adalék sem kerüli el figyelmöket; ily módon a nagy gyűjtemény valóságos irodalmi repertoriummá vált, mely felvilágosítást nyújt mindenkinek, ki a heraldikai momentumokon kívül az illető családok multja és a velök foglalkozó irodalom iránt is érdeklődik.

Nagy Lajos aacheni czímeres kincseiről értekezett *Hampel József* kiváló régészünk a Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins XIV. kötetében, s dolgozatát különnyomatban is közzé tette. Arról a két remek nagy czímerről, melyek az aacheni magyar kincsek legbecsesebb darabjait képezik, már az Archæologiai Értesítő 1888-iki évfolyamában is olvastunk az ő tollából igen érdekes tanulmányt; de nézetei ez ékszerek származása és rendeltetése felől azóta módosultak, s ez az, a mi kiváló érdeket kölcsönöz újabb dolgozatának. Ez ékszerek tudvalevőleg a magyar pólyákból és az Anjou liliomokból összetett Anjou-korbeli czímert ábrázolják, architektonikus részletekben gazdag keretben, melynek felső részén két sisak látható, az egyik a patkót rágó struczczal, a másik szakállas aggastyánnak kétszarvu, koronás fejével. Hampel a sisakok kis méreteire támaszkodva, kezdetben úgy vélekedett, hogy azok nem tartoznak heraldice a királyi czímerhez, és a második sisak oromdíszét nyilt kérdésnek hagyva, az elsőben Besztercze városnak Nagy-Lajostól nyert czímerét gyanította. Ez arra mutatott volna, hogy az ékszerek Besztercze megrendelésére készültek s csak később kerültek az Aachenbe szánt királyi kincsek közé. Ujabban azonban második sisakdíszben több heraldikusunk Dobrzin lengyel herczegség czímerét ismerte föl, mely több lengyel királyi pecséten található. Nagy Lajos anyja, a lengyel Erzsébet, joggal viselhette e czímeralakot családi jelvénye gyanánt; az Anjou-emblema és ez valószínűvé teszi, hogy az ékszereket Erzsébet királyné csináltatta az aacheni kápolna számára. Hampel e czímeres ékszerekről azt hiszi, hogy azok valamely nagyméretű misekönyv táblájának ékítésére voltak szánva. Mestereikül, mint tudjuk, a hradsini Szent-György szobor művészeit, a kolozsvári Márton és György ötvösöket gyanítja. Dolgozata sikerült hasonmásban adja az ötvösművek hű képét, a mi annál örvendetesebb, mert a külföldi tudományos világ eddig jóformán csak az Ötvösművesség remekei drága, nehezen hozzáférhető kiadásából ismerte ez érdekes emlékeinket.

A frankfurti H. Keller-czég legújabb heraldikai kiadványai. A német könyvpiacz legelső heraldikai könyvkiadó czégeinek egyike, a frankfurti *Heinrich Keller* czég, újabban három nagyérdekű szakkiadványt bocsátott közzé.

Gritzner Miksa, a német, osztrák és magyar grófi családok czímereskönyvének egyik szerkesztője, *Handbuch der Damen-Stifte* című munkájában jegyzékbe foglalja a német birodalom, Ausztria-Magyarország, Dánia, Svédország és a kelettengeri orosz tartományok összes nemesi hölgy-alapítványait és az ezekkel egyenrangú jótékony intézeteket. A nemesi hölgy-alapítványok (Stiftek) a feudalismus korából reánk maradt egyházias jellegű intézetek, melyekbe az egyes tagok fölvétele meghatározott számú ősök kimutatásától van függővé téve. Százhuszonegy ily intézetet sorol fel Gritzner, nagy szorgalommal és utánjárással állítva össze az azokra vonatkozó történelmi adatokat, közölve szabályaikat és a kötethez csatolt rajzokban ismertetve jelvényeiket. Legtöbb alapítványi házzal Poroszországban találkozunk, a hol a IX—XIII. századokban alapított apáczakolostorok legnagyobb részét a reformáczió alatt nemesi hölgy-alapítványokká változtatták át. Legrégibbek ezek között az itzeholi (Schleswig-Holstein), wunstorfi

(Hannover) és drübecki (Provinz Sachsen) alapítványok, melyek mint kolostorok a IX. század közepéig viszik fel eredetüket, s a XVI. század derekán nyerték mai szervezetüket. Az osztrák-magyar monarchia, jobban mondva Ausztria alapítványi házai jóval későbbi keletüek. Egyetlen egy, a brünni, származik a XVII. századból; ezt Magnis Ferencz gróf özvegye alapította 1654 január 29-én; 1698-ból származó alapszabályai 1792. és 1868. években szenvedtek módosítást. Úgy ez, mint a Bedaridesné által 1701 alapított prágai ház később cs. kir. intézetté lőn átváltoztatva. A prágai (hradsini) Mária-Terézia alapítványi házat és az innsbruckit Mária Terézia császárné és magyar királyné alapította, az előbit 1755., emezt 1765. években; a bécsi hg Savoya-féle cs. kir. alapítvány Mária Terézia Savoya-carignani herczegné szül. Liechtenstein hgnő jótékonyságának köszöni létét (1769). A gráczi (1784), halli (1785), görczi (1787) házakat II. József, a klagenfurtit (1792), laibachit (1792) és a prágai Lipót-alapítványt (1793) II. Lipót létesítették az eltörölt női szerzetek vagyonából. Magán alapítványok a bécsi gr. Herberstein (1720), a bécsújhelyi gr. Hochburg (1755), a prágai gr. Millesimo (1785) alapítványok. Teljesen új keletüek az innsbrucki gr. Wolkenstein-alapítvány (1859) és a Stefánia özvegy trónörökösné által Bécsben (1881) és Prágában (1882) alapított intézetek. Magyarországi alapítványt csak egyet ismerünk; ez a gr. Herberstein-Illésházyféle alapítvány, melyet az 1806 május 28-án meghalt gr. Herberstein János Tádé létesített a Herberstein és Illésházy családokkal negyedfokig rokon nemesi hölgyek részére. Közelebbi adatokat a munka nem ismer felőle, s nem épen nagy tájékozottságot árul el, midőn a magyar kir. helytartótanácsot teszi meg ez alapítvány felügyelőjének. A kötet anyagához különben, a történelmi adatoktól eltekintve, a tudománynak igen kevés köze van, de a gyakorlati kézikönyv jelentőségét nem lehet tőle megtagadni, sem pedig az elismerést szerzőjétől a buzgalomért, melyet adatai összegyűjtésében kifejtett. A könyv ára 6 márka.

Hildebrandt Ad. M. Wappen-Fibelje negyedik javított és bővített kiadásban látott napvilágot. Ezt a jeles kis heraldikai zsebkönyvet hat év előtt, első kiadásakor, volt alkalmunk bővebben ismertetnünk. Alig ismerünk kézikönyvet, mely rövidebben és érthetőbben foglalná össze a czímertan szabályait, mint ez a munka, mely már tetszetős alakjával és kiállításával is biztosítja magának a kedvező fogadtatást. Sacken heraldikai katekizmusával kell ezt együtt említenünk, mert a két munka mintegy kiegészíti egymást. Sacken könyve rendszeres foglalata a heraldika alapismereteinek és szabályainak; a Wappenfibel ugyanezeket heraldikai szótárrá dolgozza fel. Az egyes czikkek röviden és világosan vannak megírva, megérthetésöket izléses, igazi heraldikai stilben komponált rajzok segítik elő, alaposságuktól a hozzájuk csatolt irodalmi repertorium tanuskodik. A munka használhatóságát mi sem bizonyíthatja jobban, mint az, hogy hét év alatt négy kiadást ért. Ára 1.50 márka. Melegen ajánljuk olvasóinknak.

Warnecke F. Heraldisches Handbuch czímű munkáját ismeri és használja a czímertan minden alapos művelője. E nagy gonddal szerkesztett kézikönyv a heraldika alapelemeinek ismertetése mellett művészi kivitelű rajzokban mutatja be a czímerek alkatrészeinek és motivumainak egyes korszakok szerint való fejlődését. A czímerpaizs, a sisak, a rang- és kitüntetési jelvények, a czímertartók, zászlók stb. egész fejlődési története van feltüntetve e táblázatokon a lovagkor kezdetétől egészen Dürer Albert és társai koráig. Az igazi, tiszta heraldikai stil mintái ezek a czímerrajzok, és épen ebben rejlik a munka valódi értéke és jelentősége; szoros tudományos alapon ugyan, de mégis inkább gyakorlati irányban kivánja ez szolgálni a czímertant, s mint mintaszerű czímeralbum, nélkülözhetetlen segédeszközül szolgál mindazoknak, a kik tudományos vagy gyakorlati téren a korrekt heraldikai érzék és felfogás érvényesítésén buzgólkodnak. Ez irányban nemcsak külföldön, de hazánkban is jó szolgálatot tehet e munka, s épen azért most, midőn immár hatodik kiadásban lát napvilágot, alkalomszerűnek látjuk felhivni reá tagtársaink és olvasóközönségünk figyelmét. A díszes kiállításu, ívrétű nagy

ára 20 márka.

George Granfelt finn heraldikus, a *Finlands Ridderskups och Adels Vapenbok* czímű finn nemesi czímerkönyv szerzője, beküldte társaságunknak *Finlands Städers Vapenbok* czímű czímertani művének első füzetét, mely a finn városok czímereit és pecséteit ismerteti 1721-ig és Helsingforsban 1892. évben jelent meg. Huszonnégy városnak színes czímerképével ismerkedünk meg e füzetből, valamint a városok régi pecséteinek rajzaival, a melyek a czímerképek megállapításánál mintául szolgáltak. Ezek legnagyobb része a XVII. századból származik és sok köztük a beszélő czímer. Björneborg (Medvevár) czímerében koronás medvefő látható; Ekenas (Tölgyes) a tölgyfát, Nyslott (Ujvár) a várat, Torneå (Toronysziget) a tornyot, Wasa az egykori svéd királyi ház czímerét, Willmanstrand a vadembert viseli czímere gyanánt. A svéd nyelven irt magyarázó szöveg közli e czímerek és pecsétek leirását az eredetükre és használatukra vonatkozó történeti adatok összegezésével. A csinos kiállítású füzet alapján igen kedvező fogalmat kell alkotnunk az eredményes buzgalomról, melyet finn rokonaink a czímertan művelésében kifejtenek.

AZ ABA NEMZETSÉG CZÍMERE.

(Hat rajzzal.)

Ha végig lapozzuk folyóiratunk: a «Turul»-nak hasábjait, meggyőződünk róla, hogy az méltóan feladatához, a magyar heraldika és genealogia kincses bányája lett. Egy részről legrégibb czímerleveleink publicatiója által fejlesztette, nemesítette a heraldikai ízlést, számüzte köréből az évszázad óta domináló zopf-heraldikát, másrészről nemzetségi czímereink kutatására, tisztázására vonatkozó értekezéseivel, megvetette alapját a magyar nemzeti heraldikának. Ez alapon elindulva s kezet fogva a nagymérvű genealogiai kutatásokkal, ezen aránylag rövid tíz év alatt, mely fennállása óta elfolyt, nagyszámú oly családtani kérdések fejtettek meg, melyek azelőtt homályosak voltak, vagy téves nyomokon elindulva, helytelen eredményre vezettek.

Ezer éves fennállását készül megünnepelni a nemzet. Ezer éves múltra tekinthet vissza az Aba nemzetség is, mert hiszen ősei részt vettek Árpád vezér oldalán a honfoglalás nagy munkájában. E hosszú idő alatt e nemzetség terepélyes fává fejlődött, hatalmas, fényes — a trónig emelkedő neveket mutat fel a multban, megyékre terjedő uradalmak felett hangzott parancsszava, királyok viselnek ellene hadjáratokat s bár lassan a századok folyamán elmult a fény, csökkent a hatalom, a terepélyes fa ágai egymásután száradnak ki, a roppant birtokok idegen kézre jutnak, de a hatalmas törzs szívós életerővel bír s habár csak egyes ágaiban is, még mindig élve s virágozva lépi át a második évezred küszöbét.

Ezen nagymultú nemzetség czímeréről óhajtok ez alkalommal szólani. Lehet, hogy ezzel már előbbi állításomnak mondok ellent,[1] de az újabb s újabb kutatások, mindig tágabb látkört nyitnak meg szemeink előtt s ezek világosságánál hamarább megtaláljuk a helyes nyomot, melyen indulva helyes eredményre is juthatunk.

Az Aba nemzetség czímerkérdésénél soha sem menekedhetünk a hypothesisektől. Régibb az, mint a meddig pecséttani emlékeink terjednek, s nem vagyunk azon szerencsés helyzetben, mint nyugati szomszédaink, kiknek eltekintve nagyszámú czímertekercseik s czímerkönyveiktől, csak a XII—XV. századig terjedő krónikás énekeiks záma meghaladja a hatvanat, melyekben a lantosok s heroldok, ünnepélyeken vigadó, harczjátékokban győzelmes, vagy csatákban küzdő hőseik fegyverzetét, zászlóikon és pajzsaikon díszlő czímereiket, minden tévedéstől ment pontossággal leírják s ezáltal kiváló heraldikai kútfőkké emelkednek.

Hogy az Aba nemzetség czímerére vonatkozó fejtegetéseinkben némi biztosságra tehessünk szert, tekintsük meg először chronologiai sorrendben azon maradványokat, melyek e kérdésre vonatkozólag egyes pecsétekben s műtörténelmi emlékeinken részünkre fennmaradtak.

1. Legrégibb emlékünk Mokján nádor köralakú pecséte (1286),[2] mezején háromszögpajzs,

[1] L. Gagyi László sírköve. Turul V. 117.

[2] Arch. Ért. XIV. k. 9. l.

benne egy herold alak, egy — azon kor szokása szerint — ferdén álló keresztvonalokkal damaszkolt pólya.

2. Omode nádor pecséte 1299-ből.[1] A köralakú pecsét mezején elhelyezett háromszögpajzsban szintén egy damaszkolt pólyával. A pajzs felső karimája felett *növekvő* sas látható, balra fordúlt, körrel kerített fejjel. Növekvő e sas, mert feje, nyaka, szárnyának két könyöke s felső szárnytollai is láthatók.[2]

3. Demeter tárnokmester köralakú pecséte 1335-ből,[3] melynek mezején háromszögpajzsban, az előbbiekhez hasonlóan damaszkolt két keskeny pólya látható. A pajzs felső karimájából kalpagos férfialak nő ki, jobbjában egyenes pallost tartva, csipőjére támasztott balja mellett, hatágú csillag lebeg.

4. Chyrke Péter al-bán és körösmegyei ispán pecséte 1373-ból.[4] Háromszög pajzsban: sas.

5. Somosi Pál, János fia, zempléni alispán pecséte 1373-ból.[5] Háromszög pajzsban: sas.

6. Somosi János pecséte 1380;[6] pajzsban: sas.

7. Solymosi czímerpajzs, mely a solymosi (Hevesmegye) XIV. századbeli templomnak toronyfalába illesztett négyszögletű kőre domborúan van vésve. Dőlt háromszög pajzsban, leveles koronán álló növekvő, fejével balra fordult sas. Évszám nincs e kövön, de a sas stilusa, felfelé álló csőrével, összeálló szárnytollaival és bunkós könyökeivel a XIV. századba helyezhető.

8. Gagyi László — Péter fia — czímere a f.-gagyi templomban levő sírkövön 1382-ből.[7] Ot pólya felett egy balharánt pólya. Sisakdísz: növekvő sas, nyitott csőrében koszorút tartva, jobb szárnyára leveles korona van illesztve.

9. Ugyancsak a solymosi templom régi kriptájában van egy sírkő-töredék, annak felső része, mely a sisakdíszt tünteti fel: balra fordult, sisakból növekvő sast.[1] Kora szintén még a XIV-ik század végére tehető.

10. Athinai István mester, János fia, sisakpecsétje 1389-ből.[2] Csupor-sisakon növekvő koronás sas, csőrében koszorút tartva.

11. Nánai Kompolth István országbíró sisakpecséte 1424.[3] Koronás csősisakból növekvő sas.

12. Lapispataki István szepesi alispán pecséte 1439.[4] Pajzsban: sas.

13. Sirokai László neapolisi püspök czímerpajzsa 1487-ből a sirokai márvány sírkövön,[5] leveles koronából növekvő sas.

14. Gagyi Bátori László abaújmegyei alispán pecsétje 1555-ből;[6] sas, jobb szárnyára illesztett koronával.

15. Segnyei Bálint pecséte 1628-ból.[7] A pajzsban: sas, jobb karmában egyenes pallost tart; sisakdísz: három struccztoll.

Végül ide iktatom, a még most is élő, ezen nemzetségből származó családok czímereit.

16. Berthóty: kék pajzsban, arany leveles koronán álló fekete sas; sisakdísz a pajzsalak.

17. Hedry: kék pajzsban, zöld hármas halomra illesztett, leveles koronán álló fekete sas; sisakdísz: a pajzsalak.

Gereven comes 1280.
|
Mihály s több testvérek 1327.
|
Péter 1363.
|
László 1370—74.

E szerint a sírkő mestere, a minuskulás évszámból kihagyta az L-et, melylyel az 1382-őt tesz ki.

[1] Arch. Ert. XI. 353. Nyáry IV. tb. 27.

[2] Az Arch. Ért. XIII. 23. l. s utána b. Nyáry heraldikájának IV. t. 27. sz. a. közölt ábrán, e korban el nem képzelhető foszlányos takarók futnak ki két oldalt a sas fejétől, de Pór Antal: Csák Máté cz. műve 109. lapján közölt zinkographián, a sas szárnyának felső része világosan kivehető.

[3] Arch. Ert. XIII. 231. Nyáry: Heraldika XIII. tb. 97. sz.

[4] Orsz. ltár. 6144. sz.

[5] Sztáray okltár I. 440.

[6] Orsz. ltár 24487.

[7] Turul V. 117. A sírkövön olvasható évszám 1332, de ez össze nem egyeztethető a Gagyi László életkorával, mert még 1374-ben is történik róla oklevelileg, mint élőről emlékezet. Leszármazása ez:

[1] A czímert legenda veszi körül, de a rendelkezésemre álló rajz, a mily helyesen tünteti fel a sas stilizált alakját, annyira olvashatatlanná tette a feliratot, melyet valószinűleg a rajzoló nem értett. E rajzokat főt. Kandra Kabos úr szives közbenjárásának köszönöm.

[2] Orsz. lt. 7527. Siebmacher: Suppl. I. 5. tb.

[3] Orsz. lt. 4283. Pecsétlajstrom VII. 28.

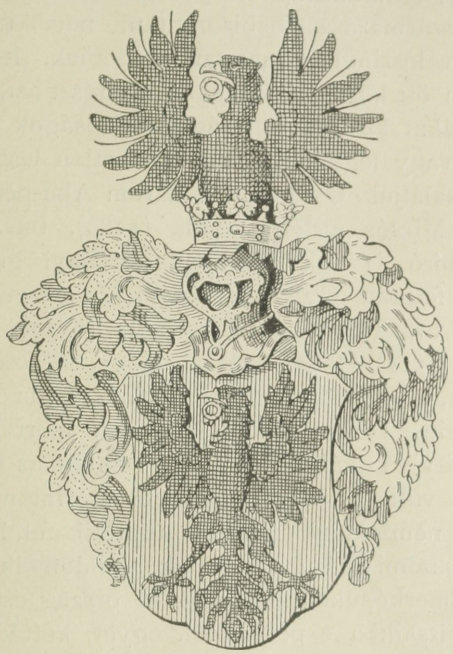
[4] Görgey ltár. Nemzeti Múzeum.

[5] Arch. Ért. új f. VIII. 405. Csergheő-Csoma: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. 53. l.

[6] Csoma ltár.

[7] Barkóczy ltár.

18. Keczer, az ősi czímer: veresben, fekete sas, mely csőrében piros kővel ékített arany gyűrűt tart; sisakdísz: a pajzsalak növekvőn.[1]

A Keczer család czímere.

19. A Vendéghiek leggyakrabban sziklán álló sast használtak czímerül, mely csőrében koszorút tart. Egynémely tagja a családnak azonban, biztos tudatában levén annak, hogy a gagyi templomban nyugvó Gagyi László, egyik őse volt, annak sírkövéről vésette le czímerét. De a tudatlan véső keze alatt — ki nem értette meg a herold-alakot — az egész czímer értelmetlenné lett, melynek pajzsa sincs. Egy roskadozó sas, bal szárnya felett lebegő korona s lábainál egy reczézett kicsiny pajzs jelzi a régi öt pólyás pajzsot, a reá illesztett bal haránt-pólyával.

* * *

Gagyi László sírkövéről irott czikkemben, egybevetve az Aba nemzetség fennmaradt pecséteit és czímereit, azon eredményre jutottam, hogy ezen nemzetség ősi czímere a pólya és sisakdísze: sas volt.[1] A heraldikai bizonyítékok azóta (1887) eléggé szaporodtak ugyan, de a fentebbi állítást szembeszökőleg meg nem döntötték, mégis az alábbiakban ez ősi czímer módosítását s az abban előforduló pólyák jelentéktelenségét óhajtanám kimutatni.

Krónikásaink szerint az Aba nemzetség Edu és Edumer kun vezérektől származik. A névtelen jegyző szavai szerint: «Akkor Árpád vezér a Mátra erdejében, nagy földet adott Edunek és Edumennek, a hol aztán unokájok Pota várat épített, kiknek nemzetségéből származott sok idő multával Sámuel király, kit kegyességéért Obának neveztek vala». Ez állítást okleveleink hallgatólagosan igazolják azáltal, hogy azon roppant kiterjedésű birtokokat: Hevesmegye nagy részét, a Szerencstől csaknem Eperjesig terjedő erdős vidéket, oklevelek tanusága szerint, a névtelen jegyző állításának megfelelőleg az Aba nemzetség kezeiben találjuk.

E nemzetség előkelőségét, hatalmát semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy I. István király nővérét, az ezen nemzetségből származott Sámuel birta nőül, ki később az ország nádora s végül koronás királya lett. S az Aba nemzetség ezen tagja nem tekinthető pusztán meteornak, mely setétségből árasztott fényt nemzetségére s letüntével újra setétséget hagyott maga után. E nemzetség folytonosan előkelő szerepet játszott hazánk régibb történetében, mint roppant birtokok ura, saját csapattal jelent

[1] Ez adatot a Keczer Andrásnak 1584-ben adományozott czímerújító armalisból veszem, melyet Keczer Miklós kamarás t. barátom lekötelező szivességgel bocsájtott rendelkezésemre. Ez oklevélben az adományozó Rudolf király szavai következők: «*arma sive insignia tua antiqua aliquantum illustrata*, denuo et ex novo, tibi tuisque filiis predictis .... danda duximus et concedenda. Scutum videlicet militare erectum *rubri* coloris, in quo integra nigra aquila, alis expansis, dispositis pedibus subvolantique similis in dextrum scuti latus conversa, rostro annulum aureum rubino adornatum tenere cernitur; scuto incumbentem galeam craticulatam seu apertam regio diademate dimidiam nigram aquilam priori per omnia conformem producente ornatam» etc. Ez oklevelet Deák Farkas elhúnyt történetírónk látta s arról a történelmi társulat abauji kirándulásán, mint a lapispataki bizottság előadója jelentést is tett. (Abauji-kassai kirándulás 1878. 138. l.). *Sajátságos módon, ez oklevélről tett jelentése*, mint fentebb láttuk, az *utolsó szóig téves*. E téves adatok alapján csúszott be Gagyi László sírkövéről irott czikkembe több hibás adat a Keczer család czímerére vonatkozólag, s a Cserghető Géza által szerkesztett magyar Siebmacherbe két hibás Keczer czímer, mely majd a pótlék-kötetben lesz javítandó.

[1] Turul. V. 117—120.

meg az ország védelmében s idegen földön vivott hadjáratokban és alig hihető, hogy ily hatalmas nemzetségnek — a herold alakok feltűnte — de sőt a pajzs heraldikája előtt is, önálló zászlós jelvénye ne lett volna!

Heraldikai kutatásaink mutatják, hogy hazai heraldikánk sohasem maradt hátra, a nyugati heraldika megett. Azzal folyton lépést tartott. Ha ott valamely újítás kapott lábra, pajzsban, sisakban, sisakdíszben, takarókban, pecséttani emlékeink bizonysága szerint, arra itt is, mindig találunk egyidejű példákra. S ez különösen a régibb időkben természetes is nálunk, mivel erre nézve kettős iskolánk is volt. Egyik a beköltözött idegen nemzetségek, kik magukkal hozták régi hazájukból a heraldika iránt való érdekeltséget, másik a keresztes hadjáratok, melyeknek sok raja vonúlt át hazánkon s melynek egyikében II. Endre királyunk is részt vett.

Mint tudjuk, a legrégibb címereket közönséges címeralakok képezték, minők: oroszlán, sas, grif, rózsa, liliom, csillag; a heroldalakok, a legifjabb címeralakok, a pajzsoknak bőrökkel, érczpántokkal való diszítéseiből származtak s már ezen sajátságuknál fogva sem léteztek előbb azon kornál, mely a címerre nézve már feltétlenül megkivánta, hogy az pajzsba legyen foglalva.

Ezen kor a heraldika kezdetétől számítva alig egy félszázad múlva jő elő s a heroldalakok első feltűnése a XII. század végső éveire tehető.

Hogy Magyarország czímerébe miként kerültek belé az oroszlánokkal rakott pólyák és osztások? nem tudjuk. Csak az bizonyos, hogy nem Aba Sámuel király révén, mint ezt sokan hiszik, mert míg Sámuel király 1041—1044-ig uralkodott, addig, mint fentebb jeleztem, a heroldalakok kora a XII. század végén kezdődik, vagyis Aba Sámuel uralkodása a heroldalakok korát másfél századdal előzte meg. Ez tehát olyan anachronismus, melynek ellenében bátran állíthatjuk, hogy az ország czímerében előforduló pólyák és osztások semmi összefüggésben sem állanak Aba király személyével.

Miként kerültek tehát a pólyák az Aba nemzetség három legrégibb ösmert pecsétébe?

E három pecsét tulajdonosai: Mokján a *nádor*, Omode a *nádor* és Demeter a *tárnokmester* voltak. Tehát az ország három zászlós ura. Tekintsünk már most végig az ezen korból (1250—1350) reánk maradt, nádoraink, országbiráink, vajdáink pecsétein, s mit tapasztalunk? Egyrészt azt, hogy mindazoknak pecsétein, kiknek külföldi származását bebizonyítani nem tudjuk, tehát valószinűleg magyar eredetűek, legtöbb esetben ott látjuk a pólyákat, másrészt azt, hogy e pólyákat kizárólag országos méltóságok betöltőinél vagy legfeljebb ezek közvetlen leszármazóinál találjuk. Ott látjuk a három Aba-pecséten kívül, Miklós erdélyi vajda (1280), István alországbíró (1280), Demeter pozsonyi gróf és sárosi főispán (1299), a Kachich nemzetségből származott Tamás erdélyi vajda (1328), Dózsa nádor (1322), Jakab Dózsa nádor fia, szabolcsi főispán, a Vigman nembeli Lőrincz vajda (1304) pecsétein, Tornai János sírkövén, mert hiszen nagybátyja István (Thekus fia) szintén az ország nádora volt. E pólyák nézetem szerint nem az illetők nemzetségi czímereit tüntetik fel, hanem azzal hatalmi állásukat jelezték, a midőn elhagyva ősi czímerképüket, bevettek az ország czímeréből pajzsaikba e pólyákból, egyet, kettőt vagy hármat. Ezt bizonyítja az is, hogy mindenütt, hol ily régebben felvett pólyák és osztások színeit is képesek vagyunk utána nyomozni, a veres és fehér színt találjuk váltakozva. Abauj vármegye czímerében veresben két ezüst pólyát, vagy Kanizsai Dorottya 1519. évi czímerében a vingárti Geréb czímerből átvett részletet, veresben ezüst pólyát.

Legjellemzőbb ennek illusztrálására a Kachich nemzetségből származott Tamás erdélyi vajda pecsétje 1336-ból, hol a pecsét kerek mezején pajzs nélkül, a nemzetség ősi jelvényét: az oroszlánt látjuk, reá illesztve egy teljes czímert, pajzszsal (benne egy pólya), sisakkal és sisakdíszszel, mely pávatollforgóból áll.

Tamás vajda teljes czímerét könnyen összeállíthatjuk a személyére vonatkozó sphragistikai emlékekből; a pajzsalak mint fentebb láttuk: (koronás?) oroszlán, sisakdísze, országbíró korából fennmaradt sisakpecséte után: növekvő koronás oroszlán.

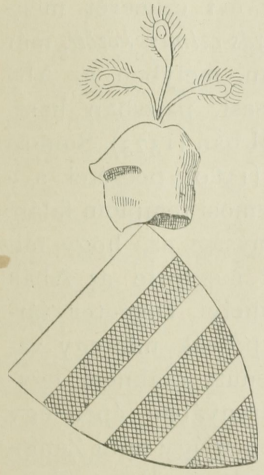
Mit jelent tehát ezen teljesen idegen czímer 1336. évi pecsétén?

A pajzsbeli pólya az országczímer egy részlete s a pávatollforgó sisakdísz, szintén az ország czímerének sisakdísze, melyet azon kor-

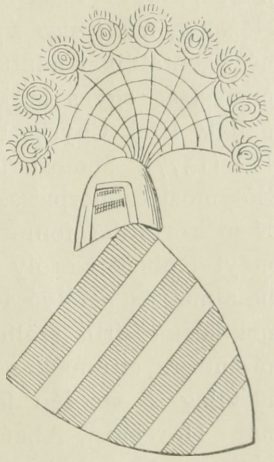
ban s még azután is sokáig használtak. Könnyebb áttekintés okáért egymásmellé állítom

Tamás vajda címere.

Lőrincz vajda címere.

Országos címer a zürichi címertekercs után.

a fent leírt pecsét címerét, továbbá Vigman Lőrincz vajdáét s az ország címerét az ezen pecsétekkel egykorú zürichi címertekercs után.

Széchenyi Frank címere.

Ez úton aztán könnyen megmagyarázható Tamás országbíró unokájának, Konya bán fiának Széchenyi Franknak 1401. évi pecséte, hol a címerpajzs osztott, felül növekvő koronás oroszlán, alúl háromszor osztott, vagyis e pajzsban egyesítve van az ősi címer, az országbíró nagyatya hatalmi jelvényével. Ez alakban megmaradt aztán az a nemzetség állandó címerének mint azt a Széchenyiek, vingárti Gerébek és harinnai Farkasok címere mutatja.

Hasonló ehhez az Ákos nemzetség címerének alakulása. Legrégibb pecsétje: István Erney bán fiáé 1299-ből,[1] üres pajzsot mutat, melyre egy (talán?) királyi pálcza van czölöpösen illesztve s két oldalán sasszárnytól kerítve. Ugyanezen Istvánnak már mint nádornak 1311. évi pecsétén[2] szintén üres a pajzs, de oldalt a sasszárnyak itt is feltűnnek. E sasszárnyak vonatkozásban állhatnak ősi címerükkel, de ezt már mai nap tisztázni nem vagyunk képesek. A pajzs alsó sarkán kettős kereszt, az országnak ez időben már felvett második jelvénye látható, melyet ide István, kétségtelenül nádori méltóságának jelzéseül vésetett. Bebek György tárnokmester görgői sírkövén (1372) a kettős keresztet már a pajzsban találjuk s ott viselték azt e nemzetség leszármazói: a Bebekek, Csetnekiek, álmosdi Chyrék stb. századokon át folytonosan és változatlanúl.

Az idegen beköltözött nemzetségek azon tagjainál, kik itt a hatalom legmagasabb polczaira emelkedtek, ez eljárást nem találjuk, ezek fényes hivatásuk körében is hivek maradtak ősi jelvényeikhez, ezt vésették méltóságukat jelző pecsétjeikre is. Ez az oka, hogy mindazon nemzetségi czímerek, melyeket a kutatások világánál, régi teljességükbe visszaállítani képesek voltunk, csaknem kizárólag mindmegannyi a bevándorlott nemzetségek tulajdonát képezte. De azért ezeknél is akadunk példákra, midőn egyesek, ősi címerük épségben tartása mellett, rávésették hatalmuk jelvényeül az ország czímerének egyes részleteit is. Ilyenek Pásztohi János országbíró 1393. évi pecsétje,[3] hol benn a pajzsban kiséri a Ratholdok hárslevelét, két kis pajzs, az ország czímerével. Jobbról az apostoli kereszt, balról az osztások. Kanizsai István zágrábi püs-

[1] Orsz. ltár 2216. Arch. Ért. XI. 300.
[2] Nyáry: Heraldika. IV. tb. 29. sz.
[3] Nagy Iván: Magyar családai. IX. 132.

pök és Szlavonia helytartójának 1363. évi sisakpecsétje,[1] melyen saját sisakdíszére, a karmokkal ellátott sasszárnyra illeszti királyának sisakdíszét: a csőrében patkót tartó előtünő strucczmadarat. Ide sorozhatjuk még I. Roland nádor 1255. évi pecsétét,[2] hol az ország czímeréből a kettős keresztet két oldalt s alól három hárslevél kiséri; II. Roland nádor 1299. évi pecsétét,[3] hol koronára illesztett keresztet, két oldalt két száras hárslevél kisér; Ilsvai Leusták nádor 1393. évi pecsétét,[4] hol az ősi jelvényre a hárslevélre, az ország czímerének sisakdísze a pávatollforgó van reá tűzve. Hogy e pávatollforgó *itt* valóban az ország czímerének sisakdísze, igazolja az, hogy a Turul VIII. kötetének 24-ik s következő lapjain közölt «A Rathold nemzetség czímere» című értekezés írója Csergheő Géza t. barátom, bármily szorgalmas és alapos kutatónak mutatja is be magát művében, összegyűjtve az összes ide vonatkozó s felkutatható czímer- s pecsétmaradványokat, a XVI. század végeig huszonkettőt, e nagyszámú sphragistikai kútfő között a pávatollforgóra csak egy analogiát mutat fel: Pásztohi Jánosnak, az Ilsvai Leusták nádoréval egy évben kiadott pecsétét,[5] ki szintén *országbíró* volt s így ezen analogia is inkább megerősíti mint gyöngíti érvelésemet. A felhozott két pecséten kívül, annak sem előtte sem utána, seholsem találkozunk a pávatollforgóval a Rathold nemzetség czímerénél. Ez a tudós szerzőnek is feltűnik, midőn így szól: «valószinű, hogy a tollforgó — bár a Rathold nemzetség egyes tagjainál kedvelt dísz volt, — nem volt e nemzetség czímerének elmaradhatatlan kelléke».

Ha tehát ez ősi jelvényeikhez szívósan ragaszkodó idegen nemzetségeknél is egész a XIV. század legvégeig ilyen czímertöréseket észlelhetünk, méltán feltehetjük, hogy a czímere iránt kevésbbé lelkesülő magyar nemzetségek egyes tagjai, méltóságuk jelzésére, könnyen felcserélhették teljes czímerüket az ország czímerével a XIII. század végén s a XIV. század első felében.

[1] Arch. Ert. új f. VI 228. Nyáry: Heraldika. 62. sz.
[2] Orsz lt. dipl. 214.
[3] Orsz. lt. dipl. 1880. Pecsétek mutatója I. tb. 3. ábr.
[4] Nyáry VII. 62.
[5] Orsz. ltár 8138.

Nézetem szerint az Aba nemzetség czímerében a pólyák csak hatalmi jelvények, melyekkel annak egyes tagjai mint zászlós urak éltek, míg ezekkel egyidejűleg a nemzetség szerényebb állásban élő tagjai megmaradtak ősi czímerük: a sas mellett.

Ez utóbbi állítás bebizonyítására, kétségtelen adataink nincsenek, de a tények logikája kellő bizonyossággal reá vezet.

A XIII—XIV. század folytán, különösen ez utóbbi közepéig ritkán találunk magánpecséteket. Magánosok vagy káptalanok s konventek előtt, vagy a nádori s országbírói itélőszékeken végezték ügyeiket. Magánpecsétek használatára ritkán volt alkalom. Ezért hiányzanak a közvetlen bizonyítékok, fenti állításunk bebizonyítására. De közvetve erős bizonyság erre az, hogy kevéssel Demeter tárnokmester 1335. évi pecsétje után s Gagyi László 1382. évi czímerét megelőzőleg, *tehát ezen két, pólyás-czímer között*, már négy heraldikai adatunk van, melyben az Aba nemzetség egyes tagjai a sast, pajzsban használják. Ezek Chyrke Péter al-bán (1373), Somosi Pál (1377), Somosi János (1380) pecsétei s a Solymosi czímerpajzs, a solymosi templom falán. Nem kevésbbé fontos bizonyság az, hogy mihelyt Robert Károly király megtörte az Abák hatalmát és befolyását s mihelyt Demeter tárnokmester sírba szállott, a pólyák mintegy varázsütésre eltűnnek s mindenütt csaknem egyidejüleg a sas lép fel, Baranyában épen úgy mint Hevesben, Abaújban épen úgy mint Zemplénben, Szabolcsban, Sárosban, Pozsegában, Nyitrában, Sopronban.

Ősi czímert meg lehet változtatni. S ez igen gyakori eset is a heraldikában, különösen hazánkban. Példa erre a sok között a Bogáth-Radván, Boksa, Balog-Semjén, Borsa, Bő, Ursur, Kaplyon, Lőrente, Ludán, Salamon, Zente-Mágocs, Tekule, Vezekény stb. nemzetségek, melyeknek mindenikéből ismerünk leszármazókat, de fájdalom, ezeknél a czímerváltoztatások miatt részben alig, részben egyátalán nem következtethetünk ősi czímerükre. De hogy egy rendkívül, az ország külömböző részeire kiterjedt, szétágazott nemzetség, több, külömböző nevű családjai, elvetve ősi czímerüket, *mind meganynyian, kivétel nélkül, ugyanazon czímeralakra, egyszerre, egyidőben változtassák meg czímerüket*

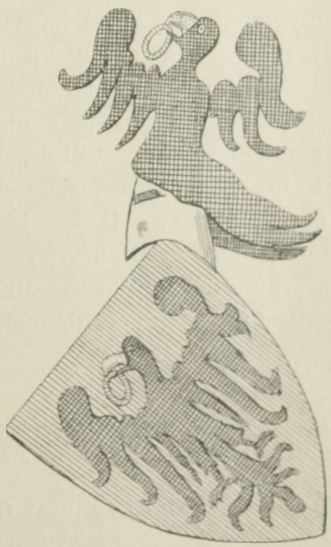
s ezen vérükkel össze nem nőtt, felvett czímeralakhoz, kegyeletszerű szivós kitartással ragaszkodjanak, kivétel nélkül, hosszú századok folyamán, részben kihalásukig, részben mind e mai napig: ez el nem képzelhető, ez lehetetlenség. Ezért nem tartom az Aba nemzetség sasos czímerét, czímerváltozásnak s meggyőződésem, hogy e nemzetség azon tagjai, kik bár hatalmas és befolyásos emberek lehettek, de országos méltóságokat nem viseltek, hűségesen kitartottak a sasos czímer mellett akkor is, midőn a zászlós úr-rokonok, az ország pólyáit foglalták czímerpajzsaikba.

Ezek elmondását tartottam szükségesnek annak bizonyítására, hogy az Aba nemzetség ősi czímere a sas volt.

E sas egyszer, az Athinai czímeren koronás, háromszor a korona jobb szárnyára van illesztve, öt esetben csőrében koszorút illetve gyűrűt tart.

Az Athinai István sisakpecsétjén lévő korona a sas fején, figyelembe alig vehető, miután azt más hasonló adat nem támogatja, más szemmel kell azonban azon koronát néznünk, mely Gagyi László czímerében a sas jobb szárnyára van illesztve. E korona ugyanígy elhelyezve a Báthori László abauji alispán 1555. évi pecsétén is látható, valamint a Keczer András kőbe vésett czímerén a keczer-pekléni kastély homlokzatán a XVII. század elejéről.[1] Az egy törzsből eredő Gagyi, Báthori, Vendéghi családok közös őse Gereven comes volt s ámbár ő több oklevélben előfordul mint fiainak atyja vagy unokáinak nagyatyja, de róla mint élőről egy oklevél sem szól s atyjáról sehol sincs emlékezet és így nem tudhatjuk, hogy az Aba nemzetség melyik ágából származik. A lipóczi Keczerek őse Demeter (1212—1234) főétekfogó, Kálmán királyi herczeg nevelője volt.[2] E család szintén használta a koronát a sas jobb szárnyán. Nem valószínűtlen, hogy ezen közös czímertörést használó ágak, egy közös törzsből származnak s a korona valamely királyi kitüntetés (kir. kincstárnoki jelvény?) emléke czímerükben. Mellékesek e nemzetség ma is élő ágazatainak (Hedry, Berthóty, Vendéghi) czímerpajzsaiban itt-ott feltünő hármas halmok, sziklák s néhol az ezekre illesztett koronák, ezek az újabb heraldika czafrangjai. De fontos a sas csőrében a koszorú. Ez közös jelvénye a csereháti Gereven utódoknak épen úgy, mint a Szaláncz várában székelő Omode nádornak, a Sárosmegyében lakó Keczereknek épen úgy, mint a túladunai Athinaiaknak. E koszorú tehát az ősi czímer egyik alkatrészének tekintendő.

Az Aba nemzetségből származó kihalt családok czímereinek színeit — daczára nagy számuknak — egynél sem ismerjük, az élők közől a Vendéghiek egyátalán nem ismerik czímerök színeit, a Berthóty és Hedry czímernél a pajzs kék, a sas fekete. Mint fentebb jegyzetben említettem, Keczer András 1584-iki czímerújító oklevelének szövegében világosan jelezve van, hogy ezen adománylevél, az ősi czímert adományozza újra. Ha ez oklevél szavainak hitelt adhatunk a czímer színeire nézve s ha fentebb kifejtett nézeteim kiállják a kutatók s szakemberek itéletét, az Aba nemzetség ősi czímerét következőleg állapíthatjuk meg:

Veres pajzsban fekete sas, mely csőrében zöld koszorút tart; sisakdísz: a pajzsalak növekvőn; takarók: fekete-veres.

Csoma József.

[1] Keczer Miklós kir. kamarás a kastély jelenlegi birtokosának szives közlése után.

[2] Pór A. Lipóczi és nekcsei Demeter és Sándor. Századok 1890. 20. s köv.

A BORSODI ÉS UGOCSAI SZIRMAYAK.

(Második közlemény.)

Egy czímerrajzzal.

Szirmay Antal udvari tanácsos ősei már a XVII. század derekán Sátoralja-Ujhely városában laktak s bár kétségtelenül nemesi jogokat gyakoroltak, sorsuk és állapotukhoz képest inkább a polgári rendhez tartoztak.

Nem tudjuk, hogy a Zemplén vármegyei előkelő, nagybirtokos szirmai Szirmay családdal való vérséges összeköttetés hirét már ebben az időben is ápolták-e? de annyi bizonyos, hogy az aristokratikusan hangzó «*de eadem*» prædikatumot még nem használták, s hivatalos és magániratokban lakóhelyük után rendszerint ujhelyi Szirmayaknak neveztettek.[1]

Ujhelyi Szirmay István fiai: *Gábor*, *Domokos* s a második házasságából származott kiskorú *László*, 1688. aug. 27-én osztották föl maguk között az atyai örökséget, mely az ujhelyi házból, a fekete- és köves-hegyi, meg veresharaszti szőllőkből állott. Birtak még nehány darab rétet és szántóföldet is a város határában, de ezeket úgylátszik egyelőre osztatlanúl hagyták.[2]

Minthogy pedig a testvérek közűl Gáborról bizonyosan tudjuk, s Lászlóról alaposan következtetjük, hogy magtalanúl halt el,[3] az őstül maradt vagyon Domokosra szállott, ki a családot fenntartotta és tovább terjesztette ugyan, de miután őt a Rákóczy fölkelés idején levágták a kuruczok, megmaradt özvegyére *Szilvássy Kata* asszonyra s neveletlen árváira szomorú napok következtek, s a család, mely mint az osztálylevélből is látjuk, korántsem tartozott a jobbmódúak közé, földhöz ragadt szegénynyé lett. Az ujhelyi ház elpusztult, a szőllők parlagon hevertek, a réteket senki sem mívelte, s mert Szirmay Antal állítása szerint mikor a kuruczok Domokos urat megölték, egyszersmind javait is fölprédálták, az özvegy hajlékába csakhamar beköszöntött a nyomor és nélkülözés.

Mi azonban míg egyfelől Domokosnak az ujhelyi házon és tartozékain kívül más birtokát nem ösmerjük, addig másfelől azt tanuljuk az oklevelekből, hogy a család romlását korántsem a kuruczok okozták, s már maga Szirmay Domokos olyan fogyatkozott állapottal vala, hogy nap élő kenyerét talyigába fogott lovacskáival kereste, fát s mit fuvarozgatván a városiaknak. Halála után pedig özvegye még sanyarúbb sorsra jutott.

Rozzant házában kocsmát tartott, de szőlleit nem mívelhetvén, más emberek borát mérte ki s annak nyereségéből tengette életét. Betegségében jó lelkű szomszédok istápolták, mert a tanuk vallomása szerint sem szarvasmarhája, sem értéke vagy ládabeli portékája nem volt egyéb két rázsa szoknyájánál, melyeket ünnepnapokra s végtisztességére tartogatott.

Fia Szirmay György — Antalnak édes atyja — nagy nélkülözések között töltötte gyermekkorát s az 1749-ben kihallgatott *Zemplényi Dobos Péter* mint oskolatársa «egyéb köntösét Szirmay György uramnak egy aba dolmánykájánál lenni nem említi, melyet az édes anyja csináltatott özvegységében. Úgy annakutánna néhai tettes Kazinczy András uramnak inasul recommendálta, ottan szolgálván ruházta magát».[1]

[1] Klobusiczky Ferencz Zemplén vármegyei alispán levele 1688. jul. 22-én Szirmay Domokoshoz, az atyja *Ujhelyi* Szirmay István után maradt adósság tárgyában. L. a Szirmay ősökre vonatkozólag Proc. Tab. 4—3749. *Az Országos Levéltárban.*

[2] U. o. Eredeti osztálylevél. Szirmay Gábor czímeres pecsétjén, a pajzsban hátulsó lábain ágaskodó oroszlán látható. Sisakdísz: növekvő oroszlán, mely első lábaival nyilat tart. A pajzs felső részében: *S. Z.* betűk (Stephanus Zirmay?). Domokos pecsétjén kardot tartó emberi kar s *Sz. L.* betűk láthatók. — A *ráknak* tehát még semmi nyoma.

[3] Egy 1720-ban kelt oklevél említi őt utoljára. — Az ős Szirmay javak visszaszerzéséért folytatott pörökben sem *László*, sem utódjai nem említtetnek.

[1] Megerősíti ezt Varannay István s.-ujhelyi lakos is, mondván, hogy György nagy szegénysége miatt «kényteleníttetett urakat szolgálni». Érdekes, hogy az 1749. február 24-én grisányi és szentandrási Horváth Elek Zemplén vármegyei szolgabíró által tartott vizsgálat egyenesen Szirmay György kérésére rendeltetett el. Hogy Domokost a kuruczok megölték s javait felprédálták volna, arról a tanuk semmit sem tudnak. Orsz. Levéltár *Proc. Tab. 4—5617.*

Az erős akaratú, vasszorgalmú tehetséges ifjú azonban oskoláit így is sikerrel végezte s a törvénytudományokban oly kitünő jártasságot szerzett, hogy csakhamar egyike lett a környék általánosan ösmert, körmönfont keresett prókátorainak.

A prókátorság ugyancsak zsiros kenyér volt abban az időben, s ügyes ember könnyen meggazdagodhatott belőle. Szirmay György pedig mindenek felett erre törekedett; vagyon és gazdagság után sóvárgott egész életében s hogy czélját érhesse, minden rendelkezésére álló eszközt mohón megragadott. A szerencse pedig kedvében járt, szárnyára vette őt; az árvák könnye, a koldusbotra jutott szegény emberek átka boldogulását meg nem gátolhatá.

Az 1717-ik év folyamán történt, hogy a török szultán által hazánkra küldött s a radnai szoroson betört moldvai tatárok földúlván Erdélyt, a Khánfi vezérlete alatt Szathmár és Ugocsa vármegyét elözönlötték.

Kirabolták, aztán fölgyujtották az útjokba eső falvakat s irgalmatlanúl kardra hányták vagy rabszíjra fűzték a lakosságot. A ki csak tehette, menekült előlük Husztra vagy Munkács várába, mert már Szatmár felé el volt zárva az út s a tatárok az Ugocsa vármegyei *Batár* falu alatt tábort ütvén, szerte barangoltak a környéken.

Sokan sűrű erdőkbe és szentegyházakba rejtőzködtek a rablók elől, magukkal hurczolván értékesebb javaikat, különösen pedig a *leveles ládát*, mit a nemes ember életénél is jobban féltett. De a tatárok fölgyujtották az erdőt, berontottak a templomokba és kincsre, zsákmányra vágyva, fölverték vagy széthasogatták a kétségbe esetten védelmezett ládákat. És mikor nem találtak azokban egyebet hitvány pergamennél és papirosnál, kidobálták a szabad ég alá, erdőn mezőn széjjel szórták vagy változatosság okáért tábori tüzet raktak a szép viaszkpecsétes privilegiumokból, s a csalódás felett érzett boszujokat a szerencsétlen menekülteken töltötték.

A kis Ugocsa vármegyében néhány nap alatt 12 falut és 21 templomot hamvasztottak el s egykorú följegyzések szerint 1454 foglyot s köztük igen sok nőt és gyermeket hurczoltak magukkal a tatárok, tehát az elesetteket is ide számítva, a vármegye lakosságát, mely még 1775-ben sem ütötte meg a huszonkilencz ezeret, jóformán megtizedelték.[1]

A tatár pusztítás után pár év mulva, úgy látszik az 1719-ik év vége felé, Szirmay György egyszer csak Ugocsa vármegyébe érkezett, s hirdetvén, hogy ő a Bodrogközre származott Szirmay István unokája volna, az atyafiak részéről szíves fogadtatásra talált. De György urat nemcsak a rokoni szeretet hozta a vármegyébe s a régi családi kötelékek felújítása mellett még más igen komoly czéljai is voltak. Fölkereste a tatárok által leégetett és kirabolt falvakat, tudakozódott a nép között, hogy kinek volnának olyan úton útfélen felszedegetett régi levelei, s aztán ajándékon, szép szóval, igéretekkel, a hol lehetett atyafiság színe alatt, kicsalogatta tőlük.

Lakott Almáson egy tanulatlan ügyefogyott nemes ember, a kinek már hét szilvafája sem igen volt, csak a familia dicsőségét, az elavult pergameneket őrizte kegyelettel. Büszke is lehetett azokra, mert az *Oszödfalvi Göde* család a vármegyének ősrégi előkelő családja volt, s az oklevelek az idők mostohasága következtében elkallódott szép birtokokra vonatkoztak. De a szegénység sulyát még a familia dicsőségénél is jobban érezte s nem volt képes ellentállani Szirmay György kecsegtető igéreteinek, a ki vér szerint való rokonának nyilvánítván magát, biztatta, hogy urrá teszi még a maradékát is, csak adja át neki azokat a régi leveleket. «*Lölköm bátyám uram, ha Isten élet, fogadom hogy 2—3 esztendő alatt leveti kgd az gubát*» mondogata nem egyszer, sőt állítólag a pörrel vissza szerzendő *Öszödfalva* felét igérte volt neki s Göde György uram 1720. február 22-én reversalis mellett kezébe is adott 20—22 darab oklevelet.[2]

[1] Szilágyi István: Az utolsó tatárjárás. (Szigeti Album 284 l.)

[2] Szirmay a Klobusiczky Menyhért juratus és Káthonyi Pál Ugocsa vármegyei táblabiró által előttemezett reversalisban az oklevelekről csak általánosságban emlékezik, kelet és tartalom szerint föl nem sorolván azokat. Igéri ugyan, hogy Göde Pált, az Öszödfalusi Göde jószágokban annak idején részelteti fogja, de csak «*a menynyiben . . magának vagy maradékának jussa lenne*». A reversalis eredetije a Szirmai Kalós család leveles ládájában őriztetik. L. még az elmondottakra nézve az alább idézendő tanukihallgatásokat.

A hol pedig szép szerével nem boldogulhatott, fölmutatta III. Károly királynak Bécsben 1719. október 10-én *Szentiványi János* országbirói itélőmesterhez intézett osztoztató parancsát, melyben nevezettnek meghagyatik, hogy néhai Szirmay Györgyről és Göde Annáról maradt szirmai, kökényesdi, batári, sásvári stb. jószágokból Szirmay György sátoralja-ujhelyi lakos osztályrészét adassa ki, s a vizsgálatra kiküldött *Klobusiczky Menyhért* kir. táblai juratussal együtt a szokott törvényes módon kereste a maga igazságát. Ugyanis a juratus megidéztette s többnyire Szirmay György jelenlétében hit alatt kihallgatta az embereket a tatárpusztítás után fölszedett oklevelek ügyében, melyekre aztán György úr, ha itt-ott a megrémült parasztoktól előkerültek, tüstént rá is tette kezét. Az inquisitiónak csakhamar nagy hire támadt a vármegyében s minthogy Szirmay György a biztatások és igéretek mellett állítólag még a fenyegetőzéstől s a tudatlan nép ámításától sem riadt vissza,[1] az emberek részint féltükben, részint jutalom reményében siettek neki átadni a batári mezőről s a fölperzselt templomok romjai közül elhordott leveleket, úgy hogy ilyen módon rövid idő alatt egész archivumot gyűjtött magának.

És mikor e mindenfelől összeharácsolt oklevelekkel, leszármazását, különösen pedig az Őszödfalvi Göde családdal való vérségét kellőképen megbizonyíthatá, tüstént hozzá látott, hogy III. Károly király osztoztató parancsának érvényt szerezzen. Ugocsa vármegyében *Ujhelyi Andrást* és Juliát ludányi *Bay István* hitvesét, Szathmárban pedig az Egriben lakó *Szirmay Istvánt* támadta meg pörrel, törvényes részt követelvén tőlük, a Göde illetőleg Szirmay nemzetség birtokaiból. Elébb azonban ellátogatott Máramarosba s az urmezei *csebi Pogányokkal* — a kik hasonlóképen Göde successorok valának — egyességre lépvén, a Göde jószágok kikeresésére plenipotentiát szerzett tőlük.

De úgylátszik hogy a pör kimenetelében maga sem igen bízott, vagy talán csak ijesztgetni akarta ezzel a jámbor nemes embereket, hogy a féltő gonddal őrzött leveles ládákba betekinthessen, mert úgy Szirmay Istvánnak valamint az Ujhelyieknek csakhamar atyafiságos egyességet ajánlott, a mit, meggondolván a sok költséget s a törvény kimenetelivel javaikban eshető csonkulást, «*de kiváltképen az atyafiak között való dicséretes harmoniát*», ezek készséggel fogadtak s az elidegenített jószágok visszapörléséhez szükséges okleveleket rendelkezésére bocsátották.

Az Ujhelyiekkel 1720. deczember 10-én kötötte meg a szerződést s a Göde birtokokra vonatkozó leveleket kezéhez vevén, szóval és írásban biztosította őket, hogy a visszanyert javakon egyenlő arányban fognak megosztozkodni: «Minthogy — úgymond — kegyelmetek énnékem vér szerint való atyámfiai, én mind az Göde ágon levő, mind az Szirmay ágon lévő jószágot, a kit mások bitangolnak is, kikeresem és kegyelmetekkel szintúgy közlöm mint magammal».[1]

Viszont az Ujhelyiek a szerződés nagyobb erőssége s az atyafiság megösmerésének okáért bizonyos Bökényben fekvő s Göde jusson birt zálogos helyet Szirmay György és testvéröcscse Ferencz birtokába bocsátottak, a kik aztán ezzel megelégedvén, az osztályos pör folytatásától örökre elállottak.[2]

Sokkal érdekesebb és reánk nézve fontosabb ennél György úrnak Szirmay Istvánnal kötött egyessége, mely a család leszármazására vonatkozólag is tanulságos dolgokat foglal magában. Megtudjuk belőle, hogy György mint a Bodrogközre származott *Szirmay István* unokája, nagyatyjának magtalanúl elhalt testvérei ú. m. Lajos, Tamás és Sára hagyatékából törvényes osztály-

[1] «Hallotta az paraszt emberektől fatens, hogy midőn eskettette őket Szirmay György uram, egy új pávalegyezőre selyem keszkenőt terített és azt mondotta: *Ez az császár czimere, ha igazán nem esküszöl, mindjárt elkárhozol*». Szintay Zsigmond heteni birtokos nemes vallomása. Hogy és mint gyűjtötte össze Szirmay György az okleveleket? erről a csepei, almási, forgolányi nemes emberek s Ráthonyi Pál, Fogarassy Zsigmond, Bay István stb. vallomásai tanuskodnak. (L. a szirmai Kalós család leveles ládáját Szirmában, továbbá az Országos Levéltárban Proc. Tab. 4—3749. és 3773. sz. a. őrzött táblai pőröket.)

[1] Az 1737-ben kihallgatott Ujhelyi András vallomása ugyanott.

[2] Az egyesség-levelet a többek között Ujhelyi Sándor ugocsai alispán és Reviczky Imre kir. táblai hites jegyző előttemezték. A felek 100 arany birság terhe alatt kötelezték magukat és utódjaikat, hogy a kötést sértetlenül fenntartják. *Orsz. Levéltár Proc. Tab. 4—5617.*

részt követelvén, Egriben lakó Szirmay Istvánt, mint néhai id. Szirmay György unokáját az országbíró elé idéztette, meggondolván azonban egymáshoz való vérségüket, a perlekedéssel nem csak fölhagytak, de 1721. január 7-én az ős Szirmay jószágoknak közös erővel leendő visszaszerzésére is szövetkeztek.

Elmondatik továbbá ebben a szerződésben, hogy a Szirmay család ősei Otthobor, Miklós, Kozma, Bodon, Benedek, Cseburka, János és Jannus stb. valának, a kik eleinte «*nobiles de Heten*» néven neveztettek, később azonban Heten földjét egymás között felosztván s azon falvakat építvén, «*nobiles de Zirma, de Sásvár, de Öszödfalva, de Csoma, de Beken*» elnevezésekkel éltek ugyan, de mindnyájan egy törzsökből származó igaz vérek voltak.

Csak mellékesen kívánjuk megjegyezni, hogy ezen állítás valótlanságát maguk a Szirmay György által különböző pörökben felhasznált s általunk is alaposan ösmert oklevelek bizonyítják legjobban. Érdekes azonban, hogy fia *Antal* 1777-ben hatalmas pört kezdvén a gr. Telekiek, Kornisok, b. Perényiek, Wesselényiek, Wécseyek, Pongráczok, csebi Pogányok, Ilosvayak, Kállayak, Rhédeyek, szirmai Kalósok, Kölcseyek, Fogarassyak, Becskyek, Dessewffyek stb. mint Szirmay leány-ági utódok ellen, ennek folyamán nem csak a fiu-ág kizárólagos örökösödési jogát, de a közös törzsből való származás alapján egyszersmind a Szirmay, Öszödfalvi Göde, Bekényi stb. családok azonosságát is vitatta, s ekkép az atyja által már 1720-ban elfoglalt sőt gyakorlatilag is érvényesíteni kívánt álláspontra helyezkedett.

Mikor azonban az alperesek a Szirmay nemzetség vérségére, elágazására s az ősi birtokok jogi természetére vonatkozó állításait rendre megczáfolták és hamis jogczímen alapuló keresetét úgy a királyi mint a hétszemélyes tábla elutasította, a nagy gonddal készült s oklevelekkel támogatott hely- és családtörténeti értekezéseket — belátván, hogy általuk többé egy talpalatnyi földet sem szerezhet — tudományos czélokra fordítván, első sorban Ugocsa vármegyéről irott munkájában értékesítette. Meg is találjuk ott a Szirmay ősök s a falvakat alapító jeles férfiak között, a sokat emlegetett *Otthobort* és maradékait, jeléül annak, hogy Antal úr élénk phantasiájának és combináló képességének szabad működését szemfüles prókátorok már nem akadályozták.[1]

Visszatérve most már a fiutól az apához, mikor György úr, a máramarosi, ugocsai és szatmári rokonokkal az atyafiságot annak rendje s módja szerint megkötötte, sőt egri Szirmay Istvántól «*in contestationem fraterni amoris et praesentis contractus usuroborationem*» mint osztályos vér bizonyos jószágot is kapott s mikor Várady Ferenczné csebi *Pogány Klára* szirmai nemes udvarházát a hozzá tartozó földekkel együtt mint kizárólag fiu-ágat illető vagyont birói végrehajtással elfoglalta, nagy kegyesen fölmentvén a gyámoltalan úrasszonyt a birtok 46 éven keresztül *jogtalanúl* élvezett jövedelmének visszatérítésétől;[2] mikor már megindította szirmai *Kalós Zsigmond* ellen azon félszázadnál tovább huzódó hires nevezetes pörét, melylyel egy tősgyökeres Ugocsa vármegyei nemes családot földönfutóvá tett: elérkezettnek látta az időt nagy s tekintve a kor szellemét — következményeiben utódjaira nézve legalább — rendkívül fontos tervének megvalósítására.

Említettük már, hogy a Zemplén vármegyei Szirmayak dúsgazdag, fényes nemzetsége nem igen vett tudomást a szegény névrokonokról, az ugocsai illetőleg Szatmár vármegyei Szirmay család tagjai pedig legjobb esetben is csak hírét hallhatták annak az *Istvánnak*, ki a XVII. század derekán a Bodrogközre szakadt s a tatárjárás után közöttük megjelent ujhelyi Szirmay Györgynek állítólag nagyatyja volt. Bebizonyíthatjuk azt is, hogy György úr egy kapavágásnyit sem birt az ős Szirmay javakból, de úgylátszik, hogy leszármazását sőt nemessé-

[1] A Szirmay Antal által indított táblai pör az Orsz. Levéltárban *Proc. Tab. 4—5617.* a mellékletek között található a Szirmay György és István között 1721. január 7-én létrejött egyesség *No 3 et A* jelzet alatt. V. ö. a pör iratokat *Notitia Cottus Ugoch.* vonatkozó helyeivel.

[2] Az oklevél szerint a curiát és tartozékait 1675-ben ajándékozta volt Szirmay György *Anna* leányának, csebi Pogány Zsigmond hitvesének, a kitől aztán alperes örökölte. Minthogy pedig 56 drb szántóföldről volt szó, melynek egy része évenként *ugarföld* maradt, *György* úr 28 dbot számított évenként legkevesebb 34 denár, 1675 óta tehát összesen 453 frt jövedelemmel, a mi mellesleg mondva, hibás calculus (Orsz. Ltár Proc. Tab. 4—3749 nr. 100.)

gét igazoló okmányai sem a legjobb rendben lehettek s a tanuk azon állítása, hogy innenonnan felszedegetett vagy tudatlan emberektől rokonság színe alatt kicsalt levelekből «*csinált magának genealogiát*», az előttünk fekvő pörös iratok szerint kétségtelennek látszik. Miután tehát az atyafiságnak már-már feledésbe ment s némelyek által kétségbe is vont kötelékeit megerősítette és mint igaz Szirmay illetőleg Göde successor az ősi javakból osztályt is kapott, minden rendelkezésére álló eszközzel azon működött, hogy a szirmai Szirmay családból való származását legfelsőbb helyen is elösmertesse. És úgylátszik, hogy az udvarnál hatalmas pártfogói lehettek, ha nem csalódunk első sorban maga a kanczellár, gróf Ilyésházy Miklós, mert csakugyan elérte, hogy III. Károly király Laxenburgban 1723 junius 9-én kelt oklevelével családjának régi nemességét megerősítvén, feljogosította őt a Szirmayak ősi, még Nagy Lajos király által adományozott czímerének viselésére.

De ösmernünk kell a czímerújító és megerősítő levél alapjául szolgáló documentumokat, hogy tudhassuk magunkat mihez tartani a benne foglalt genealogiai és históriai tények hitelére, valóságára nézve; ösmernünk kell a dolog előzményeit, hogy következtetéseinket annál könnyebben levonhassuk.

Lépten-nyomon meggyőződhetünk arról, hogy Szirmay György sok elővigyázattal és körültekintő óvatossággal járt el minden dolgában és nem a pillanat által ragadtatta el magát, de előre megállapított terv szerint működött. Most is gondja volt arra, hogy ne csak maga és Ferencz testvére, de a Szathmár vármegyei *Szirmay István* nevében is kérelmezze régi nemességük megerősítését, hogy eképen legalább késő utódjait megmenthesse attól a származásához kapcsolt bosszantó gyanutól és kételkedéstől, mely még nagyra törekvő fiát is gyakran elkeserítette, és szerencséjét majdnem megakadályozá.

Mert míg egyfelől Szirmay István régi, előkelő s általánosan ismert nemzet vala, másfelől azt is tudta mindenki, hogy 1717-ben a tatárok elől menekülvén, az Ugocsa vármegyei almási templomban feleségével s rokonaival együtt rabságba került. És jóllehet a tatároknak Máramarosban Borsánál történt veszedelme után szerencsésen meg is szabadult,[1] leveles ládája — nemzetségének örökös kárára — elpusztult, oda veszett, vagy legalább is *oda veszhetett*, s így az armalisért való folyamodásnak tehát, elfogadható oka és magyarázata van, nem úgy mintha az instantia alatt csupán a *sátoralja-ujhelyi* Szirmay testvérek neve szerepelne, a kikről bizony sok mindenfélét suttogtak az emberek, s bajos lett volna bebizonyítani, hogy leveles ládájukat, régi dicsőségük emlékeit, kiváltképen pedig a Nagy Lajos-féle czímeres-levelet elvitte a tatár.

Ily körülmények között azonban György úrnak nem volt egyéb kötelessége, mint hogy *Reviczky Imre* kir. táblai hites jegyzővel — mert egy-egy juratust állandóan maga mellett tartott és foglalkoztatott — kinyomoztatta, hogy azok a bizonyos levelek az utolsó tatárjárás idején csakugyan eltüntek.

Az 1721. junius 8-án elsőnek kihallgatott nemes *Szilágyi Ferencz* almási lakos ugyan nem vallott többet annál, hogy más nemesek között Szirmay Istvánt is elfogták a tatárok s az almási templomban elrejtett ládákat fölhasogatván, a leveleket az utczán s a batári táborhelyen szerteszéjjel szórták, úgy hogy a merre csak ment az ember, úton-útfélen, mezőn és erdőben nagyszámú s részben már elrothadt és megégett levelekre talált, hanem a második tanu, *Gacsályi Nagy György* uram, hasonlóképen almási nemes ember, annál jobban volt informálva s oly részletes fölvilágosítással szolgált a sok szép donatiós és privilegiumos levelekről, hogy csupa öröm volt hallgatni.

Vallomását szó szerint közöljük:

«Nyilván tudja Szirmay familiának Szirmáról I. Lajos Magyarország királyától emanált donatióját és privilegiumját, a kit a fatens maga nénjétől Horváth Ferenczné̊től Nagy Zsuzsánna asszonytól több levelekkel együtt kezéhez vett volt, sok esztendőkig az fatens által conserváltatott is. És azon privilegialis levelek(et) N. Ugocsa vármegye szolgabirájával *Duka Péter*

[1] Az almási templomban elfogottak, az egy Szirmay Ilona kivételével, 8 nap mulva mindnyájan megszabadultak. Ilonának regényes sorsa eléggé ösmeretes. 1718. jul. 14-én Károlyi Sándor szathmári főispán Bereg vármegye rendeit is fölszólította, hogy az érette követelt váltság-összeghez adakozzanak.

urammal is olvastatta, minthogy a régi barátirást olvasni jól tudta, annak utánna Reviczky Imre urammal, ugyan említett Ugocsa vármegye ordinarius notariusával olvastatta. Sőt azon donatiot Lajos király halálával Mária királyné is hogy confirmálta, bizonyosan vallja, mind ezen Szirmay familia privilegialis leveleit, mind azon kívül többeket, a kik egy fél tarisznyával voltak. Mely leveleknek számát sem tudgya, inkábbára mind régi barát irásbul álló levelek voltak, *István királytól fogva valók.*[1] Emlékezik arra is, hogy ezen Lajos király donatiójában *Csoma* nevü falu is fel volt véve Szirmával együtt conferáltatván Szirmay familiának.

Ezen leveleket fatens rokon szándékozott Szirmay familiának resignálni, de Csomában lakozó Lénárdffy György nevű nemes ember ellent tartott benne és semmiképen nem engedte oda adni, és igy vallja, hogy mind azon Szirmay familia privilegiumi és donatioi, mind a több levelek tarisznyástól az feljebb mult siralmas 1717-dik esztendőben, midőn a tatárság kirohant vala nemes Ugocsa vármegyének elrablására, förtös-almási templomból vesztek el. Az leveleket maga az fatens a széllel hánt levelek között serényen kereste, minek utánna a tatár kezéből kiszabadult volna; nyomozásában fáradozván a kiszabadult raboktól is tudakozta, a kik referálták, hogy kit elégetett, kit magával elvitt a tatárság.

Ad 2-dum nyilván tudja, szemeivel látta, hogy azon donatióban volt Szirmay familia czímere is» stb.

Hogy a barátirás olvasásához nem igen sejtő Nagy György uram vallomása csakis *festett czímerképre* vonatkozhatik, bővebben bizonyítgatnunk — azt hisszük — teljesen felesleges. Máskülönben a tanukihallgatási jegyzőkönyv idézett passusának, Bécsben 1723. ápril 3-án *Sibrik Ferencz* juratus által eszközölt következő latin fordítása is minden kétséget kizárólag igazolja ezt:

«Pro certe sciret et propriis oculis vidisset, quod in eadem donatione insigne quoque nobilitare incl. familiæ Szirmayanæ collatum fuerat et *depictum*».[1]

Ez a körülmény a magyar heraldika történetében jártas szakember előtt, már magában véve is gyanussá teszi a tanu jóhiszeműségét, mert czímerképpel ellátott armalis levelünk ebből az időből egyáltalában nincsen. De ha szinte el is fogadnók azt a nagyon valószinütlen föltevést, hogy a Szirmayak armalisában heraldikánknak legbecsesebb emléke veszett el, a tanunak azon állítása, hogy a saját két szemével látott armalis-levél Csoma és Szirma birtokoknak, a Szirmay család részére történt adományozását is magában foglalta, vagy megfordítva, hogy az állítólag Mária királyné által is megerősített donatio egyszersmind czímeres levél volt: a legnagyobb mértékben följogosít bennünket arra, hogy minden szavában kételkedjünk.

És ha tudjuk, hogy ugyanazon *Gacsályi Nagy György* almási nemes, pár esztendő mulva, 1727-ben, a csomai birtokosok mellett Szirmay György ellen tanuskodván, hit alatt erősítette, *hogy a Csomay nemzetségnek az Ugocsa vármegyei Csomáról szóló adomány-levelét az ő kezeiből ragadta el a tatárság*,[2] okvetetlenül rá kell jönnünk, hogy a tanu, vagy egyik, vagy másik alkalommal valótlanságot beszélt. A fennmaradt iratok különben is arra mutatnak, hogy az ilyen tanuskodás rendes foglalkozása, kenyere volt.

Minekutánna György úr a Szirmay család legfontosabb okleveleinek siralmas elpusztulását ekképen igazoltatá, 1722. september 24-én megjelent Pozsonyban Kapy Gábor országbírói itélőmester előtt, kérvén őt, hogy az oldala mellett irnokoskodó kir. táblai hites jegyzők közül egyet küldene ki a végre, hogy az elébe terjesztendő — s György úr által tényleg föl is mutatott — documentumok alapján, az ő fiuról fiura, izről izre való leszármazásáról, s a nemzetség vérséges elágazásáról tanubizonyságot tegyen.

Törvényes kérelméhez képest az itélőmester *Sibrik Ferencz* juratust küldötte ki s ez a nagy-

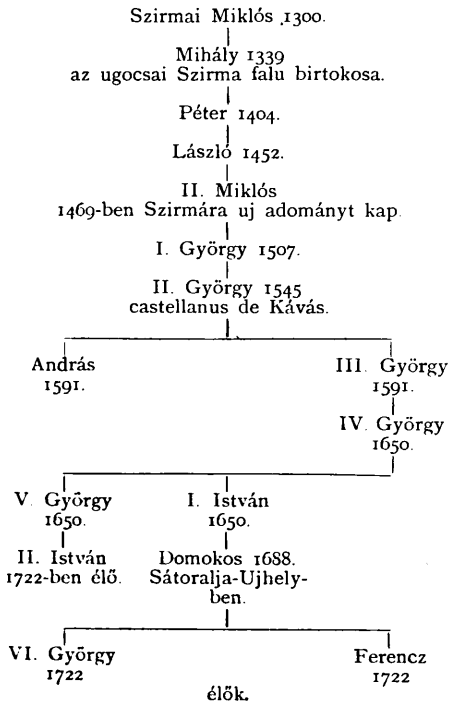
[1] A kanczelláriára fölterjesztett latin fordítás következőképen hangzik: «a potiori antiquissimæ scripturæ, vulgo ex characteribus monachalibus constantes litteræ fuerant, a *Sancto Stephano plane Rege emanatae*», pedig az eredeti szövegben csak *István királyról* van szó.

[1] Orsz. Levéltár. Cancellaria osztály ad No 16 ex Junio 1723.

[2] «*Ennek előtte 10 esztendővel ezen fatens kezéből vitte el a tatár Lajos király Csomay familiának conferált Csomáról való donatiójukat*». Kapy Gábor itélő mester által hitelesitett tanukihallgatási jegyzőkönyv. U. o. Proc. Tab. 4—3715.

számú okleveleket rendre megolvasván, tüzetes vizsgálat után egybevetvén — a mennyire a régi barátirás rejtélyeivel megbirkózni képes vala — bizonyította, hogy György és testvére Ferencz, valamint rokonuk István az 1300 körül élt *Szirmai Miklósnak* egyenes ágon leszármazott ivadékai és a család a XVII. század közepén említett *György* két fiában, a szathmári és zempléni vonalakra szakadt.[1]

Jelentése alapján az itélőmester, gr. Koháry István országbíró neve s pecsétje alatt, Szirmay György esetleges jogainak védelmére, a genealogiai tények igazolására szolgáló documentumok részletezésével, 1722. september 29-én bizonyságlevelet adott, melyből a következő nemzedékrendet állíthatjuk össze:

A táblázat adatainak részletes birálatába most még nem bocsátkozhatunk, bár az alapjául szolgáló okleveleket csaknem kivétel nélkül ösmerjük. Egy pár megjegyzést azonban okvetetlenül szükségesnek tartunk.

Mindenek előtt tapasztalhatjuk, hogy *Otthobor*, *Jánnus*, *Cheburka* és a többiek kimaradtak a nemzedékrendből, holott a reájuk vonatkozó okleveleket György úrnak föltétlenül ösmernie kellett, mert különben nem számíthatta volna őket már 1721-ben a Szirmay-ősök közé.

Meglehet, hogy a juratus, a Szirmay családnév vezérfonalán indulva, az összeköttetést nem tartotta igazoltnak, de valóbbszínű, hogy a tapasztalt prókátor nem akart a föltevések és genealogiai combinatiók ingadozó talajára lépni akkor, mikor épenséggel az állott érdekében, hogy leszármazása positiv tényeken alapulónak és tökéletesen világosnak tünjék föl.

Különben Otthoborra nem is volt most neki szüksége, mert hiszen — legalább is egyelőre — csupán kitüntetést és nem birtokot keresett. A Szatmár vármegyei atyafiaknak pedig, ősül az 1300-ban élő *Miklós* sem derogálhatott.

Mikor azonban nyomdokaiba jeles tehetségekkel megáldott *Antal* fia lépett, a mellőzött ősöknek ismét fontos szerep jutott. Csak az a kár, hogy a beléjük helyezett bizodalomnak tökéletesen meg nem feleltek. Mert mint tudjuk, először praktikus célokra kivánta őket fölhasználni a hálás utód, de csúfos kudarczot vallván velük, később mint a sajómezei csatában elesett heros fiait mutatta be őket a tudós világnak, bebizonyítván általuk az ugocsai és borsodi illetőleg Zemplén vármegyei Szirmay család közös eredetét, melyről atyja 50 esztendővel azelőtt talán még álmodni se mert.

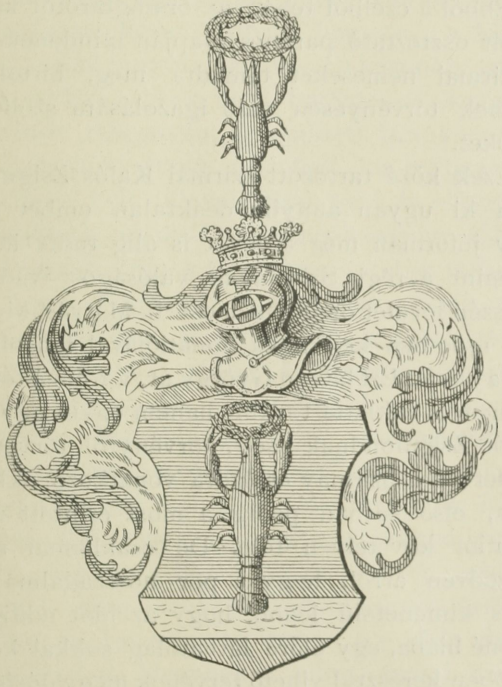
Végezetre egész általánosságban megjegyezhetjük még a táblázatra, hogy az a legnagyobb önkénynyel, mint mondani szokás, csak úgy

[1] «Egregius Georgius Szirmay ejusdem nostri magistri Prothonotarii personalem veniens in præsentiam, exhibuit et præsentavit eidem certas literas, documenta videlicet complura et instrumenta literalia, quibus mediantibus genealogiam suam et ramos comportionatorum fratrum et consanguineorum divisionalium deducere ac per rectas lineas consanguineitatis et genituræ tam ad se, quam alios comportionatos distinguere vellet ac niteretur, requirens eundem magistrum Prothonotarium ...» etc. etc. A kiküldött juratus eljárván tisztében, a hivatalos eskü pecsétje alatt jelentette: «quod nimirum ipse præfatas literas omnino revidisset, easque ultroque discussisset, *ac quantum propter aliquarum praecipue difficilem, siquidem characteribus uti vulgo diceretur Monachalibus, ac ex eo ad perlegendum non undiquaque notis emanatae essent, lecturam pervolvere tamen scivisset, assecutusque fuisset,* adinvenisset inter reliquos fratres gradum ascendentis lineæ generativum nobilis Nicolai de Zirma præ et superfuisse A. D. 1300.» etc. *Az országbirói oklevél hiteles másolatát l. Orsz. Ltár Cancell. osztálya. Ad N. 16. ex Junio 1723.*

vaktában, találomra állíttatott össze, pusztán az egyező keresztnevek és nem a constatált személyazonosság alapján.

Szirmay György az 1723-ik év junius 3-án nyujtotta be folyamodását az udvari kanczelláriához, csatolván ehhez az általunk már ösmertetett tanu-kihallgatási jegyzőkönyv kivonatát latin fordításban, s a leszármazását bizonyító országbírói oklevél hiteles másolatát.

Előadja, hogy Szirmay István a Szathmár és Ugocsa vármegyékben garázdálkodó tatárok kezébe kerülvén, ez alkalommal a reá mint idősebb atyafira bízott családi levéltár is elpusztult, tűzre

hányatott vagy idegen emberek birtokába jutott. És bár reményli, hogy egyrészét törvényes úton vissza is szerezheti, de az őseinek még Nagy Lajos király által adományozott címeres levél örökre elveszett. Minthogy pedig a család 500 esztendőn keresztül folytonos és háborítatlan birodalmában vala *Szirma* falunak, sőt nagy részét ma is ő meg rokonai, mint Szirmay Miklóstól egyenes ágon leszármazó ivadékok, birják: a király lábaihoz borúlva esedezik, hogy elődjeiktől rájuk szállott, gyűrűiken és pecsétjeiken mindenkoron használt s a folyamodványra festett ősi czímerüket megújítván, egyszersmind régi nemességüket legkegyelmesebben megerősíteni méltóztassék.[1]

Az ősinek állított czímert mellékelt rajzunk tünteti elő. E szerint tehát a pajzs kék mezejében, zöld partok között folyó vízből, függőleges helyzetben *vörös rák* látható, mely kiterjesztett ollóival feje fölött zöld virágkoszorút tart.

Sisakdísz: a pajzs-alak ismétlése. Sisaktakarók: jobbról kék és sárga, balról vörös és fejér.[2]

Mikor a kanczellárián az ügyet tárgyalás alá vették, szokás szerint az illető referendárius számára rövid kivonatot készítettek, melyből mindenek előtt azt tudjuk meg, hogy folyamodóknak — a mellékelt országbírói oklevél daczára — az 1300 körül élt Szirmay Miklóstól való származásukat két kiküldött udvari tanácsos előtt is be kellett bizonyítaniok, mely körülmény — ha ugyan nem puszta formalitás, hivatalos chablon volt — mindenesetre egy kis gyanura vall.[3]

Látjuk továbbá, hogy az előadó — a tárgyalási iratok szerint legalább — nem igen exponálta magát György úr érdekében, mert véleményét vagyis inkább javaslatát a következő rövid szavakban foglalta össze: «*proponatur si tamen Excell. Domino Cancellario ita visum fuerit*» tehát egyszerüen a kanczellár tetszésére bízta az egészet.

Látjuk végezetre azt is, hogy az uralkodó jóváhagyása egyenesen a kanczellár pártfogásának köszönhető.[4]

A Szirmay György és Ferencz valamint «*frater patruelis*»-ök István részére 1723. junius 9-én kiállított czímereslevélnek csak hiteles másolatát ösmerjük. Reánk nézve már semmi újat nem foglal ez magában, mert a rabló tatárok felől s a Nagy Lajos-féle armalis eltünéséről, úgyis

[1] Az egész folyamodvány Szirmay György kezeirása, ki személyesen nyujtotta be 1723. június 3-án a kanczellárián.

[2] Hogy tulajdonképen sárga-e vagy zöld? — bajosan lehetne eldönteni.

[3] «Quare tam dictus Stephanus Szirmay, quam et fratris ejusdem filii Georgius et Franciscus Szirmay nuncupati, *coram duobus consiliariis eum in finem deputatis* remonstrarunt: se a Nicolao condam de Zirma, qui circa annum 1300 vixerat, omnino condescendisse». Orsz. Ltár. Cancell. osztály ad Nr. 16, ex Junio 1723.

[4] «Applacidavit sua Excellentia, et sua Majestas S. die 9. junii benignissime resolvit» u. o.

eleget hallottunk, sőt bölcsen tudjuk azt is, hogy a család egyik ősét Miklósnak hivták. Legfelljebb még az érdekelhet bennünket, hogy a szövegezés szerint, az újolag adományozott ősi czímer rákja *természetes színű*, s ollóiban fejér virágokkal ékesített zöld koszorút tart. Sisaktakaró: j. kék v. zöld, b. fejér-vörös.[1]

György úr tehát meg lehetett s bizonyára meg is volt elégedve önmagával. Két esztendei fáradozását fényes siker koronázta. Beszélhették most már az ugocsai gubás atyafiak, hogy soha semmi nemzetségének se hallották hirét, ha az ős Szirmay családból való származását maga a király is ünnepélyesen elismerte! Ezentul — ha épen kedve tartá — szemükbe nevethetett a gőgös uraknak, a kik őt mint egykori szolgadeákot bizonyára lenézték. De a mennyire ösmerjük, azt kell hinnünk, hogy megmaradt ő továbbra is ravasz alázatosságában a nagyok és hatalmasok előtt, a kik viszonzásul pártfogolták s elősegítették törekvéseiben.

Kétségtelen dolog azonban, hogy a legmagasabb helyről eredő kitüntetés sok gyönyörűséget szerzett neki és nem csekély mértékben hizelgett hiúságának. És mert tudjuk, hogy az újdonatúj, nagy királyi függő pecséttel ellátott s minden bizonynyal ékesen kiállított armalissal alkalomadtán örömest eldicsekedett, annál meglepőbb ránk nézve, hogy Ugocsa vármegyének 1723 október 21-én tartott közgyűlésén nagy solemnitással publicáltatta ugyan, de a zempléni rendeknek még 15 esztendő mulva sem tartá szükségesnek bemutatni, s egyáltalában nincs nyoma, hogy ott a szokásos módon valaha hirdettette volna. Pedig ő maga állandóan Sátoraljaujhelyben lakott, s ha családjának ősi fészke szinte Ugocsa vármegye volt is, három nemzedék óta már Zemplénben éltek és haltak mind nyájan.[1]

Hanem hát bizonyára tudta ő, hogy mit cselekszik s eljárásának okait kutatni nagyon háládatlan föladat volna.

De mialatt György úr a család régi dicsőségének felújításán s az idők mostohasága következtében kissé megkopott ősi czímer bearanyozásán fáradozott, praktikus ember létére nem feledkezett meg arról sem, hogy az elődök tulajdonképen csak megfelelő vagyonnal érnek valamit, és úgy gondolkodott, hogy ha már sok ügygyel-bajjal visszaszerezte őket, illendő dolog, hogy örököljön is utánnuk.

Ebből a czélból tehát, az országbirótól kieszközölt osztoztató parancs alapján mindenekelőtt a szirmai nemeseket támadta meg, birtokczímüknek törvényesen való igazolására szólítván föl őket.

Ezek közé tartozott szirmai Kalós Zsigmond is, a ki ugyan annyira deáktalan ember volt, hogy jóformán még a nevét is alig tudta leírni, de mint a régi Szirmayak valóságos ivadéka, sok szép levelet őrzött, s most I. Mátyás királynak 1469-ben kelt nova donatiójával igazolta a maga jussát. Ezt látván György úr, a többieket aztán nem is zaklatta tovább, hanem egyes egyedül Kalós Zsigmondnak esett, törvényről törvényre idéztetvén a Szirmay családra vonatkozó okleveleket, első sorban pedig a most érintett nova donatiót követelvén tőle. De csakhamar meggyőződvén arról, hogy a pör hosszadalmas és kétes kimenetelű leend, hogy az időt addig se töltené hiába, egy előre láthatólag sokkal könnyebben keresztül vihető tervének megvalósításához fogott.

Jártában keltében, különösen pedig a tanu-

[1] «Scutum *videlicet* militare erectum cerulei coloris fundum illius viridi campo inter occupante, in quo fluvius præterfluens cancrum naturaliter depictum et in altum exurgentem pedibus suis sertum viride flosculis candidis ornatum exhibere visitur; scuto autem incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam, regio diademate cancrum inferiori per omnia similem proferente ornatum, a summitate demum seu cono galeæ, laciniis seu lemniscis *hinc caeruleis seu viridibus, illinc vero candidis et rubris*» etc Ezzel tehát a gróf Szirmay család jelenleg használatban lévő czímere jóformán megegyezik. (Magyar Nemzetségi Zsebkönyv I. k. 235. l.) Különben a czímerkérdéssel alább is foglalkozunk.

[1] Az armalisnak Pesten 1738. február 14-én *Fogarassy László* kir. táblai juratus által hitelesített másolata csupán az Ugocsa vármegyében történt kihirdetésről tanuskodik. Kiemeljük belőle a következő sorokat: «Quorum etiam humillima instantia regia benignitate exaudita et clementer admissa, non solum nobilitatem modo prævio remonstratam pro antelatis Georgio et Francisco nec non Stephano Szirmay, eorundemque hæredibus . . . ex causa deperditi, ut præmissum esset prioris eo in passu habiti privilegii, per præsentes benigne approbavimus. ratificavimus et confirmavimus, verum etiam hactenus gesta armorum insignia, deinceps quoque gerenda iisdem clementer admisimus etc.».

kihallgatások alkalmával bőségesen tapasztalhatta, hogy az Ugocsa vármegyei *Csomát* igen ügyefogyott nemes emberek birják, a kik — főkép ha jól sarokba szorítaná őket valaki — törvényes igazaikat talán védelmezni se tudnák. És a mellett, hogy az Ujhelyi család, de bizonyára Szirmay István levéltárában is, igen sok Csomára vonatkozó okmányt láthatott, még a tatár pusztítás következményeire is joggal számíthatott, mert senki se tudta jobban nálánál, hogy mily iszonyú zavart és rendetlenséget idézett ez elő az ugocsai birtokviszonyokban. Mindezeket tehát meghányván-vetvén elméjében, *Csomát* Szirmay Istvánnal s a csebi Pogány leánytól született Gyulay Annával együtt gr. Pálffy Miklós nádortól adományba kérte, állítván hogy az, a hasonló nevű család magvaszakadtával a koronára szállott.

A nádor, többek által hathatósan támogatott kérelmét teljesítvén, az említett birtokban esetleg lappangó *király igazságát* (jus regium) 1723 jul. 14-én kelt oklevele által neki és előszámlált rokonainak ajándékozta, meghagyván a leleszi conventnek, hogy a törvényes statutiót teljesítse.[1]

Arról, hogy a Csomayaknak, a kik már a XIV. században is birták ezt a falut, tényleg magvuk szakadt volna, határozott tudomásunk nincs, bár némely körülmények az ellenkezőt mutatják. Bizonyosan tudjuk azonban, hogy az említett falu kizárólagos fiági vagyont sohasem képezett s már századok előtt bírtak ott a Szirmayak, Bekényiek, Bálintffyak, továbbá a Futamoth, Gödény, Bereczk, Mokos stb. családok tagjai is mint leányági utódok, kiknek öröksége vérség és leszármazás jussán az idők folytán beházasodott idegenekre teljes joggal szállott, úgy hogy *Csoma* a szomszédos falvakhoz hasonlóan u. n. *curialis község volt*, eladományozható jus regiumról tehát itt szó sem lehetett.

Hanem hát régi igazság, hogy a törvény annak szolgál a ki forgatni tudja, ehhez pedig Szirmay Györgynél jobban senki sem értett.[2]

A statutio október 20-ra, tehát épen a vármegyegyűlés idejére tüzetett ki, alkalmasint azért, hogy a Szirmayak armalisának ünnepélyes kihirdetésével egyszerre történjék. A leleszi convent Fejér János József kisvárdai plebánost küldötte ki «legale testimonium»-nak, a «homo palatinalis» tisztét pedig adorjáni *Ráthonyi Pál* teljesítette.

Régi szokás szerint a birtokba igtatás igen nagy solemnitások között történt, s a meghivott szomszédokon kívül közelről távolról csak úgy sereglettek oda a nemes urak, mert utánna hét vármegyére szóló dinom-dánom keletkezett. Most azonban lassan gyülekeztek a vendégek s a vármegyei előkelő nemesség ludányi *Bay István* s két *Csepei Zolthán* kivételével távol maradt, és a jobbágyokat ide nem számítva, mindössze is csak tizenketten voltak. Némelyeket bizonyára a vármegyegyűlés tartott vissza, mások valószinűleg hallották, hogy valami van készülőben és tanácsosabbnak vélték otthon maradni.

A mint a küldöttség a falu határához érkezett, a csomaiak, Ujváry Pál vezetése alatt, elállották az utakat, s öregek és ifjak, férfiak, asszonyok, karddal, puskával, fejszével, bottal, vasvillával fölfegyverkezve nagy zajjal rontottak elő, megragadták az érkezők lovainak kantárszárát, elkeseredetten kiáltván: «*Állj meg, tovább ne menj! fejünk fennállottjáig a faluba be nem engedünk és majd másképen látunk hozzátok.*»[1]

A küldöttség tagjai az ország törvényeire hivatkozva protestáltak minden erőszak ellen, de tapasztalván, hogy a felbőszült tömeg ügyet se vet beszédjükre, de hova tovább fenyegetőbb állást foglal, szépségesen meghátráltak s a mint hasonló esetekben szokásban vala, tisztességes távolságról intézték el az ügyet. De mikor az adománylevél fölolvasására került a sor, a falusiak rettenetes lármát ütöttek s biztatták egymást: «*Ne is hallgasd! oda se nézz, dugd be a füledet!*» s végre nagy fennszóval contradicáltak.

De bizony nem értek azzal semmit sem, mert a küldöttség a vármegyének október 21-én Nagy-Szőllősön tartott közgyűlésén megjelenvén, az adományozókat a törvény intézkedéséhez képest, a tiszti kar, s az egész nemes vármegye színe előtt, a nagyszámmal összesereglett szomszédok füle hallatára, Csoma helység birodalmában ünnepélyesen statuálta.

[1] A leleszi convent levéltárában *Mandata Statut.*

[2] Fia állítása szerint a Huszti István által kiadott *Magyar Jurisprudentiát* is ő írta volna. (Notitia Ugoch. p. 114.)

[1] A leleszi convent relatiójában olvassuk a magyar szavakat.

Ezzel tehát megindult a pör. Eleinte a szegény csomaiaknak kedvezett is a szerencse s valamely ösmeretlen jóakarójuk tanácsán indulva, minden ügyekezetükkel azon valának, hogy a Csomay nemzetség magvaszakadását kétségbe vonván, a nádori adomány törvénytelen voltát kimutathassák.

Sok lótás-futás után találtak is Szatmár vármegyében Gencsen, egy *Csomay János* nevű embert, kinek ősei állítólag még a XVI. század végén származtak el Ugocsából, s bár idők folytán mód nélkül elszegényedtek, csomai örökségüket mindvégig megőrizték.

János tehát egyesülvén a faluval, beleavatkozott a pörbe s állítván és bizonyítván, hogy ő a kihaltnak mondott család törvényes ivadéka, fellépése következtében a nádor 1726. márcz. 14-én kelt oklevele által a Szirmayaknak adott törvénytelen donatióját visszavonta, erőtlenítette, megsemmisítette, s az annak alapján megtörtént statutiót is érvénytelennek nyilvánítván, Csomay Jánost, és a leányágról származott osztályos atyafiakat Csoma falu birodalmába törvényesen visszahelyeztette.[1]

De csakhamar megfordult a koczka, mert a királyi táblán kiderülvén, hogy Csomay János a statutiónak annak idején nem contradicált, annál is inkább pörvesztes lőn, mert genealogiáját elegendőképen megbizonyítani nem tudta; volt ugyan nehány jó tanuja, sőt az oklevelekből családjának régi birtokos volta is nyilvánossá lett, de ezzel szemben Szirmay György egész sereg embert toborzott össze, a kik részben azt állították, hogy János uram Csomából származott ugyan, de őseit *Gödényeknek*, vagy *Bálintffyaknak* hivták, részben a mellett bizonyoztak, hogy valahonnan Pozsony vármegyéből szakadtak Ugocsába, szóval ő kigyelme nem az igaz Csomay familiából való.[2]

Vissza kellett tehát szégyenszemre vonulnia, s az Istenadta szegény csomaiak azt sem tudták többé, mitévők legyenek, oltalomért, tanácsért kihez forduljanak? Nehányan közülök az adományosok fölszólítása következtében genealogiájukat kimutatván, békességben hagyattak, de a többség erre nem volt képes, s bár mindnyájan állították, hogy leányágon a falu régi törvényes birtokosaitól származnak, birtoklásuk jogczímét — a mint Szirmay György ezt előre látta — bebizonyítani nem tudták s a királyi tábla elutasította őket.[1]

1734-ben tehát Szirmay István, György és Ferencz, továbbá Gyulay Anna asszony Domahidy György hitvese, a leleszi convent és farkasfalvi Gyulay Sándor homo regius által Csoma helységben — az ellentmondások tekintetbe vétele nélkül — statuáltattak. Az ekkép koldusbotra jutott gyámoltalan nemes emberek 1736-ban pörújítással éltek, de már minden erőlködésük hiábavaló volt, bele kellett nyugodni sorsukba. A kinek volt hová, merre fordulnia, elköltözködött a faluból, a ki pedig nem tudta hová lehajtani fejét, beállott jobbágynak az új földesurakhoz.[2]

De már ebben az időben a közvélemény nagyon föl volt háborodva Szirmay György ellen s nem csak a megkárosított, tönkrejutott nemes emberek szidalmazták, kisebbítették őt útonutfélen, a min magunk részéről meg sem ütközünk, közhirrel beszélve, hogy minden dolga hamisság, és a Szirmay családba is álnok módon lopta be magát, de a vagyonszerzésben való telhetetlenségén, s a czélja kiviteléhez fölhasznált immoralis, tisztességtelen eszközökön a különben érdektelen jobbérzésü emberek is megbotránkoztak.

Maguk a rokonok sem igen szivelték őt, s a mi még jellemzőbb ennél, saját érdekükben, haszonlesésből szövetkeztek ugyan vele, s örömest kivették részüket a nyereségből, de atyafiságában mindig kételkedtek, s ha nyilván nem is —

[1] Orsz. Ltár. Proc. Tab. 4—3715. Lelesz: *Statut. Mand.*

[2] Mint már említettük is, az általunk látott s fölhasznált nagyszámu oklevelek szerint úgy a Gödény, valamint Bálintffy család már a XV. és XVI. században csomai birtokos volt.

[1] L. Orsz. Ltár. Proc. Tab. 4—3715.

[2] U. o. Proc. Tab. 4—757. Statutio a leleszi convent levéltárában. Az adományosok csak 1741. julius 31-én osztották föl maguk között Csomát; a falu déli része Györgynek és testvérének, északi része pedig a Tisza felől Szirmay István és Gyulay Annának jutott. A pörre maga György 1347 frt 49 krt költött, Gyulay Anna 339 frt, de mivel Szirmay István és Ferencz egy krajczárral sem járultak ahhoz, osztályrészüket György kezére bocsátották, később Szirmay Ferencz bátyja javára arról le is mondott. (L. a Szentpály családnak a muzeumban elhelyezett leveleit.)

mert ez a történtek után bizonyára reájuk is homályt vetett volna — de bizodalmas körben megtagadtak vele minden vérséget.

Erre nézve egy pár érdekes példával is szolgálhatunk.

Az 1737-ben tartott tanukihallgatási jegyzőkönyvben olvassuk, hogy Gyulay János özvegye Pogány Juliánna bevallott rokona és szövetséges társa volt ugyan Györgyünknek, de mikor ez, az elösmert atyafiság jussán, az ős Szirmay-féle jószágokból is osztályt követelt tőle, holott a szerződés értelmében csak is abból kaphatott részt, a mit saját maga pörrel kikeresett: vakmerőségén az úrasszony szörnyen megbosszankodott s az épen jelen lévő *Szintay Zsigmond* heteni birtokos nemes füle hallatára jogos fölháborodásának következőképen adott kifejezést:

«*Eb attyafia a fattyu, mert nem az igaz Szirmayak-féle. Ha másszor az házamhoz jő, az nyárssal is által verem.*»[1]

Mikor pedig a Szirmay contra Kalós pörben magát az úrasszonyt is kihallgatták, igaz hogy nyárssal nem fenyegetőzött többé, hanem a küldöttség előtt kinyilvánította, hogy édes anyjától hallotta ugyan, hogy egy rokonuk a Bod-ogközre származott, de hogy a mostani Szirmay György ennek a fia-e? ő bizony se nem állitja se nem tagadja, hanem bizonyítsa a maga dolgát.[2]

Ez mindenesetre elég érthető és világos beszéd volt s csak táplálta és megerősítette az emberek gyanuját. Pedig meglehet, hogy tévedtek és Szirmay egész ártatlanul került gyanuba. Mert, valljuk be őszintén, a sok mende-monda s részint kézzel fogható, részint moralis bizonyítékok daczára sem mernők magunk sem Szirmay György származásának tisztaságát jó lélekkel megtagadni, illetőleg kétségbe vonni azt, hogy ő csakugyan az ugocsai eredetű és Szathmárból Zemplén vármegyébe költözködött Szirmai Szirmay István unokája volt.

De másfelől hisszük és valljuk, hogy — nem is említve rosszhiszemű álnok perlekedését — valamint a vérséges összeköttetés bizonyításánál, azonképen az armalis-szerzésnél is családrsággal élt, a mit az elmondottak után talán igazolnunk sem szükséges. Senki se gondolja azonban, hogy ennek legelőször mi jöttünk nyomára, mert tudták és széltére beszélték azt már az emberek az előadott események idejében is.

A csomai statutio alkalmával történt, hogy hazatérőben Szirmay György öcscse, Ferencz, egy kis szóváltásba elegyedett Szirmay Istvánnal, a ki megengedte ugyan, hogy a királyi táblán megindított pör az ő neve alatt folyjon, a költségekhez azonban egy dénárral sem akart járulni. Most is fizetségről lévén szó, Ferencz úr bátorságot vett magának, hogy az öreget figyelmeztesse, mondván:

«No bátyám uram, már kegyelmed fizessen az káptalanbeli személyeknek, mert még kegyelmed nem fizetett!»

Szirmay Istvánt pedig, a zsebei ellen intézett merénylet oly nemes haragra lobbantotta, hogy megfeledkezve minden tekintetről, szerelmes öcscse urát rutul szidalmazá, megmondván neki — magyar szokás szerint, hogy ki volt az atyja:

«*De ördög atta, teremtette, nem fizetek én! Köszönd meg, hogy embernek, nemes embernek töttelek benneteket. Hiszen az császártul is ugy kérted az armalist, hogy az enyém elveszett, az tatár elvitte vagy elégette. De ördög atta! — az enyém megvan ma is.*»[1]

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

[1] Az 1737. augusztus 16-án kihallgatott tanu Szintay István vallomása, melyet a hitelesítésre *Niczky Ferencz* kiküldött kir. táblai assessor előtt is fenntartott és megerősített. L. Orsz. Levéltár Tábl. osztálya. *Proc. Tab. 4—3749.*

[2] Gyulay Jánosné vallomása u. o.

[1] Szintay Zsigmond vallomása.

A GYALÓKAY CSALÁD CZÍMERE 1418. ÉVBŐL.

(Színes melléklettel.)

A Gyalókai János és rokonai részére Zsigmond királytól adott czímeres nemes levelet társulatunk titkára közlés végett nékem volt szíves átengedni. A megbízást örömmel fogadtam, mert szülőföldem egyik, még most is virágzó régibb családjának múltjáról szól az s érdemes arra, hogy emléke e lapokban is megörökíttessék.

Gyalóka nevű falu Sopron vármegye nyugoti részén fekszik, azon a választó vonalon, mely ott a magyarokat a németektől elkülöníti, s a vármegyében nyugoton a szélső magyar helységek közé tartozik.

Mielőtt a czímeres levél ismertetéséhez fognék, szükségesnek véltem e birtokról, honnét a Gyalókay család származott, nehány régibb adatot közölni.

Emléke visszanyúl a XIII-ik századba. A győri káptalan 1281-ben kelt oklevelében olvassuk,[1] hogy Völcseji Szoboszló fia Jakabus és ennek fia Jakab Gyalóka nevű föld egy negyedrészét az Osl nemzetségből való Péter fia Gergelynek tulajdonába bocsátotta, ki azt ugyanazon alkalommal Bozsi[2] Herbord fiainak Gógánnak[3] és Adorjánnak tiz márka örök árért eladta.

A mint az oklevélből látjuk, Völcseji Jakabus Gyalóka birtoknak csupán egy negyedrészéről rendelkezett, a föntmaradt többi részt mások bírták, kik közül Gyalókai Both fia Jánosról a győri káptalannak 1308-ban kelt oklevelében van emlékezet, mely szerint az Osl nemzetségből származott Herbord fia Herbord s ennek fia István Gychk[4] nevű birtokot Gyalókai Both fiának, István comesnek ajándékozzák.[5]

Majd I. Károly király 1319. jun. 16-án kelt levelében olvassuk, hogy a hűtlenségbe esett s magtalanúl elhalt Both fia Istvánnak Gyalóka, Garablyan[1] és Diukch nevű birtokait a király Imre fiának Lőrincznek[2] adományozta.[3]

Azonban e birtokokhoz az Osl nemzetségből származott Miklós váradi prépost és ennek testvére György szintén jogot tartottak azon az alapon, hogy azokat, mint magban szakadt ember birtokait adományúl a királytól ők is fölkérték; s Kanizsay Lőrinczczel együtt 1323. ápr. 11-én I. Károly király előtt megjelentek, ki előterjesztéseiket meghallgatván, elrendelte, hogy Garablyan, Gyalóka és Dyukch nevű birtokok felét Kanizsay Lőrincz, másik felét pedig Miklós váradi prépost s testvérei tartsák meg birtokukban.[4]

Ezeken kívül a XIV-ik századból még egy okleveles bizonyítékot ismerünk, a győri káptalan jelentését Drugeth János nádorhoz 1330-ból, mely szerint Szopori Ruh és Benedek, valamint Gyalókay Zenke Péter Viczai Beled ellen a nádor elé megidéztettek.[5]

Az alább közölt czímert adományozó oklevelen kívül a XV-ik századból a Gyalókay családról még négy oklevelet ismerünk; egyikben Albert király 1439-ben Gyalókai Cyne[6] Jánost s Miklóst, továbbá Gyalókai Zewke Pétert s Kozma fiát Lénárdot, mint királyi embereket, Harka, Egered és Dág nevű birtokok határának megjárására kiküldi.[7]

A másodikban a csornai convent előtt 1464-ben Ládoni László s társai Gyalókai Loránt fiait Bálintot és Jánost, Ládoni Ragachon András birtokának elfoglalásától tiltják.[8]

[1] Eredetije a N. Múzeumban, közli Wenzel Gusztáv, Árpádkori Uj okmánytár, IX. 316. l.

[2] Ma Dasztifalu Sopron vármegyében.

[3] Ettől nyerte nevét a mai Gógánfalva u. o.

[4] Gicsk vagy mint alább előfordúl Dyukch ma Dicsk néven ismeretes, előbb erdő volt a csepregi határban, Tormás pusztától nyugotra, a G. és D. betűket régebben szerették elcserélni, például Disznóst Gyznousnak írták.

[5] Sopronm. Cod. I. 69. l.

[1] A mai Salamonfa egy része Grébli név alatt.

[2] Ez nyerte adományba Kanizsát s alapítója volt a később Kanizsai néven ismeretes hatalmas családnak.

[3] Sopronm. Cod. I. 84. l.

[4] U. o. I. 95. l.

[5] Sopronm. Cod. I. 121. l.

[6] Cyne, később Chene vagy Czene érdekes melléknév, hogy mit jelentsen, nem bírom meghatározni, a család másik tagjának mellékneve Zeuke volt; Szőke család ma is ismeretes Sopron vármegyében.

[7] H. Okmánytár, II. 286. l.

[8] Eredetije a Kisfaludy család ltárában.

A GYALÓKAY CSALÁD CZÍMERE 1418. ÉVBŐL.

A harmadikban Gyalókai László 1475-ben mint Sopron vármegye szolgabírája fordúl elő.[1]

Végre a negyedikben Gyalókai Czene Márton 1498-ban mint Sopron vármegye alispánja említtetik.[2]

A XVI-ik századból csak is erről a Czene Márton alispánról szólnak, a Gyalókayakra vonatkozó ismeretes oklevelek, ő két évtizeden túl az alispáni tisztséget másokkal felváltva egész 1521. évig viselte,[3] így 1512-ben is,[4] e szerint téves a Fejér György által közölt oklevél évszáma, hol Gyalókai Czene Márton 1412-ből említtetik, mint Sopron vármegye alispánja.[5]

Ennyi az az oklevéli adat, melyet a család múltjáról összeállíthattunk; azt, hogy a Gyalókay család mikor származott el Sopron vármegyéből, biztosan meg nem határozhatjuk. Kőszeg vára ostroma alatt 1529-ben a szomszéd falvakat a török elpusztította s a XVI. századi háborús időkben, a Dunántúl nyugoti vármegyéiből, több család Erdélybe költözött, ilyenek a Sitkei és Osztopáni Perneszi családbeliek, igen valószínű, hogy a Gyalókayak is ekkor telepedtek meg Erdély vidékén; Sopron vármegyében ez idő óta nyomuk veszett.

S most térjünk kitűzött tárgyunkra. Az alább közölt czímeres nemes levelet Zsigmond király Gyalókai László fia János részére Ulm városában 1418-ban kisasszony napja körül adta ki; az oklevél nedvesség következtében több helyen kiszakadt és foltos, e miatt az oklevél keltének napja sem határozható meg.

A király az oklevélben kijelenti, hogy figyelembe véve Gyalókai János hű szolgálatát, melyet különösen a királynak Németországban tartózkodásakor tanusított, az oklevélen lerajzolt czímert, mint nemességi jelvényt a nevezett Gyalókai Jánosnak s általa testvéreinek Györgynek és Miklósnak, továbbá Gyalókai András fiának Lőrincznek s ezen Lőrincz fiának Miklósnak, valamint Miklós fiának Lenárdnak s másik János fiának Mihálynak, mint a nevezett Gyalókai László fia János unokatestvéreinek, illetve osztályos rokonainak adományozza.

Ezekből méltán következtethetjük, hogy a Gyalókaiak már előbb is a nemesi osztályhoz tartoztak s hogy a király nemességük megerősítésére nekik czímert is adományozott.

A czímer, mint ezt a mellékelt kép mutatja, egy szabálytalan négyszög kék mezejében harántékosan balfelé dőlt pajzsban van elhelyezve, a pajzs vörös mezejében arany korona van, melynek három ága boglárokban végződik, a szélső boglárokon egymással szembenálló két zöldtollú harkály a középső boglárt csipkedi. A pajzst vörös és arany színű takarók környezik, s a pajzs jobb sarkán nyugvó sisakot is a föntleírthoz hasonló czímer-alak díszíti.

Az adománylevél tartalma következő:

Comissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus, tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare, et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Johannes, filius Ladislai de Gyaloka, familiaris fidelis nostri grate et sincere dilecti Michaelis, filii Ladislai de Sythke, nostre maiestatis dispensatoris, coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis, et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sinceris .... complacentiis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus in nostris agendis prosperis scilicet et adversis, signanter in presentibus Alemanie et diversis mundi partibus, quas nos pro sacro sancte universalis ecclesie unione, et sancti Romani imperii statu tranquiliore feliciter peragravimus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, hec arma seu nobilitatis insignia, in presentium literarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibita, ab eadem maiestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum Georgio et Nicolao carnalibus, item Laurentio filio Andree, ac Nicolao filio eiusdem Laurentii, nec non Leonardo filio Nicolai, atque Michaeli filio Johannis de eadem Gyaloka, patruelibus et condivisionalibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dare et conferre humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Johannis filii Ladislai gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus et indefessis actenus erga nostram claruit

[1] Eredetije a szepesi káptalan ltárában.

[2] Eredetije a N. Múzeumban.

[3] Tanusítják ezt a szepesi káptalan ltárában és az orsz. ltárban, valamint a Hetyei és Zeke családok leveles ládáiban őrzött eredeti oklevelek.

[4] Eredetije a pozsonyi káptalan ltárában a keresztesek iratai között.

[5] Fejér György, Cod. Dipl. X. 5. 383. l.

maiestatem, cottidieque claret, et in antea eo studiosius clarere poterit et debebit, quo se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia eidem Johanni filio Ladislai, et per eum predictis Georgio et Nicolao carnalibus, item Laurentio, Nicolao, Leonardo et Michaeli patruelibus et condivisionalibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ad prefati Johannis supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta, ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, imo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem prelibati Johannis et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio[motu conce]dimus, damus et elargimur, ut idem Johannes, filius Ladislai et alii supradicti, ipsorumque heredes et posteritas universa[nata et]nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus literis circa[principium earumdem] ... appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, ammodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et possint. [Gaudeant itaque favore] regio ac de tanto munere singularis gratie antefatus Johannes filius Ladislai, Georgius et Nicolaus, item Laurentius, Nicolaus, Leonardus et Michael eorumque [posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio] ad honorem regium eorumdem in antea solidetur intentio, quanto ampliore favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam [perpetuam cum pendenti nostro secreto sigillo regio, quo]ut rex Hungarie utimur, prelibatis [Johanni, Georgio, Nicolao, Laurentio] et alteri Nicolao, Leonardo et Michaeli, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis [duximus concedendas. Datum in nostra] imperiali civitate Ulme, feria .... nativitatis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo decimo [octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie] etc. trigesimo secundo, [Romanorum vero octavo].

Az oklevél eredetije báró Nyáry Albert gyűjteményéből Gyalókay Lajos fővárosi rendőrkapitány birtokába került. Közölte azt már töredékesen Fejér György is 1419-iki hibás évszámmal.[1] Báró Nyáry Albert «Magyar Heraldika» című munkájában 110 lapon e címeres levélről szintén van emlékezet.

Mint az oklevélben olvassuk, a címerrel megajándékozott Gyalókai János Sitkey László fiának Mihálynak, a király sáfárjának (dispensator) familiárisa[1] volt, ki urával Ulmban a király udvarában tartózkodott. Ráth Károly munkájából[2] tudjuk, hogy Zsigmond 1418-ban kisasszonynapja körül Ulm városában tartózkodott, hogy e szerint a külföldön a királyi udvartartás személyzete magyarokból is állott s hogy Gyalókai János kérésével ez alkalommal jelent meg a király előtt. Sitkei Mihály a Ják nemzetség ivadéka volt, a Niczky, Szelestey, Kemény-Egerszegi Kemény s a Logodi családbeliekkel együtt; ezeknek őse alapította a jáki apátságot s építette a híres, ma is épen fönnálló jáki basilikát. A Sitkeiek a Vas vármegyei Nagy- és Kis-Sitke vidékén telepedtek meg, bírták Végedet, Gyűrüst stb. Zala vármegyében hatalmas család volt, a XVII-ik században halt ki; egyik ága, mint föntebb említettük, Erdélybe költözött. Leányágon a Kisfaludyaknak az az ága, melyből jeles költőink Sándor és Károly származtak, a Sitkeiektől ered; Kisfaludy Mihálynak (1598—1630) Sitkey Zsuzsánna volt neje, a költők nagyanyjának Lászlónak dédnagyanyja; ez után kerülhetett a Sitkey család levéltárának egy része a Kisfaludyakhoz, mely jelenleg a Kisfaludyak ugyanezen ágának ivadéka, Kisfaludy Árpád egyetemi tanár őrizete alatt áll.

NAGY IMRE.

[1] Fejér i. h. X. 6. 177. l.

[1] A familiarist magyarul régebben főember szolgájának írták, a kisebbrendű nemesek a főemberek, mint nagyobb birtokosok, szolgálatában álltak, azonban nem egyszerű cselédképen.

[2] Ráth Károly, Magyar királyok hadjáratai s utazásai, második kiadás 125. l.

A DOLHAY CSALÁD EREDETE, LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE. (1366 1708.)

(Első közlemény.)

Máramarosmegye egyik legrégibb, kihalt családja, előnevét *Dolháról*, két — rövid ideig virágzott — ága pedig *Ruszkováról* írta, míg másik két ága egészen elhagyva a *Dolhay* nevet, az egyik, mely fiágon kihalt, *Leordinay*, a másik ma is élő, *Petrovay* nevet fel testvéri osztályrészbe kapott birtokai után, a XV. század közepe táján.

A *Dolhay* család közel rokon, sőt majdnem bizonyossággal állítható, hogy egy törzsből ered a ma is virágzó *Ilosvay* családdal s ennek már régen kihalt *Kisfaludy*, helyesebben *Kisfalusy* nevű ágával, — a szintén kihalt *Bilkeyekkel* s az ezektől különvált élő *Lipcsei* és *Bilkei Gorzó* családokkal és a *Komlósyakkal.*

Ezen családok hagyománya közös törzs-ősnek azon orosz herczeget tartja, aki Kiew ostromakor kiséretével együtt önként csatlakozott a honkereső magyarokhoz, s kit aztán Árpád vezér Munkács tájékán telepített le. Ezen orosz herczegtől származtak volna utóbb *Boris* és *Ils*, kik közül az előbbi a Tiszától a Borzsováig, — utóbbi pedig a Borzsovától a Latorczáig s fel egész a lengyel határig elterülő vidéket bírta volna örökül. Ezen nagy kiterjedésű uradalom állítólag egy határral volt körülvéve s még a XIV. század elején is egységes, osztatlan területet képezett. Az utódok aztán a fejedelmi ős emlékére hermelinpalásttal vették körül czímeröket, herczegi koronát helyezve fölibe. A beregmegyeiek még e század elején is *orosz herczegeknek* nevezgették az *Ilosvayakat.*

A családi hagyományt azonban nem támogatják az oklevelek, sőt határozottan egészen más, — *oláh eredetet* bizonyítanak, amennyiben azon legrégibb ősöket, kiktől a fenntnevezett családok leszármazását izről-izre lehozhatjuk, névszerint *Ilosvay Tatamért*, *Bilkey Karácsont*, *Hosszúmezey Szaniszlót* és *Komlósy Ugront* világosan oláhoknak (valachi)[1] nevezik, sőt oláhoknak nevezik ezek utódait is, még akkor is, midőn már a megyei tisztviselők hatósága alól kivétetvén, a szabad urak közé soroltattak. Bizonyos tehát, hogy a fentnevezett családok oláh eredetűek, de hogy őseik milyen körülmények között költözködtek Bereg és Máramaros megyékbe s mikor telepedtek le azok területein, a kérdésekre nem adnak világos feleletet sem évkönyveink, sem a családi levéltárak, sem pedig az eddig kiadott okmánytárak nagy halmaza, és így nem csoda, ha a nyelvészek, történetírók és monographusok részint mélyen hallgatnak az oláhok betelepedéséről, részint könnyedén átsiklanak rajta s csak pár odavetett szóval, — néha önmagoknak is ellentmondva, — emlékeznek meg róla.

Réthy László szerint[2] az oláhok, nem tudható miféle körülményektől indíttatva, felkerekedtek a Balkán félszigetről s barmaikat legeltetve helyről-helyre vándoroltak, követve mindég a hegyek irányát, míg apródonként eljutottak Erdélybe és Magyarországba fel egész Máramarosig.

Lehoczky Tivadar Bereg megye monographiája című nagy művének egyik helyén[3] azt mondja, hogy az oláhok már a magyarok honfoglalása idején Bereg megyében laktak, más helyen pedig[3] egész ellenkezőleg azt állítja, hogy mint Oldamúr kún fejedelem szövetségesei törtek be az országba, de László király által Hodostónál[4] 1284-ben[5] legyőzetvén Má-

[1] Hogy a valachus név alatt ezen időben, nálunk, nemzetiséget és nem pásztor embereket értettek, eléggé kitünik az oklevelek ilyen kitételeiből: valachus possessionatus; — valachi et jobagiones ipsorum valachorum; — fidelis noster Georgius valahus aule nostre familiaris stb.

[2] Az oláh nyelv és nemzet megalakulása.

[3] II. kötet 270. lap.

[3] I. kötet 135. lap

[4] Helyesebben Hód tavánál, a mai Hódmezővásárhely tája.

[5] A Hód tava melletti ütközet éve máig sincs kétségtelenül kimutatva, Szabó Károly (Kun László 104.) 1280-ra határozza, minthogy azonban az eddig kiadott, ezen ütközetről emlékező oklevelek közül csak három kelt 1280-ban, 1281-ben pedig egy sem, Ponithfia László pedig, — ki az egykorú Kézai Simon mester tanusága

ramaros és Bereg megyékben akkor telepíttettek le.

Szalay László[1] elbeszélve Oldamúr leveretését, egy szóval sem emlékezik meg az oláhokról; hanem művének egy más helyén[2] azt írja, hogy a Máramarosban letelepített oláhok a nogaj tatárok kiséretében jöttek az országba, de műve azon helyén, hol a nogaj tatárok betörését elmondja,[3] mélyen hallgat az oláhokról.

Szabó Károly megírta,[4] hogy midőn a tatárok az országot széltében dúlták, László király az erdélyi részeken tartózkodott, hadak gyűjtésével erélyesen foglalkozván, de hogy meg is ütközött volna a tatárokkal s hogy azok szövetségeseit, az oláhokat elfogta s Máramarosba telepítette volna, arról nem tud semmit.

Egyedül — legalább tudtomra — Wenzel Gusztáv emlékezik meg körülményesen az oláhok betelepedéséről,[5] hivatkozván egy 1510. táján irott s jelenleg a szentpétervári akadémia könyvtárában őrzött moldvai évkönyvre,[6] mely szerint midőn Vladiszláv (IV. László)[7] király értesült arról, hogy a tatárok megakarják rohanni országát, Paleolog Andronikus keleti császártól kért hadi segélyt, s a császár küldött is egy oláhokból álló sereget, melynek támogatásával a Tisza mellett vívott kemény harczban Nejme tatár fejedelem le is győzetett, mire a király az oláhokat itt marasztalván, letelepítette őket a máramarosi részeken.[8]

Sem Réthy László elbeszélése, sem Lehoczky két ellenkező állítása, melyek egyike a Szalayéval jóformán megegyez, nem illik rá a máramaros-beregi oláhokra, mert ezek oly kiváltságokkal bírtak, minőket sem a legeltetve bevándorló pásztor, sem a harczban foglyul ejtett s letelepített ellenség, sem pedig az Árpád hadai által legyőzött vagy akár önként meghódolt, de a magyarral nem vérrokon, idegen nép, sohasem kaphatott, az meg éppen képtelenség, hogy az elfogott ellenséget az ország széleire telepítsék s rájok bizzák a határok védelmét.

A beregi és máramarosi oláhok saját magok által választott vajdák alatt állottak, a vajdák zászlói alatt vonultak a harczba, egymás közötti pereiket, valamint a mások által ellenök indított kereseteket is a vajdák intézték el, ezek szedték be a királynak járó adókat is.[1] Ilyen kiváltságot, — s ha még hozzá tesszük, hogy adóképen mindössze is terményeiknek csak az ötvenedik részét kellett beszolgáltatniok,[2] — csak egy szivesen fogadott, önként letelepedett, s harczra termett, vitéz néptörzs nyerhetett, csak egy ilyen nép kelthetett maga iránt oly nagy bizalmat, hogy az ország határának védelme is reájok bizatott; ezen bizalomnak meg is feleltek, s bárha évkönyveink nem emlékeznek is meg viselt dolgaikról, még is tudjuk nehány okmányos adatból, hogy a máramarosiak hű fiai voltak a magyar hazának, testökkel védték Mátyás királyt a moldvai harczban,[3] 1717-ben pedig csekély számuk daczára is hős elszántsággal támadták meg a túlnyomó tatárhadat, s 1848-ban is vitézül küzdöttek a szent ügyért.

Hogy az oláhok miként és mely időben telepedtek le a máramarosi és a szomszédos részeken, arra nézve, az eddig előadottak után a moldvai évkönyv elbeszélése látszik legelfogadhatóbbnak, csakhogy azon állítás, hogy az oláh segélyhadat Paleolog Andronikus keleti császár küldötte volna IV. László király segélyére, alig állhat meg, mert Konstantinápoly nagyon távol fekszik arra, hogy a szándékolt tatárbetörés hírének vétele után még elég ideje legyen a magyar királynak követséget küldeni oly messze földre s a megajánlott segélyseregnek is elég

szerint ezen harczban lelte halálát, — 1281-ben még életben volt (Hazai okmt. VIII. 215.), — azt hiszem, hogy a három 1280. évi oklevél kelte téves, s a csatát 1282-re határozhatjuk.

[1] Magyarország története, II. 106.

[2] U. o. II. 235.

[3] U. o. II. 107.

[4] Kun László 121.

[5] Akad. Értesítő 1857. 313.

[6] Közli Schlötzer: Geschichte von Littauen című művében.

[7] Kún Lászlót általában IV. Lászlónak nevezik. Ő maga nagy függő pecsétjén III-nak mondja magát.

[8] Dobsa L. szépen feldolgozta ezen eseményt egyik színművében.

[1] Erzsébet királyné levele. Kelt Luppertzázán, 1364. szeptember 30-án. Ilyen volt Balicza is, s nem holmi czigányvajda-féle, mint Hunfalvy P. a «Rumun nyelv» című művének 33. lapján kicsinylőleg megjegyzi.

[2] Mária királyné levele. Kelt Budán, 1383. febr. 27-én.

[3] Mátyás király levele. Kelt Budán, 1469. szeptember 17-én.

ideje legyen felkészülni, összegyűlni s még idejében a veszély szinhelyére meg is érkezni.

Abban az időben *közelebb* is lehetett találni *oláhokat*, mert tudjuk, hogy IV. Béla király korában, a nagy tatárfutás után az akkor Kúnországnak nevezett Havaselőn, az Olton túl és a Bárczaságon *oláhok is laktak* a magyar király hűbéreseinek *Szeneszláv*[1] vajdának s más kenézeknek kormánya alatt, tudjuk azt is, hogy midőn Béla király Kúnországot 1247-ben a János vitézeknek adományozta,[2] az oláhokat az általok lakott területek birtokában meghagyta, nagyon valószinű tehát, hogy midőn IV. László király az erdélyi részeken sereget gyűjtött, az országát dúló nogaj tatárok ellen nem Konstantinápolyba küldött segélyért, hanem ezen ott közelben lakó, különben is az ő felsőbbsége alatt álló oláhokat szólította fel, a döntő és diadalmas ütközet után pedig jutalmul a harczban résztvevőknek a máramarosi részeket adományozta.

Azon feltevést, hogy a Máramarosban letelepedett oláhok Kúnországból *Szeneszláv vajda* oláhjai közül valók voltak, támogatja a *Szeneszláv* = *Szaniszló* = *Sten* keresztnévnek közöttök utóbb is gyakori használata. *Hosszúmezey Szaniszló vajda* 1366-ban, ennek unokája *Szaniszló* 1395-ben, *Csomálházy Radulfia Sten* 1380 táján, *Lipcsey Szaniszló* 1463-ban éltek, sőt Bereg megyében egy *Szaniszlófalva* is létezett a XIV. században, melynek területe Komlós község határához van csatolva. Feltevésünket azon körülmény is bizonyítja, hogy azon *Szaniszló kenéznek*, kinek Károly király 1326-ban a máramaros megyei Szurdok nevű földet adományozta, az *atyját Sten*-nek hívták,[3] s hogy ezen *Stent* más néven *Barczánnak* nevezték,[4] a miből következik, hogy *Sten* a *Bárczaságból* származott,[1] s valószinüleg *Szeneszláv vajdának* fia vagy unokája volt.

Ezek után nem valószinűtlen, hogy a többször nevezett rokon családok ősei, sőt a *Borzsovay*,[2] *Makarjay* s ennek utódai a *Kászonyi Koszta*, az *Ürmezey*, *Kövesligethy*, *Sztoyka*,[3] *Kricsfalusy*, *Szaplonczay*, *Barczánfalvy*, *Gyulafalvi Rednik*, *Szelistyei Vlád*, *Farkasrévy*, *Jvódi Bálya*, *Váncsfalusy* s a más többi, már az Anjouk korában adományos nemes máramarosiak, valamint a moldvai Drágosida vajdák elődét is *Szeneszláv* oltontúli vajda személyében ismerjük fel.

Egy második oláh beköltözésről azonban már teljesen biztos adataink vannak.

Szeneszláv vajda IV. Béla és V. István királyok iránt hűséges maradt, de utóda *Lythen* vajda és testvérei, kiknek hatalmát a Balkán félszigetről bevándorló oláhok s más népek tömege egyre öregbítette, — már függetlenségre törekedtek, megtagadták IV. Lászlónak az évi hűbéradót s egy részt, talán a szörényi bánságot, el is foglaltak az országból. László király Simonfia György mestert, a Soóvári Soós család ősét, küldötte ellenök, György úr hosszabb harczok után diadalmaskodott felettök, *Lythen vajda* elesett, testvérét *Barbatot* pedig foglyul vitte a király elébe s csak nagy összeg árán nyerte vissza szabadságát.[4]

III. Endre zavarokkal telt uralkodása s az utána bekövetkezett interregnum alatt ismét függetlenül uralkodtak a havaseli vajdák és a szörényi bánságot újolag elfoglalták, végre azonban Károly király hadat gyüjtött az akkori vajda *Bazaráb Mihály* ellen, s 1330 szeptember havában Szörény várát visszafoglalta; erre a vajda követséget küldött a királyhoz, igérve, hogy Szörényt békésen átadja, hadi költség fejében 7000 márka ezüstöt s ezenfelül még évi adót is fizet, egyik fiát pedig saját költségén a király szolgálatára küldi a magyar udvarhoz. Károly király azonban mind ezzel be nem érve s nem hallgatva Dancs zólyomi és liptói ispán

[1] «Ime az első ismert oláh fejedelem!» kiált fel Jiricek «Geschichte der Bulgaren» cz. művében.

[2] G. Pray, Dissertationes Hist. Vindobona 1771. közli az egész oklevelet. Schmidt, Episc. Agrien. czímű művében ezen Szeneszlávot az ország zászlós urai között sorolja fel, még pedig magnificus czímmel. Csak ebből is megitélhető hitelessége, mégis rá hivatkczik Torma a «Zonuki grófság» cz. értekezésében.

[3] Károly király levele. Kelt 1326. szeptember 16-án. Ezen oklevelet közli Wenzel idézett felolvasásában azon hibával, hogy Sten helyett Zeu és Leu-t ír.

[4] Lajos király levele. Kelt Visegrádon 1346. április 16.

[1] Barczán = Barczanus = bárczasági.

[2] Az a Borzsovay család, mely *Oláhnak* is nevezteteti.

[3] Daczára a családi hagyománynak, mely Zalamegyéből származtatja.

[4] Fejér, Codex Dipl. V. 3. 275.

higgadt tanácsára, dölyfös választ adott a követeknek s elbizakodottságában, — vagy talán, hogy a szerencsétlen Feliczián családjának kegyetlen kiirtásáról a közfigyelmet másfelé fordítsa, — beljebb hatolt *Bazaráb* földére, de ott serege oly borzasztó vereséget szenvedett, hogy maga a király is alig menekülhetett meg. Újabb hadat nem viselt Károly király az oláh vajda ellen, valószinűleg elfogadta annak békeajánlatait, és két fiát *Bogdán* és *Juga* vajdákat kezesül véve, nagyszámú néppel áttelepítette Magyarországba Máramarosba. Az átköltözés jó sok időt vett igénybe, mert eltartott november 1-től augusztus 15-ig,[1] de hogy mely évben történt? pontosan meg nem határozható; annyi bizonyos csak, hogy 1334 október 6-án már be volt fejezve.

Bármint legyen is, akár IV. László alatt költöztek be a sokszor nevezett családok ősei, akár mint Bogdán vajda rokonai vele együtt telepíttettek át, a hagyományos fejedelmi eredet igazolhatónak látszik; nem származnak ugyan, mint a hagyomány tartja, az Árpáddal bejött kiewi orosz herczegtől, azonban az oláh vajdák is fejedelmeknek tekinthetők, annál is inkább, mert a moldvai *Drágos vajdát* az *Assanida Juon bolgár czár* utódának tartják.

Máramaros és Bereg megyék területei az Árpádházi királyok alatt, — kivéve talán Bereg megye délnyugati részét és a Tisza melletti máramarosi királyi városok határait, — gyér népességű királyi birtokok voltak. Ezekre települtek le az oláhok önválasztotta vajdáik és kenézeik vezetése alatt, irtották az erdőket, felszántották a völgyeket, mészkőbányákat törtek, nyájaik ellepték a hegyek oldalait, a folyók és patakokra malmokat építettek s csakhamar számos virágzó falu keletkezett a rengetegekben.

A vajdai intézmény az Anjou-királyok uralkodása végéig állott fel. Máramarosban *Balk* (Balicza, Bálint) és *Drág* mester, *Záz moldvai vajda fia* voltak az utolsók, kik egyúttal a huszti főkapitányságot és a máramarosi főispánságot is viselvén, hosszú hivataloskodásuk alatt könnyen hozzászokhattak a szegényebb sorsú oláhok pereiket a főispán előtt lebonyolítani, a főbbek pedig, a vajda család tagjai, magyar nemesekké, valódi földes urakká lévén, sőt részben a szabad urak közé is felemelkedvén: a vajdai intézmény feleslegessé vált. Hunyady János és Mátyás király idejében is előfordulnak ugyan még vajda czímmel *Dolhay Mihály* és *Kohnyay Bogdán*; — de ezek már nem voltak az összes máramarosi oláhság vajdái, hanem csak királyi tisztviselők a királyi birtokokon lakó, már jobbágy állapotra jutott oláhok felett.

Károly király halála után a beregi és máramarosi jövedelmek, valamint az oláhoktól beszedett ötvened is Erzsébet özvegy királynénak adatott, utóbb Lajos király neje és végre Mária királyné birtokába ment át s a királynék különböző kegyelmekben részesítették az oláhokat, régi kiváltságaikat is megerősítették. Midőn azonban Zsigmond király Munkács várát s a beregi és máramarosi jövedelmeket nagybátyjainak *Khoriathovics Vaszil* és *Todor* podoliai herczegeknek adományozta, egyszerre megszünt a beregmegyei vajdaság létezni; az oláhok zöme már jóval előbb kivonult volt Bogdán máramarosi vajdával Moldvába, a honnmaradottakat pedig jobbágyi viszonyba hozta *Koriathovics Tódor* a munkácsi uradalommal s utóbb teljesen beolvadtak a Podoliából beözönlött ruthenek közé. A vajdák utódai azonban még Vaszil és Tódor herczegek beköltözése előtt királyi adományleveleket szereztek, addigi szállásaiknak valóságos földes urai lettek s a magyar nemesség soraiba emelkedtek; mindazonáltal még jó ideig kellett Tódor herczeggel perlekedniök, a ki őket minden áron a munkácsi vár kötelékeibe akarta szorítani. Az ettől fogvást Corvin János herczegig előforduló vajdák már csak munkácsi és szentmiklósi uradalmi tisztek voltak. Szentmiklós a Perényiek kezére kerülvén, ott még legtovább használták a vajda czímet.[1]

Az ung- és szatmármegyei földesurak birtokaira települt oláhokról nincsenek adataink, de minthogy ezeknek nem voltak vajdáik, igen valószinű, hogy sorsuk az ottani más nemzetiségű jobbágyokéval volt azonos.

Rátérve most már tulajdonképeni tárgyunkra, a *Dolhay* családra, annak első ősét, kitől a leszármazást szakadatlanúl lehozhatjuk, *I. Szanisz-*

[1] Anjoukori okmt. III. 201.

[1] Téved Lehoczky, midőn idézett művében Perényi Jánost szentmiklósi vajdának írja. Perényi *nem vajdája*, hanem *földesura* volt Szentmiklósnak, a vajda Dolhay családbeli.

lóban, a beregi oláhok vajdájában ismerjük fel; neve, mint élőé csak egyetlen egyszer említtetik: 1366-ban;[1] bírta, mint kenézséget, Ung megyében Lázt és Bereg megyében Hosszúmezőt.[2] Négy fia maradt: *Dragomér*, *I. János*, *Sándor* és *I. István*.

Dragomérról keveset tudunk. Ung megyében tartózkodott, valószinűleg Lázon lakott, 1363-ban, mint nyilvános gonosztévő levelessé tétetett[3] s valószinűleg el is pusztult, mert többé nevét sem halljuk.

I. János, *Sándor* és *I. István* megszerezvén Erzsébet királynétól, Károly király özvegyétől a Hosszúmezővel határos s a munkácsi várhoz tartozó Kereczke és Kusnicza nevű községek kenézségét, arra később, 1383-ban Mária királynétól megerősítő levelet kértek ki,[1] s az így már szélesen kiterjedt birtokaikon 1389-ben Mária királyné előtt megosztoztak.[2]

I. János még ugyanazon 1389-dik évben segített a rokon Bilkeyeknek az Ujhelyiek hatalmaskodó őseit Miszticze és Rákócz ugocsamegyei faluk birtokából kivetni,[3] röviddel utóbb elhalálozhatott, mert többé nevével nem találkozunk. Neje, kinek keresztneve ismeretlen, *Jánosvajdafalvi Jánosnak*, a máramarosi oláhok vajdájának,[4] leánya volt,[5] kitől öt fia született: *II. Szaniszló*, *II. János*, *I. Péter*, *I. György* és *Bogdán*, kit más néven *Adeodatusnak* is neveztek.

Jánosvajdafalvi János vajda családfája következőleg alakúlt:

[1] Erzsébet királyné levele. Kelt Budán 1366. okt. 28.

[2] Ezen Hosszúmező, össze nem tévesztendő a Tisza mellett Máramarosban ma is létező hasonnevű várossal, Beregmegyéhez tartozott, 1404 óta magyaros nevét az orosz *Dolha* (Dlha polyana = hosszú mező) kiszorította a használatból, azóta a család neve is, mely addig Hosszúmezeynek iratott, *Dolhayra* változott. A XV. század elején telepítették a Dolhayak Dolha nagy kiterjedésű határában Zadnya, Rókamező (Lisicza) és Bronyka nevű falvakat, az utóbbihoz közel, meredek, gúla alakú hegy tetején meg ma is láthatók egy régi vár, vagy inkább őrtorony alapfalai s bedőlt pinczéje vagy kútja, a várhoz felvezető út is kivehető még. Ezen várról csak igen gyér adatok maradtak fel. IV. Béla és V. István kirá..yok közötti egyenetlenség idejében Bronyka várát a Csák nemzetségbeli Mátéfia Péter mester foglalta vissza V. István részére (Wenzel IX. 13. és 71.) III. Endre király a Kállay ősének Ubulfia Mihálynak gondjaira bízta Bronykavárát (Fejér C. D. III. 2. 458., VI. 1. 201. és VI. 2. 23.); 1351-ben már csak rom volt s a Zovárdffy-család ősei Rakasz nevű birtokuk határának kiterjedését egész idáig igényelték (Turul VIII. 158.). Érdekes monda él e várról a dolhai nép ajkain.

[3] Gr. Sztáray cs. Oklt. I. 332. Azt hiszem *nem egy személy* azon *Dragomérral*, a ki 1364-ben, mint Gereni (Drugeth) Miklós fia János vajnatinatibai tisztje szerepel, ellentmondván Nagymihályi László beiktatásának bizonyos ottani részekbe (u. ott 334.) Ez a *Dragomér* azonban már *azonos lesz* Románfia *Dragomérral*, a ki 1365-ben Koromlyán lakik, Drugeth János birtokán s több társaival hatalmaskodást követ el Nagymihályi György Tiba nevű jószágán (u. ott 345.)

[1] Mária királyné levele. Kelt Budán 1383. febr. 27.

[2] Mária királyné levele. Kelt Szőllősön 1389. október 16-án.

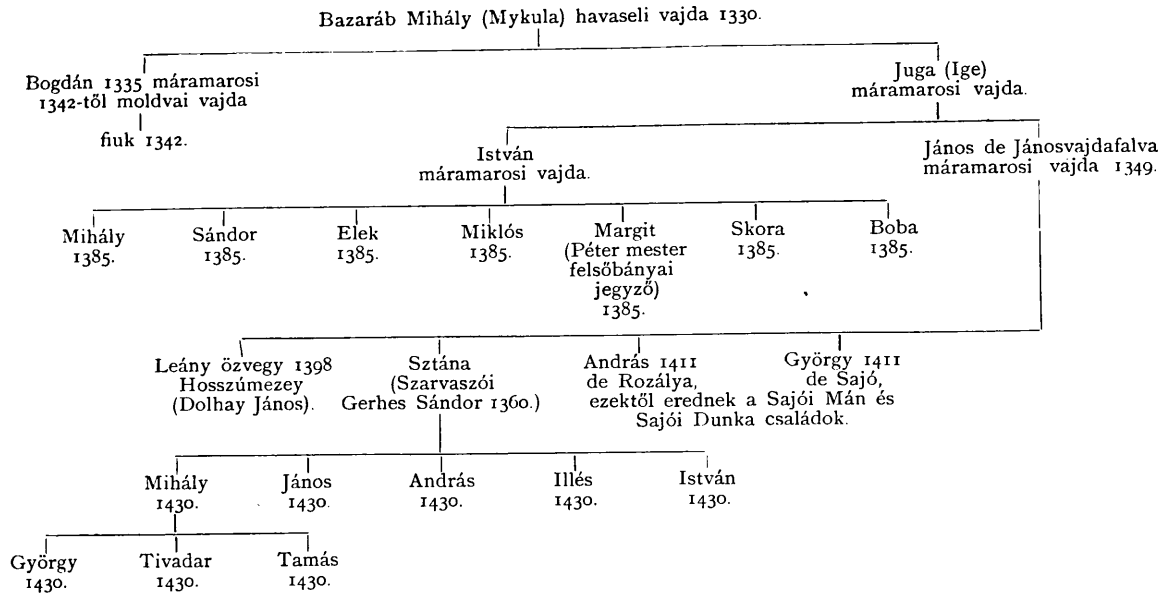
[3] Zsigmond király levele, kelt 1389. június 29.

[4] Hogy a vajda czím milyen zavarba keverte a régi családi genealogusokat, kik nem is képzelték, hogy az erdélyi vajdán kívül, még más vajdák is léteztek, mutatja ezen XVIII. századbeli táblázat.

Joannes vojvoda de János-vajdafalva Transylvaniæ vojvoda	Balk vojvoda Transylvaniæ vojvoda	Joannes de Dolha	Stanislaus	Ladislaus
				Michael
				Joannes
				Ambrosius
				Andreas
		Susanna	Michael Gerhes	
			Joannes Gerhes	

A nemesi okleveleket vizsgáló megyei kiküldöttek is nagyon felületesen jártak el, a régi okleveleket olvasni sem igen tudhatták, s a fel nem ismert adományos helyett, az előmutató család ősének nevét írták be a jegyzőkönyvbe. Például az 1763-ki máramarosi vizsgáló bizottság a Balk és Drág vajdák 1373-ki adománylevelében a neveket így olvasta: Balk Joanni condam filii Dolha vajvodæ. (Protocoll. Product. C. Maramaros.)

[5] Leleszi levéltár Actor Nr. 72. Anni 1430.

István vajda fiától *Mihálytól* származik a ma is élő *Borsay Mihály*, — *Sándortól* pedig a *Borsai Sándor* család, ez utóbbiból eredt *Sándor Farkas*, elébb II. Rákóczy Ferencz seregében harczolt mint tiszt, utóbb borsai esperes lett, s 1717-ben leginkább neki volt köszönhető, hogy a borsai szorosban a tatárok teljesen tönkre verettek.

János vajda a Vissó és Iza folyók mentén fekvő, délről Erdélylyel, észak-keletről pedig Galicziával határos, rengeteg kiterjedésű Petrova, Leordina, Ruszkova, Ruszko-Polyana, Szurdok, Sajó, Jánosvajdafalva és Batizaháza nevű falukat bírta, — Jánosvajdafalva utóbb elpusztúlt, helyén ma Rozávlya (Rozsálya) áll.[1] Mikor és miként pusztult el Jánosvajdafalva, azt a felmaradt oklevelekből kimutatni nem lehet, de nagyon valószinű, hogy *Bogdán vajda* perzselte fel akkor, midőn Moldva elfoglalására indulván, a vele menni vonakodókat, ezek között a Kaszó vize mellett lakó Gyulafalviakat s bizonyosan *János vajdát* is fegyverrel s falvaik felégetése által is igyekezett a kiköltözésre kényszeríteni. Jánosvajdafalva újból felépült, de neve valószinüleg már ekkor változott Rozsályára (= Rózsafalva); talán *Rózsának* hívták János vajdának eddig névleg ismeretlen leányát *Dolhay Jánosnét*. Az adománylevelek nagyon conservativek a nevek használatában, még továbbra is 1373-ig Jánosvajdafalvának nevezik, míg nagy sokára, a közhasználatú újabb, teljesen kiszorította a régi nevet.

János vajda nem csatlakozott *Bogdán vajdához*, megmaradt Máramarosban; de úgy látszik, korán elhalt, s árván maradt két kiskorú fia *András* és *György* öröksége idegen kezekbe került, míglen idők múltával egyik leányának fiai, a *Dolhayak*, hadi érdemeikért királyi adományúl kapván, abból nagybátyjaikat *János vajda* két fiát és unokatestvéreiket a *Gerheseket* is részesítették. Ettőlfogva *András* és *György* elébb *Rozsálay*, utóbb *Sajóy* nevet viseltek, míg utódaik a *Mán* (Emanuel) és *Dunka* ritkábban előforduló keresztnevekből családneveket alakítva e nevű családok ősei lettek, előnevöket azonban állandóúl ma is *Sajóról* írják.

Bogdán vajdát, mint láttuk, 1331—1334 között telepítette át Károly király, mint kezest, Havaselőről Máramarosba, akkor a szomszéd-

[1] Hogy Jánosvajdafalva csakugyan a mai Rozsálya helyén állott, világosan kitünik Lajos királynak 1373 augusztus 10-én Zilvásváradon kelt parancsa következtében a leleszi convent által teljesitett határjárásból, mely szerint Kohnyafalu határosnak találtatott akkor Oroszvíz (ma Ruszkova), Vissó, Jánosvajdafalva, Sajó és Batizaháza nevü helységekkel, — minthogy pedig Kohnya ma is ugyanezen sorrendben határos a nevezett falvakkal, de Sajó és Vissó között ma Jánosvajdafalva helyett a rozsályai határt érinti, — kétségtelen, hogy Jánosvajdafalva sehol más helyen, hanem csakis Rozsálya helyén állhatott.

ságban, Moldvában, egy oláh vajdaság létezett, a magyar király, mint hűbér úr, fennhatósága alatt. A már említett 1510 táján irott moldvai évkönyv ugyanis, miután az oláhok máramarosi letelepedését elbeszélte, így folytatja: «Volt közöttök egy *Drágos* nevű bátor vitéz, a ki vadászaton egy bölényt űzve felfedezte a tatárdúlás következtében elnéptelenedett Moldva termékeny téreit s engedelmet nyerve László királytól (1286—1289 között), hiveivel s alattvalóival odatelepedett, a magyar király felsőbbsége alatt álló fejedelemséget alapítván s az új ország czímeréül a bölényfejet vette fel.»

Bogdán vajda 1342 végén vagy 1343 elején[1] Károly király halálának hírére, nem sokat tartván a 16 éves Lajos király erélyességétől, szabadulni óhajtván a kezességnek még is csak kellemetlen érzetétől, s különben is vérében lévén a függetlenség utáni vágy, — Moldva elfoglalására megindult; zászlói alá gyűjtvén a máramarosi és beregi oláhok közül azokat, kiket igéretekkel megnyert, vagy kiket erővel rákényszeríthetett s véres harczok után elűzvén *Záz vajda* fiát *Laczkót,* beleült a vajdai székbe. *Bogdán vajda* Moldvába való beütésének indító oka nemcsak az volt, mit Wenzel Gusztáv idézett helyen nyilvánít, hogy t. i. az oláhok a lakatlan Moldvába annak termékenysége végett költözködtek ki, mert Moldva, habár nem lehetett is valami nagyon népes, de lakatlan éppen nem volt; hiszen *Záz vajda* fia *Laczko* ült fejedelmi székén; a föld termékenysége azonban már adhatta a gondolatot *Bogdán vajdának,* nem ugyan arra, hogy nyájainak kövérebb legelőt keresni kivándoroljon, hanem hogy azt a dús földet elfoglalva, ott független fejedelemséget állítson fel. Szalay és utána Lehoczky a moldvai kivonulás okául az erőszakos hittérítést emlegetik, de ez egészen hihetetlen, hiszen a Magyarországon megmaradottak, valamint a velök együtt lakó oroszok, máig is háborítatlanúl gyakorolják keleti egyházuk szertartásait.

Bogdán vajda és *Záz vajda fiai* vérrokonok, egy család tagjai voltak s *Bogdán vajda* mint fejedelemségkövetelő lépte át Moldva határát, hol a bennszülöttek között is jó erős pártjának kellett lennie, mert máskülönben aránylag csekély seregével *Záz vajda fiainak* erejét meg nem törhette volna. Ezen rokonságot a *Bogdán vajda* testvérétől egyenes fiúágon eredő *Sajói Dunka Fülöp*[1] czímerének, a *Záz vajda fiától Drágtól* származott *Drágffy* családéval való teljes azonossága is bizonyítja.[2]

Lajos király 1364-ben[3] indult Moldva ellen, de a lefolyt 21 év alatt elég ideje volt *Bogdán vajdának* és fiainak magokat a fejedelmi széken annyira megerősíteni, hogy Lajos királynak véres harczok árán sem sikerült őket Máramarosba visszahozni s a magyar korona felsőbbségének elismertetésével be kellett érni. Sajnos, hogy ezen hadjáratról bővebb adatokat nem jegyzettek fel évkönyveink. Lajos király seregében ott küzdöttek *Záz vajda* fia *Balk, Drág* és *Oláh János* és ezek sógorai *Dragomér* és *István,* de a vajdafiaknak nem sikerült visszahelyezkedni atyáik székébe, vérök hullásáért *Bogdán vajda* máramarosi jószágait kapták jutalmúl, királyi udvarnokok, mesterek, vajdák, székely ispánok, Máramaros, Szatmár és Ugocsa megyék főispánjai és Husztvára főkapitányai lettek, nemsokára más megyékben is nagyterjedelmű jószágokkal adományoztattak s *Drág* törzse lett az ország zászlósurai közé emelkedett híres *Drágffy* családnak, de Máramarosban nem igen bírtak szilárdúl megállani, a beiktatásoknál örökös ellentmondással találkoztak, végre is megunva a hosszas perlekedést, Máramarost egészen odahagyták s *Bogdán vajda* birtokai, úgy látszik, unokaöcscsének *István vajdának* utódai kezeibe jutottak.

Visszatérve a *Dolhayak* történetéhez, annak könnyebb megértése végett lássuk elébb a családfát.

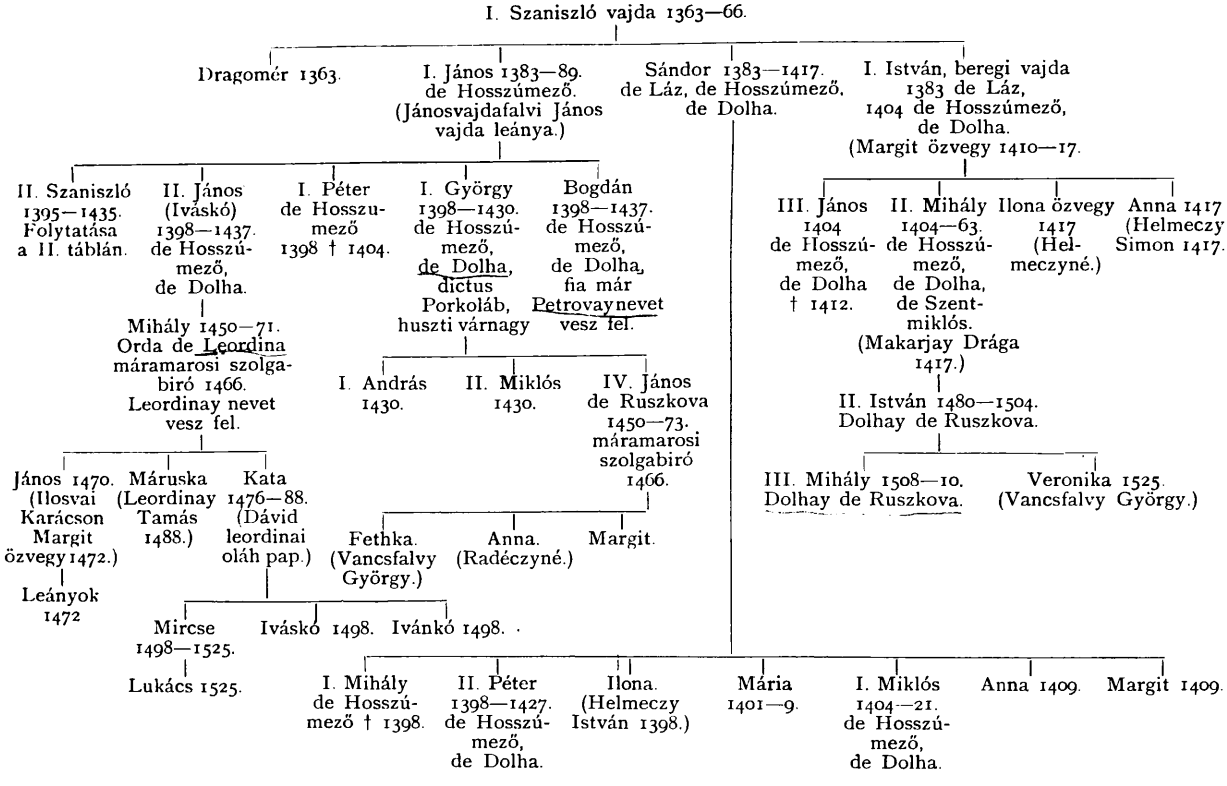
[1] Wenzel G. Bogdán kivonulását 1350—54. közé helyezi, Lehoczky pedig még későbbre 1367-re határozza. Mind a két időmegállapítás egészen téves, mert Lajos királynak Váradon 1343. október 21-én kelt levele Bogdánt már hűtlennek és volt máramarosi vajdának nevezi.

[1] 1531 és 1532-ben máramarosi szolgabiró, 1538-ban alispán.

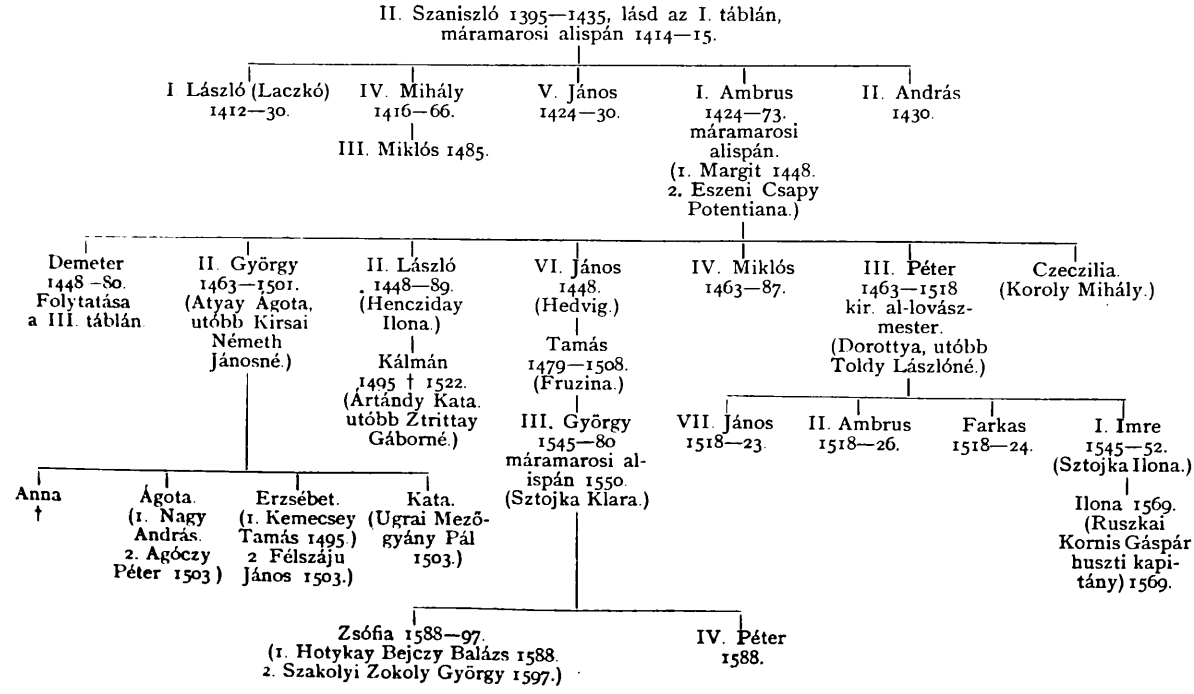
[2] Feltünő, hogy a Hosszúfalusy család, valamint Bacsinszky András 1797-ben munkácsi püspök czímere is teljesen megegyez a Drágfyak czímerével.

[3] Szalay, Lajos király ezen hadjáratát 1367-re teszi, de tévesen, mint ez Lajos király 1365. február 3-án kelt leveléből világosan kitűnik.

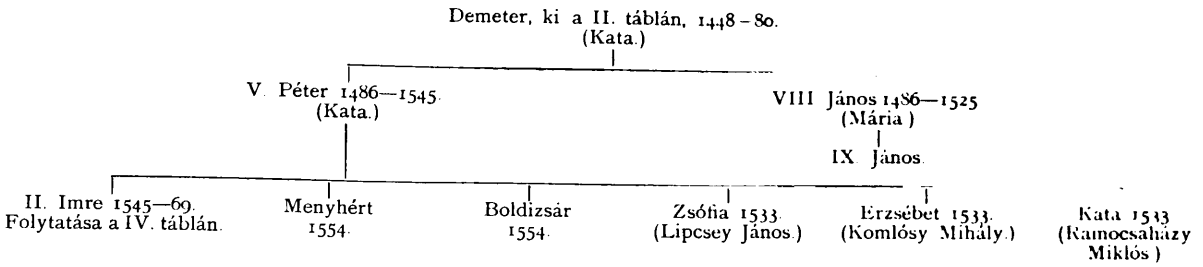
I. Tábla.

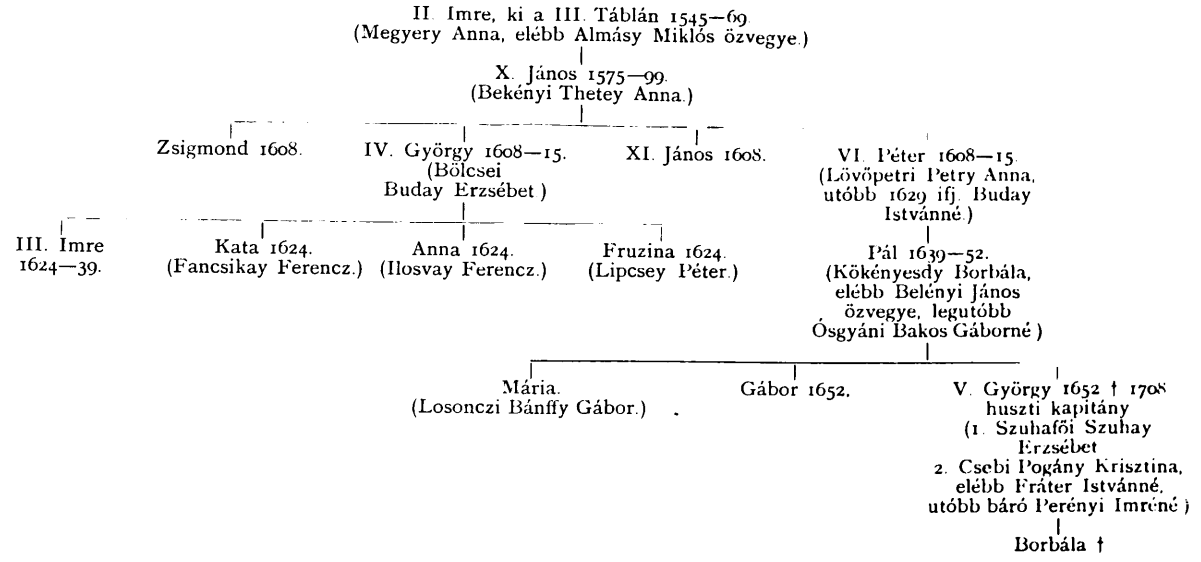
II. Tábla.

III. Tábla.

IV. Tábla.

I. Szaniszló vajda második fia *Sándor*, mint fentebb láttuk, bátyjával *I. Jánossal* és öcscsével *I. Istvánnal* közösen szerzi 1383-ban Mária királynétól a kereczkei és kusniczai kenézségről szóló új adománylevelet s 1389-ben nevezett testvéreivel egyenlő arányban osztozik Kereczke, Kusnicza és Hosszúmező beregmegyei és Láz ungmegyei faluk birtokán.

Midőn a főurak Zsigmond királyt, — önkényét és kegyetlenségeit tovább már nem tűrhetvén, — fogságra vetették és egy részök Durazzói Lászlót hívta meg a trónra, *Dolhay Sándor* is László pártján foglalt állást, ott harczolva fiaival *Péter* és *Miklóssal* együtt Balk máramarosi főispán és vajda, a Lászlópárt egyik erős támasza oldalán, de unokaöcscsei, *I. János* fiai, megmaradtak Zsigmond király hűségében s 1402 deczember 8-án *Sándort* és fiait dolhai udvarházukban megrohanván, mint ellenségek között szokás, ingóságait felprédálták, magát *Sándort* pedig elfogták s a közbocsánat kihirdetéséig rabul tartották, elfoglalva összes jószágait is, melyekre Zsigmond királytól adománylevelet is szereztek. *Sándor* utóbb, éppen a közbocsánat következtében, visszakapta birtokait s élt még 1417-ben is. Ismeretlen nevű nejétől három fia: *I. Mihály*, *II. Péter* és *I. Miklós* és három leánya *Ilona*, *Anna* és *Margit* születtek.

Ilona már 1398-ban ungmegyei birtokos Hupka-Helmeczy Domokosfia Istvánnak neje volt, a másik két leány sorsa ismeretlen.

I. Mihályt 1398-ban unokatestvére *I. Péter* (I. János fia) megölte. *II. Péter* és *I. Miklós* 1409-ben pert indítanak unokatestvéreik ellen atyjoknak, mint fentebb elbeszéltük, 1402-ben történt elfogatása s jószágainak elfoglalása miatt, miből rájok állításuk szerint 1000 arany forintnál több kár háramlott. A per hosszasan elhúzódott, mint majd alább *II. Szaniszlónál* bővebben látni fogjuk, míg végre 1421-ben egyességgel

végződött, mely kiegyezés szerint egy részről *II. Péter* és *I. Miklós* a pernek további folytatásától végleg elállanak s minden nyert kedvező itéletleveleiket semmisnek nyilvánítanak, más részről pedig unokatestvéreik átengedik nekik Dolha s az ott szedetni szokott vám és Zádnyafalvak felét és egész Négyforrás pusztát, ezen felül még adnak 200 forint értékű marhát és fizetnek 250 új forintot.

I. Miklós neve ezentúl nem fordul elő az okmányokban; *II. Péter élt* még 1427-ben is. Fiai egyiknek sem maradtak, ami abból következtethető, hogy a nekik átadott Dolha és Zádnya falvak fele idővel visszakerült unokatestvéreik, *I. János* fiai birtokába. Az ungmegyei Láz nevű birtokról az 1389-ki osztály után többé nem tétetik említés, úgy látszik *Sándor* és *I. István* leányainak jutott, ami annál valószinűbb, mert mint láttuk, *Sándor* egyik leánya, s mint látni fogjuk *I. Istvánnak* két leánya a Lázzal szomszéd birtokos Helmeczy családba mentek férjhez.

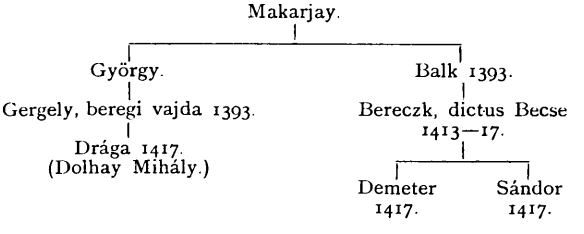
I. István, mint már elbeszéltük volt, testvérbátyjaival közösen kapja 1383-ban Mária királynétól az új adománylevelet a kereczkei és kusniczai kenézségre s ezeken, valamint Hosszúmezőn és Lázon 1389-ben testvéreivel egyenlő arányban osztozik meg. *I. István* is Durazzói László pártjához tartozott, őtet is megrohanták unokaöcscsei s ingóságait és házi eszközeit elhordván, birtokait elfoglalták s azokra Zsigmond királytól adománylevelet is szereztek. Az általános közbocsánat következtében *I. István* is visszakapta jószágait, de már nem sokáig élvezhette, mert 1410-ben megszünt élni, a beregi oláhoknak vajdája volt s az okmányokban *Dolhai Vajda Istvánnak* neveztetik. Nejétől *Margittól*, kinek családneve ismeretlen, négy gyermeke született, két fiú *III. János* és *II. Mihály* és két leány *Ilona* és *Anna*.

Ilona 1417-ben egy Helmeczynek özvegye, *Anna* pedig Helmeczy Simon felesége volt.

III. János és *II. Mihályt* Ninaji Kozmafia Balázs, Jánosfia Lőrincz és Keresztfiú Miklós lázi jobbágyai uraik parancsából 1412 september 14-én megölték, így panaszolja a már özvegy édes anya és a két leánytestvér 1417-ben,[1] *II. Mihályt* azonban nem ölték meg a Ninajiak jobbágyai, mert neve (Michael filius Stephani vajvode de Dolha) 1463-ig gyakran előfordúl s mint látni fogjuk fia és unokái is maradtak. Miként történt, hogy *II. Mihály* nem gyilkoltatván meg, mégis megöletése miatt vád emeltetett a Ninajiak ellen, — még pedig öt év múlva, — arról az eddig ismert okmányok hallgatnak, valószinű, hogy midőn *III. János* a mondott napon csakugyan megöletett, *II. Mihály* megsebesíttetvén elfogatott s a vád emeléséig a Ninajiak által rabságban tartatott, vagy menekülve az üldözés elől, Galicziában tartózkodott. Az a feltevés, hogy *II. Mihály* megöletése után *István vajdának* még egy fia született, s ez szintén *Mihály* névre kereszteltetett volna, azért nem állhat meg, mert *István vajda*, fiának *II. Mihálynak* állítólagos megöletése előtt két évvel már megszünt élni; ha pedig *István vajdának két egyszerre élő Mihály* nevű fia lett volna,[1] azon esetben a gyilkosok elleni vádat nemcsak a két leánya nevében nyujtotta volna be az édes anya, hanem megnevezte volna a panaszlevélben fiát is a *kissebbik Mihályt*.

II. Mihály neje *Drága*, *Makarjay Gergely* 1393-ki beregi oláh vajda leánya, 1417-ben, midőn férjét még halottnak s magát özvegynek tartotta, megszerezte nagybátyjától Makarjay Bereczktől, beregmegyei Makarja falu egy nyolczadrészét; a falu többi hét nyolczadát négy évvel elébb *Dolhay II. Szaniszló* vette volt meg, mint azt a maga helyén látni fogjuk.

A Makarjayakkal a rokonság így áll:

[1] Zsigmond király levele. Kelt Budán, június 9-én.

[1] Tudjuk, hogy Hunyady Jánosnak is volt egy, vele egy időben élő, sőt vele egyszerre szörényi bánságot viselt, János nevü testvére. 1460-ban élt két Ilosvay László édes testvér. Két egy nevet viselő, egyszerre élő édes testvér ma sem ritkaság Máramarosban, leánygyermekeknél leginkább a *Mária* nevet kegyelik, fiúknál a *János*-t; a Mária nevet aztán Máriska és Márikucza, a Jánost pedig Iván, Ivánkó, Ivaskó, Juon és Nuczu alakban használják a közéletben.

II. Mihály elcserélte a neje által szerzett makarjai rész birtokot, valamint dolhai és zádnyai részét is unokatestvéreivel, *I. János* fiaival Rozsálya falu felerészéért és Ruszkován négy jobbágy telekért, melyeknek birtokába 1450-ben[1] minden ellentmondás nélkül ünnepélyesen be is vezettetett; még ugyanazon évben beigtattatik nevezett unokaöcscseivel együtt máramaros-megyei Mojszin helység birtokába Hunyady János ország főkapitányának adománya czímén.[2] Mojszint ugyan 1453-ban visszavette Hunyady János a *Dolhayaktól* s azt, mint levelében mondja, jogos tulajdonosainak Grádfiainak Mihálynak és mindkét Jánosnak,[3] Zelistyei Vládfiainak Jugának, Radulnak, Ivánnak és Zay Maynak, valamint Grada Györgynek visszaadományozta,[4] mindazonáltal Mojszin továbbra is megmaradt a *Dolhayak* kezén, sőt Hunyady Jánosnak a Zelistyeyek részére kiadott ezen adománylevele is kezeikbe került, miután pedig *II. Mihály* unokaöcscseitől azoknak részbirtokait megszerezte volt, 1463-ban az egész Mojszint átruházta *Dolhay Ambrusra*,[5] a ki viszont egész Alsó-Vissót engedte át neki cserébe.[6] Már elébb 1456-ban *Ambrussal* együtt adománylevelet szerzett *II. Mihály* László királytól egész Kohnyára s az abban lévő királyi jogokra,[7] melyet ősei békével bírtak volt, de akkor Bocskóy Simon[8] elfoglalva tartott, 1457-ben pedig új adományt kapott említett *Ambrussal* s ennek testvérével *IV. Mihálylyal* egész Dolha, Rozsálya, Szurdok, Leordina, Ruszkovapolyana, Mojszin, Sajó, Szlatina és Batizára és egy másik Polyana háromnegyed részére,[9] 1462-ben ismét *Ambrussal* együtt ajándékba kapja Pesthényi Mihály máramarosi főispántól, rokoni szeretet jeléül, azon vajnági és újbárdi részjószágokat, melyeket Mátyás király Vajnági Búd Sándortól hivatalbeli hanyagsága miatt elvéve, Pesthényinek adományozott volt.[1] Ezek után *II. Mihály*, ki *Nagy-Dolhai Vajda Mihálynak*, *Rozsályai Vajda Mihálynak* és *Rozsályai Nagy Mihálynak*, sőt — minthogy a beregmegyei szentmiklósi oláhok vajdája volt, — *Szentmiklósy Mihálynak* is nevezteteti, már nem sokáig volt életben, mert 1468-ban róla már csak mint néhairól tétetik említés.[2] Neje ismeretlen, egy fia maradt:

II. István, ki lakását Ruszkován tartotta s innét *Ruszkovay Istvánnak*, vagy helyesebben *Ruszkovai Dolhay Istvánnak* nevezteteti. Bírta egész Ruszkován kívül még a ruszko-polyánai, leordinai és rozsályai részjószágokat is 1495-ben Drágffy Bertalan erdélyi vajda szolgálatában állott, a midőn annak személyében ellentmond Dolhay Péter és testvérei beiktatásának Máramaros megyében fekvő Bocskó és Lonka falvak birtokába.[3] 1499, 1500, 1503 és 1504. években mint királyi ember működött.[4] Nejének nevét nem ismerjük, egy leánya *Veronika*, Váncsfalvy Györgyné és egy fia *III. Mihály* maradt, kik atyjok összes birtokait örökölték. Drágffy György és János valami szin alatt felkérték a királytól Szurdokot és Rozsályát, de a beigtatásának III. Mihály s több rokon nevében 1508-ban

[1] Letesz. Statutor. Litt. D. Nr. 51. anni 1450.

[2] U. o. Nr. 56. anni 1450.

[3] Ime egy példa a két egyszerre élő egynevű testvérre.

[4] Eredeti. Kelt Kolozsvárt in F. BB. Petri et Pauli AA. 1453.

[5] Lelesz. Protocolli Nr. 4. folio 110. anni 1463.

[6] U. o. fol 109. Anni 1463.

[7] U. o. Statutor. Litt. D. No. 49. anni 1456.

[8] Ezen Simon nevét a Kohnyával határos Kis-Bocskóról vette, s nem a Boksa nemzetségből eredt.

[9] Gyömrői levéltár II. 25.

[1] Lelesz. Protoc. auth. 4 folio 68. 1462. július 24.

[2] Nagyváradi káptalan levele. Kelt 1468. szeptember 20-án.

[3] Lelesz. Statutor. Litt. D. Nro. 45. anni 1495.

[4] Az adományozott csak úgy vált birtokának teljes és jogos tulajdonosává, ha abba egy hitelességgel felruházott káptalan- vagy konventbeli tag jelenlétében ünnepélyesen bevezettetett anélkül, hogy valaki ezen birtokátadásnak ellentmondott volna. Magát a birtokba vezetést eleinte magok a királyok végezték, példa rá IV. Béla király, a ki Moholfia Detrét személyesen igtatta be az adományozott birtokba (Hazai okmánytár, VII. 38.), később mikor az adományozások és ennek következtében a birtokbaigtatások mind sűrűbbek lettek s úgyszólván napirenden voltak, a királyok mindenütt személyesen jelen nem lehettek; már IV. Béla korában is a fent idézett példa valószinűleg egyetlen eset, — helyettök a legelőkelőbb férfiak végezték a birtokátadást, utóbb a megyék által választott 12 bizalmi férfiak egyike teljesítette, a ki *királyi embernek*, homo regius, esetleg nádori adományozásnál *nádori embernek*, homo palatinalis, neveztetett s ténykedése idején sérthetlen *királyi*, illetve *nádori helyettes* volt, ezért írja ifj. Ilosvay Péter, kire ily minőségben 1668-ban valaki rá lőtt, hogy «*énhozzám, mint király úrnak ő felsége személyét viselő emberhez lőttek.*»

Petrovay János ellentmondott,[1] utóbb Pogány Zsigmond szerzett adománylevelet *III. Mihály* összes jószágaira, valószinűleg közelgő magvaszakadása czímén, de a beigtatásnak 1510-ben maga *Mihály* személyesen mondott ellene. Röviddel utóbb elhalálozott s benne, minthogy gyermekei nem maradtak, *István vajda* fiága megszakadt. Jószágait hosszadalmas perlekedés után a *Dolhay I. Jánostól* egyik ágon lejövő *Dolhayak*, s a másik ágon leszármazó *Petrovay János* egymás között két egyenlő részre osztották, kiadva belőle *III. Mihály* nőtestvérének *Veronikának* hat jobbágy telket és egy malom felerészét, mint leánynegyedi illetményt.[1]

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Lelesz. Statutor. Litt. D. Nro. 221. anni 1508.

[1] A leleszi konvent 1525. február 19-én kelt bizonyság levele.

AZ EGRI PÜSPÖKÖK PECSÉTEI.

(Első közlemény.)

Három pecsétrajzzal.

Hogy a középkori egyházi pecsétek sok oldalúan érdekes tanulmányúl szolgálnak, azzal legkevésbbé fognék olyat mondani, a mi újdonság számba menne. Ha azonban az egri püspökök középkori pecséteiről vagyon szó, akkor a figyelembevételre ajánlkozik kivételes szempont is azon ős, és még a szent királyoktól származott intézkedésnél fogva, hogy az egri egyház levén a király negyedik fiszülöttének nevelője: egri püspökké mást, *mint nemes nemzetségből származott férfiút* nem választhattak.[1]

Ezen egyháznak főpapjai tehát rendszerint és hagyományosan előkelő nemesi családok ivadékai, és pecséteik családtani tekintetben is adatokúl szolgálnak s kiválóbb figyelmünkre érdemesek.

Csakhogy sok ideig alig vehetjük heraldikai hasznát az egri püspöki szék ezen kiváló voltának és pedig részint azért, mert annak birtokosai meröben ismeretlenek; részint azért, mert ha névleg ismeretesek is, püspökségök öreg idejéből egy árva pecsétes iratuk sem maradt ránk.

[1] Quod si aliquo tempore reges Ungarie, nostri successores, quattuor filios habuerint, episcopus Agriensis, qui pro tempore fuerit, *quartum custodiet*, prout hoc a sanctis regibus fuit ordinatum et statutum», úgymond *IV. Béla* (Cod. Dipl. IV. 3. 4. l.). « . . . nullus alius potest eligi, nisi: *nobilis genere* et iuris peritus . . . et legitime etatis», mondja a püspökválasztásra vonatkozólag *V. István* (Cod. Dipl. V. 1. 156. l.).

Az egri püspökök «pecsétes korszaka» a nagy tatárjárás után, sőt csak a XIII. század végén kezdődik a pecsét-birtokos püspököket föltüntető azon kezdetleges főpapi alakokkal, melyek még csak az ornatus, vagyis egyházi ruházat tekintetében mutatnak figyelmet érdemlő részleteket.

Az esztergomi érsekek *ülő*-, az egri püspökök pedig *állóhelyzetben* ábrázoltatnak főpapi pecséteiken, mely eltérés és különbözet aligha a véletlenség dolga volt, mint inkább a külföldi bevett szokáshoz képest egyenesen a hierarchiai rangfokozat kifejezése.

A hosszúkás alakú pecsétnek a kör-irat által jelentékenyen megszűkített mezejét egészen elfoglalja a főpap alakja, kit misemondó ruha takar, fején püspöksüveggel és míg balkezével pásztor-botot fog, addig jobbját áldásra emeli. Mindamellett azonban ritkán marad el a családi czímer, mely másutt nem igen levén számára alkalmatos hely, oldalaslag jobbja alatt helyeztetik el rendszerint.

A püspöki nagy pecsétek (sigilla pontificalia) a modor, kivitel, nagyság szempontjából egészen mások a XIV. században, mikor az egyoldalú személyes képmás kiszorításával a sokkal ékesebb és tartalmasabb «oltárkép»-es pecsétek kaptak lábra. Ezeken a pecsét felső mezejét két-harmad részben a püspökalapította vagy javadalmazta oltárnak hasonmása foglalja el a kornak megfelelő csúcs-íves díszítés kiséretében. Maga a püspökök képmása itt sem hiányzik

ugyan, de megjelenésök itt egészen alázatos, mint akik főpapi díszben ugyan, hanem mint esdeklő *donátorokat* illet, — térdelő helyzetben tüntetvék föl. Ritka eset, hogy rá ne akadnánk a családi czímerre is a pecsét alsó csücskében, a püspök lábainál, háta mögött, vagy másutt.

Ezen pecsétek jóval nagyobbak a korábbi korszak pecséteinél s alig kell mondanunk, hogy mint műrégészeti adatok hordozói a pecséttani és heraldikai szempontokon kívül is érdekesen becsesek.

A nagy pecsétek ellentéteül a kis pecsétek, vagy gyűrű-pecsétek mutatkoznak, melyeknek főmotivuma a nemesi czímer. Kevés főpap van, akinek mindkét pecsétjével lehetséges lenne beszámolnunk.

A püspökség előkelő volta daczára az egri főpapi pecsétek anyaga majdnem az egész középkoron keresztül a *fejér pecsét-viasz*, úgy hogy a «vörös pecsét» használata csak kivételesen és személyre szóló kiváltságképen mutatkozik. Átalában a nádorok is fejér pecsét-viaszba üttetik pecséteiket okleveleiken (magán jellegű leveleiken zöld viaszba); s ha egyik-másik egri püspök mégis a vörös pecséttel élhet, ez oly kitüntetésszámba jő, mely a külön-külön való fölemlítésre is érdemesnek látszik.

A *Turul* olvasói előtt tudvalevő dolog, hogy régi pecséteink (és nem utolsó sorban az egyháziak) mennyire drága ereklyéi a multnak és mily érdekes adatok hordozói. És az sem ismeretlen: egy-egy pecsét fölmerülése mennyire ünnepi jelenség ezen szaktudomány körében, ellenben mily mesterség ugyanazon hivatal viselőinek középkori pecséteit összeállítani.

Az egri püspökökkel sem vagyunk másképen, pecséteik még az utó Árpád-koron kezdve, sem juttatnak teljes áttekintéshez, az első másfél tuczat püspök meg épen pecsét nélkül való s kilátás sincsen rá, hogy valamelyikök pecsétes levele lappangva, valaha még napvilágra fogna jutni.

Térjünk azonban immár át az egri «pecsétes» püspökök névsora — és emlékezetöknek e részben való méltatására.

Lambert 1242—1275.[1] A földúlt egyházmegyének helyreállítója, erélyes és nagy tevékenységű férfiú, ki származására közelebbről ismert püspökeink kis számához tartozik. Tudjuk ugyanis róla, hogy a híres Hunt-Pázmánok honti ágához tartozott,[2] mihez képest láthatatlanjában bár, czímere körül sem vagyunk tudatlanok.[3]

Kevés remény van hozzá, hogy püspöki képmását és családi czímerét föltüntető pecsétére még valahol rábukkanjunk, miután püspöki ítéletei, a mennyiben fönmaradtak, csak átiratok[4] és eredetivel nem dicsekszik még az egri káptalan egyházmegyei dolgokban nem szegény levéltára sem.

Ő tehát átmeneti személy az egri püspökök sorában, mint a kitől pecsétet nem bírunk ugyan, de bírunk leveleket és a család után nem rejtélyes előttünk czímere sem.

II. András 1275—1305. Nagy ideig állt az egri egyházmegye élén, sok tapasztalaton ment keresztül. Ezen tapasztalatok legdrágábbika az volt, midőn IV. László király félreértésből, vagy miként maga bevallja: a besúgásra hallgatván s 1279 táján hadaival a püspökre támadván, az egri völgyet elpusztította és annak lakóit kiforgatta.[5] A király később beismerte tévedését és elégtételben részesítette a püspököt, ki a pártosok összejövetelén ott volt ugyan, de velök nem egy követ fújt, sőt őket lebeszélni és visszatartani igyekezett.

András az utolsó Árpádfia-király alatt udvari méltóságot is viselt, és 1291-ből több oklevél úgy említi őt, mint *Fenena királyné kanczellárját.*[6] Sokban járúlt hozzá befolyásos volta, hogy az erdélyi püspökök nem bírták *Máramarost* maguknak visszaszerezni.[7]

Püspöki tevékenysége mellett számos okirat

[1] Az egyházm. Névkönyv szerint.

[2] *Fejér:* Cod. Dipl. V. 3. 511. l.

[3] Ezen nemzetség czímere, miként Csoma József kiderítette, *félhold és csillag* volt. Turul, VIII. 115.

[4] Ilyen azon levele, melyben ő: Lampertus (miseratione divina Agriensis episcopus) Egyházas-Szomolyát, mely Eger vidékén fekszik, mint anyai leány-negyedi örökét odaítéli Beéli Szilveszter özvegyének azon régi határokkal és szomszédsággal, melyekkel anyja bírta, sőt anyjának halála után birtokolta a nevezett özvegy is. (Kiadatlan. Az egri kápt. levélt.)

[5] *Cod. Dipl.* V. 3. 80 l.

[6] *Wenzel:* X. 41; *Fejér:* Cod. Dipl. VI. 1. 144. ll. V. ö. *Fejérpataky:* A kir. kanczellária az Árpádok korában. 147.

[7] *Wenzel:* V. 258; X. 396. 397. ll.

tanúskodik, melyek azonban magától érthetőleg, inkább csak átírt másolataikban maradtak fönn.[1]

Maradtak ránk azonban eredeti oklevelei is, és pedig főpapi pecsétének majd csak nyomaival, majd meg annak többé-kevésbbé jelentékeny töredékével. Hatszáz év választ el bennünket ezen levelek írásának korától, ezen messzekorszakból teljesen ép pecsétet még kívánnunk sem lehet, ha tudjuk, hogy püspökünk csupán az annyira törékeny fejér pecsét használatára vala jogosúlt.

Év nélkül Várda mellett kiadott parancsoló levele, melyben egy tolcsvai erőszaktevőt rendel színe elé, — zárlatán monorú pecsétének már csak «nyomait» hordozza magán.[2]

A magy. kir. országos levéltár diplomatikai osztálya nem egy levelet rejteget tőle, melyek közől három pecsétes.[3]

Az egri egyházmegye monografusa talán nagyobb hasznát fogja venni, mint én távolról és látatlanjában hinni tudom.

A nemzeti Múzeum levelestára is dicsekszik András püspök oly kiadványával, mely hasonmásra is érdemes, melyben a főpap Csenke-falút a szabolcsi főesperességhez tartozó *zalkodi*, minden szentekről nevezett egyház plébániai felsősége alá helyezi.

Ezen okirat immár nem kiadatlan, sőt szerencséjére oly szakférfiú kezén keresztül látott napvilágot, ki oklevél-közléseiben a hajszálig menő hűségnek híve.[4]

Püspökünktől örököltünk tehát eredeti okiratokat s így pecsétének motivumai sem lehetnek merően ismeretlenek.

Már Batthyány adott ki egy András-féle pecsétet,[1] melyről tévedés lenne azt hinnünk, hogy gyarló munka, mely a pecséttani követelményektől nagyon messze jár. Batthyány pecsétforrása az egri káptalan levelestára levén, módomban vala a másolatot az eredetivel összevetni és a mutatkozó eltérést körülményeimtől telhetőleg kiegyenlíteni. Az egykori egri nagy prépostot e részben is megilleti az elismerés. Pecsété helyére nem kell újat illesztenünk, hanem azt csupán néhány vonással kiegészítenünk.

A püspök ezen pecsétes eredeti és hozzá még kiadatlan levele által 1292-ben tizedügyben intézkedett és tett igazat a káptalan és a kassai plébános között. Kiállítása oly gondos és jellemző, hogy az «egri Monumenták», melyek azonban tudtomra még nem készülnek, alkalmasint hasonmásban is fogják adni. Őrzi az egri káptalan leveles tára.[2]

Függő pecsété, mely fejér-vörös zsinóron csüng, két szélén csúcsos, vagy mint mondani szokás: monorú. Egészben véve kisebb alakú, mint a hogy a rajzok elénk állítják. Az eredetinek hossza nem több, mint 5·5, szélességében pedig csupán 3·5 cméternyi.

A pecsét sérült részei nagy időről és a ki-

[1] 1275-ben káptalanának az elődei által elvett tizedeket adta vissza, mely *a)* 1306-ból az egri minoriták és *b)* 1307-ből *Márton püspök* átiratában van meg az egri káptalanban. — 1290. A kassai egyházat a főesperesi joghatóság alól kiveszi (*Imre* püspök 1382-iki átiratában bírja Kassa város levéltára. L. *Wenzel* V. 14. l.). — 1302. Bogáthi Istvánnak megengedi, hogy Olmera (Alméra) nevű falujában kápolnát építhessen. (*Márton* püspöknek 1307-ben kelt transsumptumában őrzi a budai orsz. levélt. V. ö. *Anjouk. Okmt.* I. 47. l.).

[2] *Zichy. Okmt.* I. 35. l.

[3] Hivatalos kimutatás szerint föltalálhatók 1304., 1413. és 2216. sz. alatt. Előttem még ismeretlenek.

[4] *Ifj. Kubinyi Ferencz:* Magy. tört. Emlékek I. 173. l.

[1] L. Leges Eccles. Reg. Hung. nagyszabású munkája I. 414. l.

[2] Levéltári jegyé: Numerus 21. Divisio 5. Fasciculus 1, frustum 3.

állott viszontagságok hosszú soráról beszélnek, hanem korának véső művészetére sem hoznak egészen szégyent. A püspök főpapi alakja s a ruha redőzete az elmosódás leszámításával alig hagynak maguk után kívánnivalót.

A pecsét belseje a szokott, körirata:

SIGIL. ANDREE DEI GRACIA EPI AGRIENSIS.

Van azonban Andrásnak másik pecsétje, melyet elismerésül *Kubinyi-félének* nevezünk, közlője Kubinyi Ferencz után.[1]

Ezen Kubinyi-féle pecsét alapvonásaiban megegyez az előbbivel, egészben pedig nem oly filigrán, hanem jóval nehézkesebb kivitelű. És noha teljesen épnek ez sem mondható, mégis arra hivatott, hogy a leglényegesebb pontban: a családi czímerben az elsőnek hiányát pótolja.

A sárga-vörös zsinóron lefüggő pecsét mezejének jobb oldalán, a püspöknek áldásra emelt karja alatt ugyanis fénytlövellő hatágú csillag látszik, mely Batthyánynál egészen hiányzik, helye azonban az eredetin is kivehető, mint kopási folt.

Nem hiányzott tehát egyik pecsétén sem. És e fényes csillag nemesi czímere levén, Fenena királyné kanczellárjának bölcsejére látszik vetni tájékoztató sugarait, s fölvetteti velünk a kérdést: mely egykorú család élt a csillag-czímerrel?

A heraldikai nyomok a Hunt-Pázmán nembeli Szent-györgyi főrangú család czímerénél állítanak meg.

Ezen családról tudjuk, hogy czímere *kék mezőben arany-csillag* volt;[1] fölvehetjük tehát annak lehetőségét, hogy András egri püspök a Szent-györgyi grófok őseinek és általában a Hunt-Pázmán nemnek ivadéka volt.

Hogy *Vilermus*-nak is hivatott volna, abban az egri egyházmegyei névkönyv téved.

II. Márton 1306—1321. 1306-ból püspökségének semmi nyoma, sőt még a következő évben is csak «megerősített» püspöknek mondja az egri káptalannak egyik kiadványa.[2]

Főpapi tevékenységének elég számos bizonyságát bírjuk leveleiben, melyeknek nem kisebb része másolat csupán. Sajnos, hogy eredeti levelei is többnyire pecsét nélkül valók.[3]

A káptalan iránt, mely őt püspökké választotta, hálját tanusítandó: egyháza kanonokjainak szabad végrendelkezési jogot engedélyez,[4] valamint szívesen enged a káptalannak abban is, hogy András püspöknek fölmutatott levelét átirassa és megerősítse 1307-ben.[5] Noha azonban Márton püspök megerősítette elődjének tizedbiztosító privilegiumát, később és a gyakorlatban mégis letért a jóindulatnak megkezdett ezen útjáról és a káptalannak «tiszteletes püspöki atyjával» tartós perlekedésbe kellett bonyolódnia.

Márton püspök engedni volt kénytelen; 1319-ben Tamás érsek ítélete következtében az abaújvári, borsodi, zemplényi, ungi és egervölgyi tizedeket pecsétes írásban visszaadja megrövidített káptalanának,[6] mely tehát méltán nagy becsben tartá Márton püspök leveleit és azok hitelességének hordozóját: pecséteit.

Mint püspököt egészen másképen jellemzik többi levelei:

[1] L. «Magy. tört. Emlékek» (Monumenta Hung. Hist.) I. a kötet végén 6. sz. alatt 1299-ik évből származó fönnebb említett oklevél pecsétje után kiadva.

[1] Nyáry Albert: A Heraldika vezérfonala 111., 121. 139., 156. ll.

[2] Anno M° CCC° septimo . . . «domino nostro Martino electo et confirmato in episcopum Agriensem» Anjou okmt. I. 142 l.

[3] Igy azon írásáról is hiányzik a pecsét, melylyel Egerben egy zsellér-telket, mely annakelőtte Edus mesterkanonok atyjáé, a János ispáné volt, — odaajándékozott 1307-ben sz. Ferencz egri fiainak. Kiadatlan az egri káptalan levelestárában.

[4] Tamás érsek 1315-iki átiratában u. ott.

[5] Ezen oklevél pecsétjét közöljük.

[6] Káptalani levélt. Num. 1. Div. 1. Fascic. 1. fr. 7.

1307. Bogáth István kérésére átírja elődjének 1302-ben kiadott levelét, melyben az almérai kápolna építése engedélyeztetett.[1]

1311. A Kaplon-nemzetségből származott Jákó újfalusi birtokát (Zemplén) az ő bizonysága mellett bocsátja leányának és vejének birtokába.[2]

1319. A közép-németi pálosoknak, kiknél Szent-László királynak ereklyéje őriztetik, — engedélyezi: hogy az odazarándokló híveknek negyven napos búcsút adhassanak.[3]

Kemény erélyességére vall, hogy 1318-ban nem hiányzott a kalocsai főpapi összejövetelről sem, melyben határozatba ment, hogy az egyházi vagyon megtámadói ellen, bárkik és bármely méltóságban állók legyenek, *mind a két kardot előveszik.*[4]

Pecsétének lenne hivatása, hogy tetterős alakjának föltüntetője legyen és a kevés adatokon túlemelkedőleg igazolja születési előkelőségét és személyes kiválóságát. Természetes, hogy ezen kívánságnak csak részben felelnek meg pecsétei, melyek az egri káptalanon kívül előfordulnak a hivatalos kimutatás szerint a budai orsz. levéltárban is.[5]

Milyen utóbbi helyen elhelyezett pecséteinek anyaga, nem tudom; az egri káptalaniakkal azonban beszámolhatok, mint a melyeknek elseje (1307) *vörhenyes barna*, a másodika (1319) *kifogástalan vörös*. Márton tudomásunkra az első vörös pecsétes egri püspök, mi bizonnyára sokat akar mondani azon körülménynyel szemben, hogy mellette találjuk a Fülöp nádor *lovaspecsétes* alakját «fejér-viaszba» nyomva 1323-ik évből.

Talán csak oklevéltárunk szegénységén múlik, hogy a királyi tanácsban való jelenlételét csak egy alkalomról jelezhetjük.[6]

Batthyány az 1307-iki fönnemlített káptalani pecsétet találta közlésre méltónak; de jó szándéka a vésőmester ügyességén jóval alább maradt, mint azt fönnebb láttuk. Különben a mester mentségére legyen mondva, maga a pecsétnyomó is durvább kivitelű és vésetű, mint volt az előbbi.

Körirata: ✠ S. MARTINI DEI GRA EPISCOPI AGRIEN.

A Márton püspök pecsétjén a püspöki alak a tojásdadalakú pecsét egész belsejét elfoglalja és főmotivumában az előbbivel teljesen összevág; dús redőzetű miseöltönyben, teljes főpapi díszben tűnteti föl birtokosát.

Az eltérés azonban szintén megvan és abban nyilvánúl, hogy oldalt a családi czímer hiányzik és helyét mindkét részről erős növésű, de lombnélküli növény foglalja el.

Vajjon ez tövis akar-e lenni? mely jelképezné, mely kritikus körülmények között jutott osztályrészeül a pásztor-bot hordozása; vagy dús ágazatú családfájának symboluma akar lenni? — nem tudom eldönteni.

Nem hiányzik azonban czímere sem, legalább annak nézem a körirat utolsó betűje után következő madár-alakot, mely oldalt fordúlva zsákmányra látszik törni.

Sas-e ez vagy karuly?

A kik sasnak néznék s egyszersmind Szt.-János után az egyházmegye symbolumának tartanák, azok határozottan tévednek; mert miként a káptalan pecsétei után tudjuk s nem egy püspök pecsétein még látni fogjuk, a sas, ha

[1] Orsz. levélt. kincst. oszt. NR. 1554.

[2] Atiratból Anj. okmt. I. 235. l.

[3] *Nagy Imre:* Anj. okmt. I. 531, 540. ll.

[4] Ezen egyházi zsinat, melynek püspöki szövetkezete különben első sorban a Csák-Máté-pártiak ellen alakult, márczius elején tartatott.

[5] És pedig 1307-ből kétszeresen is. L. ott 1321. és 1643. sz. sz. alatt.

[6] *Nagy Imre*: Anjoukori O. I. 277. l.

mint az egri egyház czímere szerepel, mindig dícssugaras fejjel ábrázoltatik.

Ez családi jelvény, ha sas: a Bors-Miskolczok sasa; ha turul: a Kaplony-nemzetség karulymadara. És ha kettő között kell választanunk, az utóbbié.

Dr. Szendrei a *Miskolczi*-nevezetűeket viszonyba hozza a Bors-Miskolcz-nemzetséggel.[1] De ha neki igazat adva, a fejedelmi családot a püspök idejében nem tartjuk is kihaltnak, mindenesetre nem tarthatjuk többé dinasztának, holott az országos felfordúltság ilyennek választását javallá a káptalannak.

Fönnebb tett pecséttani észrevételünk elég annak igazolására, hogy a káptalan csakugyan ezen parancsoló körülmények tudatában hajtotta végre a püspokválasztás ránehezedő kötelességét.

Hogy a Márton püspök pecsétén látható madár csakugyan a Károlyiak őseinek czímerét képviseli-e? szintén bizonytalan föltevés marad; de nem valószinűtlenebb, mint ha a *sas*-os czímerek tulajdonosai között keresném a Márton püspök atyafiait.

Hogy az Anjou-uralom nem volt vészes a Kaplony-nemzetségre, nem kell vitatnunk.[1] És maga a püspök is, midőn a fönnemlített esetben egy Kaplony-nemzetbelinek bevallását írásba veszi, püspöki tisztén kívül eső bizodalmas ügyben járt el.

KANDRA KABOS.

[1] *Turul* 1884. évf. 142. stb. l.

[1] L. *Géresy Kálmán*: A Kaplyon nemzetség és a régi Károlyiak. Gróf Károlyi Oklevéltár I. VII. l.

A NÉGYESI SZEPESSY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Első közlemény.)

A több századon keresztül díszlő, mostanában is kiterjedt Szepessy család leszármazását tisztába hozni, legalább a mennyire azt szerény viszonyaim engedik, egyik feladatommá tettem, és mint a család egyik igénytelen tagja, azt kötelességemnek is tartottam.

Megjegyzem ugyan, hogy én csak a Borsod vármegyei négyesi Szepessy család leszármazását szándékozom hiteles adatok alapján a XVI. század közepétől kezdve összeállítani, mind azon által, miután ezen kort megelőzőleg is számos adattal rendelkezem, röviden közölni fogom azokat, előre kijelentvén, hogy nem csak szívesen veszem, hanem egész őszinte bizalommal fel is kérem a Szepessy család minden egyes tagját, hogy családunkra vonatkozó, s közzé tett adataim hézagait betöltő, netaláni okmányaikat akár másolatban, akár pedig lemásolás végett eredetiben velem közölni szíveskedjenek.

Annyi bizonyos, hogy a «*Szepes*» név nemzetünk legrégibb történetében is előfordul. Béla király névtelenje emlegeti a *Szepes* erdőt, a Szt. László királyunk által telepített N.-Várad egyrészét «*Szepes várnak*» hívták. Mennyiben állanak azonban ezen elnevezések vonatkozásban a Szepessy családdal vagy a régi — Biharmegyében fekvő »*Szepes*» községgel — melyből a család a világ mind a négy tájéka felé mintegy kirajzott, az mind ez ideig kinyomozható nem volt.

Bunyitay Vincze a nagyváradi püspökség történetében adatokat közöl, melyekből az tünik ki, hogy Szepes község már a XIII. század elején létezett, s azt egy kiterjedt — s a mennyiben szép kőegyháza is volt — vagyonos család bírta.

A hagyomány szerint a nemzetség Zoárd vitéztől származnék, de azt semmiféle történeti adattal nem lehet bebizonyítani.

Miután azonban Árpád a dorogmai átkelőnél Ohat kun vitéznek nagy darab földet adományozott, s viszont az is bizonyos, hogy a Zoárd-nem a Berettyó mellékét foglalta el, igen valószínűnek tartom azt, hogy az Ohat vitéz és a Zoárd-nem birtokai között fekvő, *Ebes* és *Szepes*, hajdan népes községek, most puszták, — területét is az Árpáddal bejött kunok szállották meg, s azok egyikétől származhatott az *Ebesi* már kihalt, másikától pedig a még most is élő — *Szepessy* család.

Mikor nyerte a család Szepes vármegye és a Kornis családéhoz hasonló czímerét, azt kinyomoznom nem sikerült, és azzal, miután Nagy Iván már úgy a nemesi valamint a bárói czímert is közölte, most nem foglalkozom.

Oklevél-kivonatok a Szepessy-családról.

1232—37. években Szepes községnek egy János nevű lelkésze volt, a ki évenkint 16—18 garas tizedet fizetett. (Bunyitay V. N.-váradi püsp. tört. III. 312.)

1246. Az egri káptalan bizonyság levele szerint Kinizsi Chazar és István eladják Abaújmegyében fekvő Füged nevű birtokukat Jakab és Ivánkának a Mátyás fiainak és Szepessy Rugach unokáinak. E szerint Rugach a XII. század közepe táján III. Béla király idejében élhetett. (Árp. új okm. VII. 212.)

1261. Az egri püspökség részére IV. Béla király által kiadott másod alapító-oklevél szerint a püspökség Hejczei (Abaújm.) birtoka határos volt Szepessy Imre és Szaloki János földjével. (Adatok az egri egyházmegye történetéhez 1886. évi f. III. füzet és az 1887. évi II. kötet 151.)

1289. A nagyváradi conventnek azon bizonyság levelében, mely szerint a Szent-jánosi Páznán ivadékai Thurna nevű birtokukat Rafain bánnak eladták, Szepessy István a Nakt fiának mondatik. (Árp. új okm. IX. 507.)

1313. I. Károly király a Szepessy István, — Illés comes fiának, a magyar és tótországi keresztesek mestere között fennforgó ügyét elhalasztja. (Anjoukori okm. I. 298.)

1315. Zakuli Imre comes özvegye Zakul birtokot Szepessy Mihálynak, — Pál fiának, — sógorának és két leányának, — Katának és Letének, a ki még hajadon — adja; — de ha Lete leánya férjhez megy, akkor Zakul egészen a Mihályé és felesége, Katáé legyen. (Orsz. levéltár dipl. 30600.)

1332. Az egri káptalan I. Károly királynak jelenti, hogy Zeleméri Mihály a Csete fia Sándorral és fiával folytatott perben Salamon és Zelemér nevű Szabolcs v. megyei birtokok határainak helyes kijelölésére, esküjét letette. Ezen okmányban előfordul Szepessy Iván fia András, és Szepessy Nock fia Booch (Anjoukori okm. II. 596.)

1342. Az egri káptalan jelentésében a Tamás erdélyi vajda és Dózsa nádor fiai között fennforgó ügyre vonatkozólag — előfordul Szepessy Kölcsének Pál nevű fia. (Anjoukori okm. IV. 230.)

1357. évben Szepessy Jakab későbbi országbiró Stephkfalvi, máskint Raggolchi Hannus fiának Detrének volt a fia, leánya Margit 1393-ik évben Ruszkai Izsip fiához Lászlóhoz ment férjhez. (Századok 1872. 670.)

1363. Ábrahám mester váradi kanonok és Szepessy Moch fia Benedek és többen Dózsa nádor leány testvérétől származván, nagyanyjuk quartalitiumát követelik. (Turul 1891. 76.)

1364. Szepessy Jakab mester már mint nádori protonotarius jelenik meg. (Zichy okm. III. 231. sz.)

1371. Stanizlói Scolastika Szepessy Istvánnak, a Jakab fiának, a neje. (Orsz. levéltár dipl. 5972.)

1371 80. Szepessy Jakab a Gróf Zichy és Gr. Károlyi codexekben foglalt számos okmányok szerint országbiró. Valjon azonban ezen Jakab az ősi Szepes nemből származott-e, vagy önmaga emelkedett fel, s mint Szepes vármegyei származású vette fel azon nevet, még eldöntendő.

1374. János, István fia, — a ki viszont Ivánnak a fia; Miklós — András fia, — István és Ábrahám a Jakab fia; — a ki a fentebb említett Iván fia, — Szepes községbeli nemesek, a Zaránd vármegyei Egyházas-királyi nevezetű birtokot, Sarkadi Demeternek haszonbérbe adják. (Orsz. levéltár. dipl. 30129.)

1397. Jordán a Chank fia dobokai archidiaconus, János a Jakab comes fia a Bubek családdal együtt szerepelnek a Szepes vármegyei Réthi birtokon. (Lelesz. sub. Nr. 10.)

1403. János a Szepessy Jakab orsz. biró fia zágrábi püspök, a kalocsai érsekséget nem volt hajlandó elfoglalni. (Századok 1890. 489.)

1408. Szepessy László, a János fia kérelme folytán, bizonyos Szepesi jobbágyok megsebesítése miatt, Szepessy Mihály és Imre, az Ábrahám fiai ellen vizsgálat rendeltetik. (Lelesz. fasc. 8. actor. Nr. 3. 1408.)

1409. Szepessy János a Thakosy fiág kihaltával a szatmármegyei Papos helységbe kir. adomány mellett beigtattatik. (Nagy Iván X. k. 667. lap.)

Szepessy György, Szentmihályi György ellen bizonyos (polyánkai) jobbágyok miatt pört folytat.

Szepessy János neje Chernavodai Ilona egyezkedik Chernavodai Györgygyel Papos szatmármegyei birtok felett (Lelesz.)

1412. Ábrahám de Scepus fia Imre, kinek neje Vásári Anna (1412. évben) fia János, ennek fiai Imre és Miklós (1492. évben) (kismartoni herczegi levéltár Rep. 33. A. i. NB.)

1414. Szepessy András Hrussói várnagy. (Orsz. levéltár dipl. 10206.)

1416. Szepessy László a János fia által Saranghi Miklós ellen indított ügyben vizsgálat rendeltetik. Szepessy Péter a Herich fia Biharmegyében. (Lelesz. és Fejér Cod. dip. X.)

1417. Szepessy András Hrussói várnagy, kinek fia János. (Orsz. levéltár dipl. 10561.)

1422. Zakoli Imre és családja perel Szepessy Lászlóval, a János fiával, viszont László is perlekedik a Zakoliakkal, továbbá Báthory István, és Figedy Lőrinczczel. (Leleszen a megfelelő évszámok alatt.)

1423. Vizsgálat rendeltetik Szepessy István az Ábrahám fia ellen, a ki Mikepércsy Lászlóné, Szepessy Dorottyát, s ennek több testvérét, Zepes, Poch és Ebes falvakban lévő birtokaik élvezetében háborgatja. Ugyancsak vizsgálat rendeltetik Szepessy Imre fiai ellen, mert a Pérchy László, Benedek és Péter vásári birtokán lévő halfogóból a halat elhordották s több ebesi és pérchi jobbágyaikat elfogatták. (Turul 1887. évf. 126—26 lap). A Szepessy Imre fiai István, János és Mihály. (Lelesz M. 108. fasc. 23. Act. Nr. 8.)

1424. Szepessy László ellen vizsgálat tartatik. (Lelesz. Z. Fasc. 24. Act. 25.)

1425. Szepessy Lászlónak a János fiának neje Chernavodai Klára. (Lelesz. Act. 39.)

1426. Szepessy Benedek fia János, ennek gyermekei, Dorottya és Anna. (Lelesz actr. Nr. 12.)

1433. A Szepessy László, János fiának a fiai, Albert, István, Péter és Illés eltiltják atyjukat az ugornyai rész jószág elidegenítésétől. Ugyancsak most nevezett László, továbbá Szepessy István az Ábrahám fia ellen perel a Kállay, Csaholyi és Telegdy család. (Lelesz. Fasc. 5 és 1.)

1435. Gyulai István kanonok Szepessy Lászlót és Miklóst megosztoztatja az éradonyi birtokon. (Bunyitay V. Nagyváradi p. tört. II. 129. lap.) Szepessy János fia László, Mátyás fia Miklós osztoznak az éradonyi és ragáldi birtokon (Gr. Károlyi okm. II. 162.)

1438. Szepessy László, a János fia, Albert a László

fia, nászhozomány miatt perelnek Adonyi László özvegyével, Márthával. (Lelesz Actr. n. 5. 25.)

1440. Pérchi Miklós perel Szepessy László és Istvánnal, továbbá a Szepessy Imre fiaival János és Mihálylyal. (Turul 1887. 127. l. Lelesz. actr. Nr. 6.) Szepessy Lászlónak a budai vár Olasz utczájában egy háza van. (Orsz. levéltár dipl. 13588.)

1441. Szepessy László fiai, u. m. Péter, István, Illés, László, Demeter és Imre, — továbbá osztályos rokonai, István az Ábrahám fia, László a Mihály fia — János és Mihály az Imre fiai — perelnek Pérchi Miklós ellen. (Orsz. levéltár dipl. 30803. — Lelesz Actr. Nr. 2. és S. Nr. 3.)

1444. Szepessy László a budai országgyűlési végzéseket aláírja (Nagy Iván. X. 668.)

1446. Szepessy László Bihar vármegye alispánja (Századok 1889. 123.)

1447. Szepessy László a Hunyadi Jánostól nyert biharmegyei Vásári és Keszi birtokba bevezettetik. (Bunyitay V. Nagyváradi p. tört. II. 201. l.) Ugyan csak ellene perelnek a Csapi és Kusalyi Jakchok. (Lelesz. actr. Nr. 4.)

1449. Szepessy Péter és István a szatmár vármegyei Király-Darócz, Császló, Saár, Homok és Sziget községekbe beigtattatnak. (Nagy Iván X. 668.) Hunyadi János Szepessy László budai várnagynak Hrabor beregmegyei községet adományozza. (Orsz. levéltár dipl. 29267—68. — Lelesz. actr. Nr. 1, 11 és 17.)

Ugyancsak Szepessy László perel Vetéssy Miklós, Zólyomi László és Tamással (Lelesz. Nr. 15 és 33.) Ugyanezen évben kapja a kormányzótól a Biharmegyében fekvő Apáthi és Vasad faluknak a felét.

1450. Szepessy Mátyás és neje Abaházi Ilona perel a Pike és Abaházi családokkal az Abaházi birtok miatt (Lelesz. P. 54.)

1450. V. László király Egyek, Bodács, továbbá Ohatnak felét Szepessy Lászlónak (János fiának) Debrői Imrének és Guthi Jánosnak adományozza. (Gr. Károlyi okmánytár II. 294. l.) Ugyanezen évben megerősíttetik nevezett László a Vásári és Keszi birtokokban; de a bevezetésnek Szepessy János ellene mond. (Orsz. levéltár dipl. 29279.)

Szepessy Ferencz ezen évben Gömör vármegye alispánja; Urbánfalusi Szepessy László pedig megveszi pazdicsi Koporcz Miklóstól Komlós és Németfalusi birtokát Sáros vármegyében. (Orsz. levéltár, Csánki pecsét jegyzéke; és Lelesz. V. 36.)

1454. Szepessy László bereg vármegyei Fejércsei birtok miatt perel Charnavodai Egid ellen. László fia, Istvánnak a neje, endrédi Zoárdi Margit perel Apagyi János özvegyével Esztháry Katával az Álmosdi (Bihar m.) birtok miatt (Lelesz. Nr. 51 és 27.) Ezen László fia Istvántól származnak az endrédi Szepessyek.

1455. Szepessy László V. László király beleegyezésével elcseréli Ohat, Egyek és Bodács nevű birtokait Bajomi Istvánnal a Naprad és Gaád nevű birtokokért. (Károlyi okm. II. 305.)

1456. Előfordul egy betlenfalvi Szepessy is. (Orsz. levéltár N. R. A. 828— 3.) Szepessy Miklós a László fia eltiltja Kecheli Pétert, hogy Bihar vármegyei szigeti részét Hunyadi Jánosnak vagy az ő városának Debreczennek eladja. (Lelesz. Actr. 22.)

Ugyanezen évben betlenfalvi Szepessy Gergely és testvére V. László királytól czímeres nemeslevelet kap. (Turul 1892. 55.)

1458. Szepessy Lászlót Losonczi Bánfi István bizonyos dolgok visszaadására kötelezi (Orsz. levéltár dipl. 29763.)

1459. Szepessy Miklós a László fia, János unokája, bevallást tesz Szakoli Miklós részére Szoboszlón. (Nagy Iván X. k. 668. l.) Szepessy László érdekében vizsgálat tartatik Czudar Jakab ellen, az emberei által elkövetett erőszakoskodások miatt. (Lelesz. Nr. 4 és 5, 50.)

1461. A Szepessy László gyermekei: Illés, Péter, István, Demeter, Miklós, Hedvig és Dorottya, Szapolyai Miklós, mint választott biró előtt egyezkednek, illetve osztozkodnak Szepessy János és fiai Imre, Miklós és Jánossal. (Lelesz. actr. 10 és 1454 actr. 27.) Ugyanezen évben fordul elő Urbánfalvi Szepessy Lőrincz. (Lelesz 5, 60.)

1462. Szepessy István és neje Zovárdy Margit perel Károlyi Lászlóval a néh. Demeter fiával. (Lelesz. Nr. 32.)

1464. Mátyás király egy vasadi telket Szepessy Péternek adományoz. Szepessy Bálint cserépi várnagy Dorogmán zálogos birtokot bír. Szepessy László özvegye Bizdedi János leánya Potentiána Csebi Jánossal perel a zemplénmegyei Füzesir miatt. (Orsz. levéltár dipl. 24839 és Lelesz. actr. Nr. 12.)

1465. Szepessy István Ujhelyi Jánossal perel. (Lelesz. Nr. 16.)

1466. Szepessy Miklós és Demeter valamint az utóbbinak neje Motuchinai Margit perelnek rozsályi Kun Jakab fiaival több birtokok miatt. (Lelesz. actr. Nr. 55.)

1467. Szepessy (Kis) Mihály Bihar v. megye alispánja. (Orsz. levéltár dipl. 16576.)

1470. Szepessy Péter és Miklós a néh. László fiai Szepes és Vasad birtokok felett egyezkednek. (Orsz. levéltár dipl. 29300, továbbá 1686. Nr. 4, 5° 12. N. R. A. 1754. Nr. 10.)

1476. Szepessy Péter, Miklós és Demeter perelnek Bagi György és Hetei Gáborral Ugornya és Gergely birtokok miatt. (Gróf Károlyi okmányt. II. 442. lap és Leleszi convent.)

1479. Báthory István országbiró több peres ügyet, a többek között a Szepessy Miklós, Péter és özv. Szepessy Demeternéit elhalasztja. (Gróf Károlyi okm.-tár. II. 478. l.) Szepessy Bálint cserépi várnagy. (Orsz. levéltár dipl. 18168.)

1480. Thakosy György és társai perelnek Szepessy Péter és Miklós, továbbá az István fiai — János és Miklós ellen, több birtok miatt. (Lelesz. Actr. Nr. 15.)

1482. Néh. Szepessy László neje Atyai Katalin. (Lelesz. actr. 8.)

Szepessy Mihály perel a budafalviak ellen. Zombori Antal Szepessy Mihálylyal úgy egyezkedik, hogy azon esetben, ha mag nélkül halnának el, Antalnak Zombori, Mihálynak pedig Ebesi birtokaik egymásra száljanak. (Orsz. levéltár dipl. 18594 és 18648.)

1484. Szepessy Mihály és neje Elefánthy Kata panaszkodnak Szilva Biby Lukács hatalmaskodása miatt. (Orsz. levéltár dipl. 18996, továbbá 19329 és 20460.)

1486. Kata a veskoczi Szepessy András özvegye nyugtatja Szepessy Jánost, hogy őt női hozományára vonatkozólag teljesen kielégítette. (Lelesz.)

1488. Özv. Szepessy Jánosné szül. Chernavodai Ilona és fiai Imre és Miklós perelnek többed magukk-

kal Csernavodai Egid a néh. Jakab fiával több birtok miatt. (Lelesz. Nr. 10.) Ugyanazok bevezettetnek a Halmii (Beregm.) uradalomba. (Nagy Iván X. 668. l.)

1490. Szepessy Mihály és Péter húsz év óta vannak ellenséges viszonyban a Szepessy János fiaival Imrével és Miklóssal. Kölcsönösen hatalmaskodnak egymás ellen, s felégetik házaikat és takarmányaikat. (Bunyitay Nagyváradi püsp. III. 313. l. továbbá Lelesz. Actor 1494. 8.)

1492. Széchenyi Makó Katalin a Szepessy András özvegye. (Orsz. levéltár dipl. 19816.)

1493. Péter László fia — Miklós az István fia perelnek Chernavodai Annával. Szepessy Miklós neje Pochai Kata. Szepessy László és Tamás perelnek a Surányi családdal, a Kerekegyházi és Surányi birtokok miatt. (Lelesz. Nr. 10, 25, 39.)

1494. Mihály a néh. László fia, Péter a másik László fia, perelnek Miklós és Imre a János fiai, — továbbá Tamás a néh. Demeter fiaival Szepes, Ebes, és Páczi birtokok miatt. (Lelesz S. 108.) Szepessy Tamás a Péter fia perel. Lelesz E. 61. Nr. 15.) Szepessy László fia, Mihály, Szepessy László fia, Péter — János fiai Miklós, Imre, — László fia Demeter, ennek fia Tamás perelnek. (Lelesz Nr. 8.)

1495. Szepessy Mihály és Tamás a Péter fiai. Tamás a Demeter fia, János a néh. István fia, továbbá Szepessy Miklós a néh. István fia, perelnek Thakossy Mátyással. (Lelesz. Nr. 40.)

1496. Szepessy László nejével Ujhelyi Ágotával és Ujhelyi Lászlóval Szatmárm. Czégény, Czeke, Istvándi, Kis-Szekeres, Fülesd, Kölcse és Milota helységekbeni birtokaira adományt nyer. (Lelesz. Act. 16.), Szepessy Miklós a nagyváradi püspök ladányi jószágának felügyelője. (Orsz. levéltár dipl. 20399.)

1498. Thakossy Mátyás és Antal, Ártándi Tamás, Derencsényi Péter és Vetéssy Márton perelnek a Charnavodai kuriáért Miklós és János, néh. endrédi Szepessy László fiai, továbbá László a néh. Szepessy Miklós, valamint Gergely a néh. Péter fia ellen. (Lelesz. Actr. Nr. 14.)

1500. Szepessy Péter leánya Ilona előbb Nátafalvi Csontos Andrásné másodszor Kasuch Jánosné. (Lelesz 3. kötet.)

Szepessy László, Péter és Imre a néh. Szepessy János fiai többed magukkal perelnek a Surányi és más családok ellen. (Orsz. levéltár fasc. 305. Nr. 2. N. R. A.)

1505. Szepessy János Szatmár vármegye követe volt. (Budai Polg. Lex. III. 320.)

Tárkányi Gáspárné Szepessy Petronella, Sztáray Jánosné Szepessy Sára, a néh. Szepessy János leányai, a ki István fia volt, továbbá özv. Kerepeczy Pelbartné Szepessy Kata néh. Miklós leánya, a ki István fia volt, Erzsébet néh. István leánya, a ki János fia, a ki ismét István fia volt, osztozkodnak néh. Szepessy György számos birtokai felett. (Orsz. levéltár F. 1711. Nr. 16. N. R. A.)

1507. Csicseri Ormos Imre és néh. Szepessy Miklós gyermekei László, Tamás, Zsófia, Anna tiltakoznak az atyjok után maradt Csaródai birtoknak Szepessy Imre általi elidegenítése ellen. (Lehoczky. Beregm. monogr. III. 187. l.)

1510. Ilona a Szepessy Miklós özvegye. (Orsz. levéltár dipl. 22024.)

1511. Veskoczi Szepessy Vid és neje Krisztina Veskoczi birtokukat Haraszthi Andrásnak eladják. (Lelesz.)

1514—15. Endrédi Szepessy János Bihar vármegye alispánja. (Ifj. Bölöni S. levéltára. Orsz. levéltár Paulini 1. 1. N. R. A. 847. 44.)

Szepessy János özvegye (Veskoczi) Minaji Ilona ungmegyei birtokok miatt perel. (Lelesz.)

1516. Szepessy Gáspár, továbbá Thali Albert a néh. Szepessy Zsófia és Mátyás (Veskoczi) leányának a fia, Veskoczi jussát és ungvári házát Homonnay Jánosnak elzálogosítja. (Lelesz.)

1517. Szepessy Miklósné Ilona, a Szepessy Bálint leánya örökül bevallja Petneháza és Gyulaháza (utóbbi Borsodm. t. Szederkényben fekszik) birtokait leánya Katának kerepeczi Pelbártnénak. (Lelesz.)

1520. Szepessy János Bihar vármegye alispánja. (Károlyi okm. III. 125.)

1521. Szepessy János Bihar vármegye alispánja. (Károlyi okm. III. 132.)

Ugyanezen évben a Dobók a váradi püspököt, Perényi Pétert és Gábort, Pálóczy Antalt és endrédi Szepessy Jánost birtokaik elidegenítésétől tiltják. (Orsz. levéltár dipl. 23557.)

1524. Szepessy János bihari alispán. (Orsz. levéltár Paulini 1. 1. N. R. A. 847. 44.)

Ruszkai Dobó Ferencz panaszkodik Perényi Imre nádor, Perényi Gábor és endrédi Szepessy János ellen hatalmaskodás miatt. (Országos levéltár dipl. 26693.)

1525. A budai káptalan endrédi Szepessy Jánost a Dobók érdekében perbe idézi. (Orsz. levéltár dipl. 25020.) Szepessy László. (Ugyanott dipl. 24102.)

1536. Károlyi Zsigmond és Gábor többek között Szepessy Istvánt is megbizottul vallják. (Károlyi okm. III. 201.)

1542. Szepessy István perel Bajoni Benedekkel. (Orsz. levéltár dipl. 22024.)

1544. Négyest bírják Mátyás, Miklós, György nemesek, de György ezen kívül bír Lövőn is. (Orsz. levéltár Borsod várm. dicális lajstrom.)

1545. Szepessy Zsófia Rozsályi Kun Lukácsné volt. (Szirmay Szatmár várm. II. 275. l.)

1546. Endrédi Szepessy Istvánt beigtatják Beregmegyei Fejércsei birtok részébe. (Lelesz.)

1547. Endrédi Szepessy István perel Török János, Serédi Gáspár, Dobó István és Domonkossal (Lelesz). Endrédi Szepessy János és István néh. István fiai perelnek Dobó Ferenczczel. (Orsz. levéltár N. R. A. 804. Nr. 48.)

1548. Szepessy György és István a néh. István fiai perelnek Dobó Ferenczczel. (Orsz. levéltár F. 805. Nr. 24.)

1549. Surányi János és Miklós idéztetik endrédi Szepessy István gyermekeit, Györgyöt és Katalint, Szepessy Miklós leányát, Kerepeczi Pelbárt özvegyét, továbbá Szepessy Ilonát, Silindi Jánosnét a Szepessy Gergely leányát, a Fejércsei birtok miatt. (Lelesz. Fasc. 2. Nr. 7.) Szepessy László szepesi részét Szepessy Katára iratja által. Szepessy György és István a néh. István fiai perelnek Dobó Ferencz és társaival. (Orsz. levéltár fasc. 821. Nr. 4.) Néh. Szepessy László leányai Ilona és Anna egyezkednek Guthi Miklós és a Pártháziakkal. (Orsz. levéltár N. R. A. fasc. 1562. Nr. 50.) Szepessy Ferencz és Hodossy Agatha között egyezmény köttetik Portelek és Rohod Szatmár m.

birtokok felett (Lelesz). Anna és Ilona többed magukkal perelnek. (Orsz. levéltár N. R. A. 117.)

1550. A Surányi Charnavodai, Tárkányi, Thegzes családok és Szepessy Zsófia, a Miklós leánya egyezkednek Darócz, Homok, Lázár és Sziget szatmármegyei birtokok felett. (Orsz. levéltár N. R. A. fasc. 1567. Nr. 55.)

1551. Szepessy Kata Kerepeczi Pelbártné a néh. Miklós leánya és saját leánya Kerepeczi Fruzsina perelnek György és István a néh. István fiai ellen, a ki viszont István fia Jánosnak volt a gyermeke. (Orsz. levéltár 7. 1717. Nr. 15. N. R. A.)

1552. Szepessy György, Ferencz, László, Sebestyén birtokosok Biharmegye Szováth, Bodoháza, Ebes, Szepes, Boldogfalva és Pácz községeiben. (Orsz. levéltár 1726. táblai per. és a dicalis lajstrom.)

1553. Szepessy Sára Esztári János özvegye. (Orsz. levéltár fasc. 481. Nr. 32. N. R. A.)

1559. Antonius Szepessy de Négyes erectioni metarum contradixit. (Jászó Prot. E. 34.)

1564. Szepessy Anna győri Görbedi Lászlóné, néh. István leánya, a ki János fia, a ki István fia, a ki László fia, továbbá Szepessy Katalin, Kerepeczi Pelbártné a néh. Miklós leánya, a ki István fia s ugyan azon Lászlónak unokája perelnek a Charnavodaiakkal beregi és ugocsai birtokok miatt. (Orsz. levéltár F. 1571. Nr. 25. N. R. A.)

* * *

Szükségesnek látom megemlíteni, hogy egy birtokomban lévő mult századi halotti beszéd szerint Eger várának 1552-ik évi védelmében a Szepessy családnak kilencz tagja vett részt, s ezek közül ketten, György és Péter, maradtak életben s állítólag ezektől származnak a mostani négyesi Szepessyek.

Annyi bizonyos, hogy a XVI. század második felében 1570-ik évtől kezdve Borsod vármegye területén a Szepessy családnak hat férfi és két női tagja tünik fel. Ezek voltak Péter, György, Pál, Mihály, Kristóf, Miklós, Erzsébet és Katalin. Minő rokoni összeköttetésben állottak azonban ezek egymással, ez időszerint még adataim hézagossága miatt meg nem állapíthatom.

Erzsébet 1578-ban megidézteti Négyesy Mátyást egy «Csik» nevű Mályi jobbágya végett (Borsod vm. jkve).

Katalin előbb Bogáthy Kristófné, újabban férj. Vámosi Gombos Gergelyné 1592-ik évben az atyai ingó és ingatlan jószágok kiadása iránt megidézteti Szepessy Györgyöt. Ebből úgylátszik testvérek voltak. (Borsod vármegye jegyzőkönyvei).

Kristóf 1593-ban szendrői prefektus. (Borsod vm. jkvei.)

Miklós. Együttesen perel Péterrel, Pál ellen, (mindhárman négyesi birtokosok), ezenkívül 1592-ben Györgyöt is idézteti. (Borsod m. jkvei.)

Mihály 1578-ban Pál által idéztetik. (Ugyanott.)

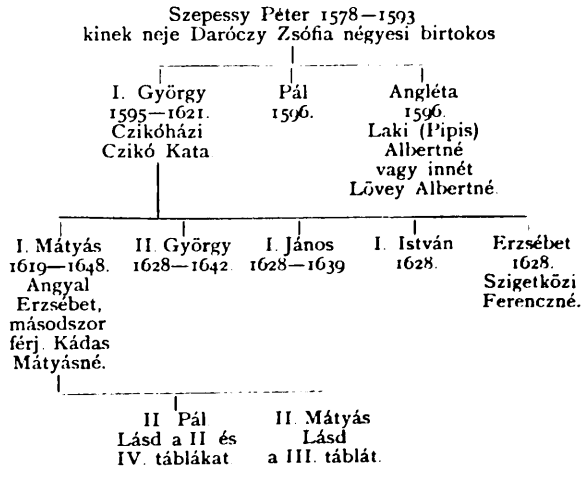
György több irányban is perlekedik, s 1590-ik évben idézteti Szepessy Péter négyesi birtokos társát, s Katalin által maga is perbe fogatik. (Borsod vm. jkvei.)

Pál. Már 1570-ik évben előfordul s több irányban perel. 1596-ban már csak özvegye szerepel. Neje Borsodi Ágota volt, a kitől Katalin leánya született, ez utóbbi Négyes, Darócz, Szomolya és Noszvaji birtokait 1601-ben férjének Deák Péternek 1000 frtért bevallja. (Borsodm. jkve és Lelesz. Libr. 15. fol. 77.)

Végül *Péter* lévén a négyesi Szepessyek első okmányokkal igazolható őse, ennélfogva leszármazóit az I. sz. alatti táblán tüntetem fel.

Minekelőtte azonban tovább mennék, ki kell jelentenem, hogy alapos okom van azt hinni, hogy ezen Péter fia volt egy id. Péternek s unokája azon endrédi Szepessy Györgynek, a ki az 1552. évi biharmegyei dicalis lajstromokban előfordul. Az erre vonatkozó okmányoknak vagy a Leleszi vagy az Országos levéltárban kell lappangniok, és pedig a peres iratok között, s ha azok előkerülnek, pedig nem lehetetlen, akkor a Szepessy család leszármazását szakadatlan sorrendben III. András király korától kezdve le lehet hozni.

I. Tábla.

N. Szepessy Béla.

VEGYES.

A goroszlai csatában elnyert zászlókról.

Nagyon helyesen tette e folyóirat t. szerkesztője, hogy a czímben említett 1601-iki erdélyi hadi zászlók színnyomatú rajzait s ismertetésüket a *Turul* legutóbbi füzetében közrebocsátotta. A drezdai zászlós-codexek ábrái és tartalma reánk nézve valóban ritka érdekkel bírók, — valódi culturtörténeti, sőt részben heraldikai csemegék. Hanem a közzétett ismertető szöveg némely homályos állítása, nem egészen helyes katonai számarány-combinatiója és egy szerintem mindenesetre téves czímer meghatározása ellen néhány magyarázó észrevételt s tárgyilagos helyreigazítást kell tennem.

I. A 10. l. olvassuk: «Az e codexben lefestett 110. erdélyi zászló, ha alakra épen nem is, *de színeinek összeállításában mind különböző*». (Ezt mi katonai szempontból természetesnek, s a kor szokásaihoz képest teljesen szabályszerűnek találjuk; a miről mindjárt alább.) Továbbá ugyancsak e tárgyra nézve írja Mika Sándor úr a 11. lapon: «A zászlószíneknek *heraldicus jelentőséget tulajdonítani nem lehet.* (Nem bizony; de, hogy *miért nem?* azt elmulasztotta kifejteni.) Minden képzelhető színt feltalálunk önállóan és a lehető legváltozatosabb combinatiókban.»

E sokféle szín- és változatos beosztás, csíkozat stb. combinatióinak kulcsát nem a *heraldica*, hanem a *tactica* szolgáltatja kezünkbe. A zászlók azon korban nem «*jelzői*», hanem *sorakozási* czélokra használtattak, — a mellett, hogy mint szúró kopiák, az illető zászlótartónak szükség esetében fegyverül is szolgáltak, a mire számos nagyérdekű példát tudnánk felhozni: hogyan szúrta és törte bele a zászló rudját a kurucz lovas-zászlótartó a német mellébe! . . . De ez most ide nem tartozik. Azonban nagyon is ide tartozik annak tudomásúl vétele, hogy a magyar (s török, tatár, kozák és lengyel) hadcsapatokban a Szapolyay-kortól le egészen a szathmári békekötésig, — sőt részben még Mária-Therézia koráig, — minden önálló tacticai egységnek saját lobogójuk volt. E harczászati egységeket pedig, az ezredalakulások óta a «*seregek*» (századok) képezték. Minden századnak meg vala a maga külön zászlaja, és pedig nálunk a lovasságnál (a törököknél a gyalogságnál is) alakra nézve mindig ú. n. «*fecskefarkú*» lobogó, mely alakot a keleti népek nagyon kedveltek. Lévén pedig minden «*ezer*»-ben (regiment) előbb 12, utóbb 10 «*sereg*», s magának az ezernek egy fő- vagyis ezred-zászlaja (nagy, díszes, aranyos zászló) a testőr-századnál; s a mellett 11 (illetőleg utóbb 9) kisebb, század-zászlaja: *ezen utóbbiak mindegyike szánt-szándékkal más-más színváltozatok szerint vala összeállítva*, abból a világos katonai czélból, hogy mikor az ezred ütközetbe megy, kibontakozik, s roham közben a tacticai egységek egymással összekeverednek: a mint az újra egybegyülekezésre, helyresorakozásra felhívó dob-, síp- vagy trombitajel fölhangzik, — legelőször is a zászlótartók állnak fel a körülöttük lévőkkel a kijelölt helyekre, mire aztán minden katona jól ismervén a maga seregének zászlaját: a hol ezt látja fellobogni, odasiet, helyére áll, s így a századok sorakozása zavar nélkül, gyorsan mehet végbe. Az ezredzászló magasabb rúdon állt, s a századzászlók fölött, az arczvonal közepén, az ezredparancsnok előtt lobogott; az ezredbeli katonák természetesen azt is ismervén, — ekként bármily kavarodás esetében is, könnyen föltalálhatta minden harczos a saját ezredét és abban a maga századát.

Minthogy azonban — kivált nagyobb csatákban — különféle ezredek és csapatok katonái is összevegyűlnek a nagy zürzavarban: hogy a visszasorakozás és hadrendbe állás még ekkor is lehető confusió nélkül történhessék, — ezért igyekeztek az összes hadsereg (nemcsak az egyes ezredek), valamennyi század-zászlajának különböző szín-változatot (legalább a csíkozatokban) adni, hogy ezt az illető katonák jól megjegyezzék és meg ne tévedjenek.

Ez ime egyszerű, de szakszerű magyarázata annak, hogy a goroszlai nyert zászlók «színeiknek összeállítására *mind különbözők*».

Megjegyezzük, hogy a századzászlók szerinti sorakozási rendszer a török hadseregben még mindig fennáll; ott ugyanis — mint Konstantinápolyban hadi szemléken magunk nem egyszer láttuk, — még a gyalog-ezredek századainak is

megvannak a maguk fecskefarkú, s századonként különböző színű külön zászlaik. Ezeknek vékony nyele végét a zászlótartó menetelés közben a puskacsövébe dugva, tüzelés közben pedig hátböröndjéhez szíjtartóba fűzve hordja, s a zászló fennlobog.

Menjünk tovább.

II. Az első színnyomatú tábla szélén látható sárga-piros színű, S. R. betűkkel s dicskoszorúba foglalt fehér sassal megjelölt igen érdekes lovaszászlót a t. szövegiró úr, e jelzéseket szerintünk tévesen magyarázva, *Rákóczi Zsigmond* zászlójának állítja. Nem tudjuk ugyan: ha jelen volt-e Goroszlónál a nevezett, ekkor már idős főúr? Azonban ennek kikutatása a kérdéses zászló meghatározásához nem is szükséges, — annyira világosak e jelvények. A Rákóczi-ház címere ugyanis hármas bérczből kiemelkedő kerék fölött álló s jobbjában görbe kardot villogtató, koronás fejű, jobbra néző *fekete* sas. A goroszlai zászló sasa pedig (minden egyébtől eltekintve), balra néz, és a mi fő: *fehér*. A többi még mind lehetne a czímerfestő hibája: de, hogy a képíró *fekete sas* helyett *fehéret* fessen, — az már föl nem tehető. Különben is, jól tudhatja mindenki, hogy *a kettős fehér sas Lengyelország czímere;* a mellette látható S. R. betűk tehát nem Sigismundus Rákóczit: hanem azt jelentik, hogy *Stephanus Rex;* — vagyis nyilván a Goroszlónál csatát vesztett Báthory Zsigmond fejedelem nagybátyjának, Báthory István lengyel királynak zászlajával van dolgunk. Mely is talán a Báthory-ház valamely régi udvari csapatáé, alkalmasint Zsigmond lengyel testőrségéé lehetett. Ide mutat a lobogónak nem magyaros (t. i. fecskefarkú), hanem idegenszerű, lengyeles, három-csúcsú alakja is.

III. Végre, a 12. l. a t. közlő a brassai zászlók számából azt combinálja, hogy *mindenik 20—40 főből álló kis csapat saját külön zászlója alatt küzdött*». Ennyire a dolog mégsem ment, legalább rendes viszonyok közt csata előtt nem; — vesztett csaták után, igenis, volt reá akárhány eset. Mint I. alatt említettük, minden magyar lovas-ezred 12, utóbb 10 századból («sereg») áll vala, ugyanennyi számú zászlóval; sőt jelképesen gyakran nevezték magokat a seregeket is egyszerűen «*zászlók*»-nak. (A «zászlóalj» más fogalom s későbbi összetételű szó.) A 12 sereg mindegyike 80 közemberből s a prima planából állt; az utóbbi 10 sereg pedig kerekszám 100 vitézből, — s így az ezer-nek létszáma nem, csak a századoké változott idővel. Kivonuláskor a seregek (mert be kell vala «mustrálniok»), teljes létszámban érkeztek a táborba; vagy, ha az insurgáláskor némi töredék még otthon maradt is: utólag csatlakozott zászlai alá. Hosszú hadjáratokban avagy szerencsétlen végű csaták után természetesen a századok állománya, az elhullások, elfogatások, hazaszéledések következtében sokszor tetemesen lecsökkent; a «zászlók» vagyis seregek katonai létszáma 60, 50, 40-re szállt alá, — a mi azonban Goroszló *előtt* nem képzelhető, mert a hadtest érintetlen volt még. Egyébként is, maga Básta és Istvánffy Báthory Zsigmond hadait Goroszlónál 30,000 emberre teszik. Megengedjük, sőt magunk is úgy tartjuk: *nagyított szám;* hanem viszont az is bizonyos, hogy a Mika Sándor úr által a brassai zászlók számából kiokoskodott «*mintegy 10,000 főnyi*» állítólagos létszám szerfölött alacsonyra van véve. Ugyanis a brassai zászlók és fegyvereseiknek aránya (még ha csakugyan annyira incomplete állottak is *azok* ki), épen nem lehet irányadó az összességre, pl. a sűrűen táborba kelt székely és vármegyei csapatokra nézve. A «fizetett hadak» (zsoldos csapatok) zászlai pedig természetszerűen, a legteljesebb állományúak valának.

Az igazság tehát, mint rendesen, itt is középütt keresendő, — vagyis Zsigmond fejedelem hadseregét a goroszlai csatában, a Bastáé s Mihály vajdáéval körülbelől egyenlő létszámúnak, kerekszámban szólván: *húszezer embernek* vehetjük. Levéltári speciális kutatások, nem kétljük, körülbelől ezen eredményre fognának vezetni.

THALY KÁLMÁN.

Adalék a Sárkány-rend ismertetéséhez.

(Két rajzzal.)

Sárkány-rendünknek 1408. évben történt alapítása, az alapító levélnek érdemes történetbuvárainktól való közzététele által ismeretes, s most legutóbb Fraknói Vilmos püspök nagyérdemű történészünk vatikáni kutatásainak eredménye által minden kétségen felül helyeztetett, s reánk magyarokra nézve különös érdekű, mi-

vel abban nem csupán a középkori vallásos buzgalom s romantikus szellem kinyomatát látjuk, de kiváló politikai fontosságú cselekménynek is tekinthetjük, mely szorosan összefüggött hazánk akkori beléletével.

Világosan kivehető az alapító oklevélből, hogy az első sorban kitüzött czél mellett, mely hazánknak s Európának a mindinkább közeledő török veszélytől való megóvása, a keresztény hitnek terjesztése s az eretnekség kiirtása volt, a rend határozmányai szerződést képeztek Zsigmond király s a magyar oligarchia között, melyek, midőn egyrészt a pápai kedvezést ismét megnyerni akaró, római királyságra vágyó s nem egyrangú uralkodó ház sarjadékával házasságra kelő Zsigmond tervei részére megszerzendők voltak a magyar országnagyok segélyét, kik addig is tüskön-bokron keresztül követték, másrészt ezeknek oltalmat és biztosságot voltak nyujtandók Zsigmond önkénye, könnyelműsége, változandósága s kegyetlensége ellen.

Zsigmond a magyar főpapsággal s országnagyokkal egyetértve alapította a rendet, s az alapszabályok során kötelezte magát, hogy a rend tagjait tiszteletben tartandja, ellenök csak a rendtagok határozata szerint hozhat itéletet, őket, valamint özvegyeiket s árváikat, úgyszintén az ország bármely rendű s rangú lakóit jogaikban, javaikban megóvandja, az ország közügyeit legalább is öt rendtag tanácsával intézi, sőt még a pogányság elleni hadakozás színhelyét is csak egyetértésükkel határozandja meg. Világos kifejezése és szentesítése ez azon viszonynak, mely Zsigmond s országnagyjai között fennállott, s kormányzati rendszerének, melynek folyamán gyakran hozott fontos, az ország beléletébe mélyen benyuló, törvényt pótló intézkedéseket a közrendek hozzájárulása nélkül, csak is a főpapok, országzászlósok s főnemesek tanácsából, mit világosan tanusítanak 1402. évi pozsonyi végzései, valamint 1405. évi 3-ik decretuma. A Sárkány-rend alapszabályai új garantiákat nyujtottak az országnagyoknak ezen oligarchikus kormányrendszer továbbvitele iránt, és bizonyos tekintetben biztosítékot a közügyeknek is nemzetiebb irányban való fejlesztésére nézve; s tekintve, hogy a rendet a király az ország főméltóságainak hozzájárulásával alapította, sőt a rend határozmányainak fenntartására s eskűvel megerősítésére utódait is kötelezte: a Sárkány-rend alapító-levele majdnem alkotmányszerzodés jellegével bir s annak teljes törvényszerűségéhez csakis a közrendek hozzájárulása s az országgyülési beczikkelyezés hiányzott. A Sárkány-rend alapszabályainak ezen oligarchikus színezete magyarázza meg nézetem szerint a rend korai hanyatlását s elenyésztét, melynek be kellett következnie az oligarchia bukásával Mátyás erélyesebb s autokratikusabb országlata alatt, melyen túl a Sárkány-rend vitézeinek előbbi tekintélyével s fontosságával alig találkozunk.

Mi magyarok tehát teljes joggal magyar rendnek tartjuk s tarthatjuk azt, ámbár a rend czélja nemzetközi is volt, s azon körülmény, hogy Zsigmond adományozásából számos kiváló férfiú bírta azt hazánk határain kívül is, bizonyos európai jelleget kölcsönzött annak, mely alatt a rend speciális magyar jellege idők folytán mindinkább elmosódott, úgy hogy a külföldi írók, kik a Sárkány-rendről megemlékeznek, azt egyrészt német alapításának tekintik, bár annak magyarhoni tagjairól tudomást vesznek; mások ismét azon nézetben vannak, hogy a magyarhoni Sárkány-rend mellett, egy hasonló természetű rend Németországban is létezett.

Az e részben felmerült igen ellentétes nézetek zürzavaráből a való tényállást kideríteni igen érdekes feladat; legyen szabad e helyütt egy újabbkori kiadványra irányozni történettudósaink figyelmét, mely míg egyrészt megerősíti Sárkány-rendünknek 1408-ban történt alapítását, egy másikról is megemlékezik, melyet Zsigmond már mint német császár (római király) 1418-ban alapított volna.

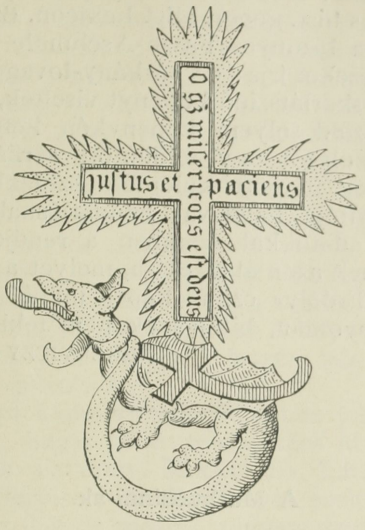
Báró Freyberg-Eisenberg Ernő württembergi allmendingeni földbirtokos, buzgó történetbuvár s heraldikus volt szives figyelmeztetni engem ezen műre s közölni velem annak a Sárkány-rendre vonatkozó tartalmát, egyuttal megküldeni az alább következő, általa lemásolt ábrákat is, következő útbaigazítással.

A mű czíme: «Des Conrad Grünenberg Ritters und Bürgers zu Constanz Wappenbuch 1483. Herausgegeben von Dr. R. Graf Stillfried-Alcantara, und Ad. M. Hildebrand. Görlitz 1875.»

«Grünenberg Conrad lovag sokat utazott, számos európai udvarnál fordult meg s Jeruzsálemet is meglátogatta, s azon időben Németország egyik legkiválóbb heraldikusa volt. Művének czímlapján négy, s a czímlap hátlapján ismét négy rendjelvény ábrája látható, melyek elhelyezése következtében báró Freyberg úgy vélekedik, hogy ezen rendeket Grünenberg lovag maga is birta. Ezek között találtatik, még pedig a czímlap hátlapján az I. számú Sárkány-rend ily megjelöléssel «Goldener Drache, Drachenorden 1418 von Kaiser Sigismund gestiftet».

A mű XIX. lapján jobbra Magyarország czímere, s mellette balra a II. ábra szerinti Sárkány-rend látható, következő eredeti ismertetéssel: «Der Kung von Ungarn ist och der gesalbten Kung einer, und sind die Würm sei Gesellschaft, so da gezaichnet stan», azaz «A magyarok királya szintén a felkent királyok egyike, s az itt ábrázolt féreg az ő társulatát jelképezi». Mintegy kétkedve jegyzik meg a kiadók ezen rendre nézve: «A sárkányférget, azaz a Sárkány-

rendet szerzőnk (t. i. Grünenberg) a magyar király szövetkezetének tartja».

Az 1408. évi deczember 12-től, t. i. Sárkány-rendünk alapításának napjáról szintén megemlékeznek, de ezt így állítják elő: «1408. deczember 12-én Zsigmond magyar király Sárkány-rend vitézeinek, mint különösen tiszteletreméltó szövetkezet tagjainak, kik őt mint királyt, üldözöttet és foglyot sohasem hagyták el, ünnepélyes szabadalmakat ád». Következik a névsor: 1. Dezpoth, 2. Cily. 3. Gara. 4. Stiboricz. 5. Tamasi. 6. Laczk. 7. Marout. 8. Ozora. 9. Zech. 10. Korbavia. 11. Zeechen. 12. Alsaan. 13. Chak. 14. Besseni. 15. Pegh. 16. Nadasd. 17. Perén. Ezen névsor nagyjában egyezik az alapító-levélben foglalttal, azon különbséggel, hogy a Garaiak, Cilleiek, Perényiek és Corbaviaiak közül csak egy-egy tag foglaltatik benne, Lévai Cseh Péter pedig elő nem fordul, ellenben felemlíttetik Tamási és Laczkfi, Bessenyei Pál és Pegh pedig mint különböző személyek soroltatnak fel. Feltünő e névsorban Laczkfi neve, ki a rend alapításakor már nem élt; talán egy másik tagja értetik itt e híres nemzetségnek.

Grünenberg czímerkönyve szerint tehát, mely 1483-ban jelenvén meg, bizonyára igen fontos kútfőnek tekintendő, a II. ábra mutatná magyarhoni Sárkány-rendünk jelvényét, és ez csakugyan megfelel azon leirásnak, melyet az alapító-levélben olvashatunk, úgy hogy annak hitelességében alig lehet kétkednünk.

Ettől úgy a sárkány, valamint az azon látható kereszt alakjára nézve némileg különbözik az I. sz. rendjelvény, a főkülönbség azonban a feliratban áll, mely a mi rendünkön nem látható, s mely így hangzik: «O quam misericors est Deus, iustus et paciens». Ezen rendjelvényre tehát illenék azon leirás, melyet Windeck Eberhard, Zsigmond király udvarnoka művéből ismerünk, s mely Freyberg báró szíves közlése szerint így hangzik: «Das was ein lindwurmb der hinge an einem Creuze, mit der Dewise: «O quam misericors est Deus, iustus et pius» (az ábrán iustus et paciens) «die vollen Ordensinsignien, Lindwurm und Kreuz verlieh der Kaiser nur an 24 Personen, den Lindwurm (Drachen) ohne

das Kreuz aber in allen Landen. Do worent aber nit mer denn vir und zwanzig die das Kreuze und den Wurm mit Im trugen, In allen Landen er In geben hatte one das Creuze».

Windeck, Bonnan feljegyzései s most Grünenberg czímerkönyve tehát valószinűvé teszik azon vélelmet, hogy Zsigmond 1418-ban egy német birodalmi sárkány-rendet alapított volna, s merészség volna tőlem, ezen nézet jogosultságát kizártnak állítani; azonban bizonyítottnak még sem tekinthetem, minthogy ezen alapítás tényét oly kétségtelen adatok, mint az 1408-iki alapító-levél, nem támogatják, s viszont oly oklevél áll rendelkezésünkre, melynek tartalma fontos bizonyítékot képez arra nézve, hogy Sárkány-rend csak egy volt és pedig a magyar, melynek jelvényeit s rendhatározmányait a külföldi tagokra, nevezetesen a némethoniakra nézve Zsigmond talán némileg módosította, de melynek adományozása csakis az 1408-iki oklevél alapján történt.

Ismerjük ugyanis Zsigmondnak Pozsonyban 1429-ben (tehát az állítólagos második alapítás után 11 évvel) kelt oklevelét, melylyel Wytold litván nagyherczeget és nejét a Sárkány-rend viselőivé avatja fel. Ezen oklevél bevezetésében világosan arra hivatkozik Zsigmond, hogy az általa még «régen, midőn még csak Magyar stb. országai hatalma és nevével uralkodott», hitvesével a királynéval, főpapjaival, zászlósaival és főrendeivel együtt alapított rendbe veszi fel Wytoldot és nejét, mely rend — mint az oklevél további szövegében előadatik — «időjártával máig (1429) számos keresztény király, fejedelem, gróf és nagyhirű nemes által dicsőséggel viseltetett, különös becsben tartatott, s tekin-

télyben növekedve, újra virágzott», miből világos, hogy mindezek a magyar Sárkány-rend vitézei voltak, s fel nem tehető, hogy ha Zsigmond 1418-ban már mint római király egy külön német birodalmi Sárkány-rendet alapított volna, Wytoldot, s az említett külfejedelmeket nem ebbe, hanem épen a magyar rendbe vette volna fel, melynek, mint fentebb említém, sajátlag Magyarország ügyeire vonatkozó politikai czéljai voltak. S fel nem tehető, hogy Zsigmond ez ünnepélyes okirat során, amaz állítólagos későbbi alapításáról meg ne emlékezett, s hogy ezen későbbi alapításnak biztos adatait és tényét, a német történetírók, kik a korábbi magyar alapítás tényét tudomásul vették, fel ne jegyezték s fenn nem tartották volna. Ezen 1429-iki okiratban egyébiránt Zsigmond a rendjelvény leírásánál a keresztet is említi, melyről a sárkány csüngött, mely körülmény az eredeti 1408-iki alapító-levélben ily világos formában kifejezve nincsen, s ezen adat a Grünenberg czímerkönyvében XIX. lapon látható II. számú rendjelvény ábrájának hitelességét csak emelheti.

Habár tehát Grünenberg czímerkönyve egy másik, a mienktől némiben különböző, s állítólag későbbi alapítású Sárkány-rend jelvényt is tüntet elő, s habár művének kiadói a rend magyar származására nézve kételyeket fejeznek ki: szerény nézetem szerint a II. ábrája rendjelnek az alapító-levélben foglalt leírással való megegyezése, az ahhoz fűzött megjegyzés, s főleg az 1408-iki rendszabadalmak felemlítése épen nagyban hozzájárul a Sárkány-rend magyar alapításáról s jellegéről eddig is vallott nézeteink megerősítéséhez, s e tekintetben becses adaléknak tekintendő; s én a nélkül, hogy e részben ítéletemnek súlyt követelnék, vagy kizártnak tekinteni merném azt, hogy egy hasonló rend Némethonban talán mégis létezhetett, azon nézetemnek adok kifejezést, hogy az I. ábra szerinti rendjelvény nem egy külön alapítású rendnek, de a magyarországinak némileg átalakított s bővített jelvénye; s nagyon valószínűnek tartom, hogy Zsigmond 1418-ban a konstanczi zsinat bevégeztével az azon részt vett fejedelmek és kitünőségeknek a fennforgó fontos és ünnepélyes alkalomból nagyobb számban, s rangjukhoz képest diszesebb kiállításban adományozta a rend jelvényeit, mely alkalommal járulhatott a kereszt diszítéséhez az «O quam misericors est Deus, iustus et paciens» felirat, melyhez az indító okot épen a zsinati tárgyalások és események szolgáltathatták, s a rendnek ez alkalommal való elterjedése adhatott okot az egykorú krónikásoknak azon feltevésre, hogy a rendet Zsigmond ekkor, t. i. 1418-ban alapította volna.

Érdekesnek tartom még felemlíteni báró Freyberg Ernő idézetét Iselin munkájából a rendviseletre nézve, a közlő úr azon észrevételével, hogy a nevezett szerző közleményei nem mindig megbizhatók. Iselin Kristóf Jakab tehát (Neuvermehrtes hist. geogr. allg. Lexicon. Basel 1729) hivatkozva bizonyos Favin-Aschmole Gryphius szerzőre, ezeket írja: «A sárkány-lovagok ünnepnapokon skarlátszínű köpenyt viseltek, e mellett (danebe) zöld selyem köpenykén kettős arany lánczot, melyről egy feldöntött sárkány törött szárnyakkal függött különféle színekben. Ezen rend alapítója halálával hanyatlásnak indult».

Ezen adatokkal szemben a rendjelvénynek s viseletnek azon ábrázolása, melyet a «Magyarország s Erdély» című képes műből ismerünk Bonnan nyomán, hitelesnek nem tekinthető.

BERZEVICZY EDMUND.

A Mathucsinai-ak.

Midőn a Századok mult évi januári füzetében dr. Wertner Mór «Kemény fia Lőrincz nádor és utódai» című családtörténeti dolgozata megjelent, rég ismertem néhány adatot, mely a nádor utódainak családi nevét meghatározza és leszármazóit — legalább egyik fia után két nemzedékkel előbbre viszi. Most hogy dr. Csánki Dezső ugyancsak a Századok folyó évi márcziusi füzetében a Mathucsinai családról értekezik a báró Walterskirchen Otto-féle okleveleket ismertetve, szükségesnek látom az érdeklődők figyelmét felhívni ama különben közzé tett adatokra, annyival inkább mivel azok a két értekezés között összekötő kapcsot képeznek.

Lőrincz nádornak nemzetségi nevét nem ismerjük, az irók ugyan a Heder genus Hédervári ágából eredettnek mondják, azonban igaza van Wertnernek, hogy az ismert oklevelek ezt nem igazolják. Most már Kézai s utánna a Bécsi képes krónikának azon téves állítása, hogy a Héder nemzetség ősei Volfer és Hedrik Geyza vezér korában jöttek Magyarországba, főleg néhai Botka Tivadar «Chák Máté és kortársai» című akadémiai értekezése által helyre van igazítva. Tudjuk, hogy ezek bejövetele II. Béla király fia Geyza király alatt történt. Geyza királytól Lőrincz nádor koráig egy század folyt le; ezen egész időn át, sőt később is az egyik úgynevezett Németújvári ág leszármazása eléggé tisztázva van, de nincs a másik Hedriktől eredő Hédervári ágé. A régibb írók nagyon szerettek több előttök ismeretlen származású előkelő egyént a Héderváry családhoz kötni — mint az újabb kutatások több esetben kimutatták — minden alap nélkül. Ezen esetben van az állításnak annyi, legalább eddig közzétett adatok nyomán — csak annyi alapja, hogy Kemén fia Lőrincz nádor

1268. évi pecsétje[1] a Héder nemzetség czímerét, a függélyes sávokat tünteti fel.

Lőrincz nádornak két fia volt: Bakó Miklós és Kemén. Miklósnak ismét három fia: Lőrincz, János és Domokos; ezekre vonatkozólag csak dr. Wertner említett czikkére hivatkozom, nem szándékozván az abból ismertekre bővebben kiterjeszkedni. Lőrinczet 1338-ik évben találom utóljára felemlítve Károly király levelében,[2] melyben elő van adva, hogy a király előtt Visegrádon megjelenvén kinyilatkoztatta, hogy őt Töttös mester elismerte törvényes szomszédjának «Odos» baranyamegyei községe mellett. Neje Kathus (= Kata) az Aba nembeli Nekchei Demeter királyi tárnokmester leánya volt, a ki a Dorosma nembeli Garai István bán leányától Klárától született.[3]

A pécsi káptalan 1347-ik évben jelenti Lajos királynak, hogy az ő rendeletére Mathachinai Bakou-nak nevezett Miklós fia Lőrincz fiait: Miklóst, Demetert és Kement és ezek kachfalvi jobbágyait Töttös mester részére megidéztette.[4] Ezen előnévvel említtetik a három testvér legidősbike Miklós ugyanazon évben még a pécsváradi konvent[5] és Baranyamegye alispánjának egy levelében.[6] Negyedik testvérök László 1347-ben még kiskorú lehetett, mert ekkor még nem említtetik s csak később 1365-ben tart ellene vizsgálatot Baranyamegye alispánja, mivel kachfalvi jobbágyaival Benedek «Neguen» nevű birtokáról két ökröt és egy tehenet erőszakkal elhajtatott.[7] Mindezen oklevelekben mint hatalmaskodók szerepelnek; nem esett tehát messze az alma a fájától, hiszen tudjuk, hogy nagyatyjok Bakó Miklós és testvére Kemen baranyai főispán az utolsó Árpád király alatt örökös viszálykodásban voltak a Győr nembeli Óvári Konráddal és fiával Jakabbal.

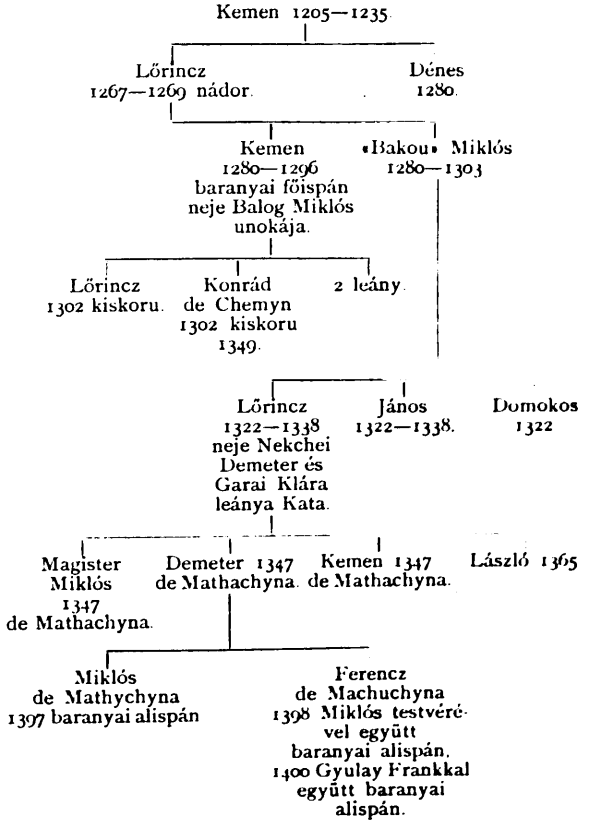
Ezen adatok kétségtelenné teszik, hogy Lőrincz nádornak Bako Miklós nevű fia után kis unokái már a Mathuchinai (néhol Machuchinai) előnevet használták rendesen, melyet aztán nem is hagytak el többé.

Három évtizeddel később 1397-ben Mathuchinai Demeter fia Miklós Baranyamegye alispánja,[8] 1398-ban már Ferencz nevű testvérével együtt viselik az alispánságot.[9] 1400 meg már Mathuchynai Ferencz Gyulay Frankkal együtt baranyamegyei alispánok.[10]

[1] Kubinyi Ferencz Monumentái I. kötet, I. számú táblája.
[2] Gr. Zichy-család Okmtára I. köt. 527. szám.
[3] Anjoukori Okmt. III. köt. 189. szám.
[4] Gr. Zichy-család Okmt. II. köt. 204. szám.
[5] U. o. II. köt. 207. szám.
[6] U. o. II. köt. 208. szám.
[7] U. o. III. köt. 191. szám.
[8] U. o. V. köt. 38. szám.
[9] U. o. V. köt. 67. szám.
[10] U. o. V. köt. 144. szám.

A nádor másik fiának Kemen baranyai főispánnak fia Konrád szintén előjön a gróf Zichy codexben két helyen, mit azért is jónak látok felemlíteni, mivel a kötet index-el nincsen ellátva s így könnyebben kikerülhetné a kutató figyelmét. Először Pál országbiró előtt Konrád («magistro Corrardo filio Kemyn de Chemyn») Boya és Babocha nevű birtokait Becsei Töttösnek eladja 1340-ben.[1] Ez azért érdekes, mert a «de Chemyn» már az előnév felvételét jelenti, bár sajnos, ezt nem tudjuk, mint a másik ágnál lehető volt, tovább követni. Másodszor a pécsváradi konvent Lajos királynak jelenti, hogy Töttös és fiai s Vesszős részére Konrád mester ellen az ennek emberei által elkövetett hatalmaskodás iránt a vizsgálatot teljesítette 1349-ben.[2] Ezen okmányban előjön «circa villam magistri Corrardi filii Kemen Wgh vocatam». Tudjuk, hogy Ugh Konrádra anyja Balog Miklós unokájáról szállott s így a személyazonosságához semmi kétség sem fér.

Ezek után a dr. Wertner által közlött nemzedékrendet így egészíthetjük ki, várva a további bővítést:

PUKY ANDOR.

[1] U. o. I. köt. 547. szám.
[2] U. o. II. köt. 271. szám.

A Vrana család czímere.

A Vrana család nem egészen ismeretlen családtani munkáinkban. Már Nagy Iván közli czímerét a jelen század elején élt Vrana István esztergomi kanonok és a bécsi Pazmaneum igazgatójának pecsétje után.[1] A czímerleírás azonban oly ingadozó, hogy midőn azt tőle a Siebmacher Wappenbuchjának magyarországi szerkesztője művébe átvette, nem mulaszthatta el e körülményt megjegyezni.[2] A Nagy Iván czímerrajza valóban több tekintetben hibás. A pajzsban levő madárról, például, nem tudja biztosan: galamb-e az, vagy varjú? E kétkedése onnan is ered, hogy a család tót nevét: *vrana* (mely magyarúl *varjut* jelent) tekintve, közel áll a föltevés, hogy a czímeradományozó a czímerrel mintegy jelezni akarta a család nevét is. E hiedelmet azonban megsemmisíti maga a nemeslevél, melyet II. Lajos királyunk Pozsonyban 1520 okt. 1-én (feria tertia post festum beati Michaelis archangeli) adott *Gelobroki Varju Mihály*-nak.[3] Ebben a czímer így iratik le:

«Scutum armigerum coloris saphirici addito in medio ejus corvo, aliter tres culmos tritici suis aristis flascentibus conspicuos rostro tenente. Scuto ipsi superne galea incumbit colore argenteo cristis cono extantibus et floribus tortuosis, splendida sagitta cuspidata per medium trajecta.»

E szerint kétségtelen, hogy a kék színű pajzsban levő, csőrében három érett búzakalászt tartó madár: *holló*.

Továbbá a czímer egy része, t. i. a nyíllal átlőtt ezüst sisakot diszítő tollak és tekervényes virágok (folyondárok), hiányzanak mind a Nagy Iván, mind a Siebmacher leírásában. A tollak száma a nemeslevélben nincs ugyan meghatározva, de mint a heraldikai szokásból következtethető s mint egy pár pecséten (így az Orsz. Ltárban levő Neo reg. act. fasc. 1631 No. 35 jelzetű iraton) láttam, rendszerint három volt használatos.

Gelobroki Varju Mihály valóban rászolgált erre, az abban a korban még kiválóbb jelentőségű királyi kegyre. A nemeslevél bevezető sorai őszinte méltánylással szólnak nagy vitézségéről, rettenthetlen bátorságáról, melynek mint ifjú, Mátyás, — mint férfi, Ulászló s még mint öreg ember is Lajos királyok uralkodása idejében — a primis adolescentiæ annis usque ad maturam et jam senilem ætatem — az ország végházainak a hitetlen török elleni védelmezéseiben, nem ritkán vére hullásával gyakor jelét adta. Ily szolgálatokért a királyi kegy kiterjedt nem csak ő rá, a már élemedett gyalogsági kapitányra, hanem édes testvéreire; *László*, *Tamás* és *Balázsra* is.

Tovább vizsgálva a nemeslevelet, szemünkbe tűnik a család magyar neve, melyet a felvidéken laktában csak később cserélt fel a tót alakkal, *Vrana*-nak, gyakran *Vranay*-nak nevezvén és írván magát. Feltűnő az előnév is. *Gelobrok* nevű helységet ma nem ismerünk. Hangzásra nézve közel áll hozzá a Trencsén vármegye vágbeszterczei járásában levő *Dolne-* (Alsó) és *Horne-* (Felső) *Hlboke*. S hogy Gelobrok alatt csakugyan Hlboket kell értenünk, az iránt kétségtelenné tesz Trencsén vármegye 1613. évi bizonyítványa, mely szerint *Warju aliter Vrana de Hlozsa, olim vero de Gelobrok sive Klobuk* András, György, Mihály, Miklós és István testvérek (az armalis-szerző Mihály fiának Jánosnak a fiai) nemeslevelüket kihirdettették.[1]

E bizonyítvány szerint tehát a *hlozsai* előnevet, melyet a család ma is használ, már ekkor felcserélték a *gelobroki* előnévvel, talán 1607 után, a mely évben Vrana István Petróczy Pál, Márton, Miklós és Dánieltől Hlosán jobbágytelket kapott.[2]

Átszármazott a család Nyitra vármegyébe is. Ennek az ágnak a megalapítója valószínűleg *György*, a kit a nyitrai káptalan 1686-ban iktatott be a nyitramegyei vágujhelyi és révfalvi birtokrészekbe.[3] A jövevény ember nem valami kedves fogadtatásban részesülhetett új honában, mert még ez évben pörbe kellett szállania Szkupina alias Zsuffa Andrásné Luhaczovszky Annával, a ki Vágujhely piaczán gyalázó kifejezések közt kétségbe vonta nemes voltát; a vármegye azonban példás elégtételt adott, midőn a harczias némbert 100 frt bírságban elmarasztalta.[4]

Nagy Iván munkája a család genealogiájából is közöl egy töredéket a múlt század negyvenes éveitől kezdve. Nekem sincs módomban a teljes leszármazást föltüntethetni, csupán néhány régebbi adattal járulhatok hozzá.

A múlt században folyt első nemesi vizsgálat alkalmával (1721) Vrana *Miklós* is felszólíttatván igazolásra, a nemeslevéllel s más hitelt érdemlő okmányokkal kimutatta a nemességszerző Mihálytól való egyenes leszármazását. E szerint a következő genealogiát nyerjük:

[1] Magy. orsz. családai XII. 272—273. l.
[2] Szöveg 724 lap, rajz 495. tábla
[3] Megvan az Orsz. Ltár helyt. tan. osztályában Trencsén vármegye 1721 febr. 11-ki átiratában.

[1] Orsz. Ltár helytart. tan. osztályában Nobil. cottus Trenchin.
[2] Esztergomi kptln ltára Capsa 34 fasc. 8 nr. 20.
[3] Nyitrai kptln ltára Protoc. Ao 1686—1694.
[4] Orsz. Ltár. Neo reg. act. fasc. 1611 nr. 12.

Mihály (nemességszerző)
|
I. János
|
I. István [1]
|
II. János
|
II. István
|
Miklós

Ezek közül *II. János*ról szólunk egy pár szót, a ki a czoborszentmihályi Czobor család szolgálatában állott s mint ilyen veszi számba hatodmagával 1638 jun 5-én azon holicsi portiókat, a melyek az id. és ifj. Czobor Imre közt létrejött átruházás folytán az utóbbit illették.[2] Három év múlva az id. Czobor Imre leányai Anna és Erzsik tekintvén hű szolgálatait, az éleskői jószágukhoz tartozó Szent-Györgyi faluban (Pozsony vm.) másfél házhelyet inscribálnak neki 100 frt értékben.[3] Jó, szerző gazda volt, Ocskay Ferencz dubovani pusztáját zálogban bírta s azt csak 1643-ban bocsátotta vissza[4] s hihetőleg e zálogösszegből vette meg ugyanakkor 400 frtért Spáczai Imre holicsi házát,[5] a mely vétel alapján mondhatott ellen Czobor Imre és Bálintnak Sassin és Holics várakba és *összes* tartozékaikba való beiktatásának, mely jószágokat ők a Bethlen- és Rákóczy-féle mozgalmakban tanusított szolgálataikért, jelesül, hogy Éleskő várát hősileg megvédelmezték, Győr és Komárom várába 30,000 köböl élést szállítottak és Holics őrségét sajátjokból tartották, 1652 nov. 30-án nyerték III. Ferdinánd királytól.[6]

A fentebbi genealogia, mint látható, tisztán az egyenes leszármazásra szorítkozik, innen van, hogy az 1725-ki nemességvizsgálat alkalmával új névvel, a *Ferencz* és *Pál*éval találkozunk, kik szintén Trencsén vármegye fentebb említett bizonyítványára hivatkoznak.[7]

A családnak volt még egyszer nemességigazoló pere. Ezt Pozsony vármegye széke előtt 1807-ben indították Varju alias Vrana *Mihály* bajai (Bács vm.), *Ignácz* gutai (Moson vm.), *János* pozsonyi, *Antal* pesti lakosok.[8] Az armalison kívül bemutatják Pozsony vármegye jegyzőkönyvi kivonatát 1725-ből, melyben Vrana *János* végszerdahelyi lakos nemesnek neveztetik, ennek a Jánosnak nejétől, Vass Juliannától (előbb özv. Palkovicsné) három leánya és *György* fia született. Ez a György, a ki korán árvaságra jutván, Komáromba költözött, volt a producensek apja. A további családi összeköttetés kimutatására azonban «ob antiquitatem» képtelenek, mind az által a felség elismerte nemességöket.[1]

Vannak még a család olyan tagjairól is adatok, a melyeknek vérségi köteléke egyelőre meg nem állapítható. Ilyen: *Ferencz* holicsi lakos, a ki ellen 1622-ben a miatt folyt vizsgálat, hogy a szakolczai vásárról hazatértében a kocsijára felugrott Domboris János szolgát súlyosan fejbe ütötte;[2] *Mihály*, ki 1662-ben Trencsén város hites jegyzőjévé választatott;[3] *Pál*, ki 1657-ben arról panaszolja be giletinczi Ostrosith Miklóst és Mátyást, hogy a Bellusból Illosába vezető dűlő úton fátszállító vasas szekerét az ökrökkel együtt bitangságba vették;[4] *István* 1719—1727 táján élt, nejétől Lovcsányi Annától egy Katalin nevű leánya született.[5] A nők közül ismerjük *Zsófiát*, Török Benedeknét, később Labrovics Imrénét, kinek 1686-ban a pozsonyi klariszákkal volt birtokviszálya,[6] *Klárát*, özv. Szélesy Mártonnét, kinek neve egy 1735-ki meghatalmazáson szerepel.[7]

Dr. ILLÉSSY JÁNOS.

Az Iklódi Désy családról.

Az I. Mátyás királyunk idejében gyorsan fölemelkedett, de hamar el is virágzott s a szolnok-dobokamegyei Iklódon birtokos Désy családról érdekes genealogiai följegyzés maradt fenn a Kállay levéltárban. Magán a Désy családon kívül érinti ez még más nevezetes erdélyi családok (Losonczi Bánffy, Dobokay, Nyujtódy) származását is. Tekintve, hogy e genealogia még Désy Péter[8] legidősebb leányának, Magdolna apáczának, életében és így legalább is 1540 táján készült, és szerzője Désy János unokájának iródeákja volt, adatait nyugodtan elfogadhatjuk.

«*Desy János es Desy Peter eg ember gyermeke volt.*

Iklod volt Iklodÿ Marthone es hyttlensegh alatt vezthy el Iklodÿ Marthon. Annak okaerth hog mÿvel Mathias kÿralra tamad.

[1] Ez hirdettette ki 1613-ban András, György, Mihály, Miklós testvéreivel Trencsén vármegyében az armálist.
[2] Orsz. Ltár Neo reg. act. fasc. 1631 nr. 35.
[3] U. o. fasc. 1621 nr. 24.
[4] U. o. fasc. 534 nr. 14.
[5] Eszterg. kptln ltára Lib. 16 Ao. 1643 fol. 161.
[6] Orsz. Ltár fasc. 696 nr. 17.
[7] Orsz. Ltár Neo reg. act. fasc. 1612 nr. 17.
[8] E nevek nem fordulnak elő a Nagy Iván közlötte táblázaton.

[1] Orsz. Ltár 9983/807 htt., 6898/807, 1112/808 canc. sz.
[2] Orsz. Ltár Neo reg. act. fasc. 1640 nr 40.
[3] Orsz. Ltár. Schrong cs. iratok.
[4] Orsz. Ltár Neo reg. act. fasc. 488 nr 34.
[5] U. o. fasc 966 nr 46.
[6] Eszterg. kptln lt. Caps. 65 fasc 1 nr 44.
[7] U. o. Caps. 65 fasc. 7 nr 27.
[8] Désy Péter már 1458-ban Mátyás király szolgálatában állott. Müncheni állami ltár, Brand. CCIX. Fasc. 41. nr. 8. Schönherr Gyula úr szives közlése.

Mathias kyral aggÿa Istwan kowachnak. Ez Istwan kowach volt eg garabanth hadnagÿ. Desy Janos es Desy Peter az mÿ nemes jozagok nekÿk volt, aggÿak el penzen es Istwan kowachtol ugÿ vezik meg keth zaz arany forinthon Iklodoth. Desy Janos volt Erdelÿ kamor *(így)* ispan. Tellyessegwel Erdelÿbe holmÿ soh kamorak voltak, mÿnd ew byrtha Mathias kÿral vthan. Desy Peter esmett volt Mathias kÿralnak komornyka. Desy Janos hal meg Iklodban. Marad eg leÿanÿa teole. Az azzonÿn Desy Janosne meghÿen Almasÿ Mÿhalhoz. Ezt meg erthy Desy Peter. Jeo haza Mathias kÿraltol. Az azzonth, Desy Janosneth, rakja ki Iklodbol semy nelkeol. Az azzonÿn azt leanth vyzhÿ el vele. Hog Almasy Mihal el vyehy, vezy es hog az leanÿ anÿra fel newekedÿk, aggÿak Dobokaÿ Sallattyanok.

Azzonÿom, Annazzonÿn, Mogyoray Banffÿ Lazlone, az leanÿa volt. Desy Peternek esmett marad harom leanya, eggÿkett vezÿ Banffÿ Istwan, az masÿkath Nywtodÿ Istwannak az attÿa Noÿtody Demeter *[más kéztől alább írva:* Harmadik az apacca asson, mindenyknek neÿnÿe, kynek neve Desy Magdalna. Banffÿ Mÿhalnak az anÿawalÿ es Nwytodÿ Estÿwanak az anÿokalÿ egÿ ember germeke, atÿawalÿ Desy Peter lÿanÿ. Ezÿ apacca il, az töbÿ megh holt] Banffÿ Mihal es Njwthody azoktol walok. Gyeneloghiæ finis.

(Eredeti a Kállay levéltárban a XV. századbeli évnélküliek között.)

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április 27-én *Nagy Imre* társ. másodelnök elnöklete alatt igazgató választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: Dr. *Boncz Ödön*, *Csergheő Géza*, *Kammerer Ernő*, *Komáromy András*, *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, br. *Nyáry Jenő*, Dr. *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szilágyi Sándor*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, Dr. *Schönherr Gyula* vál. tag felolvassa *Csoma József* vál. tagnak «Az Aba nemzetség czímere» című értekezését, mely jelen füzetünkben olvasható.

Ezután Dr. *Boncz Ödön* vál. tag, mint a pénztárvizsgáló bizottság előadója felolvasta a bizottság jelentését az 1892. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által előterjesztett 1893. évi költségvetési előirányzatról. A jelentés egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Igazgató-Választmány!

Az Igazgató-Választmány folyó évi jan. hó 26-án tartott üléséből a Heraldikai és Genealogiai Társulat 1892-iki számadásainak megvizsgálására és az 1893-iki költségvetésnek átnézésére kiküldetvén, megbizatásunkban a társulati titkár és pénztáros urak közreműködésével eljártunk s ennek eredményéről a következőkben teszünk jelentést:

Az 1892-iki számadások átvizsgálása czéljából mindenekelőtt a pénztári napló-főkönyvet néztük át, és 1892 okt. 1-étől, vagyis azon naptól fogva, mikor Tóth Árpád úr vette át a társulati pénztárnoki teendőket, a napló-könyvnek minden tételét a póstai utalvány-szelvényekkel és juxta-ellennyugtákkal, illetőleg a kiadásoknál a szabályszerűen kiállított számlákkal összehasonlítván, a pénztári napló vezetését rendben találtuk. Ezután egybevetettük a pénztári naplót a tagok törzskönyvével, próbákat tevén, vajjon a befizetett tagdíjak mindkét könyvben egyenlő összegben vezettettek-e be? Végül összegeztük a bevételek és kiadások egyes tételeit, melyek szerint a társulatnak 1892-ben 4158 frt 77 kr. bevétele, 3768 frt 46 kr. kiadása, s így 390 frt 31 kr. pénztári maradványa volt, mely utóbbi összeg az 1893-iki előirányzatba bevételképen átíratott. Ezek után, — a naplókönyv vezetését rendben találván — azt 1892 deczember 31-ével lezártuk és aláirtuk.

Megvizsgáltuk ezután a törzsvagyon-könyvet, összevetvén azt a naplóban levő vagyon-kimutatásokkal is. Ezek szerint van négy 500 frtos, harmincznégy 200 frtos és huszonkét 100 frtos, összesen tehát 11,000 frt-ról szóló alapítványunk. Ebből tényleg befizetve van már 7,300 frt, kötelezvények által van biztosítva 3,100 frt, a kötelezvény nélküli alapítványok összege pedig 600 frtot tesz ki. Ez utóbbiakra nézve felkérendőnek vélnők az elnökséget hogy az alapítványt tevőket, esetleg azok örököseit kötelező levél kiállítására hivná fel.

Az alapítvány természetével nem biró összegek 1000 frtot tesznek ki.

Mindezt összevetve a társulatnak törzsvagyona 12,000 frtot tesz ki, melyből eddig tényleg értékpapirokban birt a társulat 8,300 frtot és pedig egy, 100 frt névértékű jelzálog-hitelbank nyeremény-kötvényt, és 8200 frt névértékű 5%-os papirjáradéki kötvényeket. Ez utóbbiak időközben, az igazgató-választmány folyó év január hó 26-án tartott ülésének határozata alapján koronajáradék-kötvényekkel cseréltettek fel olykép, hogy az Osztrák-Magyar-Bank a 8200 frt névértékű 5% papirjáradék-kötvényeket à 102½ frtjával eladván, a befolyt 8405 frton à 94½ frttal számítva, 17,700 korona (vagyis 8850 frt) névértékű koronajáradék-kötvényeket vásárolt, a fenmaradt 41 frt 75 kr. készpénz pedig a nevezett banknál a társulat

rendelkezésére áll. Jelenleg tehát a társulat már befizetett törzsvagyona 8950 frt névértékű kötvényekből áll, melyek az Osztrák-Magyar-Banknál letétképen őriztetnek, miként azt a társ. pénztáros a felmutatott két rendbeli, 23069. és 23068. számú letéti jegyekkel igazolta.

A már említett 41 frt 75 krnyi készpénz-maradványnak hováfordítására nézve javaslatunk az, hogy ezen összeg a társulat 1893-iki bevételeiből egészíttessék ki olykép, hogy azon még egy, 100 koronás névértékű koronajáradék legyen vásárolható, mely — miként már korábban előfordult hasonló esetekben történt — a társulati alaptőkéhez, mint alapítvány természetével nem bíró törzsvagyon volna hozzácsatolandó.

Átvizsgáltuk továbbá a nemzetségi zsebkönyvről vezetett külön napló-könyvet, melyet 563 frt 41 kr. bevétellel, 549 frt 35 kr. kiadással és 14 frt 06 kr. pénz-maradványnyal helyesnek találtunk és lezártunk.

Végül a kézi pénztárt vettük vizsgálat alá a folyó márcz. hó 1-ig vezetett számadások alapján, melyek szerint abban 563 frt 41 kr. készpénznek kellett lennie. Ezt az összeget, és pedig 300 frtot egy, 95331/*c.* számú P. H. E. takarékpénztári könyvecskében, 30 frtnyi előleg nyugtákban és 233 frt 41 krnyi készpénzben hiány nélkül megtaláltuk.

Ezek után javaslatunk az, hogy az Igazgató-Választmány a társulati pénztáros úrnak az 1892. évre a felmentvényt, a szokásos fentartással, megadni szíveskedjék.

A társulati tagok törzskönyvének áttekintésekor föltünik az a körülmény, hogy egyes tagok lapján az 1892. évre, sőt már a f. évre is megtörtént tagdíjfizetések jegyeztettek be, daczára annak, hogy korábbi évekről az illetők még hátrálékosakul vannak kimutatva. Ennek azt a magyarázatát kaptuk, hogy ezek a hátrálékul kimutatott összegek, miként egyes felszólalások bizonyítják, nagyobbrészt tényleg befizetve lettek ugyan, de a korábbi társ. pénztáros által a legutóbbi években, jóhiszemű tévedésből, hibásan könyveltettek el. Mivel mégis kívánatos, hogy a tagok könyvében levő hibás adatok kiigazíttassanak, s ez a kiigazítás most könnyebben lesz végrehajtható, mint utóbb, javaslatunk oda irányul, hogy

1. a tisztelt Választmány határozná el a tagok könyvében levő eddigi adatok kiigazítását olykép, mi szerint azok a fizetések, melyek a korábbi évek pénztári naplóiban bevezetve vannak, pótlólag a tagok könyvébe is bevezettessenek, a pénztári naplóban bevételképen fel nem jegyzett s így hátrálék gyanánt tekintendő tagdíjak befizetésére, vagy, ha az megtörtént volna, ennek igazolására pedig az illetők udvarias formában felszólíttassanak, a mennyiben pedig ez a felszólítás eredménytelen lenne, az ig. választmányhoz a hátrálékos összegek behajtása, esetleg a nyilvántartásból való törlése iránt javaslat tétessék.

2. Jövőre nézve pedig mondassék ki, hogy a tagok által befizetett tagdíj mindenkor azon legkorábbi év tagdíja gyanánt vétessék át és vezettessék be, a melylyel az illető tag még hátralékban van. A mennyiben tehát az illető tagnak kifejezett szándéka az lesz, hogy az általa lefizetett összeg utóbbi évek tagdíja gyanánt vétessék át, ezen választm. határozatról, netán már teljesített tagsági kötelezettségeinek igazolhatása végett is, a társ. titkárság által azonnal értesítendő.

Az 1892-iki költségvetési előirányzatot összehasonlítva a tényleges kiadásokkal, a következő tételeknél találtunk lényegesebb eltéréseket:

A «Bevételeknél» kisebb összeg folyt be az alapító kamatok czímén 25 frttal, a pártoló tagdíjak czímén 140 frttal és az évdíjak czímén 159 frttal, mind a mellett az összes bevételek az előirányzott 4127 frt 87 krnál 30 frt 90 krral többet tettek ki.

A «Kiadásoknál» a lényegesebb eltérések a következők: Irói tiszteletdíjak és szerkesztés czímén az előirányzott 750 frtnál kevesebb, csakis 660 frt 80 kr. adatott ugyan ki rendes kiadás gyanánt, egyúttal azonban e czímen 200 frtnyi kivételes kiadás is merült fel, mely összeg a t. igazg. választmány m. é. szept. 29-én tartott ülésén hozott határozatához képest a Turul tíz éves tárgymutatójának szerkesztési költségeire, előlegül adatott ki. Ezen kivételes költség tette szükségessé azt, hogy a nemzetségi zsebkönyv alapja javára előirányozva volt 200 frt e czélra ki ne adassék. A Turul nyomdai költségeire az elmult évben 257 frt 67 krral kevesebb utalványoztatott ki, mint a mennyi erre a czélra előirányozva volt. Ez azon körülményben találja magyarázatát, hogy a Franklin-Társulat eddig csakis 3 füzetről terjesztette be számláját, s így a 4. füzet költsége még kiegyenlíthető nem volt. A színnyomatok költségére az előirányzott összegnél 50 frttal több adatott ugyan ki, ezen nagyobb kiadások folytán azonban már a folyó évben megjelenendő képes mellékleteknek fele is megszerezve lett. Végül még egy előirányzatlan kiadásról kell jelentést tennünk, a tőkésítés czímén kiadott 310 frt 65 krról, melynek azonban a bevételek között, befizetett alapítványok czímén 300 frt rendkívüli bevétel felel meg, s így a tényleges több költség csakis 10 frt 65 krt tesz ki, a mi az értékpapirok vételárának kiegészítésére szolgált.

Összegezve a kiadásokat, előirányozva lett 3780 frt és tényleg kiadatott 3768 frt 46 kr, tehát 11 frt 54 krral kevesebb, miként ez már fentebb jelezve lett.

A felsoroltak alapján jelenthetjük tehát, hogy azokat az eltéréseket, melyek az 1892-iki előirányzat és a tényleges eredmény között mutatkoznak, részben csekélyeknek, részben teljesen megokoltaknak, egészben pedig a társulat vagyoni állapotához alkalmazottaknak találtuk.

Áttérve ezek után *az 1893-iki költségvetési előirányzatra*, a mutatkozó nagyobb eltéréseket a következőkben jelezzük:

A «Bevételeknél» csakis azt kell megemlítenünk, hogy értékpapirok kamatja gyanánt 56 frttal kevesebb összeg van felvéve, mely különbség a conversiómüvelet által támadt.

A «Kiadásoknál» nyomdai költségekre, melyekre taval csakis 1042 frt 33 kr. adatott ki, jóval többet, 1400 frtot kellett felvenni abból az okból, mert a Franklin-Társulat kellő időben számláját be nem nyujtván, 1892-ben a Turul négy füzetéből csakis 3 füzet lett kifizetve, s így kivételesen 1893-ban nem 4 de 5 füzetnek költségét kellend kiegyenlíteni. Viszont színnyomatok költségére 270 frttal kevesebb volt felvehető azon, már jelzett okból, hogy a már meglevő készlet folytán a Turul idei évfolyamára csakis 2 új színnyomatot kell még készíttetni. Új tételekül szerepelnek: A Turul név- és tárgymutatójának kiadására (melyet a tisztelt Ig. Választmány határozott el) felvett

300 frt, továbbá a kisebb póstai, bélyeg stb. költségekre előirányzott 20 frtnyi pénztárnoki átalány, mely utóbbinak megadását az ügykezelés egyszerűsítése érdekében szükségesnek véljük.

Ezek után a társulatnak */. alatt mellékelt 1893-iki költségelőirányzatát, mely 3898 forint 31kr. bevételt, 3766 frt kiadást s így 132 frt 31 kr. pénz-maradványt mutat fel, helyesnek és reálisnak tartván, annak elfogadását javasoljuk.

A tisztelt Igazgató-Választmánynak

Budapesten, 1893. ápril hó 20-án,

készséges szolgái

Szinnyei József, számv. b. tag. *Nagy Gyula*, számv. b. tag.

Boncz Ödön, számv. b. tag.

A pénztárvizsgáló bizottság jelentése alapján az ig.-választmány a társaság pénztárnokának a felmentést — a szokásos fenntartással — az 1892. évi számadásokra nézve megadta és egyúttal a számvizsgáló bizottságnak fáradságos és alapos munkájáért köszönetét és elismerését jegyzőkönyvileg fejezte ki. A bizottság által tett indítványok és javaslatok mind elfogadtatván, határozattá emeltettek.

A titkár előterjesztése és a számvizsgáló bizottság ajánlata alapján a társaság 1893. évi költségvetése a következőkép állapíttatott meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1893. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1892. évről	390 frt 31 kr.
2.	Értékpapirok kamatjai (17,700 kor. = 8850 frt koronajáradék, és 100 frt jelzálog-hitelbanki nyer. kötvény után) 4%	358 « — «
3.	Alapítványok kamatja (3800 frtnyi összeg után, és pedig 3100 frt kötelezvényekben, 700 frt azok nélkül) 5%	190 « — «
4.	188 pártoló tag után | az 1892. év eredményéhez képest várható összeg	1700 « — «
5.	275 évdíjas tag után |	1135 « — «
6.	A Turul egyes füzeteinek eladásából	25 « — «
7.	A Turul tárgy- és névmutatója után várható bevétel	100 « — «
	Összes bevételek	3898 frt 31 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 300, jegyző 200, pénztárnok 200 frt)	700 frt — kr.
2.	Irói tiszteletdíjak és szerkesztés (24 ív után à 29 frt)	696 « — «
3.	Nyomdai költség	1400 « — «
4.	Színnyomatok készítése	130 « — «
5.	Metszetek, rajzok, zinkographiák	200 « — «
	Átvitel	3126 frt — kr.
	Áthozatal	3126 frt — kr.
6.	Expeditió költségei, utánvéttel való szétküldés	50 frt — kr.
7.	Irodai átalány (titkárnak 40 frt, pénztárnoknak 20 frt)	60 « — «
8.	Társulati szolga díjazása	60 « — «
9.	Pénzbeszedési díjak, újévi ajándékok, másolások stb.	120 « — «
10.	A Turul tárgy- és névmutatójának kiadása	300 « — «
11.	A Nemzetségi Zsebkönyv tartozásainak törlesztése	50 « — «
	Összesen	3766 frt — kr.
	Előirányzott maradvány	132 « 31 «

Ezek után a titkár bejelenté a következő tagajánlásokat. Alapító tagokúl 100—100 frtnyi alapítványnyal: Gr. *Teleki Géza* val. b. titk. tan. Budapesten (aj. Dr. Schönherr Gyula), *Komlóssy Arthúr* ügyvéd Debreczenben (aj. Széll Farkas). Pártoló tagokúl: *Inkey László* cs. és kir. kamarás Budapesten, *Vécsey Béla*, Nagy-Becskereken (aj. Szent-Iványi Zoltán). Évdíjas tagokúl: *Beöjthe Ödön* lelkész Erdő-Csinádon (aj. Pogány Károly), özv. négyesi *Szepessy Andrásné* Miskolczon (aj. n. Szepessy Béla), *Osvárth Ferencz*, *Simonffy Imre* kir. tan., *Zöld Mihály*, *Vecsey Imre*, *Szilágyi Károly*, Dr. *Balkányi Miklós*, Dr. *Tüdős János*, *Miskolczy Jenő*, mind Debreczenben, (valamennyit ajánlja Széll Farkas), *Barlanghy Árpád* Temesvárott (aj. a titkár), bilkei *Gorzó Nándor* Gyomán, bilkei *Lipcsey Mór* Szolnokon, dolhai és petrovai *Petrovay János* Fényes-Litkén, dolhai és petrovai *Petrovay Gyula* Déván, dolhai és petrovai *Petrovay László* Lugoson (aj. Petrovay György), butkai *Wiczmándy Ödön* Butkán (aj. Csergheő Géza). Az ajánlottak a társaság tagjaivá választattak.

A pénztárnoknak előterjesztett kimutatása a következő adatokat tartalmazza:

Bevétel volt 1893 jan. 1-től apr. 26-ig	1418 frt 41 kr.
Kiadás « « « « « «	882 « 53 «
Készpénz	535 « 88 «

Vagyonállás.

Értékpapirok névleges értékben (17,700 kor. = 8850 forint koronajáradék, 100 frt nyer. kölcs. kötvény)	8950 frt — kr.
Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	3100 « — «
Kötelezvény nélküli alapítványok	750 « — «
Készpénz	535 « 88 «
Összes vagyon	13335 frt 88 kr.

A pénztári jelentés ideiglenesen tudomásúl vétetvén, ezzel kapcsolatban határoztatott, hogy *Komlóssy*

Arthur, Br. *Nyáry Jenő* alapító tagok 100—100 frtnyi befizetett alapítványán, *Pettkó Béla* alapító tag befizetett 50 frtnyi félalapítványán, úgyszintén az alaptőke convertálásából fennmaradt 41 frt 75 krnyi összegen 600 kor. névleges értékű korona-járadék kötvény vásároltassék és ez az osztr.-magyar bank budapesti főintézeténél elhelyezett alaptőkéhez csatoltassék.

A titkár ezután bemutatta a Turul tíz éves folyamához készített tárgy- és névmutató teljesen kész példányát, jelentve, hogy az rövid idő múltán szét fog küldetni. A választmány a bejelentést örvendetesen tudomásúl vette, és a szerkesztőnek hátrálékos tiszteletdíját utalványozta.

Az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Dr. *Boncz Ödön* és *Kammerer Ernő* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A Turul tárgy- és névmutatója. A Turul 1883—1892. évi tíz-éves folyamához készült tartalomjegyzék, betűrendes tárgy- és névmutató Dr. *Borovszky Samu* szerkesztésében 107 lapnyi terjedelemben kikerült a sajtó alól. Fölöslegesnek tartjuk kiemelni, mily hasznos sőt nélkülözhetetlen segédeszközt nyujtott választmányunk a kitünő pontossággal és szakavatottsággal szerkesztett füzetben mindazoknak, kik heraldikai és genealogiai kutatásokkal foglalkoznak és mennyire megkönnyítette ez által a folyóiratunkban eddig megjelent becses anyag áttekintését és használatát. Meg vagyunk győződve, hogy t. tagtársaink a választmány e feltevését tömeges megrendeléseikkel igazolni fogják s hogy nem lesz tagtársaink és a Turul évfolyamainak birtokosai közt olyan, ki a folyóirathoz szükséges kulcsot meg ne szerezné.

A Tárgy- és Névmutató ismertetéséül közöljük a szerkesztő előszavát, mely a következő:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya könnyebben hozzáférhetővé óhajtván tenni a folyóiratában közzétett becses történeti adatokat, elhatározta, hogy a Turul 1883—1892-iki évfolyamaihoz külön tartalomjegyzéket és betűrendes név- és tárgymutatót készíttet, s annak szerkesztésével alólirottat bízta meg.

A Tartalomjegyzék feltünteti a folyóirat tíz évfolyamában megjelent összes dolgozatokat, előbb a szerzők (illetőleg, ha a czikkek névtelenül jelentek meg, azok) betűrendes sora szerint, azután az egyes tudományszakok szerint csoportosítva. Az ábrák lajstromát is czélszerűbbnek látszott alphabetikus rendben összeállítani, hogy ekként a keresett czímer vagy pecsét rögtön megtalálható legyen.

A betűrendes tárgy- és névmutató lehetőleg felölelni igyekszik a tíz évfolyam hasábjain előforduló összes neveket és fogalmakat, melyek a szakembert érdeklik. A személy- és helynevek mellé mindenütt oda tettem az évszámot is, a hol ez a szövegből kivehető volt. Az egyes családokról szóló közlemények ben előforduló keresztneveket, hogy az amúgy is elég terjedelmessé vált névmutató még egyszer akkorára ne növekedjék, külön nem soroltam fel; meg kellett elégednem azzal, hogy a keresztnévvel említett családtagokat egyszerűen az illető család gyűjtőneve alá foglaljam. Hasonlókép helykimélés szempontjából, nem lehetett a Tagányi Károly- és másoktól közlött nemesi oklevelek jegyzékében betűrendes sorban előforduló neveket a névmutatóba újra beigtatni; ezeket csak gyűjtőczímök szerint említettem meg, s hogy minél könnyebben feltalálhatók legyenek, négy mutatószó alatt is fölvettem őket. Így az orsz. levéltárban található nemesi oklevelek jegyzéke névsorunkban előfordúl a *Betűrendes*, *Nemesi oklevelek*, *Országos levéltár* és *Tagányi Károly* szók alatt.

A dolgozótársak egymástól eltérő orthographiáját úgy egyeztettem össze, hogy különösen a családnevek leírásában, a legszokottabb formához tartottam magam.

Budapest, 1893. április 16.

Borovszky Samu.

A Tárgy- és Névmutató ára tagtársaink részére 1 frt 50 kr. (bolti ára 2 frt). Megrendelések a társaság titkári hivatalához (Budapest, N. Múzeum) intézendők. Az összeg előzetes beküldése mellett a füzet *bérmentesen*, egyszerű megrendelésre pedig *postai utánvétellel* küldetik meg.

Az osztrák-magyar monarchia czímertára czímmel nagyobb heraldikai munkát fejezett be *Altenburger Gusztáv* tagtársunk, kinek heraldikai képzettsége régóta előnyösen ismeretes olvasóink előtt. A nagyszabásu műnek a magyar birodalommal foglalkozó részét a szerző bemutatta társulatunk mult évi őszi vál. gyűlésén és alkalmat nyujtott meggyőződhetnünk annak kiváló tudományos értékéről. Most vesszük az egész munka előrajzát, s tájékozásul jónak látjuk azt egész terjedelmében lenyomatni:

I. Az osztrák állam területe. — a) Ausztria. 1. Az osztrák herczegek czímerei 1141—1453. 2. Az Ausztria főherczegség czímerei a Habsburg-házból való római-német császárok alatt 1453—1804. 3. A habsburgházi uralkodóknak, mint a római-német birodalom császárainak, Magyar- és Csehország királyainak és Ausztriai főherczegeinek czímerei 1438—1804. 4. Az osztrák kerület országainak, mint a római-német császárság részeinek, czímerei 1512—1806. 5. Az osztrák császárság birodalmi czímere 1804—1867. 6. Ausztria német örökös tartományainak czímerei. 7. Ausztria német örökös tartományai városainak czímerei. *b)* Csehország. 1. Csehország királyainak czímerei 1526-ig. 2. A cseh királyság birodalmi czímere, a habsburgházi királyok alatt. 3. A cseh korona alá tartozó országok czímerei.

4. Csehország tartományai városainak czímerei. *c)* Az illyr ország-csoport. 1. Az illyr tartományok czímerei. 2. Az illyr tartományok városainak czímerei. *d)* A lengyel tartományok. 1. A lengyel tartományok egyesített czímere, Lengyelország felosztásától a jelenkorig. 2. A lengyel tartományok országos czímerei. 3. A lengyel területek városainak czímerei. *e)* Ausztriának hajdani országai, illetve az országok czímerei, a melyek egykor a Habsburg-ház birtokaihoz tartoztak.

II. A Magyar birodalom. — a) Magyarország. 1. Magyarország országos czímere, korszaki és történelmi fejlődése szerint, III. Béla király idejétől a jelenkorig. 2. Magyarország királyainak és kormányzóinak családi czímerei. 3. A Magyar királyság birodalmi czímere, 1406-tól a jelenkorig. 4. A magyarországi megyék és szab. területek czímerei. 5. Magyarország városainak czímerei. *b)* A királyhágóntúli országrész vagy a hajdani Erdély-fejedelemség. 1. Az erdélyi fejedelmek czímerei 1538—1711. 2. A Habsburg-házból való erdélyi fejedelmek czímerei 1690—1765. 3. Erdély országos czímere és a fejedelemség három nemzetségének czímerei. 4. Erdélyországi megyék és székek czímerei. 5. A királyhágóntúli országrész városainak czímerei. *c)* A társországok vagy a Dráván túl fekvő részek. 1. Dalmáczia királyság országos czímere, s területeinek és városainak czímerei. 2. Horvát-Szlavon királyság országos czímere, megyéi és városainak czímerei. *d)* A birodalom hajdani tartományai. A magyar szent koronához tartozott országok czímerei.

III. A megszállott tartományok. — 1. Bosznia és Herczegovina czímerei. 2. A megszállott terület városainak czímerei.

A munkáról társulatunk Tagányi Károly ig. vál. tag véleményes jelentése alapján már eddig is kimondta, hogy annak kiadását úgy a szaktudomány, mint a gyakorlati használat szempontjából kívánatosnak tartja. Ezuttal sem tehetünk egyebet, mint hogy megújítjuk e véleményünket s ismételten felhivjuk tagtársaink figyelmét e sokáig nélkülözött szakmunkára, melynek kiadása elsŏ sorban az ő pártfogásuktól van függővé téve

---

Károlyi Ferencz gróf és kora 1705—1758. A grófi nemzetség levéltárának adatai alapján írta *Éble Gábor*. Károlyi Ferencz gróf, Károlyi Sándor harmadik fia, a jeles tábornok, kiváló alakja volt a XVIII. század főuri köreinek. Harmincz éves korában atyja huszárezredét vezényelte a rajnai hadjáratban; 1737. a törökök ellen harczolt, 1739. vezér őrnagy lett. 1741. az osztrák örökösödési háborúban a magyar nemesi fölkelés élén harczolt Mária Terézia trónjának védelmében. 1745. lovassági tábornokká, majd a hétszemélyes tábla birájává neveztetett ki. Meghalt 1758. augusztus 14-én. Ez nagy vonásokban életpályája; a részletek mostanig kevésbbé voltak ismeretesek. Ez életpálya most ügyes és avatott történetíróra talált Éble Gábor személyében, a ki mint a grófi család levéltárának régi buvára, a nagy történelmi anyag teljes uralmával foghatott hozzá feladatához. Művének első kötete az 1741. év történeteig terjed, tehát Károlyit főleg mint katonát, pályafutásának első felében mutatja meg. Elbeszéléséhez a XVIII. század első felének e mozgalmas korszaka, a kurucz világtól Mária Terézia megkoronázásaig, nyujt érdekes hátteret, s a módszer, melylyel Éble hősének életrajzát e keretbe beilleszti, munkáját mint korrajzot is becsessé teszi. Értéke azonban nem annyira ebben, mint inkább a levéltári adatok legapróbb részleteinek gondos felhasználásában rejlik; e szempontból a munka mintegy kiegészíti a Károlyi-oklevéltárat, melynek kötetei még nem jutottak el a XVIII. századig. A könyvben genealogiai vonatkozások is vannak, s érdekes adatokat találunk benne a grófság és grófi czímer elnyeréséről is. A díszes kiállításu kötet a szerző kiadásában jelent meg; kapható Hornyánszky Viktor akad. könyvárusnál és minden nagyobb könyvkereskedésben.

FELHIVAS.

Szent-Iványi Zoltán ig. vál. tagtársunk (Budapest, Andrássy út 79.), ki családja és az azzal rokon nemesi családok történetéhez hosszabb idő óta gyűjti az adatokat, azok kiegészítése czéljából a következő egyének származása, atyjuk s anyjuk felől kér e folyóirat olvasóitól szíves felvilágosítást:

1. Adamóczi Ambró Borbála, Hunyady Miklósné.
2. Bossányi Flóra, Paksi Sipeky Imréné.
3. Ebeczky Mária, Paksi Sipeky Lászlóné.
4. Füssy Zsófia, Nándori Bene Jánosné. (Férje 1654—56. nógrádi alispán volt.)
5. Kerekes Éva, Osztroviczai Sándor Mihályné.
6. Kőszeghy Julia, Szlavniczai Sándor Adalbertné. (Férje 1723. nyitrai alispán.)
7. Lippay Borbála, Báró Balassa Imréné.
8. Majthényi Klára, Sirchich Gáspárné. (1600 körül élt.)
9. Mitter Mária Erzsébet, De Adda Bernáth Jakabné, később Paksi Sipeky Lászlóné.
10. Nyáry Krisztina, Sirchich Gáspárné. (1670 körül.)
11. Okolicsányi Ilona, Okolicsányi Lászlóné. (1680 körül.)
12. Okolicsányi Róza, Korossy Ferenczné.
13. Pottornyay Erzsébet, Pongrácz Andrásné. (1600 körül.)
14. Báró Rottal Katalin, Szlavniczai Sándor Ferenczné.
15. Simonchich Horváth Zsuzsánna, Hunyady Mihályné.
16. Stansith Horváth Mária, Okolicsányi Lászlóné.
17. Iklódi Szluha Katalin, Szlavniczai Sándor Gáspárné.
18. Thuránszky Zsófia, Okolicsányi Jánosné. (Férje 1715. árvai uradalmi praefectus volt.)

A GRÓF CSÁKYAK ÉS BECSKYEK ŐSEI.

A «kezdetben állj ellent»-féle elvet tartván, szükségesnek látom, hogy felszólaljak azon hibás vélemény ellen, mely két régi és nagy családunk származására és rokonságára nézve éppen mostanában kezd lábrakapni.

Már Nagy Iván úgy tünteti föl a dolgot a Csákyakról szóló, különben becses és jórészt okleveleken alapuló czikkében, mintha az első, országos hírnévre szerttevő Csákynak: I. Miklósnak, a vajdának, testvére II. István, III. Istvánnak és Bekynek jelzett fiakat hagyott volna maga után s ezeket valamint Bekynek gyermekeit a Csákyakhoz sorozza.[1]

A Sváby Frigyestől közlött, s az első ízekre nézve még a mult században készített családfa[2] már tovább megy és határozottan I. Miklós vajda, I. István nevű testvérének unokáit mondja a tasnád-szántai Becsky-család őseinek.

Megkisértem e tévedés eloszlatását, és hogy okoskodásom annál világosabb legyen, haladjunk nyomról-nyomra.

Ismeretes történettudósaink előtt, hogy Csáky Miklós, temesi főispán, a későbbi vajda és testvérei György meg István 1401. jan. 18-án kapták a temesmegyei Csák (ma Csákova) várost.[3] Birták ugyan már 1395 előtt is pár évig, de ekkor cserébe odaadták Adorján váráért[4] s csak 1401-ben szerezték meg állandó jószágukul.

Világos tehát, hogy e család tagjai a Csáky nevet előbb nem viselhették.

S valóban azon oklevélben, melylyel ugyanezen Miklós és György a ma előnevet adó Keres-szeget (és nem Keresztszeget) öt évvel előbb, 1396-ban, megkapják, «magister Nicolaus, comes Themesiensis et Georgius filii videlicet magistri Stephani *de Zydow*» néven fordúlnak elő.[1]

Hogy ezen «Zydow» mai irással Zsidó helység, melyről a két országos hírnévre vergődött testvér, továbbá atyjuk és Péter nevű testvérük 1401 előtt neveztettek, hol s merre esett? általában ismeretes ugyan, de még ha volna is kétség, eloszlatja azt egy 1389-iki oklevél, a mely szerint: «Stephanus filius Ladislai, Nicolaus, Petrus et Georgius filii ipsius Stephani de Zydo» a nézsai és csövi (ma csővári) nemesekkel perelnek.[2] Kitünik ebből, hogy csakis a pestmegyei Zsidó helységről nevezhették őket «de Zydo» — jómagyarsággal Zsidayaknak.

De még más neveket is viseltek a gr. Csáky család ősei.

1405. okt. 8-án a váczi káptalan Miklós vajda testvérét: «magister Georgius filius Stephani de *Macha* pridem comes Siculorum»-nak nevezi. Nevezték tehát e család őseit Mácsayaknak is, még pedig, mint a váczi káptalan itt említett levele mutatja a szintén pestmegyei,

[1] Magyarország családai III. 71. 86. ll.
[2] Turul 1891. 36.
[3] Fejér. Cod. Dip. X IV. 69.
[4] Csáky levéltár Lőcsén fasc. 10. no. 11.

[1] U. o. X 2. 349.
[2] Becsky-levéltár a nemzeti múzeumban. Az e levéltárból idézett levelek mindig az illető évszámok alatt lelhetők föl.

Zsidó mellett eső Mácsáról.[1] Másról, mint Csáky Györgyről itt szó sem lehet.[2] Ezzel teljesen egybe vág a váczi káptalan 1379-iki oklevele, a melyben már György székely ispán atyja nagybátyja és két testvére: «magistri Stephanus et Ladislaus filii Ladislai *de Macha* necnon Nicolaus et Petrus filii ipsius Stephani»-nak vagyis Mácsayaknak neveztetnek.[3]

Ha azonban nem a váczi káptalan beszél, hanem a szatmármegyei tisztikar vagy a leleszi konvent és a váradi káptalan, akkor ugyanazon «Stephanus et Ladislaus filii Ladislai» folytonosan «de Pelyske», «de Pyliske» olykor «de Pyriske» néven neveztetnek a szatmármegyei Peleske helységről. Így pl. 1369-ben «Stephanus et Ladislaus filii Ladislai de Piliske» a Zajtayakkal (de Zahta) perelnek[4]; 1370-ben pedig «Stephanus et Ladislaus filii Ladislai de *Peleske*» a Zajtayakkal és Atyayakkal kibékülnek.[5] Nem lehet tehát kétség benne, hogy a szatmármegyei Peleskéről van szó. De épp oly bizonyos az is, hogy e Peleskeyek ugyanazok a Zsiday és Mácsay néven emlegetettekkel és így a gróf Csáky család ősei. Ott van pl. egy 1382-iki, a szatmári főispántól kiállított oklevél, a melyben Zsiday Tamás tiltakozik «contra Stephanum filium Ladislai de Peleske et filium suum Petrum», a miért őt saját házában megtámadták.[6] Már pedig ez a keres-szegi uradalomról szóló adománylevéllel, a melyben Miklós erdélyi vajdának atyja Istvánnak, édes testvére Péternek neveztetik, teljesen egybevág.

Ezeket megállapítva nem lesz nehéz a gróf Csáky és a vele rokon családnak, Zsiday, Mácsay és Peleskey néven szereplő, s a XIV. században élő tagjait föllelni, birtokaikat és működésüket kimutatni.

Lássuk először is a Csáky család őseit.

1352-ben «Stephanus filius Ladislai dicti Adas de Pylyske» a Peleskével határos Pete helység miatt perelt Kisvárday Jánossal. E helységet ugyanis akkor ügyekezett kezére keríteni Kisvárday, de Peleskey István nem egyezett bele, mert neki, mint szomszédnak, több joga volt annak megvételéhez, mint Kisvárdaynak.[1]

Ugyancsak 1352 végén jelenti ki Peleskey (de Pilyske) István, Adas László fia, a nádor előtt, hogy Kisvárday János a kiszabott birságot neki megfizette.[2]

Három év mulva újra megkezdődött a perlekedés Peleskey István és Kisvárday János között Pete helység miatt. 1355 nagybőjtben a váradi, húsvét után pedig az egri káptalannal tartat vizsgálatot Várday János Peleskey István ellen, a ki Pete helységet lefoglalva tartotta.[3] Ez év szeptemberében pedig Peleskey István (Stephanus filius Ladislai dicti Adaas de Pyryske) személyesen fárad fel Budára, hogy lássa a Várdaytól ez ügyben fölmutatandó okiratokat. De hiában járt ott, mert a nádor, a ki úgytetszik a feleket szerette volna békés egyességre bírni, elhalasztotta a perdöntést a következő évi hamvazó szerda nyolczadán tartandó törvényszéki ülésre.[4]

Mire az így kitüzött időpont elérkezett, Gilétfy Miklós nádor már nem volt az élők között, az új nádornak, Kont Miklósnak, pedig még nem volt jegyzője és pecsétje, maradt tehát a pör eldöntése Szent-György nyolczadára.[5] Innen pedig még bizonytalanabb időre halasztá el az új nádor, mert időközben megharsant a csatakürt és Peleskey Istvánnak a velenczei háborúba kellett vonulnia.[6] El is ment és 1357 nagybőjt közepéig pörbe nem foghatták.[7] Azontúl pedig valamikép csakugyan kiegyezett Várday Jánossal, mert többé nem fordúl elő neve a Várday család pörös leveleiben.

1369-ben már mások ellen védelmezi Adás László fia peleskei birtokát. Erre mutat, hogy 1369-ben Széchy Miklós országbíró «Stephanus et Ladislaus filii Ladislai de Piliske» Zajtay Tamás fia János ellen indított pörét elhalasztja,[8] 1370-ben pedig ugyancsak e két testvér (ekkor

[1] Hazai okmánytár III. 261—3.
[2] Századok 1880. 736—44.
[3] Becsky levéltár.
[4] Becsky levéltár.
[5] U. o.
[6] U. o.

[1] Becsky levéltár.
[2] Zichy cs. okmánytára II. 494.
[3] U. o. II. 598, 609.
[4] U. o. II. 623.
[5] Zichy cs. okm. III. 26.
[6] U. o. III. 27.
[7] U. o. III. 60.
[8] Becsky levéltár.

«de *Peleske*»-t ír az oklevél) a Zajtayakkal és Atyayakkal kibékül.[1]

Kitünik az oklevelekből az is, hogy Adás László fiai nem bírták az egész Peleskét. Nevezetesen egy 1372-iki oklevél arról tudósít bennünket, hogy «Stephanus filius Bekch de Sydow» peleskei részét elzálogosította Peleskey Lászlófia Lászlónak és édes testvérének Csomafalvy Istvánnak «Ladislao filio Ladislai de Pelyske Stephano de Chomafalva (ma Csoma Beregm.) fratri eiusdem uterino».[2] 1376-ban pedig ugyancsak «Stephanus filius Bekch de Sydow» Peleske elzálogosított felét a váczi káptalan előtt ugyanazoktól («a Ladislao et Stephano filiis Ladislai de eadem Sydow») visszaváltja.[3]

Ezen oklevél egyúttal kapcsúl szolgálhat arra, hogy áttérjünk a Csáky család őseinek pestmegyei birtokaira. Mint látjuk, ugyanazon testvéreket, kiket az eddig fölsorolt oklevelek Peleskeyeknek neveznek, 1376-ban a váczi káptalan Zsidayaknak írja. Így írja őket egy 1389-iki, a család valamennyi, akkor élő tagját fölsoroló levél is, a mely szerint «Johannes filius Ladislai de Zydo, Stephanus filius Ladislai, Nicolaus, Petrus et Georgius filii ipsius Stephani de Zydo» (továbbá «Thomas, Stephanus et Bechk filii alterius Stephani de Macha») a Nézsayakkal és Csövyekkel perelnek.[4] De elég sűrűn fordúl elő Adás László fia István Mácsay néven is. Így pl. 1371-ben, midőn a Nézsayakkal pöröl,[5] és 1376-ban, midőn a Mácsához közeleső Batthyánt bírta s annak megtartása miatt Zsiday Becsk fia Istvánnal némi viszályba keveredett.[6]

Mint ez adatokból untig kitűnik, a Csáky nevet fölvevő Miklós vajdának és György székely ispánnak atyja Peleskey, másként Zsiday vagy Mácsay I. István, az 1352—96. években élt. Ennek atyja pedig László volt, a kit kortársai az «Adás» ragadványnévvel különböztettek meg a többi Lászlóktól. Emlegetik az oklevelek Miklós vajda atyjának édes testvérét s ennek fiát; fölsorolják testvéreit is: Györgyöt, a ki vele együtt közszerző volt, továbbá Pétert és legutóljára, mikor már Péterről elhallgatnak, II. Istvánt.

Ezen II. István az, a kit a régi családfakészítők a Becsky-család ősének tesznek meg. De hibásan.

Észrevehették volna ezt mindjárt azon oklevélből is, melyre állításukat alapítják: az 1422-iki cserelevélből. E szerint Zsigmond király Zsidó, Mácsa pestmegyei falvakért és azok tartozékaiért cserében adja a margitai uradalmat (Bihar m.) «Nicolao de Chaak vojvode ac Georgio, pridem comiti Siculorum, fratri suo carnali, item Stephano et Bekch filiis Stephani de Sydou patruelibus fratribus ipsius».[1] Ha az itt említett «Stephanus de Sydow» Miklós vajda édes testvére, akkor annak fiai «Stephanus et Bekch» nem nevezhetők a vajda «fratres patrueles»-einek, hanem a «nepos» vagy a «frater fratruelis» név illette meg őket.

De még inkább észrevehették volna a hibát, ha végig nézik a család levéltárában levő másolatokat. Ott könnyen meglelhették volna a leleszi konvent 1435-iki levelét, mely szerint «Catharina relicta et Elisabeth filia condam Stephani de Chak» tiltakoztak Csáky I. Miklós és I. György fiainak azon tette ellen, hogy ezek férjének, illetőleg atyjának birtokait (nevezetesen a szatmárnémeti malmot) erőszakosan magukhoz ragadták, mielőtt Katalinnak hozományát kiadták és Erzsébetet kiházasították volna.[2] Ennél világosabb bizonyíték arra, hogy Csáky II. Istvánnak fiágon magvaszakadt, nem kell.

Sőt még ennyi utánjárás sem kellett volna. A kronologia még hamarább útbaigazít. Az 1422-iki oklevél az ott említett «Bekch» atyját néhainak mondja. Ámde Miklós vajda testvére (Stephanus filius Stephani filii Ladislai de Chak) még 1424-ben is él és a Csaholyiaktól Szárazberek (Szatmár m.) egy részét zálogba veszi.[3]

Kézzelfogható ennélfogva, hogy Csáky Miklós vajdának II. István nevű testvére a Becskyeknek őse nem lehetett.

Ki volt tehát? És miféle rokonságban állott az a Csákyak ősével? — A Csákyak régi genealogusainak mentségére ki kell mondanunk,

[1] Becsky levéltár.
[2] U. o.
[3] U. o.
[4] U. o.
[5] U. o.
[6] U. o.

[1] Gr. Csáky levéltár f. 5. nr. 2.
[2] Gr. Csáky levéltár fasc. Transumpt. nr. 13 7—9. ll.
[3] Gr. Csáky levéltár. Kassai fasc. 350. nr. 1.

hogy ezt magából a Csáky levéltár adataiból nem lehetett megállapítani. E végből más levéltárak okleveleit is segítségül kell hívni.

Ugyanakkor, midőn az oklevelek a gr. Csákyak őseit Zsiday vagy Mácsay néven emlegetik, beszélnek egy másik Zsiday- vagy Mácsay-családról is.

Így idéztünk már egy 1372-iki oklevelet, mely szerint «Stephanus filius Bekch de Sydow» peleskei birtokát elzálogosítja; ismét egy 1376-ikit, a mely szerint ő ugyanazt a váczi káptalan előtt visszaváltja. Ugyancsak 1376-ban perlekedik «Stephanus filius Bekch de Sydow» a pestmegyei Batthyányért.[1]

Zsiday néven fordúl még elő 1333-ban, midőn nővérének Margitnak, Pomázy Benedek nejének, leánynegyed fejében odaadja a pestmegyei Szada máskép Iklód nevű falut (possessionem suam hereditariam Zoda alio nomine Iklod vocatam in comitatu Pest iuxta fluvium Rakus)[2] és 1358-ban, midőn Szécsy Miklós országbíró Kazsoky (de Gasok) Pető fia Jánost meg nem jelenés miatt az ő javára birságolja.[3]

De valamint Adás László fia Istvánt nevezik az oklevelek Mácsaynak is, éppen úgy Becsk fia Istvánt is írják Mácsaynak. És pedig joggal, mert birtokos volt Mácsán. Kitűnik ez Ujlaky Miklós országbíró 1359-iki leveléből, a mely szerint «Dominicus et Johannes filii Stephani filii Bekch de Sydo» még kiskorú gyermekek (pueri in tenera etate constituti) tiltakoztak atyjuk ellen, a ki az ő pestmegyei Al-Mácsa nevű birtokát Szántai Petőfy Jánosnak és Istvánnak elzálogosítá.[4]

Ő tehát azon Mácsay Becsk fia István, a ki 1371-ben a Csöviekkel perel,[5] és a ki 1379-ben Domokos nevű fiával együtt a váczi káptalan előtt Adás László fiaival és unokáival kibékül.[6]

Ezen Becsk fiának, Zsiday vagy Mácsay Istvánnak fiai szintén e két néven fordúlnak elő a XIV. században. Így fentebb a Csákyak őseinél idéztünk egy 1389-iki oklevelet, mely őket: «Thomas, Stephanus et Bechk filii *alterius Stephani* de Macha»-nak nevezi s egyúttal atyjukat Adás László fia Istvántól határozottan megkülönbözteti.[1] 1394-ben «Stephanus, Bekch et Thomas filii Stephani de Sydo» Báthory János nejével perelnek.[2] 1399-ben «Stephanus filius Stephani filii Bekch de Sydow» Kaplay Dezsővel viszálykodik.[3] Ugyanazon évben a másik két fiú: «Bekch et Thomas filii Bekch de Macha», mint mácsai és zsidai földbirtokosok említtetnek.[4]

A mint ez adatokból láthatjuk Adás László fia Zsiday Istvánnal egy időben élt egy másik Zsiday István is. De ez teljesen különböző személy volt akár Csáky I. Istvántól, akár ennek fiától, II. Istvántól, mert az ő atyja Becsk (Bekch) nevet viselt.

Megismervén ekkép a két egymástól különböző Zsiday és Mácsay családot (a gróf Csáky- és a Becsky-családoknak XIV. században élő őseit), áttérhetünk a második kérdésre, mennyiben rokon-e ezen két család?

Hogy a két család rokon, az kétségtelen. Az erre vonatkozó régi, mind a gr. Csáky- mind a Becsky-családnál meglevő hagyományt fényesen igazolja az, hogy valaha a két család ősei közösen és osztatlanúl bírták jószágaikat, még pedig szokatlanúl késői ideig: 1359-ig. 1357 elején «Stephanus filius Bekch de Sydo», tehát a Becskyek őse kezdte sürgetni az osztozkodást és Peleskey László fia Istvánnal vagyis a gróf Csáky-család ősével a királyi kápolna igazgatója és császmai prépost előtt megigérte, hogy a harmadik velök osztályos család tagjait («Johannem et Stephanum filios Peteu de Zantho») a Szántai Petőfyeket Szent-György nyolczadán a váczi káptalan elé vezeti és ott majd birtokaikon becsületesen megosztoznak.[5] — Azonban valami közbejött s az osztozkodás nem ment végbe sem 1357-ben, sem 1358 elején, mert ez évben Pomázy Benedekné, Margit, eltiltja ugyan összes rokonait (Stephanum filium Bekch de Sydo fratrem suum carnalem, Johannem et Stephanum filios Peteu, Stephanum et Ladislaum filios Ladislai dicti Adaas) a javaikban való örök osztálytételtől (a divisione perhempnali), de

[1] Becsky levéltár.
[2] U. o.
[3] U. o.
[4] U. o.
[5] U. o.
[6] U. o.

[1] Becsky levéltár.
[2] U. o.
[3] U. o.
[4] U. o.
[5] Becskey levéltár.

nem említi, hogy az osztály már megtörtént volna.[1]

Ellenben, hogy 1358 végén vagy 1359-ben végbement a birtokfelosztás, annak ékes bizonyítéka azon már idézett 1359-iki oklevél, mely szerint a birtokaival most már szabadon rendelkező Becsk fia István Al-Mácsát mindjárt elzálogosította a Szántai Petőfyeknek. Nem ok nélkül sürgette ő az osztozkodást!

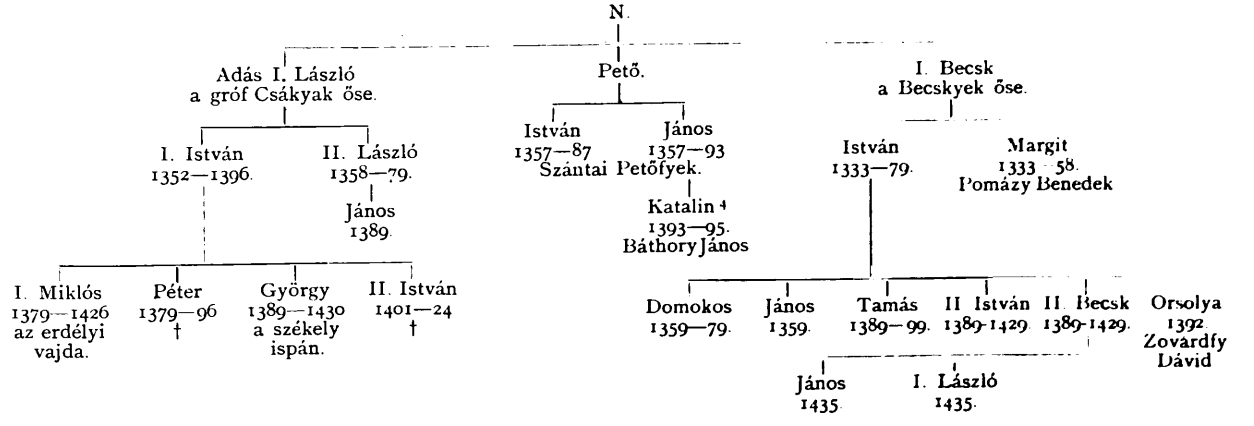
Sajnos az osztályra vonatkozó levelekből éppen nem tűnik ki, mily fokon rokon az így osztozkodó Zsiday (= Becsky), Peleskey (= gróf Csáky) és Szántai Petőfy-család? Későbbi levelekre vagyunk tehát utalva. Az összes eddig e végből átkutatott levelekben csak két adatot találtam, a mely erre vonatkozik. Az első szerint 1378-ban I. Becsknek unokája István fia Domokos tiltakozik «contra Stephanum et Ladislaum filios Ladislai de Pelyske fratres *suos patrueles*», a kik az ő peleskei részét elfoglalták.[2]

Ez adat azonban noha régibb, ingadozó.

A «frater patruelis» rendesen másodízi rokonságot vagyis unokatestvért, néha pedig harmadízi rokonságot, másodunokatestvért jelent,[3] távolabbit már nem. Ha az 1378-iki oklevél «frater patruelis»-ét itt is annak gyakrabbi jelentésében vennők, akkor ebből az következnék, hogy Zsiday Domokos unokatestvére volt Peleskey I. Istvánnak és így az ő nagyatyja, Becsk, nagyatyja volt Peleskey Istvánnak is. Az ám, csakhogy ez a chronologiával összeegyeztethetetlen. Akkor ugyanis el kellene fogadnunk azt is, hogy Domokosnak az atyja Zsiday I. István nagybátyja volt Peleskey Istvánnak. Pedig az adatok ezt a Zsiday I. Istvánt teljesen egykorúnak mutatják Peleskey I. Istvánnal, sőt még tán fiatalabbnak; hiszen 1359-ben még kiskorú gyermekei vannak s ez időtájt születik még három fia és egy leánya; s a mi döntő, ha ő a nagybátyja Peleskey I. Istvánnak és Petőfy Istvánnak, akkor az ő kezében vannak a birtokok, s akkor nem ő sürgette volna 1357-ben az osztozkodást, hanem inkább a Peleskeyek és Petőfyek. Az 1378-iki oklevél «frater patruelis»-ét, tehát annak második jelentésében kell vennünk, s így Domokost Peleskey I. István másodunokaöcscsének, atyját Zsiday Becskfy Istvánt pedig unokatestvérének kell tartanunk.

Szerencsére, ha még volna kétségünk, azt a második adat ezzel egybevetve, teljesen eloszlatja. Azt 1422-iki (már idézett) cserelevél szerint Zsiday I. Becsk fia Istvánnak fiai II. István és II. Becsk «fratres patrueles»-ei Csáky I. Miklós vajdának és I. György volt székely Istvánnak. Itt nem lehet szó másodfokú rokonságról, mert hiszen látjuk, hogy Csáky I. Miklós és Györgynek a nagyatyja más személy (Adás László), mint Zsiday II. István és II. Becsk nagyatyja (I. Becsk). Világos tehát, hogy Miklós vajda és II. Becsk unoka- és másodunokatestvérek voltak.

Megalakúl ekként a következő biztos adatokon épülő családfa:

[1] Zichy cs. okm. III. 114. Azért tiltakozott az osztozkodás ellen, mert neki még nem adták ki a leánynegyedet és az atyjától ráhagyott jövedelmeket. Különben Pomázynénak bajosan volt igaza.

[2] Becsky levéltár.

[3] Pl. Fejér. Cod. Dip. X/3. 315. Anjoukori okmánytár VI. 443.

[4] Századok. 1893. 224. l.

Ezen a gr. Csáky és Becsky levéltárak, továbbá a Zichy cs. okmánytára adataiból összeállított családfa világosan feltűnteti a gr. Csáky- és Becsky-család rokonságát, egyszersmind mutatja, hogy az sokkal régibb keletű, mint eddig gondoltuk. Maga a Becskfy és az ebből alakult Becsky név is régibb a XV. századnál, mert hiszen Becsky Tamás és II. Becsk már 1399-ben »filii Bekch» neveztetnek,[1] a mi nem egyéb, mint a magyar Becskfynek latin fordítása.

De megértjük a családfából azt is, hogyan jutottak a XV. század elején a gr. Csákyak és a Becskyek Tasnád-Szántóhoz. A Szántai Petőfy család vérrokon volt velük s annak magvaszakadtával a két, vele egyenlő fokon rokon családra szállottak át nemcsak Szántó, hanem egyéb javai is.

Ennyi az, a mit a két nagy és jeles család őseiről az előttem ismert oklevelekből megállapíthattam.

De már önkéntelenül is azon kérdés merül föl, ki volt a két, illetőleg három család névtelennek jelzett őse?

Azt felelhetnők erre, hogy nem tudjuk. Ez volna a legkönnyebb, de a legkevésbé kielégítő felelet. Megkisértem tehát, hogy más, valamivel többet érő feleletet adjak. Igaz, hogy ez a felelet még most csak hypothesis számba mehet, de azért jónak látom azt is előadni.

Nem tetszik-e különösnek, hogy annak az ismeretlen ősnek három unokája István nevet visel? Adás László, Pető és I. Becsk egy-egy fiúkat Istvánnak kereszteltetik. A ki ismeri a családok szokását a nevek megválasztásánál, a ki tudja, hogy egy-egy keresztnév mily szívósan ismétlődik a nagy családfákon, a három unoka István keresztnevét nem fogja merő véletlenségnek tulajdonítani.

Természetesen ezen hozzávetés magában véve nagyon csekély értékű. Keresnünk kell még más adatokat is.

Láttuk, hogy I. Becsk fia I. István az 1333—79-iki években fordúl elő okleveleinkben, Peleskey vagy Csáky I. István pedig az 1352—96-iki években élt és már 1356-ban háborúban vettek részt. Ebből aztán következik, hogy atyáik I. Becsk és Adás László a XIV. század első felében éltek, nagyatyjuk, az ismeretlen ős, pedig a XIII. század második felében, s így még az Árpádkorban élt.

Ezzel megkaptuk az ismeretlen ősnek a korát, nézzük már a birtokait. A már kétszer idézett 1422-iki cserelevél erre is derít némi fényt. E levél kiállításakor a Csákyak és Becskyek azt állítják, hogy ők Alsó- és Felső-Mácsát, Zsidót, továbbá a Mácsához tartozó Tas és Iklad pusztákat még Szent-István adományából bírják (vigore collationis sanctissimi Stephani regis, sicuti asseritur, possedissent).[1] Ez persze nagyítás. De annyit nyugodtan elfogadhatunk s el is kell fogadnunk belőle, hogy a felsorolt birtokokat még a közös őstől örökölték, mert hiszen, akár I. Becsk, akár Adás László szerzik meg, mindjárt nem lehet a Csákyak és Becskyek közös, egyenlő jogon bírt jószága.

Ha pedig ez így van, akkor azon ismeretlen ős senki más, mint István, Erzsébet királynénak, Kún László nejének tárnokmestere, 1284-ben ő kapja meg a pestmegyei Tas (Thos) földet,[2] s annak határjárásából (pl. a hatvani és a pásztóhi útak említéséből) világosan kitűnik, hogy e Tasföld nem más, mint az 1422-ben ősi birtoknak mondott Tas puszta. Mivel pedig ugyanezen 1284-iki oklevél szerint István tárnokmester gyermekkorát V. István király udvarában töltötte, 1284-ben alig volt több 40—45 évesnél, és így életkora is teljesen egybevág a gr. Csákyak és Becskyek közös ősének korával.

Szólanunk kell végül arról, miféle nemzetségből ágazott ki e két család? Annyiszor emlegetik e kérdést, hogy annak, a ki a gr. Csákyak és Becskyek őseivel foglalkozik, lehetetlen a hozzászólást elkerülnie.

Hogy a gr. Csákyak magukat a Csák nemzetség ivadékainak tartják és Szabolcs vezérnél alább meg nem állnak, az untig ismeretes. Tudvalevő az is, hogy e vélemény teljesen alaptalan. Kár volna megczáfolására a szót vesztegetni. Az olyan okoskodás révén az Abaffyakat az Aba, a Gyulayakat a Gyula-Zombor, a rimaszécsi Széchyeket a Szécs nemből kellene származtatnunk.

A Becskyek közt egy magyar történettudós

[1] Becsky levéltár.

[1] Gr. Csáky levéltár fasc. 5. nr. 2.
[2] Wenzel Árp. okm. IV. 265.

más véleményt terjesztett el. Nagy Iván alapvető munkájában kétszer is fölemlíti, hogy Podhráczky József szerint a két rokon család az Ákos nemből ágazott ki.[1]

Nem mondjuk, hogy e második vélemény is csak olyan szójátékon alapuló, mint az első, ám ennek szerzője sem találta el az igazat. Már maga Nagy Iván észrevette az ő kritikus szemével e vélemény ingadozó voltát s helyesen jegyzé meg: «En oklevélgyűjteményeinkben sem a de genere Csák, sem de genere Akus kitételt e családra vonatkozólag nem olvastam».[2] Én pedig éppen e végből különösen végig néztem a Becsky levéltár 1410-ig terjedő leveleit, de azokban — noha Podhráczky rájuk hivatkozik — az Ákos nemből való származásnak nyomára sem találtam.

Nem is származott a két család abból. Világos ez mindjárt a heraldikából. Sem a gróf Csáky, sem a Becsky-család címere nem egyezik az Ákos nemzetségével. Pedig lehetetlen, hogy azt teljesen megváltoztatták s legalább egyes részeit meg ne tartották volna.

Ez ellen bizonyít Tasföldnek fent említett 1284-iki határjárása is. Ez fölemlíti ugyan az Ákos nemzetségnek e Tassal határos birtokait, de egy szónyi utalást sem tesz arra, hogy a megajándékozott István tárnokmester abból származott volna.

Más irányban kell tehát kutatnunk.

Kiindulunk abból, a mi az előadottakból világos, hogy a gr. Csákyak és Becskyek ősei Pestmegye északi részein Zsidón és Mácsán laktak. Hogy Zsidó valamely kiválóbb nemzetségnek fészke volt, következik abból, hogy ott Szent-Balázs tiszteletére épült s már 1284-ben létező premontrei prépostság állott.[3]

Hogy miféle nemzetség volt az? arra csaknem bíztosan felel a váczi káptalannak 1237-iki levele. E szerint a Zsidó (Ziday) nembeli Achilles az említett káptalan előtt adja el gyámfiának, az ugyancsak e nemből való II. Mácsának, I. Mácsa unokájának Turul nevű birtokát a pécsi káptalannak.[1] Létezett tehát az Árpádkorban egy Zsidó nevű nemzetség. Hogy ez Pestmegye északi részén lakott, mutatja, hogy Achilles a váczi káptalan előtt jelenik meg, noha baranyamegyei birtok eladásáról van szó. Ugyanezt támogatja egy 1257-iki oklevél, a mely szerint a Zsidó nemzetségnek női tagja, Hellyn leánya, hevesmegyei főúrhoz, I. Kompolthoz (a Nánai Kompolthy-család őséhez) ment férjhez.

Nem vakmerőség ezek után e Zsidó nemzetséget éppen a pestmegyei a zsidai monostor alapítójának tartanunk, annál kevésbé, mert hiszen látjuk, hogy e nemzetség tagjai közül a tatárjárás előtt többen Mácsa nevet viseltek — s íme Zsidó mellett ma is ott találjuk Mácsa helységet. Már pedig a személy- és helynevek ilyen összetalálkozása véletlenség műve nem lehet.

De vajjon össze lehet-e kötni a gr. Csákyakat és Becskyeket eme Zsidó nevű nemzetséggel?

Erre is van némi, halvány adatunk. Ilyen, hogy a gr. Csákyak és Becskyek vélelmezett közös ősének testvére «Zsidó» nevet visel. De ez magában nagyon kétséges. Mert egy-egy nemzetség neveit (pl. Aba, Csák, Apa stb.) más nembeliek is fölvehették és föl is vették. Hanem annál fontosabb adat az, hogy a zsidai nemzetségi monostornak a gr. Csákyak és Becskyek ősei még 1421-ben is kegyurai (patronusai). Vagy teljesen alaptalan tehát ez ősöknek 1422-iki dicsekvése, hogy ők Zsidót nagyon régi időtől fogva (állítólag még Szent-István adományából) bírják, vagy pedig ezen két, illetőleg (a Szántai Petőfyekkel) három család a rég feledésbe merült Zsidó nemzetségnek sarjadéka.

Lehet, hogy e származtatás nem oly hízelgő, mint a régi genealogusok meséje Szabolcs vezérről, de nem is egyszerű megokolatlan ráfogás s mindenesetre közelebb áll ahhoz, a mi kutatásomnak egyetlen czélja volt: a történeti igazsághoz.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

[1] I. m. I. 265. III. 70. ll.

[2] U. o. III. 70. l.

[3] V. ö. Csánky: Magyarország történ. földrajza I. 37. Wenzel Árp. okm. IV. 265.

[1] Wenzel Arp. okm. VII. 47.

A BORSODI ÉS UGOCSAI SZIRMAYAK.

(Harmadik közlemény.)

Az Ugocsa vármegyei eredetű Szirmayak a XVI. század végén Szatmárba költözködvén, szirmai birtokaikat apródonként elidegenítették, úgy annyira, hogy történetünk idejében már egy tapodtat se birtak az ős fészekben. Az egy *Kalós Zsigmondot* kivéve, tehát a leányági s jobbára távol lakó ivadékok s az innen-onnan beházasodott kis nemesek osztozkodtak a falun, mely Szirmay György véleménye szerint ősidőktől fogva kizárólag fiúágat illető vagyon volt. Minthogy pedig Kalós Zsigmond uram korántsem leányágnak, de igaz Szirmay örökösnek tartotta magát, s birtoklását Mátyás királynak 1469-ben kelt *nova donatiójával* tudta igazolni, a furfangos prókátor mindjárt a vármegyébe érkezése után körűl hálózta a jámbort, atyafiságot kötött vele s törvényes vallást tett arról, hogy a Szirmay és Kalós családok egy és ugyanazon törzsökből származó osztályos vérek. Zsigmond uram, mint afféle otthonülő falusi nemesember, ki saját unokája vallomása szerint, a miről különben magunk is meggyőződtünk, «*a nevét sem tudta jól lemázolni*»,[1] a világért se gyanakodott volna, sőt úgy látszik büszke is volt ujdonsült rokonára, kit még a Szatmár vármegyei jó Szirmayak, a csebi Pogányok és Ujhelyiek sem átallottak vérségükbe fogadni, szóval ráment a lépre és úgy gondolkodván, hogy egy kis nyereség, haszon, bizony rá is felfér s ne mindennel az amúgy is gazdag, előkelő rokonok tőltözzenek: szövetségre lépett Szirmay Györgygyel, hogy a leányági utódokat kitudják a jószágból, s közös erővel visszaperelik tőlük a régóta bitorolt ős Szirmay vagyont.

Tapasztalván azonban a szemfüles prókátor, hogy a leányági ivadékok vagy hatalmas urak vagy kurta nemesek, és amazokkal nem tanácsos, ezekkel pedig nem érdemes kikötni, csakhamar fordított a köpenyegen, s minekutána özv. Váradi Ferencznét csebi Pogány Klárát szirmai birtokától hamarosan megfosztotta, egyenesen Kalós Zsigmond ellen fordult, a Szirmayféle birtokokra vonatkozó okleveleknek, különösen pedig Mátyás király említett nova donatiójának kiadását követelvén tőle. Minthogy pedig a vármegye törvényszéke s az ítélőmester előtt indított pereivel következetesen elutasították, sőt silentiumot is kapott, 1733-ban végre a királyi tábla elé idéztette Kalós Zsigmondot, állítván, hogy semmi jussa sincs azokhoz a levelekhez, mert részint az 1717-iki tatárjárás alkalmával szedegette össze, részint nagyatyjától, *Kalós István*ról, örökölte, a ki néhai Szirmay András özvegyét, Tassy Margitot, nőül véve, ennek kezével jutott a Szirmay családot illető oklevelek birtokába s végezetre tagadásba vette a Kalósoknak a Szirmay nemzetségből való származását, követelvén, hogy Zsigmond mutassa ki a maga genealogiáját stb.

Nem lehet célunk e helyen a különben nagyérdekű perrel tüzetesen foglalkozni, elég az ahhoz, hogy Kalós Zsigmond a királyi táblán minden levelét fölmutatta, s köztök Mátyás királynak sokszor említett 1469-diki donatióját, mely szerint Szirmay Mátyus a Bertalan, Foris Kolos[1] a Simon és Miklós a László fia «possessionem eorum *Zyrma* prædictam in comitatu de Ugocha existentem, in cuius pacifico dominio iidem Mathyas, Foris et Nicolaus progenitores ipsorum ab antiquo perstitisse seque persistere asserunt etiam de presenti, simul cum cunctis utilitatibus *etc.*» új adományul kapják.[2]

[1] Szirmai Kalós Bertalan, Ugocsa vármegye vicze ispánja 1833 január 30-án írja *Kazinczy Ferencznek*: «De hiszen igen könnyű volt az említett nagyatyánkkal, a ki nem nagy tehetségű, a mellett írás-, annyival inkább törvénytudatlan volt és a nevét sem tudta jól lemázolni, törvénykezni egy gazdag, törvénytudó embernek, a ki mint consiliarius Szirmai Antal úr, Szirmai György úrnak a fia írja, Huszthit is a törvényes könyve kidolgozásában segítette.» *(Szirmai Kalós cs. leveles ládája.)*

[1] Foris = Christophorus; egy pár oklevélben így is neveztetik. A *Kolos* néha *Kaloos* — *Calus* ragadvány nevet, mint alább látni fogjuk, már atyja, Szirmai Simon is viselte.

[2] «Bude in festo b. Cecilie virginis et martiris, anno domini 1496. (Eredetije hártyán, rányomott kir. titkos

Fölmutatta továbbá a leleszi convent jelentését arról, hogy nevezettek 1470-ben «feria 5-a prox. ante festum b. Fabiani et Sebastiani martyrum» Gödényházi Barthos István királyi ember s a szomszédok jelenlétében ős jószáguk birodalmába ellentmondás nélkül statuáltattak.[1]

Igazolta végre, hogy ősei a *Szirmai Kalósok* évszázadok óta háborítatlanúl birták Szirmát, minthogy pedig nevüket következetesen megtartották s a privilegium most is kezénél vagyon, a törvények értelmében leszármazásának kimutatására nem kötelezhető.

Ezzel szemben felperes, állítván és bizonyítván, hogy ő a condonatarius Szirmay Miklós egyenes ágon leszármazott ivadéka s így kétségtelenül több joggal bir a per tárgyát képező levelekhez mint Kalós Zsigmond, ki a Szirmára új adományt szerző *Kolos Forissal* való nexusát igazolni nem képes, bizonyos 1721-ben eszközölt tanukihallgatásról szóló jegyzőkönyvet mutatott föl, mely szerint néhai Kalós István «*azon üdőben tudniillik, mikor Kemény János Erdélből a pogányság előtt kiszaladott volt és a pogányság is kijött utánna erre a földre*», Szirmay András özvegyével házasságra lépvén, az asszonynak első urától származott fiát, ugyancsak *Andrást*, béres számba tartotta, ökrökhöz alkalmazta s maga beülvén a *kristál ablaku, gyantáros ajtaju, iratos falu* szép udvarházba, az ős Szirmay jószágokkal együtt a leveleket is kezéhez vette, a szegény árvát mindenéből kitudván stb. Ez, t. i. ifj. Szirmay András emberkort érvén, megházasodott, «elvevén egy szegény jövevény asszonynak leányát», de egyetlen fia, *Palkó*, még gyermekkorában elhalván, minden javait a Kalósok örökölték. Vallották továbbá még azt is a tanuk, hogy nevezett Kalós István, Zsigmond nagyatyja, egy alkalommal özv. Böke Ferenczné, Szirmay Sára lakóházára tört, az ablakon belövöldözött és hatalmasan kényszerítette a megrémült öreg asszonyt a Szirmay családra vonatkozó levelek kiadására.[2]

Leszármazásának igazolására pedig a következő stemmát terjesztette elő:

I.
Nicolaus de Zirma
donatarius 1469.
I. Georgium de Zirma 1520
II. Georgium 1545
I. Andream 1591
II. Andream
Paulum †
III Georgium 1591
Stephanum 1650.
Dominicum 1686.
IV. Georgium de Zirma actorem.

Ha e táblázat adatait összehasonlítjuk azzal a bizonyítványnyal, melyet Kapy Gábor ítélőmester 1722-ben Szirmay György leszármazásáról kiállított, (Turul 2-ik füzet 62. lap), azt tapasztaljuk, hogy amott György úr az 1469-ben élő Miklósnak *hetedik*, itt azonban már csak *hatod* iziglen való maradéka. Nem tesz semmit, találkozhatunk még mi e táblázaton nagyobb eltérésekkel is, hiszen egy Györgygyel több vagy kevesebb, prókátorunkra nézve nagyon alárendelt kérdés volt.

Van azonban a családfának egy más, sokkal lényegesebb hibája, mely nem csak a perben allegáló prókátorok, de a királyi tábla eljárását is kitünően jellemzi.

Annak igazolására ugyanis, hogy az 1469-ben szereplő impetrans Szirmay Miklós fia csakugyan György volt, fölmutattatott a bíróság előtt bizonyos 1520-ban Budán «*die dominico prox. ante festum b. Barnabe apostoli*» kelt oklevél, melyben a király említett Szirmay György *(Miklós fia)* panaszára meghagyja a leleszi conventnek, hogy az Egressy családbeliek ellen, a kik exponensnek felső-sárvári birtokán hatalmaskodtak, vizsgálatot teljesítsen.

A nevezetes oklevél Babocsy Tamás táblai hites jegyző másolatában csatoltatott a perhez. Az eredeti mandatumból épen az a része volt letépve vagy elrongyolódva, a melyiken az illető király neve állott, a ki máskülönben «*dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex*» *titulussal* élt, szóval nem lett volna ördögi mesterség kitalálni,

pecsét töredékeivel, ifj. Kemény Lajos úr birtokában Kassán. Dr. Csánki t. barátom szívességéből; de megvan a Kalós-család levéltárában is több rendbeli hiteles másolatban.)

[1] A Szirmai Kalós cs. leveles ládájában.

[2] L. a többször idézett, s 1773-ban levált táblai pert. Proc. Tab. 4—3749.

hogy jó Zsigmond királyunkról van szó s az istenadta juratus nagy buzgóságában egész századot ugrott előre a másolásnál, írván *quadringentesimo vigesimo* helyett *quingentesimo vigesimot.* És sajátságos, szinte megfoghatatlan dolog, hogy alperes ügyvédje nem kifogásolta ezt az oklevelet, holott a törvényben és a hazai historiában jártas prókátornak okvetetlenül tudnia kellett volna, hogy Magyarország királya 1520-ban nem volt «*rex Romanorum*», és még feltünőbb, hogy a királyi tábla acceptálta felperesnek a Szirmára nova donatiót szerző Miklóstól való származását, holott a referens, *Jankovith Miklós*, nyilván fölismerte a másoló hibáját és a juratus hitelesítési záradéka alá sajátkezűleg a következő megjegyzést tette: «*N. B. Ubi est nomen regis exmissum, debet esse Sigismundus. Item hoc instrumentum debuit emanasse a. 1420, quia 1520 non fuit rex Romanorum rex, verum Ao. 1420, et scriptum est ejus saeculi.*[1] Lőn mindazonáltal boldog emlékezetű Szirmay György, a kinek ügyes-bajos dolgában a megváltás 1420-dik esztendejében Zsigmond király ős Buda várában intézkedett, az 1469-ben Mátyás király által megadományozott Szirmay Miklósnak fia — valóságos «filius ante patrem» — és nemzett vala a leszármazási tábla szerint egy fiat, hasonlóképen *György*öt, a ki még 1542-ben is mint Kávás várának castellanusa vitézkedett.

A királyi tábla pedig a bemutatott oklevelek hiteles bizonysága által meggyőződvén, ítéletében kimondá a Szirmay és Kalós családok osztályos vérségét s ebből folyólag a levelekhez való közös jogukat, de fölmenté alperest attól, hogy a maga leszármazását ízről ízre bizonyítsa, mert — a mint Szirmay Kalós Bertalan ugocsa-vármegyei emeritus viczispánnak 1833 január 30-án Kazinczy Ferenczhez írott levelében is olvashatjuk, magáévá tette alperesi ügyvéd azon védekezését, hogy «*a kinél a privilegialis levél vagyon, a nevét megtartotta és a konferált jószágnak birtokából soha ki nem esett, az minden kétségen kívül a genealogiája megmutatására nem köteleztethetik.*»

[1] Process. Tab. 4—3749. *P.* alatt. Jellemző, hogy a Kalós Zsigmond részére kiadott hiteles másolatban, a most tárgyalt oklevél a referens megjegyzéséhez képest már Zsigmond király neve alatt, de 1520-diki datummal közöltetik.

Mindkét fél appellálván, a hétszemélyes táblán, úgy látszik, jobban meghányták-vetették az ügyet s az 1520-diki datum alatt közölt Zsigmond-féle oklevél, vagy talán a referensnek a másolatra tett megjegyzése vesztét okozá Szirmay Györgynek. Az impetránsról való leszármazását eléggé igazoltnak nem tekintvén, Kalós Zsigmondot fölmentették a kereset alól és az összes leveleket vissza ítélték neki.[1]

De a jámbor nyert perének nem sokáig örvendezhetett. Szirmay György hatalmas ellenfél volt, a ki vagyona, összeköttetései s hatalmas pártfogói segítségével sok mindent kitudott vinni, a mi másoknak nem igen sikerült. Már ekkor kiforgatta a szegény csomaiakat apáik örökéből, Szatmárban, Zemplénben, Ugocsában szép jószágokat szerzett, és sehogy se akart belenyugodni, hogy Kalós Zsigmond, e tanulatlan ügyefogyott nemesember diadalmaskodjék felette, mikor őt a korszak leghíresebb prókátorai, Skerlecz Sándor és Tersztyánszky Márton képviselték, maga pedig jeles törvénytudó létére örökösen vigyázott, hogy az igazságszolgáltatás valahogy ki ne zökkenjék szokott kerékvágásából. Mód nélkül értette hiuságát még az is, hogy a hétszemélyes tábla kétségbe vonta az ős Szirmay nemzetségből való származását, holott «*orbi et urbi*» dicsekedve hirdette és mutogatta III. Károly armalis levelét, melyben családjának régi nemessége és ősi czímere megerősíttetik.[2] Addig futotta tehát a hatalmasokat,

[1] «Deliberatum est. Instrumento sub litt. P. connexione primi gradus descendenter ab impetratore Nicolao de Zirma adducto, ex ejusdem cum instrumentis sub nr. 2 et 7. combinatione et alias etiam ad connexionem præmissi gradus in applicabili comperto, adeoque actore ab actione cadente, partem I. ab impetitione ejusdem absolvi, universarumque litterarum institutum præsens tangentium resignationem et conservationem eidem parti I. adjudicari.» Proc. Tab. 4—3749.

[2] Csebi Pogány Ádám írja Urmezőről 1777 jul 3-án Kalós Lászlónak: «A midőn én Patakon tanultam mintegy 1723-ik esztendőben, néhai Zoltán Istvánné kedves testvéréném egy bodrog-ujhelyi vásárra engemet elvivén és . . . néhai Szirmay György uramhoz szállván . . . a szájából hallottam ilyen szókat: Láttya, úgymond az asszony, kedves hugom asszony, az én testvéröcsém már megfeleségesedett, gyermekesedett is, a ki is se gazdasággal semmivel nem gondol, hanem velem úgy tartatja magát, mint a here a méhhel, *holott pedig, ha én nem lettem volna, és nemességünket kérdésbe vették*

míg kieszközölte a király kegyelmét arra, hogy perújítással élhessen, s 1737 augusztus 22-én újolag a királyi táblára idéztette Kalós Zsigmondot.

Most már nagy készülettel lépett föl és rengeteg számú oklevelet terjesztett a bíróság elébe, melylyel nemcsak a maga igaz Szirmay törzsökből való származását bizonyította az 1409-ben élő *Jánostól* kezdve, hanem egyszersmind azon állítását is igazolni akarta, hogy alperesnek a Mátyás-féle donatióban megnevezett «*Foris Kolos*»-sal semminemű vérséges összeköttetése nincsen, s hogy ősei *Kalos aliter Madarászoknak* hivattak és az Ugocsa megyei Péterfalváról beköltözött jövevények voltak. Ismét fölmutatta, azon általunk már említett tanukihallgatási jegyzőkönyveket, melyek szerint Kalós István — ki állítólag maga is viselte a *Madarász* nevet — Szirmay András özvegyét, Tassy Margitot nőül véve, az oklevelekkel együtt az ősi birtokot is elharácsolta az igaz vérektől, holott magának annak előtte egy talpalatnyi földje se volt Szirmában; szemtanukra hivatkozott, a kik látták, hogy mikor a tatárok kitakarodtak Ugocsából, a szirmai templomba összehordott oklevelek nagy részét, függő pecsétes diplomákat, armalisokat stb., Kalós Zsigmond kerítette hatalmába s az úton útfélen, tábor helyeken, fölperzselt falvak romjai között felszedegetett okleveleket írástudatlan parasztemberektől elvette, állítván, hogy őt illetnék stb. Minthogy pedig alperes a maga genealogiáját megbizonyítani nem tudja, sőt úgy maga mint elődjei csalárdul és rosszhiszeműleg bitorolják a Szirmay Kalós nevet s az ős nemzetség jogait, most már nem csak az okleveleket, de törvény és igazság szerint alperes összes jószágát kívánta, a mennyiben azok a magtalanúl elhalt Szirmay András után mint legközelebbi vért, őt és osztályos atyjafiait illetik.

Kalós Zsigmond kapkodott fűhöz, fához, de rajta is betelt az a régi mondás, hogy szegény embernek ritkán szolgál az igazság. Nem volt költsége feljárni a terminusokra, teljhatalmú megbizottat sem tarthatott Pesten, prókátora pedig, Budaházy András, tapasztalván, hogy a kövérnek igérkező per, melyből az ellenfél egy kis vagyont gyűjthetett magának, neki alig hajt valami hasznot, bizony nem sokat törődött vele és feladatát kedvetlenül, mint mondani szokás csak úgy immel-ámmal teljesítette. Zúgolódik is szörnyen az olyan princzipális ellen, a ki csak «fogadj Istennel» akarja őt honorálni. «*Édes Kalós uram* — írja 1737 január 21-én — *az igen jó ugyan, de a kit az Ur Isten énnekem ad, azt nem kgd adgya, azért nem is köszönöm kgdnek; ha csak engemet mindenik, kiknek szolgálok, avval fizet ki, bizon fel kopik az állam, mert nem tartozik avval az Isten (hogy mindeniknek ingyen szolgálván), az ablakomon vagy a kamarámba bevesse . . . Kgd nem olyan szegény, a mint tetteti, hanem egy nehány jobbágyai is vannak, nyájjal a sertése, marhája, szántó és egyébb legeltető földjei, mint egy jó nemes embernek*» stb.[1]

Bizony dolog, hogy prókátor Budaházy uramnak a maga szempontjából igaza volt, de hát mindenki maga tudja legjobban a maga baját. El kelt az a kis vagyon fiak neveltetésére, lányok kiházasítására s vajmi nehezen esett kiadni a garast annak, a kit apái örökében méltatlanúl, igazságtalanúl háborgattak. Mikor a per újolag megkezdődött, az első pesti útra való költséget az érdekelt szirmai atyafiak segítségével csak kiteremtette valahogy,[2] de azután egymás után multak a terminusok, anélkül, hogy csak felé is nézett volna a királyi táblának. Pedig itt rosszul folytak a dolgok, mert mialatt Szirmay György prókátora folhányatván a hiteles helyek, sőt okkal móddal magánosok levéltárát is, ö/önnel produkálta a jobbnál jobb bizonyságokat, addig Budaházy uram költség hiányában a legszükségesebb inquisitiót is alig tudta beszerezni s hetek, havak multak, míg az ellenfélnek replikázhatott. De ki is fogyott a türelemből, megnyomta pennáját s 1738 február

volna, azt se tudtuk volna megbizonyítani. Akkor mindjárt a ládába nyulván, kivett egy új armalist, melynek czímerébe két főtt rák volt leirva és ezt mondá: Ezt én magam szereztem felséges udvartul . . . Mely armalis impetratiójának alkalmatosságával néhai Szirmay György oly ravaszsággal élt, hogy a szirmai Szirmay familia czímerét irassa magának czímerül.» (Sz. Kalós család leveles ládája.)

[1] Sz. Kalós család leveles ládája.

[2] Szirmai Foris Pál és Nagy Ferencz 1737 aug. 15-én Kalósnak a pesti útra 6 márjást és 1 frtot adtak U. o.

22-én olyan goromba levelet írt Kalós Zsigmondnak, hogy nem tette az ablakába: «Igen jó principalis az olyan ember, mint kgd, a' nem nem is tudgya van-e causája vagy sincs . . . csak úgy tart kgd mint jobbágyát. Vannak szegényebb embereknek is nálam dolga, de olyan megátalkodott feledékenységvel s háládatlanságval nincsenek, vagy itt vannak magok, vagy pedig ha csak egyszer is minden terminuson megfordulnak nálam, imé most is szükségem volna egy revocatióra, sem plenipotentiariusom, sem principalisom nincsen . . . Ne gondolja kgd, hogy valaki tartozzék ingyen szolgálni kgdnek. *Csak azt akarná úgy látom mint a király, hogy otthon heverdegélne és én minden postán kgdet dolga iránt tudósítanám. De ne busuljon kgd, csak papirosomat se téntámot se rontom kgdnek tapasztalt háládatlan emberségeért.* Ha elveszteni fogja pedig a pörit, bizonyos lehet kgd benne . . . meg nem fogja lakni Szirmát, . . . *csak tarisznyácskát szerezhet jó előre kgtek* . . .» Végül fenyegetőzik, hogy lemond az ügyéről, mert csak 6 frt ára emberségét sem tapasztalta. Tőle pedig több levelet ne várjon, mert nem érdemli meg, hogy a körmét koptassa érte, és vigyázzon magára, hogy úgy ne járjon, mint a szegény csomaiak, bár azok serényebben forogtak dolgukban stb.[1]

Úgy látszik, ennek a levélnek se lett meg a kívánt foganatja, mert a prókátor csakugyan beváltotta a mivel fenyegetőzött, s lemondott az alperes védelméről, kit ezután Zlinszki József szegények ügyvédje (advocatus pauperum) képviselt. Minthogy pedig a per 1738-tól egész 1744-ig, tehát csaknem 6 esztendőn keresztül szünetelt, ez idő alatt Kalós Zsigmond is csak össze szedte magát valahogy; teljhatalmu megbizottat vallott, inquiráltatott vármegye szerte; átadta prókátorának a leveles ládából még előkerült, de Szirmay György előtt gondosan rejtegetett okleveleket, mikből aztán Zlinszki uram össze is állította genealogiáját az 1339-ben Szirma felett osztozkodó Mihálytól, néhai Szirmay Miklós fiától kezdve.

De hasztalan volt már minden igyekezete, hiába fejtette ki a prókátor minden ékesszólását, hogy az ellenfél argumentumait gyöngítse; hiába igazolta tanuvallomási jegyzőkönyvekkel, hogy a Kalósok régi nemzet Szirmában és felperesnek a tatárfutás előtt soha hírét se hallották; hasztalanúl documentálta alperes leszármazását kétségtelen hitelességű oklevelekkel, tiltakozván az actor eljárása ellen, hogy a már egyszer producált genealogiai táblát «*praeter omne juridicum remedium*» visszavette, és mással, sokkal bővebbel helyettesítette; hasztalanúl mutatott föl osztálylevelet annak igazolására, hogy a Kalósok Szirmai András után semmit se örököltek, de nem is örökölhettek, mert az anyai jussát kivette, azonkívül pedig egy kapavágásnyi birtoka se volt a vármegyében: a királyi tábla alperes összes javait az oklevelekkel együtt felperesnek ítélte,[1] ítéletét azzal indokolván, hogy alperes a Mátyás-féle nova donatióban megnevezett Szirmayakhoz való vérségét kellőleg be nem bizonyította, sőt az első per alkalmával azt is kijelentette, hogy a Szirmay nemzetség jogait magának nem vindikálja, végre hogy a tanuvallomásokból kitelhetőleg, alperes nagyatyja, *Kalós István*, az okleveleket s az ős Szirmay vagyont csak bitorolta.[2]

Az ítélet a hétszemélyes tábla által is jóváhagyatván, executióba vétetett s 1749-dik év folyamán Szirmay György, István és Ferencz, Kalós Zsigmond összes szirmai birtokába, valamint az őszödfalvi, almási, forgolányi, csepei, andrásfalvi, dabolczi, csatófalvi, batári, kökényesdi, péterfalvi részjószágokba a leleszi convent küldötte és vasmegyeri Megyery János homo regius által ellentmondás nélkül statuáltattak.[3]

Bekövetkezett hát, a mit az elégedetlen, éhes prókátor megjövendölt, elő kellett venni azt a tarisznyát! Kalós Zsigmondnak nem volt hová többé lehajtani fejét, őseinek négyszáz esztendős örökében. El kellett hagyni az *íratos falu, kristály ablaku* szép udvarházat ott a falu derekán a templom mellett, és megvonni magát öreg napjaira feleségének, *Zoltán Annának*, csepei kis portáján. Szomorú élete volt ezután

[1] Sz. Kalós cs. leveles ládája.

[1] «Hic actionata litteralia instrumenta una cum bonis per partem *I.* in possessione Zirma possessis, in conformitate compromissi parti *A.* adjudicari.» Proc. Tab. 4—3773.

[2] Ugyanott.

[3] A leleszi convent levéltárában.

holta napjáig; gyermekeit nem birta tovább neveltetni, elszéledtek a nagyvilágban, maradt ugyan édes anyjáról egy szál jobbágya, bizonyos *Szádvári János*, de költség dolgában megszorulván, 20 frtért azt is szabad emberré tette, bár kiköté, hogy ha a pénzt vissza fizeti, tartozzék ismét visszatérni az ő «földesúri birodalma alá».[1] Földesúri birodalom! régen volt ez. *Hagara Pál* uram ekéje szántja most a szirmai határt, a ki Szirmay Györgytől a csomai jószággal együtt 2000 frtért zálogba vette; neki robotol most a paraszt, pedig csak nem rég hozták a Perényiek Ugocsába, míg őt, a Szirmayak törzsökének igaz sarjadékát, mint vármegye szolgálatára alkalmatlan jószág nélkül szűkölködő embert, szégyen szemre az armalisták közé sorozták. De az Úr Isten nemsokára könyörült rajta, s 1756 decz. 14-én magához szólítá.[2]

Felesleges bizonyítgatnunk, hogy most is, mint sok más esetben, csak a prókátori furfang győzedelmeskedett az igazság felett, minthogy Kalós Zsigmond nem csak tényleg, de a bíróság elé terjesztett oklevelek szerint is Szirmay Simon «*dictus Kalos*» ivadéka volt, s hogy a királyi táblán fölmutatott nemzedékrend adatai az egyenes ágon való leszármazást illetőleg kifogástalanok, tagadnunk nem lehet. Igaz ugyan, hogy alperes nem a sokat emlegetett impretrans «*Foris Kolos*»-tól, de édes testvérétől, *Kalós Tamás*tól hozta le magát, a ki, bár nincs megemlítve a nova donatióban, tényleg már 1470-ben szirmai birtokos volt, ez a körülmény azonban, tekintve, hogy a gyökeres jogot igazoló okleveleknek birtokában volt, a királyi tábla szigorú ítéletét indokoltabbá egyáltalában nem teszi. Ha pedig a pro et contra beterjesztett documentumokat elfogulatlanúl vizsgáljuk, arra a következtetésre jutunk, hogy azok a tanuk, a kik esküvel bizonyították, hogy Kalós Zsigmond és nagyatyja erőszakkal, vagy csalárd módon kerítették kezükbe az oklevelekkel együtt a Szirmay birtokot, épenséggel nem érdemelnek több hitelt alperes tanuinál, a kik — közöttök sok intelligens előkelő úri ember — családjának régi birtokos voltát igazolván, a Kalós aliter Madarász-féle származást megczáfolták s viszont nyilván vagy a sorok között ugyan, de elég érthetőleg vádolják felperest, hogy csak belopta magát a törzsökös Szirmay nemzetségbe s ő az igazi extraneus, nem Kalós Zsigmond, mert se atyjának, se nagyatyjának soha egy darab földje se volt Szirmában, a minthogy emberemlékezet óta a szatmár vármegyei Szirmayaknak nincs is ott semmi örökségük, mert elköltözvén a vármegyéből, javaikon a leányági utódok osztozkodtak. Vádolták továbbá, hogy még a genealogiája is hamisságon alapszik és szegény nemes emberektől kicsalt levelekből készítette azt stb., a mint már erről bőségesen szólottunk.[1]

Azt hiszszük különben, hogy az előadottak után nem szükséges Szirmay György eljárási módját és eszközeit részletesebben ismernünk. Bizonyosan tudjuk, hogy a tanuszerzésnél nem volt valami túlságosan lelkiismeretes, s a jó, becsületes emberek úgy vallottak, a mint épen kívánta. Rendszerint maga is jelen volt a kihallgatásnál, oktatta, segítette, útba igazította őket, nehogy az inquiráltató tapasztalatlan juratus valami hibát kövessen el. Bizonyára nem követelte ingyen a szegény emberek fáradságát, de kapott is ám tanut, a mennyire csak szüksége volt, még pedig olyanokat, a kiknek emlékezete, ha jól megszorították, talán még a mohácsi veszedelemig is vissza terjedt. Anyakönyveket bizony nem igen vezettek még abban az időben s így a tanuknak legfeljebb saját lelkiismeretükkel kellett számolni, ez pedig, mint tudjuk, némely embernél igen engedelmes jószág.

Lakott Szirmában két öreg paraszt, egyik Harcsás János, másik Harcsás István. Talán testvérek, talán apa és fiú voltak, mert az időből kifutja, ez szorosan véve nem tartozik a dologra, elég az hozzá, hogy mikor Reviczky Imre kir. táblai hites jegyző kihallgatta őket,

[1] Sz. Kalós család leveles ládája.

[2] 1756 márczius 27-én tulajdon félreismerhetetlen kezeírásával jegyezte be kalendariumába felesége haláláról a következő sorokat: «*Az Isten magához költöztette, földi testi sátorát vele levetkeztette, Zoltán Annával*» s félesztendő multán a kis családi napló ugyanazon lapja már az ő haláláról emlékezik: «Az Úr Isten ez világból kiszólította Szirmai Kalós Zsigmondot anno 1756 die Decembris.» *U. o.*

[1] L. az erre vonatkozó tanukihallgatási jegyzőkönyveket a sokszor idézett táblai pörben. Proc. Tab. 4—3773.

János 95, István pedig 70 esztendősnek vallotta magát «*circiter*». No hát körülbelől! egy pár esztendő nem a világ.

Kitünő emlékező tehetsége volt mind a kettőnek, de különösen Jánosnak, a ki nyilván tudja, mikor Kemény János fejedelem idejében pogány futás lévén a vidéken s a lakosság Ungvár alá szállott, öreg Szirmay András meghagyatott özvegye, Tassy Margit asszony, már Kalós István házastársa volt, s együtt laktak az ős Szirmay curiában. Különben úgy ismerte az öreg urat is, «*mint akármelyik ujját*», az árvával pedig, a kit mostoha apja béres számba tartott, együtt őrizték az ökröket stb., szóval, 60—70 év előtti eseményekről úgy beszél, mintha csak tegnap történtek volna. Ilyen bámulatos emlékező tehetség mellett sehogy se birt eszébe jutni, hogy 1720-ban egy más tanuskodása alkalmával circiter 90 esztendősnek, 1694-ben pedig, mikor Szirmay István ugocsai szolgabíró Fóris Imre esküdt társával kihallgatta, circiter 44 esztendősnek vallotta magát.

Közönséges emberi számítás szerint tehát 1721-ben circiter 71 esztendős lehetett, a mi elég tisztességes kor, de még se hihetjük el neki, hogy öreg Szirmay Andrást úgy ismerte volna, mint a kis ujját, már csak azért sem, mert egy másik tanu, özv. *Szentmiklóssy Mártonné*, a kit vele együtt kihallgattak, 75 éves kora daczára Tassy Margitot már csak mint Kalós Istvánnét ismerte, s előbbi Szirmay nevű urának (kereszt nevét nem tudja) csak a hírét hallotta,[1] holott 1640 körül születhetett.

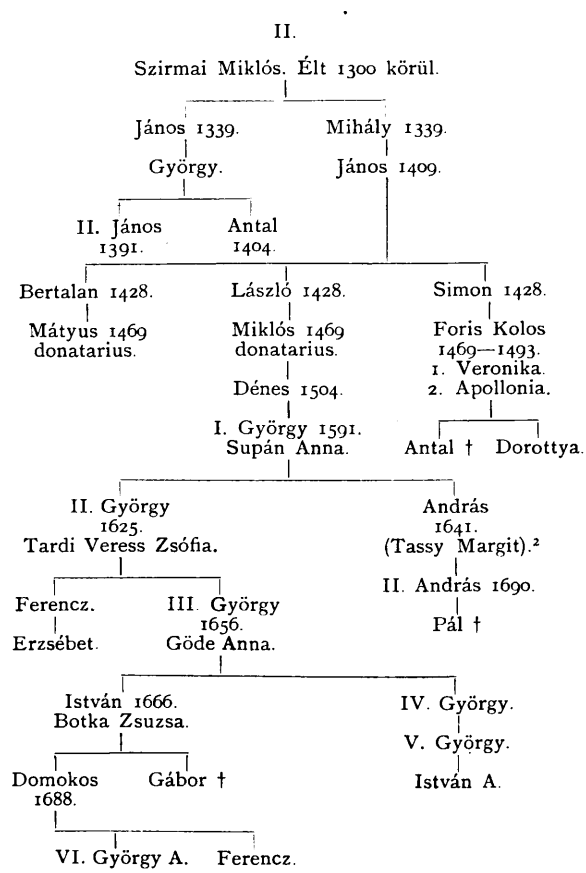
János gazda tehát jól elvetette a súlykot, mert rá lehet bizonyítani, hogy 1650 körül látta meg a napvilágot, akkor tájban pedig a sokszor említett Szirmay már nem élt, vagy legalább is pár esztendő mulva meghalt.[2]

[1] «A fatens akkori időben kendert is nyütt említett Tassy Margit asszonynak, mikor már Kalós Istvánné volt; maga az asszony beszéd közben előhozta a fatensnek előbbeni Szirmay nevű urát is, egy bizonyos dolog iránt, hogy t. i. *mikor halála volt és már kinyujtóztatták volt, száját mozgatni kezdte, meg is rettent vala, gondolván, hogy ismét föltámad.*» (Proc. Tabul. 4—3749. *CC.*)

[2] Egy 1691. tanukihallgatás alkalmával Szirmay András szirmai lakos 47 évesnek vallotta magát, tehát 1644-ben született. Minden valószinűség szerint ő volt, a kit kora árvaságától fogva mostoha apja, *Kalós István*, tartott s őt ismerhették a Szirmay György tanui, de nem atyját.

De még vakmerőbb orczátlansággal járt el Harcsás István, a ki 1720-ban kihallgattatván, mint circiter 50 esztendős ember tanúskodott arról, hogy Kalós István Szirmay Sára asszonyt a familia leveleinek kiadására erővel is kényszerítette, s rá egy év múlva, mikor Szirmay György érdekében a XVII. század derekán történt dolgokról kellett bizonyságot tenni, mint circiter 70 esztendős ember szerepelt a küldöttség előtt.[1] Ilyen tanúkkal aztán nyakát is lehetett szegni az igazságnak, főkép ha a prókátor nem volt megelégedve az ő princzipálisával, mint Budaházy uram.

De lássuk most a Szirmay György által másodízben fölmutatott leszármazási táblát.

[1] Az erre vonatkozó tanukihallgatási jegyzőkönyvek az idézett pörök mellett feküsznek.

[2] A következő megjegyzéssel: «Isto Andrea seniore de Zyrma demortuo circa annum 1660. ejusdem relictam præfatam Margaretham Tassy, quidam Stephanus Kalos aliter Madarasz cognominatus, in vitæ sociam ducens, ab

Ösmerjük tehát ezek szerint Szirmay György leszármazását három féle változatban. Ugy látszik, sok baja volt az őseivel, cserélgette őket, mint más ember a kabátját. Talán nem bízott bennük, minthogy már egyszer cserbe hagyták.

Az 1520-iki *Zsigmond-féle* (!) oklevéllel documentált Miklós fia *Györgyöt* most nagy bölcsen kifelejtette a nemzedék rendből, *Dénessel* helyettesítvén őt, a ki mindenesetre jobban bevállott. Az 1339-ben Szirma felett perlekedő Mihálynak se *Péter* már a fia (l. Turul, 2. füzet, 62. lap), hanem *János*, hiszen a papir oly türelmes, a törvénytartó urak olyan elnézők. Csak hadd próbálja az Isten adta! gondolák magukban, úgy se árt vele senkinek, és alperes ügyvédjének tiltakozását figyelmen kívül hagyták. De már azzal még is csak ártott, hogy Szirmay Simon második fiát, *Kalós Tamást* alperes egyenes ősét, kiküszöbölte a táblázatból, minek következtében a bíróság se akart helyt adni neki a többi jeles férfiak között. Bezzeg ott díszeleg öreg Szirmay András, a Tassy Margit ura, a ki ugyancsak fő-fő személy volt a pörben, mert ő volt az oka, hogy Kalós Zsigmond koldus botra jutott, pedig bizony fattyú hajtás ő kegyelme a négyszázados törzsökön, semmi más!

Majd világosabban beszélünk tüstént, vagy is inkább beszélnek helyettünk az oklevelek.

Mindenek előtt tudnunk kell, hogy a táblázaton látható Szirmay (II.) *György*, a kit másképen *Csomaynak* is neveztek,[1] a XVI. század végén Ugocsa vármegyéből Szatmárba költözködött és Egri helységben telepedett le, hol egyik ősanyja után jószágokat bírt. 1624-ben, bizonyos statutio alkalmával még mint «homo regius» szerepel, de a következő év úrnapján, már özvegyéről, Tardi Veress Zsófiáról tétetik említés.

1628 mártius 31-én Uray Ferencz szathmári alispán és bíró társai néhai Szirmay György özvegye és gyermekei között öröklött javaikra nézve egyességet szereztek, melynek egyik pontja így hangzik:

«Ha az Istenben idvezült öregbik Szirmay György uram árvái közül valamelyik, Szirmay Margit avagy András és Ferencz, — kit Isten eltávoztasson, — megtalálna halni, annak az ő része az test szerint való atyafiak között annyi részre osztassék, a mennyin lesznek az öreg Szirmay György uram gyermekei és maradékai».

Ezek szerint tehát III. Szirmay Györgynek a táblázaton álló Ferenczen kívül volt még egy *András* nevű testvér öcscse is, a ki azonban körülbelől 1647-ben maradék nélkül halt el, mert a következő év január 7-én a testvérek Szatmár városába összegyűlve, egymás között minden javait felosztották. Kitűnik az osztálylevélből, hogy a deficiensnek Ugocsa vármegyében, illetőleg Szirmában birtoka nem volt.[1]

Az az András tehát, a kinek hagyatékából György jogosan követelhette a maga részét, nem I. György és Zsupán Anna, hanem II. *György és Tardi Veress Zsófia* maradéka volt, s nemcsak magtalanúl, de plane nőtlenül is halt el, következésképen özvegyének Tassy Margitnak Kalós Istvánnal második házasságra lépnie teljes lehetetlenség vala. Jószágai pedig Egriben, Apában és Aranyos-Megyesen feküdtek. Ha tehát György úr vagy állítólagos nagyatyja *István* valamiben rövidséget szenvedett, Egriben lakó Szirmay Istvánon kellett keresnie, és nem Kalós Zsigmondon.

Hanem hát tudta ő jól, hogy mit csinál, genialis ember volt, azt már nem lehet tagadni. Először is pörbe fogta most nevezett Szirmay Istvánt, ős nagybátyja az 1648-ban magnélkül elhalt *András* javaiból osztályt követeltelvén tőle, minek utánna pedig ezt megnyerte, illetőleg 1721. január 7-én atyafiságos egyességre léptek volna, fölfedezett az oklevelekben egy másik *Szirmay Andrást*, a kinek unokájában hasonlóképen magva szakadt, de örökölhető vagyon úgy látszik nem maradt utána. Szerencsére özvegyét egy Kalós vette nőül, gondolván tehát, hogy veszett fejszének még nyele

hac et nunc fato Stephano Kalos progenitus est Franciscus Kalos, hujus Sigismundus Kalos promittens est J.» *Proc. Tab. 4—3773. sub m. 2 et litt. AA.*

[1] A leleszi convent bizonyítja, hogy 1592-ben megjelent előtte «*nobilis Georgius Zyrmay alias Csomai de Egri in Zathmariensi*« stb. Proc. Tab. 4—5617. m. 60. Továbbá: Szirmay alias Csomay György Egri helységben 5 jobbágyhely birodalmában statuáltatik. *Leleszi conv. lt.*

[1] Proc. Tab. 4—5617. m. 11.

fordulhat, tüstént helyet szorított neki a családfán s Szirmay Istvánnal egyesülve megtámadta Kalós Zsigmondot, hogy vissza szerezze tőle az állítólag bitorolt vagyont.

Pedig ez a másik András, a Tassy Margit férje, semmiféle kimutatható vérséges kapcsolatban se állott a furfangos jószágkeresővel. Minthogy azonban bizonyos öszödfalvi Göde Pál és csepei Ákos János ugocsavármegyei alispánok előtt folytatott pörben az 1591-ben kihallgatott tanúk között Szirmay György, mint *Szirmay András* testvére s másik György fia is előfordúl,[1] nem sokat tűnődött rajta, hogy ki volt, mi volt András uram? hanem tapasztalván, hogy az idő és a nevek pompásan megegyeznek, megtette őt, mint a táblázat mutatja, I. György és Zsupán Anna fiának, azután pedig azonosította azzal a Szirmay Andrással, a ki állítása szerint 1660 körül halt meg, feleségét Tassy Margitot özvegyen, kiskorú fiát Andrást árvaságban hagyva.

Ámde annak, hogy a Szatmár vármegyébe költözködő s már 1592-ben Egriben lakó *Szirmay alias Csomay Györgynek* András nevű testvére is volt volna, a nagy számmal fenmaradt oklevelekben semmi nyoma, sőt határozottan megállapítható, hogy úgy anyai ágon a *Zsupánokról*, valamint apai ágon a magnélkül elhalt *Szirmay Lajosról* maradt jószágokat egyedül örökölte, s osztály levelekben, tiltakozásokban, peregyességekben stb. András testvéréről sehol se történik említés.

Föltéve tehát, hogy Kalós István csakugyan Szirmay András özvegyének kezével jutott az ős szirmai birtokba, György úr keresete még ebben az esetben is csalárd és jogtalan vala, mert azt, hogy a deficienssel osztályos vérségben állott volna, a pör folyamán bebizonyítani nem tudta. Igaz, hogy azt is Szirmaynak hívták és Szirmában lakott, de ebben az időben már nagyon sokan viselték ezt a nevet olyanok is, a kiket annak előtte *Szabónak*, *Vargának*, *Kenéznek* stb. hívtak, de lakóhelyüket predikatumnak, később állandó vezetéknévnek használták.

[1] «Decimus testis nobilis Georgius, filius Georgii de Zirma, *frater carnalis Andree*» . . . Nagyon szokatlan megkülönböztetés, kár hogy az oklevél csak hiteles másolatban maradt reánk. *Proc. Tab. 4—3749.* O. alatt

Alkalomszerűnek véljük itt megjegyezni, hogy a bíróság előtt szereplő genealogiákat óvatosan és kellő kritikával használjuk, főleg ha azok régibb időkről szólanak. Bőségesen tapasztaltuk, hogy az ilyen családfák legtöbb esetben puszta combinatiókon és valószínűségeken alapulnak.

Ha a filiatio tökéletes volt, t. i. ha a táblázaton álló nevek a documentumokban előforduló nevekkel megegyeztek, a bíróság legfeljebb még a chronologiára vigyázott, hogy a nemzedékről nemzedékre való leszármazásban valami rendkívüli korkülönbözet ne mutatkozzék, de a személyazonosság constatálásával bizony nem vesződött. Különben kívánni se lehetett az előadótól, hogy minden pörben tüzetes genealogiai tanulmányokat tegyen, arra valók voltak a prókátorok, hogy ellenőrizzék és tehetségük szerint gyöngítsék egymás argumentumait. Bizony megtörtént nem egyszer, hogy a fölmutatott genealogiai tábla adatai különkülön helyesek voltak és kiállották a kritikát, a leszármazás azonban egészben véve hamis volt. Körülbelől azt mondhatjuk a Szirmay György által produkált genealogiára is. Mert p. o. semmi kétségünk nincs arra nézve, hogy az 1428. évszám alatt említett Szirmay Bertalan, László és Simon *János* fiai voltak, csak az a kérdés, *hogy melyik Jánosé?* Látjuk ugyanis, hogy azon a Jánoson kívül, kinek atyja Mihálynak mondatik, 1409-ben még három különböző Szirmay János élt, *Márton*, *Benedek* és *Miklós* fiai, miért kell tehát a testvéreknek épen Mihály unokáinak lenni, mikor egyetlen egy oklevél se említi, hogy ki volt a nagyatyjuk! Hiszen a a valószínűséget tekintve — mert csakis erről és korántsem bizonyosságról beszélhetünk — származhattak a testvérek az 1391-ben élő Szirmay Jánostól is, kinek atyja pedig *György* vala. Szóval az egész leszármazás, mint alább tüzetesen kimutatjuk, merő combinatio, mely fiscalis szempontból annak idején megállhatott ugyan, de tudományos értéke absolute nincs.

Hogy pedig a királyi tábla itélete a Kalósokat igazságtalanúl sújtotta, kitűnik abból is, hogy 10 esztendő multával pörújítással élvén, összes okleveleiket s részben birtokaikat is visszanyerték.

Ugyanis Kalós László az 1756-ban elhalt

Zsigmond fia, minek utánna Szirmay György az ősi fedél alól világgá űzte őket, jószág nélkül szűkölködő szegény legény létére gr. *Teleki László* szolgálatába szegődött, s valami deáki tudomány is ragadván reá az oskolában, de a mellett igyekező, szorgalmas ember lévén, csakhamar felvitte Isten a dolgát s 1756-ban már a dolhai uradalom præfectusa és a grófnak bizodalmas embere volt.

Teleki pártfogásaival tehát megnyerte a pörújításhoz szükséges királyi kegyelmet s 1759-ben a királyi tábla elé idéztette Szirmay Györgyöt; ő azonban csak mint plenipotentarius szerepelt, a pör tulajdonképen testvére *Kalós Ferencz* neve alatt folyt. Most már ment is a dolog, mint a karikacsapás, nem úgy, mint az öreg Zsigmond életében. A prókátor összeszedte minden erejét, s olyan hatalmasan allegált, hogy szinte gyönyörűség olvasni, a Kalósok leszármazását napnál fényesebben kimutatta, s egész sereg embert hallgattatott ki annak bizonyítására, hogy nemcsak Szirmában, de köztudomás szerint századok óta igen sok helyen birtak még a vármegyében őstül maradt javakat, a mit különben osztálylevelekkel is bőségesen igazolt. Jellemző, hogy most a tanuk igazi kárörömmel vallanak Szirmay György ellen, a kit bosszúságában két ízben is meglegyintett a szél, sőt mint felesége 1764-ben a bíróság előtt panaszolja, *elméjében is megháborodott, s gyakran őrülési rohamai voltak.*[1] Könyörgött is, hogy függesszék föl az eljárást addig, míg vagy szerencsétlen férje ismét eszére tér, vagy fia törvényes korú lesz, s a védelemről gondoskodhatik.

Felperes ügyvédje azonban hallani se akart erről, ridegen válaszolt az özvegy esdekléseire s ítéletet sürgetett a bíróságtól. A szegény megkárosodott vagy tönkrement emberek, a kik életében átkozták Szirmayt, most Isten büntetésének tartották szánalomra méltó sorsát, de részvétet senki se mutatott iránta.[2] A pör tehát tovább folyt s 1765-ben Szirmay meghalván, rá két év múlva 1767-ben özvegye *Berthóty Katalin*, mint kiskorú fiának természetes és törvényes gyámja a királyi tábla ítéletével a néhai Kalós Zsigmondtól elnyert javak birói végrehajtás és arányosítás mellett való visszaadására, illetőleg felperessel való megosztására kötelezteteti, felebbezése visszautasíttatván.

Hogy miért kellett a Kalós testvéreknek atyjukról maradt ős javaikon Szirmay György fiával osztozkodniok? arra bizony a királyi tábla ítéletének indokolása meg nem felel. Mert való igaz, hogy két családnak közös törzsökből való származása a bíróság által kijelentetett, de perlekedő felek őseinek már évszázadok óta nem volt osztály alá eshető közös birtokuk, azt a vádat pedig, hogy nagyatyjuk Szirmay András jószágát bitorolta volna, rendre megczáfolták. Hanem már ebbe bele kellett nyugodniok s úgy gondolkodván, hogy jobb a sovány egyesség, mint a kövér per, hogy legalább a további haszontalan költséget megkíméljék, nem akarták az ügyet végrehajtás alá bocsátani s 1767. november 13-án Sátoralja-Ujhely városában megjelenvén, Szirmay György özvegyével és az ifjú Antallal kiegyeztek akképen, hogy nevezettek az atyjuktól 1749-ben elfoglalt birtok felét visszabocsátották nekik, a templom mellett fekvő régi Kalós curia kivételével; a levelekre nézve pedig végezték, hogy bár azok conserválása a táblai ítélet szerint a Kalós testvéreket illetné, «*mindazonáltal, mivel Szirmay Antal uramot az Úr Isten mind tudományokkal, mind értékekkel felékesítette*» maradjanak továbbra is az ő gondviselése alatt.[1] Utoljára pedig, mint osztályos vérek, magszakadás esetére biztosították maguk között a kölcsönös örökösödést.

Ezzel vége szakadván a félszázados pörnek, a rokonok — legalább látszólag — kibékültek és Szirmay Antal úgy leveleiben, mint irodalmi

[1] «Pro J. Partis hujus maritum in tam miserabili animi statu esse, ut fere nec sui nec rerum extra se positarum conscius sit, sed et furere sæpius, adeoque ad res suas minutissimas etiam regendas ineptum factum, et novisanti parti et advocato ejusdem optime constat» etc.

[2] Kalós Zsigmond unokája a többször említett *Bertalan* ugocsai alispán, megemlékezvén Szirmay György állapotáról, így folytatja: «sine dubio ex inscrutabili dei judicio, peccata poenis redarguente, nemo enim sine crimine vivit, et quisque illud pia mente recollere potest et debet: Ad scelerum poenas vindex venit ira tonantis — Hoc graviore manu, quo graviore pede».

[1] Igy kallódott el a szép Szirmay-Kalós levéltár, így került Mátyás király nova donatiója Kassára, ifj. Kemény Lajos úr birtokába. Az egyességlevél Kalós Bertalan úr leveles ládájában Szirmában.)

munkáiban nyilván hírdette a Szirmayak és Kalósok közös eredetét s rajta volt, hogy mennél fényesebb nevü ősöket szerezzen a két testvérágnak. De Kalós Zsigmond maradékai sohasem tudták elfelejteni és megbocsátani a mit Szirmay György «*vétett*» ellenük, és szivük keserűségében előbb jeremiádokat, majd gúnyverseket irogattak a Zemplén vármegyéből bevándorolt «*bitang tótra*», a ki családjukat egykor majdnem koldus botra juttatta.[1]

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

[1] Szirmai Kalós László «*Énekét*», és Bertalan epigrammáit ma is kegyelettel őrzik az utódok.

A DOLHAY CSALÁD EREDETE, LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE. (1366 1708.)

(Második közlemény, egy pecsétrajzzal.)

Mielőtt *Dolhay I. János* fiaihoz visszatérnénk, nem lesz érdektelen megemlékezni a lithván nagyfejedelmektől származó *podoliai herczegekről*,[1] kik közül *Vaszil*[2] és *Tódor* éppen ezen időtájban telepedtek meg Magyarországon s *Dolhay I. János* fiai, úgylátszik, általok kezdettek emelkedni.

Gedimin a «*bátor*» lithván fejedelem átlépve rengeteg erdőséggel borított kicsiny országa határát, véres harczok árán óriás birodalmat alapít a XIV. század elején, meghódítja a szmolenszki fejedelemséget, az úgynevezett Fehér-Oroszországot, elfoglalja Kiewet, s hatalmát északkeletre Moszkváig, délnyugotra pedig egészen Veres-Oroszországig, vagyis Galiczia és Lodomériáig terjeszti ki, — végre a német lovagrend ellen viselt hadjáratában 1328-ban Friedberg ostrománál elesik. — Egyik leányát *Kázmér* a «*nagy*» lengyel király veszi nőül, fiai közül *Javnút* lesz a nagyherczeg, *Olgerd* a «*nagy*» a Berezináig terjedő tartományt kapja, *Kjeisztutnak* a «hősnek» Grodno, *Ljubartnak* Volhynia, *Koriáthnak* pedig Novogrod jut osztályrészül.

Olgerd 1329—30 között előzi és megöli *Javnút* nagyherczeget, 1331-ben pedig kiveri a tatár-mongol hadakat Podoliából, s diadalmas fegyvereit a Fekete-tengerig viszi.

Kjeisztút Galiczát és Lodomériát foglalja el a lengyelektől, de a segélyre hívott Lajos magyar király 1351-ben visszahódítja a két tartományt s Kázmér királynak engedi át, Kázmér azonban kénytelen Lodomériát a lithvánoknak visszaadni, de azok ezzel be nem érve, 1353-ban *Ljubart* vezérlete alatt Galiczát újból megrohanják és elfoglalják; ennek hírére Lajos király átkel a Kárpátokon s egyesülve a lengyel hadakkal, százezer főre szaporodott seregével a harcz színhelyét átteszi Podoliába s ott a Dnjeszter és Búgh folyók között 1354-ben a lithvánokat tönkre veri s nemcsak Lodomériából, de Volhynia és Podoliából is kiveri. *Kjeistut*, idők múltán, 1376-ban ismét Lengyelországra tör, de a segélyre siető Lajos király seregével nem mer megütközni s 1377-ben békét kér, — utóbb *Jagjell* által elfogatva, 1382-ben börtönben végzi életét.

Jagjell, Olgerd nagyherczeg fia, 1386-ban felveszi a keresztséget, Lajos király leányát Hedviget, nőül veszi s II. Vladiszláv néven lengyel király lesz, szépatyja II. Lajos magyar királynak, más ágon pedig Izabellának, Zapolyay[1] János magyar király nejének és ősatyja Annának Báthory István lengyel király feleségének.

Koriáthról, azon kívül, hogy osztályrészül Novogrodot kapta, más egyéb feljegyzést nem találunk az idézett írók műveiben, fiairól *Sándorról*, *Konstantinról*, *Györgyről* és *Tódorról* azonban olvassuk,[2] hogy 1331-ben nagybátyjok-

[1] Szalay, «Magyarország» története. — Schlötzer, «Geschichte von Littauen». — Lelewel Joachim, «Geschichte Polens», — és Basilovits János «Brevis notitia fundationis Theodori Koriatovics» czímű művek nyomán.

[2] Ezen Vaszil herczeget Schlötzer nem említi, más íróknál sem találtam nevét feljegyezve, de világosan megnevezi Zsigmond királynak egy levele, melyet még idézni fogunk, s mely kelt Bácson, 1398. febr. 2.

[1] És nem Zápolya, a hogy még ma is sokan nevezik.

[2] Basilovits idézett művében lengyel-lithván évkönyvek után.

nak *Olgerd* nagyherczegnek segélyére voltak a tatár-mongol hadakat Podoliából kiűzni s a szerencsés hadjárat után ezen tartomány kormányzói lettek,[1] közülök *Györgyöt* a moldvaiak meghívják a vajdai székre, de csakhamar Szucsavában méreg által vesz el, *Tódor* atyja elhaltával a novogrodi herczegséget veszi át, *Sándor* Kázmér királytól Olesko várát és tartományát kapja s így *Konstantin* egyedül marad Podolia herczege. Az 1339-iki krakkói országgyűlés *Konstantint* lengyel trónutódnak jelöli ki, de ismét elejti, mert a keleti egyház szertartásait elhagyni s a római katholikus hitre térni nem volt hajlandó; pár hét alatt el is halálozott, mire *Tódor* oda hagyva Novogrodot, átveszi Podolia kormányát, a várakat megerősíti, nagybátyja *Olgerd* nagyherczeg parancsait megveti s az évi adót megtagadja. *Olgerd* erre haddal megy ellene s *Tódor* 1339. végén segélyért Magyarországba siet, távolléte alatt *Olgerd* elfoglalja Podoliát s Gasztold lithván főurat nevezi ki helytartónak.

Olvassuk továbbá,[2] hogy *Koriathovics Tódort* Kjeisztút fia, *Vitold* lithván nagyherczeg 1395-ben elfogta és Vilnában börtönbe vetette, mert az évi adót megtagadta. Basilovits s az általa idézett Strikovszky lithván író ezen utóbbi *Koriathovics Tódort* a két elbeszélt esemény között lefolyt hosszú idő, 56 év miatt az előbbeni *Koriathovics Tódor* unokájának, vagy kisunokájának tartják, de nézetünk szerint ez nem valószínű, hanem az utóbbi fia az előbbinek, de az idősebb nem *Koriathovics Tódor*, hanem *maga Koriáth*, a kit, — a keresztségben talán *Tódor* nevet kapván, — az évkönyvírók *Koriáth Tódornak* nevezhettek, s ebből támadhatott a zavar. Az 1331—39 közötti eseményeknek bizonyosan *Koriáth* a hőse, fiainak tettei pedig 1370 és 1395 közé helyezendők, mert *Koriáthnak* fiai 1331-ben a tatárok elleni hadjáratban nem vehettek részt, minthogy akkor még meg sem születtek. Tudjuk, hogy Olger fia *Jagjell*, a későbbi II. Vladiszláv lengyel király 1346-ban,[3] Kjeisztút fia, *Vitold* nagyherczeg, pedig 1349-ben született,[1] lehetetlen tehát, hogy Gedimin nagyfejedelem legifjabb fiának *Koriáthnak*, — (de még ha nem a legifjabb volna is) — fiai, unokatestvéreik születése előtt 18, illetve 15 évvel, már mind a négyen fegyverfogható férfiak lettek, s így legalább is 1310 és 1315 között születtek volna, még nagyatyjoknak Gediminnek 1314-ben megkezdett uralkodása előtt, amiből még az is következnék, hogy *Koriathovics Tódor* herczeg, midőn 1414-ben elhalálozott, 99 éves korában hagyott volna hátra kiskorú árvákat. *Györgyről* tudjuk, hogy 1374-ben volt rövid ideig moldvai vajda, tehát nem hívhatták meg a moldvaiak még 1339 előtt; különben is *György* aligha volt egész Moldva vajdája, mert azon időben Bogdán vajda utódai ültek a fejedelmi széken; valószínű, hogy az elűzött *Záz* vajda fiainak hívei által meghívatván, s bizonyosan Lajos király által is támogattatván, kis ideig csak mint ellenvajda szerepelt. *Koriathovics Sándor* Olesko várát és vidékét bizonyosan *Vladiszláv* királytól kapta, az 1339-iki krakkói országgyűlés, ha az évszám nem téves, s az esemény nem *II. Vladiszláv* fiának születése előtt történt, bizonyosan egy más *Konstantin* nevű lithván herczeget jelölt ki trónutódnak.

Koriáth tehát 1339-ben testvére *Olgerd* nagyherczeg haragja elől Magyarországba menekült s Károly királytól a munkácsi uradalmat kapta adományba, Istvánffy és Túróczy László tanúsága szerint megerősítette a munkácsi várat, a Csernek hegyre Bazil-rendű zárdát alapított, neje pedig, *Dominika*, apáczákat telepített Munkácsra. A csernekhegyi kolostor alapító-levele határozottan álmű ugyan, annak ismerte fel már Corvin János herczeg, és annak tartotta Batthyány Ignácz[2] is, ez azonban nem zárja ki, hogy a zárdát, — habár nem is 1360-ban, — csakugyan a podoliai fejedelmek alapították.

Meddig maradt *Koriáth* Magyarországon, nem tudjuk; lehet hogy Lajos király az 1354. évi hadjárat alkalmával helyezte vissza Podolia birtokába, s Munkács ismét királyi birtok lett,

[1] Dr. Réthy László is így írja idézett munkájában.

[2] Basilovitsnál.

[3] Jagjell 1386-ban, koronáztatásakor 40 évesnek iratik. Lovcsányi Gyula «Adalékok a magyar-lengyel érintkezés történetéhez» czímű értekezésében (Századok XX. 593.) Jagjell koronázását 1384-re teszi, bizonyosan elnézésből.

[1] Vitold halálakor 1430-ban 80 éves múlt, tévesen írja Lovcsányi idézett művében Vitoldról, hogy Jagjell testvére volt.

[2] Leges Ecclesiasticæ Regni Hungariæ.

okleveleink tanúsága szerint 1363-tól Erzsébet királyné bírta.

Koriáth fiai utóbb szintén függetlenségre törekedtek Podoliában, de *Tódort Vitold* nagyherczeg legyőzte és börtönbe vetette, *Vaszil* pedig valószínűleg még 1395-ben unokaöcscséhez [1] Zsigmond magyar királyhoz menekült, a kinek közbenjárására *Tódor* herczeg is visszanyerte szabadságát, s nagy számú kíséretével 1396- vagy 1397-ben Magyarországba települt, a munkácsi uradalmat [2] és a máramarosi jövedelmeket [3] kapván adományba.

Vaszil herczegről több adat nem maradt reánk, nem sokáig élhetett s gyermekei sem maradtak, vagy lehet, hogy visszatért hazájába. 1402-től *Tódor herczeg* már csak egyedül szerepel,[4] hosszasan perlekedve a Bereg megyében letelepült oláhok utódaival s más szomszédos birtokosokkal; néha-néha erőszakoskodik is, de híven kitart Zsigmond mellett s erélyesen üldözi Durazzó László pártjának tagjait; ragaszkodásáért Zsigmond király helytartójának nevezi ki, 1414-ben halt el, árván hagyva ismeretlen családi nevű nejét *Valhát* és két kiskorú leányát *Anuskát* és *Máriát*.[5]

Mária két év múlva elhalt,[6] *Anus* utóbb férjhez ment *Marczaly* Miklós erdélyi vajda fiához *Imréhez*, a későbbi királyi udvarmesterhez.[7]

A hosszas kitérés után most már újból felvesszük tulajdonképeni történetünk fonalát. Már láttuk, hogy *Dolhay I. Jánosnak* öt fia maradt: *II. Szaniszló*, *II. János*, *I. Péter*, *I. György* és *Bogdán*.

II. Szaniszló rokonával Bilkey Lukácscsal együtt valami nagyobb mérvű hatalmaskodást követett el, valószínűleg két nagybátyja *Dolhay Sándor* és *István* ellen, akikkel s azok fiaival *Szaniszló* és testvéröcscsei egy negyed századon át örökös perpatvarban állottak. E tettért Ilsvay Leusták nádor hűtlenségben marasztalta el *Szaniszlót* és társát Bilkey Lukácsot, ők azonban részt véve az oláhországi (havaselői) hadjáratban, érdemeik jutalmául Zsigmond királytól teljesen felmentő kegyelemlevelet kaptak 1395-ben;[1] lehet, hogy *Szaniszló* már ekkor Vaszil herczeg szolgálatában állott, s hogy a herczeg közbenjárásának köszönhette a kegyelemlevelet. 1398-ban Sarkad falut ajándékozza Vaszil herczeg *Szaniszlónak* és testvéröcscseinek, s ezen adományozáshoz Zsigmond király is beleegyezését adja, a leleszi konvent küldöttének jelenlétében pedig Kisfalusy Maxem fia, János királyi ember, még azon évben ellentmondás nélkül végzi az ünnepélyes beiktatást.[2] Sarkad adományozása és a tiszta beiktatás által léptek a *Dolhay* testvérek a magyar nemesség és a valóságos földes urak sorába, mert eddigi birtokaikból, melyeket kenézség képen [3] kaptak volt, a jövedelem felét be kellett szolgáltatni a királynak. Sarkad [4] adományozásának azonban vészes következménye lett, rokon vér ömlött miatta. A herczegnek Zsigmond király által megerősített adománylevele azt mondja ugyan,

[1] Zsigmond kir. levele. Kassa, 1404. febr. 5. Illustris principis domini Theodori ducis Podolie *avunculi nostri* carissimi et fidelis.

[2] A Koriathovicsok 1393-ban még nem birták Munkácsot, mert ekkor a Makarjayak beiktatásánál János munkácsi várnagy egyik tisztje mondott ellent; ha a herczegek már birták volna Munkácsot, akkor vagy ők, vagy nevükben valamely tisztjök jelentette volna be az ellentmondást. Hogy pedig 1397-ben már birtokukban volt Munkács, kitűnik Zsigmond király idézett 1398-iki leveléből.

[3] Mik voltak ezen máramarosi jövedelmek, határozottan ki nem mutathatjuk, de némi körülmények oda látszanak mutatni, hogy a herczegek a huszti főkapitányságot és a mármarosi főispánságot is viselték.

[4] Zsigmond király levele. Kassa, 1404. febr. 5.

[5] Lelesz, Actor. nr. 11. anni 1416.

[6] U. o., Actor. nr. 78. a. 1417.

[7] Zalamegyei okl. II. 461.

[1] Temesvár, 1395. szept. 17.

[2] Lelesz. Statutor. Litt. H. nr. 115. és Zsigmond király többször említett 1398. évi levele. Ez a beiktatási levél tévesztette meg Lehoczkyt, a ki Beregh megye monografiájában, Sarkad leírásánál, a Dolhayakat a *podoliai herczegek unokatestvéreinek*, műve más helyén pedig a podoliai herczegektől származottaknak írja, pedig az okmány szavai eléggé világosak: «Cum fidelis noster illustris princeps dominus Vasilius dux Podolie, suo ac domini Theodori ducis, fratris sui, nominibus, quandam villam suam, Sarkad nuncupatam, alias per nostram celsitudinem ipsis donatam, Stanislao filio Joannis, Joanni, Petro, Georgio et Bogdan, *fratribus suis uterinis*, pro ipsius Stanislai servitiis, perpetuo contulerit» . . . . . A *fratribus suis uterinis* kifejezés csakis Stanislausra vonatkozhatik, s nem a herczegre.

[3] More keneziatu.

[4] Más néven Oroszfalu, még más néven Fedeles, Bereg megyében.

hogy Vaszil herczeg Sarkadot *Szaniszlónak* hű szolgálatai jutalmául adományozta, mindazonáltal más adatokból bizonyos, hogy *Szaniszló* viszont Kereczkét és Kusniczát, Munkács vára régi tartozékát, melyeknek kenézségét, — mint láttuk volt, — atyja és annak testvérei még idősb Erzsébet királyné adományából bírták volt, bocsájtotta vissza Vaszil herczeg birtokába; minthogy pedig *Szaniszló* nem részítette Sarkadból két nagybátyját, s így ezek az elvesztett kereczkei és kusniczai jövedelmekért nem kárpótoltattak, — s lehet, hogy ezen felül *Szaniszló* és testvéröcscsei felsőbbségöket másként is éreztették rokonaikkal, — kitört közöttük a viszály, s első áldozata *Sándor fia Mihály* lett, ki *Szaniszló* öcscse, *I. Péter* kardja által vérzett el Szentgyörgy nap táján 1398-ban.[1]

I. Péter nevét ezentúl még csak egyszer olvassuk: 1402-ben,[2] a midőn Zsigmond király új adománya czímén testvéreivel együtt Sarkad bírtokába beiktattatik, s még ugyanazon évben, vagy a jövő év folyamán bizonyosan elhalt, mert 1404 február 5-én már nincs az élők között.[3] A *Sajói Mán*-család ezen *Dolhay Pétertől* származtatja magát,[4] állítván, hogy miután testvérei osztályban a máramarosmegyei Sajó nevű falut kapta, arról — elhagyva a *Dolhay* nevet — *Sajóy Péternek* neveztetett, s egy Mán (Emanuel) nevű fia maradt, kinek utódai a *Mán* nevet családi névül véve fel, a legújabb korig éltek Máramarosban Sajón.

Sajót azonban a *Dolhayak* csak 1411-ben szerezték meg,[5] s így a *Sajóy* nevet *Péter fia Mán*, mert *Dolhay I. Péter* még 1403-ban elhalálozott, csak azután vehette volna fel, s addig az 1404, 1410 és 1411-iki Dolhára és Sarkadra vonatkozó adománylevelekben s az 1411. évi Sajóról szóló beiktatási okmányban ott kellene lenni *Dolhay Mán* nevének is, nagybátyjai nevei mellett, ott azonban hijában keressük, ellenben midőn a *Dolhayak* Sajót és a körülfekvő falvakat, melyek valamikor anyai nagyatyjok Jánosvajdafalvi *János vajda* birtokai voltak, visszaszerzik, illetve hadi érdemeik jutalmául adományba kapják, a királyi levélben a *Dolhayak* nevein kívül, *János vajda* két fiának *Andrásnak* és *Györgynek* neve is benfoglaltatik; kétségtelen tehát, hogy az a *Péter*, kinek *Mán* nevű fiától származott unokája *Pétermán György* utóbb Sajón csakugyan birtokos volt, *János vajda* fiai egyikének, valószínűleg *Györgynek* volt a fia.

I. György, *Dolhay I. János* negyedik fia, bátyjával együtt hatalmaskodik unokatestvéreik ellen, közösen folytatják pereiket s az adománylevelekben *I. György* neve is mindenütt be van jegyezve; 1412., 1417. és 1424-ben mint királyi ember működött különféle beiktatásoknál, viselte a huszti várnagyságot is,[1] miről *Porkoláb*[2] *Györgynek* neveztetett, a királynak kedves embere volt, udvarnokának czímezi.[3] Két idősb fia *András* és *Miklós* 1430-ban említtetnek,[4] utóbb neveikkel nem találkozunk, harmadik fia, *János* csak 1430 után született.

Ezen *János*, *Nagydolhai Vajda Mihály* s több rokonaival közösen kapja 1450-ben Hunyady Jánostól a Mojszinról szóló adománylevelet, utóbb perbe keveredik unokatestvéreivel *Dolhay Szaniszló fia Mihálylyal* és *Ambrussal*, s azoknak rozsályai és polyánai részbirtokát 1459-ben elfoglalja,[5] később megbékélvén, 1468-ban *Ambrus* mellett tanúskodik a Vissóyak elleni ügyében.[6] Élt még 1473-ban is, amikor Drágffy Miklósnak Rozsálya és Oroszfalu (= Ruszkova) birtokába történt beiktatásának ellentmondott.[7] Neveztetett *Ruszkovay Jánosnak* is.[8] 1466-ban szolgabiróságot viselt.[9] Fia nem maradt, egyik

[1] Zsigmond király levele. Visegrád, 1398. szept. 2.

[2] Leleszi konvent levele, 1402. jun. 17.

[3] Zsigmond király levele, Kassa, 1404. febr. 5. Igaz ugyan, hogy Rozgony Simon országbiró 1410. évi itéletlevelében, mint élő említtetik, de az tollhiba lehet Sándorfia Péter helyett.

[4] Nagy Iván. Magyarország családai, VII. 591.

[5] Zsigmond király adománya. Kassa, april 5.

[1] Lelesz, Actor. nr. 31. anni 1413. Valószínű, hogy alispán is volt, mert a huszti várnagyság együtt szokott járni az egyik alispánsággal, a másik alispán a rónaszéki várnagy lévén.

[2] A Porkoláb név a német Burggraf elrontásából ered.

[3] Zsigmond király levele. Pozsony, 1419. febr. 10.

[4] Lelesz, Actorum nr. 72. anni 1430.

[5] Mátyás király levele. Buda, 1459 máj. 21.

[6] Váradi káptalan levele. 1468. okt. 5.

[7] Leleszi konvent levele. 1473. máj. 19.

[8] U. o.

[9] Az alispánokat a főispán nevezte ki, a szolgabirákat azonban a megyei nemesség választotta a tehetősebb jó birtokú nemesek közül. Zsigmond 1435-iki de-

leányát *Fethkát* Váncsfalvy György vette nőül, a másik, *Anna*, Radéczyné lett, a harmadikról, *Margitról*, hallgatnak okleveleink.

II. János, I. János második fia, szintén részes a bátyja, *Szaniszló*, által szerzett minden királyi adományban, de az unokatestvéreikkel való viszálykodásokban kevésbé vesz részt; mindazonáltal némely kihágásokért jószágvesztésre ítéltetett, de testvére *Szaniszló* kérelmére Zsigmond királytól kegyelmet nyert 1435-ben.[1] Volt királyi ember is, de más tisztséget, úgy látszik, nem viselt; lakását a Vissó és Iza mentén fekvő falvak megszerzése után azok egyikébe, Leordinára, helyezte át, nevét 1437-ben olvassuk utóljára. Egyetlen fia maradt, *Mihály*, ki már állandóan *Leordinaynak* neveztetett, néha *Leordinai Orda*, vagy *Urda Mihálynak* is iratott, ő is részese Hunyady János 1450. évi Mojszinra vonatkozó adományának, 1471-ben elzálogosította dolhai, bronykai és zádnyai részbirtokát, mely ezen falvak egy negyed részéből állott, Szirmay Florisnak és Ilosvay Lászlónak.[2] Volt több ízben királyi ember, 1466-ban pedig Máramaros egyik szolgabirája. Nejétől Sztánától egy fia született, *János*, és két leánya, *Mária* és *Kata*.

János még ifjan, atyjával egyidejűleg, vagy talán valamivel elébb 1471 végén, vagy 1472 elején elhalálozván, nejét *Ilosvay Karácson Margitot* aprós leányokkal hagyta özvegyen;[3] leányai sorsáról nincs tudomásunk, vele *Dolhay II. Jánosnak* két nemzedéken át Leordinay nevet viselt ága elenyészett. *Mihály* leányai azonban férjhez mentek, *Mária* egy ismeretlen *Tamás* nevűhöz, *Káta* pedig *Dávid* leordinai paphoz, előbbinek utódai *Leordinay* (Leorgyán), utóbbinak *Urda* néven új családokat alapítottak s ma is élnek Leordinán, melynek egy részét *Mihály* két leánya örökségbe kapta volt.

Bogdán (Adeodatus) *Dolhay I. János* legifjabb fia szintén részes a testvérbátyjai által szerzett minden királyi adományban, az unokatestvérek elleni erőszakoskodásokban ő tűnik ki legjobban, azok is leginkább ellene panaszkodnak. A hosszadalmas per egyik határnapról a másikra halasztva, változó szerencsével folyik, míg végre *Dolhay Sándor* fiai javára kezd hajolni; *István vajda* fia, *Mihály*, nem vesz részt a perlekedésben, éppen ez időtájban tünt el, s rokonai halottnak tartják. Perényi Péter országbíró el is itélte *Bogdánt* fej- és jószágvesztésre, de minthogy testvérbátyjaival még nem volt megosztozva, kiküldte Haraszthy Erazmus királyi embert, hogy a leleszi konvent hiteles tanúja jelenlétében a birtokokat becsülje meg és a testvérek között oszsza fel. Haraszthy Erazmus 1418 szeptember 17-én meg is kezdette működését s talált Sarkadon 11 népes és 5 elhagyott jobbágytelket, egy nemesi udvarházat, két fakápolnát, egy ekényi[1] szántóföldet, 10 ekényi makkos erdőt és 200 kaszás rétet,[2] Makarján 25 népes jobbágytelket, 2 ekényi szántóföldet, 3 ekényi makkos erdőt, 200 kaszás rétet és két fakápolnát, s az Almás patakon egy malomhelyet, Románpatakán 5 néptelen jobbágytelket épületekkel, körülbelől egy ekényi szántóföldet, makkos erdőt és rétet, Négyforráson 11 népes jobbágytelket, fél ekényi szántóföldet és egy ekényi makkos erdőt, Dolhán 23 népes jobbágytelket, két nemesi udvarházat, egy fakápolnát és vámszedési jogot, Zádnyán, mely Dolhával egy határban fekszik, 12 népes jobbágytelket, 16 ekényi szántóföldet, erdőt és rétet a hegyekkel és havasokkal együtt, Dolhán, a Zinke folyón egy alólcsapó egykerekű malmot, Zádnyán pedig a Sebespatakon szintén egy egykerekű felülcsapó malmot, mészkőbányát és halászható folyóvizeket, Borsován 12 népes jobbágytelket, egy ekényi szántóföldet és makkos erdőt, a Borsova folyón egy alólcsapó kétkerekű malom egy harmad részét és ugyanazon folyón egy más malomhelynek szintén egy harmad részét. Ezzel a beregmegyei birtokok meg lévén becsülve, a küldöttség a máramarosi jószágokat akarta összeírni, ebben azon-

cretuma, 2. t. cz.) Mily nagy volt a Dolhayak tekintélye, mutatja az, hogy 1466-ban a *négy szolgabiró* — (csak ennyi volt egy vármegyében) — közül *három* a Dolhay-családhoz tartozott, Dolhay János, Petrovay Mihály és Leordinay Mihály.

[1] Nagy-Szombat, 1435. jun. 28. Gyömrői levéltár, II. 17.

[2] Lelesz, Actorum nr. 12.anni 1471.

[3] Jászó ooo. Fasc. 1. nr. 1.

[1] Egy ekényi föld = 150 hold, holdját 800 □ ölével számítva.

[2] Egy kaszás rét annyi, a mennyit egy munkás egy nap levághat; akkor valószínűleg nem volt több 800 □ ölnél.

ban *Bogdán* testvérbátyja, *György* királyi udvarnok, fegyveres csapattal ellent állván, megakadályozta őket; sőt, ha gyorsan meg nem futamodnak, reájok bocsájtott nyilakkal lelöveti vala. Az ilyen fegyveres támadás azonban súlyos vétségnek tekintetett akkor is, s *György* udvarnok tarthatott a következményektől; sietett is a király elébe s elpanaszolta, hogy némelyek, de különösen *Dolhay Péter* és *Miklós* az ő testvéröcscsét *Bogdánt* azért, mert ez őket abban az időben, midőn Durazzói László az országba jött, mint a trónkövetelő híveit, Tódor munkácsi herczeg parancsára erélyesen üldözte volt, évek hosszú során megtámadás, kifosztás, emberölés s más kártételekkel vádolva, folytonos idézésekkel zaklatják, s már fej- és jószágvesztésre szóló ítéletlevelet is eszközöltek ki ellene. Zsigmond király meg is könyörült hívén s megtiltja keményen az összes úgy egyházi, mint világi bíráknak, hogy *Dolhay Bogdánt*, *Dolhay Péter* és *Miklós* panaszára megidézni, elmarasztalni és jószágait lefoglalni ne merészeljék, egyúttal semmisnek nyilvánít minden eddigi *Bogdán* ellen kiadott ítéletlevelet.[1] Daczára ezen királyi kegyelemnek, mert valószínűleg be lett igazolva, hogy *Bogdán* nem csak a Durazzói László által okozott zavarok idejében követett el hatalmaskodásokat, Perényi Péter országbíró újabb elmarasztaló ítéletet hozott s *Bogdán* jószágai megbecsülésére és lefoglalására bizottságot küldött ki.[2] Az ítélet azonban ezúttal sem hajtatott végre, s a hosszas pernek az országbíró előtt 1421-ben kötött azon egyesség[3] vetett véget, melyről már *Dolhay Sándor fia II. Péternél* megemlékeztünk. Megszabadúlva végre a veszélyes pertől,[4] birtokai csoportosítása czéljából 1427-ben elcserélte sarkadi, románpataki és zádnyai részbirtokait bátyjával, *Szaniszlóval*, annak rozsályai bírtokáért, s lakóhelyét Petrovára tette át, hol már csendesebb életet folytatott, legalább erőszakoskodásairól semmit sem hallunk többé, megyei tisztséget nem viselt, de 1410 és 1420 között sok ízben volt királyi ember, élt még 1437-ben is; egyetlen fia maradt *Mihály*, de ez elhagyva a *Dolhay* nevet, már állandóan *Petrovaynak* íratott s őse lett a hasonnevű ma is élő családnak.

Ezek után visszatérünk *II. Szaniszlóhoz*, kiről már elmondottuk, hogy hűtlenségbe esett volt, de Zsigmond király által 1395-ben az ítélet terhe alól felmentetett, s hogy a kegyelemlevél kiadásakor Vaszil podoliai herczeg, Munkács ura, szolgálatában állott, de milyen minőségben, erre az okmányok nem adnak felvilágosítást, valószinűleg munkácsi várnagyságot viselt. Azt is láttuk, hogy Vaszil herczegtől Zsigmond király beleegyezésével Sarkadot kapta adományba s annak birtokába ellentmondás nélkül be is lett iktatva; tudjuk milyen vészes következménye lett ezen adománynak s hogy unokatestvére *Dolhay Mihály* annak esett áldozatúl, nem is érezte magát *Szaniszló* biztosnak Sarkad birtokában, s már 1402-ben sietett új királyi adománylevelet kieszközölni,[1] melynek alapján még ugyanazon évben újból beiktattatta magát és testvéröcscseit.[2] A Durazzói László érdekében Ludányi Tamás a «vasfejű» egri püspök és Debrőy István által szervezett felkelés az északkeleti megyéket is vérbe borította, de *Szaniszló* megmaradt Zsigmond király hűségén s testvéreivel, valamint a rokon Ilosvay és Bilkeyekkel egyesülten Tódor munkácsi herczeg hadai élén keményen üldözte az egri püspök és Balk máramarosi vajda hiveit, miért is aztán a háborgások lecsillapúltával a hűségre tért pártosok által erőszakoskodás miatt perbe is idéztetett; de Zsigmond király ezen pereket 1406-ban beszüntette,[3] s másképen is megjutalmazta *Szaniszlót* és öcscseit, adományba adván nekik Borsovay Fábián Borsova, Hegy és Helmecz nevű jószágait és *Dolhay Sándor* és *István* dolhai részbirtokát,[4] 1405-ben pedig kivette *Szaniszló* és öcscse,

[1] Zsigmond király levele. Pozsony, 1419. febr. 10.

[2] Perényi P. országbiró levele. Székesfehérvár, 1419. márcz. 16.

[3] Perényi P. országbiró levele. Buda, 1421. szept. 1.

[4] Téved tehát Lehoczky, midőn idézett művében (III. 405.) azt írja, hogy Dolhay Bogdán ellen az erőszakoskodás miatt hozott ítélet végre is hajtatott, hogy az osztály közte és testvérei között megejtetett, valamint abban is téved Lehóczky, hogy a küldöttséget Máramarosban a Bogdán őrsége verte vissza.

[1] Zsigmond király levele. Kanizsa, 1402. máj. 26.

[2] Leleszi konvent levele. 1402. jún. 17.

[3] Buda, május 27. Báró Perényi cs. levéltára N.-Szőllősön.

[4] Zsigmond király levele. Kassa, 1404. febr. 5.

valamint *Kisfalusy Maxem fia János*, *Ilosvay István*, *Bilkey Sándor* és *Illés*, *Balicza fia*, *Péter*, *István fia*, *Péter*, és *Zerecsen fiának*, *Jánosnak* fia *Sándor* összes birtokait a megyei tisztviselők biráskodása alól.[1]

Borsovay Fábián és fiai nem nyugodtak bele birtokaik elvesztésébe s *Szaniszló* csak 1409-ben[2] országbírói ítélet következtében juthatott hozzá, a Borsovayak azonban 1414-ben erőszakkal visszafoglalták,[3] s az ebből keletkezett újabb per még 1421-ben is folyamatban volt.[4] E közben Borsovay Jakab fia Györgytől egy jobbágytelket vett *Szaniszló* Borsován, s annak birtokába be is iktattatta magát 1413-ban. A *Dolhay Sándor* és *Istvántól* elkobzott s *Szaniszló* és öcscseinek adományozott dolhai részjószág iránt s az elkövetett hatalmaskodások miatt folytatott hosszadalmas pernek, mint már láttuk, 1421-ben egyesség vetett véget. 1407-ben zálogba vette *Szaniszló* Verbőczi Zovardffy Dávid fia Benedek Verbőcz, Ardó, Mátyfalva és Rákos nevü ugocsamegyei falvakban lévő birtokait;[5] itteni tisztje lehetett Csepei Ákos György, aki tőle egy pánczélt és 10 forintot ellopott.[6]

Ez időtájban egyik országgyűlés elrendelte, hogy mindenki mutassa be s száz napon belől az új királyi pecséttel erősítesse meg, jószágvesztés terhe alatt adományleveleit; de *Szaniszló* nem igyekezett ezen végzésnek eleget tenni, aminek következtében birtokai már a koronára voltak szállandók, midőn Zsigmond király tekintetbe véve sokszor hű szolgálatait, 1410-ben visszaadományozta,[1] s Dolhára és Sarkadra új adományt adott; de a beiktatásnak Dolhára nézve *Dolhay Sándor fia*, *Péter*, ellentmondott.[2] *Szaniszló* újabb és újabb adománylevelek segélyével igyekezett nagybátyjai dolhai részbirtokaiba belehelyezkedni s 1411-ben ismételve új adományt[3] visz Dolhára, az ottan szedetni szokott vámra, Sarkadra, Románpatakára[4] és Kuk havasára;[5] a beiktatásnak Dolhay Péter most is ellentmondott,[6] de *Szaniszló* 1417-ben megint új adománylevelet eszközöl ki[7] s végre 1418-ban ellentmondás nélkül iktattatik be.[8]

A *Dolhayak* anyai nagyatyja Jánosvajdafalvi János vajda birtokai, mint már elmondottuk volt, János vajda halála után idegen kezekbe kerültek. *Szaniszló* utóbb visszaszerezte s azokra, névszerint; Rozsálya, Sajó, Szurdok, Batizaháza, Petrova, Leordina, Ruszkova, Ruszko-Polyana és Kohnya[9] nevü máramarosi falvakra a maga és testvéröcscsei, valamint anyai nagybátyjai *Rozsályay András* és *György* nevére adománylevelet eszközölt ki Zsigmond királytól 1411-ben;[10] annak alapján még ugyanazon évben ellentmondás nélkül be is iktattattak[11] és a király parancsa mellett[12] a határokat is megjárták.[13]

[1] Ez a kiváltságos állapot, melyre utóbb Mátyás király által még több máramarosi nemes is emeltetett, liber baronatus-nak neveztetett. Máramarosban a liber baronatust az 1650—51 évi erdélyi országgyűlés eltörölte. Aprobatæ Constitutiones, Titulus 75. Articulus 1. «A minthogy Máramarosban is a Liber Baronatus találtatott és a circálás mindeneknek jószágiban sub poena 200 fl., azonképen, ha a tisztek valamely tekintetből magok vagy más jószágában nem peragálnák, hasonlóképen büntetődjenek, a melyet a Director comperta rei veritate et de facto exigáljon rajtok. Egyébiránt mind a nemesség szokott nemesi szabadságában, mind pedig a község az ő állapotjában megtartatik.»

[2] Decz. 4.

[3] Zsigmond király levele. Buda, 1414. apr. 22.

[4] Perényi Péter országbíró levele. Buda, 1421. szept. 1.

[5] Gyömrői levéltár, I. 23.

[6] Rozgonyi Simon országbíró levele. Varannó, 1414. apr 9.

[1] Zsigmond király levele. Buda, 1410. jún. 28. Ezen királyi pecsét megújításáról semmi feljegyzést sem találtam történetiróinknál, az országos végzésnek sincs nyoma a Corpus Jurisban.

[2] Lelesz, Statutor. Litt. D. nr. 251. anni 1411.

[3] Zsigmond király levele. Kassa, 1411. apr. 5.

[4] Hogy Románpatakát kitől, és mikor szerezte Szaniszló, ki nem mutatható, valószínű, hogy Románpataka egy, — a sarkadi határban — Szaniszló által alapított újabb telepítvény neve volt. Ma ily nevű falu nincs Bereg megyében, de egy Románpataka nevü víz ma is ott folydogál Sarkad határának nyugoti oldalán.

[5] Nagy kiterjedésű havas Dolhától észak keletre.

[6] Lelesz, Statutor. Litt. D. nr. 81. anni 1411.

[7] Zsigmond kir. levele. Konstanz. 1417. júl. 25.

[8] 1418. febr. 8. Gyömrői levéltár, I. 54.

[9] Kohnya neve az adománylevélben benne van ugyan, de a beiktatásról és határjárásról kiadott bizonyítványokból hiányzik, s a Dolhayak csakugyan többszöri kisérletek után sem birtak birtokába jutni, mert Kohnya nem a János vajdáé, hanem Bogdán vajdáé volt, akinek birtokaira mások tartottak igényt.

[10] Zsigmond kir. levele. Kassa, 1411. apr. 21.

[11] Lelesz, Statutor. Litt. D. nr. 55. anni 1411.

[12] Zsigmond kir. levele. Visegrád, 1411. júl. 24.

[13] Lelesz. Metalium Cottus Maramaros nr. 18. anni 1411.

János vajda birtokainak megszerzése következtében a *Dolhay*-testvérek jószágai óriás kiterjedést nyertek, meghaladták a *kétszázezer* holdat, de minthogy az adománylevél szavai szerint János vajda birtokait csak szállásúl s csak a király tetszéséig[1] kapták volt, sietett *Szaniszló* újabb adománylevelet kieszközölni, — melyből azonban már kihagyattak azon kifejezések, hogy a nevezett birtokok csak szállásúl s csak a király tetszéséig adattak, — s magát testvéreivel együtt 1413-ban új adomány czímén be is iktattatta.[2] E közben 1412-ben megvette *Szaniszló* fiával *Laczkóval* együtt rokonaitól a Makarjayaktól[3] Makarja hétnyolczad részét 700 forinton, — egy nyolczad rész megmaradván Makarjay Balk fiának, Bercsének, — s magát 1413-ban a birtokba be is vezettette, mely alkalommal Sarkad határát is megjáratta.[4] Szintén ezen évben iktattattak be *Szaniszló* és testvérei a kisfalusi határban fekvő Ilsva-, másnéven Karaszló-mező és Négyforrás puszták birtokába, melyeket az előző 1412-dik évben[5] szereztek volt Ilosvay Maxem fiai János és Nán és Karácson fia Györgytől. Utóbb 1422-ben az Ilosvayak Négyforrást felégették és erőszakkal visszafoglalták.[6] Perlekedtek-e e végett s milyen eredménynyel, ismeretlen, de annyi bizonyos, hogy Négyforrás, valamint Karaszlómező is utóbb visszakerült az Ilosvayak birtokába. 1413-ban Komlóson is birtokos volt *Szaniszló* s viszályba keveredett Komlósy Ugrinnal és fiaival, aminek következtében a Komlósyak 1415-ben Négyforrást egészen elpusztították, 70 sertést elhajtottak, az ott lakó jobbágyokat elűzték s közülök kettőt elfogtak és börtönbe vetettek.[1] Erre nyolcz választott bíró egyességet szerzett a felek között, s a feltételeknek *Szaniszló* a maga részéről eleget is tett, nem úgy azonban a Komlósyak;[2] ezek aztán a kikötött 50 márka birságban el is marasztaltattak, mire bosszújokban *Szaniszló* egyik rokonát Mircsét[3] Makarján megrohanták, keményen megverték s ökreit és a makarjai jobbágyok juhait elhajtották.[4] Mikép egyezkedtek ki, vagy tovább is viszálykodtak, arról nincsenek adataink, csak azt tudjuk, hogy tizenhárom év múlva *Szaniszló* testvérei által segítve, az egész Kövesd nevű pusztát s ezen felül a komlósi határból 1500 holdat és egy nagykiterjedésű erdőrészt elfoglalt a Komlósyaktól s új határhalmokat hányatott 1430-ban.[5]

Sarkad és Makarja miatt másokkal is meggyűlt a baja *Szaniszlónak;* 1414-ben ugyanis Dávidházi Szeles Demeter és rokonai *Szaniszlónak* 3 szekerét, 16 ökrét és 90 sertését elhajtottak[6] s Dávidházy Antal szolgabíró tolvajnyomozás alkalmával 1417-ben a makarjai jobbágyoknak nem kevés kárt okozott,[7] a megyei szolgabirák pedig még később is, 1423-ban, a sarkadi és makarjai jobbágyoktól törvénytelen adókat hajtottak be s négy lovat és 120 kősót is elvitettek.[8] A munkácsi uradalommal is sok vesződsége volt *Szaniszlónak*, a határok iránt sehogysem tudtak megegyezni, így történt aztán, hogy Rácz Miklós munkácsi várnagy a Szoldaköz nevü földön lévő, még Erzsébet királyné idejében emelt négy határdombot, melyek Sarkadnak Nagy-Bereg és Bereg-Újfalu felőli határát jelezték, 1424-ben erőszakkal elhányatta.[9] Mi

[1] Pro descensu usque ad beneplacitum nostrum.

[2] 1413. júl. 13.

[3] Mily fokú volt ezen rokonság, nem lehet eldönteni, minthogy azonban a Makarjayak Makarját Szaniszlónak *és fiának* adják el, — valószínű, hogy Szaniszló neje Makarjay leány volt.

[4] 1413. júl. 15.

[5] 1412. decz. 21.

[6] Perényi Péter országbíró levele. Ardó, 1422. jan. 28. Ezen levél igen érdekes az akkor szokásban lévő időszámításra nézve, mert adatot nyújt arra, hogy Perényi Péter az évet karácsonynyal kezdte számítani, amit levelének következő szavai világosan bizonyítanak: «Quomodo *anno in presenti circa festum nativitatis domini*, proxime preteritum, Georgius filius Joannis de Ilosva. . . . possessionem Négyforrás devastasset» . . . Tehát az oklevél kelte (jan. 28.) és az ezt *megelőző* karácsony ünnepe, deczember hó 25-ke, *egy évhez* számíttattak.

[1] Perényi P. országbíró levele. Nagy-Ida, 1416. apr. 24.

[2] Zsigmond kir. levele. Buda, 1416. jún. 11.

[3] Ezen Mircse valószínüleg a Makarjay-család tagja volt.

[4] Zsigmond király levele. Buda, 1417. szept. 1.

[5] Palóczy Máté országbíró levele. Zelew, 1430. nov. 21.

[6] Rozgonyi Simon országbíró levele. Varannó, 1414. apr. 9.

[7] Zsigmond kir. levele. Buda, 1417. márcz. 28.

[8] U. a. Buda, 1423. febr. 21.

[9] U. a. Buda, 1424. nov. 19. E szerint Rácz Miklóst a munkácsi várnagyok sorába nem 1400 tájára, hanem határozottan 1424-re kell tenni, s ki kell igazítani Lehóczkynak (Bereg megye monographiája, III. 686) azon állitását, hogy Rácz Miklós Erzsébet királyné várnagya

indíthatta *Szaniszlót* arra, hogy 1412 táján Kércsy Miklósnak Kércs és Kenéz nevü falvait fegyvereseivel megrohanja s onnét minden ingóságot elhordasson[1] erre nem adnak feleletet az eddig ismert oklevelek, sem pedig arra, hogy miféle viszálya volt a Rozsályi Kún-családdal, a melynek ötvösfalvi birtokáról 1412-ben 32 sertést elhajtatott.[2]

1414. és 1415-ben[3] Máramaros megye alispánja; volt-e már elébb is, és viselte-e utóbb is ezen tisztséget, arról nincsenek adataink. A főispán 1414-ben Koriathovics Tódor herczeg volt,[4] kinek azon évben történt elhalálozása után *Szaniszló* alispán nem szolgáltatta az özvegy kezéhez az 500 forintra menő főispáni jövedelmeket s a herczegné e feletti bosszúságában munkácsi várnagyja, tisztjei és fegyvereseivel *Szaniszlónak* románpataki birtokát megrohantatta, elpusztíttatta s az ott lakó jobbágyokat elüzette,[1] s egyéb hatalmaskodásokat is követtetett el,[2] ezenfelül pedig még az 500 forintnyi főispáni jövedelmekért is beperelte *Szaniszlót*,[3] 1417-ben pedig újra törvénybe idézteti a már 1000 arany forintra és 600 új forintot érő 600 nyestbőrre felszaporodott követeléséért.[4] Az erőszakoskodásokért *Szaniszló* se maradt adós, s még ugyanazon évben, a melyben az özvegy munkácsi herczegné románpataki birtokát elpusztíttatta, — visszaadta a kölcsönt, rárontott Kaffai Pán Endrének, Koriathovicsné tisztjének nagy-beregi házára, s annak 1680 új forint értékű károkat okozott,[5] 1417-ben pedig Pán Endre birtokából egy jó részt elfoglalt s az azon lévő füvet lekaszáltatta,[6] miket Pán Endre tisztje, Helele, azzal igyekezett megtorolni, hogy *Szaniszló* egyik jobbágyát, Hodort, Nagy-Beregen találván, megölte, egy másik jobbágyát pedig megverte és megsebesítette s mindkettőt kifosztotta,[7] Makarjáról pedig 66 sertést elhajtatott és 25-öt levágatott.[8]

Nincs nyoma, hogy *Szaniszló* megfizette volna az özvegy herczegné követelését, az 1000 arany és 600 új forintot, de nem is lehetett jogos a követelés, mert a főispáni jövedelmek nem illethették az özvegyet, s *Szaniszló* nem is a maga részére tartotta vissza, hacsak az új főispán kinevezéséig nem ő igazgatta a vármegyét.

Dolhay Sándor fiainak magvaszakadta után, s miután *István vajda* fia Ruszkovával és a rozsályai részjószággal ki lett elégítve, *Szaniszló* megosztozott testvéröcscseivel, 1420-ban testvérei beleegyezésével átengedte Sajó egy harmad részét nagybátyjai Rozsályai András és György egyik utódának Péterfia Mánnak,[9] 1427-ben rozsályai birtokát cserébe adta öcscseinek *Jánosnak* és *Bogdánnak* azoknak sarkadi, románpataki és zád-

volt; Lehoczky az idézett oklevélnek csak *kivonatát* olvashatta Leleszen s az ejtette tévedésbe. A kivonat szóról-szóra így hangzik: «Inquisitoriæ pro nobilibus de Dolha, contra Nicolaum Rácz, castellanum castri Munkács et ceteros populos Bereghienses et Ujfalusienses *quatuor metas* super terram Zoldaköz ex parte dictarum possessionum Bereg et Ujfalu existentes *tempore Elisabeth reginae* ac possessionem Sarkad, alias Oroszfalu appellatam, ipsorum Dolhay *abolientes et destruentes.*» Ebből csakugyan az érthető, hogy a határok elhányása Erzsébet királyné idejében történt, sőt, hogy ekkor Sarkad el is pusztíttatott (Lehóczky i. h. III. 77.); ennek azonban hire sincs magában az oklevélben, melynek ide vágó helye így szól: *quatuor metas* super terram Zoldakwz... *tempore Elisabeth regine erectas* aboliri, destrui et annichilari fecissent.» Ebből világos, hogy a határhalmok, melyeket Rácz Miklós elhányatott, még Erzsébet királyné idejében emeltettek, de az elhányás 1424-ben történt. Müve más helyén azt irja Lehóczky Tivadar, hogy 1396-ban, a III. kötet 150. lapján pedig, hogy 1380-ban perlekedtek a Dolhayak Rácz Miklóssal a határdombok elhányatása miatt, végre a III. kötet 686. lapján, hogy Sarkadot a XIV. században Koriathovics herczeg birta, majd Erzsébet királyné birtokába került, kinek munkácsi várnagya Rácz Miklós Sarkadot a Dolhay-családtól elfoglalta és elpusztította; a tény azonban úgy áll, hogy *előbb* birta Erzsébet királyné, és *utóbb* a két Koriathovics, s ezek adták Sarkadot a Dolhayaknak 1398-ban, ezen év előtt tehát nem is perelhettek Sarkad végett sem Rácz Miklóssal, sem mással.

[1] Lelesz, Vetustorum Actor. fasc. 8. nr. 26.

[2] Zsigmond kir. levele. Visegrád, 1413. febr. 16.

[3] Alispánsága idejéből felmaradt eredeti kiadványai.

[4] Hogy Tódor herczeg csakugyan volt máramarosi főispán, igen valószinüen következtethető Zsigmond királynak Budán 1417. febr. 3. kelt levelének ezen szavaiból: dum districtus Maramarosiensis erga ducem extitisset.

[1] Perényi P. országbíró levele. Nagy Ida, 1416. apr. 24.

[2] Lelesz, Vetustor. Actor. fasc. 4. nr. 19.

[3] Zsigmond kir. levele. Buda, 1417. nov. 8.

[4] U. o. Buda, 1417. febr. 3.

[5] U. a. Buda, 1417. apr. 11.

[6] Zsigmond kir. levele. Buda, 1417. nov. 8.

[7] Perényi P. országbíró levele. Szikszó, 1418. máj. 5.

[8] Ugyanannak ugyanott kelt egy másik levele.

[9] Gyömrői levéltár II. 1.

nyai részéért,[1] s cserélvén harmadik öcscsével Györgygyel is, egyedüli tulajdonosa lett Sarkad, Románpataka és Zádnya falvaknak, melyeknek birtokába magát 1430-ban be is vezettette.[2] Ezeken kivül bírta egész Makarját és Batizaházát, Szurdok felét és Dolha egy negyed részét. Ugyancsak 1430-ban elégítik ki *Szaniszló* és öcscsei unokatestvéreiket, Szarvaszói Gerhes Sándor és Jánosvajdafalvi János vajda leányának Sztánának fiait, közös nagyatyjok János vajda birtokaiból, Sajó két harmadát, Sajó-Polyánát és Szlatinkát engedvén át.[3]

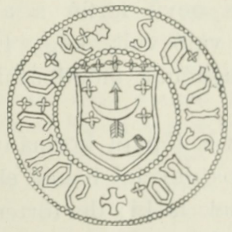
Szaniszló eleinte Sarkadon lakott, honnét nehányszor *Sarkadynak* is iratott, utóbb lakását állandóan Dolhára tette át.

Mint ősei, úgy ő is a keleti egyház szertartásait követte, utóbb a római katholikus hitre tért át és Zsigmond király engedélyével Sarkadon Szent Katalin tiszteletére egy templomot, Makarján pedig Mihály főangyalnak egy kápolnát építtetett,[4] unokái elfogadták a reformált hitet s hívei is maradtak mind végig.

Szaniszló elkisérte Zsigmond királyt Konstanzba, hol, mint már láttuk, 1417 julius 25-én új adománylevelet eszközölt ki; több rendbeli hadjáratban vett részt s tüntette ki vitézségét, mit a részére kiadott levelek keltei bizonyítnak. A Durazzói párt elleni harczait és a lázadó lengyelek ellen 1410-ben Stibor vajda által vezetett hadjáratban, hol rokona Bilkey Illésfia Mihály elesett, vére hullatását dicsérettel említi Zsigmond király, maga *Szaniszló* is emlegeti az öcscseivel 1427-ben kötött csereszerződésről Leleszen kiállított levélben.

Nagyatyját és atyját mindig, *Szaniszlót* és testvéreit 1403-ig *Hosszúmezeynek* nevezik az oklevelek, de 1404 február 5-én már *Dolhayaknak* iratnak, valamint a falu is ezentúl *Dolhának* neveztetik. Miként történt, hogy *Hosszúmező* neve ilyen egyszerre változott *Dolhára* és soha egyetlen egyszer sem iratott *Dolha alias Hosszúmezőnek*, mint ilyen esetben szokásban volt, ennek más magyarázata alig lehet, mint az, hogy a közbeszédben Hosszúmezőt már régen Dolhának nevezték, mikor az oklevelek még mindég a magyar névhez ragaszkodtak, az 1404-ben Kassán kelt adománylevél irója azonban, ismeretlen lévén előtte ezen körülmény, egyszerüen beirta a Dolha nevet, *Szaniszló* és öcscsei pedig ettől fogva állandóan *Dolhaynak* iratták magokat, s az új névhez annál is inkább ragaszkodtak, mert csak ezen 1404-ki adománylevél erejénél fogva lettek Dolhának földesurai, addig csak Mária királyné adományából mint kenézséget bírták volt, s mert a szomszéd Máramaros megyében, — Dolha akkor Bereg megyéhez tartozott, — létezett egy más Hosszúmező is.

Szerzett-e *Szaniszló* czímerlevelet, nem sikerült kinyomozni, de valószínű, mert láttuk, hogy Zsigmond királynak kedvelt híve volt, ki őt sokszor kegyelmekben részesítette; — Konstanzba is elkisérte, vagy legalább felkereste *Szaniszló* a királyt, s ott Zsigmond bőven osztogatta a festett czímereket. A *Dolhayak* leveleit máig megőrizte a gyömrői levéltár,[1] de czímerlevél nincs közöttök, *Szaniszló* azonban alispánsága idejében már rendes czímeres pecsétet használt, melynek nagyított ábráját[2] itt bemutatjuk. Czí-

mere feltünően hasonlít a Drágffy-családnak és Sajói Dunka Fülöpnek, a kürt kivételével, hasonló alakokból összeállított czímeréhez. A pajzs színe ismeretlen, a felmaradt különböző vésetű pecsétek egyikén sincs megjelölve, ebből ezüstpajzsra gondolhatnánk, de ez nem valószinű, mert fémet fémre alkalmazni szabályellenes. Idők folytán elmosódott példányok után véset-

[1] Lelesz, 1427. aug. 1.
[2] Lelesz, Statutor. Litt. D. nr. 69. anni 1430.
[3] U. o. Actorum nr. 72. anni 1430.
[4] Gyömrői levéltár, I. 59.

[1] Gróf Teleki Sándorné ő méltóságának e helyütt fejezem ki hálás köszönetemet a levéltár áttanúlmányozására adott kegyes engedélyéért.

[2] Szilágyi István úr a máramarosi jogakademia igazgatója birtokában lévő 1415-ben kelt alispáni kiadvány teljes épségű *magyar körirattú* függő pecsétjéről. Aeneas Sylvius feljegyezte, hogy az oláhok majd mind tudtak magyarúl.

vén a pecsétnyomókat, a czímeralakok többféle változáson mentek át.

Szaniszlónak nejétől, kit a Makarjay-családból eredettnek, s Katalin nevűnek gyanitunk, öt fia született: *László*, *Mihály*, *János*, *Ambrus* és *András*, de atyjokat csak *Mihály* és *Ambrus* élte túl.

PETROVAY GYÖRGY.

AZ EGRI PÜSPÖKÖK PECSÉTEI.

(Második közlemény, hat pecsétrajzzal.)

A XIV. századdal beköszöntött pecséttani új korszak kezd a maga oltárszerű, csúcsíves motivumaival föltetszeni Egerben II. Márton halála után, s abban a püspököknek megbizhatatlan képmásai a székesegyház egy-egy műrészletének engednek helyet. Ezen műkorszak meghonosítása a királyfia-nevelő püspökség székhelyén a származására és tevékenységére egyiránt nagy tekintélyű *Telegdi Csanáddal* veszi kezdetét.

Telegdi Csanád (1322—1330) a Csanád nemzetségből, kit az egri káptalan *egyszivvellélekkel* választott az egyházmegye püspökévé 1322-ben.[1] Nem csoda, Csanád nem csupán nagy származású váradi prépost volt; de már akkor országos nevü férfiú s a király udvari embere. Látni való volt, hogy Eger nem fogja állandóan a magáénak mondhatni a nagyra termett püspököt.

És nyolcz éves főpapi kormányzata után fenmaradt hivatalos levelei habár elég tisztességes csomagot tesznek is ki; de történelmi ereklyéinek pecsétbeli hagyományát okiratai számának daczára is nagyon fogyatékosnak kell nyilvánítanunk. Ünnepélyesebb kiadványoknál használt nagy pecsétével alig tudunk beszámolni, kisebb esetekben használt gyürüpecséte meg épen visszaadhatlan marad.[2]

Mikor a századok rontása elől a függő pecséteknek is csak kis része térhetett ki, természetes dolognak kell tartanunk, hogy a hátlapos pecsétek az utolsóig mind pusztulóba mentek.

De Csanád püspök függő-pecsétes levelei áthagyományozásában korántsem volt oly szerencsés, mint András és Márton püspökök, minthogy körültekintésem szerint ilyenek nem mutatkoznak sem Egerben, sem a magán levéltárakban.

Az egri káptalanban nagy-pecsétes leveleinek csupán nyomaira akadunk.[1] Egy ideig még reménykedtem az országos levéltárban, hol használható Csanád-féle pecsétet sejtetének a *kimutatások*, elvégre is azonban arról kelle értesülnöm: hogy biz az csak hitvány töredék és semmire sem használható.

A Csanádok nemzetségének czímere talányszerű ugyan, de nem ismeretlen tárgya a magyar czímertannak;[2] de nem is erre, a háttérbe szorult csóka-madárra, hanem a főpapi pecsét egyházi motivumaira, vagyis oltárábrázolatának tár-

[1] Az egri káptalan ez évről már választott püspöknek irja őt. (*Nagy Imre*: Anjouk. Okmt. II. 58. l.) Megerősítést Esztergomból a rákövetkező évben kapott, melylyel *Theophil prépost* az érsek nevében jóváhagyja a választást (Egri kápt. Num. I. Div. I. Fasc. I. frust. 10.)

[2] A *Kállay* cs. lban található 1324-ki birói levele zárlatán csupán *pecséttöredékeket* láttat. (*Nagy Imre*: Anj. II. 132. l.) A *Károlyi grófok* családi levéltára ezen évből szintén mutat föl Csanád-féle oklevelet, mely azonban a többinél nem szerencsésebb, minthogy élő pecséttel ez sem bir, csupán a «*monorú* pecsét nyomaival». (Károlyi Okmt. I. 59. l.) A budai országos levéltárban őrzött eredeti birói levelén 1325-ből, melyben az újhelyi pálosok és Ágoston-rendűek között intézkedik bizonyos malom-ügyben, a hátlapra nyomott «hosszúkás» alakú pecsét maradványai mutatkoznak csupán. (*Nagy Imre*: Anj. II. 203. l.) 1326-ban az egri minoritáknak megengedi, hogy a klastromjok és az Eger vize között fekvő beltelket eladhassák. Itt is kis pecsétének nagysága iránt tájékozódhatunk csupán, mert a lenyomat lemállott. (L. egri kápt. levélt. Num. III. Div. I. Fasc. I. frust. 3.) 1330-ból a sóvári *Soós-család* levéltárában őrzött hátpecsétes levele sem ér többet az előbbenieknél, mint a mely szintén a pecsétnek csak nyomait tünteti föl. (*Nagy Imre*: Anj. II. 460. l.)

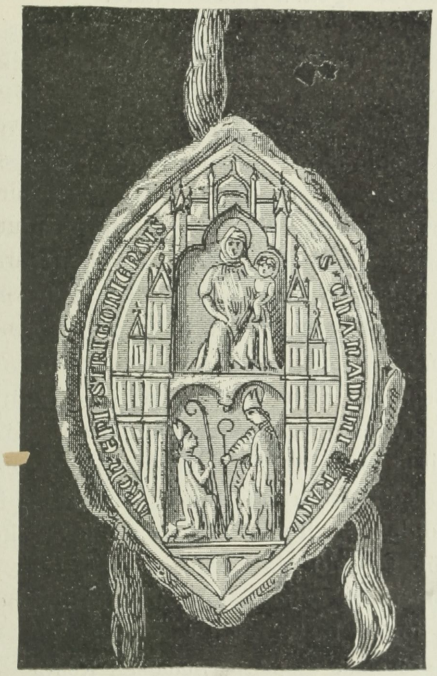
[1] Igy azon főpásztori intézkedésében, melylyel a kanonokok számát 20-ról 15-re apasztja.

[2] A nemzetség jelvénye *varjú*, mely azonban *hollónak* is nézhető. V. ö. Br. *Nyáry Albert*: A Heraldika vezérfonala 71, 213. ll.

gyára és műkivitelére lettünk volna és vagyunk kiváncsiak.

És szükségből legyen szabad esztergomi pecsétével kárpótolnunk magukat Egerből való távozásának mindjárt első évéből,[1] miután izlése és a kor szükséglete annyira megtetszik ezen is, hogy méltán tekinthetjük pótlónak püspöki pecséte eshető fölmerüléseig.

Körirata: S. CHARADINI (D. G)RACIA ARCh * EPI * STRIGONIENSIS.

II. Miklós (1331—1360). Nagy kérdés: ha kárára vagy hasznára vált-e püspökünk emlékezetének, hogy az egri káptalannak régi «Szent-János könyve» s vele az ő egykorú jellemzése is elveszett. A töredékes adatok világításában II. Miklós felette mogorva és önző férfiúnak mutatkozik.

Így furcsán hangzik, a hogyan *Sixtus mester* egri, veszprémi, pozsonyi kanonok és ungi főesperes őt jellemzi. Ő maga panaszolja el nekünk életének szomorú sorát, mely szerint a sors csapásai által sújtatva, nevezetesen előbb Laczk András székelyek ispánja által megraboltatva, *aztán főpapja, Miklós egri püspök által minden javadalomtól és megmaradt vagyonától megfosztatva*, hogy fogadalmát, miszerint a szent sírhoz elzarándokol, beválthassa és az állásához nem illő élésmód miatt pirúlnia ne kellessék: veszprém-megyei ajkai, rendeki és öcsi birtokait 1350-ben elzálogosítja.[1]

Hogy káptalanjával sem állott egészen jó lábon, eléggé sejtetik a fenmaradt adatok.[2]

Őt az egri egyház egyik restauratorának sejtetik az ujabb műtörténeti nyomozások[3] s ő lehetett alapvetője Eger mellett a *fölnémethi pálos* kolostornak, valamint a *segedelem-völgyi karthauzi* prioratusnak is.[4]

Az sem tagadható, hogy egyháza jogainak oly erélyes védője s gyarapítója vala, a milyen II. András óta egyik egri püspök sem volt.[5]

Fenmaradt levelei s ezek pecsétei egymással szokás szerint fordított arányban állanak.

Kis pecséte csaknem elveszettnek tekintendő, miután hagyományainak gyüjtőitől nem hallunk

[1] 1331-ben kelt leveléről csüng le, melyben köszönetül, hogy az egri káptalan egyhangúlag választotta püspökének, *Deméndet*. mint szerzeményes birtokát, ajándékozta oda. (Egri kápt. mag. levélt. Numerus IX; divisio I; fasciculus unicus. *Türk Frigyes* barátom gondos rajza után.)

[1] *Thaly Kálmán:* Századok. 1869. évf. 715. l.

[2] 1353-ban az egri káptalan tiltakozik a váczi előtt, hogy «quoddam molendinum in civitate Agriensi super fluvio Egervize vocato, retro hortum domini Johannis, olim custodis, dominus Nicolaus episcopus absque consensu et voluntate eorundem ac sua propria voluntate, non requisitis ipsis, altari beate Marie Magdelene vellet perpetuo applicari». 1353-ban némely abauji, ungi, szerencs-járási és kisborsodi tizedeket bocsát vissza a káptalannak. 1361-ben a káptalan a mondott malomnak több, mint 16 évi lefoglalása fölött panaszkodik, fölemlítvén egyszersmind, hogy a püspök sógora több, az egri káptalanhoz tartozó *tihaméri* és *kocsi* földeket is bitorol (Az egri kápt. magán levéltára).

[3] *Ipolyi Arnold* azt véli, hogy alatta a székesegyház építése ha nem munkálatban, de már tervben volt (Bartakovics-Emlékkönyv 134. l.)

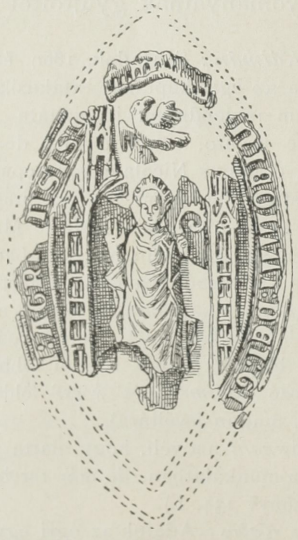
[4] *Kandra Kabos:* Adatok az egri egyházmegye történelméhez II. köt. 6. l.

[5] 1338 táján Biri Tamás ellen nyer pört (Anjouk. Okmt. III. 477. l.) 1346-ban Rikolffia Lászlóval pörösködik Kömlő, Nána, Lovász-Nána és Pók nevű birtokok miatt (Anjouk. Okmt. IV. 562. l.) 1347-ben a szihalmi nádori gyülésen Márkfia László panaszkodik és kezd pört a püspök ellen, mely az ő jogai érvényesülésével fejeződött be (Bessenyői közbirtokossági levéltár). Nem tudni, mely évben, birtokviszályban állott Miklós püspök Ugrafia Miklós *andornaki* birtokossal is (*Kovachich:* Formulæ styli solennior. 71. l.).

egyebet, mint: «zárlatán tojás alakú pecsét maradványaival»,[1] vagy «hátlapon pecsét nyomaival»[2] maradtak ránk itélet-levelei.

Van tőle az egri káptalan magán levéltárában eredetiben fönmaradt okirat 1358-ból, melyben a kis-borsodi és más vitás tizedeket ad vissza pörösködő káptalanának;[3] hanem, fájdalom, a zsinórról hiányzik a függő pecsét. Ezen oklevélcsonkítás a káptalan régi viszontagságainak bizonysága, legalább Batthyányi nagyprépostságánál régibb; mert ő bizonyosan ezen pecsétnek is adta volna hasonmását, ha az még akkor rendelkezésére áll.

Pecsétje, tudtunkkal, egyetlen egy töredékes példányban maradt reánk a N. Muzeumban őrzött Kállay levéltár egy 1340. oklevelén.[4] Csúcsíves fülkében a főpap alakját látjuk benne, jobbját áldásra emeli, baljában pásztorbotot tart. Fölötte az egri egyház jelvénye: röpülő sas. Alatta kétségtelenül volt valami címer, melyből családi származására vonhatnánk következtetést; de ez a pecsét alsó csúcsával egyetemben levált a hártyáról, melyre a pecsétet nyomták.

Töredékes körirata: . . . RICOLAI . DEI GR . . . . . I . AGRIENSIS.

[1] *Nagy Imre:* Zichy Okmt. III. 139. l.

[2] *Nagy Imre:* Anjouk. Okmt. IV. 66. l.

[3] Num. XX, fascic. I, 4-ik dar.

[4] Miklós püspök tudatja «dominis Paulo sacerdoti et rectori ecclesie de Kallo et vice-archidiacono de eadem» és több más papokkal, hogy ő Ivánfia Andrásnak és Simonfia Imrének, királyi apródoknak engedélyezi, hogy Apáti és Váralya birtokaikban levő kápolnáikban isteni tiszteletet tartathassanak és a szentségeket az udvari pap kiszolgáltathassa a temetés kizárásával, (mely a plébános joga).

Szécsényi Mihály (1362—1375). Atyja hires erdélyi vajda volt, Károly-Róbert végzetes csatáinak hőse; egyik testvére meg Miklós mint dalmát bán (honnét *Kónya-bán* ragadvány-neve is) Nagy Lajos király korának egyik kiemelkedőbb alakja.[1] A nagy jövővel kecsegtetett Mihályt 1333-ban már pozsonyi prépostnak, tíz évre rá váczi püspöknek találjuk.[2]

Magának Mihály püspöknek viselt dolgaival még nem számolt be az egri egyházi történetirás; de nem ismerjük pecséteit sem. Így csak hirét halljuk «*gyűrű* pecsétének».[3]

Szerencsésebb sorsú vala nagy pecsétes levele, melyben «Szent-Erzsébetről» nevezett székesegyházi javadalmas oltárnak birtok-cseréjét engedélyezi és megerősíti. Ezen főpapi levele maiglan látható meglehetősen ép pecsétével az egri káptalanban.

Ezen nagy-pecsétet jellemzi, hogy inkább széles, mint hosszúkás. A körirat által bezárt pecsét-mező közepét egy női szent alakja, fedetlen feje után itélve szűz vértanú foglalja el, ki dús tagozatú gotikus mennyezet alatt áll. Ettől oldalt jobbra sas, balra egy ágaskodó oroszlány. Az egyik egyháza védszentének: szent Jánosnak symbolikus jelvénye, a másik családi czímere.

Az alsó részt nyomott alakítású fülke foglalja el két oldalra nyitott szárnyas ajtajával, közében a püspök térdelő alakjával.

A püspöki czímer korántsem az, melyet a költő a főpap testvérével viseltet:

> «Távolabb csoportoz Budaméri Kónya
> Szécsényi ősfának hajtása, rokona;
> Czimere jelenti: az *oroszlán rajta*
> Keresztet emelvén, hogy Szécsényi fajta».[4]

1. Tamás vajda

Miklós (Konya bán). Mihály püspök. Gáspár. László.

[2] *Kandra Kabos:* Bene vára a Mátrában.

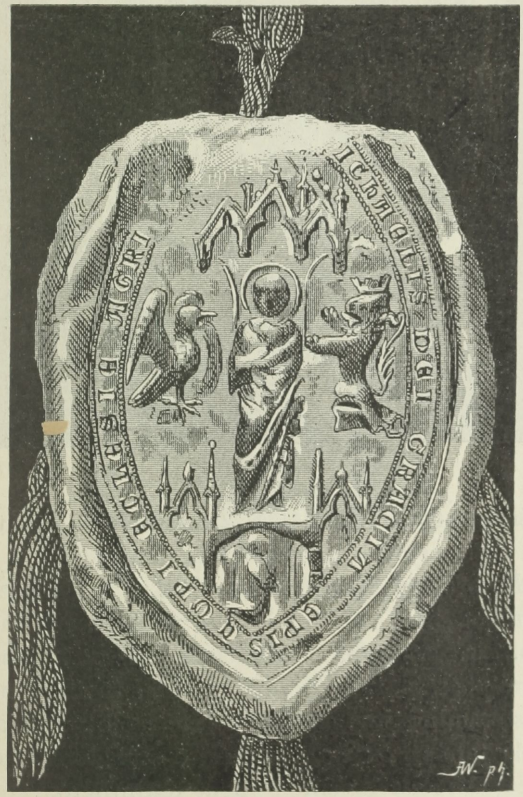
[3] Maklári Miklósfia András az egri káptalan előtt annak idejében bemutatta Mihály püspöknek *gyűrűpecsétes*, 1363-ban kelt levelét, melynek erejével Makláron egy malomhely birtokosának vallá magát; de ezen adománylevél már csak utódjának, István püspöknek átiratában maradt fön tapasztalatom szerint.

[1] *Arany:* Toldi Szerelme VII. ének, 35. vers.

Vajjon a budai országos levéltárban őrzött két pecséte épebb-e a mienknél? annak ezúttal nem lehetek megmondhatója. Pecsétünkön különben a törésnek semmi nyoma.

A körirat, miként közönségesen történni szokott, itt sem vehető ki egészen. A felső szélen szenvedett csonkulás miatt a bevezető és záró betűk utánpótlandók:

(S. M)IHAELIS DEI GRACIA EPISCOPI EULESIE AGRI(ENSIS).

Ónodi Czudar Imre (1378—1384) a borsod-bácsi Zudarok szereplő családjából, ki fejérvári prépost, váradi püspök, s majd mint Eger főpapja egyszersmind Veres Oroszországnak (ma Galliczia) volt kormányzója. Elhagyván hazáját, imolai püspök Olaszországban; hányatott életét bezárni azonban hazájába jött vissza, s mint Erdély püspöke húnyt el.

Családi címerének motivuma vitás, főpapi pecsétének jellege pedig merőben ismeretlen; azonban nem szabad letennünk Imre püspök nagy pecsété birásának reményéről részben azért, mivel tudomásunk szerint is maradtak fön pecsétes levelei p. Kassán és a budai országos levéltárban, — részint az «Olnodi Zudarokról» most készülő monografia miatt. Utóbbitól legkevesebb, amit várunk: a Czudar család címerének értelmezését.

Kanizsai János (1385—1387). A hires Oslnemzetségből származván, benne is nagy ősök nagy ivadéka jutott szent Buldus püspöki székébe. Kevés vártatva az egyházmegye kényszerűlvén őt visszaadni Esztergomnak, nem csoda, ha pecsétes leveleket nem birunk tőle.

Primás korából is csupán szárnyas fekete *sasláb*-címerű gyűrű-pecsétét ismerjük.[1]

Cykó István (1387—1399). A váradi egyháznak, mely Egernek annyi jeles főpapot adott, volt annak előtte prépostja. Előkelő családból való származását akarja nyilván igazolni azon körülmény, hogy vörös pecsét használatára volt jogosúlt. 1400-ban már nem élt, miként ezt udvari papjától: tótkállai Göböl Istvántól tudjuk, ki végrendelkezésében úgy emlékezik meg püspökéről mint már «néhai»-ról.[2]

Fontosabb ügyekben, nagy pecséte alatt kiadott oklevelei elegendő számmal maradtak fönn s e szerint dicsekedhetünk pecsétének birásával is.[3]

A m. kir. országos levéltárban is őriztetnek pecsétes levelei.

I. István püspök pecséte Batthyányinál annyira kontár-munka, hogy elitélésére egy tekintet elegendő.

A főpapi pecsétkép különben minden valószinűség szerint a székesegyház egyik oltárképé-

[1] Tudom. Gyűjt. 1840. évf. VII. k. 67. l. — *Török János:* Magyarország Primása 78. l.

[2] *Nagy Imre:* Hazai oklevéltár I. 329. l.

[3] 1421-ben az egri káptalan átirja István néhai egri püspök *vörös pecsétes* levelét, mely szerint a püspök az isteni tiszteletnek nagyobbodását szivén viselvén, az *Isten János mester* malma után járó adót 1398-ban az általáriának (= sz. Erzsébet oltára) elengedi. (Egri Kápt. Num. I. Divisio IV. Fasc. 1. frust. 5.) 1390-ben a káptalannak visszaadja a Berva-hegy kilenczedét (a terményt értve) nem különben Uggtelek bora és termése dézsmájának kilenczedét János érsek, az előbbeni egri püspök közbejöttére. Kápt. levélt. Az egri káptalanban őriztetik még másik érdekes levele is, mását adta Batthyányi, melyet ezuttal kiigazítunk, 1395-ből, Türk Frigyes tanárnak az eredetiről vett másolatában.

nek utánzata akar lenni a felső nagyobb mezőt tekintve.

Az alatta levő közép pecsétmező a dicsfénynyel környezett sas, az egyház védő szentjének szimboluma. Ezt jobbról és balról sz. István és sz. László: az egri egyház nagy jótevőinek fénykörnyezett alakjai környezik.

A harmadik, legalsó pecsét-mező, mely egy csillagokkal behintett fülke, a püspököt lenne föltüntetendő, ki főpapi ornatusban térdel; de annyira kevéssé imponáló kifejezéssel, hogy annak idejében István aligha tartotta sikerült képmásának.

A püspöki fülkét két oldalt a főpap kétszeres családi címere ékesíti. A címer-ismétlésnek azonban kevés hasznát veszszük, mert az így is eléggé ki nem vehető és e szerint értelmezhetetlen marad. A címeregyszerűség e korában hasonló motivumokra nem akadunk s talán nem csalódom, ha a homályos kifejezésű kép után ítélve, I. István püspök címerét keresztes állatfejnek vélem.

Körirata: ✠ S. STEPHANI CIKO : EPISCOP . AGRIENSIS.

A köriratban a püspök magát «Ciko»-nak nevezvén, az *egyházmegyei Névtár* bizton elhagyhatja a főpap neve mellől *Chyko-*, *Zyko-*, *Chichow*-változatokat.

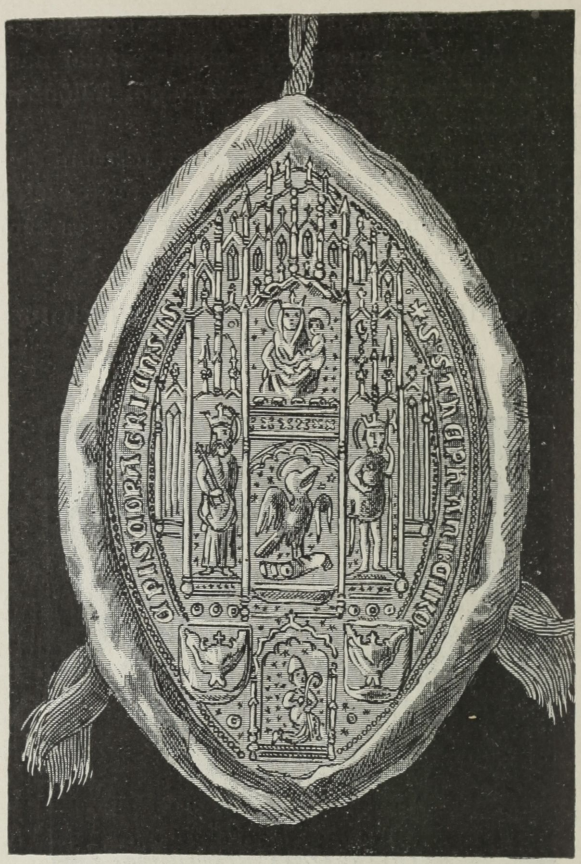
Ludányi Tamástól (1400—1404 és másod ízben 1421—1424) nem örököltünk nagypecsétes levelet.

Stibor (1410—1421), kit az *egyházmegyei Névtár* maiglan is a hírneves Stibor vajda fiának tart, főpapi pecsétjét nem hagyta ránk. Címerét ismerjük.[1]

1415-ben kelt levelén, mely a budai orsz. levéltárban 10374. sz. alatt őriztetik, milyen pecséte van, annak még nem jártam a végére.

A nagy emlékű ***Rozgonyi Pétertől*** 1425—1438) tudtomra szintén nem maradt fönn főpapi nagy pecsétének lenyomata.

Széchy Dénesnek (1439—1440). Eger első biboros püspökének kis pecséttel van lezárva azon levele 1439-ből, melylyel diósgyőri várnagyjának erős parancsolatban meghagyja, hogy tiltsa el a mezőkövesdieket a káptalan szomolyai erdejének pusztításától.[1] A kir. országos levéltárban csak primási pecsétei találhatók.

Rozgonyi Simon (1440—1444). Nyilván csak gyűrűpecséttel van hitelesítve azon levele, mely a m. kir. országos levéltárban őriztetik,[2] mely gyűrű-pecséte, mint csupán címerének és nem egyszersmind kegyeletének kifejezője magasabb rendű tanúságok hordozójául, a családdal különben ismerősek levén, — nem tekinthető.

Hédervári László (1446—1467) az egri püspökök sorában a harminczhatodik. Élete e két szóval jellemezhető «cruce et gladio», vagyis *kereszttel és karddal;* a mennyiben az oltárt egész odaadással szolgálta és vasmellel nézett farkasszemet hazája ellenségeivel. Az ő korában nem a pásztorbot volt Eger tájékán a főpapi tekintély biztosítéka, hanem a hősök kardja.

Egyéb dicséretes tulajdonsága között szembeszökő marad, hogy a Hunyadi-háznak kiváló

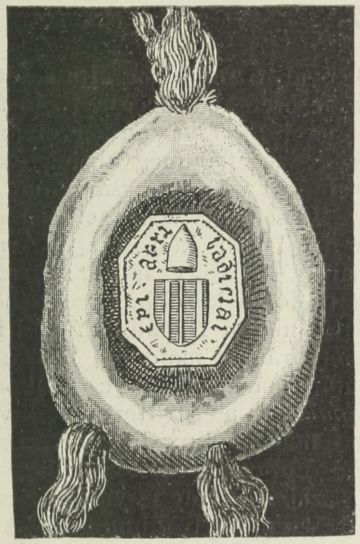
[1] L. Wenzel: Stibor vajda 32. l.

[1] Egri káptalani levéltár.

[2] Dipl. oszt. 13647. sz. alatt.

híve és pártfogoltja volt. Egyrészt a kormányzónak: az öreg Hunyadinak munkájába került, hogy barátját Pannonhalmáról, hol apátur volt, Egerbe áthelyezhesse; de más részről ő meg oldala mellett maradt Losoncznál is, midőn a hazaáruló főbbek, hogy romlását eszközöljék, cserben hagyták őt. És Mátyásnak is jobb keze vala a garázda csehek megfékezése- és kiűzésében.

Fiatal korában nemcsak tanuló, hanem tanár is volt a magyarok által akkortájban leginkább látogatott *bécsi* egyetemen.[1]

Hadi viselt dolgait beszélik a krónikák, egyházias tettei mellett, habár csak részben, tanúbizonyságot tesznek *pecsétes* hártyalevelei, melyek közűl talán még mind kiadatlanok a következők:

1450. Kis pecsétje alatt[2] a Szent-László oltárának egy szöllöskei szőllőt Eger mellett ajándékoz (Kápt. levélt.)

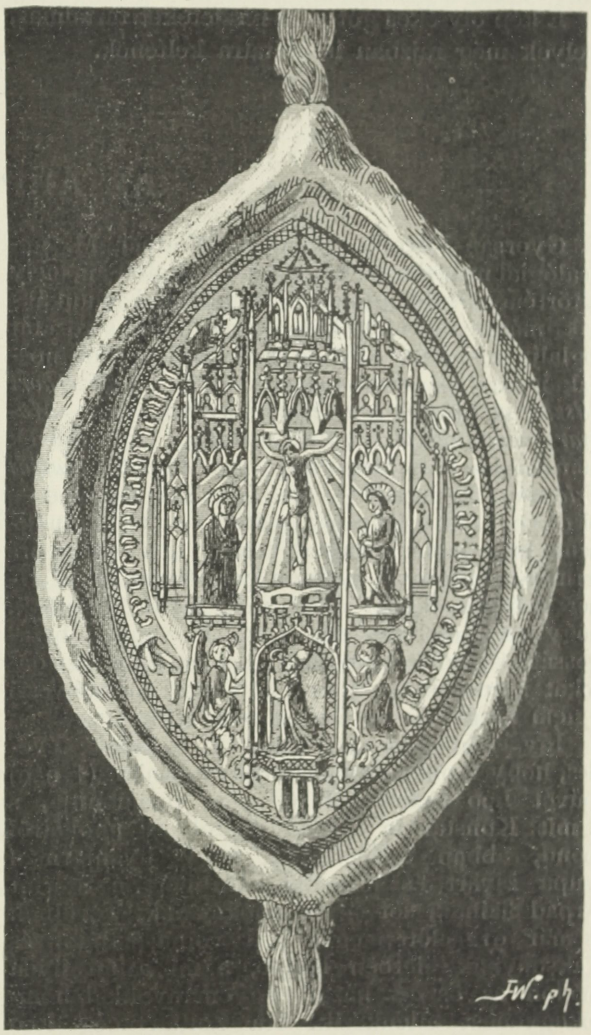
1450-ből egy másik pecsétes levelének a budai országos levéltár van birtokában.[3]

1455. Az egri szabóknak engedélyez messzeterjedő szabadalmat gyűrű-pecsétje alatt.[4]

1458-ban nagy pecséte alatt Felnémethi Imre baccalaureus és különös káplánja részére adományozza a sz. Máté oltára javadalmát. A levél ép pecsétével nem csupán maig is megvan, hanem Batthyányi kiadása után ismeretes is.

1463. Szabályozza az egri káptalanban a sublector, succentor és subcustos fizetését (Egri kápt. levélt.)

Püspökünk nagy pecsétét kiadta Batthyányi és újabban a kir. országos hivatal;[1] hanem az első gyenge vésete miatt nem állhat meg, a másik homályos voltánál inkább csak sejteti, mint adja a fejedelmi pecsétet.

Jelen ábránk Türk Frigyes rajza után készült. A kereszt oltárát állítja elénk, és miért ne hinnők, hogy lényeges részében úgy, amint a várbeli székesegyházban állott.

Közepén dúsan tagozott és toronyszerű díszítésben végződő boltozat alatt a Megváltó a

[1] *Fraknói:* Külföldi iskolázás, 25. és 45. ll.

[2] Ezen függő gyűrű-pecsétet közli Batthyányi (Id. m. I. 429. l.); de oly gyönge alakítással, hogy a Héderváriak hármas *ezüst-czölöpje* a föléje tett püspök-süveggel úgy néz ki, mint egy cserebogár. Mi kijavítva adjuk.

[3] Dipl. oszt. 14391. sz., és egy másik 1456-ból 15078. sz. alatt.

[4] Az egri szabók birtokában.

[1] L. «Pecsétek Mutatója» a 47. sz. alatt.

kereszten, magából minden irányban sugarakat lövelve. Mellette, de külön boltozat alatt, Mária és sz. János.

A pecsét alatt a püspök térdelő alakban szemeit a magasba emelve; oldalán, de tőle elválasztva két angyal telamon-szerepben. Alatta a már jól ismert Hédervári czímer.

E kép oly ékes gót-stilű részleteket tartalmaz, melyek még rajzban is áhitatra keltenek.

Körirata: S ⁝ LADI ⁝ DE ⁝ HEDREWARA ⁝ EPISCOPI ⁝ AGRIENSIS.

És itt meg is állhatunk. A következő idők főpapjainak pecsétjeivel, ha akarunk, könnyen ismeretségbe jöhetünk; de könnyű észrevennünk, hogy ezek már a kivitel tekintetében nem középkori pecsétek.

KANDRA KABOS.

AZ ÁRPÁD-HÁZ.[1]

Gyorsan követik egymást Wertner M. genealógiai művei azon nagybecsű vállalatban, mely a történeti, ethnographiai és földrajzi munkáknak már egész kis könyvtárból álló sorozatát foglalja magában egy egyszerű vidéki plébánosnak igazán páratlan buzgalmából; «*A középkori délszláv uralkodók genealogiai története*» és a «*Magyar nemzetségek a 13-ik században*» cz. művek után csakhamar megjelent «*Az Árpádok családi története*». E művek — kétséget sem szenved — bizonyos fokig hézagot pótolnak irodalmunkban. Ismétlem, bizonyos fokig, mert a gyors termelés hátrányai nagyon meglátszanak Wertner művein. Talán azzal még kibékülhetnénk, hogy az ismeretes adatoknál is vannak hézagosságok; sokkal nagyobb baj az, hogy az adatokat igen sokszor másod-, harmad kézből veszi s nem megy vissza eredeti forrásukig.

Így esik aztán meg rajta az a fatális tévedés, hogy Konstantinus Porphyrogenitus († 959) művét Leo császárnak († 912), tulajdonítja, s a mit Konstantin Árpád fiairól és unokáiról mond, abban természetes, hogy ilyenformán csupa zavart és homályt lát, mert e szerint Árpád fiainak, sőt egyik unokájának, Tevelnek is már 912 előtt meg kellett volna halniok és Taksonynak életben lennie, a mi aztán ilyen módon az összes hazai hagyományokkal homlokegyenest ellenkezik. Ha Zoltán még Leo császár uralkodása alatt halt volna meg, vagyis 907—912 között, persze hogy Taksony nem születhetett 931-ben, mint Anonymus mondja. S ezt a zűrzavart Wertner még azzal is tetézi, hogy olyat is mondat Konstantinnal, vagyis szerinte Leóval, a mi se az általa idézett fordításban, se az eredeti szövegben nincs meg. Azt mondja ugyanis: «Leo császár elbeszélése szerint Árpád összes fiai még atyjuk életében haltak meg», holott a görög császárnál csak ennyi van: «Ἰστέον ὅτι πάντες οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀρπαδὰ ἐτελεύτησαν = Tudni kell, hogy Árpád összes fiai meghaltak».[1] Hogy mikor: arról hallgat; mindenesetre jóval később, mint a hogy Wertner képzelte, hiszen Árpád halálától Konstantin művének megírásáig majdnem félszázad telt el.[2]

Ezek után már azon sem csodálkozunk, hogy az *Árpádfiaknak* a Stritter-féle kivonat után összeállított nemzedékrendje Wertnernél is szerepel s Fal Faliczinnak lesz a fia, Tas pedig Ezelekhé; Szabó Károly ugyan már ezelőtt vagy harmincz esztendővel kimutatta, hogy az a bizonyos *Fal* = *Falész* ugyanazon egy személy Falitziszszal (t. i. ez a nominativusi alak, a Falitzin accusativusban van), mert az eredeti szöveg szerint Árpádnak az unokája volt, nem pedig kisunokája s Takszisz az unokatestvére s nem a nagybátyja volt,[3] a miből az is kitűnik, hogy a Φαλής magyaros átírása nem «Fal» vagy «Vál», hanem «Falis», mert csak ez felelhet meg a Φαλίτζι(s) az az «Falicsi»- vagy «Falisi»-nak, ez pedig talán csak nyelvjárásilag különbözött az ismert Bulcsu vagy Bulicsi, Bolcsu névtől. A mi pedig *Tast* (Tasês = Taszi, Anonymusnál: Thosu) illeti, őt Ezelekhel egy

[1] «Az Árpádok családi története». Irta dr. Wertner Mór, a berlini «Herold» s a bécsi «Adler» czímű heraldikai-genealogiai társulatok levelező tagja. Több nemzedékrendi táblával. Nagy-Becskereken. 1892. 8. r. VIII+629 l. és 5 sztlan tábla. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár. Kiadja Szabó Ferencz n.-eleméri plébános. LI. kötet.)

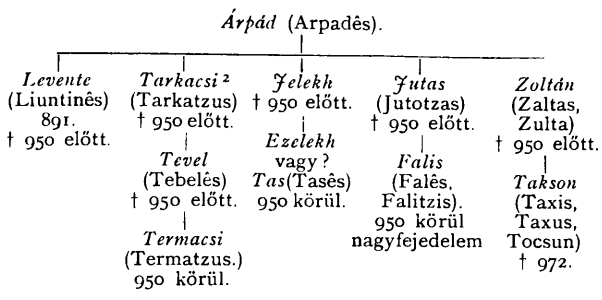
[1] De administrando imperio. Cap. 40.

[2] Művének azon részét, melyben a magyarokról szól, 949—52 közt írta, Leo pedig már 912-ben vagyis kevéssel azután elhalt, a mely évbe (907) teszi Anonymus Árpád elhunytát.

[3] Azt mondja ugyanis Konstantin: «Ἰστέον ὅτι ὁ Ἀρπαδὴς ὁ μέγας Τουρκίας ἄρχων ἐποίησε τέσσαρας υἱους .... ὁ δὲ τρίτος υἱος ὁ Ἰουτοτζὰς ἐποίησεν υἱὸν τὸν Φαλίτζιν, τὸν νυνὶ ἄρχοντα, ὁ δὲ τέταρτος υἱος Ζαλτὰς ἐποίησεν υἱὸν Ταξίν. Ἰστέον ὅτι πάντες οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀρπαδα ἐτελεύτησαν, οἱ δε *ἔγγονοι* αὐτοῦ ὁ τε Φαλῆς καὶ Τασῆς καὶ ὁ *ἐξάδελφος* αὐτῶν ὁ Τάξις ζῶσιν.» (De admin. imp. 40.)

személynek is vehetjük, föltéve, hogy Εζελεχ másolati hiba Ταζελεχ (Taslik) helyett, — a testvérének is tekinthetjük: de semmiesetre sem volt Ezelekhnek a fia.[1]

A helyes leszármazási tábla tehát ez lesz:

E fajta hibát nem egyet találunk Wertnernél. Ilyen az is, hogy Thuróczira hivatkozva, II. István unokaöcscsét, nővérének Zsófiának a fiát, *Sault*, az István uralkodásával elégedetlen főurak által vele szemben fölállított ellenkirálynak tartja s mivel hihetetlennek találja, hogy az ellenkirályt egy kis fiú személyében keresték volna (anyja, Zsófia életkorát ugyanis legfölebb 29 évre becsüli), az egész dolgot gyanúsnak véli. Csakhogy Thuróczi ezt az adatot a Márk-féle krónikából írta át; ennek pedig ez a része mindössze 20—23 évvel készült később Saul királylyá történt kijelölésénél;[3] az adat hitelességéhez tehát aligha férhet kétség; de különben is Márk krónikájában, sőt Thuróczinál is csak annyi van, hogy mielőtt István tudomást szerzett volna II. Béla életben létéről, összeesküdött az ország, hogy a király *halála után* nővérének, Zsófiának Saul nevű fia uralkodjék.[4] Így aztán Wertnernek ezen adathoz fűzött minden észrevétele kárba veszett, kivéve Zsófia és Saul életkorára tett megjegyzéseit és semmi ok sincs arra, hogy Sault kitörüljük Kálmán király unokái sorából.

Hasonlókép csak Márk krónikája után mondja Thuróczi, hogy II. Bélának *Álmos* nevű fia is volt, a kit ezenkívül említ a váradi krónika is;[1] ezekre kellett volna Wertnernek hivatkoznia s nem Thuróczira vagy plane Ranzanusra.

Árpádról, II. Gejza fiáról, azt olvassuk Wertnernél, hogy a régibbkori krónikások közül csak Kézai és Muglen Henrik emlékeznek meg róla; Kézai azonban sem Árpádról nem szól, sem III. Istvánról és III. Béláról nem mondja, hogy azok II. Gejza fiai voltak; az egész, a mit II. Gejzáról mond, ennyi: «Post Belam autem regnavit Geicha XX. annis. Tandem moritur et Albe sepelitur»;[2] ekkor egész röviden szól III. Istvánról, sőt az Endlicher-féle kiadásban még III. Istvánt sem említi, hanem mindjárt áttér IV. Istvánra, ezt mondván: «post istum (t. i. Geicham) Stephanus frater suus coronam usurpat». Árpád herczeget a Márk-féle krónika sem ismeri, hanem igenis említi a váradi és zágrábi Krónika s ezek szerint II. Gejzának a harmadik fia volt.[3]

Ugyanezen krónikákra pedig már a Vazul és Szár László fiainak kérdése is felhívhatta volna Wertner figyelmét, mert a II. Gejza által említett *Demoszló* herczeg apja csupán itt van megnevezve;[4] mivel e kérdést részletesen tárgyalja Wertner, az említett krónikákat is megnézhette volna, de hát itt is csak másod kézből, Karácsonyi János tanulmánya után dolgozott.

Így aztán *III. Béla* fiait sem ismeri mindegyiket, holott e krónikákból megtudhatta

[1] Konstantin ugyanis azt mondja, hogy Árpád fiai mind meghaltak; unokái közül, kiket elébb Tevelnek, Ezelekhnek, Falisnak és Taksnak nevez, csupán Tevel halt meg, a többi pedig él, csakhogy most Falis és Taks mellett nem Ezelekhet, hanem Tast említi. Ha az Ezelekh nevet íráshibának tekintjük Tazelekh helyett: ez esetben az utóbbi névalakban a török — *lik* képző sejthető, mely főnévhöz járulva, gyűjtőnevet alkot, p. a kazáni tatárban jines-lik (gyümölcsös kert); a Tas név jelentése u. m. kő, a Tasilik, Taslik tehát a névhez kötött hasonlat fokozott mértékét fejezné ki.

[2] Helyneveink közül talán a fejérmegyei *Tordacs* egyeztethető Tarkatzua nevével s így egynek vehető az árpádkori *Turdos*, *Turdoch* személynévvel.

[3] Erre vonatkozó észrevételeimet l. *Turul*. 1892. 72—73. l.

[4] «Antequam vero rex Belam scivisset, coniuraverat regnum, ut *post regem* filius sororis sue Sophie nomine Saul regnaret». (M. Florianus kiad. a bécsi Képes Krónika szövege szerint. Hist. Hung. Fontes Domestici. I. r. II. k. 212. l.) Csaknem szórul szóra így mondja el Thuróczi: «Antequam vero rex Belam scivisset, coniuraverat regnum, ut *post eum* filius sororis eius Sophiæ, nomine Saul, regnaret». (Cap. LXVIII. Schwandtner J. Gy. kiad. Bécs, 1746. 141. l.)

[1] «Genuitque quatuor filios, scilicet Geysam, Ladislaum, Stephanum et Almum.» (M. Florianus kiad. id. h. 213. l.) Szórul szóra átírja Thuróczi. (Cap. LXIV. Id. kiad. 142. l.) A Váradi Krónikában: «Hic habuit filios quatuor, ducem scilicet Geysam tandem regem, ducem Ladislaum, ducem Stephanum et Almus.» (M. Florianus, i. m. III. k. 255. l.) Megjegyzendő, hogy a zágrábi krónika, melynek szövege, kevés eltérést leszámítva, azonos a váradi krónikáéval, Almost nem ismeri, ezen krónika szerint II. Bélának csak 3 fia volt.

[2] M. Florianus kiad. 88. l. Endlicher kiad. 119. l.

[3] «Hic (Gexcha, Geycha) habuit filios quatuor: quorum primus fuit [dux Stephanus postea rex, secundus fuit] rex Bela, tertius fuit dux Arpad, quartus fuit dux Geysa (Geyza)». (M. Florianus kiad. III. k. 256. l.) Említi aztán a *Ducum et Regum Hung. Genealogia*, Kiadta M. Florianus. IV. k. 93, 104. l.

[4] E krónikák szerint Bomiszló hg. apja Szár László volt, Endre, Béla és Levente apjának pedig Vazult mondja. Tekintve, hogy a Vazul (az orosz Vasilij = bizanczi: Vasziliosz) név többet nem fordúl elő az Árpádoknál, ellenben már I. Béla Lászlónak nevezi az egyik fiát, valamint, hogy Anonymus szerint is End. Szár Lászlónak volt a fia: Vazul és Szár László fiai e krónikákban minden esetre föl vannak cserélve.

volna, hogy Imrén és II. Endrén kívül *Salamon* és *István* nevű fiai is voltak.[1]

II. Endrének azon öcscse tehát, kivel III. Incze pápa 1198. megfenyegette Endrét, hogy Imre király mag nélküli halála esetén erre fog szállni a korona, ha Endre tovább is késlekedik a szentföldi hadjárattal:[2] korántsem mondható a ma már rendelkezésünkre álló források után névtelennek.

Endre herczegről, II. Endre fiáról is azt írja Wertner, hogy halálozási éve ismeretlen. Nem annyira, mint gondolja. A belga származású Albericus Monachus, ki IV. Béla uralkodása kezdetén vagy ő maga megfordúlt nálunk és az Al-Dunánál, vagy rendtársaitól, a péterváradi cisztercziták tól, de minden esetre híven értesült az ezen korbeli magyar dolgokról, az 1234. évnél azt mondja: «ezen időtájban halt meg András herczeg, az ékes formájú férfiú, András király fia».[3] Ez az adat pedig, mióta Fejér György először idézte ezelőtt egy pár évtizeddel, korántsem ismeretlen a magyar történetírásban.

De vannak a műnek kiváló részei is és igazságtalanok volnánk, ha el nem ismernők, hogy sok pontban tisztázta és irodalmunkban eddig még ismeretlen vagy kellőleg föl nem használt adatokkal bővitette az Árpádok családi történetének ismeretét. Ilyen pl. I. Béla király állítólagos *Jojada* nevű leányának kérdése; azt hiszszük, teljesen igaza van Wertnernek, midőn Jojádát Zsófiával veszi egynek s a Jojáda nevet ezen Zsófia testvére az aschaffenburgi Lambertus által Joasnak írt I. Gejza nevéből képzett rossz genitivusi formának tartja. Kálmán második feleségének neve sem lehet többé kétséges; nem Predszlava volt ez, hanem II. Vladimir kievi nagyfejedelem leánya, *Eufémia* († 1139.). Az orosz évkönyvek e tekintetben semmi kételyt nem hagynak fenn.[4] Nem oly bizonyos azonban, hogy ki volt Álmos herczeg felesége? Abban igaza van Wertnernek, hogy a svéd *Ingeburga* nem lehetett: de már azzal a magyar királyfival (korolevics), ki 1104-ben *Predszlavát* nőül vette, nem mernők egész határozottan azonosítani Álmost. Az orosz évkönyvíró talán inkább «knjaz»-nak (fejedelemnek) nevezte volna őt, a ki Horvátországnak, majd keleti Magyarországnak volt a herczege, mint «korolevics»-nek s ha ennek nem tulajdonítunk is nagy fontosságot, az a körülmény már mindenesetre megfontolandó, hogy Álmos herczeg, midőn a bátyjával, Kálmánnal viszálykodott, sohasem fordúlt segélyért orosz rokonaihoz, (föltételezett ipa Szvjatopolk csak 1113-ban halt meg), hanem hol a németekhez, hol a lengyelekhez; utoljára meg Konstantinápolyba menekűlt; végre azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Predszlava, visszatérve Oroszországba, zárdába vonúlt s még *Álmos elhunyta előtt*, mint *apácza* halt meg 1116.[1] Valószínűleg az orosz íróknak lesz igazuk, kik a magyar királyfival az 1112. körül elhalt Lászlót, Kálmán idősb fiát azonosítják; igaz, hogy László herczeg 1104-ben, midőn Predszlavát Magyarországba hozták, csak négy éves volt; de hiszen az ilyen korai eljegyzések az uralkodó családoknál elő szoktak fordulni s László halálával egyszersmind Predszlava kolostorba való vonulása is megmagyarázható.

A mű kiválóbb részei közé számítjuk még Sz. László orosz veje, *Jaroszláv* herczeg családi viszonyainak tisztázását; a trónkövetelő *Borics* és fia élettörténetének összeállítását;[2] III. Béla *Hunt-Pázmán* nembeli és *görögországi* leányági ivadékainak kimutatását; a IV. Béla állítólagos leánya, *Szabina* származása felől eddig elterjedt tévedések konstatálását stb.

Wertner művei azt a benyomást teszik ránk, hogy a szerző egy kissé sietett a kiadásukkal. Az egyes részek közt nagyon is szembeszökő egyenetlenségeket találunk. Egyszer aggodalmas pontossággal számba vesz minden ada-

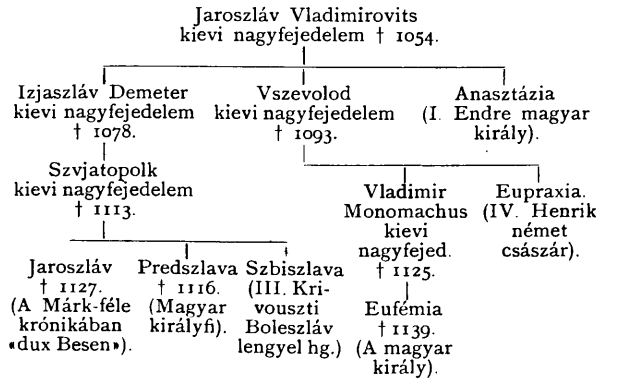
[1] «Hic (Bela tertius) reliquit filios quatuor, quorum primus fuit dux Henricus, qui successit ei in regno, secundus fuit dux Andreas, postea rex, pater regis Belae quarti, *tertius fuit dux Salamon, et quartus fuit dux Stephanus*». (M. Florianus kiad. III. k. 256—257. l.)

[2] Fejér, Cod. Dipl. III. k. 313. l..

[3] Ad a. 1234. «Circa hoc tempus mortuus est Dux Andreas, vir forma decorua, regis Andreæ filius».

[4] Az *Ipátyevszkája* vagy *Kijevszkája* évkönyv írja az 1112. évnél: «Ugyanez évben vitték Volodimerna Olimját a magyarokhoz a király részére». (*Vaszilyevszki* tanulmánya után *Hodinka A.* Kálmánfi Boris. Tört. Tár. 1889. 420. l.)

[1] *Vaszilyevszky* után *Hodinka A.* (Tört. Tár. 1889. 420, l.). Predszlava és Eufemia rokonsága:

[2] Nem lett volna azonban szabad Wertnernek elhallgatnia, hogy ezen élettörténet összeállításában főleg *Vaszilyevszkinek* a «Szlávjánszkij Szbornik» 1877 II. k. 210. s köv. ll. megjelent tanulmányát használta föl, ezt pedig a magyar irodalomban *Hodinka Antal* tette hozzáférhetővé. (Tört. Tár. 1889. 420. s köv. ll.)

tot, még a legapróbbat is; máskor a legfontosabbakon is keresztül siklik. Úgy látszik, nem volt már ideje rá, hogy minden részt lelkiismeretesen kidolgozzon; ezeket aztán jól-rosszúl összeütötte. Innen van a hangyaszorgalommal összehordott és kritikailag feldolgozott adatoknak, meg a néha szinte botrányos felületességnek az a sajátságos keveréke, mely valamennyi művét jellemzi.

NAGY GÉZA.

A NÉGYESI SZEPESSY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Második közlemény.)

I.

Péter 1578—93-ig fordul elő. Katona viselt embernek kellett lennie, mivel a megyei jegyzőkönyvek számos hatalmaskodásáról tesznek említést, a többek között az egri káptalan egy tilaji jobbágyának fiatal feleségét viteti magához Négyesre. Hanem úgylátszik neki is hasonlót hasonlóval fizetnek vissza, ő is folytonosan panaszkodik szomszédai, a káptalan és a kamara tiszavalki tisztje Herczeg Kristóf ellen, sőt Szalonthay Mátyás 6 juhát, 1 üszőjét és 7 ökrét hajtatja el egyszerre. Bírt Négyesen, Alsó- és Felső-Votán, Szomolyán, Gelején, H.-Csabán (valószínűleg neje után), Lénárd-Daróczon s azt hiszem az Alsó-Zemplénben fekvő Mád, Zombor és Tarczal birtokok tulajdonosa is volt, mivel azok hasonlóképen az ősi birtokok közé tartoztak. Nejétől Daróczy Zsófiától három gyermek maradt: György, Pál és Angléta.[1]

Pál neve csak egyszer, 1596-ban fordul elő. Szepessy Anglétával, Laky (Pipis) Albertnéval együttesen kér szolgabirót és esküdtet kiküldetni, e miatt őt a Péter fiának vélem s az Angléta testvérének. Annak azonban, a mit Nagy Iván Lehoczky után mond, mintha 1618-ban Borsod vármegye követe lett volna, nyomára nem akadtam.[2]

Anglétára vonatkozólag azonban van még egy adat 1657. évből. Ugyanis: «*Idvezült Lövey Albertnek és Szepessy Angléta asszonynak*» leánya, néhai Deli Györgynek özvegye, szül. Lövey Erzsébet Lénárd-Daróczon lakó Bárdos Péter ellen protestál.[3]

E szerint Anglétának Lövey Albert vagy második férje volt, vagy pedig a «*Laki*» és a «*Pipis*» csak melléknévként ragadt reá, a mi azon korban nem volt ritkaság.

*György*nek neje Czikóházi Czikó Kata már 1595-ben ügyvédet vall. 1615-ben a czikóházi és balázsházi birtokok felett egyezkedik Czikó Mihálylyal. Györgynek a neve alig fordul elő a megyei jegyzőkönyvekben. 1617-ben 12 frt büntetés terhe alatt tilalmazza négyesi pusztáját, 1621-ben pedig Bedegi Nyári Borbálától D.-Győrben birtokrészletet vásárol.[1] A mint látszik, Négyes, Vato, Tardi, Szomolya, szóval Alsó-Borsodban fekvő birtokainak pusztulásával az egri török uralom elől ő is tovább húzódott, s aligha csalódom, midőn úgy vélekedem, hogy a család állandóan alsó-zempléni birtokain lakott. Neje, illetve már özvegye 1628. évi február hó 14. napján Berentei Gáspár alispán és Szirmay Mihály szolgabiró előtt egyezkedik fiaival Mátyással, Györgygyel, Jánossal, Istvánnal és unokája Erzsébet leányától született Szigetközy Györgygyel.[2] Az egyesség szerint (anyjukat kivéve) békességet tartsanak egymás között 100 frt birság terhe alatt. Az anya kiadja a szerzemények kivételével az ősi javakat. Az összes jószágok dolga a legidősebb testvért Mátyást illeti, de tartozik a jövedelemből a jutalékát kinek-kinek kiadni. A ki a szerződést felbontja, 200 frtot fizet.

A mint a fentebb idézett egyességből kitűnik, nejétől Czikóházi Czikó Katalintól Mátyás, II. György, János, István és Erzsébet, tehát öt gyermeke született.

Erzsébet 1628-ban már nem él, helyette csak Szigetközy Ferenczczel kötött házasságából származott fia György szerepel.

István az egyességen kívül Borsod vármegye jegyzőkönyveiben többé elő nem fordul, s igen valószínűnek tartom azt, hogy a közelben, Ónodon és S.-Patakon tartózkodó fejedelmi udvar szolgálatába lépve, Erdélybe került, s a mostan is virágzó Walldorfi Szepessy ág tőle veszi eredetét.

János 1631-ben Nyáry Miklóstól Miskolczon egy telket vásárol.[3] S ugyan ezen évben Miskolcz város birájaként is említtetik. Végül

[1] Borsod vármegye jegyzőkönyvei.
[2] Borsod vármegye jegyzőkönyvei.
[3] Borsod vármegye levéltára, species IX. fasc. IV. nr. 700.

[1] Orsz. levéltár, táblai osztály, 4 = 1297. és Miskolcz város levéltára, F. XXX. 109. sz.
[2] Borsod vármegye jegyzőkönyvei.
[3] Orsz. levéltár, táblai osztály, 4 = 1297.

1639. évben Rákóczi György fejedelem egy házat és szőllőt adományoz neki Sárospatakon.[1]

II. György 1637-ben megyei táblabiró, s 1641—42. években esküdtként fordul elő. Maradt-e neki és Jánosnak leszármazó utóda, annak semmi nyoma.

A négy fitestvér közül a legidősebb, *Mátyás* volt a család fenntartó. Úgylátszik, korához képest gondos nevelésben részesült, mert pennás ember volt. Már fiatal korában állandóan Miskolczon telepedett le, a hol takarékos gazdálkodásával igyekezett földi javait gyarapítani. Élte utolsó napjaiban birt Négyesen, Tardon, Szomolyán, Alsó- és Felső-Vattán, D.-Győrben. H.-Csabán, Zsolczán, Lénárd-Daróczon, Szikszón, Czikóházán, Balázsházán, különösen pedig szép birtoka és rendezett gazdasága volt (az akkori viszonyokhoz mérve) Miskolczon, Ongán és Gesztelyben, mely utóbbihoz tartozott a hoportyi, csanátori és sirávi pusztai birtokrészlet is. Ezen felül pénzes embernek is kellett lennie, mivel gr. Forgách Zsigmond borsodi és szabolcsi főispánnak 1000 frtot adott kölcsön, s Miskolczon és D.-Győrben több ízben tekintélyes értékü birtokrészeket vásárol, a miből, ha a pénznek akkori értékét a mostanihoz arányosítjuk, bátran következtethetjük azt, hogy a jómodu s kora fogalmai szerint vagyonos emberek közé tartozott.

De azért nem vonult vissza a nyilvános élet mezejéről sem, mert az 1619. évtől kezdve körülbelől 1649. évben bekövetkezett haláláig folytonosan hivataloskodik. Kezdi esküdtségen, folytatja szolgabiróságon, közbe-közbe teljesíti megyéje terhes küldetéseit; míg végre a fejedelmi kegy kamarai dikátorságra emeli. Ezen minőségében 1648 junius 16. napján sajátkezűleg ír levelet a vármegye közönségéhez, melyben arra kéri, hogy miután «*az Istennek súlyos ostora és látogatása nehezedett reá*» legyen szíves a vármegye az adókat *szolgabirák uraimék által behajtatni*, inkább *a magáéból is fog ő kegyelmöknek kedveskedni, s fáradozásaikért megfizet jámborul*, nehogy az adók késedelmes behajtása miatt ő, valamint a vármegye is a fejedelem nehezteléset vonja magára.[2]

Az 1652. évben már özvegye, úgy is mint kiskorú gyermekei Pál és Mátyás gyámanyja, védekezik a Szigetközy György, mint a Szigetközy Ferencz és Szepessy Erzsébet fia, a Szepessy György és neje Czikó Katalin unokája által folyamatba tett perben.

Mátyásnak nejétől Angyal Erzsébettől két fia, II. Pál és II. Mátyás maradt. Ezen két fiutód kezdi legelőször állandóan a *négyesi* előnevet használni; őseik négyesi birtokosok voltak ugyan, de azt előnévül nem igen használták, legalább ennek nyomára eddig nem akadtam. A második Pál leszármazóit a II. és IV., a II. Mátyás leszármazóit a III. táblák mutatják, s azon sorrendben fogok azokkal foglalkozni; egyidejűleg kijelentem azt, hogy én szorosan a Borsod vármegyei levéltár adataihoz és saját gyűjteményemhez tartván magamat, állításaim a megfelelő évi jegyzőkönyvekkel és a birtokomban lévő eredeti vagy másolati okmányokkal pontosan támogathatók, mellőzni fogom tehát a sűrű jegyzeteket, mivel azok különben szűk korlátok közzé szorított munkámmal túlságosan nagy tért vétetnének igénybe.

II.

(A táblát l. a következő lapon.)

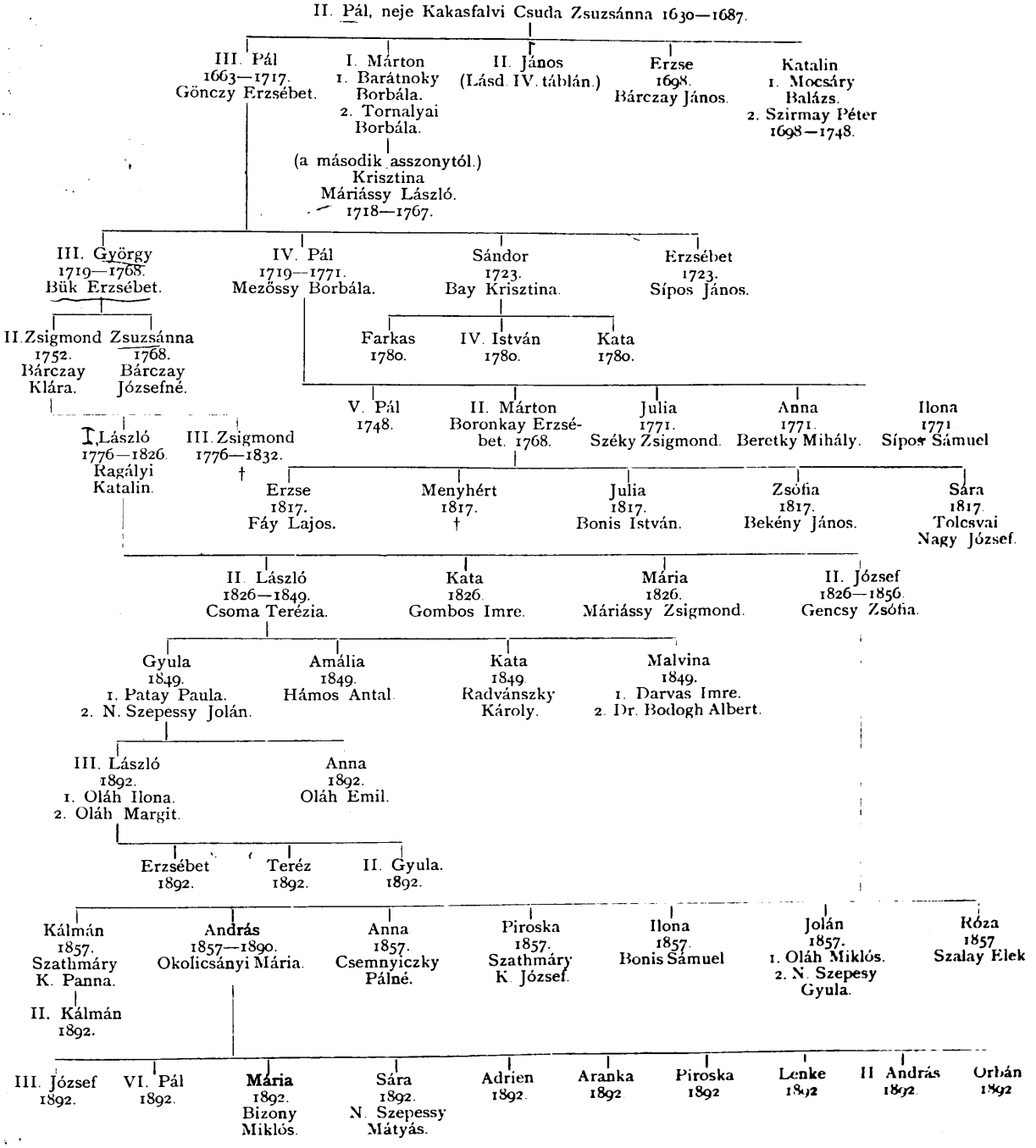
II. Pál, a Thököly korszak ezen tehetséges és a diplomatiai téren kimagasló alakja, ha figyelembe vesszük azt, hogy az 1652. évben míg kiskorú volt, körülbelől az 1629—30. évben születhetett, s a fentebb előadottakból kitünőleg, középrendű ugyan, de azért vagyonos, sőt az akkori kor fogalmai szerint gazdagnak is mondható, Borsod vármegyei törzsökös nemes szülőktől származott. Ha működését tekintjük, mindenesetre gondos nevelésben kellett részesülnie, s aligha csalódom, midőn azt tételezem fel róla, hogy ő is egyike lehetett azon kiválasztott nemes ifjaknak, a kik nevelésüket Rákóczy György fejedelem fiaival együttesen nyerték. Egyébiránt multja annyira országos jellegű, összeköttetései és levelezései annyira kiterjedtek, hogy egyénisége mindenesetre megérdemli azt, miszerint nálamnál erre hivatottabb s a történetirodalom terén jártasabb és azzal szakszerűen foglalkozó író méltassa figyelmére. Én csak azon nyomokat követem, melyeket kisebbik hazája, megyéje történetében hagyott hátra.

Már az 1654. évben az alig 25—26 éves ifjú Zákány András és Gőcze Istvánnal Zemplén és Ungmegyékhez küldetik. 1656. évben márczius hó 8. napján tartott megyei gyűlésen főjegyzővé választatik, pedig Borsod vármegyében ezen korban már úgy az alispáni valamint a főjegyzői állásokat is a megye legtekintélyesebb férfiaival töltötték be. Az 1657. évben újból főjegyzővé választatván, Dőry István alispánnal és Dobozy Ferenczczel két izben is a nádorhoz küldetik. Az 1658. évben főjegyzői minőségében Dőry István alispánnal együtt jár Kézdy Benedek egri püspöknél, s ugyanezen évben osztozkodik Mátyás testvérével.[1] Ezen időtájban vehette

[1] Orsz. levéltár, F. 752. nr. 42.
[2] Borsod vármegye levéltára, Mat. III. fasc. I. 824.

[1] Eredeti osztálylevél özv. Szepessy Andrásnénál. Egyébiránt az ugyanazon évi megyei jegyzőkönyvben is megemlíttetik.

II. Tábla.

II. Pál, neje Kakasfalvi Csuda Zsuzsánna 1630—1687.
III. Pál 1663—1717. Gönczy Erzsébet.
I. Márton 1. Barátnoky Borbála. 2. Tornalyai Borbála.
II. János (Lásd IV. táblán.)
Erzse 1698. Bárczay János.
Katalin 1. Mocsáry Balázs. 2. Szirmay Péter 1698—1748.
(a második asszonytól.) Krisztina Máriássy László. 1718—1767.
III. György 1719—1768. Bük Erzsébet.
IV. Pál 1719—1771. Mezőssy Borbála.
Sándor 1723. Bay Krisztina.
Erzsébet 1723. Sípos János.
II. Zsigmond 1752. Bárczay Klára.
Zsuzsánna 1768. Bárczay Józsefné.
Farkas 1780.
IV. István 1780.
Kata 1780.
V. Pál 1748.
II. Márton Boronkay Erzsébet. 1768.
Julia 1771. Széky Zsigmond.
Anna 1771. Beretky Mihály.
Ilona 1771 Sípos Sámuel
I. László 1776—1826. Ragályi Katalin.
III. Zsigmond 1776—1832. †
Erzse 1817. Fáy Lajos.
Menyhért 1817. †
Julia 1817. Bonis István.
Zsófia 1817. Bekény János.
Sára 1817. Tolcsvai Nagy József.
II. László 1826—1849. Csoma Terézia.
Kata 1826. Gombos Imre.
Mária 1826. Máriássy Zsigmond.
II. József 1826—1856. Gencsy Zsófia.
Gyula 1849. 1. Patay Paula. 2. N. Szepessy Jolán.
Amália 1849. Hámos Antal.
Kata 1849. Radvánszky Károly.
Malvina 1849. 1. Darvas Imre. 2. Dr. Bodogh Albert.
III. László 1892. 1. Oláh Ilona. 2. Oláh Margit.
Anna 1892. Oláh Emil.
Erzsébet 1892.
Teréz 1892.
II. Gyula. 1892.
Kálmán 1857. Szathmáry K. Panna.
András 1857—1890. Okolicsányi Mária.
Anna 1857. Csemnyiczky Pálné.
Piroska 1857. Szathmáry K. József.
Ilona 1857. Bonis Sámuel
Jolán 1857. 1. Oláh Miklós. 2. N. Szepesy Gyula.
Róza 1857 Szalay Elek
II. Kálmán 1892.
III. József 1892.
VI. Pál 1892.
Mária 1892. Bizony Miklós.
Sára 1892. N. Szepessy Mátyás.
Adrien 1892.
Aranka 1892
Piroska 1892
Lenke 1892
II. András 1892.
Orbán 1892

nőül a vagyonos Kakasfalvi Csuda Zsuzsánnát, a sályi Tibóth Zsigmond özvegyét. 1659-ben a főjegyzőségben Dőry Ferencz és Miskolczi Jánossal helyettesítik, őt magát pedig országgyülési követnek küldik, ellátván őt 100 db birodalmi tallér úti költséggel. 1660. évben, ugyancsak mint főjegyző, Gőcze István alispán társával két izben megy a nádorhoz, majd ennek felhivása folytán Zákány Andrással a tokaji, s Gőcze Istvánnal a kassai értekezleten vesz részt. Ugyanezen évben Chernel Györgytől nejével közösen megszerzi 2000 forintért a d.-győri, m.-kövesdi, m.-keresztesi, muhii, miskolczi, ónodi, parasznyai, petrii, varboi és szakáldi birtokjutalékokat.[1] A következő 1661. évben Gőcze István alispánnal küldetést vállal II. Rákóczy Györgyné Báthori Zsófiához, s ennek bevégeztével lemond hivataláról. 1662. évben Bogácsy Mihály társával követ a kassai országgyülésen, s ugyanezen évben szerzi meg a Nyári familia miskolczi és d.-győri birtokrészeit.[2] Ezen évben kelt Jászi János alispánnak azon végrendelete is, melylyel visnyói birtokának felét unokahuga Vass Erzsébet férj. Szepessy Mátyásnéra, másik felét pedig Szepessy Pál kedves komájára hagyományozza.[3] 1663-ban helyettes alispán, küldetésben jár Zemplén vármegyében, s megveszi a Szelefarmosi Bodó familiától, kiknek anyja a Tibodokból való volt, a Csanádi Jánosnak elzálogosított birtokrészeket s azokat kiváltja, s egyidejűleg Mátyás testvérjével együtt négyesi pusztáját tilalmazza. Az 1664. évi október hó 17. napján Kassán tartott gyülésre Biró Bálinttal, 1665-ben gr. Rottal Jánoshoz Miskolczi Jánossal, majd a terebesi részleges országgyülésre Becskeházy Andrással, végül ugyanazon év deczember 2-án tartott kassai gyülésre Zákány András alispán és Futó Miklóssal küldetik. Az 1666. évben mint Borsod vármegye alispánja Szuhay Mátyással jár a nádornál, s ezen évtől kezdve 1669-ig állandóan viseli az alispáni hivatalt, jár a kassai generális főkapitánynál Figedi Nagy Andrással, I. Rákóczy Ferenczné Dőry Ferenczczel, végül a Zrinyi Péter által Eperjesre összehivott gyülésen Aszalai János főjegyzővel, továbbá Felsőszendi Futó Miklóssal és Szentpéteri Istvánnal képviseli vármegyéjét. Az 1670. évi zólyomi gyülésre ugyancsak követül választatik. Az 1672. évtől kezdve pedig a nagyobb szabásu politikai mozgalmak már kiragadják megyéje kebeléből, állandóan a bujdosók érdekeit képviseli s azokat igyekszik elömozdítani, s e közben, mint valami gonosztévő fejére, 2000 tallér jutalmat tűznek ki. Bujdosó társai képviseletében Konstantinápolyban is megjelenik, a hol igen kedvelt emberré lesz, a mi jeles diplomatiai tehetségéről tanuskodik. Mint az elégületlenek egyik irányadó vezérférfia, széles levelezéseket folytat kora nevezetesebb férfiaival, különösen Teleki Mihálylyal, tényleges részt vesz a katonai mozgalmak szervezése és vezetésében, s az 1683. évben Kassán tartott országgyülésen már mint Thököly Imre egyik tanácsosa működik s állandóan ezen fejedelem környezetében tartózkodik. Thököly bukása után azonban úgylátszik teljesen vissza vonult a közélet mezejéről. Mikor halt meg, megállapítani nem tudom, csak annyi bizonyos, hogy az 1688. évben már hasonnevű legidősebb fia és özvegye Csuda Zsuzsánna szerepelnek a megyei jegyzőkönyvekben.

Fent nevezett özvegye úgylátszik erélyes, spártai jellemü asszony volt, a ki férje hivatalos küldetései, s végül hosszas bujdosása idejében az összegyűjtött vagyont nem csak megoltalmazni, hanem szaporítani is tudta, s ezenfelül öt gyermekének nevelését sem hanyagolta el, a mint azt azoknak későbbi szereplése igazolta. Az 1700. évben építette birtokos társa — sógora Mátyás fia István — meghallgatása nélkül a négyesi malmot, melylyel hosszas 49 évig tartó pörnek vetette meg alapját. Gyermekeit korán önállósította ugyan, hanem azért a birtokok felett az általános intézkedési jogot föltartotta magának, a mint azt számos protestátiói és perei igazolják. Az 1711. év elején halt meg, mivel gyermekei már ugyanazon évben junius 3-án megosztozkodnak. Ezen osztálylevél, sajnos, még nem került kezeim közé. Ezen első osztály helyesbitése czéljából örökösei 1718. február 26. napján újabbi részleges egyességre lépnek.[1]

II. Pál és Csuda Zsuzsánna házastársaknak öt gyermekük maradt: III. Pál, Márton, II. János, Katalin és Erzsébet.

Erzsébet a Turul 1891. évfolyama szerint Bárczay Jánosné volt, de rövid életű lehetett, mivel férje csakhamar másodszor nősült.

Katalin, előbb Mocsáry Balázsné, később Szirmay Péterné, a megyei jegyzőkönyvek szerint sokáig élt, s mindkét férjétől voltak gyermekei.

II. János, a legfiatalabb fiu, a bárói külön ágnak lőn megalapitója, ennélfogva leszármazóit a IV. táblán közlöm, s utódait külön számozással látom el.

Márton kétszer nősült, első neje Barátnoki Borbála, a második Tornallyay Borbála volt. Ez utóbbitól született Krisztina leánya, a ki Máriássy Lászlóhoz ment férjhez. Márton meglehetős tevékeny részt vett a megyei közéletben, s a Rákóczy mozgalom idejében 1709-ben a megyei hajduság kapitányául neveztetvén ki,

[1] Orsz. levéltár, N. R. A. F. 1082. nr. 9.
[2] Miskolcz város levéltára, Fasc. 117. sz.
[3] Egri kápt. levéltár.

[1] Eredetije a családnál.

csapatával a Perényi Miklós brigádájába osztatott be. Neve az 1719. évben teljesen elhangzik, s azontúl csak Krisztina leánya szerepel.

III. Pál testvérei között úgylátszik a legidősebb, mivel már az 1688. évben táblabirói minőségben tűnik fel, s ez időtől kezdve részt vesz a megyei élet minden mozzanatában, teljesíti a megye küldetéseit s felváltva többször viseli az alispánságot. Az 1703. évben II. Rákóczy Ferencz fejedelem által az állami javakat összeíró bizottság elnökévé neveztetik ki. Az 1711. évben a megye Bécsbe küldi, a hol érdekeit állandóan képviseli, míg az 1714. évben Borsy Mihály társával országgyűlési követekül választatik. Neve, a megyei jegyzőkönyvekben, egészen 1717. évig fordul elő, a következő évben azonban már özvegye szül. Gönczy Erzsébet mint kiskorú gyermekei természetes és törvényes gyámanyja protestál bizonyos avasi pincze végett.

Özvegye az 1737. év végéig élt, s általában gondos anyának bizonyul, mert gyermekei érdekeit mindenféle tekintetben iparkodott megoltalmazni. Az 1736. évi május hó 29. napján tartott megyei közgyűlésen tiltakozik ellene, valamint György, Pál, Sándor és Erzsébet gyermekei ellen özv. Dőry Andrásné született Nikházy Mária, mivel a Zemplén vármegyében fekvő «*Sisár*» pusztát Kovács (Sisáry) Gábornak elidegenítették.

III. Pálnak tehát nejétől Gönczy Erzsébettől III. György, IV. Pál, Sándor fiai és

Erzsébet leánya maradt. Ez utóbbi Dobfeneki Sipos Jánoshoz ment férjhez, s nevével a jegyzőkönyvekben gyakran találkozhatunk. Legifjabb fia,

Sándor, kezdetben katonáskodott, később feleségül veszi Bábai (a leleszi levéltár adatai szerint Kenézlői) Bay Krisztinát. Egy időben a megyénél is visel esküdtséget. Könnyelmü embernek látszik, mivel ősi vattai, berentei, bábai birtokait apródonként elzálogosítja, s szülőmegyéjét elhagyva, Gömörbe *Csetnek* tájékára vonul vissza. Három gyermeke maradt, névszerint *Farkas*, *IV. István* és *Katalin*.[1] Vajjon a többi négyesi előnevet használó Szepessy családbeliek a most említett Farkas és IV. Istvántól, avagy az 1528. évben osztozkodó II. György, János, és Istvántól származnak-e, adataim hézagossága miatt még meg nem állapíthatom, s épen azért igen óhajtandó volna, ha az egyes családtagok a birtokukban lévő netaláni okmányokat vagy nemzedékrendi táblákat velem közölnék.

III. Pálnak középső fia volt:

IV. Pál, a ki a megyei közgyűlésekben, néha-néha egyes küldöttségekben egészen az 1769. évig részt vesz, azonban megyei közszolgálatot nem vállal, s hosszú életét egészen családja javának szenteli. A Sándor testvére javait ő váltogatja magához, s valószinüleg e miatt perlekedik egy párszor testvérbátyjával III. Györgygyel. Nejétől Mezőssy Borbálától az 1771. évi nov. 1. napján kötött egyességlevél szerint[2] következő gyermekei maradtak:

V. Pál, a ki nőtlenül, leszármazók nélkül halt el; *Julia*, Széky Zsigmondné, *Anna*, Beretky Mihályné, *Ilona*, Sipos Sámuelné és

II. Márton, a kinek nejétől Boronkay Erzsébettől hasonlóképen öt gyermeke maradt, névszerint: *Erzse*, Fáy Lajosné, *Julia*, Bonis Istvánné, *Zsófia*, Bekény Jánosné, *Sára*, Tolcsvay Nagy Józsefné, és *Menyhért*, a ki nőtlenül halván el, benne a IV. Pál fisarjadéka elenyészett.

Az utóbb nevezett testvérek 1817. évi szept. hó 10. napján egyezkedtek a berentei birtok felett.[3]

III. Pálnak legidősebb fia III. György, a ki 1761. évig élt, közhivatalokat ő sem viselt, de annál ügyesebben gazdálkodott, s igyekezett ősi javait szerzeményekkel is gyarapítani.[4] Egyébiránt neje felső pulyai Bük Erzsébettel is szép vagyont kapott, s csak két gyermeke II. Zsigmond és Zsuzsánna maradt.

Zsuzsánna Bárczay Józsefhez ment nőül.

Ki kell igazítanom tehát a Bárczay családnak a Turul 1891. évfolyamában megjelent nemzedékrendjét, melyben Bárczay József nejéül Szepessy *Mária* van feltüntetve.

II. Zsigmond és neje Bárczay Klára mindketten rövid életüek voltak, két kiskorú fiuk, László és III. Zsigmond maradt, a kik család birtokában lévő osztálylevél szerint 1793. évi deczember hó 16-án osztozkodtak. Ezen testvérek közül a legifjabb:

III. Zsigmond (vagy másként vak Zsigmond) nőtelenül, tehát leszármazók nélkül 1832. évben halt el.

László, a ki 1826. évi május hó 30-án húnyt el. Neje Ragályi Katalin volt, kitől négy gyermeke II. László, József, Kata és Mária született, a kik a család birtokában lévő egyességlevelek szerint előbb 1826. évi junius hó 8. napján, majd később Zsigmond bátyjok halála után 1834. évi augusztus 20-án osztozkodtak. A két fitestvér két évvel később a vármegyétől bizonyságlevelet is vett.[4]

Mária Máriássy Zsigmond,

Katalin gombosfalvi Gombos Imre hevesmegyei adminisztrátor neje lett. Az ifjabb fitestvér

II. József Borsod vármegyének több éven

[1] Orsz. levéltár sol. 1878.

[1] Borsod vármegye levéltára, 4464 1817. sz. a.
[2] Borsod vármegye levéltára, 4464 817. sz. a.
[3] Miskolcz város levéltára, Fasc. IV. nr. 133.
[4] Borsod vármegye levéltára, 3360/836. sz. a.

keresztül hadi főadószedője, ezen felül szorgalmatos gazda és vagyonszerző ember volt. Meghalt 1856. évi deczember 9-én. Örökösei 1858. évi április 18-án osztozkodtak, s azok névszerint a következők:

Anna, Csemnyiczky Pálné, *Piroska*, Szathmáry K. Józsefné, *Ilona*, Bonis Sámuelné, *Jolán*, előbb Oláh Miklósné, másodszor Szepessy Gyuláné, *Róza*, Szalay Elekné, *Kálmán* hites ügyvéd, jeles képzettségű fiatal ember volt, korán elhalván, neje Szathmáry K. Pannától egy fia maradt *II. Kálmán*, a ki Boldván (Borsod vármegyében) gazdálkodik, mai napig nőtelen életet folytat s országszerte híres virágkedvelő és rózsatenyésztő.

Andrásnak Okolicsányi Máriával kötött házasságából tíz gyermeke származott, névszerint:

III. József, *IV. Pál*, *Mária* férj. Bizony Miklósné, *Sára* férj. N. Szepessy Mátyásné, *Adrién*, *Aranka*, *Piroska*, *Lenke*, *II. András*, és *Orbán*.

I. Lászlónak hasonnevű legidősebb fia *II. László* szép képzettséggel lépett a közélet mezejére, már kora fiatalságában 1825-ben megyei szolgálatban találjuk, kezdi alszolgabiróságon s végzi alispánságon, megyei szereplését a viharos 1848. évben fejezte be. Habár nem is nősült valami gazdagon, s mint megyéje egyik legtekintélyesebb egyénisége, nyilt és vendégszerető házat tartott, mindennek daczára ősi javait szerzeményekkel is gyarapította. Neje Csoma Teréziától négy gyermeke maradt:

Amália, Hámos Antalné, *Malvina*, előbb Darvas Imréné, másodszor dr. Bodogh Albertné, *Katalin*, Radvánszky Károlyné, és

Gyula, a ki 1861. évtől kezdve felváltva főszolgabiró és országgyűlési képviselő volt. Ez idő szerint a köztevékenység teréről visszavonulva berentei szép birtokán tartózkodik. Első neje Patay Paulától elvált, másodszor N. Szepessy Jolánt vette nőül. Az első asszonytól két gyermeke van,

Anna, Oláh Emilné, és

III. László, ki egyidőben Borsod vármegyében a szentpéteri járás főszolgabirája volt. Első neje a korán elhalt Oláh Ilona volt, a második ennek testvére Oláh Margit. Ez utóbbitól születtek *Erzsébet*, *Terézia* és *II. Gyula* gyermekei, kik még mindnyájan kiskoruak.

N. Szepessy Béla.

A BUTHKAI WICZMÁNDY-CSALÁD.

(Egy czímerrajzzal.)

A Turul VII. évfolyamában a Gutkeled nemzetség czímeréről értekezve, a buthkai Wiczmándy-családról úgy emlékeztem meg, mint a mely nőágon, a Buthkay-család útján állott e nemzetséggel vérségi kapcsolatban.

Buthkai Wiczmándy Ödön tagtársunk most rendelkezésemre bocsátotta a családja történetére vonatkozó adatokat, melyekből kiviláglik, hogy a Wiczmándy-család a Buthkayakkal együtt valóságos fiági leszármazója a Gutkeled nemzetségnek. Adatait, melyek összeállításánál egy 1792-diki családi levéltári jegyzék szolgált forrásul, a következőkben hozom nyilvánosságra.

A Buthkay-család első ismert őse, a családi hagyomány szerint, a XIII. század elején élő *Buthkai* bán, kitől három fiú származott, u. m. Tiborcz, István és Pongrácz. *Tiborcz* mester családja a dédunokákban kihalt. *I. István*nak két fia volt: II. István és Ibrahim; ez utóbbinak már unokáiban magva szakadt. *II. István* fia volt III. István; ezé Buthkai *Pál* bán, kinek utódairól alább lesz szó.

Az említett *Pongrácz* fia volt: Buthkai Simon. *Simon*nak fia I. László, ennek a fia I. Miklós (1260 körül), kinek Palágyi Margittól három fia született: II. László, Pál és II. Miklós.

II. László magtalanúl halt el. II. Miklósnak négy fia volt: III. László, Péter, a kit Málczai Keszegnek is hivtak, András és III. Miklós.

III. Miklós utódai közül említést érdemel unokája, Buthkay *András* országbíró. Ez a XVI. század elején élt és Csáholi Magdolnától nemzette Zsófiát, a ki Tibay Lászlóhoz ment nőül, Jánost, Pétert, a tárnokmestert és Mihályt, a kinek Semsey Margittól született fia, *Péter*, szintén tárnokmester volt. Az idősebb Péter Kende Magdolnától született fiának, Lajosnak, négy fia volt: Ferencz, a kinek Wiczmándy Annától, Wiczmándy Mátyás leányától való egyetlen leánya, Katalin, Csapy Ferenczhez ment nőül; Péter, György és László. Ez utóbbinak a Wiczmándy Klárával való házasságából született egyetlen fia, *István*, Zemplén vármegye alispánja és követe, nőül birta Szirmay Sárát, a kitől született fia, András, magtalanúl elhalt, két leánya közül pedig az egyik, Anna, Desewffy Ferenczhez, a másik, Margit, Desewffy Ádámhoz ment nőül.

Miután András mag nélkül halt el, Buthkay

István javait I. Lipót király 1671-ben 15,000 forintért Gersei Petheő Gáspárnak adományozta. A beigtatást megakadályozta Szirmay Sára, akkor már Székely Andrásnénak, mint leányai gyámanyjának ellenmondása, és az e miatt támadt pert Petheő a nádori bíróság előtt 1680-ban elvesztette, minek folytán Buthkay István javai a Desewffyekre szállottak. A szabolcs-vármegyebeli birtokokat ma is az ottani gróf Desewffyek birják, a buthkai birtok és az ahhoz tartozott jószágok pedig az 1847-ik évben eladatván, jelenleg Lobkowitz Lajos herczeg tulajdonát képezik.

I. Miklós harmadik fiának *Pál*nak Solymosy Dorottyától öt fia született: László, Miklós, Péter és János, a kiket *Keszeg*nek is neveztek, és István. Ez utóbbinak Berzeviczy Margittól egy fia született, Sándor, a ki *Frank* nevet is viselt.

*Sándor*nak négy fia volt: Benedek, kinek neje Károlyi Margit (ennek fia volt István, Istvánnak a fia, Lajos, a kit Pazdicsinak is neveztek); György, Miklós, a kit Sándornak is hivtak, és Tamás.

*Miklós*nak Nagymihályi László leányától négy fia volt: Pál, a kit *Frank*nak is hivtak, János, László és Balázs.

László fia Ferencz magtalanúl halt el; ennek a Lászlónak leányát Zsófiát vette el 1540 körül Buthkai Wiczmándy Mátyás (s nem, mint idézett dolgozatomban írtam, Tamás), s e házassági összeköttetés adott alkalmat a Wiczmándy családnak arra, hogy ősi czímerét a Buthkayak czímerével bővítse.

Az alábbiakból azonban kitünik, hogy Wiczmándy Mátyás a Buthkayakkal egy törzsből vette eredetét, s a Buthkay Zsófiával kötött házasság egy és ugyanazon család két különböző ágát egyesítette.

I. István dédunokája, a mint fentebb láttuk, *Pál* volt, III. István fia. Pálnak Pazdicsi Erzsébettől három fia született, u. m.: Buthkay Miklós, Ráskay Vid és Málczay István.

Ez utóbbi fiutódai az ötödik ízben kihaltak és a Málczay-családról csak annyi tudomásom van, hogy Málczay István dédunokájának, Benedeknek egy leánya volt, a ki Zrittey Lászlóhoz ment nőül, és két leánya születvén, az egyik, Erzsébet, Deregnyei Lászlóhoz, a másik, Ágnes, Eöry Somogyi Lászlóhoz ment nőül.

Ráskay Vidnek leszármazói már nevezetesebb szerepet vittek a hazai történelemben.

Ennek négy fia volt: Miklós, Loránd, Vid és Lukács. Loránd az erdélyi vajdai méltóságot viselte és három fiút hagyott hátra: Lászlót (ez mag nélkül halt el), Videt és Lukácsot.

Vidnek szintén három fia maradt és pedig: Antal, László és János.

Jánosnak a dédunokája volt *Ráskay Balázs* tárnokmester, a ki Ráskai *Gazdag* Balázsnak is neveztetett, ennek volt a fia Gáspár; mindketten kitünő alakjai hazai történetünknek.

Ráskay Boldizsárnak és Ráskay Gáspárnak fiúleszármazói nincsenek.

De Ráskay Vidnek László fiától leszármazó ágában még az 1668-ik évben is élnek Ráskayak, István és Ferencz.

Vid fiának Lászlónak dédunokája volt id. Ráskay Ferencz, kinek Wiczmándy Katalintól származott Judit leánya egy Palajthyhoz ment nőül s Pál harmadik fiának, Buthkay Miklósnak egyik fia, Pál, a *Márky* nevet veszi fel, tehát Buthkayból lesz Márky de Buthka.

Buthkai Márky Pálnak öt fia volt: Péter, István, János, András és László.

Jánosnak négy fia közül Domonkos mester 1411-ben maga és testvérei, valamint a Buthkay, Ráskay és Márky családok férfi tagjai részére, Zsigmond királytól a Buthka, Ráska, Dubroka, Falkus, Kamonya, Szelepka, Hegyi, Kisráska, Málcza és Radesthen (Zemplén vm.), Varsány, Ilk és Bervay (Szatmár vm.), Hardicsa (Ung vm.), Gáva és Hugyaj (Szabolcs vm.) és Csatár, Ötvösfalva, Bothfalva és Apati (Zala vm.) *ősi* birtokokra új adománylevelet szerzett.

Domonkosnak egy fia volt, Zsigmond; ennek Vingnad Margittól négy fia született.

A négy fiú közül az egyik, *Tamás* mester, a családi okiratok szerint, azonos azon Buthkai Wiczmándy Tamással, a ki mint Kővár kapitánya, a várnak a törökök elleni védelmében hősi halált szenvedett.

Mindezeket kissé részletesebben azért említém fel, mert ezekből egyfelől látható, hogy a Buthka de genere Guthkeled nemzetség tagjai idők folyamán különböző neveket vettek bár fel, de előneveikben a Buthkay férfiágból való leszármazásukat nem csak fenntartották, de mint alább látni fogjuk, per útján is igazolták.

Idézett dolgozatomban azt állítottam, hogy Wiczmándy Tamás, Kővár kapitánya, a mohácsi vész után Zemplénbe származván át, itten Buthkay Zsófiát vette nőül és a Buthkai-Izbogyai előnevet vette fel.

A most közölt adatok szerint Wiczmándy Tamás Kővárnál elesvén, nem ő jött Buthkára, hanem fia *Mátyás*, a ki délvidéki javait a török hódítások következtében elvesztvén, ide rokonai közé költözött, Buthkai Zsófiát vévén feleségül; s az Izbogyai előnevet nem ő vette fel, hanem egyik fia, András, ki Zbugyai leányt vett nőül és Izbogyára tette át lakását. Hogy pedig a Wiczmándyak a Buthkayaknak nem, mint előbb írtam, nőági leszármazói, hanem velök egy törzsből, a Buthkai de genere Guthkeled családból származnak, és hogy Wiczmándy Mátyást a Buthkayak férfiágon leszármazó rokonúl elfogadták, azt bővebben igazolja a Zrittey Lászlónak Málczay Erzsébettől származott két leánya,

Deregnyey Lászlóné és Eöry Somogyi Lászlóné által Málczay László magszakadása folytán Málcza, Márk, Petrik és Kottány puszta iránt 1549-ben megindított örökösödési per kimenetele, melyben a nádori bíróság 1568-ban kelt ítéletlevelében a felpereseket a leánynegyedi illetőségre szorítván, a birtokokat a fiágnak ítélte oda.

Hasonló elintézést nyert Buthkay Péter magszakadása után a Csapy Ferencz és társai által Buthka, Dubroka, Szelloka és Falkus felett megindított per. A nyertes fiúágbeli családtagokat az ítéletlevél mindkét esetben következőleg sorolja fel: Málczay Pál, Palaticz Lukács és fia György, Ráskay Ferencz és Mihály, Buthkay György, László és Péter, *Wiczmándy Mátyás* és két fia: *Miklós* és *András*.

Nem kisebb bizonyító erővel bir e kérdésben Buthkay Ferencznek a leleszi konvent előtt 1553-ban tett bevallása, melyben nemesi kuriáját és összes vagyonát a törökök által birtokaiból kiüzött Wiczmándy Mátyással és nejével Buthkay Zsófiával részint ennek leánynegyedi illetősége, részint Wiczmándynak ősiségi jogigénye czímén megosztotta. Ez örökvallás beigtatás útján még ugyanazon évben végre lett hajtva, s midőn Buthkay Lajos az osztálynak ellenmondott, Wiczmándy Mátyás a leleszi konvent előtt oklevelekkel igazolta Buthkai Márky Domonkostól való leszármazását.

1566-ban pedig Pazdicsi Buthkai Lajos Sándor, Istvánnak fia és Benedek unokája, a szepesi káptalan előtt tett örökbevallásában Wiczmándy Mátyást vérbeli rokonának elfogadván, az 1411-diki adománylevélben felsorolt ősi javaihoz való jogát és szalóki öt jobbágytelkét ősi örökösödés czímén 300 frtért reá és fiaira: Miklósra és Andrásra ruházza át.

Mindezekből kiviláglik, hogy Buthkai Wiczmándy Mátyás, a midőn otthonából a törökök által elüzetett, nem mint idegen jött Zemplén vármegyébe Buthkára, de mint a Buthkayak fiúágbeli rokona és minden jogaikban osztályosa.

Mint ilyen kapott 1553-ban Buthkay Ferenczczel együtt I. Ferdinánd királytól nova donatiot a Málczay László után maradt málczai, márki, petriki és kottányi ősi birtokokra, melyek, mint fentebb láttuk, a leányágon való örökösök részéről pereltettek; s ugyan ily jogczímen nyert I. Ferdinánd királytól, 1558-ban, a Buthkay Keszegtől és Franktól szerzett javakra királyi jóváhagyást.

Ugyanez évben (1558. júl. 26. Bécsben) kelt I. Ferdinánd czímerbővítő levele, melyben Wiczmándy Mátyás ősi czímerét neje Buthkay Zsófia czímerével egyesítette és czímertartókul két pallostartó apróddal bővítette. Ez oklevélben Wiczmándy Mátyás Zemplén vármegye főispáni helytartójának és Homonnai Drugeth Miklós örökös főispán gyámjának neveztetik; mely tisztségét 1570 január 2-ig, Drugeth nagykorúságáig gyakorolta.

Az itt látható czímert e czímerlevél eredetije után közöljük.

1559-ben Csömöri Zay Ferencz, Liszty János és Wiczmándy Mátyás a magvaszakadt Martonyosi Veseny János javaira kaptak királyi adományt. A Veseny-hagyaték a következő birtokokat foglalta magában: Hegyesbort, Szent-Ivánt, Szászberket és a szurdoki, püspöki és nagyrhédei birtokrészeket Heves vármegyében; Györgyét Nógrádban, Martonyost a nemesi kuriával, Byketheőt, Pölthöt és Csongrád városát s a hódmezővásárhelyi, városi, koppánczi birtokrészeket, Themerkény, Szent-György és Zer birtokokat s a felgyeői, szentesi, berekegyházi (máskép deögegyházi), bekényi, márnai és zelevényi (máskép zelentheöi) birtokrészeket Csongrád vármegyében; Bala-Szent-Miklós felét, a szenttamási, nagy- és kis-pói részeket, s végül Thengőt és Algyőt Külső-Szolnok vármegyében. E királyi adomány Wiczmándy Mátyást az I. Ferdinánd által birt országrész leggazdagabb vidékének teszi tekintélyes birtokosává. A beigtatás 1560-ban meg is történt, s hogy a Wiczmándy-család e jószágokat tényleg birta, azt a a hódmezővásárhelyi városi levéltár adatai igazolják. A török hódítás azonban a Wiczmándyakat is elűzte e vidékről, s a XVIII. század elején a «commissio neoacquistica» a család jogigényeit nem fogadta el érvényeseknek, s ez uradalmakat a kincstár részére foglalta le, melytől azok nagyobb részét királyi adomány útján

A SZECSŐDY CSALÁD CZÍMERE 1418. ÉVBŐL.

a báró Harruckerek, s később a gr. Károlyiak és gr. Almássyak szerezték meg.

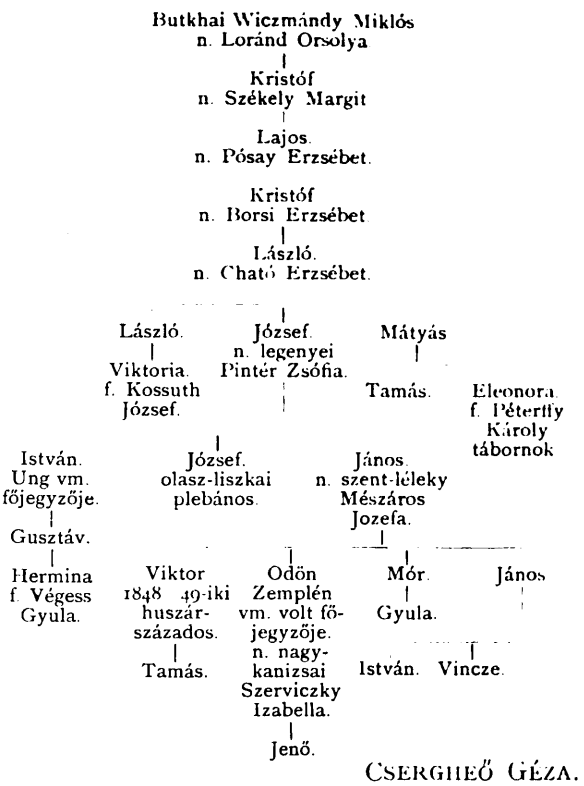
A Wiczmándyak e birtokokat perrel támadták meg, és a br. Zayakkal 1792 február 1-én kötött szerződésben a Zay-család igényeit is magukhoz váltották, úgy hogy az uradalmaknak $^2/_3$-ad részére tartottak igényt, a per azonban 1800-ban egyezséggel végződött, melyben a Wiczmándy-család bizonyos összegért lemondott jogairól gr. Károlyi József javára.

Visszatérve Wiczmándy Mátyás ügyeire, megemlítjük, hogy fia, Miklós, 1557-ben Bajory Lénárd javaira, u. m. Lenke és Zékó ungvármegyei helységekre, a zemplénmegyei Lasztomérra s a buthkai és zelepkai birtokrészekre kapott királyi adományt; ő maga pedig 1568-ban Miksa királytól pallosjogot nyert, melyet örökösei e század 40-es éveiig gyakoroltak.

Buthkai Wiczmándy Mátyás a Zemplén vármegyei Buthkán családot alapítván, azóta Buthka és a hozzá tartozandó javaknak azon része, a mely a Buthkay István leányaival a Dessewffyek kezébe nem jutott, az ő családjának tulajdonát képezte s részben képezi ma is.

Buthkai Wiczmándy Mátyásnak, mint láttuk, két fia volt: András és Miklós.

Miklóstól a családnak ma is virágzó ága következőkép származik le:

CSERGHEŐ GÉZA.

VEGYES.

A Szecsődy család és 1418. évi czímere.

(Színes képmelléklettel.)

A Győri Tört. és Régészeti Füzetek III. köt. 55. lapján emlékeztem meg röviden az egyházas-szecsődi kisded román templomról.

Ezen Mindenszentekről nevezett templomról a Nemz. Múzeumban őrzött s 1356-ban kelt oklevélben van szó, mely szerint az alább említendő s 1283-ban élt Szecsődy László fiai: István, Miklós és Pál Egyházas-Szecsőd nevű birtokot maguk között felosztották, a templom kegyuraságát pedig közösre hagyták.

Az 1861. év őszén látogattam meg Kőszegről nehány barátommal Szecsődy Lajost, ki ősei első megtelepedési helyén, Egyházas-Szecsődön lakott. Ő kérésünkre azonnal felmutatta családja régi okleveleit; azokból többeket közöltünk a Hazai Okmánytárban. Ezek között találtuk meg Zsigmond királynak a család számára adott 1418. évi armalis levelét.

Vas vármegyében a Szecsődy család egyike azon ritkább családoknak, mely oklevelek alapján ágazatát egész a XIII. század elejéig följviszi.

Az átadott oklevelekből összeállítottam a családfát, melyet átadtam Szecsődy Lajosnak, bizonyosan ő közölte azt Nagy Ivánnal, kinek Magyarország családairól irt munkája X. kötetének 538. és köv. lapjain a terjedelmes családfa a családra vonatkozó több érdekes történeti adattal az olvasó rendelkezésére áll.

A Szecsődyek régebben is tevékeny részt vettek a közszolgálatban, így a Nagy Iván által 1438-ból említett Szecsődy Gáspáron kivül, Vas vármegyébe Szecsődy Ferencz is 1535-től 1537-ig viselte az alispáni tisztséget.

E helyen röviden csupán azt említem fel, hogy 1205-ben II. Endre király oklevelében for-

dul elő István Churnuk fia, ki a királytól a Rába vize mellett Szecsődöt kapta adományul.[1] Churnuk fiától Istvántól szakadatlan lánczolatban sarjadzik le a család egész napjainkig. Az úgynevezett «possessio Zechud alio nomine Lapsa», Körmendtől keletre terült el; terjedelmes határából utóbb négy Szecsőd nevű falu alakult, u. m. Egyházas-Szecsőd, Német-Szecsőd, Molna-Szecsőd és Terestyén-Szecsőd. Ezeken kivül a család birtokai közé tartoztak Kajd, Kukmer, Seek és Churnuke nevű Vas vármegyei jószágok.

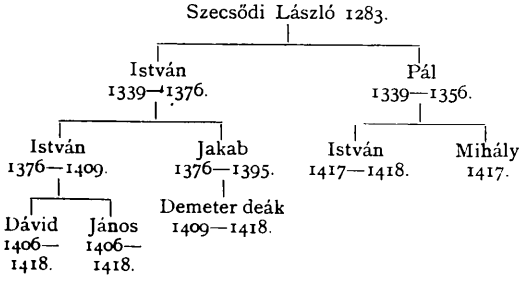
Egyházas-Szecsőd ma is a Szecsődyek birtokában van, ott lakik Szecsődy Kálmán, Lajos fia, volt országgyűlési képviselő.

A család egyik ága Zala vármegyébe szakadt, hol Szecsődy Pál Andráshidán birtokos.

Nagy Ivánnál olvassuk, hogy a család másik ága Nógrád vármegyében telepedett meg.

A XV. század elején élt Szecsődy Jakab fia Demeter deák (literatus), ennek, úgy unokatestvéreinek Dávidnak, Jánosnak, Istvánnak és Mihálynak Zsigmond király 1417. máj. 23-án újadomány-levelet ad Szecsőd és Kis-Kajd nevű birtokokról.

Ezek a családfán így fordulnak elő:

A következő 1418. évben pedig Zsigmond király Ulmban sept. 11-én Szecsődy Demeternek — kitől a Vas és Zala vármegyékben ma is élő Szecsődyek származnak, — s általa a fönnevezett unokatestvéreinek Dávidnak, Jánosnak és Istvánnak (Mihály nincs említve) czímeres nemes levelet ad, melynek tartalma következő:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regum velud e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster grate et sincere dilectus Demetrius filius Jacobi de Zechewd coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse a longinquis temporibus in prosperis timinum scilicet et adversis, et signanter in presentibus Almanie partibus necnon Francie, Cathalanie, Arragonie, Anglie regnorum ac Flandrie, Hollandie, Pravancie et Selne ducatum partibus, persone et rebus suis non parcendo indefesse studuit complacere reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia in presentium literarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et per eum David et Johanni filiis Stephani et Stephano filio Pauli de predicta Zechewd consanguineis suis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Demetrii gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indeffessis actenus erga nostram claruit maiestatem quottidieque claret et in antea eo quidem studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et certa nostre maiestatis scientia eidem Demetrio et per eum predictis David, Johanni et Stephano consanguineis suis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prefati Demetrii supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta virtute presentium conferimus, imo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad majorem prelibati Demetrii et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut idem Demetrius et alii supradicti, ipsorumque heredes et posteritates universe nate et nasciture, hec arma seu nobilitatis insignia nimirum prout in presentibus literis circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo et in antea ut in preliis, hastiludiis, concamerationibus et in omni excercitio militari gestare valeant pariter et debeant, gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere specialis gratie anteffatus Demetrius et alii supradicti singulari antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum cautelam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo, quo[ut] rex Hungarie utimur, munitas prelibato Demetrio et suis supradictis duximus concedendas. Datum in imperiali civitate Ulma, die dominica proxima post festum nativitatis beate Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XXXII, Romanorum vero octavo.

(Hártyán ép függő pecséttel, a pecsét vörös viaszba van nyomva.)

[1] Lásd Fejér Cod. Dipl. III. 1. 21. V. ö. az évszámra nézve II. Okmánytár 1. 3. l. a jegyzetben.

Mint tudjuk, Zsigmond király a XV. század második tizedében a nyugoti Európának majdnem minden országaiban megfordult. A király a föntebbi czímert adományozó oklevelében kilencz különböző országot és tartományt sorol fel, melyekben utazásai alkalmával a kiséretében tartozkodó Szecsődy Demeter hű szolgálatokat teljesített, s az ekkor tanusított érdemei jutalmául adta Szecsődy Demeternek a czímeres levelet. A czímer meg is felel a jutalmazó szándékának, abból az időből kiváló heraldikai mű, miről a mellékelt kép után eléggé meggyőződhetünk; Nagy Iván is közli azt az idézett helyen sikerült fametszetben, ő a czímert így irja le:

«A czímer balra dőlt vért, fűrészvágással két udvarra osztva, a felső (vagy jobboldali) arany udvarban piros rózsafej, az alsó vörös udvarban arany rózsa díszlik. A pajzs fölötti sisak koronáján két sasszárny lebeg, a jobboldali arany színű, vörös rózsával, a baloldali vörös színű, arany rózsával. Foszladék mindkét oldal aranyvörös.»

Ritka élő család az már hazánkban, mely hiteles oklevelek alapján származását ahoz a családtaghoz fölvezethesse, kit királyaink, különösen Zsigmond király czímeres levéllel kitüntettek, annál ritkább az a család, mely származását őseitől az Árpádok korszakába visszavezetheti. A Szecsődy családnak csak dicsőségére szolgál, hogy ősei emlékeit annyi idő óta híven megőrizte.

NAGY IMRE.

Genealogiai följegyzés a Viczay- és Hédervári-családok eredetéről és elágazásairól 1708-ból.

Az tekéntetes és nsgos Loosy Viczay Ádám uram Hédervárának örökös ura és szentelt vitéz az tekéntetes és ngos *Perényi Erzsébettel* majd csaknem 28 esztendeig lakott, kiktől is procreáltattak, az kik most élnek: *Antal*, Katicza szűz szent Klára szerzetiben, pozsonyi apáczák kalastromában præfecta, Rosalia Theresia ugyan szűz sz. Klára szerzetiben Nagy Szombatban apácza, Rachel szűz sz. Orsola martyr szerzetben Pozsonban lévő apácza, Rebeca, *Jób* és Anna.

Volt ezen ngos Loosy Viczay Ádám 51 esztendőben, az mikor a most is folyó 1708 esztendőben, Boldog asszony havának 25. napján egy és két órák között délután, elsőben az ő teremtő Istenével az sz. gyónás és az ur sz. testének magában való vétele által megbékélvén, Istenes fohászkodása között Hédervárott boldogul kimult ez világbul.

Ez az tekéntetes és ngos Loosy Viczay Ádám született az néhai nsgos *Hédervári Kata* asszontól, az néhai tekéntetes és nsgos Loosy Viczay János uram szerelmes házastársától.

Mely Loosy Viczay Jánosnak az édes atya volt az Loosy Viczay Ádám,[1] édes anyja pedig Telekessy Török János és Pethő Margit leánya, Telekessy Török Zsuzsánna, mely Pető Margit Pető Gáspár leánya volt, mely Pető Gáspár ezen Pető Margitot az néhai méltóságos gr. Nádasdy Christóff és Devecheri Choron Margit leányától néhai gr. Nádasdy Orsolától nemzette, mely Nádasdy Orsolya elsőben Czobor szent mihályi Czobor Márton felesége volt, kitül Czobor Imre, Czobor Imrétől Czobor Orsolya, mind az gróf ipolykéri Kéry familia az megmondott Csoron familiából származnak és jőnek ki Balassa, Lippay, Czobor, Kéry, Pető, Telekessy Török familiáknak ágai, kik vérséggel convinctusok az megmondott Telekessi Török Zsuzsánnával, és az által az említett Loosi Viczay familiával.

Ezen Viczay Ádámnak az atyja volt Viczay Sándor, és az anya az régi nemesi vérből származott Somogy vármegyének főispánya Berekszászi (helyesebben «*beregszói*») Hagymássy István fiától, Miklóstól szörémi bántól való fia Hagymássy János, kinek unokájától Hagymássy Gábortul és Osztopáni Perneszy Kata feleségétől született *Hagymássy Orsolya*. Ezen familiából volt Hagymási Margit elsőben Lónyay Zsigmondné, azután pedig méltóságos erdélyi fejedelem *Bocskay István* felesége. Az megmondott Hagymássy familiából valók az Ákosházy Sárkány, Dienesfalvai Cziráky és más nevezetes uri familiák kik vérséget vévén ezen Hagymássy familiától, atyafiságosan kötelesek Hagymássy Orsolyához és ő általa a Viczay familiához.

Viczay Sándornak az atya volt Viczay György és anyja *Kávássy Margit*, Györgyöt nemzette Balázs, Balázst István, Istvánt János, Jánost György, Györgyöt János, Jánost Tamás, Tamást Osl nemzetbül való Loosi Belüd János.

Osl nemzetbül származott Belüd familia, (az kitül az loosi Viczay familia eredetet vett és condescendál), az mint ezen Viczay familia authentica leveleiből kiteccik, in anno 1292 gróffi méltósággal tiszteltetett, nem különben gr. Loosy Belüd fia ugyanaz is *Belüd* magyarországi

[1] Az unalomig ismétlődő tekéntetes és nagyságos titulusokat egyszerüen elhagytam.

király első Károly idejében 1326-esztendőben gróffi méltóságot viselt.

Osl nemzetbül volt az néhai *Kanisay* familia is, melybül királyi ajtón állóknak főmestere volt, nem különben esztergomi érsek, ugy hasonlóképen erdélyi vajda és Nándor fejérvári bánságot viselő férfiak, mely Osl familiából származott Kanisay familia, nemkülönben az régi *Ost* és *Ostffy* familiák, kik ezeknek bizonyságára, az Loossi Viczay familia czímereivel egy czímert vagy is scutumot viselnek. Mely *Osl* nemzet már sz. István első királyunk idejében volt Magyarországban.

Az felljebb meg irt Loosy Viczay Ádám uram annya pedig volt az néhai *Héderváry Kata*, Héderváry István leánya, az galanthai Esterási Erzsébet asszontul való, mely Esterási Erzsébetet nemzette az néhai g. Esterási Pál Érsek ujvári vice generalis az néhai Károlyi Mihály leányától Susánnától, mely Károlyi Mihálynak az felesége Prinyi János leánya volt *Erzsébet*, Prinyi János felesége pedig Mérey Mihály (ki magyarországi palatinusságot viselt) és Zablathi Juliána leánya volt Mérey Kata. Emlétett g. Esterási Pál, az második feleségétől Viczay Évától, Viczay Sándor leányától nemzette g. Esterási Miklóst, Sándort és Sophiát Karancsberényi Berény Györgynét; mely Esterási Pál, az néhai Esterási Ferenczneк, az Illésházy István magyarországi palatinus egy testvérhugának *Sophiának* fia, Magyarországi palatinus gr. Esterási Miklós, Esterási Dániel és Gábornak egy testvér atya fia volt. Mely Mérey familiából származnak házasság által az Orlikay herczeg, gr. Széchy, Bánffy, Listius, Pető, Balassa, Károlyi, Haller és Serédi, nemkülönben Perényi familiáknak ágai.

Héderváry familia már azelőtt is ugymint 1219 esztendőben, *Esterási Katát*, Esterási Demeternek az haholti Bánffy Kata asszontul született leányát, Esterási Imrének, (ki Damiata városának ostromán dücsőségesen az körösztyénségért az ellenség fegyvere által életét letette), hugát az Magyarországi palatinus *Hédervári Kont Péter* elvevén házastársul, conjugálva volt az Esterási házzal.

Felljebb emlitett Hédervári Istvánt nemzette az második István, Istvánt János, Jánost Lőrincz Bor Ilonától, ki elsőben az régi várkonyi Omode Lénárt felesége volt. Lőrinczet nemzette Miklós, Miklóst magyarországi palatinus Lőrincz. Ugyan ezen Miklósnak az fia Imre volt macsoviai bán és leánya Dorothea Drágffy Bertalanné. Hédervári Lőrinczet, mely Palatinus volt, nemzette Miklós, ezen Miklóst második Miklós, ezen Miklóst Hédervári Dienes Magyarországi palatinus.

Mely Hédervári familia *Hamburgi Hedricus* gróffiul descendáltatik, és első Gyéza herczeg idejében jött Magyarországban, az körösztyénségnek succursusára. Ezen familiából voltak ab anno 1200 hét magyarországi palatinus, két országbirái, érsekek, püspökök, Horvát országi, macsoviai, nándor fejérvári és Jaiczai bánok, Erdélyi vajda és számtalan főispánok. Volt egy Héderváry László, az mely egri püspök, Cseh országi gubernator és cancellarius volt. Hédervári Miklós Magyarországi palatinus, elsőben erdélyi vajda, azután első Lajos király idejében Olaszországban főgeneralis: nem volt Magyarországban oly tiszt, az kiben az Hédervári familiából valók ne lettek volna.

Ezen Hédervári familiából az leány ágon jönek Somlyai és Ecsedi Báthoryak, kikbül lengyel király, cardinalis, Erdélyi fejedelmek voltak; Esterási és Viczay familiák, nemkülönben Bánffyak, Lónyayak, Telegdyek, Bebekiek, Várdayak, Nyáryak. Nyáry familia által enyingi Törökök, Omodiak, Pákosi Zemereiek, Rozgonyi familia. Mely Rozgonyi familiából négy püspök, 1345. esztendőben palatinus volt és egyszersmind opuliai herceg, egy iudex curiæ, egy tárnokmester, két főispánya Pozsony vármegyének. Nincs azon régi familia, ki ezen Hédervári familiát nem ingrediállja.

Hédervári familia végezte el ezen győri nemes káptalan templomát; ezen familia fundálta az lébényi apáturságot és más több istenes állapotokat. Csak itt Győrött ezen Hédervári familia 3 kápolnát épittetett és ékesitett, az mint a pater Jesoviták és franciscanusok templomai megbizonyitják. Minthogy ezen Hédervári familia Istenes igyekezetbül jött Magyarországban, tempore primi Gyézæ ducis, ugy Istenesen is egyházi személyen, ugymint *Hédervári Jánoson*, ki Hédervári Istvánnal, emlitett Viczay Ádám öreg attyával volt egy testvér, deficiált. Mely Hédervári János prothonotarius apostolicus . . . püspök, nemes győri káptalan custosa és kanonokja, az felséges császár és koronás király urnak tanácsa, Zirczi apátur, Hédervárának, Berencsnek, Sárfünek és Revischének örökös ura volt.

Loosi *Viczay Jánosnak* és Hédervári Katának volt ezen most boldogul kimult Viczay Ádámon kivül három leánya.

Első néhai loosi Viczay Erzsébet, ki szép gyermekekkel megáldotta az régi Omode familiát, mely Viczay Erzsébet a most élő Omode uraknak édes anyjok.

Másik néhai loosi Viczay Borbála, az néhai szomszédvári *Csikulini Iván* (?) felesége, kitül mostan életben lévő gr. szomszédvári *Csikulini János* császár és koronás király urunk ő felsége tanácsa és komornyikja.

Harmadik loosi Viczay Therésia kisasszony.

(Eredetije a báró Perényi-család nagyszőllősi levéltárában.)

Közli: K. A.

A kihalt rátóthi Gyulaffy-család eredeti grófi diplomája és czímere.

(Egy czímerrajzzal.)

A Rathold nemzetségnek ahoz a leszármazottjaihoz tartozik a jelenleg is virágzó Rádayak mellett az immár kihalt gróf Gyulaffy-család, a kiknél az eredeti czímer — veresben arany hársfalevél — fokozatosan addig változott, míg végre az eredeti alak teljesen eltünt.

Több más dolog mellett a régi czímer-typusnak e teljes elhagyása lehet az oka annak, hogy a kutatók közül senki sem gondolt a Rathold-nemzetséggel és az ebből származó családokkal való nexusra.

Az újabbkori heraldikus kutatás a Gyulaffyaknál is a heraldikai-sphragistikai útra vetette magát s megtalálta e nemnek régibb czímereit, melyek egy fatörzsre tűzött hársfalevelet mutatnak, a mely később koronán áttűzve is látható.

A Gyulaffyaknak a Rathold-nemzetségből való származása e régi pecsétek föltalálásával heraldice volt megállapítva és nemsokára e származásnak oklevelekkel való bizonyítása is elkövetkezett.

A rátóthi Gyulaffyak régibb czímerei tehát ismeretesek voltak, de e családnak grófi czímere — legalább a maga teljességében — nem; egyes részeit közölve látjuk ugyan Nagy Ivánnál, a Siebmacherben, Rajcsányinál stb., de a teljes szabatos rátóthi Gyulaffy grófi czímert sehol sem.

Hogy azt végre a tudomány érdekében először itt közölhetem, a legközelebb múltban történt kolozsvári rövid tartózkodásomnak köszönhetem, a mikor Esterházy János gróf tudós tagtársunktól — ki szintén Gyulaffy ivadék — megtudtam, hogy az eredeti grófi armálist, mely egyidőben birtokában volt, a kolozsvári muzeumnak adta át, és hogy még egy gyönyörű metszésű pecsétnyomója is van a Gyulaffyak grófi czímerével. Ezután Veres Sándor úr volt szíves a szükségeseket arra nézve megtenni, hogy én most egy sikerült photographia után az eredeti teljes czímer rajzát és a diplomának a czímerre vonatkozó részét a tisztelt olvasó közönséggel megismertethetem. Ez alkalommal fölemlítendőnek vélem, azt az eddig ismeretlen körülményt, hogy a rátóthi Gyulaffyak mielőtt gróffá lettek volna, bárói rangot kaptak. A grófi rangot I. Lipót adományozta rátóthi Gyulaffy László bárónak, különösen azért a kiváló vitézségért és bátorságért, melyet a Herbeville és Heister tábornokok vezérlete alatti hadjáratokban tanusított. Ezt az oklevelet 1695. deczember 15-én állították ki s a következő év január 14-én publikálták Marosvásárhelyen.

Az eredeti diplomának a czímerre vonatkozó része szószerint így hangzik:

«Scutum . . . . militare erectum quadrifariam divisum, in cuius superiori dextra et inferiori sinistra rubri coloris partibus singuli leones naturaliter effigiati patulo hiantique victu, linguis rubicundis exertis et bifurcatis caudis ad tergora elevatis, divaricatis posterioribus pedibus in substrato viridi campo erecte stare anteriorumque pedum sinistris ceu ad sapiendum protensis, dextris nudas frameas vibrare, seque ad invicem intueri: in inferiori porro dextra et superiori sinistra cœlestinei coloris partibus truncus roboris prægrandis seu quercinus virenti colliculo iacere ex eoque terna frondes per coronam auream ipsi trunco superimpositam protuberantes, media quidem glandem maturam, laterales vero singula virentia folia proferre: meditullium denique ceu centrum scuti aliud minus pectorale argentei coloris scutum imperiali corona redimitum, nigram bicepitem aquilam alis expansis pedibusque distentis erecte stantem continens, occupare cernuntur. — Scutum demum incumbentes geminas galeas militares clathratas seu apertas regiis diadematibus, dextro quidem leonem frameatum umbilitenus eminentem inferioribus haud absimilem, sinistro vero truncum pariter quercinum corona et frondibus foliisque virentibus et glande matura insignem proferentibus ornatas. A summitatibus vero sive conis galearum laciniis seu lemniscis hinc flavis et cœruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffudentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Az oklevél élére festett czímer némi apróságban eltér az imént közölt leírástól.

A kutató a czímeres pecsétek, czímeres sírkövek s az 1526. év előtti armálisok mellett a

főnemességnek még egész a XVII. századig való szabatos czímeres-leveleit is nagyra becsüli.

A heraldikus első sorban a honi czímergyüjtemények teljességeért, a történetíró és archæologus pedig főképpen azért, mert ezek segítségével határozható meg azoknak a kor divatjához híven czímerrel ékesített számtalan műipari czikkeknek és épületeknek provenienczája, melyeket vagyonosságánál fogva nagyobb részt a főnemesség hagyott az utókorra.

A Gyulaffyak grófi czímerének megismerése ennélfogva több tekintetben mondható nyereségnek.

H. G. D.

A kassai ev. ref. egyház pecsétje.

A kassai ev. ref. egyház megalakulása egyidős a reformácziónak hazánkban való bejövetelével. A történelmi fontosság, mely Felső-Magyarország ezen fővárosának osztályrészül jutott, nem maradhatott kihatás nélkül az új egyházra sem, s ez rövid időn a legtekintélyesebb családokat számlálta hívei közzé. Az egyházközség mindig és különös súlyt helyezett arra, hogy akár papjai, akár tanitói tekintetében az elsők sorából le ne szoríttassék. Nem tartozik ide az elkeseredett küzdelem rajzolása, mely az új hit és a magához tért katholikus reactio között évszázadokon folyt; tény az, hogy a kassai reformatusok még a legzivatarosabb időszakban is meg tudták védelmezni önállóságukat. Fényes tanubizonysága ennek az, hogy a vallási kérdésekben éppen nem türelmes Lipót uralkodása idejében a kormány kénytelen volt a kassai ref. egyház külön állását elismerni s mint ilyennek, külön pecsét használatát engedélyezni.

Gr. Wesselényi Ferencz nádornak erre vonatkozólag 1666 aug. 25-én kelt adománylevele következőleg szól;

»Nos Franciscus etc. Memoriæ commendamus etc. quod nos cum ad nonnullorum instantem et demissam supplicationem apud nos a parte Helveticæ confessionis ecclesiæ Cassoviensis hominum seu totius contubernii propterea factam, tum vero considerantes eandem ecclesiam pro certis usibus et necessitatibus sigillo usuali summe necessariam esse, ex his igitur et aliis rationabilibus causis sigillum seu formam quandam avis pelicani, alias pullos suos pectoris sangvine rostro evulso vivificantis repræsentans, authoritate nostra palatinali et locumtenentiali, qua pleno iure fungimur, eidem dandum duximus et concedendum, ut eadem ecclesia Helveticæ confessionis, contuberniumque ad eandem pertinens, ejusmodi sigillo libere uti, frui et gaudere, literasque necessarias nomine dictæ ecclesiæ et contubernii antelatæ confessionis Helveticæ homines ad eandem spectantes ejusmodi sigilli appressione conficere possint ac valeant, imo damus, donamus et conferimus modo et ordine specificatis utendum et habendum, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas sua majestas Cæsarea et regia in forma privilegii sui redigi faciet, dum eidem im specie fuerint repræsentatæ. Datum in curia nostra Murányallya, die 25. Augusti, anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto.«[1]

E szerint tehát a kassai ref. egyház pecsétje egy *fiait saját mellének a vérével tápláló pelikánt* ábrázol.

Nagytiszt. Révész Kálmán kassai ev. ref. lelkész úrtól nyert szíves értesítés szerint, az egyház ma is ezzel a pecséttel él, még pedig egy nagyobb (33 mm. átmérőjű) s egy kisebb (20—25 mm. átmérőjű) alakban; amazt ünnepélyes okiratokon használják, ezt a közönséges kiadványokon.

ILLÉSSY JÁNOS.

Az Inczédi és a belőle kiágazott báró Jósinczi család.

A »Turul« f. évi első füzetében az enyingi Törökökről közlött czikkemnek mintegy folytatását képezi a jelen közlemény, minthogy a Török Kata leányát nőül vevő Inczédi Mihálylyal kezdődik a családnak erdélyi szereplése.

A belőle kiágazott báró Jósinczi család fiágon már ki is halt; az Inczédieknek úgy nemesi mint bárói ágain pedig a végső ízeken ma már csak egy-két nőtlen vagy legalább gyermektelen férfi-ivadék áll: ideje tehát, hogy nemzedékrendjöket, mely az eddigi genealogiai munkákban sok tekintetben tévesen és hiányosan van adva, a mennyire adataink terjednek, kiegészítsük és helyesebbé tegyük.

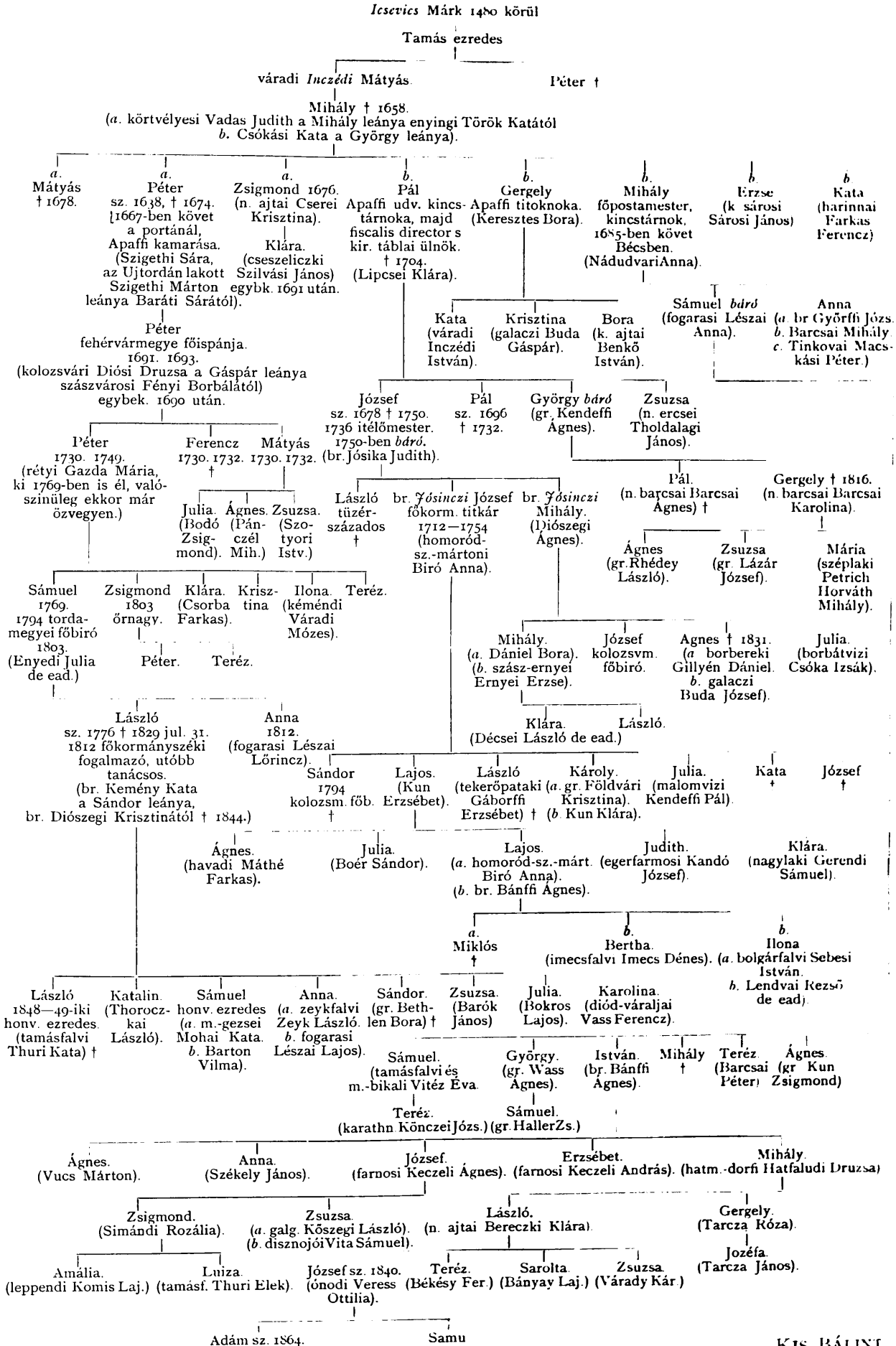
Forrásaink erre nézve ugyanazok, melyeket az enyingi Törökökről közlött czikkben ismertettünk, az újabb nemzedékeket illetőleg még családi közlés s nekrologok is szolgáltattak adatokat a már régebben megjelent nemzedékrendek teljesebbé tételére.[2]

A mi a család eredetét s régibb *Icsevics* nevét illeti, nem bolygatjuk a családi hagyományt, a mint az Kővári és Nagy Ivánnál olvasható, s melylyel a gyüjteményünkben levő genealogiák is megegyeznek. Biztosabb adataink úgyis csak az Erdélyben szerepelni kezdő Inczédi Mihálylyal kezdődnek, s okirataink az ettől lejövő nemzedékre vonatkoznak. Ez okiratokban néhol csak előnevük szerint *Váradi* néven vannak említve.

A fennebbiek szerint kiigazított s kiegészített nemzedékrend a következő:

[1] Ered. fogalm. az Orsz. Levéltárban, a Wesselényi cs. iratok közt

[2] A család rangemelési dátumait, czimerét és néhány újabb genealogiai adatot l. Nemz. Zsebkönyv 344.

Icsevics Márk 1480 körül
Tamás ezredes
váradi *Inczédi* Mátyás.
Péter †
Mihály † 1658.
(*a*. körtvélyesi Vadas Judith a Mihály leánya enyingi Török Katától
b. Csókási Kata a György leánya).
a. Mátyás † 1678.
a. Péter sz. 1638, † 1674. [1667-ben követ a portánál, Apaffi kamarása. (Szigethi Sára, az Ujtordán lakott Szigethi Márton leánya Baráti Sárától).
Péter fehérvármegye főispánja. 1691. 1693. (kolozsvári Diósi Druzsa a Gáspár leánya szászvárosi Fényi Borbálától) egybek. 1690 után.
Péter 1730. 1749. (rétyi Gazda Mária, ki 1769-ben is él, valószínüleg ekkor már özvegyen.)
Sámuel 1769. 1794 tordamegyei főbiró 1803. (Enyedi Julia de ead.)
László sz. 1776 † 1829 jul. 31. 1812 főkormányszéki fogalmazó, utóbb tanácsos. (br. Kemény Kata a Sándor leánya, br. Diószegi Krisztinától † 1844.)
László 1848—49-iki honv. ezredes (tamásfalvi Thuri Kata) †
Katalin (Thoroczkai László).
Ferencz 1730. 1732. †
Julia. (Bodó Zsigmond).
Mátyás 1730. 1732.
Ágnes. (Pánczél Mih.)
Zsuzsa. (Szotyori Istv.)
Zsigmond 1803 őrnagy.
Péter.
Klára. (Csorba Farkas).
Teréz.
Krisztina
Ilona. (kéméndi Váradi Mózes).
Anna 1812. (fogarasi Lészai Lőrincz).
Sámuel honv. ezredes (*a*. m.-gezsei Mohai Kata. *b*. Barton Vilma).
Ágnes. (havadi Máthé Farkas).
Anna. (*a*. zeykfalvi Zeyk László. *b*. fogarasi Lészai Lajos).
b. Pál Apaffi udv. kincstárnoka, majd fiscalis director s kir. táblai ülnök. † 1704. (Lipcsei Klára).
Sándor 1794 kolozsm. főb. †
Julia. (Boér Sándor).
Sámuel. (tamásfalvi és m.-bikali Vitéz Éva.
Teréz. (karathn Könczei Józs.)
Ágnes. (Vucs Márton).
Anna. (Székely János).
Zsigmond. (Simándi Rozália).
Amália. (leppendi Komis Laj.)
Luiza. (tamásf. Thuri Elek).
Zsuzsa. (*a*. galg. Kőszegi László). (*b*. disznojói Vita Sámuel).
József sz. 1840. (ónodi Veress Ottilia).
Adám sz. 1864. (Illyés Agnes).
Samu sz. 1866.
b. Gergely Apaffi titoknoka. (Keresztes Bora).
Kata (váradi Inczédi István).
Krisztina (galaczi Buda Gáspár).
Bora (k. ajtai Benkő István).
József sz. 1678 † 1750. 1736 itélőmester. 1750-ben *báró*. (br. Jósika Judith).
László tüzérszázados †
br. *Jósinczi* József főkorm. titkár 1712—1754 (homoród-sz.-mártoni Biró Anna).
Pál sz. 1696 † 1732.
György *báró* (gr. Kendeffi Ágnes).
Zsuzsa (n. ercsei Tholdalagi János).
br. *Jósinczi* Mihály. (Diószegi Ágnes).
Mihály. (*a*. Dániel Bora). (*b*. szász-ernyei Ernyei Erzse).
Klára. (Décsei László de ead.)
László.
Sándor 1794 kolozsm. főb. †
Lajos. (Kun Erzsébet).
László (tekerőpataki Gáborffi Erzsébet) †
Károly. (*a*. gr. Földvári Krisztina). (*b*. Kun Klára).
Julia. (malomvizi Kendeffi Pál).
Kata †
József †
Lajos. (*a*. homoród-sz.-márt. Biró Anna). (*b*. br. Bánffi Ágnes).
Judith. (egerfarmosi Kandó József).
Klára. (nagylaki Gerendi Sámuel).
a. Miklós †
b. Bertha. (imecsfalvi Imecs Dénes).
b. Ilona (*a*. bolgárfalvi Sebesi István. *b*. Lendvai Kezső de ead.)
Zsuzsa. (Barók János)
Julia. (Bokros Lajos).
Karolina. (diód-váraljai Vass Ferencz).
György. (gr. Wass Ágnes).
István. (br. Bánffi Ágnes).
Mihály †
Teréz. (Barcsai Péter)
Ágnes. (gr Kun Zsigmond)
Sámuel.
Teréz. (gr. Haller Zs.)
József. (farnosi Keczeli Ágnes).
Erzsébet. (farnosi Keczeli András).
Mihály. (hatm.-dorfi Hatfaludi Druzsa)
László. (n. ajtai Bereczki Klára).
Teréz. (Békésy Fer.)
Sarolta. (Bányay Laj.)
Zsuzsa. (Várady Kár.)
Gergely. (Tarcza Róza).
Józéfa. (Tarcza János).
Sámuel *báró* (fogarasi Lészai Anna).
Anna (*a*. br Győrffi Józs. *b*. Barcsai Mihály. *c*. Tinkovai Macskási Péter.)
Pál. (n. barcsai Barcsai Ágnes) †
Ágnes (gr. Rhédey László).
Zsuzsa (gr. Lázár József).
Gergely † 1816. (n. barcsai Barcsai Karolina).
Mária (széplaki Petrich Horváth Mihály).
Agnes † 1831. (*a* borbereki Gillyén Dániel. *b*. galaczi Buda József).
József kolozsvm. főbiró.
Julia. (borbátvizi Csóka Izsák).

KIS BÁLINT.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi sept. hó 29-én *Thaly Kálmán*, utóbb *Szinnyei József* vál. tagok elnöklete alatt ig. választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Hajnik Imre*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

A társaság elnökei akadályozva levén a megjelenésben, a titkár indítványára *Thaly Kálmán* vál. tag foglalta el az elnöki széket, ki mindenek előtt röviden üdvözölvén a választmány tagjait, több nagyérdekű heraldikai emléket mutatott be. Így bemutatta a Kölkedy-családnak Zsigmondtól mint római királytól 1429-ben kapott czímereslevelét, melyet egy dunántúli családi levéltárban talált; továbbá egy kezdetleges vésetű réz-pecsétnyomót, melyet Nagy-Halászinál a Tiszából halásztak ki; a szabolcsmegyei muzeum tulajdonában lévő pecsétnyomó felirata után itélve I. Rákóczi Ferencz erdélyi vál. fejedelemé lehetett; és végül II. Rákóczi Ferencznek egy, eddig ismeretlen összetételű pecsétjét, mely a fejedelem czímerén kívül külön pajzsban a hesseni herczegi czímert is ábrázolja. A választmány a bemutatott becses czímertani emlékekért a bemutatónak köszönetét fejezte ki és intézkedett azok lemásoltatása, lefestése és a folyóiratban leendő közzététele felől.

Ezután a titkár Dr. *Karácsonyi János* vál. tagnak «A gr. Csákyak és Becskyek ősei» czímű értekezését olvasta föl, melyet jelen füzetünk közöl.

Időközben Thaly Kálmán vál. tag az elnökséget *Szinnyei József* vál. tagnak adván át, a titkár bemutatja a Barrwy-családnak Zsigmond királytól 1417-ben nyert armalisát, melyet Géresi Kálmán vál. tag beszerzett a társaság rendelkezésére; jelentette egyúttal, hogy az érdekes czímer (gyűrűt tartó holló) lemásoltatásáról már intézkedett. Ugyancsak a titkár bejelentette *Doby Antal* lev. tagnak ajándékát, ki genealogiai gyűjteményéből 48 darab leszármazási táblát engedett át a társulatnak. A választmány az ajándékért őszinte köszönetének ád kifejezést.

A folyó ügyekre kerülvén a sor, az elnök kegyeletes szavakkal emlékezett meg gr. *Sztáray Antal* társ. alapító és vál. tagnak f. évi augusztus 29-én bekövetkezett haláláról. A választmány a veszteség fölött érzett fájdalmának jegyzőkönyvileg ád kifejezést.

Erre a titkár bejelenté a következő új tagajánlásokat. Pártoló tagúl: *Baranyai Mária* alapítványi hölgy (aj. Szent-Iványi Zoltán); évdíjas tagokúl: *Deési kaszinó*, Bállai *Kreiner Sámuel* Deésen (aj. Kecskés Dezső), *Fiáth Imre* földbirtokos Kajtoron (aj. Salamon Vincze), *Jurenák Miklós* földbirtokos Nagy-Réven, Pilisi *Pilisy Ferdinánd* földbirtokos Rozvágyon, Ludányi *Bay Ferencz* mérnök Jász-Kiséren, Miklósvári *Miklós Béláné* Kis-Rozvágyon, *Ilosvay Endre* szolgabiró Máté-Szalkán, *Ilosvay Bálint* földbirtokos Nagy-Károlyban, *Komlósy Béla* földbirtokos Bereg-Ilosván, Tiszabeői *Hellebronth Géza* nagybirtokos Puszta-Gyenda, Raggambi *Fluk Ottokár* bérlő Bessenyszöghön (mindezeket ajánlja Petrovay György), *Veress Endre* tanár Kolozsvártt (aj. Szádeczky Lajos), *Dorgó Albert* kir. közjegyző Kolozsvártt, Dr. *Csiky Viktor* egyet. tanár Kolozsvártt, *Pilaszanovits József* nagybirtokos Budapesten (aj. Széll Farkas), *Ujfalussy Béla* kir. aljárásbiró Pancsován (aj. a titkár), Herczeg *Dabisa Sándor* kairói orosz ügyvivő Icsniában, *Horváth Sándor* tanárjelölt Budapesten (aj. a jegyző). Az ajánlottak a társaság tagjaivá megválasztattak.

A titkár jelentést tett a Turul tárgymutatójáról, mely május havában 14 nyomt. íven kikerült a sajtó alól, és a választmány határozata értelmében az eddigi pártoló tagoknak, valamint az előfizetőknek szétküldetett. A tárgymutató költségei többe kerülvén, mint a költségvetésbe e czélra felvett összeg, a választmány felhatalmazta az elnökséget, hogy a mutatkozó kedvező pénztári eredményhez képest a tárgymutató költségeit az e czélra felvett 300 frton felül is utalványozhassa.

A választmány egy korábbi határozat kapcsán megadta a titkárnak a felhatalmazást arra, hogy a Turul jelen évi folyamát a közlésre váró anyag bősége miatt egy-két ívvel szaporíthatja.

A pénztárnoknak felolvasott jelentése a következő adatokat tartalmazza:

Bevétel volt 1893 jan. 1-től sept. 27-ig	2371 frt	48 kr.
Kiadás « « « « « «	1822 «	56 «
Készpénz	548 «	92 «

Vagyonállás.

Értékpapirok névleges értékben (18,500 kor. = 9250 forint koronajáradék, 100 frt nyer. kölcs. kötvény)	9350 frt	— kr.
Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	3100 «	— «
Kötelezvény nélküli alapítványok	550 «	— «
Készpénz	548 «	92 «
Összes vagyon	13548 frt	92 kr.

A pénztári jelentés ideiglenesen tudomásúl szolgált.

Csánki Dezső vál. tag indítványára a választmány elhatározta, hogy a magyar és horvát tudós világ

közti szorosabb kapcsolat és gyakoribb érintkezés kívánatos voltára, valamint a horvát országos levéltárból várható becses heraldikai és genealogiai anyag közzé tételére való tekintettel a Turul meglévő évfolyamait valamint a Tárgymutatót és a következő füzeteket a zágrábi országos levéltárnak díjtalanúl megküldi.

A titkár indítványára elhatároztatott, hogy a társaság deczember 9-én fogja ez évi nagygyűlését megtartani; ennek tárgyai lesznek: 1. Elnöki megnyitó. 2. Titkári jelentés. 3. Pénztári kimutatás. 4. Esetleges indítványok. 5. Egy felolvasás, melynek tárgya felől a legközelebbi vál. ülésen történjék előterjesztés.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Csánki Dezső* és *Tagányi Károly* vál. tagokat kérvén meg, az ülés véget ért.

Gróf Sztáray Antal.

(1830—1893.)

Társaságunknak és igazgató-választmányunknak súlyos veszteséget okozott az elmult nyár.

Alapító tagjaink egyike, a tudomány pártolásáról és a művészet támogatásáról ismert főur, *gr. Sztáray Antal*, f. évi augusztus 29-én elköltözött az élők sorából.

Társulatunknak kezdettől fogva tagja volt, s habár tényleg nem is vett részt választmányunk ülésein, folyton élénk figyelemmel kisérte működésünket és az általunk művelt tudományágaknak nemcsak hivatott művelője, hanem bőkezű mæcenása is volt.

A legszebb emléket akkor állította magának, családjának és nemzetségének, mikor tetemes anyagi áldozatok árán közzététette a gr. Sztáray család oklevéltárát. A mily szerencsés volt e gondolat, oly sikerült annak kivitele. A *Nagy Gyula* tagtársunk szerkesztésében eddig megjelent két kötet oklevéltár minden ízében minta-kiadvány, mely a külföldi irodalom legelső ilynemű termékeivel kiállja a versenyt.

Ez oklevéltárral, mely létrejöttét gr. Sztáray Antal áldozatkészségének köszönheti, örök emléket emelt a Kaplyon nemzetségnek, melynek egy másik ága, a gróf Károlyiak, hasonló nagybecsű kiadványnyal áldoztak őseik emlékének.

Gr. Sztáray Antallal valódi, a szó legnemesebb értelmében vett főur szállott sírjába, kinek a sors nem juttatta osztályrészül, hogy egész teljességében lássa azt a nagy művet, melynek első két kötetével úgy a nemes kiadó, mint a szakavatott szerkesztő osztatlan elismerésünket vívta ki.

Áldás emlékére!

Az egri káptalan hiteles helyének családai.

(Első közlemény.)

Aba. Mellélhei Abács. Abacz. Abádi. Abaffi. Abai másként Kocsis. Abhortis. Ablonczi. Abonyi. Ábrahám. Ábrahámi. Ábrahámfi. Ábrahamik. Ábrám. Ábrán. Ábrányi Absolon.

Ács. Acsai. Acskó. Aczél.

Adácsi. Ádám. Ádámko. Adamovics. Adamecz. Adffi (szászfai). Adler. Adorján. Adonyi.

Áfra. Agali. Agárdi. Agatin. Agócs. Agos. Ágoston. Agyagos.

Ajersperg. Aigner. Ainsauer. Aixinger. Aiszdorfer. Ajtai (gagyi). *Akács* mk. Fekete, és baromlaki Akai. Akarath. Akin. Aknai.

Alacskai. Alaghi de Bekény. Alapi. Alattyányi. Albe. Alberth. Alberti. Albrecht. Alexander mk. Sándor. Alexovics. Ali. Alistári. Albánszky. Alló. Allya (korattnaki). Alexi. Almádi. Alman. Almási. Alpári. Althan. Alvinczi.

Amade. Ambrosovszky. Ambrus. Albinyi. Amodi. Amonyi. Argalács. Amrer. *Anarcsi.* Ancsikovanszky. Andaházi. Andai. Andak. Anderkó. Andi. Andó. András másk. Fighei. Andrási. Andreanszky. Androvics. Angyal. Angyalosi. Ányos. Antal. Antalcsics. Antalfi. Antócs. Antoni. Anyócska. *Apáczai.* Anián. Apaffi. Apagyi. Apáthi. Aponyi. Apor. Apostoli. Apostolovics. *Aradi.* Aragoni. Aranyadi. Aranyvári. Aranyos. Aranyosi. Aranyi. Arbai. Árab. Ardai. Ardényi. Ári. Árosi. Árkai. Arkácsi. Árczi. Arczkuthi. Arkonáth. Arli. Armpruszter. Arnothi. Aracsai. Árokszállási. Aruberg. Árvai. *Asgúthi.* Aspermont. Aszalai. Asztalos. *Attemsz.* Ács. Atkári. Auer. Auersperg. Arményi. *Avatkai.* Azári. Abszolka. Athyai. Acker. Ambrózi. Ambrosovics. Áron. Árosi.

Bába. Babacsek. Bábai. Babarcsi. Bábás. Babos. Babocsai. Babicsai. Babriczki. *Bach.* Bácsi. Bacskádi. Bácskai. Bacskó. Bacskói. Bácskócz. Bacsman. Bácsmegyei. Bacs. Bacsó. Baczoni. Bacsinszki. Báczonyi. *Badini.* Badinai. Badács, Badócs másként Ránosztai. *Bagaméri.* Bagi. Bagni. Bagódi. Bagoly. Bagosi. Bágyi. Bágyoni. Bai (bábai). Bail. Bajai. Baján. Bajanoviti másként Horváth. Bajcsi. Bajczi. Bajczik. Bájer. Bauer. Bajmóczi. Bajnarovics. Bajkor. Bajnai. Bajnóczi. Bajnok. Bajoni. Bajori. Bajosi. Bajtai. Bajusz. Bajzáth. Bak. Bakó. Bakabányi. Bakács. Bakai. Bakics. Bokó. Bakócz. Bakoczai. Bakonyi. Bakos. Bakri. Bakalár. Bakosi. Baksa. Baksai. Baksi. Bakta. *Balacskai.* Balla. Balajti. Balassa. Balassi. Balathsi. Balázs. Balás-Deák. Balázsházi. Balázsovics. Balics másként Tóth. Balika. Baliani. Ballus. Bálinth. Bálintfi. Baldaci. Baldovszky. Balitki. Balka. Balkai. Balkó. Balczó. Balkoni. Balycevics. Balku. Balla. Baller. Balling. Balló. Baleczki. Balogh (bábonyi, felvinczi, kis-kéri, enyiczkei, ócsai, galanthai, szendrői). Balogdi. Balogi. Bálpataki. Baltha (réthi). Bálvándi. *Bán.* Bana. Bancsai. Bancsó. Banczó. Bancsházi. Bancsi. Bánczi. Bánfi (nagymihályi, alsólindvai, losonczi). Banga. Bangi. Bangó. Bánki. Bánhalmi. Bánházi. Bánhegyesi. Bánhidi. Bánhorváthi. Báni. Banik. Banit. Bánkházi. Bánó (lucskai). Banóczi. Bánrévi. Bányai. Bányász. Bánczi. Bánszki. *Barabás.* Baracsa. Baracza. Baracskai. Baraczi. Baraczkó. Barakonyi. Barancsi. Barankó. Barákó. Barakovszky. Báránkuthi. Bárány (debreczeni, váradi). Baranyai. Barassó. Baranyi. Baraszlai. Baráth. Barat-

naki. Bárcsak. Bárcsai. Bárczai. Bárczi. Bárczikai. Bárdi. Bárdos. Bárgius. Barhos. Barik. Bari. Baricskai. Bariczius. Barinai. Barius (bánfalvi). Barkács. Barkasi. Barkóczi (szalai). Bárkányi. Barilovics. Barkus. Barla. Barlók. Barmos. Barna (melléthei). Barrévi. Barcs. Barcsik. Baró. Barócz. Barócsi. Baróki. Barmi. Barócsi. Baros (belusi). Baróti. Baroviczi. Barrabás. Barsi. Bársony (lovasberényi). Barta. Bartakovics. Bartal. Bártfai. Barthalóti. Bartók. Bartus. Bartusovics. *Basó* (csoltói). Basi. Bassa. Basta. Básthi. *Bathla*. Bati. Bátyi. Bató. Batus. Batik. Batiz. Bátkai. Bátki. Bátori (gagyi, nyirbátori). Batta (vattai). Batai. Battháni. Batala. *Beberi*. Bebek. *Bécs*. Bécz. Becse. Becsehelyi. Becskeházi. Becskei. Becskereki. Becski. Becz. Becze. Beczeli. Bécsi. Béczi. Beczek. Beczkai. Bede. Bedecs. Bedekovics. Bedes. Bedics. Bedoker. Bedő. Begáni. Begovcsevich. Bei. Bejczi. Bek. Bekári. Beke. Bekecs. Bekesi. Bekinai. Bekeney. Bekény (mikófalvi). Bekényi. Bernolák. Bekere. Békési. Béki. Beküs. Bél. Bélai. Belán. Belányi. (Gbelányi.) Belanszky alias Demkó. Belavári. Béldi. Beleki. Beleszky. Belényi. Belei. Belessi. Beletei. Belez. Beleznai. Béli. Belik. Belicza. Beliczei. Beligrand. Belinyesi. Beliske. Belkei, Bélkezi. Bélki. Belkeny. Beller. Belovics. Belsei. Belsóczi. Bélteki. Belus. Bencse. Bencsik. Bencz. Bencze. Benczi. Bende. Bene. Benedek. Beneken. Benenig de Solymos. Benes. Beniczki. Benke. Benkeházi. Benkő. Benkovics. Benkoviczi. Bénnai. Benő. Benők. Bensa. Benskúti. Benyáni. Bényeki. Bényei. Benyó. Benyovszki. Bémer. Bera. Bercséni. Berczeli. Berczi. Berczik. Berdóczi. Bere. Berecz. Bereczki. Berekszászi. Berencs. Berencsi. Berencz. Berendi. Berenthei. Berényi. Berethi. Beretkei. Beretvás. Berge. Berger. Berhelyi. Béri. Berkács. Berkes. Berkezi. Berkényi. Berke. Berkó. Berkő. Berlovics. Bernálth. Bernárd. Bernáth. Bernátfi. Bernai. Berne. Bernet. Bernus. Berrancz. Bersenyi. Bersimerit. Berta. Bertalanics. Berten. Berterman. Bertók. Bertóti. Berurtovics. Berze. Berzete. Berzeviczi. Berzi. Berzitei. Berzsényi. Bereczkfi. Berencsényi. Bernolák. *Besnyő*. Bessenyei. Bessenyődi. Bestellex. Beszerményi. Beszörményi. Besze. Beszprimi. Beszteller. Beszterczei. Beszteri. Beszonovszky. *Betlermani*. Bettes. Bettlen. Bettlenházi. Betléri. Berovics. *Bezdédi*. Bezdeczki. Bezed. Bezenczei. Bezerédi. Bezuka. Bezur. Bezzegh. *Biál*. Biancsi. Bialló. *Bibicz*. Bibiti. Bibo. *Bicsánszki*. Bicsirdi. Bicskei. Bicski. Biczei. *Bidi*. Bienievszki. *Bige*. Bigos. Bigusz. *Bihari*. Bihegyi. *Bik*. Bika. Bikedi. Biki. Bikkessi. *Bileczki*. Bilkei. Bilszki. Bilteki. *Bimbó*. Binner. *Birhon*. Birini. Biró. *Biszó*. Biszteller. Bisztrai. *Bite*. Bitner. Bitó. Bittera. Bitai. *Biudi*. Bizáki. Bizánczi. Bizó. Bizony. Bizi. *Bladasovics*. Blaskó. Blaskóczi. Blaskovics. Blasovszki. Blazikovics. Blanka. *Blöden*. Blongzi. Blonszki. *Bnemer*. *Bobek*. Bobóczi. Bobor. Bobej. *Bochnin*. Bocs. Bocsi. Bocskádi. Bocskai. Bocsoni. Boczkó. Boczó. *Bod*. Boda. Bodgál. Bodi. Bodics. Boduz. Bodiczka. Bodnár. Bodó. Bódog. Bodoki. Bodolai. Bodon. Bodoni. Bodor. Bodis. Bodrog-kereszturi. Bodurcsik. Bodvai. Boer. *Bogácsi*. Bogadi. Bogár. Bogárdi. Bogáti. Bogdál. Bogdanovics. Bogdány. Bogoly. Bögözi. Bogyai. Bogyó. *Bohati*. Bohem. Bóhnai. Bohos. Bohus. Bohács. *Bojda*. Bojer. Bojnicsics. Bojta. Bojtár. Bojtes. Bőjti. *Boka*. Boki. Böki. Boknyai. Bokó. Bokony. Bokor. Bokri. Bokros. *Bolár*. Bolcsár. Boldi. Boldizsár. Boldog. Boldogházi. Bolgó. Bolgovics. Böller. Bolla. Bollók. Bölcsei. Bolgár. Bolyoki. Bolykényi. Bolyki. Bolyos. Bolló. Bolcsevics. Bolvai. Bolya. *Bombi*. Bomb. *Bona*. Bonár. Boncz. Bonczidai. Bondor. Bonis. Bonta. Boncsér. *Bor*. Borakovszki. Borbás. Borbély. Borsiczki. Borczicz. Borda. Bordás. Borcsovszki. Borhi. Bori. Borimecz. Bornemisza. Borobás. Boróczi. Boronkai. Boros. Boroszlai. Bors. Borsai. Borsányi. Borsi. Borsiczki. Borsoló. Borsos. Borsvai. Bortnik. Borz. Borza. Borzó. Boroveczki. *Bósa*. Bosán. Bosch. Bosenszki. Bósi. Bosik. Bosicz. Boski. Boskó. Boskovics. Bosnai. Bosnyák. Bosó. Bosoki. Bossányi. Bossora. Bosvai. Böszörményi. Bosorád. Bositz. Boszák. *Bot*. Bóta. Böte. Botgál. Boti. Böti. Botka. Botos. Bottyán. Bovánkovics. *Boz*. Boza. Bozi. Bozda. Bozias. Bozilud. Bozinkai. Bozitai. Bozó. Bozoki. Bozsenszki. Bozsinszki. Bozsik. Bozeczki. *Bradovit*. Brajner. Brang. Brankovics. Branovics. Branoviti. Branyug. Brassai. Bratelit. Braun. Brausz. Bravák. Bradasch. Braudspiegel. *Brecthold*. Brecz. Bredeczki. Breglavics. Bremucha. Brentaszkali. Breznenszki. Breüner. Brez. Brezek. Brezinai. Brezovai. Brezviczai. Brezniczki. Brentano Cimaroli. Brezányi. Breczenheim. *Briberi*. Brictius. Brigant. Brilinszki. Brini. Bris. Briszthel. Britmar. Bricler. Briginszki. *Broglia*. Brográni. Brogyáni. Broim. Brokoff. Bron. Brozsai. Brosenbath. *Brucsard*. Bruckmajer. Bruckner. Brudern. Brukóczi. Brun. Brunczvik. Brunerim. Bruner. Brunthali. *Bubek*. Bubenki. Bubor. Buborics. *Bucsai*. Bucsányi. Bucsi. Bucsovszki. Buczinai. Buczkó. Buchber. *Budaházi*. Budai. Buda. Budasics. Budesith. Büdi. Budjács. Budini. Budnics. Büdöskúti. Budzivolszki. Bude. *Bugacs*. Bugarin. Bugdalovics. Bugiszlai. Bugyi. *Bujanovics*. Buis. Büjti. *Bük*. Büki. Bukó. Bukovszki. Bukovics. Bukoviczi. Bukovinszki. Bukvaldt. *Buli*. Bulyovszki. *Bun*. Bunda. Bünner. Buntai. Bunyik. Buocz. Burányi. Burchard. Burgesius. Buri. Burja. Burján. Burai. Buzik. Burnét. Burics. Bursza. *Bus*. Busa. Buscsi. Busi. Bussics. *Buti*. Butkai. Butler. Butosi. Butyaka. Buxbaum. *Buz*. Buza. Buzai. Buzás. Buzinkai. Buzinszki. Buzitai. Buzna. Buzogány.

Közli: KANDRA KABOS.

SZAKIRODALOM.

A bácskai nemes családok, *Dudás Gyulától. A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat évkönyve* IX. évfolyamának II—III. füzetét teljesen Dudás tagtársunk e 153 lapra terjedő értekezése foglalja el, melyben a Tisza-Dunaköz multjának e szorgalmas buvára Bács-Bodrogh vármegye nemességének összeírását tűzte ki feladatául.

Bács-Bodrogh vármegye régi birtokos nemessége tekintélyes neveket foglalt magában; híres főúri családok, mint a Hunyadiak, Garaiak, Brankovicsok, Beriszlók, Maróthiak, Czoborok, Báthoryak, Csákyak, Révayak, Perényiek birtak itt nagy kiterjedésű uradalmakat, s még nagyobb volt ama nemesi családok száma, a melyek a vármegye állandó lakosai voltak, s a megyei életben szerepet játszottak. A mohácsi vész, illetőleg Buda elfoglalása és a Duna-Tiszaköz behódolása azonban véget vetett a vármegyei életnek s ezzel együtt megsemmisítette azok tényezőit is.

A teljes pusztulás után, mely a következő korszakot, a török hódoltság szomorú korát jellemzé, csak a mult század elején támadt a vármegyei intézmény új életre, s egy teljesen új elemekből megalakult társadalomnak kellett a multak romjain a mai Bács-Bodrogh vármegyét, annak politikai, társadalmi és közművelődési institutióit felépíteni.

A Bácskában tehát nincs igazi értelemben vett régi nemesség; a mit ott ennek hívnak, az multját a XVIII. század elejéig vagy legfölebb a megelőzőnek végeig képes felvinni. A vármegye mostani nemes és nem nemes családai mind vagy a török hódoltság korának vége felé, vagy a hódoltság kora után telepedtek le. Azok közé tartoznak a szerb és bunyevácz családok, ezek közé a magyarok, németek, a tótok és a sokáczok. Ez utóbbi csoportba tartozó nemesség már mint a nemesi jogok birtokosa, jobbára a felvidékről jött ide, s nemességét gyakran a mohácsi vész előtti időkig ki tudja mutatni, míg a szerb és bunyevácz családok legnagyobb része a XVIII. század közepe táján, már a vármegye területén kapta meg a magyar nemességet. Ez az úgynevezett *benszülött* nemesség tehát voltaképen sokkal ifjabb elemekből áll, mint a többi, «jövevény» családok, melyek ősei már mint régi keletű nemesek telepedtek meg a vármegye területén.

A benszülött bácskai nemesség keletkezése a vármegye területén egykor fenállott határőrvidék megszüntetésével van összefüggésben. Mikor a tiszai és dunai határőrvidék területét az 1741—51. évek között a vármegyébe kebelezték, a határőrök tisztei nemesi rangot nyertek katonai érdemeik jutalmául. Ezek közé tartoztak első sorban a volt tiszai határőrvidék községeiben élő családok, továbbá a szabadkai, zombori stb. ú. n. sánczokban szolgált katonák. Ezzel a nemesítéssel többnyire királyi birtokadmány is járt, úgy hogy a benszülött családok legnagyobb része a donationalis és curialis nemességhez tartozott, míg a beköltözött nemességnek csak egy kis része nyert itt birtokadományt, s a közönséges armalista nemesség épen ezek sorából került ki. A főnemesség igen kis mértékben van a vármegyében képviselve; bár a régebbi századok folyamán több főuri család nyert itt birtokadományt, az újabb idők viszonyai nem kedveztek a nagy birtoktestek eladományozásának, mert a kincstári javak nagyobb része privilegialis jellegűvé vált s az ezen felül megmaradt birtokok a betelepített jövevények birtokába mentek át. A futaki gróf Hadik, temerini gróf Szécsen, topolyai báró Kray, raszticzai báró Rédl családokon kívül más főuri család alig nyert a Bácskában birtokadományt, s az ezeken kívül itt létező néhány főnemesi család eredetileg nem mint főnemes nyerte birtokát, vagy pedig családi összeköttetések utján lett a vármegyében birtokossá.

Dudás, ki mindezeket igen érdekesen mondja el műve első részében, a bácskai nemesek összeirásánál a nyomtatott forrásokon kivül főleg Bács-Bodrogh vármegye levéltárának nemesi összeirásait, a meghirdetési lajstromokat és családi iratokat használta fel, kiegészítve azokat az Országos Levéltár és néhány család levéltárának adataival. Munkájának eredménye a dolgozat második részében ábécze szerinti (bár nem egészen pontos) lajstromban van feldolgozva, melyben a következő családok nemességére vonatkozó adatokkal számol be:

*Ábrahamovics, *Abramovics, Adámovics, *Akszimarkovics, *Áldássy, Alföldy, Allaga, Aucsán, Anderkó, *Antunovics, Arady, Asbóth, Ast (astenbergi lovag), *Athanasievics, Avakumovics, *Azimars.

Babics, Babócs, Bácsmegyei, *Baderlicza, Baghy, Bagi, Bajtay, 2 Bajtsy, Balás, Balázs, Balla, Ballun, Balog, 3 Balogh, 2 Baranyai, Barásevics, Barits, Baross, Barta, Bedő, Bencze, Benyovszky, Berecz, Bérey, Berkó, Bernyákovics máskép Grubesics báró, Bezeredy, Bielek, Billard, Bitzó, Blessics, Boczor, Bogits, Bognár, Bogor, Bohák, Bohát, Boldog, Bordás, Botka, Botka-Vincze, Botlik, Bosnyák, *2 Branovacsky, Brestyánszky, Brunswick gróf, Buday, *Bukvics, Bunyik, Buzás, Bük.

Chegel, Chery, Chotek gróf, Comet, Constantinus, Csák, *Csanádi, Csaplovics, 2 Császár, Csáti, 2 Cseh, 2 Csejtey, Csekus, Csepcsányi, Csernovics, Csernyánszky, 2 Csernus, Csiba, Csillag, Csiszér, Csókás, *2 Csókics, Csomor, 2 Csonka, Csupor, Czibere, Czigány, Czinna, Czintula, Czobor gróf.

Dancs, Dancsó, Daróczy, Deák, Deissl, Demkó, Dienes, Dimitrovics, Dóka, 2 Dósa, Dózsa, 2 Dömötör, Droszdik, *Dudvarszky, Duka.

Egyed, *Egry, Endrődy, *Eremics, Esztergamy, 2 Fábián, Farkas, Fazekas, Fehérváry, Fischer, Fodor, Fonyó, Forián, Földváry, Frank, Frankovics, *Fratricsevits, Funták, Furó.

Gábry, *Galéta, Gálffy, Gálik, Galinovics, Gáspár, Gavanszky, 2 Géczy, Gégács, Gellér, Georgevics, Gerdelics, Glos, *Golub, Gombos, Gozdanovics, Görög, Grabarics, Grassalkovich herczeg, Gregurics, Gregus, Grómon, Grosschmid, Groczky, Gugánovics, Gyalokay, Gyelmis, Győrfy, Györy, Győry máskép Ambrus, *Gyukity, *Gyurisity, Gyürky.

Hadik gróf, Hajnal, Hammerschmidt, Haraszty, Hegyi, Heinrich, *Hernyákovics, Heyl, Holics, 4 Horváth, Hölbling, Hollósy, Huszár.

Illés, *Illics, Imerech, Imre, Istenes, Ivanics, Ivankovics, Izekutz; Jaczkovics, Jakobcsics, Jancsó, 3 Jankovits, Jeszenszky, Joannovics, John, Jósics, Jukits, *Julinácz, Jurkovits.

Kaich, Kajtár, Kalapaty, Kállóczy, Kalmár, Kanacsavim, Kank, Kanyó, Kapronczay, 2 Karácsony, Karácsonyi, *Karakásevics, *2 Karapancsics, 2 Kardos, Kasznár, Kászonyi, Kecskeméthy, Kelemen, Késmárky, Khepics, 4 Kiss, Klajcsányi, Klégl, Klempay, Kliegl-Márfy, Klinovszky, Klohammer, Knezevity, Knézy, Kocsis, Koics, Koller, 3 Komáromy, Koncz, Koósz, Kopunovics, Kossik, *Kószity, Koszta, Kosztolányi, Kovách, 4 Kovács, Kovacsics, Köhler, 3 Körmendy, Köröskényi, Középajtay, Kray báró, Krengel, Krmholz, Kroner-Koronay, Kruspér, Kubina, *Kubora, Kubovics, Kunszabó, Kuluncsich, Künstlern.

Laczkó, Lakóczy, Lamos, *Latinovics, Lázár, Lazárovics, *Lazárovity, Ledniczky, Leitner, Lehoczky, Lehotkay, Lipcsey, Lipkay, Littvay, Lovrencsics, Lövey, Lucsits, 2 Lukács.

Maczekov, Maizik, Magassy, Magyar, Makay, Makka, Malonyay, *2 Mandics, Marencsics, Márty, Markos, *4 Markovics, Markulin, Márkus, Martinkovics, Matkovics, Mattyasovszky, Mátyus, *Medjanszky, Méry, Mészáros, Meszenkovics-Putnik, Mihajlovits, Mikovics, Mikulcsics, *Milassin, Miletz, *Milinovics, Milivoin, *Mirillovics, Miroszavlyevits, 2 Miskolczy, Mlinszky, Molnár, Móricz, Mrazovics.

7 Nagy, Narancsik, Nedeczky, Nemes, Németh, Németszeghy, Neszadovics, Neszméry, *Nikoletics, *3 Nikolics, *Nincsicsevits, Novakovics.

Oblacsics, 2 Odry, Okruczky, Oláh, Olle, Orczy báró, Orecsics, Osgyány, Osztoics, Osztroziczky, Ördög. *Pajazetovics, 2 Pál, Palyenik, 4 Pap, Pápay, Papp, *Parcsetics, Paulovics, Pausz, Pavisics, Pavlovics, Péchy, Pécsy, Pejacsevich báró, *Percsics, Percze, Pertics, Pésics, Péter, Petes, Petkó, Petrovics, *Piakovics, *Pilaszanovics, *Piukovics, Plachy, *Pocskay, Póka, Polimberger, Polyák, *4 Popovics, Preradovics, Prodanovics, Pruzsinszky, Pusztay-Rácz, Putnik, Pyrker.

Rácz, 3 Radics, *Radisich, 2 Rajcsányi, *Rajkovics, Rakovszky, Rattesid, Rebényi, Recsky, Rédl báró, Reisner, Rezsny, Riczoffy, Rogány, Romhányi, Rozsnisz, Rubesics, *Rudics báró és nemes, Rudnyák, *Runics.

Sághy, Sakabent, Sándor, Schustek, Simándy, Simon, Siskovics, Skvarics, Smolanovics, Sóky, Sólyom, Somogyi, Somsich, Sorok, Sosterich, Sömöskey, Söröss, Spissics, Staniszavlyevics, Stannics, Stepanovics, Stetina, Stogár, 2 Stvrteszky, 4 Szabó, Szabocsky, Szaich, Szakáll, Szalay, Szalgáry, Szalmásy, Szántó, *Szárics, Szécsen gróf, Szecsanasz, Szeiff, Székely, Szemző, Szent-Andrássy, Szent-Iványi, Szerviczky, Szigethy, Szluha, Szombathelyi, Szombathy, Szomor, Szoplonczay, *Sztanojevics, Sztanyó, Sztratimirovics, Sztrillics, Sztrokay, *Szucsits, *Szudárovics, Szudy, Szűts.

Tajnay, Tapavicza, Tapolcsányi, Tar, Tarnay, Tatay, *2 Tésity, Teszák Thurszky, Toldy, Tomasics, Tomcsány, Tompa, Tóth, 2 Török, Török-Musztafa, Trastyánky, 2 Treiber.

Uhlaricz, Urbanecz.

Vajday, Vajnoveczky, Vály, 2 Varga, Varghay, Varju, Vasanics, Vass, Vay báró, Vermes, Verzár, *Vidakovics, Virágh, *Vojnics, *Vojnovics, Volákmann, Volarich, Vollfordt, 3 Vörös, *Vucsetics, Vucskovics, *Vujevich *Vuich, *Vuics, Vuko-Brankovics, Vukovics, *Vusity.

Zádeczky, *2 Zakó, Zalka, Zarnóczay, Závodszky, Zbiskó, Zelenka, Zichy gróf, Zlinszky, Zombory, Zorád, Zsámbokréthy, Zsuffa.

A mely nevek e jegyzékben csillaggal vannak megkülönböztetve, azok viselői az u. n. benszülött nemességhez tartoznak, ámbár Dudás jegyzetei e tekintetben nem mindenik családnál adják meg a pontos felvilágosítást. A tősgyökeres bácskai szerb családok közül az Akszimarkovicsok, a Szucsitsok és a Vidakovicsok még a XVIII. század végén szerezték nemességüket. Szucsits Lukács Albániából származott, előbb Boszniában szolgált, 1687-től kapitány volt Szabadkán, s 12 hadjáratban szerzett érdemeiért már 1690-ben megkapta a nemességet. Ez évből származik a Vidakovics család czímeres-levele, melynek szerzője, Vidakovics György szabadkai kapitány, 1687-ben 5000 bunyevácz társával telepedett meg az országban, fegyveres szolgálattal váltva meg a bécsi udvartól részükre kijelölt földterületet. Akszimarkovics Gruja, mint a zombori sánczőrség zászlótartója, 1699-ben emeltetett nemesi rangra. Ezek a legrégibb szorosan vett *bácskai* nemesi családok. A Sztratimirovicsok Balsics zetai fejedelemtől számaztatják le magukat s eredetileg a Vucskovics nevet viselték; e család 1738-ban a herczegovinai felkelést szervezte s midőn a törökök azt elnyomták, magyar földre menekült és itt Mária Teréziától 1745-ben a magyar nemességgel együtt a bácskai Kulpint nyerte adományul. A más vármegyékből letelepedett, jobbára jóval régibb keletű magyar nemesi családok közül a kihalt Czobor grófi család volt az egyedüli, a mely a mohácsi vész előtt is birt a Bácskában; a többi mind újabb szerzések alapján vált a vármegyei nemesség tagjává.

Dudás elismerésre méltó munkát végzett e jegyzék összeállításával, melynek értékét magának a tartalomnak rövid kivonatával akartuk illusztrálni. Műve követendő például állhat az ország valamennyi vármegyei hatósága előtt, melyek levéltárában a czímertani és családtörténeti adatok ezrei várnak feldolgozásra. D.

Bartsch Zachariás stájer czímerkönyve, e nevezetes és ritka grácz nyomtatvány többszörös kiadásban forog a heraldikai irodalom olvasóinak kezén. E kiadások most egy újabbal, egy teljes facsimilekiadással gyarapodtak, melyet a Moser-féle grácz és lipcsei könyvkereskedő czég tett közzé, dr. *Zahn József* és *Siegenfeldi Anthony Alfréd* lovag magyarázó jegyzeteivel. Bartsch kiadványa tudvalevőleg 1567-ben jelent meg és a stájer tartományi rendek czímereit tartalmazza. Czíme: Wappen Buch Darinen aller Geistlichen Prelaten Herren und Landleut auch der Stett des löblichen Fürstenthumbs Steyer Wappen vnd Insignia mit ihren farben nach ordnung wie die im Landhauss zu Grätz angemahlt zu finden. Gedruckt zu Grätz durch Zachariam Bartsch Formschneider. Czímlapján és 12 oldalra terjedő előszaván kívül 162 renaissance czímernek fametszetű rajzát közli, élén Károly főherczeg, Stájerország akkori herczege, s az osztrák herczegség, Stájerország, Karinthia, Krajna és Tirol czímereivel. A munka egyike a legnagyobb bibliografiai ritkaságoknak, összesen 8 példánya ismeretes. A czímerképek duczainak nagyobb része azonban a stájer tartományi levéltár tulajdonába került, s e körülménynek köszönhető, hogy az érdekes heraldikai műről újabban már három lenyomat jött létre. A negyedik, mely ez évben látott napvilágot, szintén e duczok alapján készült, de a kiadók felhasználtak benne 7 olyan fametszet-duczot is, melyeket Bartsch az eredeti mű kiadásakor felhasználatlanul hagyott. A vastag merített papirra nyomott új kiadás tehát teljességre magát az eredetit is felülmulja, Zahn és Anthony történelmi és kritikai jegyzetei pedig azt teljesen a modern szakirodalom szinvonalára emelik. A gyűjtemény a 7 új czímerrel együtt 169 czímerrajzot tartalmaz. A stájer főrangu családok között, melyek czímereivel e kötetben találkozunk, igen sok volt a magyar indigena. Mindjárt a legelsőnél, az Ungnad-czímernél az aláírás: «obriste Spän der Graffschafft Warasdin» elárulja a szoros kapcsot, mely e családot hazánkhoz fűzte; a belasi gr. Khuen család 1647-ben beczikkelyezés és újabban adoptio útján, Khuen-Héderváry néven, teljesen beolvadt nemzetünkbe; s a már kihalt hg Dietrichstein, hg Eggenberg, br. Ranker, gr. Saurau, és a ma is virágzó hg Auersperg, gr. Herberstein, Lamberg, Stubenberg, Tattenbach, br. Teuffenbach, gr. Trautmannsdorf, hg. Windischgrætz családok szerepet vittek hazánk történetében, s czímereik joggal követelnek helyet a magyar nemesség czímerkönyvében. A kötet tehát nemcsak általános, de hazai szempontból is érdekelheti heraldikusainkat, a kik a gondosan szerkesztett magyarázó részben is igen sok magyar vonatkozást fognak találni.

A DOLHAY CSALÁD EREDETE, LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE. (1366–1708.)

(Harmadik és befejező közlemény, egy czímerrajzzal.)

Dolhay Szaniszló halála után fiainak *Mihálynak* és *Ambrusnak* csakhamar meggyűlt a baja a munkácsi uradalommal; a várnagyok annyiféle hatalmaskodást követtek el Sarkadon, Makarján és Románpatakon, hogy végre is megunták a *Dolhayak* a sok zaklatást, s nevezett birtokaikat 1451-ben elcserélték Hunyady János kormányzónak munkácsi uradalmához tartozó Kereczke és Kusnicza nevű falvaiért.[1] Ezen csere igen előnyös volt a *Dolhayakra* nézve, mert Sarkad, Makarja és Románpatak messze feküdt Dolhától, s még hozzá közből estek a Bilkeyek, Ilosvayak és Komlóssyak birtokai, ezen szomszédokkal pedig többnyire hadilábon állottak; — Kereczke és Kusnicza ellenben tőszomszédos volt Dolhával s kiterjedése sokszorosan fölülmúlta az érte cserébe adott jószágokat. A csere azonban nem egykönnyen sikerült, sok költségbe is került, mert habár Hunyady János külön levélben is megparancsolta munkácsi várnagyának, Kenderes bereghi főispánnak, hogy a két falut a vár kötelékéből eressze ki, kezeit vegye le rólok s adja át a *Dolhayaknak*:[2] a várnagy ezen parancs daczára is addig akadékoskodott, mig csak 100 nyest bőrrel és 50 arany forinttal el nem hallgattatták. Ezen felül a jegyzőnek a cserelevél kiállításáért 16, a káptalan kiküldöttének a beiktatásért 3, s végre a prépostnak a beiktatásról szóló bizonylat kiadásaért 9 arany forintot kellett fizetni. Mindezen költségeket egészen *Ambrus* fedezte s bátyja, *Mihály*, beleegyezett, hogy mindaddig míg a reája eső összeget meg nem téríti, *Ambrus* egyedül birhassa Kereczkét és Kusniczát.[1] A beiktatás, még a cserelevél kiállítása évében, 1451-ben, történt meg tisztán, azaz ellentmondás nélkül.[2] Azonban daczára annak, hogy Mátyás király Hunyady János cserelevelét és a leleszi conventnek a tiszta beiktatásról szóló bizonyítványát 1458-ban szóról szóra átírta, helybe hagyta és megerősítette,[3] 1463-ban pedig új adományt adott a Kereczke és Kusniczában netalán lappangó királyi jogokra,[4] s daczára, hogy ezen levelek alapján *Ambrus* és fiai ellentmondás nélkül újból is be lettek iktatva,[5] még sem birhatták a *Dolhayak* háborítlanúl a cserélt két falut, mert Szilágyi Erzsébet, Munkács asszonya, pert indított, állítván, az ő munkácsi uradalmához tartozó Kereczkét és Kusniczát jogtalanúl foglalta el *Dolhay Ambrus*. Kerepeczy János, *Ambrus* ügyvéde, előmutatta ugyan Hunyady János cserelevelét s a beiktatásról szóló bizonyítványt. Szilágyi Erzsébet azonban kijelentette, hogy a cseréhez sem ő, sem pedig fiai nem adták beleegyezésöket,[6] erre aztán Országh Mihály

[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora X. 280.
[2] U. o. X. 296.
[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora X. 284.
[2] Lelesz. Statut. Litt. D. Nro 255. Anni 1451.
[3] Gr. Teleki, Hunyadyak kora X. 596.
[4] U. o. XI. 48.
[5] Lelesz. Statut. Litt. D. Nro 47.
[6] Pedig láttuk, hogy Mátyás király két izben is megerősítette a cserét.

nádorispán Kereczkét és Kusniczát, — Sarkad, Makarja és Románpatak visszabocsájtása mellett — Szilágyi Erzsébetnek itéli 1466-ban, s kiküldi a leleszi conventet, hogy a két falu birtokába iktassa is be.[1] Megtörtént-e a visszacserélés, arról nincsenek adataink, de ha megtörtént is, nem sokáig nélkülözték a *Dolhayak* az annyira óhajtott két falut, mert 1471-ben újból átírta és ismételten megerősítette Mátyás király Hunyady János cserelevelét és a tiszta beiktatásról szóló káptalani bizonyítványt.[2] Ettől fogva aztán mind végig a *Dolhayak* kezeinél maradt a sok bajjal és nagy költséggel megszerzett két falu.

Dolhay IV. Mihály részt vett ugyan Zsigmond és Albert királyok hadjárataiban, de máskülönben nem igen szerepelt, nem ártott senkinek, nem is idézte őt perbe senki sem; öcscse *Ambrus* járatta birtokaik határát, szerezte az új adománylevéleket és eszközöltette a beiktatásokat. Pert is csak egyszer indított *Mihály*, de akkor sem önszántából, a Fancsikayak társaságában idézteti 1455-ben Újhelyi Pétert, a ki Verbőczön négy ökröt és egy fejszét erővel elvett s egy jobbágyukat a dobi pusztán keményen megverte.[3] A kereczkei és kusniczai csere költségeinek reá eső felerészét, úgy látszik, sohasem fizette meg *Ambrusnak*, mert ebben a két faluban nem volt része. Birt Dolhán, Rozsályán, Szurdokon, Kis- és Nagy-Polyánán Máramarosban, Verbőczön és a dobi pusztán Ugocsamegyében. Neje valószinűleg Fancsikay leány volt s hozománya lehetett a verbőczi és dobi részbirtok. Még 1466-ban élt, de rövidesen elhalálozott, s öcscse *Ambrus* azonnal elfoglalta összes máramarosi birtokait. Egy fiát ismerjük, *III. Miklóst*, a ki valószínűleg zsenge korában maradt árván, mert csak 18 év múlva, 1485-ben indított pert atyai jószágai végett, a már akkor szintén elhalt nagybátyjának, *Ambrusnak*, fiai ellen.[4] *III. Miklósról* nem adnak többé hírt okleveleink, sorsa teljesen ismeretlen, lehet, hogy utódok nélkül halt el, vagy pedig nem juthatván máramarosi birtokaihoz, Ugocsában telepedett le, maradékai pedig szűkebb anyagi viszonyok között élvén, egészen homályban maradtak, ez esetben tőle eredhetett azon *Dolhay József*, a ki a Cseleji és Nagy Bessenyői Ferenczy család leszármazási táblája szerint Ferenczy Borbálát vette nőül s kitől *Julianna* és *Mária* nevű leányai születtek e század eleje táján, ha ugyan nem tévesen iratott a *Dolhay* név *Dolinay* vagy talán *Dolhinay* helyett.

Ambrus, bátyjának ellentéte, igen tevékeny férfi s harcz kedvelő bátor vitéz volt, de szilaj vére sok bajba keverte. Midőn 1446-ban Kenderes huszthi és Kende munkácsi várnagyok vezérlete alatt többed magával Ausztria ellen hadba indúlt, Kisvárday Miklós és László Szentgyörgymonostor és Gelényes nevű birtokait teljesen felprédálták, a jobbágyokat kifosztották, s minden élelmi szert elvittek,[1] még ugyanazon évben Komplósi (Komlósi?) Kormos János idézteti valami ügyben,[2] 1450-ben a Barczánfalvyak tiltakoznak a leleszi convent előtt *Ambrus*, testvére *Mihály* és *István vajda fia Mihály* eljárása ellen, kik az ő igaz birtokukba — Barczánfalva nyolczad részébe — magokat titokban beiktattatták.[3] 1448-ban Ilosvay András és Lászlóval tűzött össze *Ambrus*, elfoglalván ilosvai, ilonczai, kisfalusi, révi (ma Bród) és négyforrási[4] birtokaikat, 1454-ben felgyújtotta ilosvai házukat, tiszttartójukat elfogatta és mindkét szemére megvakíttatta, 1457-ben Bilkéről hajtatott el 16 ökröt, Ilosvay Andrást pedig Szőllősön elő találván, megverette és megsebesíttette,[5] 1469-ben egy darab szántóföldet foglalt el a Bilkeyek lukovai birtokából.[6] Végre 1471-ben Ilosvay ifj. László ilosvai birtokáról hajtatta el a jobbágyok marháit.[7] Mi volt oka ezen erőszakoskodásoknak, arra adatok hiányában nem felelhetünk, annak sincs nyoma, hogy mindezekért *Ambrus* bíróságilag elmarasztaltatott volna, lehet, hogy ezen hatalmaskodások kölcsön fejébe mentek, s hogy egyességgel vetettek véget a viszálynak.

[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 167.
[2] U. o. XI. 431.
[3] Lelesz. Actor. Nro 4. Anni 1455.
[4] Lelesz. Actor. Nro 7. Anni 1485.

[1] Lelesz. Actor. Nro 26. Anni 1447.
[2] U. o. Nro 9. Anni 1447.
[3] U. o. Nro 44. Anni 1450.
[4] Más néven Polyánka. Téved Lehoczky, midőn többször idézett műve III. 658. lapján azt állítja, hogy ezen birtok a Polyánkai Csapy családé volt s hogy Csapy Apollonia (helyesebben Potentiana) kezével jutott Dolhay Ambrushoz. A Csapyak Polyánkája Zemplénmegyében feküdt.
[5] Lelesz. Actor. Nro 21. Anni 1458.
[6] U. o. Nro fasc. 24. Anni 1469.
[7] U. o. Vetustor. Actor. fasc. 9. Nro 16.

Unokatestvéreikkel is, a Szarvaszói Gerhesekkel, régtől fogva feszült viszonyban állottak a *Dolhayak*, — már elmondottuk volt, hogy jánosvajdafalvi János vajda halála után birtokai idegen kezekbe kerültek s azokat idők múltán 1411-ben, egyik leányának fiai, a *Dolhay* testvérek szerezték vissza, de a Szarvaszói Gerheseket csak 1430-ban részesítették közös ősük javaiból, s akkor sem önként, nem is éppen sokat adtak unokatestvéreiknek, igaz, hogy nem igen tartoztak vele, mert vérök hullásával szerezték meg a birtokokat, de a Gerhesek másként gondolkozhattak, s újabb követelésekkel állhattak elé, — ez lehetett oka aztán, hogy *Ambrus* Szarvaszói Gerhes Ostást 1465-ben a Tiszába fojtotta. Ez a gyilkosság már nagyon felháborította a közvéleményt, s Mátyás király nem tehette, hogy kedvelt vitézét, kinek eddig is bizonyosan sokat elnézett már, keményen meg ne fenyítse, — hűtlenség bélyegével sújtotta tehát s Dolha, Zádnya, Bronka, Kereczke, Kusnicza, Lisicza,[1] Rozsálya, Szurdok, Polyána, Sajó és minden más bárhol található birtokait édes anyjának, Szilágyi Erzsébetnek adományozta.[2] Még ugyanazon 1465. évben be is vezettette magát Szilágyi Erzsébet a nevezett birtokokba, de a beiktatásnak *Ambrus* tisztje, Cristel, ura nevében ellentmondott. Erre *Ambrus* ellentmondásának okát adandó, a királyi személyes jelenlét elébe idéztetett, a kitűzött határidőn azonban nem jelent meg, a beiktatás tehát újból elrendeltetett, de most sem foganatosíttathatott, mert Briccius áldozár, *Ambrus* udvari papja, ura és ennek testvére *Mihály* nevében tett ellentmondásával az eljárást ismét megakadályozta, — mindkettő megidéztetett, de sem *Ambrus*, sem *Mihály* nem jelent meg, s Szilágyi Ezsébet beiktatása harmadszor is elrendeltetett, ekkor *Ambrus* személyesen mondott ellent, újolag megidéztetett tehát, de — bár majdnem folytonosan a király mellett tartózkodott — a kitűzött helyen és időben most sem jelent meg, az ügy azonban nélküle is letárgyaltatott s ítéletében kifejti az országbiró, hogy ámbár Szilágyi Erzsébetnek háromszor megkisérlett beiktatásánál *Dolhay Ambrus* mindannyiszor ellentmondott, de ellentmondásának okadatolása végett a királyi személyes jelenlét elé idézve, soha meg nem jelent, sem maga helyett megbizottat nem küldött, — ennek következtében az ország régi törvényes szokása szerint birtokai az adományozott tulajdonává váltak, — utasítja is egyúttal a leleszi conventet, hogy tekintet nélkül bárki ellentmondására, a beiktatást hajtsa végre.[1] A beiktatás azonban még sem lett végrehajtva, mert 39 nappal az országbiró ítéletének kelte előtt visszaadományozta Szilágyi Erzsébet[2] *Dolhay Ambrusnak* s általa fiai és örököseinek az összes jószágokat azon hű szolgálatok tekintetéből, melyeket *Ambrus* Hunyady János és Mátyás király irányában teljesített volt, semmisnek és érvénytelennek nyilvánítva minden ez ügyben nyert itélet-leveleket.[3] Úgy látszik, hogy Szilágyi Erzsébetnél maga Mátyás király járt közbe híve érdekében, de különben sem igen vette komolyan a jószágvesztési itéletet, mert éppen végrehajtása közben 1467-ben parancsolja meg Máramarosmegye alispánja és szolgabiráinak, külön levélben pedig Kinizsy Pál főispánnak, hogy *Dolhay Ambrust*, kit minden törvényes birtokaival együtt,[4] különös védelme és pártfogása alá vett, minden törvénytelen megtámadó ellen[5] oltalmazni, pártolni, védelmezni és segélyezni kötelességöknek ismerjék,[6] s meghagyja a király az ország minden hatóságának, hogy *Dolhay Ambrus* jobbágyait, a bűnügyeket kivéve, senki panaszára se merjék megidézni, és elmarasztalni, hanem utasítsák a panaszosokat *Ambrus* úr vagy tisztje elibe.[7] *Ambrus* úr sem sokat törődött a jószágvesztési itélettel, mert végrehajtatásának folyama alatt egész nyugodtan egyezkedik 1466-ban egyszer a leleszi convent, máskor Zapolyai Imre előtt, unokatestvéreivel Petrovay Mihálylyal és Leordinai Orda Mihálylyal Rozsálya, Kis-Lonka,

[1] Más néven Rókamező. Ezen falut téveszti össze Lehoczky III. 383. lapján Nagyleányfalvával, ez utóbbit azonban Dolhay Ambrus sohasem birta.

[2] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 118.

[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 321.

[2] Nem nagyobbította tehát Szilágyi Erzsébet munkácsi uradalmát Dolhay Ambrus birtokaival, mint Lehoczky III. 546. lapon állítja.

[3] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 373.

[4] Pedig talpalatnyi törvényes birtoka sem volt.

[5] Mint láttuk, nagyon is törvényesen lett megtámadva.

[6] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 286. és 293.

[7] U. o. XI. 291.

Polyána és Dolha iránt, — ezen birtokok végett ugyanis bizonyos idők óta perben állottak egymással, de végre választott birák közbejöttével abban egyeztek meg, hogy Rozsályát, Kis-Lonkát és Polyánát abban az arányban birják ezentúl is, a minőben atyáik *Szaniszló*, *Bogdán* és *János* birták volt, Dolha azonban tisztán *Ambrusé* legyen élte fogytáig.[1] 1467-ben pedig, szintén jószágvesztése idején, megveszi a Bilkey, Lipcsey és Gorzó családoktól Ökörmező, Kelecsény, Ripinye és Vizköz (ma Szolyma) rengeteg kiterjedésü falvak felét 400 arany forinton.[2]

A mint láttuk, *Ambrus* úr sok embernek adott okot panaszra, de egyik-másik vele is kikötött; 1459-ben *Dolhay János* elfoglalta rozsályai és polyánai részbirtokait, — Farkasrévy Péter, Vancsfalvy György, Kányafalvy Gyurka, Gyulafalvi Ficze György, Rudfalvy Bud és Sugatagi Mikle János Batizát rohanták meg, a jobbágyokra adót vetettek s azok ingóságait elhordatták,[3] Petrovay Mihály és Leordinai Orda Mihály pedig nem nyugodtak bele az 1466-ban kötött egyességbe s többféle hatalmaskodásra ragadtatták magokat, a mikért aztán fejvesztésre is itéltettek, azonban 1470-ben megbékélvén, fejök váltságért dolhai és rozsályai részbirtokaikat örökre átengedték Ambrusnak és fiainak. Így vesztették el a Petrovayak és Leordinayak dolhai részöket, így lettek a *Dolhayak* egész Dolha egyedüli urai.

Ambrus úr részt vett már a Zsigmond és Albert királyok alatti háborúkban, Hunyady Jánosnak és Mátyás királynak pedig állandó kísérője volt dicsőséges hadjárataikban, ott volt, midőn Hunyady János 1446-ban Ausztriát pusztította, ott volt Mátyás király oldala mellett az erdélyi és moldvai hadakban. Vitézségéért különféle jutalmakban részesült: 1454-ben elszakítja László király, Hunyady János főkapitány kérelmére, *Dolhay Ambrus* birtokait, Dolhát, Zádnyát, Kereczkét, Kusniczát és Bronkát Bereghmegyétől és Máramaroshoz csatolja, hol *Ambrus* többi birtokai is feküdtek, hogy így jószágait könnyebben használhassa,[4] 1456-ban új adományt kap a maga és rokona *Rozsályai* (illetve Dolhai) *Vajda Mihály* részére Kohnyára (ma Konyha), melyet őseik békében birtak volt, de ekkor Bocskóy Simon elfoglalva tartott,[1] 1450-ben Hunyady Jánostól kap adományt rokonaival, *Dolhay István* vajda fia *Mihály*, *Bogdán* fia *Mihály*, *Porkoláb György* fia *János*, *Orda Mihály* és *Pétermán Györgygyel* együtt Mojszinra;[2] ezt a falut azonban nem sokáig birhatták, mert Hunyady János megértvén, hogy Mojszin Grád fiait Mihályt, és mindkét Jánost, Szelistyey Vlád fiait Jugát, Radult, Iványt és Zay-Mayt, nemkülönben Gráda Györgyöt illeti, — Mojszint a *Dolhayaktól* visszaveszi és 1453-ban a fennt nevezetteknek adományozza illetve visszaadja,[3] — de *Ambrus* nem nyugodott bele Mojszin elvesztésébe, s addig járt utána, mig 1465-ben Mátyás király parancsára, Zapolyay Imre szepesi gróf megbizásából Máramarosmegye alispánjai Nagy László és Byzó Simon s a szolgabirák Nemes János, Ficze Mihály, Bedőy Miklós és Sztojka Mihály által újból be nem iktattatott Mojszin falu birtokába,[4] azonban a Mojszinra igényt tartók sem engedték igazukat. 1467-ben Vissóy Simon és István Alsó-Vissói Pap Miklós, Szelistyey Juga fia Iváskó, valamint Alsó-Vissóy Miklós és Ladván segítségével visszafoglalták Mojszint, de az alispánok Úrmezey János és Lőrincz deák és a szolgabirák Barczánfalvy Balázs, Deszefalvy Sándor, Szlatinay László és Szaplonczai Hosszú Mihály, — miután a megyegyűlésen a szomszéd birtokosok *Ambrus* joga mellett tanúskodtak, — a hatalmaskodókat a birtokból kivetették s *Dolhay Ambrust* 1468-ban ismét és újból beiktatták, a királyhoz küldött jelentésökben pedig igérik — Mátyás királynak 1467-iki már említett parancsa következtében, — hogy *Ambrus* urat mindenki, de különösen a Vissóyak ellen pártolni, oltalmazni és védelmezni fogják, nevezett Vissóyakat pedig, eljárásuknak okát adandó, a királyi személyes jelenlét elé idézik.[5] A törvényszéken aztán felmutatta *Ambrus* ügyvéde, Péczely Benedek, a megyei tisztviselők jelentését a tanú-

[1] Lelesz. Actor. Nro 9. Anni 1466.
[2] U. o. Nro 40. Anni 1467.
[3] U. o. Nro 2. Anni 1459.
[4] Gr. Teleki, Hunyadyak kora X. 418.

[1] Lelesz. Statut. Litt. D. Nro 49. Anni 1456.
[2] U. o. Statut. Litt. D. Nro 56. Anni 1450.
[3] Gr. Teleki, Hunyadyak kora X. 395.
[4] U. o. XI. 146.
[5] U. o. XI. 308.

kihallgatásról és beiktatásról és a nagyváradi káptalannak ugyanazon tárgyról szóló leveleit is, a Vissóyak ügyvéde Zirmay Flóris azonban tagadta, hogy védenczei erőszakkal foglalták volna el Mojszint, erre az ország zászlósai úgy ítéltek, hogy ha *Dolhay Ambrus* a helyszinén ötvenedmagával, hozzá hasonló nemesekkel, esküt tesz a Vissóyak fejére, — újból iktattassék be Mojszin falu birtokába.[1] *Ambrus* az esküt 1468 augusztus 20-án tette le, vele esküdtek Bilkey Miklós, Majthey Pál, Dávidházy Albert, Bilkey András, Dávidházy Péter, Zychy Benedek, Miszticsei Zékán Mihály, Komlóssy Gergely, Dávidházy István, Ilosvay László, Fancsikay Ágoston, Csomay Demeter, Keszy Balázs, Kalocsaszeghy Péter, Halábory Sándor, Dávidházy Antal, Mándy Ferencz, Komlóssy András, Fancsikay István, Borsvai Thoboly Mihály, Fancsikay Imre, Szirmay Egyed, Pósaházy Gergely, Borsvay János, Farnosy János, Sarolyány István, Komlóssy János, Kalocsaszeghy Mihály, Dávidházy János, Gulácsy László, Komlóssy Pál, Baghy György, Udvary Mihály, Csily Benedek fia János, Hethey Gerard, Monyorósi Thompa Márton, Gecsey Bálint, Hethényi Mihály, Sarolyány Gergely, Hethényi Kántor, Bessenyődy Lóránd, másik Hethényi Mihály, Kércsy Tamás, Tibafalvi Eördeögh Ambrus, Homoki Szabó László, Kércsy Demeter, Homoky Balázs, Hethey Demjén és Kércsy Mihály,[2] az eskütételre következő beiktatásnál azonban a Vissóyak ismét ellentmondottak, s most már összes ingó és ingatlan javaik elvesztésére ítéltettek és pedig két harmad részben a király, egyharmad részben pedig *Dolhay Ambrus* javára, *Ambrus* beiktatása pedig újolag is elrendeltetett, de midőn Gyapoly György királyi ember a leleszi convent tanúja jelenlétében az itéletet végrehajtani akarta volna, a Vissóyak és Szelistyeyek, valamint Alsó-Vissóy Bilkei pap fia András,[3] Felső-Vissóy Glyga és Alsó-Vissóy Koszta fia Mandra fegyveres népek sokaságával a küldöttséget megrohanták és visszaűzték; erre aztán, minthogy eljárásuknak okát adni elmulasztották, Mátyás király az említett erőszakoskodók mindegyikét egy-egy 72 arany forinttal számított nehéz márka birságban marasztalta el s egyszersmind elrendelte, hogy az elébbeni itélet is hajtassék végre.[1] Miképen végződött a hosszas perlekedés, arról hallgatnak adataink, de, úgy látszik, mégis csak a Vissóyaknak volt igazuk, mert utóbb azok birtokában találjuk Mojszint.

1457-ben új adományt kap *Ambrus* a maga, testvére *Mihály* és rokona *Szentmiklósy* (helyesebben Dolhay) *István* fia *Mihály* nevére Dolha, Rozsálya, Szurdok, Leordina, Ruszko-Polyána, Mojszin, Sajó, Szlatina (ma Szlatinka-Sóspatak) és Batiza egész faluk és Sajó-Polyána háromnegyed részére.[2] 1460-ban Zapolyay Imre kincstartó közbenjárására megengedi Mátyás király, hogy *Dolhay Ambrus* egy kőházat építtethessen a saját birtokán, ott, a hol legalkalmasabbnak találandja.[3] 1463-ban Alsó-Vissóra kap adományt *Ambrus* és testvére *Mihály*,[4] azonban nem jutott ehhez a faluhoz, mert ennek birtokába Mátyás királynak ugyanazon évi adománya alapján *Nagy-Dolhai Vajda Mihály*, Pap Miklós, Alsó-Vissóy Koszta fia Mandra és Dragojesthy Miklós lettek és pedig ellentmondás nélkül beiktatva.[5]

Birtokjogait féltékenyen őrizte *Ambrus* úr. 1463-ban testvére *Mihály*, *Dolhay János*, *Petrovay Bogdán* fia *Mihály*, *Leordinai Orda Mihály* és *Dolhai Fancsikay Mihály*[6] nevében még a király ellen is óvást emel, nehogy Kohnyát eladományozza, Bocskói Kohnyay Simont és Vanát pedig letiltja annak elfoglalásától,[7] végre 1473-ban Drágffy Miklósnak Rozsályába való beiktatása ellen tiltakozik.[8] Azt már láttuk, miként csoportosította birtokait, mint cserélte el a távol fekvő Sarkadot, Makarját és Románpatakot a Dolhával határos Kereczke és Kusniczáért s mint szerezte meg Petrovay Mihály és Leordinai Orda Mihály dolhai és rozsályai részbirtokait. Birto-

[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 314.

[2] Eredeti. Kelt 1468 augusztus 21-én.

[3] Úgy értendő, hogy Alsó-Vissóy András atyja pap volt Bilkén.

[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 420.

[2] Gyömrői levéltár II. 25.

[3] Gr. Teleki, Hunyadyak kora X. 641.

[4] Lelesz. Statutor. Litt. D. Nro 254.

[5] U. o. Statutor. Litt. D. Nro 50.

[6] Ki légyen ez a Dolhai Fancsikay Mihály, nem tudjuk, valószínü hogy valamely Dolhai leány fia, egy Fancsikay, vette fel a dolhai előnevet, mint ezt utóbb a Csorba és a Sarolyáni Márton család egy-egy tagja is megtette.

[7] Gyömrői levéltár II. 36.

[8] Lelesz. Statutor. Litt. D. Nro 224.

kai határát sem hanyagolta el, 1463-ban ünnepélyesen megjáratta Dolha, Zádnya, Bronka, Kerecske, Kusnicza és Polyána határait.[1] Az 1460-ban engedélyezett kőház helyett várat építtetett *Ambrus* úr, azt azonban az 1471-iki országgyűlés leromboltatni rendelte,[2] s valószínűleg azért engedte át Mátyás király *Ambrusnak* a birtokaiból járó 1472. évi állami adókat,[3] hogy azon összegen magának új lakást építtethessen.

Dolhay Ambrus több izben volt királyi ember, 1442-ben pedig a máramarosi alispánságot viselte; hogy milyen hatalmas ember volt, bizonyítja László király, a ki 1457-ben őtet bizta meg azzal, hogy a Lengyelországból Máramarosba becsempészett sót ott, a hol találja, foglalja le, s bizonyítja Mátyás király, a ki őt *Egregius*[4] és *Dominus* czímmel illette. Halála 1473. május 20. és deczember 18-ika között következett be; fiai *Demeter*, *II. György*, *II. László*, *VI. János IV. Miklós* és *III. Péter*, s egyetlen leánya *Cecilia*, első nejétől, *Margittól* születtek, második neje *Csapy Potentiana* Eszenyi Csapy Ákos és Álmosdi Csire Erzsébet leánya volt.

IV. Miklósról mindössze annyit tudunk, hogy segített a Lipcseyeknek, kik majdnem félszázadig viszálykodtak a Perényiekkel a Borsa és Latorcza folyók között fekvő havasok miatt, s annyi hatalmaskodást követtek el, hogy végre úgy a Lipcseyek, mint *Dolhay Miklós* és testvérei *Demeter*, *László*, *György*, *János* és *Péter* elmarasztaltattak és fejvesztésre ítéltettek, — azonban választott birák közbenjárására 1474-ben kiegyeztek Perényi ifju János fia Jánossal, ki is minden nyert ítéletleveleit semmisnek nyilvánította a leleszi convent előtt. 1487-ben élt még *Miklós*, gyermekei nem maradtak.

II. Lászlóról is kevés adat maradt reánk, 1483-ban elzálogosította dolhai udvarházát az ahhoz tartozó földekkel együtt 50 forintért testvér öcscsének *Péternek*, — 1488-ban valami kihágásért elfogatta Horváth János máramarosi sókamarás és a huszthi várba záratta. Neje *Hencziday Mihály* leánya *Ilona* volt, kitől egyetlen fia maradt:

Kálmán, a ki visszaváltotta az atyja által elzálogosított dolhai udvarházat, birt a dolhai uradalmi jószágokban lévő részén kívül Penészleken is Szabolcsmegyében és anyja után Biharban Sálhidán, Henczidán, Okányban, Zsadányon és Balkányban; többnyire Henczidán lakott s ezért *Henczidai Dolhaynak* is nevezteteti. Neje, *Ártándy Kata*, birtokos volt Bereghmegyében Csarodán, Szathmárban: Lázári, Darócz és Homokon, Ugocsában pedig: Kökényesden, Halmiban, Várallyán, Turczon és Bábonyban. *Kálmán* 1520-ban halt el, gyermekei nem maradtak, özvegye rövidesen Ztrittey Gáborhoz ment nőül.

II. György 1475—80 és 1484-ben királyi ember volt, 1476-ban pedig választott biró az Ilosvayak és Bilkeyek közötti perben.

1481-ben beiktattatik örökség czímén néhai Vancsfalvi György fia János, vancsfalvi részbirtokába, ezen örökségi czím alapja ismeretlen. 1480-ban ellentmond Drághffy Bertalannak Batiza, 1484-ben pedig ismét Batiza, valamint Sajó és Oroszfalu (Ruszkova) birtokában történt beiktatásának.[1]

1485-ben perbe idézi *Györgyöt* és testvéreit *Dolhay III. Miklós* ősi birtokainak kiadása végett, melyeket atyja *IV. Mihály* halála után 1467 táján *Dolhay Ambrus* elfoglalt volt.[2] Miként folyt e per, nem tudjuk, de az bizonyos, hogy a megperelt birtokok *Dolhay György* és testvérei kezeiben maradtak.

György neje Vámos-Atyai *Atyay Ágota* volt, Atyay György és Darahy Ilona leánya. Darahy Ilona másodszor Kirvai Thatol Mihályhoz ment nőül. Az ugocsamegyei Salánk felét és az ottani két szőllőt, valamint Szathmárban az uszkai részbirtokot a Bátori folyón lévő malommal együtt, hitbére s jegyajándék fejében kaphatta *Darahy Ilona* első férje birtokaiból s azok birtokába magát, férjét, leányát és vejét 1473-ban be is vezettette.[3]

Atyay[4] Györgyben családjának magva sza-

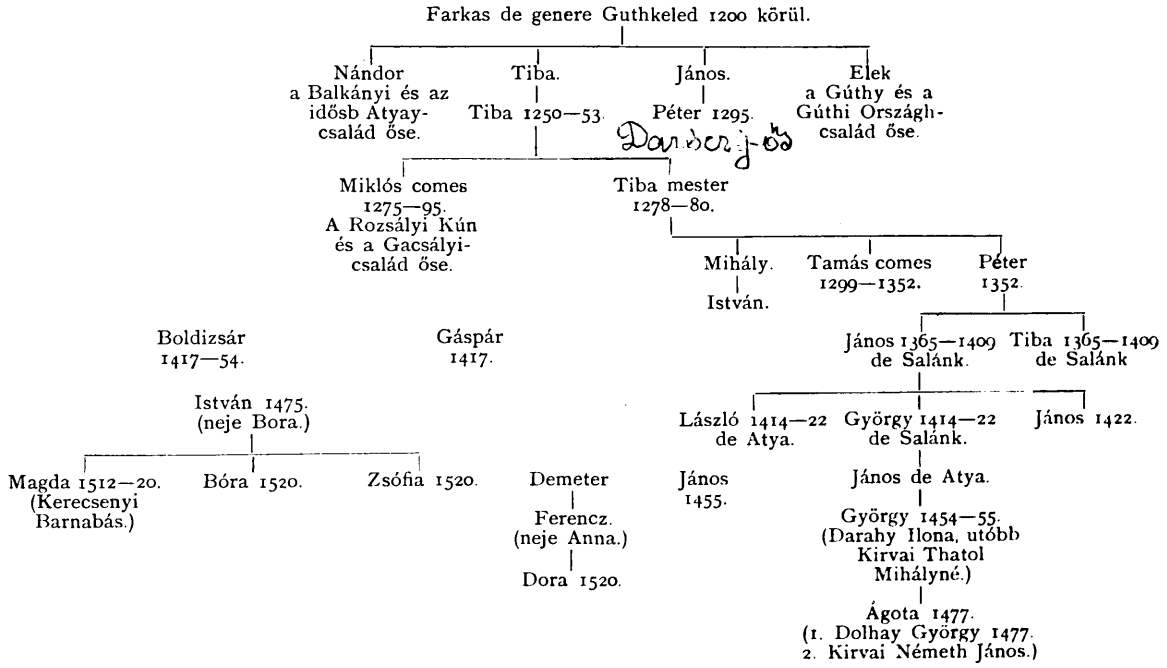
[1] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 53.
[2] Corpus Decretorum Juris Hungarici 1471. 29. §.
[3] Gr. Teleki, Hunyadyak kora XI. 468.
[4] Nagy czím, a főispánt is így czímezték, ebben a korban csak a zászlós úr volt magnificus.

[1] Lelesz. Actor. Nro 8. Anni 1487.
[2] U. o. Nro 7. Anni 1485.
[3] U. o. Statutor. Litt. T. Nro 154.
[4] Ismeretes, hogy az Atyay család a Gutkeled nem-

kadt; birtokait a vele egy törzstől származó Rozsályi Kúnok örökölték, kik is 1477-ben elégítették ki *Atyay Ágotát* leánynegyedére nézve.[1]

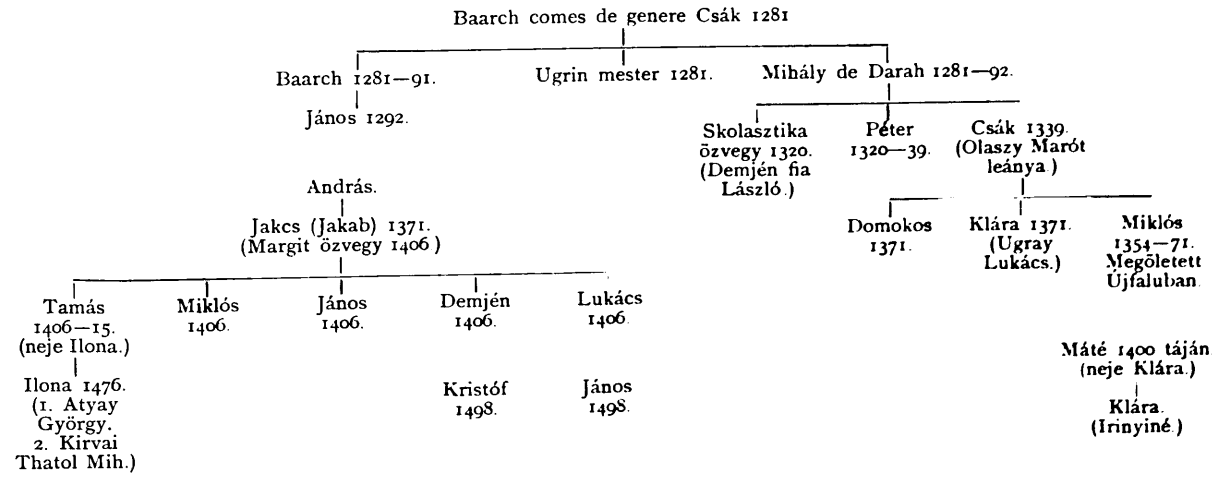
Thatol Mihály, kinek Darahy[2] Ilonától gyermekei nem születtek, családjának utolsó sarja lévén, összes javait: Taraczköz, Kirva, Kökényes, Nereznicze, Gányafalva, Irholcz, Bocskó, Lonka, Karácsonyfalva és Kis-Técső egész birtokokat 7800 arany forintért eladta mostoha leányának *Atyay Ágotának*, a ki azokból sógorait *Dolhay Demetert*, *Lászlót*, *Jánost*, *Miklóst* és *Pétert* is részesítette, mert valószínüleg azok is hozzá járúltak a vételári összeghez, — azonban Thatol Mihály Kirva, Lonka, Bocskó és Ráhómező egész falvakat, valamint Szaploncza és Szarvaszó egy negyedét már elébb eladta volt Forint-

zetségből eredett, leszármazását nem lesz érdektelen, ha töredékesen is, ide jegyezni:

[1] Lelesz. Protoc. Parv. fol. 107.

[2] Hogy a Darahy család a Csák nemzetségből eredt, még eddig ismeretlen, leszármazása így áll:

verő János nagybányai polgárnak, a ki magát 1478-ban be is akarta iktattatni, de a *Dolhayak* nemcsak hogy ellentmondottak,[1] hanem Thatol Mihály biztatására Deésy Péter máramarosi sókamarás, Petrovay Mihály, Vissóy Mikola fia Miklós és Sajóy Pál segítségével Forintverő János bocskói házát megrohanták, Bocskóra és Lonkára vonatkozó irományait és minden ingóságait elvitték, a jobbágyoktól pedig 200 arany forint adót szedtek be.[2] A pernek valószínűleg az volt a vége, hogy a szaplonczai és szarvaszói részbirtok Forintvevő Jánosé maradt, a többi pedig a *Dolhayaké* lett.

1486-ban már nem élt *Dolhay György*,[3] más valaki volt tehát az, a kit Bornemisza János kincstárnok 1501-ben a II. Ulászló király eskövőjére a székelyek által adott ökrök átvételével megbizott,[4] *III. György* nem lehetett, mert ha élt is már akkor, egy-két évesnél nem volt idősebb; valószínűleg tévesen irtak *Györgyöt Péter* helyett, a ki abban az időben, mint majd látni fogjuk, királyi udvarnok volt.

II. Györgynek nem maradt fia, leányait, kiknek férjei a táblázaton olvashatók, 1486-ban elégítették ki nagybátyjaik és unokatestvéreik leánynegyedi illetőségükre nézve. — Az özvegy Kirvai[5] Németh Jánoshoz ment nőül.

VI. János mindig együtt szerepel testvéreivel, mást nem tudunk róla, nejének nevét sem ismerjük,[6] 1485-ben még élt, egy fia és egy leánya maradt: *Tamás* és *Hedvig*,[7] *Ilosvay Karácson Istvánné*.

Tamás 1496-ban királyi ember volt. 1508-ban ellentmond Drághffy György és János beiktatásának Szurdok és Rozsálya falvak birtokába. Első neje *Fruzina*, Mátyfalvi Zovárdffy György leányának, Erzsébetnek volt a leánya, atyja nevét nem ismerjük. Második nejét *Dorottyát*,[8] kinek családi nevét szintén nem tudjuk, s kit mint özvegyet s egy férjes leány, Uray Ferenczné anyját, Perényi Gábor özvegye Frangepán Kata adott volt hozzá nőül, előttünk ismeretlen okból 1535-ben megölette, miért is Kávássy Kristóf huszthi várnagy elfogatta s az Ilosvay Miklós, Dobrókai Palkó Péter, Bilkey György, Szarvaszói Bank András, Kricsfalusi Sztojka Péter, Bedői Sándor János, Uglyai Voloz Tamás, Fancsikay István, Egry Lőrincz és János, Öszödfalvi Göde László, Gödényházi Csobod Bálint, Pesti Kulcsár Lukács, Eszéky Ádám deák, Nagyváthy János, Huszthi Bodó Albert, és Huszthy Gáspár deákból álló bíróság — fejvesztésre ítélte s rajta az ítéletet végre is hajtatta, birtokait pedig János király rendeletéből Kávássy Kristóf Huszth várához csatolta.

Tamásnak második nejétől nem voltak gyermekei, az elsőtől egy fia maradt: *III. György*.

III. György, — atyai birtokai el lévén foglalva, — ifjúságát anyai rokonai Zóvárdffy György, Zirmay Lajos, Ráthonyi Gáspár vagy Oroszy Boldizsár házánál tölthette, midőn azonban Báthory András Szabolcs és Szathmár megyék főispánja, tárnokmester és országos főkapitány Huszth várát elfoglalta, *Dolhay György* sorsa is jobbra fordult, mert birtokait I. Ferdinánd királytól új adomány czímén visszakapta s azokba magát 1548-ban ellentmondás nélkül be is iktattatta.[1]

Több izben volt királyi ember, 1557-ben pedig a máramarosi alispánságot viselte.

1559-ben beperli *Györgyöt* Petrovay Lőrincz, bizonyos rozsályai részbirtok elfoglalása miatt.

1571-ben Kis-Muzsajban egy fél udvarházat vett meg a hozzá tartozó földekkel együtt Oroszy Györgytől 400 magyar forinton.[2]

A Zóvárdffy család fiága Ferencz fiában Istvánban megszakadt s a mátyfalvi birtokot 1543-ban Mucsey Pál a királyi nagyobb kanczellária jegyzője, Bogárdi Nagyváthy János és Újlaki Rácz Miklós kapták adományba, de a beiktatásnak *Dolhay György* ellentmondott. A Zóvárdffy leányági utódok 1545-ben felosztották magok között a mátyfalvi, rákóczi, rakaszi, rákosi, szőllősvégardói, újlaki, bilkei, miszticzei és lukovai jószágokat, kizárva azokból a fiúági örökös Újhelyi családot, miért is 1573-ban perbe idézi

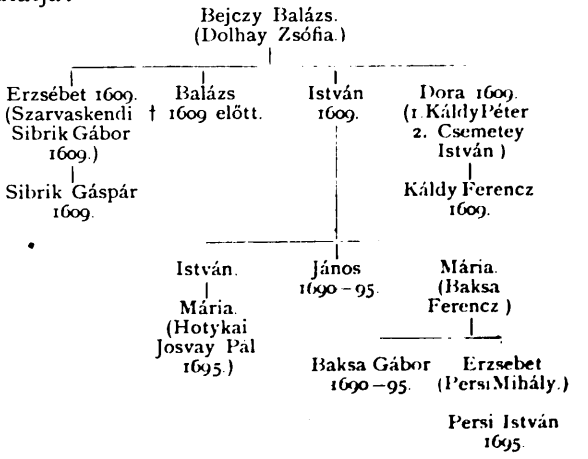
[1] Lelesz. Statutor. Litt. F. Nro 85.
[2] U. o. Actor. Nro 35. Anni 1479.
[3] E szerint a leszármazási táblán (Turul XI. 78. l.) II. György életkora 1463—1486-ra javítandó.
[4] Székely okmánytár III. 151.
[5] A leszármazási táblán *Kirsai nyomdahiba*.
[6] A Hedvig név tévesen került a táblázatra.
[7] Neve lemaradt a tábláról.
[8] Szintén lemaradt a neve.

[1] Lelesz. Statutor. Litt. D. Nro 46.
[2] U. o. Protocol. 18. fol. 202.

Újhelyi id. János az összes leányágat.[1] 1574-ben Thernei Keszthelyi György szerzett adományt a mátyfalvi, szőllősvégardói, rákóczi, rakaszi, újlaki, rákosi, bilkei és miszticzei részbirtokokra, — de beiktatásának a leányág ellentmondott. Igényt tartott *Dolhay György* a Bilkey Máté-féle bilkei, rákóczi és dobrókai részekhez, valamint a magvaszakadt Bilkey Iváskó fia András bilkei, miszticzei, lukovai és dobrókai birtokaihoz, miért is ellentmond 1580-ban Komlósy Albert beiktatásának a Bilkey Máté- és Daróczy Szerafin beiktatásának az Iváskó fia András-féle jószágokba.[2]

1569-ben kiegyezik *György* és másod unokatestvére *II. Imre, Dolhay Ilonával* és férjével *Ruszkai Kornis Gáspárral* s minden eddigi pereiket beszüntetik oly móddal, hogy egész Kirva, Taraczköz, Kökényes, Irholcz, Nereznicze, Gányafalva, Kalinfalva és Dombó, valamint az ökörmezei, kelecsényi és ripinyei részjószágok Kornis Gáspárnak, feleségének és mindkét ágú utódainak véglegesen átadatnak, ellenben egész Dolha, Zádnya, Bronka, Ravaszmező, Kereczke, Kusnicza, Szurdok és Batiza, úgy a rozsályai, leordinai, ruszkovai és ruszko-polyánai részek *Dolhay György* és *Imrének* jutnak szintén mindkét ágra, kihalás esetére fentartva a kölcsönös örökösödést. A nevezett birtokokon 1572-ben osztoztak meg *III. György* és *II. Imre*.[1]

Élt még *György* 1585-ben is, s birt a fentnevezett jószágokon kívül Vajnághon egy udvarházat és részbirtokokat Vajnághon, Darván, Kricsfaluban, Kövesligeten, Herincsén, Zerfalván, Ökörmezőn, Vizközön, Kelecsényben, és mindkét Holyatinban; ezen birtokok neje hozományát képezték. Felesége *Sztojka Klára* volt, Sztojka Simon alispán és Mircse Anna leánya. Sztojka Simon fia volt Sztojka Miklós alispánnak és Kricsfalusy Krisztinának, Mircse Anna atyja Vajnághi Mircse Jakab alispán, anyja pedig Petrovay Margit volt. *Dolhay Györgynek* egy fia maradt *IV. Péter*, és egy leánya *Zsófia*, kiknek gyámjai Kornis Gáspár, Sztojka György és Bilkey Máté voltak. Zsófia 1588. január 14-én ment nőül *Hotykai Bejczy Balázs* zemplénmegyei birtokoshoz, utóbb pedig 1597-ben Zokoly Györgyhöz. Bejczy Balázs utódait a következő tábla mutatja:

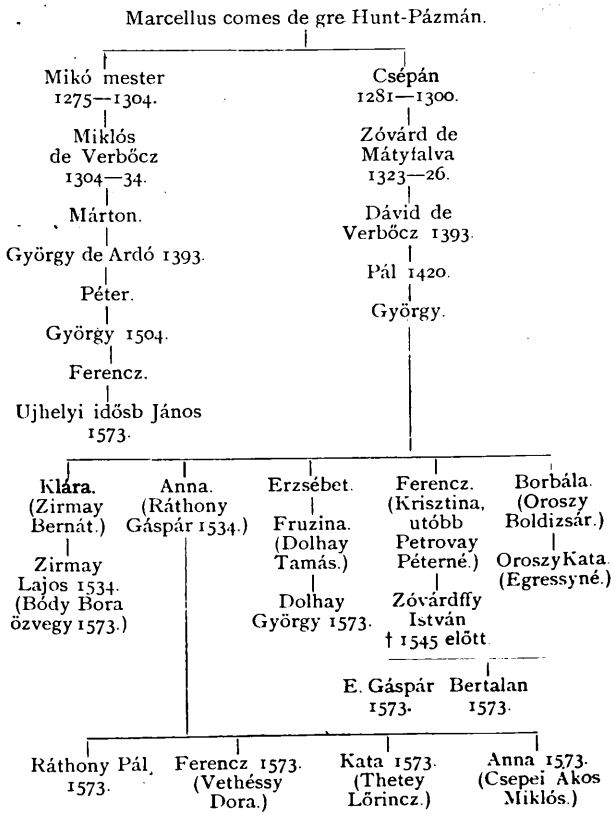

IV. Pétert 1588-ban osztoztatták meg nénjével, *Zsófiával*, a volt gyámok s az ezek által felkért becsüsök Kölcsey Gáspár és János, Ilosvay György, Dolhay János, Lipcsei Ferencz, Darvay Péter, Bilkey Ferencz, Hethényi Fejes János és Dolhai Csorba Gáspár.[2]

[1] U. o. Protocoll. 19. folio 2.

[2] Csorba Gáspár valamely ismeretlen Dolhay leány fia lehetett.

[1] A rokonság így áll:

[2] Lelesz. Statutor. Littera D. Nro 142.

Péter apródonként 775 forintot vett fel kölcsön Bejczy Balázstól, s ezen összegért 1594-ben Hatvan mellett kelt levelében leköti sógorának összes birtokait, — már a következő évben elhalálozott, valószinűleg hadban esett el, gyermekei nem maradtak.

Ezek után visszatérünk *Dolhay Ambrus* legifjabb fiához, *III. Péterhez.*

Azt már tudjuk, hogy bátyjának *II. Györgynek* neje, Atyay Ágota, megvette volt Kirvai Thatol Mihály összes javait, s hogy azokból sógorait is részesítette, utóbb 1489-ben Mátyás király adománylevelet is állított ki a *Dolhayak* részére a megvett birtokokról, azonban II. Ulászló király Drágffy Bertalannak adományozta Kirvát, Kis-Técsőt, Bocskót, Lonkát, Karácsonyfalvát, Veresmartot és Hosszúmezőt, de ez ellen 1492-ben tiltakozott *III. Péter*, s úgy látszik, eredménynyel, mert 1495-ben a *Dolhayak* lettek beiktatva Thatol Mihály birtokaiba, azonban Úrmezey Tamás Karácsonfalva, Drágffy Bertalan Bocskó és Lonka, *Dolhay II. György* özvegye Atyay Ágota pedig a többi birtokok végett ellentmondottak.[1] Atyay Ágota bizonyosan azért tiltakozott, mert ő volt a főszerző, neve mégis kihagyatott az iktatási parancsból. Bocskóra, Lonkára és Karácsonyfalvára erősebb igazuk volt Úrmezey Tamásnak és Drágffy Bertalannak, mert bárha 1501-ben királyi beleegyezést is szerzett volt *III. Péter* Thatol Mihály javaira, a nevezett három falu mások kezébe került, a többi birtokok azonban végleg a *Dolhayak* tulajdonai lettek.

III. Péter korán a királyi udvarba került, Mátyás király alatt mint apród kezdhette pályáját, II. Ulászlónak 1490—1501. udvarnoka, 1503—1510. al-lovászmestere, 1513—1518. pedig kamarása volt, s bizonyosan érdemeket is szerzett, s ezek jutalmául nyerte 1499-ben a rablás és fosztogatás miatt elitélt Dragomérfalvi Demeter összes javait,[2] 1506-ban élte fogytáig 100 arany forint értékü kősót utalványozott részére a király, 1510-ben Pestyéni Tárnok Ozvald Nógrádmegye alispánjával együtt adományba kapta Taaby Gergely birtokait, a ki unokatestvérét, Taaby Istvánt megölte volt,[3] 1518-ban pedig Buda Tamás és István nógrádmegyei Sylemeek nevü birtokára kapott adománylevelet, s abba magát be is iktattatta.

1514-ben unokaöcscsével, *Tamással*, egész Polyána (valószinűleg Sajó-Polyána), Sóspatak, Sajó és Kis-Técső birtokába vezetteti be magát,[1] de birtokait vétel útján is igyekezett szaporítani, még 1511-ben zálogba vette *Ruszkovai Dolhay Mihálytól* 700 arany forinton egész *Ruszkovát*, és a ruszkopolyánai, leordinai és rozsályai részjószágokat s azokba magát 1513-ban be is iktattatta,[2] azonban nem birhatta békében, mert *Dolhay Mihály* nővére, *Veronika*, Vancsfalvy Györgyné leánynegyedi illetőségét, *Petrovay János* pedig mint osztályos atyafi, a birtokok felét követelte s e végett 1514-ben pert is indítottak. A per hosszan elhúzódott, közben erőszakoskodások sem maradtak el, végre több mint tíz év után választott birák intézték el az ügyet, *Veronika* hat jobbágytelket és Rozsályán egy malom felét kapta, a többi birtok pedig egy részről *Petrovay János*, más részről a *Dolhayak* között egyenlő két részre osztatott.

1493-ban Horváth János sókamarással volt pere *Dolhay Péternek*, mert Ökörmezőről és Ripinyéről nagyszámú sertést és lovat hajtatott el Horváth János, szurdoki, rozsályai, leordinai és ruszko-polyánai határokhoz tartozó három havast pedig Huszt várához foglalt.[3] 1500-ban Derencsényi Péterrel is volt valami baja.[4]

Mostoha anyja, Csapy Potentiana hitbérének és jegyajándékának reá eső részét 1505-ben fizette ki Eszenyi Csapy Gergelynek.[5]

A Petneházyakkal és a Bessenyődi Apagyiakkal valami atyafiságot tartott,[6] s ezért kér 1504-ben vizsgálatot Petneházy Mátyás fia Tamással együtt Dengeleghy János leánya Borbála ellen, a kire az a gyanú volt, hogy férjét, Apagyi Tamást megölette.[7]

Igényt tartott Penészlek falu, Szent-Miklós és Szent-Vid pusztákhoz s 1518-ban neje és fiai

[1] Lelesz. Statut. Litt. D. Nro 45.
[2] Lelesz. Statutor. Litt. D. Nro 43.
[3] U. o. Nro 56.

[1] U. o. Nro 53 és 54.
[2] U. o. Nro 52.
[3] Lelesz. Actor. Nro 6. Anni 1493.
[4] U. o. Nro 34 és 35. Anni 1500.
[5] U. o. Nro 21. Anni 1505.
[6] Valószínűleg Dolhay Szaniszló egyik ismeretlen leánya Petneházyné, s egy másik Apagyiné volt.
[7] Lelesz. Actor. Nro 25. Anni 1504.

nevében ellentmond Báthory György, István és András — Ártánházy Demeter magvaszakadtán örökös vétel czímén történt beiktatásának.[1]

Mint udvari ember megyei hivatalt nem viselt, de 1496—1510 között több beiktatásnál volt a király képe. 1520-ban már nincs az élők között, iratott néha *Nagy Dolhay Péternek* is, de minthogy csak egy Dolha falu volt, Nagy- és Kis-Dolha pedig sohasem létezett, ezen kifejezést *Dolhay Nagy Péternek* kell érteni, megkülönböztetésül mint *öregebbiket* avagy *nagyobbikat*, unokaöcscsétől *Demeter fia Pétertől*, az *ifjabb* vagy *kisebbiktől*, a ki vele egyidőben élt, s a kit *Kis Dolhay Péternek* is irtak, de kit *Dolhay Kis Péternek* kellett volna nevezni.

III. Péter nejének, *Dorottyának*, családi nevét nem közlik okleveleink, de birtokigényei oda mutatnak, hogy a nagyhírű Losonczy család ivadéka volt, talán Zsigmond leánya, — özvegységre jutván, Tholdy László királyi udvarnokhoz ment nőül s ezen házasságából egy leánya született: Tholdy Anna.

III. Péternek négy fia maradt: *VII. János*, *II. Ambrus*, *Farkas* és *I. Imre.*

VII. Jánost és testvéreit, valamint az egész *Dolhay* családot 1520-ban megintetik a Bilkey, Lipcsey és Gorzó családok, hogy a nálok zálogban lévő Ökörmező, Kelecsény, Ripinye és Vizköz nevű birtokaikat, felvéve a zálogösszeget, kezeikből bocsássák ki.[2]

Farkas 1524-ben beperli unokatestvére *Dolhay Kálmán* özvegyét, ekkor már Ztrittey Gábornét, Ártándy Katát, a ki néhai férje dolhai udvarházából minden ingóságot és a jószágokra vonatkozó leveleket elvitette, bárha nászajándéka és hozományára nézve teljesen ki volt elégítve.[3]

II. Ambrus perbe idézteti 1525-ben az Alsó-Apsay családbelieket, a kik az ő Kirva nevű birtoka határában, a Taraczvize mellett fekvő, Körösbércz, Istvánbércz, Zapodrina és Lassúpatak nevű erdeiből a kirvai és kökényesdi jobbágyok sertéseit erőszakkal elhajtatták,[1] ellenben 1526-ban a Középső-Apsayak perlik be *Ambrust*, a miért a Bükkerdő nevű birtokukon legelő nyájaikat megtizedelvén, 60 sertést és 100 juhot elhajtatott.[2]

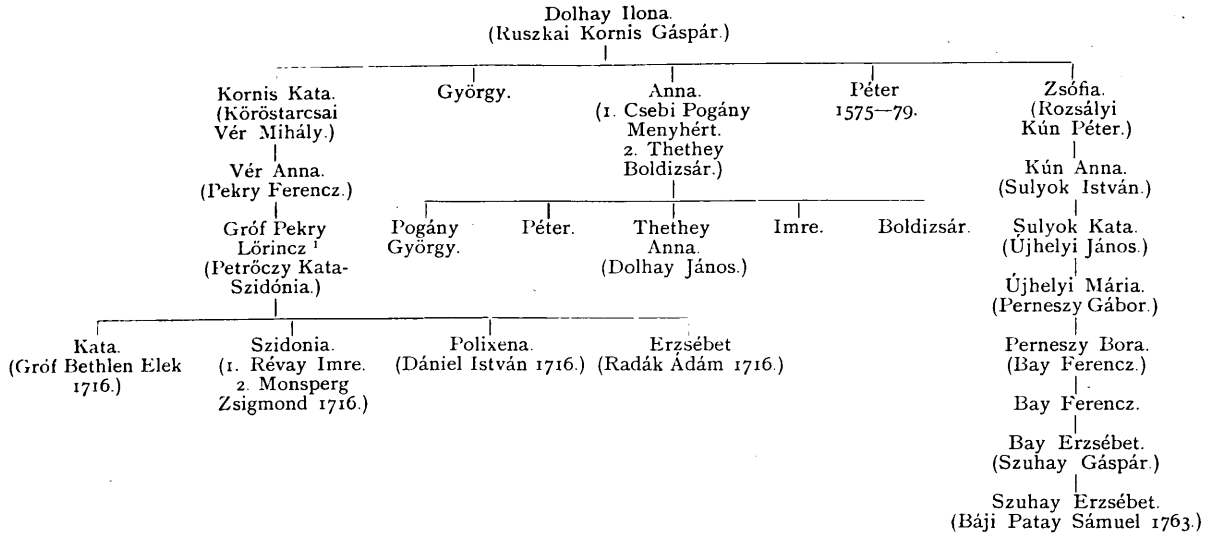
VII. János, *Farkas* és *II. Ambrus* neveit 1526-on túl nem olvassuk okleveleinkben, lehet, hogy annyi mással ők is a mohácsi mezőn vérzettek el, gyermeke egyiknek sem maradt.

I. Imre állandóan a kirvai várkastélyban lakott, s azt a hozzá tartozó falukkal, valamint a dolhai uradalomban lévő részjószágaival együtt 1549-ben elzálogosította feleségének Sztojka Ilonának 2000 forintban.[3] 1550-ben pert indított, mostoha nővérével Tholdy Annával, Kozárdy Ferenczével együtt Gúthi Országh Kristóf ellen Divénvára, Losoncz, Bussa, Divénallja, Tamási, Tossoncza, Podrecsán, Gergelyfalva, Sztravistya, Udvornya, Lónyabánya, Doborcsa, Vámosfalu, Budalehota, Polichna, Fürész és Kotmanlehota nógrádmegyei, valamint Kislám, másképen Dacholám hontmegyei birtokok elfoglalása miatt.[4] Több izben volt királyi ember, 1553-ban már néhainak iratik; neje *Ilona*, *Sztojka Miklós* alispán és *Kricsfalusy Krisztina* leánya volt, fia nem maradt, egyetlen leánya *Ilona* gyámjaiúl Szigethi György deák alispánt, és Szigethi Vas Antal deákot rendelte.

Dolhay Ilona Ruszkai Kornis Gáspár huszti főkapitányhoz ment nőül, hozománya volt egész Kirva a kastélylyal, Taraczköz, Kökényes, Irholcz, Nereznicze, Gányafalva, Kalinfalva és Dombó, valamint az ökörmezei, kelecsényi és ripinyei részbirtokok. Leszármazóit a következő táblázat mutatja:

[1] U. o. Statutor. Litt. B. Nro 353.
[2] Lelesz. Actor. Nro 7. Anni 1520.
[3] Lelesz. Actor. Nro 25. Anni 1524.

[1] U. o. Nro 38. Anni 1525.
[2] U. o. Nro 5. Anni 1526.
[3] U. o. Protocoll. 3. fol. 155 és 156.
[4] Lelesz. Protocoll. 3. fol. 71.

Dolhay Ambrus első szülött fiának, *Demeternek* ága legtovább terjedt, testvéreié, mint láttuk, két-három nemzedék után megszakadt.

Demeter és öcscsei, valamint Bilkey András és Kirvai Thatol Mihály[2] elfoglalták 1472-ben, másod unokatestvérük Leordinai Orda János halála után annak összes rozsályai, kis-lonkai és ruszko-polyánai jószágait, miért is Orda János özvegye Ilosvay Karácson Margit pert indít ellenök hitbére, jegyajándéka és leányai öröksége iránt.[3] 1475-ben kiegyeznek. *Dolhay Demeter*, Petneházy Mátyás és György mester váradi kanonok, valamint Bessenyődi Apagyi István és János Bessenyődy Gállal és annak rokonaival,[4] kik is minden szenvedett káraikra nézve kielégíttetvén, a *Dolhay Demeter* és társai ellen indított keresetöket visszavonják.[5]

Demetert és öcscseit Bilkey Mihály megölése miatt jószágvesztéssel sújtotta Mátyás király s birtokaikat 1476-ban Báthory István országbirónak, s testvéreinek Andrásnak és Horváth János máramarosi főispánnak adományozta, de a *Dolhayak* bizonyosan ártatlanok voltak, mert magok kértek vizsgálatot, a mit a király parancsára Bereghmegye tisztikara tartott meg,[6] a vizsgálati irományok nem maradtak ugyan reánk, de az eredmény kedvező volt a *Dolhayakra* nézve, mert birtokaikat nem vesztették el.

Azt már láttuk, hogy Petrovay Mihály és Leordinay Mihály dolhai, zádnyai és bronkai részjószágaikat, a nevezett faluknak felét, *Dolhay Ambrusnak* adták át, azonban előbb már Ilosvay Lászlónak és Zirmay Florisnak zálogosították el, ezért aztán, minthogy a zálogtulajdonosok a birtokokhoz nem juthattak, 1476-ban pert indítanak *Dolhay Demeter*, testvéröcscsei, Petrovay Mihály és néhai Leordinay Mihály leánya Kata ellen; Mátyás király úgy itél, hogy vagy ereszszék a birtokba a felpereseket, vagy fizessék vissza a zálogösszeget.[7]

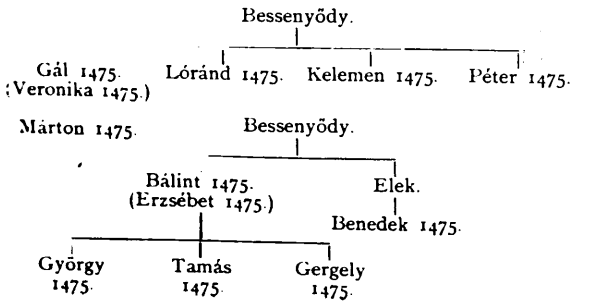
1480-ban ellentmondott *Demeter* Drágffy Bertalan beiktatásának Bélavár és Bedőháza birtokába, 1479 és 1480-ban mint királyi ember

[1] Téved Gróf Lázár Miklós, midőn (Századok 1887. 424. lap) Gróf Pekry Lőrincz anyját Fricsi Fekete Klárának nevezi.

[2] Valószínüleg Dolhay Ambrus ismeretlen leányainak férjei.

[3] Jászó. Hab. ooo. Fasc. 1°. Nro 1°.

[4] Az egyezkedő Bessenyődyek családfája így áll:

[5] Lelesz. Prot. Parvi fol. 72.

[6] Lelesz. Actor. Nro 14. Anni 1476.

[7] U. o. Nro 13. Anni 1476.

működött. *Kata* nevű nejétől két fiát ismerünk, *V. Pétert* és *VIII. Jánost*, de valószínű, hogy *Ferencz*, a ki 1510-ben királyi ember volt, és *Mihály* szintén az ő fiai voltak, mert *Ferencz* és *Mihály* után örökölt utóbb *Demeter* fia *V. Péter*.

VIII. János 1496, 1500, 1504 és 1508-ban mint királyi ember működött, 1512-ben dolhai, zádnyai és bronkai birtokait Giczei Nagy Tamásnak vallotta be.[1] 1523-ban pedig szurdoki, rozsályai, batizai és polyánai részeit Bilkei Lipcsey Györgynek adta át, de, úgy látszik csakhamar visszaszerezte, vagy talán éppen azért, mert jószágait zálogba vetette volt, — osztozik meg 1525-ben testvérbátyjával, *V. Péterrel*, id. Bilkey György és fia György, Bilkey ifjú György, Bilkey Miklós, Lipcsey János, Dolhai Márton Tamás és Damián kusniczai pap jelenlétében.[2] *Mária* nevű nejétől egy fia maradt *IX. János*, a ki 1564-ben élt, de róla egyéb adat sem maradt reánk.

V. Péter visszabocsájtott 1501-ben egy ökörmezei jobbágytelket, melyen Demko lakott, 16 arany forintért Miszticzei Zékán Györgynek, a kinek őseitől vették volt zálogba a *Dolhayak* Ökörmezőt.[3] 1508-ban ellentmond Drágffy György és János beiktatásának Szurdok és Rozsálya birtokába. — Fiú örököse nem lévén, dolhai, zádnyai, bronkai, kereczkei, kusniczai, ravaszmezei, ripinyei, vizközi és ökörmezei jószágait 1512-ben leányának *Katának* és vejének *Ramocsaházy Miklósnak* vallotta be 600 arany forintban.[4] 1517-ben pedig a *Dolhay Ferencz* és *Mihály* után öröklött birtokait adta el leányainak *Katának*, *Zsófiának* és *Erzsébetnek* szintén 600 arany forintért, 1523-ban szurdoki, rozsályai, leordinai és ruszkovai javait Goriczai Barilovith Miklósnak adta zálogba 50 forintért,[5] de visszaváltotta s utóbb a Gyulafalvyaknak vallotta be, — azonban 1533-ban fia született, utóbb még kettő, s *Péter* azonnal visszavonta úgy a leányai, valamint a Gyulafalvyak javára tett minden bevallását.[6] Élt még 1545-ben is, három fia maradt: *II. Imre*, *Menyhért* és *Boldizsár*, leányainak férjei a leszármazási táblán láthatók.

Menyhért és testvére *Boldizsár*, tiltakoztak 1552-ben *Dolhay I. Imre* ellen a zádnyai, dolhai, bronkai, kereczkei, kusniczai, ravaszmezői, ökörmezei, kelecsényi és ripinyei részjószágok elidegenítése miatt.[1]

II. Imre és másod unokatestvére *III. György*, 1569-ben egyezett ki János Zsigmond király előtt *Dolhay Ilonával*, Kornis Gáspárnéval, s az ezen egyesség szerint nekik jutott birtokokon 1572-ben osztoztak meg.[2] Az ősi jószágokon kívül birt *II. Imre* Kövesden és Dobrókán is Beregmegyében, az utóbbi faluban Komlósy Gáspártól szerzett volt egy jobbágy telket. Egyetlen fia *X. János* első házasságából született, második neje *Megyery Anna* volt, elébb Almásy Miklós özvegye.

X. Jánosnak kiskorúsága alatt *Dolhay III. György* volt a gyámja, 1575-ben elégítette ki mostoha testvérét Almásy Margitot, Fertő-Almási Almásy Istvánnét, anyjának, *Megyery Annának* hitbérére és jegyajándékára nézve.[3] 1579-ben tiltakozik Büdy Mihály ellen Bocskó, Lonka, Ráhómező és Körösmező elfoglalása miatt.[4] 1595-ben pedig Kornis Gáspárral, neje nagyatyjával perel a kirvai vár és uradalom visszatartása miatt,[5] talán ezen per következtében engedte át neki anyósa, Kornis Anna, azon jószágokat, melyeket hitbére és nászajándéka fejében első férjétől, Pogány Menyhérttől született fiaitól kapott volt 400 forint értékben. 1588-ban tagja volt *X. János* azon bizottságnak, a mely *Dolhay IV. Pétert* és nénjét *Zsófiát* az atyjokról maradt ingóságokon megosztoztatta.[6] Nejétől *Annától*, Bekényi *Thetey Boldizsár* és *Kornis Anna* leányától, kivel lakodalmát 1587 február 22-én tartotta, négy fia maradt: *Zsigmond*, *IV. György*, *XI. János* és *VI. Péter*.

Zsigmond és testvéröcscsei megvették 1608-ban Bejczy Istvántól és Szarvaskendi Sibrik Gábortól anyja, illetve anyósa Dolhay Zsófia

[1] U. o. Protocoll. 2. fol. 193.
[2] Gyömrői levéltár II. 6.
[3] Lelesz. Actor. Nro 34. Anni 1501.
[4] U. o. Protocoll. 2. folio 192.
[5] U. o. Protocoll. 5. fol. 191.
[6] Lelesz. Protocoll. 6. fol. 46.

[1] U. o. 12. fol. 9.
[2] U. o. 19. fol. 2.
[3] U. o. 25. fol. 41. és Lib. Sig. 5. fol. 3.
[4] U. o. Lib. Sig. 6. fol. 41.
[5] Lelesz. Protocoll. 41. fol. 39.
[6] Eredeti. Kelt Dolhán 1588. márczius 25-én.

kelecsényi, vizközi, ökörmezei és alsó- s felsőholyatini örökségét 500 magyar forinton. *Zsigmondról* és öcscséről, *XI. Jánosról*, egyéb adat nem maradt fel.

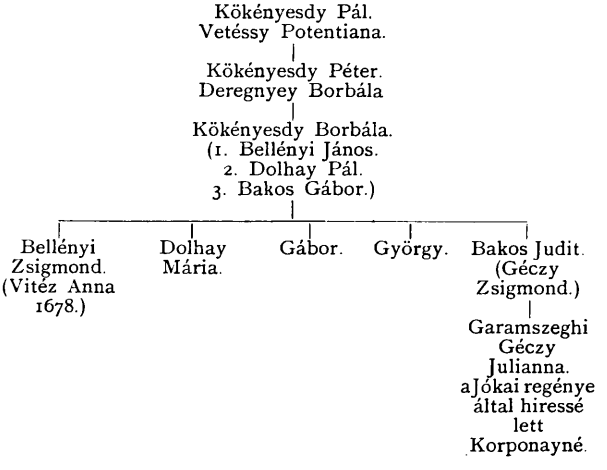
IV. György 1627-ben tett végrendeletet s gyermekei egyik gyámjává *Petrovay Jánost* rendelte, élt még 1631-ben is, a mikor tyuszkai, ökörmezei és vizközi részbirtokait 500 magyar forintért zálogba adta Pap Mihálykónak és Jaczkónak (Jakab). Nejétől, *Bölcsei Buday Erzsébettől*, egy fia *III. Imre* és három leánya maradt: *Kata*, *Fancsikay Ferenczné*, *Anna*, *Ilosvay Ferenczné* és *Fruzina*, *Bilkei Lipcsey Péterné*.

III. Imre, úgy látszik, nem nősült meg, s birtokait kezdette elidegeníteni, de ez ellen unokatestvére, *Pál*, óvást tett.[1]

VI. Péter és testvérbátyja, *IV. György*, valami egyességet kötöttek volt Lipcsey András, Bilkey János, valamint Pap Mihály, György és Jakabbal egész Tyuszka falu iránt, úgy látszik, átengedték a nevezetteknek, de utóbb, 1614-ben, visszavonták a kötést s 1615 julius 2-ka körül elfoglalták Tyuszkát,[2] Lipcsey András fia, Gergely, csak 1639-ben indított pert Tyuszka végett a már akkor elhalt két *Dolhay* fiai ellen.[3]

VI. Péter ifjan halt el, nejétől, *Pethry Annától* csak egyetlen fia maradt, *Pál*. *Pethry Anna* utóbb *ifjú Bölcsei Buday Istvánhoz* ment nőül, s 1629-ben már egy fia is volt, *Buday Zsigmond*, a kinek, valamint *Dolhay Pálnak* nevében tiltakozik a leleszi convent előtt Vitkay János ellen, egy udvarház és 35 hold szántóföld, és két rét elfoglalása miatt,[4] de melyik faluban feküdt ezen birtok, az nem tűnik ki a tiltakozásból.

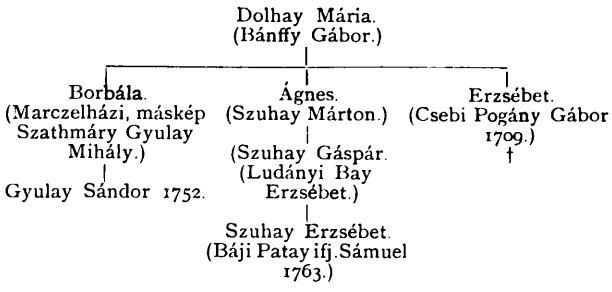
Pál letiltja 1639-ben Lipcsey Sándort kereczkei és ravaszmezői részbirtokai eladásától, minthogy azokat leánynegyedképen birja s a visszaváltás őtet illeti, kész is letenni az inscribált összeget,[5] 1649-ben a Szukna-patak mellé egy új falut szállított. 1651-ben tiltakozik minden egyesség ellen, melyet Lipcsey Gergely és neje Szuhay Anna bárkivel is kötöttek az ökörmezei, hidegpataki, hiszkai, vizközi, ripinyei, sebespataki és rosztokai részbirtokok iránt.[1] Az új-holyatini birtokot Pogány Menyhérttől és Gáspártól szerezte volt *Pálnak* neje *Kökényesdy Borbála*, kit mint Bellényi János özvegyét, 1642-ben vett nőül. 1651-ben tiltakoznak *Szilágyi Ferenczné*, *Kökényesdy Zsuzsanna*, *Dolhay Pálné*, *Kökényesdy Borbála* és *Duka Józsefné*, *Kökényesdy Judit*, — testvéreik *Kökényesdy György* és *Zsigmond* ellen, a kik szatmármegyei birtokaikat nejeikre akarták átruházni.[2] *Dolhay Pál* 1652-ben halt el, csak két fia és leánya maradt: *Gábor*, *V. György* és *Mária*, a leány volt az idősebb, a fiúk 7—8 évesek lehettek, s a leányág, — valószinűleg *IV. György* leányainak utódai, — azonnal fellépett igényeivel, részt követelve az összes jószágokból, de ez ellen a *Petrovay* család, mint a *Dolhayak* fiúági osztályos atyafia, tiltakozott.[3] *Kökényesdy Borbála* harmadszor *Osgyáni Bakos Gábor*, kállói főkapitányhoz, hét hajdú város tábornokához és hadi birájához ment nőül, őseit és utódait a következő táblázat mutatja:

Dolhay Mária Losonczi *Bánffy Gáborhoz*, a későbbi (1678—1681) dobokai főispánhoz ment nőül 1662-ben, 1682 julius elején lett özvegy, leszármazói a következők:

[1] Máramarosi megyei levéltár.
[2] Lelesz. Protocoll. 56. fol. 58.
[3] Máramarosi megyei levéltár.
[4] Lelesz. Actor. Nro 43 Anni 1629.
[5] Máramarosi megyei levéltár.

[1] Lelesz. Protocoll. 89. fol. 66.
[2] Lelesz. Actor. Nro 13, Anni 1651.
[3] Máramarosi megyei levéltár.

Dolhay Gábor kiskorában halt el. *V. György* nénjének, *Bánffy Gábornénak* 100 ház jobbágyot engedett át Batizán és Ruszkován, de ez ellen tiltakoztak *Dolhay Ilona* és *Kornis Gáspár* utódai,[1] ezen adományát azonban 1663-ban maga *V. György* is visszavonta, minthogy nénje minden javait felkérte s egyéb más módokon is egyre háborgatta őt, s a jobbágyokat különben is még kiskorúságában adta volt nénjének,[2] utóbb 1666-ban kiegyeztek, de *Bánffyné* nem tartotta meg a feltételeket s e miatt 1679-ben újra pereltek.[3]

Úgy látszik, bár az oklevelekből nem tűnik ki tisztán, hogy *V. György* valami főben járó vétséget követett el, — lehet, hogy nénje is ennek alapján kérte fel jószágait, s lehet, hogy a következményektől menekülendő, egyezett bele, hogy halála után összes birtokai Teleki Mihályra szálljanak. Ezen egyességet megerősítette Apafi fejedelem és 1700-ban Leopold császár is, bárha 1692-ben *Petrovay János*, mint fiúági leszármazó, tiltakozott, 1700-ban pedig maga *Dolhay György* kezdett pert Teleki özvegye, Vér Judit ellen, a rá nézve sérelmes egyesség miatt.[4]

Kezességet vállalt mostoha bátyjáért, *Bellényi Zsigmondért*, s ennek következtében 1000 tallért kellett fizetni, mit Borosjenői Korda Ferenctől vett fel, zálogba adván érte 30 jobbágyot Rozsályán; Teleki azonban az örökösödésre támaszkodva, Kordát kifizette s a jobbágyokat elfoglalta.[5]

Birtokait nem igen igyekezett szaporítani; csak Bilkén vett egy kertet zálogba 50 magyar forintért ifj. *Lipcsey Jánostól* 1689-ben, és Dobrokán nehány telket idősb *Ilosvay Pétertől*,[6] Újholyatint pedig, melyet még édes anyja, *Kökényesdy Borbála* szerzett volt Pogány Menyhérttől és Gáspártól, de melyet ezek utóbb elfoglaltak, igyekezett 1666-ban visszaperelni.[1] Azonban nem is vesztegette el jószágait, a rozsályai 30 jobbágyon kívül csak valami csekély telket adott Nemes Györgynek, — Petrovay Istvánnak pedig ruszkovai malmát zálogosította el 30 magy. frtig 1676-ban, és 1677-ben leordinai részét 400 m. frtért adta át.[2]

Bírt Szigeten és Munkácson is egy-egy szabad, adómentes házat.

Thököly Imrének bizalmas híve volt, 1686-ban nagyobb összeg pénzt őrzött magánál, mit a fejedelem tett volt le nála.[3] 1703—5-ig huszti főkapitány volt, ő szedette össze és temettette el a Károlyi Sándor által Dolhánál szétvert kurucz felkelő sereg halottait.

Első neje, Szuhafői *Szuhay Erzsébet*, Szuhay Mátyás és Battik Zsófia leánya volt 1666—1702-ig, 1704-ben már nem élt, gyermekei nem maradtak, — másodszor Csebi *Pogány Krisztinát*, Pogány Menyhért és Sarmasághy Katalin leányát, Ippi Frater István huszti kapitány fiatal özvegyét vette nőül, kitől azonban csak egyetlen leánya, *Borbála* született.

Dolhay György 1708 elején halt el, febr. 27. már nincs az élők között.[4] Özvegye nagy fénynyel temettette el a huszti református templom sírboltjába, rézbe metszett sírirata és címere 1848-ban még ott függött a templomban,[5] azóta eltünt. Melléje helyezték örök nyugalomra Petrőczy Kata Szidóniát, a ki 1708-ban a vár alatti udvarházban halt el *Dolhay György* özvegyénél és férjét, gróf Pekry Lőrincz tábornagyot, a ki 1709-ben végezte be életét. A negyvenes években a sírboltban talált ékszerek és bársony ruhafoszlányok a Pekry páré és *Dolhay Györgyé* lehettek. Az özvegy rövid időn báró Perényi Imréhez ment nőül, kit is II. Rákóczy Ferencz fejedelem azonnal kinevezett a kis *Dolhay Borbála* gyámjául,[6] de az árva alig egy év múlva elhalálozott s a Dolhay nevet sírba vitte.

[1] Máramarosi megyei levéltár.
[2] U. o.
[3] U. o.
[4] Eredeti.
[5] U. o.
[6] U. o.

[1] U. o.
[2] U. o.
[3] Történelmi Tár 1880. 422. lap.
[4] Máramarosi megyei levéltár.
[5] Szilágyi István úr közlése.
[6] Eredeti.

Hamarosan *Dolhay György* halála után 1709 junius 20-án a jószágok iránt igényt adtak be *Ilosvay Ferencz* és *Dolhay Anna* unokái: *Ábrahám*, *Bálint*, *Imre* és *Gábor*, — *Lázár Tamás* gyermekei: *Tamás*, *Katalin*, *Zsuzsanna* és *Borbála*, kiknek anyjok *Fancsikay Ferencz* leánya, *Zsuzsanna* volt, ennek anyja pedig *Dolhay Katalin*, — és *Lipcsey Péternek Dolhay Fruzinától* született gyermekei: *Miháły*, *Ambrus* és *Judit*,[1] — de csak csekély eredményt érhettek el.

A Taraczközön lévő jószágokat később 1744-ben Pálffy János nádor Ráthonyi Zsigmondnak adományozta, de a beiktatásnak a Dolhay leányág ellentmondott, utóbb, 1747-ben, Ráthonyi Ferencz szerzett adomány-levelet a bisztrai és makrai részbirtokokra.

A *Dolhay* család czímerét a mellékelt metszet mutatja, mit szükségesnek látunk közölni

annál is inkább, mert a Siebmacher's Wappenbuch pótkötetében lévő czímer hiányos és ferdített. Így a mint itt bemutatjuk, használta (a sisak és az oromdísz nélkül) *II. Szaniszló* 1415-ben, *III. György* 1557-ben, *X. János* 1595-ben és *Zsigmond* 1608-ban, sőt *V. Györgynek* is maradtak fel 1695 és 1696-ból ilyen helyes czímerű pecsétjei, de más 1667—1677. és 1704., 1705. évi pecsétein az átlőtt félhold kézijj és nyilra van ferdítve.

A dolhai nép ma is szivesen regél régi urairól. A hagyomány szerint *Dolha* falu elébb a Szvinka-patak völgyében feküdt, de egy földrengés alkalmával mindenestől elsülyedt, husvét ünnepén azonban most is hallani a harangok kongását a patak mélyéből. Egyik *Dolhay* kemény bánásmódja miatt fellázadtak a jobbágyok a ma is ott élő Kukla család ősének vezérlete alatt, de legyőzettek, egy Dánéló nevű pedig többször felgyújtotta a kastélyt, — egy másik *Dolhay* nagyon kedvelte a szépnemet s igen víg életet élt, folyton muzsikáltatta magát, tavasz táján halt meg, s ilyenkor most is megjelenik a régi vár helyén s húzatja magának.

A bronykai várról felmaradt rege még a *Dolhayak* ideje előtti korból eredhet. Kegyetlen rablók laktak a várban s addig sanyargatták a vidéket, míg végre megunta a nép a sok zaklatást s egy pünkösd vasárnapján este összeszedte minden lábas jószágát, ökröt, tehenet, lovat, juhot, kecskét és sertést, sőt még a libákat, kacsákat és tyukokat is, s mindegyiknek fejére égő gyertyát erősítvén, úgy hajtotta a vár felé; a rablók a sok apró lángtól igen megijedtek, úgy hogy egy részök leugrott a mélységbe, a vezér lova patkójának nyomát ma is mutogatják a völgyben egy szikladarabon, — más részök védelemhez készült, de a vár felgyújtatván benne égtek.[1]

Azon dolhai vár, melyet *Ambrus* építtetett, s utóbb az országgyűlés lerontatott, bizonyosan ott feküdt, hol most is fennáll egy kápolna, melyet a reformátusok használnak azóta, mióta a *Dolhayak* is erre a vallásra tértek. Tudjuk, hogy *Ambrus* udvari káplánt tartott s az építési modor is a XV. századra vall. A vár lerombolásakor meghagyatott a felszentelt imaház s a *Dolhayak* alája temetkeztek, a sirboltban ma is sok emberi csont és koporsó-szög található. Ide a kápolna mellé takaríttatta az utolsó *Dolhay* az elhullott kuruczokat, azok pihennek a mintegy hat méter hosszú és két méter széles sirhalom alatt, s nem tatárok, mint a nép hiszi, — valamint a kápolna mellett húsz év előtt pinczeásás közben talált sok csont is bizonyosan a kuruczok maradványa.

Érdekes még feljegyezni, hogy azon helyet, melyre Károlyi a felkelőket szorította, s hol nagy részök bele is fúlt, a nép ma is «*Lemácski*»-nak nevezi, a kuruczok ugyanis többnyire felső beregh-megyeiek voltak s ezeket a dolhai nép «*Lemák*»-nak hivja.[2]

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Eredeti.

[1] Dr. Demjanovich Emil úr szives közlése.

[2] Igazítandók és javítandók a II. füzetben: 71. lap I. hasáb 6. sor. Petrovay nevet fel *helyett:* Petrovay nevet *vett* fel.

71. lap 14. sor. élő Lipcsei és Bilkei Gorzó családokkal *helyett:* élő *Lipcsey* és *a* Bilkei Gorzó családokkal.

80. lap, II. hasáb a Makarjay családfán: Bereczk dictus Becse *helyett:* dictus *Bercse.*

80. l. II. hasáb a jegyzetben: *1460-ban élt két Ilosvay László édes testvér — egészen törlendő.*

81. lap II. hasáb a jegyzet utolsó előtti sorában: király úrnak ő felsége *helyett*: király *urunk* ő felsége.

A családfán igazítandó:

Dolhay Kálmán életkora 1495—1520-ra.
« II. György « 1463—1486-ra.
« III. György « 1545—1585-re.
« IV. Péter « 1588—1591-re.
« I. Imre « 1526—1552-re.
« II. Imre « 1545—1572-re.
« IV. György « 1608—1631-re.
« Pál « 1629—1652-re.

Czeczilia férje *nem* Koroly, hanem Károly.

PECSÉTTANI APRÓSÁGOK.

(Hat pecsétrajzzal.)

I.

Nagy Lajos herczegi pecsétje.

Királyaink négyféle, mondjuk: négyrendű pecsétet használtak, úgymint a kettős nagypecsétet, a titkos pecsétet, a birói pecsétet és a gyűrűpecsétet; minthogy az ötödik pecsét, melyet I. Mátyás király mint királyi pecsétet említ,[1] az aranybulla, ünnepélyesebb válfaja volt csak a kettős nagypecsétnek.

Hogy a magyar királyi pecsétek száma hosszú ideig nem változott, arról Istvánffy Miklós levele Pázmány Péterhez,[2] valamint a magyar udvari kanczelláriának 1706. évi informatiója[3] tesz tanuságot.

Más kérdés, ha vajjon Nagy Lajos is a mondott négy, illetve ötrendű pecséttel élt-e?

Megvallom, nem volt még alkalmam behatóbban foglalkoznom ezen kérdéssel, melyhez levéltáraink tüzetes átkutatása kivántatik; mind a mellett eddigi tanulmányaim után is megkoczkáztathatom az állítást, hogy Nagy Lajos királyunk uralkodása alatt a királyi pecséteknek az I. Mátyás király, illetve 1471. óta dívott osztályozása még nem volt használatos.

Nevezett szerint nincs nyoma annak, hogy Nagy Lajos király külön birói pecsétet használt volna. Mert ha 1363-ban említenek is okleveleink a nádori és országbirói itélőmesterek mellett egy külön «protonotarius domini regis»-t, *Hajnik Imre*, ez idő szerint legilletékesebb szaktudósunk, megbizonyította, hogy az Anjou-korszak végén a királyi kuria legfőbb birája a királyi kanczellár volt, a ki, mint ilyen, kiadványaiban a kezénél levő kettős nagy pecsétet használta. Az első, ki mint titkos kanczellár és a királyi személyes jelenlét elé tartozó ügyek birája szerepel, Vitéz János váradi püspök 1453-ban, mely évből való a királyi személyes bíróságot jelölő, előttünk ismert legrégibb pecsét is, — mint később mondották — a király birói pecsétje.[1]

A királyi pecsétek, melyeket Nagy Lajos uralkodása idejében használtak, a következők: az arany bulla, a kettős nagy pecsét, a titkos pecsét, a gyűrűpecsét és az udvari kápolna ispánjának pecsétje.

Nagy Lajos király arany bulláját eleddig nem ismerjük ugyan, nyomát azonban megtaláltam Praynál,[2] ki azt állítja, hogy Nagy Lajos öcscsét, István herczeget, arany bulla mellett nevezte ki Erdély fejedelmének.

Kettős pecsétjeit azonban ismerjük. Köztudomásu, hogy e nagy pecsét első nyomóit (typaria) Ozorában, Bosnyaországban, az 1363. évi hadjárat alatt Frankói Miklós esztergomi érsektől és főkanczellártól, kinek gondjára azok hivatalához képest bízva valának, ellopták, ugy látszik, nem más czélból, mint hogy az érczet, melybe lyikasztva (vésve) voltak, értékesítsék. Nagy Lajos új pecsétnyomókat készíttetett s azokat ismét a mondott kanczellárra bizta, hogy velök az elor-

[1] Decr. III. art. 8.
[2] Pray, de Sigillis, 73. lap.
[3] Kovachich, Epicrisis, 271.

[1] Hajnik, A király birósági személyes jelenléte.
[2] De Sigillis, 76. l.

zott pecsét mellett kiadott okiratokat is újból megerősítse, mint azt számos oklevelen mind e napig láthatjuk. Nagy Lajos király nagy pecsétjeinek mind a két példányát hű és sikerült czinkografikus másolatban birjuk immár «Nagy Lajos»-om 372—375. lapjain, melyek összehasonlításából meglátszik a Pray-féle másolatoknak[1] gyarló volta. Ezeknél még sikerültebb *Steyrer*nek másolata, ki azonban csak a pecsétek másodpéldányait, az 1363 utániakat adta ki.[2]

Nagy Lajos titkos pecsétjének leirását birjuk a sienai községtanács 1359. évi jegyzőkönyvéből.[3] Pray kétszer is kiadta,[4] de mind a kétszer hibásan; kifogástalan a másolat, mely «Nagy Lajos»-om 370. lapján látható.[5]

Schönherr Gyula t. barátom szerint[6] e pecsét első nyomára 1358-ban akadunk, és ez évtől 1382-ig, vagyis Nagy Lajos uralkodása végeig, szakadatlanul előfordul. Öre e pecsétnek (ehhez alig férhet kétség) a titkos kanczellár és a királyi kisebb vagyis titkos kanczellária feje volt. A titkos kanczellár azonban egyúttal a királyi kápolna ispánjának tisztét is viselte, és mint ilyen saját hivatalos hatáskörrel birt, mely a közjegyzők hatáskörével sokban analog, a miért külön pecsétet használt. E pecsét rajzát kiadta báró Nyáry Albert.[7]

Körirata: S. LODOVICI DEI GRACIA * HVNGARIE REGIS.

Közepén pedig Magyarország Anjoukori czímere a nyolcz pólyával és liliomokkal látható. Schönherr Nagy Lajos király *középpecsét*jének nevezi, de azt állítja felőle, hogy királyi okleveleken eddig nem találta, hanem csak királyi titkos kanczellárok kiadványain. Ez tehát — teszi hozzá — az a pecsét, melyről titkos kanczellárok okleveleikben mint olyanról emlékeznek meg, «quo ratione honoris nostri scilicet *comitatus capelle regie* utimur».

Tehát szorosan véve nem királyi pecsét ez, hanem egyik királyi hivatal, a kápolnai ispánság pecsétje. A különbség a kettő közt az, hogy mig a többi királyi pecséteket csak oly oklevelekre függesztették vagy nyomták, melyek a király nevével és czímével kezdődtek, addig a királyi kápolnai ispán pecsétjével ellátott levelek — például 1356-ban — így kezdődnek: «Nos Ladislaus prepositus ecclesie Chazmensis, comes capelle et secretarius cancellarius domini Lodovici dei gratia regis Hungarie.»

E pecsét változást szenvedett, miután Nagy Lajost lengyel királynak koronázták, a mennyiben köriratába Lengyelországot is bevették. E módosított pecsétnek azonban csak nyomai maradtak.

Nagy Lajos királynak gyűrűpecsétjei közül hármat ismerünk: az elsőnek, melyet — ugyancsak jeles tudósunk, Schönherr Gyula szerint — 1342-től 1364-ig használt, a csőrében patkót tartó struczczal, meglehetősen hűtlen rajzát adja Pray idézett műve IV. táblája 5. száma; a második (ugyanott a 7. szám alatt) már hívebben közölt ovalis pecsét, mely az 1366—1370-iki kiadványokon fordul elő; a harmadikat maga Schönherr födözte fel és kiadta a Turul már idézett helyén. Alakja négyszögű, a magyar Anjoukori czímerrel és e fölirattal: R. LODOVICVS. És ezzel a Nagy Lajos király eddig ismert pecsétjeinek száma nyolczra szaporodott.

Nekem jutott a szerencse Nagy Lajos királynak mint herczegnek, királyfinak, pecsétjével e számot kilenczre szaporítanom. Nyomára először I. Károly királynak Visegrádon, 1335. szeptember 3-án kiadott oklevelében[1] akadtam. Minthogy pedig e levél a bécsi államlevéltárban őriztetik, megkerestem dr. Károlyi Árpád urat, hogy azt kikeresni ne terheltessék. Mely kérésemet nemcsak lekötelező szivességgel teljesíteni, de barátságát azzal tetézni méltóztatott, hogy e

[1] De Sigillis tab. I, fig. 7. és tab. II, fig. 1.

[2] Ant. Steyrer, Commentarii pro historia Alberti II. ducis Austriæ (Lipcse, 1725.) XV. ábra.

[3] Wenzel, Anjouk. dipl. Eml. II, 529: «sigillo rotundo pendente magnitudinis in rotunditate forsan unius floreni aurei vel circa, de cera alba et intus rubea, et in eadem rubea sculpto ad arma regis Ungarie de liliis et virghis per transversum scuti cum cimerio et licteris circa rotunditatem cere rubee dicentibus S. SECR. LODOVICI. REG. representantis.» Ujabb leirását adta Nagy Imre, az 1869. «Századok» 129. lapján.

[4] De Sigillis, tab. X, fig. 4. és — úgy tetszik — tab. IV, fig. 8.

[5] Nekem, a szerzőnek, semmi érdemem sincs abban, hogy e másolatok jobbak; az érdem a szerkesztő Szilágyi Sándor, gondosságáé.

[6] Turul, VI, 91.

[7] A heraldika vezérfonala, 206. lap.

[1] Codex diplomaticus et epistolaris Moraviæ. VII. 63.

gyönyörű, franczia műiskolára valló pecsétet, mely — mint a tisztelt olvasó meggyőződhetik — a magyar sphragistikában párját ritkítja, gondos felügyelete alatt e lapok számára lemásoltatta.

A rajz oly világos, hogy elengedhetem magamnak a pecsét leirását.

A mi kétségtelenül föltűnik a szemlélőnek, azon körülmény, hogy a magyar pólyák a másodhelyen, a hasított pajzs baloldalán, az Anjouliljomok pedig a főhelyen, a jobboldalon jelennek meg, a mi teljesen ellenkezik az elrendezéssel, melylyel Anjoukori királyaink és királynéink: I. Károly, Nagy-Lajos, Mária és a két Erzsébet czímereiket festették. Nos, azok királyok és királynék valának, illett tehát az ország czímerét a főhelyre tétetniök és csak a másodikra családi jelvényeiket. De Lajos, midőn e czímerrel élt, csupán királyi herczeg, királyfi volt, ő tehát első sorban atyja családi czímerét használta. Ebben találom magyarázatát a szokatlan elrendezésnek, minthogy a jeles művészről, ki e mesteri művet készíté, tévesztést föl nem tehetünk.

II.

Az Orsini-Blagaji grófi család egyik ősének pecsétje 1336-ból.

Az oklevél, melyről a mellékelt pecsét eredetije pergamen-csíkon függ, a bécsi cs. és kir. államlevéltárban őriztetik; Lichnowsky herczeg regestáiban [1] akadtam reá; másolatát dr. Károlyi Árpád szivességéből birom, kinek gondos és szakértő felügyelete alatt készült e pecsétrajz.

A pecsét maga sárga viasz, fészke pedig vörös viasz, háromszögű pajzsot ábrázol, melynek körirata:

✠ S. COMITIS PAVLI F.(ilii) STEFANI BANI ✠

A mezőben a köriraton belül megfelelő háromszögű czímerpajzs van, melyben két, balról jobbra párhuzamosan leereszkedő gerendáról egy medvének felső teste jobbra nézőn emelkedik.

Ki volt e pecsét tulajdonosa? Erre útmutatást ad az oklevél, mely így kezdődik: Nos comes Jeorius, Dyonisius et *Paulus* fratres, filii quondam Stephani bani de *Stenischnach* etc.

Stenischnach, Stenisnyak, mai írással: Stieničnak székhelye volt a goriczai, immár eltünt megyének; [1] egyházi tekintetben a zágrábi püspökségnek guerchei (gerczei) másként goriczai főesperességéhez tartozott; [2] fekszik pedig a Kulpától délre, a Károlyváros és Glina közti egyenes vonalban, mintegy középen; ma Sjeničak falu a báni kerület vrginmosti járásában jelöli helyét.

Stieničnak a Baboneg fiainak, István, János és Radoszló «nagyispán»-oknak [3] volt főbirtoka, hol 1307 junius 23-án igazságot szolgáltattak.[4] — A testvérek legidősbike, István, 1310-ben mint Tótország bánja szerepel.[5] Ennek fiaival van tehát e helyt dolgunk.

Igen érdekes e pecsét azért is, mert végleg eldönti sorsát az állevélnek, mely állítólag 1197-ben iratott, de reánk csak Miksa királynak 1571 november 7-én kelt átiratában jutott.[6]

Ez állevél szerint Imre király földiszítette

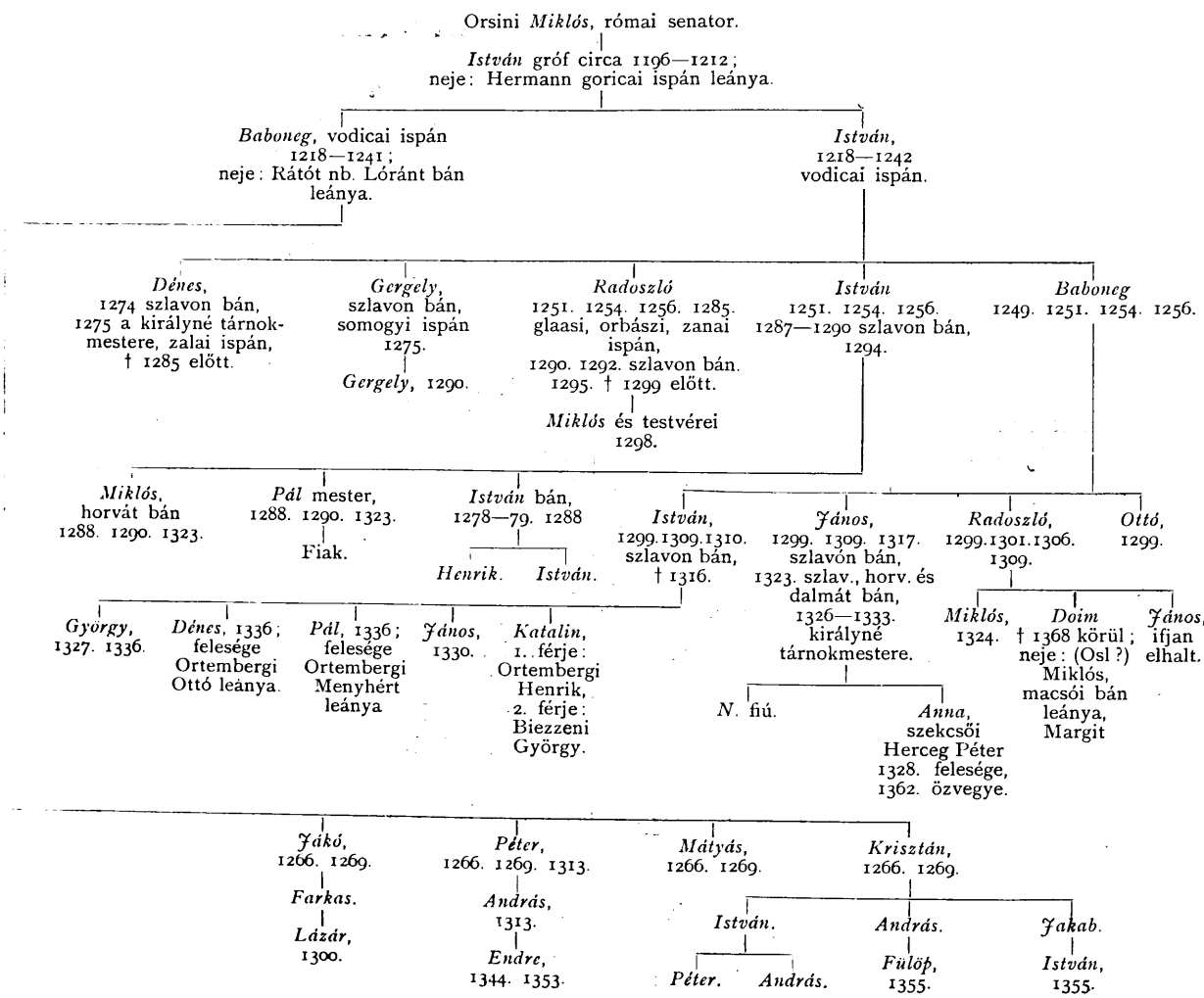
[1] Geschichte d. Hauses Habsburg, III, 1060. számu regesta.

[1] Pesty, Az eltünt régi vármegyék. II, 272—5.
[2] Tkalčić, Monum. eccl. Zagrab. II, 62.
[3] Vat.-magy. Okiratt. I/II, 305.
[4] Tkalčić, Monum. civ. Zagrab. I, 79.
[5] Tkalčić u. o. I, 82.
[6] Schönleben, Rosa Ursina, 7. — Pray, Annales I, 179. — Fejér, CD. II, 304.

István grófot, az Orsini-Blagajiak ősét, királyi czímerével: pajzs fölött álló sisakkal, melyből arany-koronás és arany-karmos oroszlánynak felső teste kimagaslott.

Jóllehet régibb, nevesb történetiróink ez oklevél hitelessége ellen kétséget nem támasztottak; újabban dr. *Fejérpataky* László,[1] báró *Nyáry* Albert[2] és *Majláth* Béla[3] nyomós belső okokból e czímerlevél hitelességét igen megingatták, míg a jelen pecsét, a nemzetség magyar ágának eddig ismert legrégibb pecsétje, sem a sisakdíszről, sem az ágaskodó oroszlányról tudomást nem vett és ez által igazságot szolgáltat föntisztelt jeles tudósaink nagy elmeéllel lehozott következtetéseinek.

Jelen pecsét birtokosának személyét megállapítandó, kutatnom kellett az Orsini-Blagajiak történetét, mely kutatásaim eredményeül közlöm ime azok leszármazását I. (Orsini) István római senátortól, a magyar ág egyenes ősétől, addiglan, mígnem a pecsét tulajdonosához érkezünk.

[1] Kir. kanczellária, 93.
[2] Heraldika, 27.
[3] Turul, V, 157.

III.

A Német-Ujváriak két ismeretlen pecsétje 1336-ból.

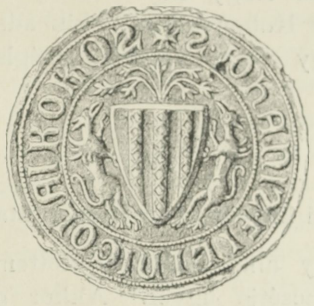
Hosszú küzdelmébe került I. Károly királynak, míg a Német-Ujváriak ép oly hatalmas, mint garázda fajzatát ismételve megverte és Köcski Sándor országbiró segítségével «megpuhította». De ha meg is nyirbálta hatalmokat, hűséget maga iránt és hazaszeretetet nem bírt beléjök oltani. Mert alig kezdettek I. Károly király ügyei II. Albert és Otto osztrák herczegekkel kuszálódni, az összes akkori hazaáruló Német-Ujváriakat a magyar nemzet ellenségeinek táborában találjuk. Erről egyéb történeti adatok mellett egy érdekes, eddig kiadatlan oklevél áll rendelkezésünkre, mely így hangzik:

Nos Johannes comes de Levkenhaus pro nobis et pro Ladizlao ac Heinrico fratribus nostris, et nos Elyzabeth relicta quondam Nicolai comitis de eodem pro nobis et vice ac nomine eorumdem Ladizlai et Heinrici filiorum nostrorum presentibus publice profitemur, quod nos illustrissimorum principum dominorum nostrorum gratiosorum, domini Alberti et Ottonis ducum Austrie, Styrie et Karinthie servitores spontanei facti sumus, tali videlicet modo, quod nos ipsis et ipsorum heredibus cum omnibus castris, civitatibus et aliis munitionibus ac hominibus et servitoribus nostris, que vel quos in nostra potestate habemus vel in antea cum eorumdem dominorum nostrorum au(t) servitorum suorum auxilio, seu per nos ipsos et nostros servitores vel homines expugnaverimus aut quovis alio modo obtinuerimus, attendere et fideliter servire astringimur et debemus. Promittimus etiam eisdem dominis nostris et heredibus eorum bona fide nostra, nomine iuramenti prestiti, quod cum magnifico domino, domino Karulo rege Ungarie, domina regina conthorali sua et ipsorum heredibus, amicis, servitoribus, fautoribus et ad eos pertinentibus, predictorum dominorum nostrorum ducum Austrie et nostris adversariis, quocunque nomine nuncupentur, non debemus sine scitu, iussu et bona voluntate eorumdem dominorum nostrorum ducum Austrie seu heredum eorum unquam ad aliquam pacis unionem vel concordiam pervenire. Et ut hec omnia et singula, sicut prescripta sunt, per nos omnes et quemlibet nostrum et heredes nostros rata, grata et firma permaneant et inviolabiliter observentur, sepedictis dominis nostris ducibus Austrie heredibusque ipsorum has nostras literas dedimus pro nobis et pro supradictis Ladizlao et Heinrico necnon pro heredibus eorumdem et nostris, sigillorum nostrorum, puta nostri comitis Johannis et nostri Elyzabeth comitisse predictorum munimine roboratas. Datum et actum Wienne, die sabbati ante festum beate Agnetis anno domini millesimo tercentesimo tricesimo sexto. (1336. január 20.)

A hártyán irt oklevél a bécsi államlevéltárban őriztetik, honnét másolatát a mellékelt pecsétekkel együtt ugyancsak dr. Károlyi Árpád eléggé meg nem hálálható szivességéből kaptam.

Függ pedig az oklevélen egy-egy hártyacsíkon két, sárga viaszfészekbe nyomott, kerek pecsét. Az első körirata ez:

S. IOHANNIS FILI(i) NICOLAI KOKOS.

A köriraton belül háromszögű pajzson, melyet két nyestféle czímertartó állat környez, a Német-Ujváriak ismert czímere, a három párhuzamosan függő gerenda látható. Kakas Miklósfia János pecsétje egészben hasonlít atyjának, még inkább Német-Ujvári Henrik bánnak pecsétjéhez.[1]

A másik, szintén körkerek pecsét körirata pedig ez:

S. ELIZABET. COMITISSE *

A czímerpajzs és czímer hasonló az első pecsétéhez, azzal a különbséggel mégis, hogy itt a telamonok hiányzanak.

Érdekes e pecsét azért, mert talán, a királynékét kivéve, az első asszonyi pecsét; azért is, mert Kakas Miklós feleségének nevét tartalmazza, melyet eddig nem ismertünk,[2] valamint hogy maig se tudjuk, kinek volt leánya.

[1] Pór A., Trencsényi Csák Máté, 24. 151. lap.
[2] L. Wertner, Magyar nemzetségek, II, 12.

Ezen Lékai Német-Ujváriakból váltak a *Kemendi*ek és *Rohonczi*ak, minthogy Lékavárát (Leukenhaus) ugyanezen 1336. évben elfoglalta a királyi seregek hadnagya, Laczkfi Miklós, és I. Károly király azt többé vissza nem adta a Kakas fiainak. Mivel azonban megint visszafordultak I. Károly király kegyelméhez, csereképpen kemendvárat adta nekik tartozékával együtt, mely cserét utóbb Nagy Lajos király megjavította azzal, hogy Rohonczot is nekik adta,[1] mi arra mutat, hogy végre valahára mégis jobb útra tértek.

IV.

A csornai konvent pecsétjének átalakulásai.

Már egy alkalommal érintettem a csornai konvent pecsétje ügyét.[2] Akkor megemlítém, hogy a jelenleg is használatban levő pecsét eredeti nyomója (typarion), meghasadt állapotban ugyan, maig is megvan a csornai konvent birtokában.[3]

Ezen pecsétet Zsigmond király 1393. márczius 21-én Kanizsai János esztergomi érsek kérelmére adta a csornai konventnek és ezzel ismét a hiteles helyek sorába emelte, azon megszorítással mégis: «quia . . possessio Chorna, in qua monasterium constructum est . . , est cognatorum Osl, qui patroni existunt . . , ideo ne *ex post* scandalum possit evenire aliquale, . . decernimus . . , ut eedem cognationes ipsius Osl ullo unquam tempore sub sigillo per nos concesso, literas queant habere aliquales, et litere sub eodem sigillo pro ipsis qualitercunque emanande pro eisdem valeant in aliquibus suffragari et vires obtinere.»[4]

Zsigmond király e szavaiból hozzá vethető, hogy a csornai konventnek volt már előbb is hiteles pecsétje, melyet azonban elvettek tőle, minthogy engedve védőinek, az Osl nemzetség némely tagjainak, oly levelekre is ütötte vagy függesztette azt, melyet tartalma nem annyira a valóságnak, mint inkább az Oslok hasznának feleltek meg.

[1] Zalam. oklt. II, 40 és köv.

[2] Turul, VIII. évf. 155. lap 6. jegyzet.

[3] Tűrhető rajzát adta Jerney János M. tört. tár, II, 69. rajz.

[4] Fejér, CD. X/II, 101.

Hogy ez így volt, azaz, hogy a XII. század második felében alapított csornai konventnek már előbb is volt hiteles pecsétje, kétségtelenné tette eddig is azon körülmény, hogy birunk a nevezett konventtől 1247, 1291, 1299, 1312, 1314. 1323 és más évekből hivatalos kiadványokat, melyek természetesen pecsét nélkül nem kelhettek, valaminthogy a «conventus monasterii beati Michaelis archangeli de Chorna» nyilván jelenti, miszerint 1314-ben kelt egyik privilegialis levelét «pendentis *sigilli nostri* munimine roboratas duximus concedendas». Azonban pecsétjét e korból, noha ez némi fontossággal birt volna, e napig nem ismertük.

Nagy Imre jeles érdemű történetbúvárunk közöl ugyan egy csornai pecséttöredéket 1249-ből Sopron vármegye története II. kötetében, hanem ez valamely főpapot ábrázol, a miért valószinűleg a levélíró csornai prépost pecsétje. Azonban a gróf Esterházy család pozsonymegyei galántai levéltárában[1] őriznek egy 1247-ben kelt levelet a csornai konventtől, melyről hártyacsíkon jelentékenyebb pecséttöredék függ. Van szerencsém e gyarló töredéknek hű másolatát mellékelnem.

Egybe hasonlítva e pecsétet a Zsigmond-féle pecséttel: e pecsét is monorú ugyan, de mintegy harmadával kisebb a Zsigmond-félénél. Közepét szárnyas angyal-alak tölti be, melyről azon-

[1] Fasciculo 20°, nro 30°.

ban, minthogy az alsó részek hiányzanak, nem tudni, térden vagy talpon áll-e? ez utóbbi eset látszik nekem valószinűbbnek, míg kétségtelen, hogy az alak itt jobbra néz, míg a Zsigmondé balra. A köriratból a következő betűket vettem ki: .. GILLV ..... ORNA, melyeket nem nehéz ekképpen kiegészíteni: *Sigillum Conventus de Chorna.*

Pontosabb összehasonlítás végett álljon itt a csornai pecsét leírása Zsigmond király föntebb idézett leveléből: (sigillum) oblongum est, in cuius meditullio sculpta est imago beati Michaelis archangeli genu dextrum tenens flexum, habens thuribulum in manu dextra, et super alam dextram eiusdem imaginis in ordine circumferentie est posita una aquila et clypeus quadrangularis, denotans arma nostra; .. in circumferentiis vero hec est inscriptio: Conventus de Chorna Oslonis.

Két pontatlanságot hittem észrevehetni e leírásban: az egyik, hogy a legenda pontosabban ez:

✠ S. CONVENTVS * D * CHERNA * OSLONIS *

a mely pontatlanságban azonban a másolónak is lehet része; a másik, hogy nincs megemlítve az angyal feje fölött (azonképpen a füstölő alatt) a csillag. Hanem ez utóbbi hiány nem pontatlanság; annak a csillagnak külön története van, melyet II. Ulászló királynak 1495. junius 22-iki leveléből értünk meg.

Midőn ugyanis I. Mátyás király elhunytával belháborúk dúlták az országot, Kanizsai László, a csornai konvent pátronusa kitette onnét a törvényesen megválasztott György prépostot és mást tolt be helyére, ki a konvent pecsétjét biztosság ürügye alatt Kapuvárra vitte, hol László úr rendesen lakott, és kezébe adta megőrizés végett. A pecsét itt maradt csaknem öt évig. Hanem időközben György prépost újra elfoglalta székét és Sopron vármegye előkelőbb uraival előadta II. Ulászló királynak, mint az egész vármegye — a melynek nemesei «sub munimento illius sigilli reguntur et habentur» — sérelmét, hogy a csornai konvent a mondottakból hiteles pecsét nélkül szükölködik. II. Ulászló király elvétette tehát Kanizsai Lászlótól a panaszos pecsétet, visszaadta azt a csornai prémontrei konventnek törvényes használatul, és ekkor — hogy elejét vegye jövendőbeli valamelyes visszaéléseknek — csillagot vésetett az angyal feje fölé.[1]

PÓR ANTAL.

[1] «Ut deinceps omnis calumpnia suspitionis ab eodem sigillo remota habeatur, sigillum ipsum et eiusdem universam sculpturam et figuram his literis nostris cum adiuncto unius sideris sive stellæ super caput beati Michaelis archangeli in medietate impressi duximus describendum» etc. Kovachich, Epicrisis documentor. diplomaticor. 282. lap.

A BORSODI ÉS UGOCSAI SZIRMAYAK.

(Negyedik és befejező közlemény.)

Az előadottak után nincs más kötelességünk, mint hogy összeállítván a Szirmayak leszármazásrendjét, bebizonyítsuk, hogy a nemzetség két ágra szakadásának története közönséges koholmány, és hogy azok a jeles férfiak, a kik Nagy Iván alapvető munkájában pávatollakkal felékesítve a borsodi és ugocsai ágazat közös ősei gyanánt szerepelnek, a mesebeli Rák kivételével, mindnyájan éltek ugyan, de valamint névre, úgy vérségre nézve is teljesen idegen családok törzsökei voltak.

Ez a második még elég könnyű feladat,

mert a sajómenti és tiszaparti Szirmayak összeköttetéséről — mint e sorok folyamán már érintettük — Szirmay Antalig soha senki se tudott, sőt régi íróink határozottan tiltakoztak a névazonosságból származható félreértések ellen, hangsulyozván a két Szirmay család különböző eredetét.[1] És a mennyiben föl merjük tenni, hogy Rák vitéz létezését s viselt dolgait komolyan most már senki se hiszi, nem fog kerülni valami nagy fáradságunkba kiküszöbölni genealogiai irodalmunkból ezt az ide s tova százados tévedést, vagyis inkább teljes rosszhiszeműséggel gyártott mesét, mely a szerző tudományos tekintélyénél fogva egész a legújabb időkig való igazságnak vagy legalább is tiszteletre méltó hagyománynak tekintetett.

Sokkal nehezebb, szinte lehetetlen dolog a Szirmayaknak teljesen összefüggő hiteles nemzedékrendjét adni, mert oklevelek, kivált az Anjouk korától kezdve, bőségesen maradtak ugyan reánk, de minthogy az ősök már a XIII. század közepén éltek s rövid idő alatt hihetetlenül elsokasodott maradékaik valamennyien Szirmában laktak, ember legyen a talpán, a ki el tud igazodni a firól-fira szállott *János*, *György* és *Miklós* nevek között. Hogy többet ne említsek p. o. 1409-ben a Sásváryakkal folytatott pörben 15 Szirmay szerepel, névszerint János a Mihály fia; György a György, másik György a Miklós, Tamás a János, László a másik János, Mihály és István a Márton, András és János másik Miklós, János a Benedek, István harmadik Miklós, Péter és László harmadik György, János a második Márton, végre Szirmay András a harmadik János fia.[2] Legalább nagyatyját ösmernök valamelyiknek, hogy ezen a nyomon a genealogiai kapcsolatot tovább kutathatnók, de a legritkább esetek közé tartozik, mikor az oklevél három egymásután következő nemzedéket felsorol, bár ezzel is kevésre megyünk, mert ismét Jánossal, Györgygyel vagy Miklóssal állunk szemközt, úgy hogy a személyazonosság megállapításának lehetősége sokszor teljesen ki van zárva.

Igaz, hogy combinatiók és valószinűségek alapján össze tudnók állítani a Szirmay család leszármazását, főleg ha rubrikát nyitnánk az ugynevezett «*Határozatlan tagok*» számára, a mint ezt egyik írótársunk nem rég igen elmésen kitalálta, de attól tartunk, hogy ebben aztán kevés köszönet is volna. Szerencsére a család legrégibb őseit s egy-két ágnak hiteles nemzedékrendjét ösmerjük, és így czélunkat mégis elérhetjük.

Mert ha tudjuk, jobban mondva, elfogadjuk azt, hogy a borsodi illetőleg Zemplén vármegyei Szirmayak legelső őse *Saul*, esetleg Lehotzky szerint (Stemmat. II. 379.) *János* volt, a ki 1290 körül állítólag a sajóparti *Szirmát* szerzette, szakadatlan leszármazásuk pedig a családi hagyomány szerint 1350-ben Záránál elesett Balázson kezdődik; az ugocsai Szirmayak ősei ellenben Farkas «*dictus Hadnagh*» fiai: Dénes és Mihalcz, illetőleg Botheus a Mylethe fia, már 1251-ben fölosztották egymás között Szirmát: annak a bizonyítgatására, hogy a két Szirmay család egymásra nézve teljesen idegen, sok szót vesztegetni felesleges.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a Nagy Iványál olvasható leszármazás, az érdemes szerző saját adatain kívül, három ember műve. No de meg is látszik rajta.

Szirmay Tamás ezredes, a mult század első felében megszerkesztette a borsod-zempléni vonalat, melyből maga is származott, Balázson kezdve, Domokoson folytatva, kinek maradékai a szirmai és szirma-bessenyői predikatumot használó Szirmayak, adoptálás útján grófi és nemesi ágon, mai napig virágoznak.[1]

A családi levéltár adataiból készült genealogiát aztán *Wagner* legelsőben is megtoldotta III. János ágazatával és úgy látszik oklevelekből dolgozott, fölhasználván természetesen a Szirmayak bárói és grófi diplomáját, bár az innen

[1] «Szirmay de Tisza-Szirma gens priscæ nobilitatis . . . sed quæ cum familia Szirmay de Szirma Borsod confundenda haud est, cujus origines in comitatu Borsodiensi pro more nostro producta ejusdem gentis tabella genealogia dabimus». *Bél Mátyás:* Notitia Ugochensis *kézirat* a nemzeti muzeum könyvtárában.

[2] Process. Tab. 4—3749. *Országos Levéltár*. Nagy Iván szerint az ugocsai és szathmári Szirmayak egyenes őse az 1409-ben élő János volt, látjuk azonban, hogy 1409-ben *négy János élt:* Mihály, Miklós, Benedek és Márton fiai és semmi sem bizonyítja hogy épen *Mihály fia János* volt a Szirmayak őse.

[1] Wagner Mss. Tom. LXX. p. 313. A nemzeti muzeum könyvtárában.

merített adatok nem voltak alkalmasak arra, hogy a táblázat hitelét emeljék. Később érintkezésbe lépvén Szirmay Antallal, Otthobor szolnoki, Miklós ugocsai főispánoknak, a borsodi Szirma falut alapító Jánosnak, továbbá az Öszödfalvi és Bekényi családok őseinek is helyet szorított, elfogadván ekkép a nemzetség két ágra szakadásának ügyetlen meséjét.

Végre Szirmay Antal fölfedezte *Rákot*, ügygyel-bajjal kifundálta a borsodi és ugocsai ág között való kapcsolatot; a pöriratokból összeállította a Szatmár vármegyébe költözködött Szirmayak és az ősfészekben maradt Szirmai Kalósok nemzedékrendjét s megadván savátborsát, rendelkezésére bocsátotta Wagnernek, kinek kéziratából aztán Nagy Iván hűségesen átvette a maga munkájába.[1]

A Szirmay Tamás ezredes által szerkesztett leszármazási tábla adatai — legalább is a filiatióra nézve — Domokostól fogva jobbára oklevelekkel igazolhatók, a Dalmátiában elesett *Balázsról* azonban fenmaradt emlékeink semmit se tudnak. Látjuk azt is, hogy a család ősei az Anjouk korában már Borsod vármegyei birtokosok voltak,[2] de szakadatlan genealogiai összefüggésbe csakis azok hozhatók, a kik Zsigmond királytól 1417-ben a sajóparti Szirmát nova donatióba kapták, t. i. Szirmay Domokos fiai, meg Simonnak és Fábiánnak unokái; ezeknek leszármazása pedig ösmeretes. Nem szenved kétséget, hogy a Szirmay ősök Zsigmond korában — mikor állítólag a *rákos* czímert is nyerték — már előkelő emberek voltak, de a család eredetét s legelső törzsökét a rájuk vonatkozó különben is csekély számú oklevelekben hasztalan kutatjuk, sőt úgy látszik, hogy a családi levéltár adatai szerint is csak Domokosig lehet fölvinni a borsodi Szirmayak nemzedékrendjét.[1]

De forduljunk ismét az ugocsai Szirmayakhoz, a kiknek egyik ágazatát épen abban az időben látjuk elenyészni, mikor a borsodiak Zsigmond király jóvoltából emelkedni kezdenek. A pör, melyet az érdekeltek a deficiens javai felett folytattak, rendkívül tanulságos s azt hiszszük, hogy a két Szirmay család közös eredetének vitás kérdését magában véve is eldöntheti.

Történt ugyanis, hogy ugocsai nemes Szirmay Györgynek magva szakadván, birtoka, mint urafogyott vagyon, a koronára szállott. Szép kis birtok volt, egész Szirma falunak fele; Zsigmond király azonban nem tagadta meg Bekényi Andrástól, a ki, mint néhai Szirmay György Anastasia nevű testvérének fia, legtöbb jogot formált hozzá, s 1427-ben hű szolgálatai fejében neki adományozta, az esetleg benne lappangó «király igazságával» együtt. Mikor azonban András úr az adományos jószág birodalmába be akarta magát vezettetni, Csatóházi Csató Benedek, Sásvári Miklós és Szirmai András (parvus) ellentmondásukkal a statutiót megakadályozták. Ebből természetesen hosszú pör támadt, melyből Szirmai András kihalván, Csathó és Sásvári hiába bizonyították a nádor előtt, hogy ők Bekényi Andrással anyai ágon egy őstül származtak s a mennyiben Szirma nem kizárólag fiágat illető vagyon, Zsigmond királynak nem állott jogában azt eladományozni: Garay Miklós nádor 1433-ban Bekényi javára döntötte el az ügyet és alpereseknek anyjok után csak a törvényes quartalitiumot ítélte meg.[2]

[1] A Wagner-féle kéziratban *Ráknak* még semmi nyoma sincsen, hanem a család az *Ottobor* nemzetségből származtatik. Az eredeti tábla szerint az ugocsai Szirmayak ős Miklós; nevéhez Wagner betoldá a következő sorokat: «Comes comitatus de Ugocsa, in Heten ædificat possessionem Zirma, fuit filius Stephani, filii Zirma, de genere *Ottobor*, qui vixit sub Bela IV. et dicitur dominus terræ Zantho.» A borsodi ágazat ős János, «filius Jannus, filii Zirma de *genere Ottobor*». Kozma és Mikó Ottobor szolnoki főispán fiai, és az *Ottobor* nemzetségből származó *Zirma* unokái. Hogy Wagner Szirmay Antal közlései szerint toldotta-foldotta a genealógiát, az elmondottak után kétséget nem szenved. *U. o.* pag. 182. 313.

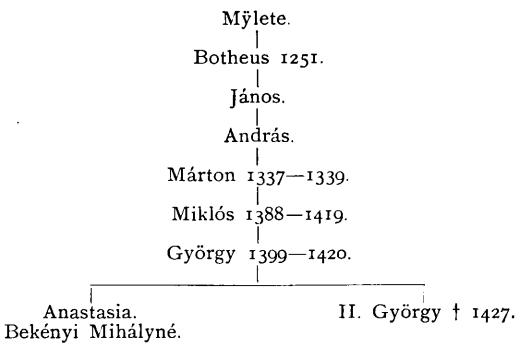
[2] Péter 1364-ben borsodi szolgabiró s valószinűleg atyja volt azon Szirmay Péter fia Pálnak, a ki 1394-ben együtt *Szirma* határait megjáratta. Péter (Fábián fia) és Márk 1343-ban, Benedek 1356-ban (Szendrei, Miskolcz tört. II. k. 49. l.) homo regiusok, *Benedek* már 1344-ben is említtetik. (Fejér. Cod. Dipl. IV. 3. p. 381. és X. 8. p. 383. Anjou-okmtár IV. k. 379. és 397. l.)

[1] L. Kovács József halotti beszédét (id. m.), mely kétségtelenül a levéltár fölhasználásával készült.

[2] Szirmai András már nem allegálhatott a pörben s így határozottan meg nem mondhatjuk, hogy a deficiens nemzetségéből származott-e vagy csak leányági utód volt, mint a többi alperesek? Ez az utolsó különben valóbbszinű, mert ellenkező esetben nem mondhatta volna a

Felperes annak igazolására, hogy magbanszakadt Szirmai György jussán, illetőleg Zsigmond király adománya alapján, Szirmának fele birodalmához vagyon törvényes igaza, fölmutatta a váradhegyfoki conventnek 1251-ben «*in octavis festi Penthecostes*» kelt bizonyságlevelét arról, hogy Botheus a Mylete fia, Dénes és Mihálcz a Farkas «*dictus Hadnagh*» fiai, Ugocsa vármegyében fekvő Szirma birtokukat «possessionem ipsorum Zyrma vocatam in comitatu Ugucha existentem», közös megegyezéssel két egyenlő részre osztották.[1]

Minthogy pedig Botheus nemzetségének utolsó sarjadéka a deficiens volt, világos hogy őt Szirmának fele illette. Végre, s ez érdekel bennünket legközelebbről, a leszármazás bizonyítására a következő stemmát terjesztette a bíróság elé:[2]

Mielőtt e táblázathoz szólanánk, lássuk, mire taníthat bennünket Garay Miklós nádor itélete?

Legelőször is arra, hogy az Ugocsa vármegyei Szirma falu 1251-ben már állott, tehát mesebeszéd az, hogy Ottobor unokája Miklós Hetenföldén 1300 körül építette volna, mint a nemzetség ugocsai ágazatának alapítója.

Továbbá igaz ugyan, hogy a most közölt nemzedékrend a Szirmayakat csupán egyik, a XV. század első felében már kipusztult ágazatában tünteti föl, de az 1251-ik osztálylevélből nyilván kitetszik, hogy a család ősei korántsem Ottobor, János, Cseburka és a többiek voltak. Ennélfogva végsőképen kijelenthetjük, hogy a történetíró Szirmay Antal adataiból összeállított leszármazási tábla hamis. Hamis általában a nemzetség közös eredetének és kétágra szakadásának története, hamis külön-külön az úgynevezett borsodi és ugocsai vonal régibb genealogiája, mert a sajóparti Szirmayaknak Domokos, vagy a bárói diplomára való hivatkozással, mondjuk, az 1290-ben élő *Szirmai Saul*, a tiszamentieknek pedig — Mylete ágazatát figyelmen kívül hagyva — *Farkas hadnagy* volt az ősük.

Szó sincs róla, a Garay Miklós nádor elé terjesztett nemzedékrend fölöttébb hiányos, mert csak az egyenes ágra való leszármazásról tanuskodik, de annyi érdeme még is van, hogy nem merő combination és valószinűségeken, de minden bizonnyal positiv tényeken alapul és a Szirmay nemzetségnek egy eddigelé teljesen ösmeretlen ágával ösmertet meg bennünket.

Egy pár adattal magunk is járulhatunk kibővítéséhez.

király, hogy György birtoka tökéletesen urafogyott vagyon. Az adománylevél Havasalföldön, Hosszúmezőn, 1427-ben «*feria 5-a proxima ante festum b. Ambrosii episcopi et confessoris*» kelt és Garay Miklós nádornak Budán 1433 «*50 die octavarum festi b. Michaelis archangeli*» kiadott levelében foglaltatik, melynek eredetije az Ujhelyi család tisza-ujhelyi levéltárában található.

[1] «prima meta ipsius possessionis Zyrma incipit a quadam arbore *Baros alma* vocata a parte orientali et tenderet per medium eiusdem ville ad unum puteum, qui esset in medio eiusdem ville, deinde per modicum spatium tenderet versus occidentem ad unam arborem *Prodalmaya* vocatam et iste mete distingerent ipsam possessionem Zyrma, partem videlicet a parte meridionali Botheus filio Mylete predicto et partem que esset a septemtrionali Dionisio et Myhaltz filiis Farkas supradictis; et sicut ipsam possessionem Zyrma cum metis divisissent, sic etiam terram arabilem, prata, silvas aquas et alias utilitates eiusdem in duas similiter equales partes absque distinctione metarum divisissent» etc. Az oklevél Márton prépost neve alatt kelt, a ki a váradhegyfoki convent prépostjai között idáig nem szerepel. A «dictus Hadnagh» kifejezés nyilván a régi várszerkezet emlékét tartotta fenn s így valószinű, hogy az osztozkodó felek várjobbágy családból származtak. Csupán az a bökkenő, hogy Ugocsa területén a XIII-ik században se királyi várat, se oly birtokot nem találunk, melyről ki tudnók mutatni, hogy valamikor várföld volt volna. Különben ez genealogiai szempontból tökéletesen alárendelt kérdés, csakis annyi fontossággal bir, hogy ha Zirma csakugyan várföld volt, akkor az osztozkodó felek között vérségi kapcsolatnak szükségképen nem kellett fennforogni. *Garai nádor levele id. h.*

[2] Évszámokkal mi láttuk el a stemmát.

A táblázaton látható Szirmai Andrásnak, Mártonon kívül, a ki 1337-ben Csepe és Ardó határjárásánál Róbert Károly király által Szirmai Ábrámfi Jakabbal együtt homo regiusnak jelöltetett,[1] még két fia volt: *János* és *Miklós*. A várad-hegyfoki conventnek 1339-ben kiadott bizonyságleveléből ugyanis arról értesülünk, hogy Szirmai Márton, János és Miklós az *András* fiai egyrészről, Szirmai István a Mihály fia, megint Szirmay János és Mihály a Miklós fiai másrészről, Szirma birtok felett folytatott perüket a conventben összeülő választott bíróság ítélete alá bocsátották.[2]

A következő esztendőben ismét Váradon találjuk a Szirmayakat. Miklós az András fia (de Schyrma) Szirmai Rufus István ellen folytatott pörében Edelényi Sándor ugocsai alispán által «*convictus et captus fuisset et portionem suam possessionariam in eadem Zyrma habitam perdidisset ac eadem ad manus eiusdem Alexandri vicecomitis... devoluta extitisset.*» Testvére János azonban 8 márkával úgy őt, mint elfoglalt jószágát visszaváltotta, melynek fejében 1340. április 24-én az említett birtokot azzal a föltétellel vette zálogba, hogy ha Miklós a váltság-összeget a kitűzött határidőre le nem teszi, örökre az övé marad.[3]

Szirmai Mártonnak a táblázaton álló Miklóson kívül még *János*, *Mihály* és *István* nevű fiai is voltak, a kik 1409-ben a Sásvári család tagjaival Szirma és Sásvár határai felett folyó perüknek barátságos egyességgel vetettek véget.[4]

Miklós konok, perlekedő és erőszakos ember, 1388-ban, majd ismét 1391-ben a váradi káptalan bizonysága mellett mint homo regius szerepelt, mikor az Ujhelyi és Zowárdffy család tagjai ardai és rakaszi birtokaikban statuáltattak.[5] Az oklevelek 1419-ben említik őt utoljára, mikor György fia és több rokonai társaságában a sásvári nemesek földét hatalmasan elfoglalta.[6] Természetét, úgy látszik, életben maradt egyetlen fia, *György*, is örökölte, a ki vérrokonát, Szirmai Andrást (Ábrahám fia), megölvén, fő- és jószágvesztésben marasztaltatott; minthogy azonban a vérontás állítólag véletlenül történt, Zsigmond királytól 1397-ben kegyelmet nyert.[1] 1420-ban még pöröl, de ezután nincs többé emlékezet róla. Fia, hasonlóképen *György*, nem sokáig élte túl, mert, mint tudjuk, 1427-ben már magva szakadt.[2]

Szirmai András második fia, *János*, a ki 1340-ben testvére birtokát magához váltotta, a család legközönségesebb nevét viseli, s így jó lélekkel nem merjük állítani, hogy a sok Jánosfiak közül, az ő ágyékából kik származtak. Ágazata különben már 1426 előtt deficiált.

Testvére, *Miklós*, Andrást és Jánost nemzette, a kik Csomafalvi István fiát, Ilyést, megrabolván, 1402-ben a leleszi convent előtt azzal kiegyeztek, de nemsokára azon is főben járó hatalmaskodást követtek el, de szerencséjükre Zsigmond király kegyelme 1405-ben megmentette őket a büntetéstől.[3] Fiu maradék nélkül haltak el.

Az elmondottak kiegészítik ugyan némileg a bíróság előtt fölmutatott családfát, teljessé azonban korántsem teszik, de azt tartjuk, legyen inkább hézagos, csak hamis adatok ne kerüljenek belé.

Most tehát térjünk át a Szirmay nemzetségnek másik, Farkas hadnagyról származott főágazatára. Előre is kijelentjük, hogy teljesen összefüggő nemzedékrendet senki se várjon tőlünk. Nincs olyan genealogus, — föltéve hogy komoly munkása a tudománynak, — a ki ennek összeállítására jóhiszeműleg vállalkoznék. És pedig nemcsak azért, mert 1251-től fogva egész 1339-ig egyetlen egy oklevéllel se rendelkezünk, mert utóvégre itt is lehetne kezdeni a dolgot s még mindig szép családfa kerülne ki az adatokból, de legfőképen azért, mert a Szirmay had, kivált a XV. századtól fogva, valóságos nomenclaturája a «*dictus*» vagy ragadvány neveknek. Volt közöttük Barla, Barthos, Fodor, Kalós, Kenéz, Kis, Kósa, Pázmán, Szaniszló, Veres, Vyd stb. a mi ugyan nagy előny a genealogusra nézve, ha az illetők állandóan és következetesen hasz-

[1] Leleszi convent levéltára.
[2] Process. Tab. 4—3749.
[3] Garay nádor 1433-iki itélet-leveléből *id. h.*
[4] Hiteles másolat a pörben.
[5] Az Ujhelyi család levéltárából.
[6] A pörből.

[1] Kelt Budán «feria 5-a prox. ante dominicam Ramispalmarum». Hártyára írott eredetije a Kalós család leveles ládájában.
[2] Egy 1426. kelt oklevél (Ujhelyi ltár) még élőnek mondja. Lelesz. Act. Anni 1402. m. 16. — Zsigmond király grationalisa a Kolós családnál.
[3] U. o.

nálják, mert igazán Ariadne-fonalat szolgáltat kezébe, igen ám, de a jeles urak csak odahaza falujokban vagy legfeljebb a vármegyén éltek ezekkel a nevekkel, mert máskülönben egymásközött se tudtak volna eligazodni s György fia Jánost, Miklós fia Jánosért bizony könnyedén megexaminálták volna; és valahányszor ünnepélyesebb actusokban vettek részt, joggyökös pereket folytattak, hiteles helyeken fontosabb bevallásokat tettek vagy plane — a mi ugyan ritkán történt — adományokban részesültek, mindannyiszor csak a *Szirmay* névvel tündököltek. Kivételt csak a Kalósok és Barthosok képeznek, a kik ragadvány nevüket majd mindig használják, innen van, hogy genealogiájuk legkönnyebben is összeállítható.[1]

Ehhez járul még, hogy idők folytán leányágon sok idegen származott a faluba, p. o. Varga, Kerecsed, Csákány, Szabó stb., a kik előbb csak predikatumnak, majd rendes vezetéknévnek használták a Szirmay nevet s utódjaikat nem igen lehet megkülönböztetni az igaz vérektől. Idegennek tartjuk különben a Fodor, Baranyi és Barla családot is, mert őseiket sehol se tudjuk kimutatni a régi Szirmayak között.

Mikor Zsigmond király néhai György birtokait Bekényi András deáknak adományozta, a Szirmay hadból csak egyetlen egy ember akadt, a ki megtámadta az adományt s ennek halála után a többiek nyugton maradtak, s békén tűrték, hogy idegen ember férkőzött közéjük. De úgy látszik bölcsen tudták, hogy mit cselekesznek. Avagy talán föltesszük-e róluk, föltehetjük-e általában a középkori emberről, ki egy ekealja földért évek hosszú során keresztül perlekedett, míg végre a sok költség és felszaporodott bírság gyakran egész örökségét elnyelte s nemzedékről nemzedékre üldözte, gyakran vérét is ontotta annak, a ki valódi vagy képzelt jussában megrövidítette őt, föltehetjük-e, mondjuk, a pörre mindig kész s birtokaikat alkalomadtán erőszakosan is gyarapító Szirmay nemesekről, hogy igazságukat tudván, jogaik sérelmét semmibe vették? Bizonyára nem! Hallgatásuknak tehát csak egy elfogadható magyarázata lehet, t. i. hogy magban szakadt György nem az ő nemzetükből származott és a mennyiben Zsigmond király adománylevele világosan és félremagyarázhatlanul állítja, hogy nevezett György birtoka a koronára háramló urafogyott vagyon: bizonyosra vehetjük, hogy Szirmai Kis András a Csathókkal és Sásváriakkal együtt leányági ivadék vala.[1]

Az elmondottakból pedig szükségképen következik, hogy az 1251-ben Szirmán osztozkodó Mylete és Farkas fiai idegen vérek, külön nemzetség tagjai s nem egy bizonyos őstől származó atyafiak voltak.

Kitünő példát szolgáltatnak erre nézve a Hont vármegyei Palástiak, a kik a középkorban együtt laktak, együtt éltek, osztozkodtak, perlekedtek, közös nevet viseltek, mindazonáltal eredetüket tekintve, legtöbb esetben egymásra nézve teljesen idegenek voltak, és korántsem a vérség, a közös származás, de pusztán az a körülmény kapcsolta őket össze, hogy eleik a zólyomi, bolondóczi, kiváltképen pedig a *honti* vár Palástón lakó jobbágyai vagy szolgái voltak.[2]

Az ugocsai Szirmáról nem lehet ugyan kétségtelenül bizonyítani, hogy várföld volt, de az a körülmény, hogy az 1251-ben osztozkodó felek egyik őse «*dictus Hadnagh*» nevet viselt, határozottan mutatja, hogy várjobbágyok utódjaival van dolgunk s ekép Szirmának is valamikor várföldnek, vagy conditionatus emberekkel benépesített királyi birtoknak kellett lenni. Mikor aztán a földdel együtt a lakók is fölszabadultak és független birtokosokká, nemesekké lettek — akár volt közöttük vérséges összeköttetés, akár nem — a középkor rendes szokása szerint mindannyian Szirmaiaknak «nobiles de Zyrma» neveztettek.[3]

[1] Mátyás királynak e pör folyamán már idézett 1469-iki nova donatiójában Szirmai Forisnak Kalós mellékneve is előfordul, azonban Mátyus csak Szirmainak mondatik, holott a közönséges életben *Bartos* volt.

[1] «Quandam portionem posessionariam in possessione Zyrma vocata in comitatu de Ugocha situata habitam, que condam Georgii filii Georgii de dicta Zyrma, hominis absque heredum solatio defuncti prefuisset et per defectum seminis eiusdem Georgii, ad manus suas regias devoluta extitisset etc.» *Garay nádor leveléből.*

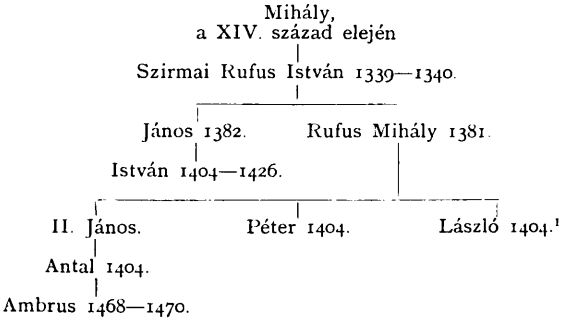
[2] L. a «Palásthyak»-ról írott könyvismertetésemet. *Turul* VIII. k. 132. l.

[3] Igy nevezi már őket a váradhegyfoki conventnek 1339-ben kiadott bizonyságlevele, arról, hogy Szirmai

Bizony, ha a szirmai nemesek a deficiens Györgygyel egy őstül származtak volna, mint p. o. — hogy Ugocsában maradjunk — az Öszödfalviak a Bekényiekkel, az Ujhelyiek a Zowárdffyakkal stb., András deák uram valószinüleg soha sem teszi be a lábát Szirmába, mert nem használhatott volna neki a király igazsága (jus regium).

Mint már eddig is hangsúlyoztuk, legfőbb czélunk az volt, hogy a borsodi és ugocsai Szirmay család közös eredetének valótlanságát kimutassuk. Mennyire sikerült ezt elérnünk? az elfogulatlan olvasóra bizzuk. Most tehát összeállítjuk az ugocsamegyei Szirmay nemzetség egy pár ágazatának genealogiáját, töredékesen bár, de azt hiszszük híven.

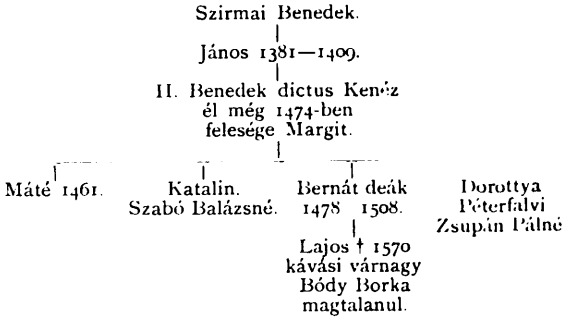
Farkas hadnagynak két fia maradt: *Dénes* és *Mihálcz*, de hogy az utolsó azonos-e azzal a *Mihálylyal*, kinek fia 1339-ben *Mylete* maradékaival Szirmán pöröl, határozottan meg nem mondhatjuk, s ennélfogva nem is kapcsoljuk össze őket.

Ezek voltak a Szirmay nemzetségnek, hogy úgy mondjuk, legcsöndesebb tagjai. Rufus Istvánon kívül, a ki, mint láttuk, 1340-ben a Botheus ágán álló András fia Miklóst az ugocsai alispán előtt meggyőzte, jóformán nem is perlekedtek, annál kevésbbé vettek részt a napirenden lévő hatalmaskodásokban. Legalább is az oklevelek hallgatnak erről. Bizonyos leánynegyed felett összevesztek ugyan, de meggondolván atyafiságukat, 1404-ben a tasnádi vicarius előtt szép egyességre léptek.[1] *II. Mihály* 1381-ben homo regius volt, *I. János* 1382-ben Erzsébet asszonynak Szirmából leánynegyedet adott, *Péter* és *László* az erre nézve kötött egyességben szerepelnek; *Ambrust* 1470-ben említik utoljára a levelek s úgy látszik ágazata benne ki is halt.[2]

Valamivel tovább terjesztette a maga nemzedékét az a Benedek, ki a XIV. század közepe táján élt s az 1570-ben már leányágra jutott Szirmai Kenéz család őse vala.

Leszármazása pedig a következő:

A táblázat élén álló *Benedekről* a nevén kívül egyebet se tudunk, fia János 1381-ben homo regius volt, 1409-ben pedig rokonaival együtt Szirma és Sásvár között határt igazított.[3] II. Benedek örökösen perben állott a családnak hol egyik, hol másik tagjával. 1457-ben Szirmai Szaniszló és Barthos fiaitól két nemes ülést hatalmasan elfoglalt;[4] 1461-ben, mikor nevezetteket a Szirmai Kalósokkal és Pázmánokkal együtt bizonyos sásvári jószágok birodalmába akarták statuálni, ellentmondásával az eljárást megakadályozta s mint később értesülünk, Kalós Tamás árva gyermekeitől el is vette azt a birtokot. 1474-ben a Szirmai Csákánokkal fenforgó pörét választott bíróság ítélete alá bocsátotta,[5] de a szép békességet úgy látszik nem sokáig élte túl, mert az oklevelek többé nem emlékeznek róla.

András fiai a maguk választott bíráit a kitűzött határnapra elő nem állították. *Id. h.*

[1] Találunk ugyan olyan Szirmaiakat, a kiknek Péter vagy László volt az atyjuk, de a táblázatunkon állókkal bizonyos összeköttetésbe nem hozhatjuk őket.

[1] Csarnanodai Crisogon tasnádi vicarius levele a Sz. Kalósoknál.

[2] U. o. valamint a leleszi convent és az Ujhelyi cs. lt.

[3] Leleszi conv. és az Ujhelyi cs. lt.

[4] Horvát István: Verbőczy Emlékezete II. k. 103. l. Kalós család leveles ládája Fancsikay László, Zowárdffy György, Csepei Ákos Márton békebiráknak 1474-ben kelt levele az *Ujhelyi* ltban.

[5] U. o.

Egyetlen életben maradt fia, Bernát, nagy szerző volt, de afféle litteratus ember lévén, — mert az oklevelek deáknak nevezik, — nem követte hatalmaskodó atyja példáját s mint mondani szokás, inkább észszel, mint erővel dolgozott. Többre is vitte.

A Hunt Pázmán nemzetségből származó Zowárdffy családba házasodván, — mely már abban az időben kihaló félben vala — feleségének a leányágat követő birtokokból tekintélyes hozománya volt, egyetlen fiára pedig gazdag örökség nézett. Másfelől mindent elkövetett, hogy őseinek elharácsolt javait visszaszerezhesse. Ugy látszik, volt pénze elég s így könnyen boldogult; alig tíz esztendő alatt el is érte czélját. Az eladósodott, a sok osztály következtében elszegényedett kis nemesek egymásután adogatták el neki részbirtokaikat s minthogy ebben az időben már nemcsak a környékbeli nemes legények, de becsületes városi polgárok, mesteremberek gyermekei is eljártak Szirmába háztűznézőbe, nem egyszer megtörtént, hogy az ős udvarházakon *circumspectus* sarjadékok osztozkodtak.[1] Bernát deák nem sajnálta az aranyat, hogy kitudhassa őket apáinak örökéből. Ugy hogy mikor a magtalanul elhalt Bekényi András és Tamás javaira 1504-ben Bekényi Miklóssal együtt királyi adományt szerzett, Szirmának csaknem $^2/_3$-át birta.[2] A most említett Bekényiek annak az Andrásnak ivadékai voltak, a ki, mint tudjuk, 1433-ban Zsigmond király adománya alapján Szirmának fele birodalmába statuáltatott. Igy tehát az 1251-ben osztozkodó Mylete fia Botheus örökségе végtére is a Farkas hadnagy törzsökéből származó Szirmayakra szállott.

Bernát deák 1507-ben még perlekedik, de már úgy látszik a következő évben meghalt, mert 1509-ben végrendeletének végrehajtói, Zowárdffy Ferencz és Oroszy Boldizsár, a kik különben sógorai voltak, az árva érdekeit védelmezik.[3]

[1] Nemes Azthalos Ferencz Szőlős városában lakó *circumspectus Azthalos Gergelynek* Zyrmai Thérdes Dorottyától származott fia szirmai curiája felét Szirmay Bernát deáknak eladja. *Nemzeti muzeum. Kállay lt.*

[2] Leleszi conv. lt. mandat. statut.

[3] Zowárdffy György leányai közül *Klárát* Szirmay Bernát, *Annát* adorjáni Ráthonyi György, *Borbálát* Oroszy Boldizsár vette nőül. L. u. o., továbbá az Ujhelyi család levéltara.

Egyetlen fia, Lajos, a ki a *Kenéz* nevet végkép letette, anyja halálakor még gyermek volt, mert gyámjai 1511-ben a leleszi conventből *időlátó levelet* szereztek neki, de 1520-ban már maga intézte sorsát. Megbecsülte, gyarapította öröklött vagyonát és mikor a Zowárdffy javakra a többi leányági successorokkal együtt 1545-ben donatiót kapott, már a vármegye legelső birtokosai közé tartozott. Az Ardóban, Ujlakon, Mágyfalván, Rakaszon, Rákóczon, Bilkén, Misticzén fekvő Zowárdffy javak különben sok gondot okoztak neki, mert az Ujhelyiek pörrel támadták meg, bebizonyítván, hogy ők a törvényes örökösök, nem pedig Szirmay Lajos, a Ráthonyiak s a többi leányági utódok. Minthogy azonban az 1545-iki statutio alkalmával, hogy, hogy nem — a szabályszerű tiltakozást elmulasztották, bár jobbágyaik az eljárásnál jelen voltak, — végre is ki kellett egyezniök.[1]

Nem ült odahaza, mint atyja, hanem kardot kötvén, szétnézett a világban. Mikor *Báthory András* ország kapitánya Kávássy Kristóf huszti várnagytól az ugocsai Halmi város közelében épült *Kávás* várát Ferdinánd parancsára 1545-ben a beregmegyei Kovászával együtt visszafoglalta, Szirmay Lajost tette meg várnagynak. Három év mulva, az 1548-iki pozsonyi országgyűlés határozata szerint, lerontatván a vár,[2] Lajos Báthory András udvarába került s állítólag Ecsed várának kapitánya lett;[3] erről ugyan nekünk nincs tudomásunk, de bizonyos dolog, hogy Ferdinándnak buzgó híve, az országbírónak pedig bizodalmas embere volt, kit fontos

[1] Statutionalis és osztálylevél az Ujhelyi cs. levéltárában. Más vonatkozó iratok Leleszen. Ujhelyi János ugocsai alispán 1545—50 között a Szirmay Lajossal folyó pörben instructiót készített prókátorának, melynek gyökeres magyarsággal irott töredéke fenmaradt: «*Azt mondom, hogy semmiképen az Zowárd István jószágát magva szakatt néven ő klgmek meg nem kérhették volna én ellenem, mert jól tutták azt hogy Zowárd Estvánnak magva nem szakadott az fiu ágról, azt is jól tutták hogy a Zowárd jószágban én voltam fiuág, és semmi igassága az királnak az Zowárd jószágban . . . meg kell ő felségének énnekem törvény szerint tellyes az Zowárd jószágot adatni*» stb.

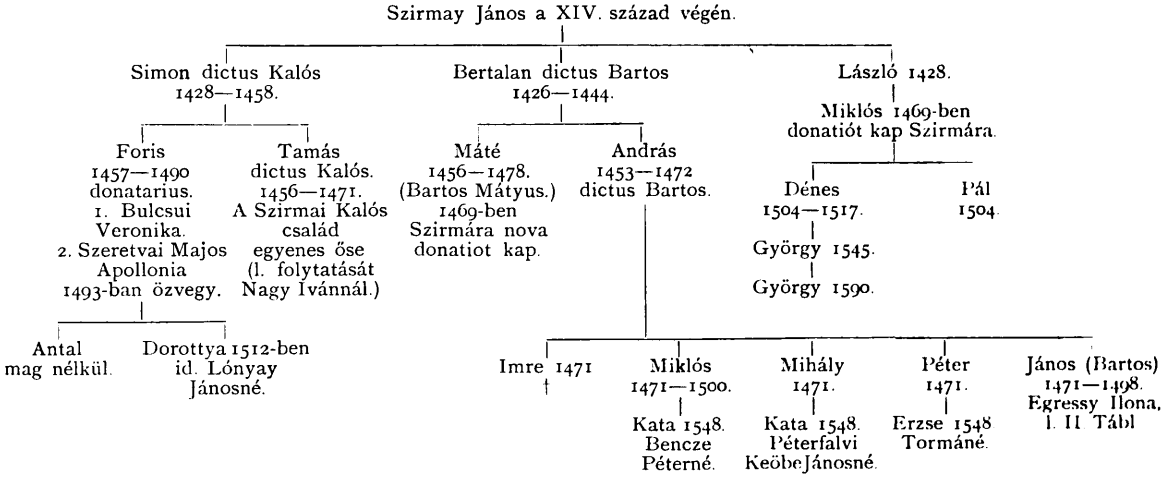
[2] L. erre vonatkozólag a Kállay ltár okleveleit (Nemzeti Muzeum), továbbá *Tört. Tár.* 1893. évf. 250. l.

[3] Szirmay Antal: Szatmármegye tört. II. k. 70. 282 l., hol fölöttébb regényes történetet olvashatunk a vár ostromának idejéből.

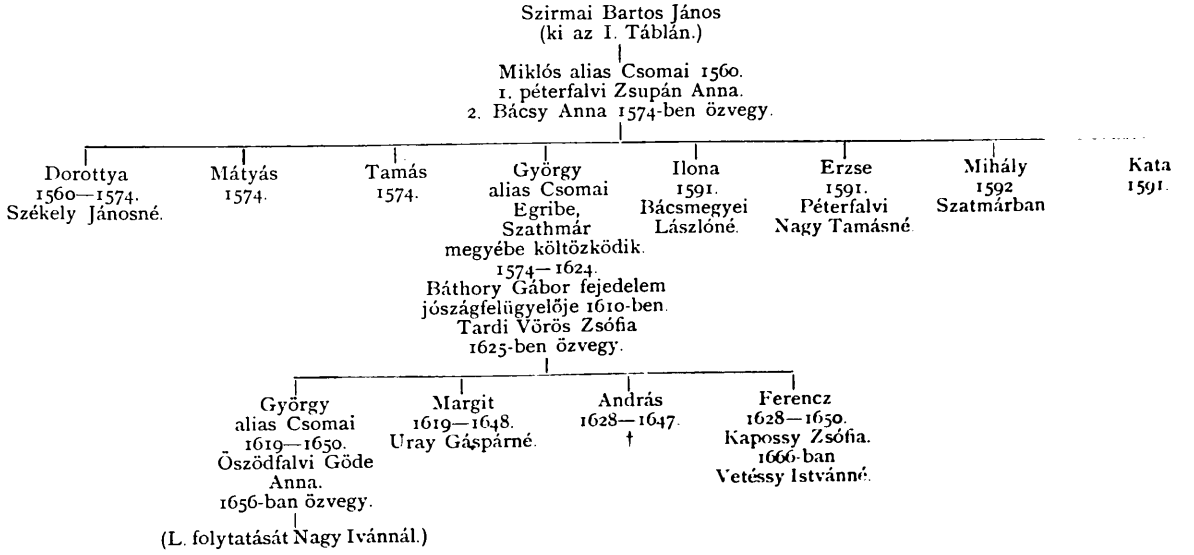
tisztségekre is alkalmazott.[1] 1569-ben még életben találjuk, de 1571-ben felesége, *Bódy Borbála*, (első férje Buttkay Lajos) már mint özvegy említtetik. Mag nélkül halván el, birtokait szétkapdosták a rokonok, mely alkalommal a Zowárdffy jószágok vissza szállottak az Ujhelyiekre.[2]

Hátra volna még a nemzetség manapság virágzó ágának öregebb hajtásairól szólanunk, minthogy a törzsököt már úgyis ösmerjük, mert kutatásunk eredménye a Szirmay Antal által vagy legalább is az ő tudósításai nyomán összeállított családfa adataival ellenkezik s a hiteles oklevelekből készült, szóval positiv alapokon álló leszármazás, mint tüstént látni fogjuk, lényegesen eltér attól a genealogiától, mit az atya praktikus czélokra, jószágvevési mániából prókátori furfanggal combinált, a fiu pedig önmagának és másoknak hizelkedni akarván, tudományos apparatussal földolgozott.

I. Tábla.

II. Tábla.

[1] Báthory András országbiró 1505. nov. 13-án megparancsolta magyar- és tótországi összes várnagyainak, hogy Lekcsei Sulyok Ferencznek és Szirmay Lajosnak mindenben engedelmeskedjenek. *Szabó Károly*, Erdélyi Muzeum okl. 93. l., de kétségtelenül hibás datum alatt.

[2] Igy kerülhettek a reá vonatkozó levelek is a családhoz.

A mint láthatjuk, a mi táblázatunk élén nem Miklós áll «*a kiváló törzs ős, 1300-ban Ugocsa megye főispánja és Ugocsa várnagya*»,[1] hanem *János*, kitől szakadatlan összefüggésben jő le a család egész napjainkig. Ráfoghattuk volna ugyan mi is, hogy ez a *János*, Miklósnak, Györgynek, Mihálynak vagy Benedeknek a fia volt, s akkor nem kellett volna egy teljes századot elrabolnunk a Szirmayak dicsőségéből, de hát mi csak a tudománynak akarunk szolgálni, bár reméljük, hogy akadnak az utódok között olyanok is, a kik a kendőzetlen igazságot többre becsülik a czifra hazugságnál.

Jánosnak 1328-ban említett fiai közül *Simon* a szirmai Kalós család törzse volt, melynek hiteles leszármazása Tamáson kezdve Nagy Ivánnál (X. k. 754. l.) olvasható. Maradékai jelenleg is birnak az Ugocsa vármegyei Szirmában.[2] *László* ágazatának magva szakadt, mert az oklevelek határozottan azt mutatják, hogy a végső izen álló s 1590-ben élő Györgynek se fiu maradéka, se testvére vagy közelebbi rokona nem volt és a Kalósok örököltek utánna. A harmadik, Bertalan «*dictus Bartos*», (Bartholomeus = Bartos, a nép ma is *Bertusnak* mondja) az Ugocsa vármegyéből Szathmárba költözködött Szirmayaknak őse volt.

Ez a legfőbb eltérés a mi összeállításunk s a Nagy Iván munkájában látható genealogia között. Ugyanis Szirmay Antal az 1469-ben nova donatiót szerző *Miklóstól* származtatja magát és szathmári rokonait, de a dolog nem így áll. A fentebb gáncsolt «dictus» vagy ragadvány név, most az egyszer jó szolgálatot tett nekünk. Mikor ugyanis Szirmay György az ősi birtokok visszaszerzésére nézve a szatmári atyafiakkal szövetségre lépett, az erről szóló oklevélben világosan mondatik, hogy szerződő felek néhai *Szirmay Jánostól* és *Egressy Ilonától* származnak.[3] Az a János pedig, a kinek felesége Egressy Gergely leánya Ilona volt, *Szirmai Bartos Jánosnak* hivatott s a táblázatunkon álló Bertalannak unokája vala.[1]

Annak a Mátyusnak ugyanis, a ki, mint említettük, szirmai birtokára 1469-ben nova donatiót szerzett, az oklevelek tanusága szerint, volt még egy András nevű testvére is. Erről ugyan Szirmay Antal mélységesen hallgat s így a Nagy Iván-féle táblázaton nem találhatjuk föl, de ez nem tesz semmit, 1458-ban Szirmai András és Mátyus, a *Barthos* fiai, rokonaikkal együtt panaszolják Mátyás királynak, hogy a Perényiek emberei *Dacsó László* és *Fancsikay Mojzes* nyalábi várnagyok vezetése alatt éjszakának idején Szirmára ütöttek s ott többrendbeli hatalmaskodást követvén el, Szirmai Simont, Forist és Dénest Nyaláb várába vitték.[2] Más oklevelekben nevezett Szirmai Mátyus és András «*dicti Barthws*» mint Bertalan fiai szerepelnek, szóval személyazonosságuk teljes bizonysággal megállapítható.

Bartos Andrást 1471-ben még életben találjuk, mikor Imre, Miklós, Mihály, Péter és *János* fiaival együtt bizonyos régibb hatalmaskodási ügyben a Bekényiekkel concordál.[3]

Ez a *János* a mi emberünk. Testvéreinek a XVI. század első felében magvuk szakadt, ő azonban tovább terjesztette nemzedékét. Fia *Miklós* szirmai birtokait eladogatván, Csomába költözködött s ettől az időtől kezdve *Csomai*nak is nevezik őt az oklevelek. Első felesége *péterfalvi Zsupán Anna*, a második Bácsy vagy helyesebben *Bácsmegyey Anna* volt. 1560-ban

[1] A családi levéltár megmaradt részét Szirmai Kalós Bertalan őrzi.

[2] U. o.

[3] Szirmay György és István 1723. január 7-én a többek között arra is kötelezték magukat, hogy ősanyjuk Egri Borbála javait — «kinek is néhai férjétől Sásvári Jánostól származott Erzsébet leányától néhai Egressy Gergely férjétől való *Egressy Ilona, néhai Szirmai János* házastársától való «hæresek» voltak» — kikeresvén, atyafiságosan megosztják. *Process. Tab. 4—5617 nr. 3 et A.* A sásvári nemesek 1498-ban panaszolják, hogy annak előtte 12 esztendővel Szirmai Barthos János és felesége az Egressy Gergelytől rájuk szállott birtokot hatalmasan elfoglalták *(Leleszi conv. ltára)*. A Kállay család levéltárában megtalálható az Egressyek pörbeli genealógiája:

Egressy Pál
|
László
|
Gergely
|
Ilona *Bartos Jánosné*

(Nemzeti Muzeum Kállay lt. É. n. XVI. sz.)

[1] Leleszi convent lt. *Horvát István*: Verbőczy emlékezete II. k. 103. l. Ujhelyi cs. ltára.

[2] U. o.

[3] Process. Tab. 4—3749. nr. 6.

Dorottya leányát, csomai Székely János hitvesét, a birtokain elkövetett hatalmaskodások miatt pörölte[1] s 1574-ben Báthory Miklós országbiró parancsára maradékai u. m. Dorottya, Mátyás, Tamás, Mihály, *György*, továbbá Erzsébet, Katalin, Ilona és az özvegy, csomai birtokán Ugocsa vármegye birái által megosztoztattak.[2]

Fiai közül egyedül *Györgynek* további sorsáról van tudomásunk, a többi azonban nem is igen érdekel bennünket. Mikor Szirmay Lajosnak magva szakadt, javainak egy részét a leányági utódok örökölték, még pedig péterfalvi Zsupán Pálnak *Szirmai Kenéz Dorottyától* származott ivadékai. Özvegyével *Body Borbálával*, a ki a deficiens javait első házasságából származott fiainak Buttkay Lászlónak és Péternek akarta megkaparítani, sokáig perlekedtek ugyan, de végre 1587-ben feloszthatták egymás között a szirmai és sásvári birtokokat.[3] De voltak is elegen hozzá, úgy hogy Szirmay Györgynek, mint *Zsupán Anna* egyik fiának, bizony nem sok juthatott abból. Elköltözködött tehát Ugocsa vármegyéből Szatmárba, hol Egriben ősanyja Szirmai Barthos Jánosné *Egressy Ilona*, illetőleg még Egry Borbála jussán reá néző javakat visszaváltogatván, csakhamar meg is nősült, Tardi Vörös Orbánnak Zsófia leányával lépvén házasságra. 1608-ban Báthory Gábor erdélyi fejedelem aranyos-medgyesi jószágának gondviselője volt, kitől Medgyesen házat, Kis- és Nagy-Mogyoróson szép jószágokat nyert adományba, s ezekre II. Mátyás király consensusát is megszerezte.[1] 1613-ban Perényi Gáborné *Salgay Katalintól* néhai őse Egry Kelemen elzálogosított javait 800 frtért visszaváltotta, úgy hogy mikor 1624-ben meghalt, gyermekeire gazdag örökség szállott. A XVI. században — főleg ha Ugocsa vármegyei birtokok forogtak szóban — még rendesen használta a Csomai nevet is *(Georgius Zyrmay alias Chomai de Egri in Zathmariensi)*, később azonban inkább csak Szirmaynak mondotta és írta magát, maradékai pedig a Csomai nevet végkép letették.[2]

Ennyit tartottunk okvetetlenül szükségesnek elmondani táblázatunk igazolására. Láthatjuk tehát, hogy *Szirmay Antal* és a többiek nem az erdélyi vajdák és szolnoki főispánok, hanem azoknak az Ugocsa vármegyében élő becsületes nemes embereknek ivadékai, a kik közönségesen Barthosoknak, majd két generatión keresztül Csomaiaknak neveztetnek és legfeljebb homo regiusok vagy szolgabirák voltak. Alispánt is csak egyet ösmerünk a Szirmay ősök között, a Kalósok ágából; de hát a Zemplén vármegyei Szirmayak «*a gazdagok s ragyogók*», az egykori szolgadeák feltörekvő fiát «*nem nézték rokonjoknak s szerették volna gátlani szerencsé-*

[1] Eredeti oklevelek a Szirmai Kalósoknál.

[2] U. o.

[3] Összeköttetésüket a következő tábla mutatja:

[1] A beiktatás 1610-ben történt. (Proc. Tab. 4—5617. nr. 1 et A.)

[2] U. o. nr. 60. és a leleszi conv. lt. — 1619-ben id. György, hasonnevű fiával és Margit leányával együtt, öt egri jobbágyhely birodalmában statuáltatván, az erről szóló jelentésben még mind a két néven szerepelnek. Ifjabb György 1638-ban anyai ágon való leszármazásáról egy kis jegyzést csinált, írván hogy: «*Supán Anna volt az atyámnak az anyja, én Supán Annának unokája vagyok.*» Ezt nagyon jól ösmerte Szirmay Antal, mindazonáltal figyelmen kivül hagyá.

Péterfalvi Zsupán Pál.
Szirmai Kenéz Dorottya.

Lőrincz.
Fancsikay Kata.

II. Lőrincz.	Gáspár.	Menyhért.	Erzse. Komlóssy Péter	Kata. Bikky Ferencz	Dorkó. Tyukody András.	Anna. Szirmay alias Csomai Miklósné.
						Szirmay alias Csomai György

Az osztálylevél Szirmában 1587. Szent Jakab napján kelt és csak Szirmay György említtetik benne, lehet, hogy a többiek kiskorúak vagy Miklósnak második házasságából származott fiai voltak. (Proc. Tab. 4—5617.)

jét,»[1] ezért volt szüksége a későbbi udvari tanácsosnak fényes nevű ősökre.

Sapienti sat.

A mennyire Szirmay Antalt az elmondottakból s a legújabban napfényre került adatokból ösmerjük, látjuk, hogy jellemének legfőbb vonásai határtalan hiuság és lealázó hizelkedés voltak, fortélyos ravaszsággal párosulva, a mint ez többnyire együtt szokott járni. A zempléni Szirmayak gőgje nem csak hiuságát sértette mód nélkül, de emelkedésének is akadályul szolgált, úgy hogy alig volt képes a vármegyénél valamire vergődni, míg Kazinczy András a Szirmayak ellen pártját nem fogta.

Gazdag ember, nagy kiterjedésű jószágok ura volt Zemplénben is, igyekezete után magas méltóságot, második házasságával fényes összeköttetéseket szerzett magának, a gőgös névrokonok mégis parvenu-nek tekintették, noha tudniok kellett, hogy az Ugocsa vármegyei szintén régi, előkelő Szirmay családból való származása már legfelsőbb helyről is elösmertetett. Kijátszotta tehát utolsó kártyáját és hozzá fogott, hogy bebizonyítsa a Szirmay nemzetség közös eredetének és két ágra szakadásának költött meséjét, hogy a «gazdagok és ragyogók»-nak annál kevesebb joguk legyen lenézni és megtagadni őt. Avagy nem ott van-e az ő czímerében is a *rák* s nem bizonyítja-e a király pecsétes levele, hogy ősei már Nagy Lajos korában viselték azt?

De az atyjától öröklött levelek nem voltak elegendők czéljához, fölfedezte tehát mindenek előtt *Rákot* s aztán, hogy a borsod-zempléni ág ősei ne szégyeljék magukat az ugocsai hét szilvafás nemesek között, nagy dologra szánta fejét. Az istenfélő ember, a ki «olvasóját minden szombaton elimádkozta, husvétkor és a parancsolt ünnepnapokon áldozatjait buzgón megtette»,[1] a történetíró, a kit legújabb időkig tekintélynek tartottak: oklevél-hamisításra vetemedett. Nyugodjék békével.

Végezetre kijelentjük, hogy a sokszor említett *Ottobor*, *János* és *Cheburka*, a kik IV. László királytól *Szántó* birtokért az Ugocsa vármegyei Heten földét kapták, melyre fiaiknak a várföldek s más királyi birtokok visszaszerzése alkalmából III. Endre 1295-ben megerősítő nova donatiót adott: a XVI. században már elenyészett *Hetenyi*, továbbá a *Hetenyi Bedő*, *Márton* és *Feyes*, valamint a szintén elpusztult *Sásváry* családok ősei voltak, de leszármazásuk bizonyítgatása már nem ide tartozik.

Dr. Komáromy András.

[1] L. Kazinczy életrajzát Szirmay Antalról: Felső-Magyarországi Minerva. 1825. évf. 351. l.

[1] Id. m. 352. l.

A NÉGYESI SZEPESSY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Harmadik és befejező közlemény.)

III.

II. Mátyás a négyesi Szepessy család ifjabbik ágának a megalapítója, a mint testvérbátyja II. Pálnál említettük, vagyonos középsorsú nemesi szülők gyermeke volt, s mint ilyen, azon kor igényeinek megfelelő nevelésben részesült. Rövid életének egy részét a köztevékenység mezején töltötte, hanem azért iparkodott vagyoni állását is lehetőleg gyarapítani, a mi nyilván mutatja azt, hogy az ősi javak megosztása alkalmával bátyjával együtt meglehetős pénzösszeggel is rendelkezett, csak is így nyerhet magyarázatot azon vagyonszerzés, melyre — daczára az igazán nehéz időknek — képes volt.[1]

Születési évét körülbelül az 1632. évre tehetjük, mivel az 1656. évben már Füleken szerez 180 frtért Bossányi Lászlótól egy telket.[1]

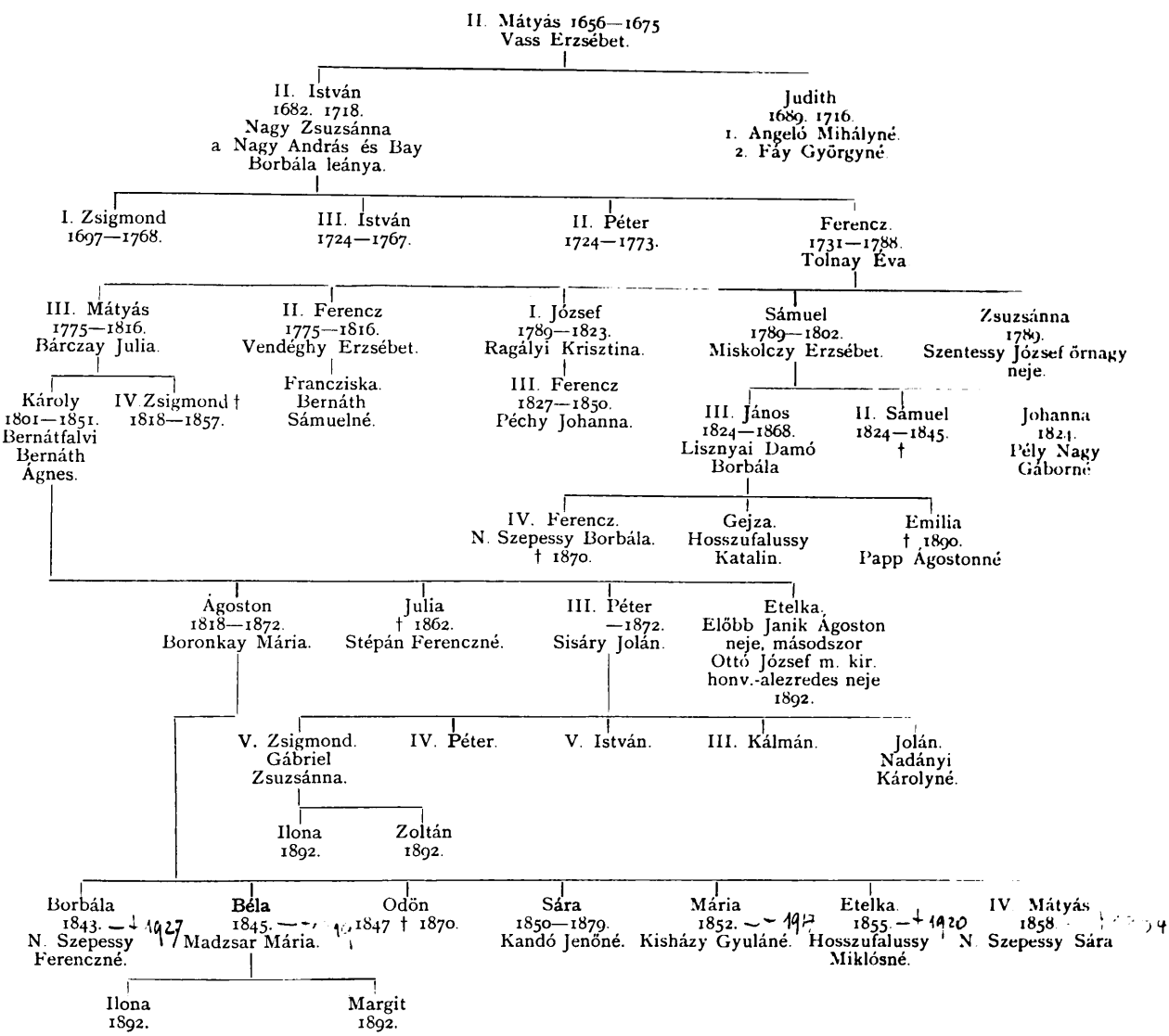
Az 1658. évben egyenlően osztozik bátyjával az ősi javakon,[2] mig az 1660. évben már a megyei táblabirák sorában találjuk, s 1663-ban Pál bátyjával közösen birt négyesi pusztájokat tilalmazzák.

Az 1664—1675. évig, szóval élte utolsó napjáig, részint szolgabirói, részint táblabirói minőségben végez hivatalos teendőket, s teljesíti megyéje bizalmas küldetéseit. Az ő érdekében írta Sali Buling Basi egri török a visnyói jobbágyokhoz azon levelet, melynek eredetije Mis-

[1] Miskolcz város levéltára, Fasc. XXX. nr. 126.

[1] Orsz. levéltár, táblai osztály, 4 — 1297.
[2] Eredeti osztálylevél a családnál.

III. Tábla.

kolcz város levéltárában van, s melyet már Fényes geografiai szótárában, s legújabban Szendrei János Miskolcz város történetében közre bocsátott.

Özvegye, szül. Vass Erzsébet, ismét nőül ment Aragon Károly-Ferdinánd-Ferenczhez, a ki nevének hangzása és hosszusága után itélve, valószinűleg valami spanyolba oltott osztrák katonatiszt lehetett, s a ki a bővenköltéshez igen jól értett, mit legjobban bizonyít Vass Erzsébet 1707-ben kelt végrendeletének azon kifejezése: «*minthogy második férjem Aragon Ferencz Ur az első édes uramtól való gyermekeimet illető nem kevés javaimat költötte el* stb.»[1]

[1] Borsod vármegye levéltára, Species XVIII. Fasc. XVI. Nro 1062.

II. Mátyás tehát alig 43 éves korában elhalván, fent nevezett nejétől, Vass Erzsébettől, két gyermeke maradt, ú. m:

Judith, a ki úgy látszik első izben hasonlóképen egy Angelo Mihály nevű külföldi származásu katonatiszthez, másodszor pedig Fáy Györgyhöz ment nőül. Később mostoha testvéreivel együttesen perel *II. István* testvére ellen, az anyai hagyaték miatt.

II. István már az 1682. évben tilalmazza a miskolczi Sz.-György-hegyen fekvő szőllőjét, tehát mint önálló birtokos intézkedik vagyonaiban, melyeknek a rendetlen és bőven költő mostoha apa után gondos kezekre igen nagy szüksége lehetett. Ebből következtetve, születési évét 1660. évre tehetjük.

Általában pedans, rendszerető embernek tünik fel, miután úgy a megyei, valamint az országos vagyon kezelésében is alkalmaztatott, a mint azt alább látjuk.

A megyei közélet terén 1687. évben táblabirói minőségben találkozunk vele, s ettől fogva kisebb-nagyobb hivatalokat visel, megbizásokat végez holta napjáig.

Az 1692. évben a vagyonbiztonság elleni merényletek igen elszaporodván, a vármegye egy kapitányi hivatalt rendszeresít, a melyet Szepessy Istvánnal tölt be. Ez volt tehát Borsod vármegyében a csendbiztosi intézmény kezdete.

Az 1696. évben újabban megyei kapitány, mig a következő 1697. évben megyei főhadi biztos lesz, s ezen minőségben az eljárásra nézve részletes utasítást kap, mely fényes világot vet arra, minő elviselhetetlen terheket rótt az állandó katonaság beszállásolása és keresztül vonulása az elszegényedett lakosság nyakába.[1]

1701-ben nagybátyja özvegyével, id. négyesi Szepessy Pálné Csuda Zsuzsannával, keveredik perbe a négyesi malom miatt. 1703-ban a fegyverek összeirását többedmagával eszközli, és 1705. évi junius hó 6-án már mint a szendrői vár kapitánya keresi meg Borsod vármegyét némi szolgálmányok megtétele végett.[2] Viselhette ő ezen tisztet körülbelül az 1709. évig, a midőn megyei főperczeptorrá választatott; megelőzőleg azonban 1708-ban hasznos szolgálataiért a fejedelem egy tokaji szőllő adományozásával tüntette ki.[3]

Az 1712. évben egy Faigelpucz nevű volt katonatiszt panaszt emelt ellene, mintha szendrői várkapitány korában a hadifoglyokkal embertelenül bánt volna; a megejtett vizsgálat azonban, a hadifoglyoktól annak idejében vett s előmutott nyilatkozatok alapján, az ellenkezőt bizonyította be.[4] Az 1714. évben ér véget azon per, a mely testvérei által az anyai hagyaték miatt indíttatott ellene.[5] Az 1719-iki jegyzőkönyvekben neve többé nem fordul elő, tehát méltán föltehető az, hogy az előző év utóljáu, vagy ugyanazon év kezdetén fejezte be munkás életét, melyet nem csak saját anyagi jóvoltának előmozdítására fordított, hanem szentelt abból eleget a közjó érdekeinek is. Neje Nagy Zsuzsánna volt, kitől négy fia született, Zsigmond, III. István, II. Péter és Ferencz. Az 1752. évben a II. János fiával László́val ezek nyertek Négyesre új adománylevelet.[1]

Zsigmond, a legidősebb fiu, 1697-ben született, s már korán (1718-ban) a Gyulai-ezredbe lépett, a melyben 42 évi szolgálat után kapitányságig vitte, s ilyen minőségben vonult vissza a magánéletbe. A felette tartott halotti beszéd a család birtokában lévén, ebben határozottan az állíttatik, hogy ő az I. Mátyás király idejében diszlő és kiterjedt Szepessy családból származik. István testvéreinek halála után ő lett a miskolczi ref. egyház gondnoka, s végrendelete, valamint fiók-végrendelete szerint, tekintélyes összegeket hagyott saját egyháza, annak iskolája és szegényházára, nemkülönben a sárospataki főiskolára is, — a mint azt a Sárospataki Füzetek után Nagy Iván közli.[2] Valószinűleg már életében nem kis érdemeket szerezhetett magának egyházával szemben, mivel czímeres zászlója, a II. Jánosé mellett, az avasi öreg templomban mai napig őrzi emlékét. Meghalt 1768. évi május hó 8. napján. Testvére:

III. István a békés polgári pályán haladt, rendszerető gondos embernek látszik, a ki nemcsak saját, de a katonaságnál távollévő testvérei, Zsigmond, Ferencz, és később a Péter vagyonát is óvatos körültekintéssel kezelte. A Nagy Iván által felsorolt adatok szerint a miskolczi ref. egyház gondnokságát az 1739. évi január hó 30. napjától haláláig, 1767. évi április hó 22. napjáig, viselte, s hagyott a tanítók fizetésére 6000, az iskolák szükségleteinek fedezésére 3000 frtot. Közhivatalokat nem viselt ugyan, hanem azért élénk részt vett a megyei közéletben, s alig volt olyan év, melyben egy vagy több deputatio tagjául meg ne választatott volna.

II. Péternek a neve a megyei jegyzőkönyvekben az 1724. évtől kezdve előfordul, de az 1742. évig feltünő szerepet nem játszott. Az 1742—1745. években a Borsod vármegyei nemesség által felállított, s a csatatérre két izben kivitt lovasszázad kapitánya volt. Igen érdekesek a megyei levéltárban őrzött s a vármegye által hozzá küldött hadi utasítások, és az ő sajátkezűleg írt válaszai, illetve jelentései. Egy izben lovásza, vezetéklova és podgyásza az ellenség kezébe kerülvén, a vármegye 200 frttal és 10 db aranynyal kárpótolja.[3] Később cs. kir. kapitányi rangot nyert, de annak nincsen nyoma, mintha a rendes hadseregnél tényleges szolgálatot vállalt volna. Zsigmond bátyja után ő lett a miskolczi ref. egyház kurátora. Az 1773. évben halt meg s a család birtokában lévő végrendelete szerint,

[1] Borsod vármegye levéltára. Materiæ XII. Fasc. I. Nro 375.
[2] Borsod vármegye levéltára. Materiæ III. Fasc. III. Nro 747.
[3] Orsz. levéltár. F. 1745. Nro 3. N. R. A.
[4] Borsod vármegye levéltára. Species XVII. Fasc. I. Nro 86.
[5] Borsod vármegye levéltára. Species XVIII. Fasc. XVI. Nro 1062.

[1] Eredetije a családnál.
[2] Egyébiránt az eredeti végrendeletek megvannak a családnál.
[3] Borsod vármegye jegyzőkönyve. XXII. kötet. 1745. év 601. lap.

mely az 1772. évi november hó 25. napján kelt, tekintélyes hagyományban részesítette a miskolczi és a sárospataki iskolákat.

A most felsorolt három testvér nőtlenül halt el; a negyedik s legifjabb:

Ferencz, kinek neve legelőször 1731. évben tünik fel,[1] kezdetben szintén a rendes katonaságnál, a Gyulai-ezredben szolgált. 1749. évben II. János fia Józseffel a négyesi malom felett folyt per beszüntetése tárgyában czélba vett egyezkedés alkalmával még mint hadnagy Olaszországban járt, s érdekeit István bátyja képviselte,[2] tehát legalább is 45 évesnek kellett lennie, midőn 1750 körül nőül vette Tolnay Évát. A katonaságtól visszavonulása után állandóan Mádon lakott s közhivatalokat nem viselt. Említésre legméltóbb ténye az, hogy az 1783. évben a miskolczi ref. egyháznak Miskolcz városában a Czikó-utcza sarkán (ma Kossuth-utcza) egy újabban építendő templom és paplak részére három házhelyet adományozott, s azok e czélra fel is használtattak.[3] Körülbelül az 1789. év elején halhatott meg, mivel örökösei ugyanazon évi junius hó 30. napján osztozkodnak. Gyermekei voltak kor szerint: III. Mátyás, II. Ferencz, I. József, Sámuel, a kik 1816. évben eszközöltek ki visnyói birtokukra új nádori adományt, és *Zsuzsánna*, Szentesy József őrnagy neje. *II. Ferencz*, kinek nejétől Vendéghy Erzsébettől egy — a maga idejében — szépségéről híres leánya, *Francziska*, volt. Ez Bernáth Sámuelhez ment nőül, ettől azonban később elvált.

József, Nagy Iván adatai szerint tagja volt 1792. évben a sz. koronát őrző borsodi bandériumnak. A négyesi malom miatt kellemetlen személyeskedésekkel vegyes pert folytatott özv. br. Szepessy Sámuelné szül. Bükk Rebekával.[4] Ugyancsak neki támadtak határvillongásai br. Szepessy Jánossal. Neje Ragályi Krisztina volt, kitől egyetlen fia

III. Ferencz született, a ki nőül vette Péchy Johannát, ettől azonban csakhamar elvált, s Négyesen szép kastélyt építtetvén, állandóan abban lakott. 1850. évi márczius 27. napján leszármazók nélkül halt meg.

Sámuel ugyancsak a Nagy Iván adatai szerint 1792. évben tagja volt a sz. koronát őrző Borsod vármegyei bandériumnak. Rövid életű beteges ember lehetett, mivel 1802. évben már nem élt. Neje Miskolczi Erzsébettől három gyermeke maradt, a kik az 1824. évben egyezkedtek.[5] Ezek a következők:

Johanna, Péli Nagy Gáborné.

II. Sámuel, nőtlenül elhalt Négyesen 1844. évben, és

III. János, a legidősebb, a ki 1792. évben született s még fiatal korában a gróf Keglevich Miklós és Józsa Gyuri társaságába kerülvén, ez lőn romlása, mert nem csak ősrol maradt szép birtokait, de korán elhalt neje dús hozományát is könnyelműen eltékozolta, s áldatlan hosszú életét Géza fiánál Négyesen 1868. évben fejezte be. Nejétől Lisznyai Damó Borbálától három gyermeke maradt:

Emilia, privigyei Papp Ágostonné.

IV. Ferencz hites ügyvéd, 1842—1848-ig Borsod vármegye szolgabirája, 1861-ben főszolgabirája, 1865—70-ig törvényszéki ülnöke. Elhalt 1870-ben, s neje n. Szepessy Borbálától születtek ugyan gyermekei, de azok alig pár évet élvén, a leszármazási táblán neveiket fel sem tüntettem.

Géza, született Visnyón Borsod vármegyében 1823-ban, ez időszerint is négyesi birtokos. 1848-ban hadnagy lett a hires IX. (veres sipkás) zászlóaljnál, majd később Isaszegnél megsebesülvén, a 129. zászlóaljhoz került századosi minőségben. A forradalom lezajlása után Négyesen gazdálkodott, s az akkori csendőrök által vasra veretve, két izben kisértetett fel Pestre az Újépületbe, honnan csak hosszas vizsgálati fogság után nehezen szabadulhatott ki, s nőül vette Hosszufalussy Katalint. Gyermektelen lévén, utóbbi időben Miskolczra vonult vissza, a hol, mint a család legidősebb tagja, — patriarchája — nyilt és vendégszerető házat tartva, nejével együtt közszeretet és becsülésben él.

I. Ferencznek nejétől Tolnay Évától született legidősebb fia:

III. Mátyás, a ki, mint fentebb is említve volt, testvérei II. Ferencz, I. József, és az elhalt Sámuel helyébe lépő III. János, II. Sámuel és Johannával Visnyóra új adomány-levelet nyer. III. Mátyás, pazarló életmódot folytatva, ősi javain csakhamar túladott, s nejével Bárczay Juliannával nyert hoportyi birtokán huzódott meg, s ugyanott halt el; két fia maradt, kik közül a legifjabb:

IV. Zsigmond nőtlen maradt, szigorúan gazdálkodott s szorgalmatosan perelgette és váltogatta ki az elzálogosított ősi javak egy részét. A forradalom után azonban a magyar pénz értékvesztése által nagy kárt szenvedett. — Mindennek daczára Károly testvére gyermekeire szép vagyont hagyott hátra. Végrendeletében elsőszülöttségi hitbizományt akart felállítani, de erre a felsőbb engedélyt kellő időben ki nem eszközölvén, óhajtása érvényesíthető nem volt. Meghalt Hoportyon (Zemplén vármegye) 1857-ben. Idősebb testvére:

Károly már korán a rendes katonasághoz került, s csaknem az egész franczia háborút

[1] Orsz. levéltár, táblai osztály, 4 — 2789.
[2] Borsod vármegye levéltára 3806/1811. sz. a.
[3] Borsod vármegye levéltára. Materiæ XXIV. Fasc. VI. Nro 633, 683, 685 és 686.
[4] Borsod vármegye levéltára 2443/1810. sz. a.
[5] Orsz. levéltár, táblai osztály 4—7166.

keresztül küzdötte. Hadnagy volt a Stipsits-huszárezredben, s később az 1805. évben Borsod vármegye nemes lovas fölkelő századában br. Szepessy Antallal főhadnagy lett.[1]

A háborús idők elmultával a katonaságot elhagyván, neje, bernáthfalvi Bernáth Ágnes, kazsui (Zemplén vármegye) birtokára vonult vissza, itt lelte halálát 1851. évi április hó 31. napján. Négy gyermeke maradt, a kik még szüleik életében 1845. évi márczius hó 25. napján osztozkodtak. Neveik következők:

Julia, nagyváradi Stépán Ferenczné.

Etelka, előbb emőkei Janik Gusztávné, később Ottó József m. kir. honvéd alezredes neje, — ez időszerint özvegye.

III. Péter, az ifjabbik fiu, szül. Kazsuban Zemplén vármegyében 1819. évi decz. hó 26. napján. A forradalom előtt Zemplén vármegye hegyaljai járásának főszolgabirája, 1848—49-ben a zempléni zászlóalj hadnagya, 1861-ben országgyűlési képviselő. Állandóan hoportyi birtokán gazdálkodott, s később Miskolczra vonult, a hol 1872. évi augusztus hó 22. napján halálozott el. Neje Sisáry Jolán volt, kitől névszerint a következő öt gyermeke maradt:

Jolán, a legifjabbik, férj. Nadányi Károlyné.

III. Kálmán, szül. Hoportyon 1864. évi október 13-án, főhadnagy a cs. és kir. 5. gyalogezredben.

V. István, szül. Hoportyon 1862. évi decz. 18. napján, gazdálkodó földbirtokos.

IV. Péter, szül. Hoportyon 1859. év szept. havában, főhadnagy a cs. és kir. 12. huszárezredben.

V. Zsigmond, szül. Hoportyon 1858. évi január 1-sö napján, jogtudor, s Borsod vármegyében előbb aljegyző, ez időszerint pedig a miskolczi járás főszolgabirája. Neje Gábriel Zsuzsánna, gyermekei *Ilona* és *Zoltán* (szül. Miskolczon 1887. évi szeptember 21-én) még kiskorúak. *Károlynak* idősebb fia

Ágoston, szül. Kazsuban Zemplén vármegyében 1818. évi május hó 21. napján. Szerény, gazdálkodó ember volt s hivatalt nem viselt. A 48-iki mozgalmak azonban őt is magukkal ragadták. A zempléni zászlóaljnál előbb zászlótartó, később hadnagy lett. A forradalom után hoporty-sóstói birtokán visszavonulva gazdálkodott. Meghalt 1872. évi május 16. napján. Neje Boronkay Mária, kitől a következő gyermekei maradtak:

Borbála, ez időszerint özv. négyesi Szepessy Ferenczné.

Béla, szül. Kazsuban 1845. évi decz. 6-án. Hites ügyvéd, Borsod vármegyében t. b. aljegyző, majd az 1879. évtől kezdve árvaszéki ülnök, később helyettes elnök. Neje Madzsar Mária, gyermekei *Ilona* és *Margit*.

Ödön, meghalt 23 éves korában 1870-ben.

Sára, egerfarmosi Kandó Jenőné.

Mária, Kisházy Gyula m. kir. államvasuti főmérnök neje.

Etelka, Hosszúfalussy Miklósné, és

IV. Mátyás, szül. Hoportyon 1858. évi okt. 4. napján, ez időszerint miskolczi főgymnasiumi tanár. Neje négyesi Szepessy Sára.

IV.

II. János a II. Pál legifjabb gyermeke, az 1670. év körül születhetett, s alapítója lőn az 1882. évben fiágon kihalt négyesi báró Szepessy családnak, miért is a IV. tábla leszármazóit külön számozással látom el.

II. János kezdetben úgylátszik Debreczenben tartózkodott, később azonban anyjával Miskolczon lakott, kinek, mint legifjabb gyermek, kedvencze volt. Ily módon kerülhettek birtokába a családi levelek, melyek miatt neki és utódainak testvérbátyja III. Pál leszármazó fiöröködeivel kellemetlen surlódásai támadtak.

Hátra maradt leveleiből itélve, igen szép és alapos jogi képzettséggel birt, de szüksége is volt arra, mivel az atyjáról, különösen pedig édes anyjáról reá szállott tekintélyes zálogos birtokok miatt örökösen perlekedik, s bátran állíthatom felőle, hogy a mult század első felében neki magának több pere volt, mint a többi Borsod vármegyei nemesi családoknak összesen. Kétszer nősült, első nejétől Girincsy Annától *József* és *Lajos*, a másodiktól, Dőry Zsuzsánnától, *László* és *Kata* nevű gyermekei születtek. Ezekkel alább részletesebben foglalkozom.

II. János nevével először 1698-ban, azon nádori adomány-levélben találkozunk, melylyel testvéreivel, III. Pál, Márton és Katával a sályi Tiboth Zsigmond-féle birtokokban megerősítetnek.[1]

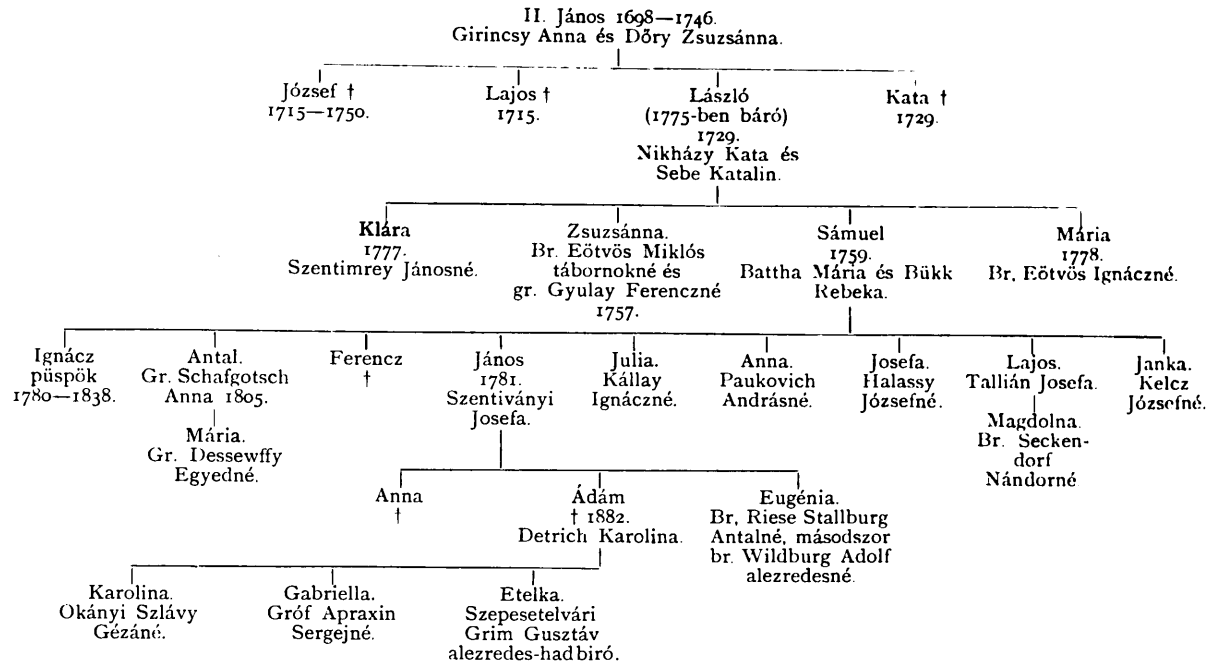
Az 1700—1703. években az édes atyjától elvett tarczali szőllők visszaváltása végett szorgalmatosan levelez a' szepesi kamarával, a mi, a birtokomban lévő okmányok bizonysága szerint, részben sikerül is neki. De az 1703. évben tevékeny részt vesz a megyei közéletben is, mig ugyan azon év vége felé országos főpostamesterré neveztetik ki, mert II. Rákóczy Ferencz fejedelem nov. hó 10. napján kelt rendeletével utasítja a vármegyét, hogy Szepessy Jánosnak az országos posták felállítása körül legyen segélyére.[2]

[1] Borsod vármegye levéltára 3494/1805. sz. a.

[1] Orsz. levéltár, palat. donat. Tom. 110.

[2] Borsod vármegye levéltára. Materiæ II. Fasc. I. Nro 262.

IV. Tábla.

Ezen időtől kezdve, csaknem az egész szabadságharcz alatt, többnyire a fejedelem személye körül tartózkodik, nem hanyagolván el a mellett magán, valamint megyéje érdekeit sem, sőt 1709-ben, mint helyettes alispán, Radits András társával a fejedelemhez bizalmas küldetést is nyer.

A Rákóczy-féle mozgalom lezajlása után, élte utolsó napjáig részt vesz a megyei közgyűlésekben, rendes hivatalt huzamosabb ideig nem vállal ugyan, hanem azért a tekintélyesebb és díszesebb küldöttségek vezetésének terhe alól nem vonja ki magát; az irányadó egyénekkel való érintkezésben rendesen az elsők között van, s helyettes minőségben alispáni teendőket is igen gyakran végez. Az 1715. évben országos főpostamesterségével szerzett érdemeiért ő, valamint első nejétől, Girincsy Annától, származott József és Lajos gyermekei nádori adományt nyernek Zemplén vármegyében fekvő Posa-Csécsre, és a Hopoly-puszta felére.[1] Ugyanazon évben Aszalay Ferenczczel országgyűlési követ. Dőry Zsuzsánna és érdektársai pedig a pélyi puszta miatt protestálnak ellene, úgy is mint kiskorú József és Lajos fiai gyámatyja ellen.

Az 1720. évben, a megyei jegyzőkönyvekből kitünőleg, már másodszor nősült, feleségül véve Nagy Zsigmond volt megyei alispán özvegyét jobbaházi Dőry Zsuzsánnát.

Az 1729. évben második nejét is elvesztette, mivel Melczer György és érdektársai ellene, mint Dőry Zsuzsánnától származott László és Kata gyermekei t. és t. gyámatyja ellen protestálnak.

Az 1733. évben már első nejétől született fiával, a Boldván lakó Józseffel, perel a Girincsy-féle birtokok miatt. 1744-ben Bükk András alispán protestál ellene, valamint József és László fiai ellen, a miből világosan kitünik, hogy sem Lajos fia, sem pedig Katalin leánya ekkor már nem voltak életben. Az 1746. év május hó 9-én tartott közgyűlésen még László fiát megbizottjául vallja, de már ugyanazon év szeptember 14-én Sályban kelt rövid egyesség-levél szerint, melynek hiteles másolata birtokomban van, József és László fiai osztoznak vagyona felett. Ezen év első felében szállott tehát sírba a közel 80 éves férfiu, a ki szorgalmatos vagyongyűjtése mellett nem felejtkezett meg a jótékonyságról sem, a mit eléggé bizonyít az általa épített sályi ev. ref. templom. De nem kis érdemeket szerezhetett ő a miskolczi ev. ref. egyház körül is, legalább erre vall azon czímeres zászlója, mely az avasi öreg templomban emlékét az utókor előtt mai napig fentartja.

A mint fentebb is említve volt, első nejétől *József*, a másodiktól *László* fia maradt. *Lajos* és *Kata* még kiskorukban elhaltak.

József a XVIII. század elején születhetett, s állandóan Boldván (Borsod vármegyében) lakott. Megyei hivatalokat nem viselt ugyan, hanem azért a közügyek intézésében élénk részt vett, s

[1] Orsz. levéltár. Palat. donat. Tom. III. L. 41.

nevével a megyei jegyzőkönyvekben 1715—1750. évig gyakran találkozunk. Ő vetett végett a négyesi malom miatt Szepessy István által nagyanyja, özv. Szepessy Pálné Csuda Zsuzsánna, ellen a század elején folyamatba tett pernek, a menynyiben 1749. évi julius hó 3. napján olyan egyességet köt a fent nevezett István gyermekeivel, Zsigmond, III. István, II. Péter és Ferenczczel, hogy azon esetben, ha ő és László testvére fiutódok nélkül halnának el, összes négyesi birtokaik az egyezkedő négy testvér fiutódaira, és viszont megfordítva, ha azok halnának el fiutódok nélkül, az ő négyesi birtok-jutalékaik a József, illetve testvére László fiörököseire szálljanak.[1] Nőtlen volt, s valószinűleg 1750. évben halt meg. Ifjabbik életben maradt testvére:

László, atyja halála után, csakhamar a róm. kath. vallásra tért vissza, s 1752-ben a II. István fentebb felsorolt fiaival Négyesre új nádori adományt nyert. 1755-ben kir. tanácsos, 1775-ben báró lett, s miután atyja vagyonai osztatlanul szállottak reá, egyike volt a vármegye legnagyobb birtokosainak. Az 1776. év november havában már csak özvegye fordul elő a megyei jegyzőkönyvekben. Lászlónak első neje Nikházy Katalin, a második Sebe Katalin volt, s ezektől három leánya és egy fia maradt, névszerint:

Klára, krasznyikvajdai Szentimrey Jánosné.

Zsuzsánna, először Eötvös Miklós tábornok neje, másodszor Gr. Gyulay Ferenczné.

Mária, br. Eötvös Ignáczné, a ki 1807. évben a vármegyétől nemesi bizonyság-levelet kért és kapott.[2]

Sámuel a tiszáninneni kerületi tábla ülnöke volt, s hasonlóképen kétszer nősült. Első neje Battha Mária, a második Bükk Rebeka, kiktől gyermekei a következők:

Ignácz, Egerben született 1780. aug. 13-án, 1803-ban pap, később egri plébános, 1808-ban egri kanonok s borsodi főesperes, majd kisprépost, 1819-ben erdélyi püspök, 1820-ban val. belső titkos tanácsos, 1828-ban pécsi püspök, 1830. évben a magyar tud. akadémia tiszt. tagja lett. Szentéletű s jótékonyságáról híres ember volt, kinek emlékét a pécsi egyházmegye kegyelettel őrzi. Alapítványai közül nevezetesebbek a következők. A pálosok pécsi zárdáját 30,000 frtért megvásárolván, abból 100,000 frt költséggel a Lyceum részére palotát építtetett, melynek fennállását 251,000 frtos alapítványnyal biztosította, s 50,000 frt befektetéssel nyomdát is létesített. Hazafias, valamint vallásos jótékonyságának élve, vagyont nem gyűjtött, sőt még öröklött ősi javait is eladományozta. A közszeretet és becsülésben álló főpap 1838. évi julius hó 16. napján szenderült jobb létre.[1]

Antal, ki az 1805-iki Borsod vármegyei nemesi fölkelt lovasságnál főhadnagy volt.[2] Nejétől Gróf Schafgotsch Annától egy leánya maradt, *Mária*, a ki gróf Dessewffy Egyedhez ment nőül.

Ferencz, alezredes.

Julia, Kállay Ignáczné.

Jozefa, Halassy Józsefné.

Anna, Paukovich Andrásné.

Janka, fületinczi Kelcz Józsefné.

Lajos, kinek nejétől Tallián Jozefától egy leánya, *Magdolna*, férj. br. Seckendorf Nándorné, maradt.

János, az 1809-iki Borsod vármegyei nemesi fölkelt lovas-században kapitány,[3] 1820—27-ig a tiszáninneni kerületi tábla ülnöke volt. Nejétől Szentiványi Jozefától következő három gyermeke született:

Anna, ki hajadon maradt.

Eugenia, előbb férj. br. Riese Stallburg Adolf, később br. Wildburg Adolf alezredes neje, és:

Adám, kiben a négyesi báró Szepessy család férfiága az 1882. évben kihalt. Ádámnak nejétől Detrich Karolinától három leánya maradt ú. m.

Karolina, okányi Szlávy Gézáné,

Gabriella, gr. Apraxin Sergejné,

Etelka, Szepesetelvári Grimm Gusztáv alezredes neje.[4]

N. Szepessy Béla.

[1] Borsod vármegye levéltára 3086/1811* sz. a.
[2] Borsod vármegye levéltára 890 1807. sz. a.

[1] Hazánk. Időszaki folyóirat II. kötet 129—153. lap.
[2] Borsod vármegye levéltára 3494/1805. sz. a.
[3] Borsod vármegye levéltára 1853/1809. sz. a.
[4] A Turul f. évi III. füzetében a négyesi Szepessy családról megjelent közleménybe több sajtóhiba csúszott be, nevezetesen: a 141. lap második hasábján felülről 7-ik sorban *Vato* helyett *Vata*, *Tardi* helyett *Tard* irandó; a 142. lap első hasábján felülről a 20-ik sorban *csanátori* helyett *csanálosi*, *Sirávi* helyett *Sisári* irandó; ugyanezen lap második hasábján alulról a 3-ik sorban *Kézdi* Benedek helyett *Kisdi* Benedek irandó; a 144. lap első hasábján alulról 10. és 19. sorokban *Futó* Miklós helyett *Fülö* Miklós irandó; és végül a 146. lap első hasábján felülről a 18-ik sorban *IV.* Pál helyett *VI.* Pál irandó.

Ladislaus dei gracia Hungar Dalmat Croatie, Rame. Seruie, Gallicie, Lodomer Cumanie, Bulga-
rieq; rex Omnibz xpi fidelibz - tam psentibz q futis psens scriptum inspectis. salt in salutis largitore. Quia
in mltitudine plebis est gloria principis, tibz no inmito regalis mnensitas, te augmentacõe pplor
gratulari. - Prom. Adunuson nouam tenore psencium volum pueniē. - Ex Debtul Ciuis de Gyulechhaza. ad nram accedens p-
sencia, quandam siluam nram desertam. et habitatoribz destitutam - in qua. gndam hēmite morabant, arriuo. qui
teutonice Cochensise dicit, ossq; ad quandam viam antiq; que transit de Gazo in Szepus. petijt sibi dari
et conferri. de nra sencialis gracia spali. vt ibi pplos congregaret - et habitacões hominū ordinaret. Nos - utiq;
attendentes ipsius peticionem fore iustam - consideranteq; - ipam siluam - esse magis utilem pplam qua desertam-
eandem siluam - dedim - donauim et contulim - prefato Deekul - et ei suis heredibz. heredumq; suor successoribus
ure perpetuo. et irreuocabiliq; possidendam - tenendam pfat. et habendam. Vt igit hui nre collacionis series p laben-
cia tpm firmā - apud posteros inuiolabilis perseueret - psentes concessim literas - duplici sigilli nri munimine robo-
ratas. - Datum per manū ven pris. Aule nre Cancellary dilecti et fidelis nri. M. Epi Waccien. Anno. dni.
Mp. CC. Octuag Quarto. - Quinto nonas Augusti. Indicõe duodecima. Regni aut nri Anno Decimo. -

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY 1284. AUG. 1-ÉN KELT ADOMÁNYLEVELE A JEKELFALUSSY CSALÁD ŐSE RÉSZÉRE.

VEGYES.

A Jekelfalussy család ősei.

(Egy oklevél-melléklettel.)

Köztudomású dolog, hogy hazánk igen sok vidéke legelső kultúráját az Árpád korszakban bevándorlott szászoknak köszönheti, a kik a rengeteg erdőségek irtogatásához fogván, a szó valódi értelmében úttörői voltak a civilisatiónak. Szántották, vetették az erdők irtásait, nemes érczet kutattak a föld gyomrában s alkalmas helyeken telepet, falvakat építvén, régi hazájuk szokása és törvényei szerint községeket alkottak, megvetvén alapját a királyaink bőkezűsége folytán csakhamar virágzásnak indult városi vagy polgári rendnek. Az uralkodók sok szép kiváltsággal és szabadalommal ruházták fel őket, és helyzetük bizonyos tekintetben még előnyösebb volt a kis birtokos szabad emberek helyzeténél. Saját határaik között maguk intézték sorsukat, a hatalmaskodó szomszédok ellen pedig, ha esetleg a király nem volt képes őket megvédelmezni, egyesült erővel szállottak síkra. — Szorgalmuk, igyekezetük tagadhatlanúl hasznára volt az országnak, de gyarapodtak is szemlátomást és fontosságukat érezve, egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy kiváltságos helyzetüknek mennél szilárdabb alapot teremtsenek.

Mindazonáltal az úgynevezett harmadik rend csak mint testület jött számba s a mennyi tekintélylyel és súlylyal bírt a polgárság, mikor *communitást* alkotott, ép annyi megaláztatásban részesült a *civis* a város falain kívűl. Pénze, vagyona, gazdagsága daczára lépten-nyomon éreznie kellett, hogy ő magában véve alig több a semminél és jogos ambitiója esküdt polgárságig vagy legfeljebb városi bíróságig terjedhet.

Az önállóságra való törekvés pedig együtt születik az emberrel; érdekhiúság és becsvágy az emberi cselekvésnek ezer esztendő előtt is ép oly fontos motivumai voltak, mint jelenleg, csak a környezet s a viszonyok változtak. A fölgazdagodott civis időmúltával független, szabad birtokos akart lenni, hogy az országos nemesekkel mindenben egyenlőnek tekintessék.

Igyekezett tehát valami érdemet szerezni magának és ha a szerencse kedvezett, jutalmúl földet kért a királytól, vagy donatiót, egyik másik megszorúlt nemes embertől vásárolt birtokára. — De az Árpádok korában ez a mód még nem igen járta. Volt lakatlan föld, igaz, elég, főképen erdő, és a király örömest elajándékozgatott benne, csakhogy valami haszna forduljon. Az adományban részesülő polgárnak pedig mindég kiváló gondja volt arra, hogy a birtokkal együtt személyét is fölszabadíthassa az illető község hatósága alól s ekkép a statutió megtörténtével tüstént nemessé lett, maradékai pedig egy pár emberöltő múlva szívvel lélekkel magyarokká váltak. Hány előkelő család él még napjainkban is, melynek ősei idegen származású városi polgárok voltak?

A Jekelfalussyak 600 esztendős családfájának törzsöke is idegen földben gyökerezik. *Hekkul*, helyesebben *Jekul* vagy *Jekel*, a kitől szakadatlan összefüggésben jő le a család a mai napig s ki a keresztségben valószínüleg *Jakab* nevet kapott,[1] az Árpád-korszak vége felé gölniczbányai polgár, tehát szepesi szász volt, és úgylátszik azok közé az önállóságra törekvő emberek közé tartozott, kikről fentebb szólottunk. — Látván ugyanis, hogy a város közelében elterülő királyi erdőséget nagy járó földön senki se míveli s csak valami remeték tartózkodnak rajta, IV. László királytól fölkérte azt magának, hogy benépesítse és területén falut építsen. A bölcs fejedelem pedig, meggondolván, hogy a kietlen erdőségből úgy sincsen semmi haszna,[2] hajlott kérésére, s 1284 augusztus 1-én kiállíttatta azon szép donatiós levelet, melynek hű másolatát mellékletünk tünteti elő.

Kun László oklevele tisztán birtokadományozás s a mennyiben a donatió városi polgár javára történik, implicite magában foglalja ugyan a nemesítés tényét, de arról, hogy *Jekul* Gölniczbánya jurisdictiója alól fölmentetett volna, egyetlen szóval se emlékezik. Ez minden esetre meglepő, legalább is szokatlan dolog, azonban ne építsünk rá semmit. A családi levéltár ugyanis László egy korábbi keletű adományának másolatát őrizte meg számunkra, melyből megtudjuk, hogy *Jekul comes* 1282-ben Gölniczbányától a Hernádig terjedő s a Szepesről Krompachra vezető úttal határos erdőséget kapta donatióba, hogy azt az országos nemesekéhez hasonló joggal és szabadsággal bírhassa.[3] Kitűnik továbbá az adománylevélből, hogy a király ez alkalommal Jekult és a birtokán megtelepedő embereket Gölniczbánya hatalma alól teljesen fölszabadította. Minthogy tehát az exemptió s a formalis nemesi rangra való emelés már ekkor megtörtént, annak ismétlésére többé nem volt szükség.

[1] Jekul igen gyakran előforduló név a német ajkú városi polgárok között, s az a körülmény, hogy a mi Jekulunk fiai bizonyos *Jákóréte* nevű földet örököltek atyjuktól s hogy említett Jekul fia és unokája *Jakab* volt, föltevésünket megerősíteni látszik.

[2] «considerantesque ipsam silvam esse magis utilem populosam quam desertam». Az adománylevelet kiadta *Fejér. Cod. Dipl.* tom. V vol. III. p. 246.

[3] «eo modo eaque libertate sicut nobiles regni nostri possessiones tenere et habere consveverunt».

Feltünő ugyan, hogy a nobilisatió után két esztendő múlva még mindig gölniczbányai civisnek mondja őt a király, de ez a körülmény — a mennyiben a személyazonosságban s az 1282-iki donatió valóságában nem kételkedhetünk — szerintünk legfeljebb csak azt bizonyítja, hogy Jekul 1284-ben még a városban lakott (nem is olyan könnyen ment az a telepítés) s az adományozott jószág tényleges birodalmába, szóval nemesi jogaiba csak később lépett.[1]

1313-ban még életben s a szepesi káptalanban találjuk őt. Vele van három fia, *Jakab*, *Máté* és *Domokos*, kiknek beleegyezésével a Hernád mellett elterülő birtokának egy részét Miklós comesnek, a Zsigray-család ősének örök áron eladja. Nagy darab föld lehetett, mert 150 márkát kapott érte, de maradt azért neki is elég. Ez alkalommal Gölniczi Miklós fiának nevezi magát s az oklevelek többé nem emlékeznek róla.[2]

Kun Lászlónak tett igéretét híven teljesítette. A kietlen erdőség helyén csakhamar falu emelkedett, mely alapítójának emlékét évszázadokon keresztül fenntartotta. *Jekelfalvát* (villa Jekel) rövid idő múlva *Szent Margita*, majd *Koysfalva* követte, fényesen tanuskodván a Jekelfalussy ősök szorgalma és munkássága felől.

Három fiában a család ugyanannyi ágra szakadt.

Jakab, a legidősebb fiú 1341-ben már meghalt, mert özvegye *Perinni Mária* 1342 január 2-án a szepesi káptalanban megjelenvén, azon panaszkodott, hogy férje testvérei Máté és Domokos, bizonyos *Jákóréte* nevü földet áruba bocsátottak, holott az fiát Lőrinczet és ennek testvérét Jakabot illeti, a ki férjének első házasságából származott.[3]

Máté és Domokos úgyszólván egész életüket a gölniczbányai polgárokkal perlekedve töltötték el. De nem pör volt az, nem is közönséges határvillongás, hanem valóságos önvédelmi harcz, mely egy századon keresztül szakadatlanúl tartott, míg végre a király tekintélye helyreállította a békét az egymást halálból gyűlölő felek között.

Mert a hatalmuk és gazdagságukban elbizakodott civisek, a kik egyik kiváltságot a másik után szerezték maguknak s a megyétől és a szepesi városoktól függetlenül intézték sorsukat,[1] sohasem tudták megbocsátani egykori polgártársuk ivadékainak, hogy atyjuk a város határából nagy területet elszakított s megvetvén a tisztes polgári rendet, önálló birtokossá, magyar nemessé lett. Mikor pedig tapasztalták, hogy az anyavárostól hűtlenül elszakadt Jekul fiai a maguk emberségéből is boldogulnak s látniok kellett, hogy a nemrég lakatlan földön virágzó falvak emelkednek: megszállotta őket az irigység ördöge és minden követ megmozgattak, hogy a testvérek birtokát visszafoglalván, jobbágyaikat alattvalóikká tegyék. — IV. László levele azonban megvédelmezte Jekul maradékait minden jogtalan háborgatók ellen, a törvény rendes útja tehát el volt zárva a polgárok előtt. Ez a körülmény pedig csak még inkább fokozta gyűlöletüket s minden alkalmat fölhasználtak arra, hogy szomszédjaiknak kárt okozzanak és munkásságuk gyümölcsét semmivé tegyék.

Gondolhatjuk, hogy a visszatorlás sem maradt el s talán mert volt alkalmuk tapasztalni, hogy a nemes urak jobban értenek a kardforgatáshoz, mint ők, szövetségre léptek a szomolnoki polgárokkal s úgy látszik nem is volt más czéljuk, mint hogy Jekul maradékait szomszédságukból végkép elüldözzék.

Máté és Domokos már 1344-ben panaszkodnak I. Lajos király előtt, hogy a szomolnoki és a gölniczbányai polgárok, fölfegyverkezve nagy erővel Jekelfalvára rontottak és két malmukat felgyujtván nekik ezáltal 200 márka kárt okoznak.[2] Később pedig arról értesülünk, hogy Domokos lakóházára támadván, a szekrényeket feltörték s arany ezüst művekkel s egyéb ingóságokkal együtt az ott talált okleveleket is elrabolták stb. A koysfalvi, szentmargitai és jekelfalvi jobbágyok sohasem érezhették magukat biztonságban tőlük. Üldözték, kergették őket s ha közel kaphatták, keményen megsarczolták a jámborokat, követelvén, hogy földbért (terragium) fizessenek, melynek fejében csak 1375-ben 300 frt értékű lábas marhájokat hajtották el, más alkalommal pedig a malmok jövedelmét foglalták le. A hatalmaskodásokból támadt pör folyamán rendszerint azzal védekeztek, hogy Jekul maradékai csak jogbitorlók s az általuk benépesített föld Gölniczbánya határához tartozik.[3]

Mikor azonban bizonyításra került a sor,

[1] Az adománylevél csak egyszerű másolatban maradt fent: «Datum per manus discreti viri magistri Bartholomei aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri anno domini 1282, regni autem nostri anno decimo». Megvan három-négy példányban is, legrégibb átirata pedig 1313-ból származik; a pörökben gyakran hivatkoznak reá, határjáró levelekben többször átírták, a benne foglalt tények valóságához tehát kétség nem férhet.

[2] L. a *Jekelfalussy család letéteményét az Országos Levéltárban.*

[3] «domina Marus filia Perinni de villa Perinni relicte Jacobi filii Jekul» *Anjou Okmánytár IV. k. 181. l.*

[1] *Dr. Csánki Dezső:* Magyarország történeti földrajza. I. k. 246.

[2] *Hazai Okmánytár* VII. k. 399. l.

[3] L. a családi levéltárt. Továbbá Fejér Cod. Dipl. IX. vol. V. 80.

okleveleik fölmutatását egyik terminusról a másikra halasztották és úgylátszik, hogy időközben kiegyeztek a károsultakkal, vagy elsimították jó módjával a dolgot, mert nincs nyoma, hogy valamikor marasztaló ítéletet hoztak volna ellenük.[1] Ennek pedig valószinűleg az volt az oka, hogy illetékes birájuk, a királyi tárnokmester, többnyire pártjukat fogta, mert az uralkodók a főbányavárosok polgárait mindig különös kegyelmükben részesítették.

És a Jekelfalussyak — a XIV. század derekán már rendszerint «*de Jekelfalva*» neveztetnek — a helyett, hogy e nehéz napokban összetartottak volna: igaz magyar nemesek példájára egymásközt is torzsalkodtak. Jekul fiai közül *Mátét* még 1371-ben is életben találjuk, mikor azzal vádolta unokaöcscsét *Lőrinczet*, hogy két lovát s egyéb ingóságait elrabolta, úgy hogy ennek tisztító esküt kellett tenni ártatlansága bizonyítására.[2] De az ellenségeskedés apáról fiura szállott. Lajos király 1382-ben megparancsolta Szepes vármegye ispánjainak, hogy Jekelfalvi Miklóst és Lőrinczet személyükben és javaikban védelmezzék, különösen pedig *Jekelfalvi Péter* ellen (Máté fia), a ki legnagyobb ellenségük.[3]

Az Anjou korszak végén a Jekelfalussyak napja is felderült. Miklóst és Lőrinczet Erzsébet királyné már 1385-ben személyes pártfogása alá vette; majd a török ellen vívott harczokban szereztek maguknak érdemeket, úgyhogy nemsokára Zsigmond király kegyelme is feléjük fordult.[4] A gölniczbányai polgárok még mindig gyűlölték és tehetségük szerint károsították, bosszantották őket, de vakmerőségük jóval alább hagyott s mikor Lőrincz fiai János és Miklós az 1422-ik év folyamán Jekelfalvára, Szent-Margitára és Koys prædiumra Zsigmond királytól nova donatiót kaptak, végre is be kellett látniok a civiseknek, hogy Jekul ivadékainak kitartása győzedelmeskedett felettük. Megadták tehát magukat s a birtokba iktatás alkalmával még csak nem is tiltakoztak.[5]

A Jekelfalussy család leszármazásáról *Nagy Iván* alapvető munkájában csak töredékes följegyzéseket találunk. Nem szemrehányásképen mondjuk; érdemes tudósunk megtette, a mi tőle telt s az akkori irodalmi viszonyok között többre alig lett volna képes valaki. Czélszerűnek itéltük tehát nehány nemzedéken keresztül összeállítani a genealogiát, hogy ez által a további kutatásokhoz biztos alapot szolgáltassunk.

[1] U. o. 211—213.
[2] U. o. IX. vol. IV. 351.
[3] U. o. IX. vol. V. 592.
[4] U. o. X. vol. I. 211. és vol. II. 48.
[5] Az adománylevél kelt Pozsonyban, 1422. decz. 27. *Családi levéltár.*

Miklós
|
Hekkul (comes Jekul) 1282—1313
gölniczbányai polgár, nemességszerző
|
Jakab 1313—1341. — Máté 1313-1371 — Domokos 1313—1365
1. —
2. Perinni Mária
II Miklós † 1371. — Péter 1382.
III Miklós 1377-1392
|
László 1392 — János 1392.
1-től II. Jakab 1341.
2-től Lőrincz dictus Fyas de Jekulfalva. 1341-1398.
|
Miklós 1392—1425. Jekelfalvára uj adományt szerez. — Péter 1392. — János (Jankó) donatarius 1392—1422.

Jekul fiai közül *Mátének* és *Domokosnak* úgylátszik már a XIV. század végén magvuk szakadt s egyedül *Jakab* terjesztette tovább nemzedékét. A manapság virágzó Jekelfalussy család egyenes őse *Lőrincz*, illetőleg a Zsigmond királytól nova donatiót szerző *IV. Miklós* volt.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

Jókai Mór ősei.

Nagynevű regényírónk őseiről eddig az volt a nézet, hogy azok Komárom vármegyében nyerték nemességüket a XVII. században. Ez újabb kutatások alapján tévesnek bizonyult; mert a Jókay család nemessége sokkal régibb; első ősei már a mohácsi vész előtti időben nemesek voltak és Bars vármegye területén laktak.

Bars vármegye folyója, a kanyargó Zsitva, Aranyos-Maróttól déli irányban haladva baloldalon csinos hegylánczot kisér kigyózásaival, míg végre a hegyláncz Szelepcsényen túl 213 méter magasságú hegyfokban végződik, melynek most is Jóka hegy a neve.

Ezen hegy aljában a Zsitva balpartján terült el a Jóka puszta (prædium Joka) Mikófalu és Szelepcsénynyel szemben, ezektől a folyó által elválasztva.

A Jókay családnak a folyón malmai voltak, melyeket az említett két falu lakói többször meg is rongáltak, a mi a Jóka puszta regényességének néha az élet kellemetlenségeiből is juttatott.

Itt most a történelmi lánczolatot először az időben fölfelé, azután lefelé kell vizsgálat alá vennünk. Kiindulásul szolgálnak e czélra a Bars vármegyei fönmaradt régi jegyzőkönyvek 1577., 1580. és 1599. évi adatai, melyek a logikai kö-

vetkeztetésekhez elégséges anyagot nyujtanak *az időben fölfelé* is.

Barsmegye fönmaradt legrégibb nemesi jegyzéke 1577-ről szól, melyben egymás után helyezve Jókay István és Jókay Mihály neve áll a kis-tapolcsányi járás nemesei között.[1]

Az 1580-iki jegyzőkönyvben van a második fönmaradt jegyzék, mely ismét a kis-tapolcsányi járásban említi a Jókay Mátyás és Mihály neveket.[2]

Az 1595-iki jegyzékben épen a kis-tapolcsányi járás nemeseinek nevei hiányoznak; tehát ezt itt nem használhatjuk; de sokkal több felvilágosítást nyujt a Jókay család körülményeiről az 1599-iki jegyzőkönyv, mely az Új-Barson jul. 1-én tartott gyülésről szól. Itt a következő sorokat olvashatjuk:

«Jókay Mihály a maga és a többi érdekeltek személyében eltiltja Szelepcsény és Mikófalva lakóit a Jóka puszta malmai rongálásától».[3]

Utána következik az ellenfél válasza, kinek nevéből csak néhány betű van beírva, így:

«Val. Tho. ellenkezőleg azt mondja, hogy ez nem történhetik ugyanazon pusztától tiltakozással, és csupán a pusztától és malmoktól; hanem a kik jogtalanságot vagy kárt okoznak, ezektől kárpótlást nyerjen, amint ez szokásban van».[4]

Most ezen adatokat összevéve ily következtetéseket tehetünk az időben fölfelé:

Az 1577-iki Jókay István helyébe 1580-ban nagykorú fia Mátyás lépvén, az atya időközben meghalt. Föltéve, hogy a nagykorú fiú 1578-ban vette át az atyai örökséget és föltéve azt is, hogy az atya 25 éves korában házasodott, halálakor legalább is 52 éves volt, és így 1526-ban, a mohácsi vész évében született; ekkor ennek atyja a mohácsi csatában részt is vehetett. Ez következik az 1577. és 1580. évi adatokból, valamint az is, hogy a család ez időben már megosztott állapotban, két családfő alatt birta a nemesi birtokot, a kik nem fivérek, hanem unokatestvérek, sőt még távolabbi rokonságban állhattak egymáshoz; tehát nem Jókay István atyja, hanem sokkal fölebb menő őse szerezte a nemességet.

Tizenkilencz évvel később a törvényszéki tiltakozásban már a Jókay családon kívül más érdekeltek is említtetnek a Jóka puszta területén; ezek már a puszta közbirtokosai valának, a kik még távolabbi rokonságban állottak a Jókay családhoz: tehát az osztozások nem 1580-ban, hanem száz vagy még ennél is több évvel korábban kezdődtek, és így a család nemességének kezdete fölmegy Mátyás király koráig vagy még fölebb is az időben.

Ez volt bebizonyítandó a Jókay család nemességének kezdetére vonatkozólag.

Most lássuk a Jókay család történetének fejlődését *az időben lefelé*.

Eddigi adataink 1577—1599-ig terjedtek.

Bars vármegye nemeseiről hiányoznak a jegyzékek 1595—1620-ig. Ezen idő lefolyásáról a Jókay család történetére vonatkozólag ismét hallgatnunk kell.

Az 1620-iki összeirás csak az egytelkes nemeseket foglalja magában, és ebben áll Jókay Pál neve, a ki Jókay Mihály fia volt, azon Mihályé, ki 1599-ben a törvényszéki tiltakozást intézte Szelepcsény és Mikófalva lakóihoz.[1]

Az 1622-iki nemesi jegyzékben Jókay Mátyás helyében Benedek neve áll; az egytelkes nemesek között Jókay Pál megmaradt.[2]

Ezekből kitűnik, hogy a Jókay család már 1577 előtt két ágra szakadt: a birtokos ágban volt Jókay István (1577), utána Mátyás (1580), végre Benedek (1622); az egytelkes ágban volt Jókay Mihály (1577, 1580, 1599), utána Pál (1620, 1622). Tovább nem terjednek Bars vármegye levéltárában a Jókay családra vonatkozó adatok.

Így látjuk Bars vármegye területéről 1630 körül a Jókay családot letűnni; de ugyanazon időben feltűnik ezen család Komárommegyében, mert az Bars vármegyéből oda költözött át.

Ebből az is következik, hogy a barsmegyei és a komárommegyei Jókay család időrendi összefüggő lánczolatot képezett, mely a mohácsi vész előtti időtől a jelenkorig leszármazott, és így Jókai Mór nagy költőnk négyszáz évről gyűjtheti össze nemes őseinek díszes sorozatát.

Dr. Szombathy Ignácz.

[1] Processus Volfgangi Béládv: Stephanus Jokay, Michael Jokay. Prot. 1577. pag. 164.

[2] Processus Balthazari Tapolchanÿ: Mathias et Michael Jokay. Prot. 1580. pag. 454.

[3] Michael Jokay in persona sua et aliorum quorum interest prohibet a molis prædii Joka incolas possessionis Zelepchen et Mikofalua.

[4] Val. Tho. econtra dicit, non posse fieri prohibitione ab eodem prædio tantumque a prædio et molis, sed quam injuriam vel damnum fecerint, recipiat damnationem ut moris est. Prot. 1599. pag. 3.

[1] Prot. 1620. p. 548. Nobiles unius sessionis in processu Pauli Zobonya judlium: Paulus Jokay.

[2] Regestum 1622. Benedictus Jokay. Paulus Jokay.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 30-án *Nagy Imre* másodelnök elnöklete alatt ig. vál. ülést tartott, melyen jelen voltak: *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szilágyi Sándor*, *Tagányi Károly*, *Thaly Kálmán* vál. tagok és *Fejérpataky László* titkár.

Az ülés megnyitása után a titkár felolvasta *Dr. Komáromy András* vál. tagnak a «Jekelfalussy család őseiről» írt dolgozatát; utána *Dr. Schönherr Gyula* jegyző mutatta be *Pór Antal* vál. tagnak «Pecséttani apróságok» című értekezését. Mindkét, tetszéssel fogadott felolvasás folyóiratunk jelen füzetében olvasható.

A folyó ügyek során a titkár bemutatá a következő tag-ajánlásokat. Pártoló tagúl: *Beniczky Elemér* földbirtokos Heves-Csehiben (ajánlja Szent-Iványi Zoltán). Évdíjas tagokúl: pilisi *Pilisy Géza* földbirtokos Fényes-Litkén, zendrei és gerendei *Hegedüs Ferencz* földbirtokos Jász-Kiséren, apsai *Dr. Mihályi János* földbirtokos Máramaros-Szigeten (aj. Petrovay György), *Baróthy Lajos* tanár Budapesten (aj. Csánki Dezső), *Csernátoni Gyula* kir. tanfelügyelő Beszterczén (aj. Kecskés Dezső), *Kiss Emil Károly* Baltavárott (aj. a titkár), nagy-enyedi *Egry Endre* kir. törv. biró Szatmártt (aj. Komáromy András). Az ajánlottak a társaság tagjaivá megválasztattak.

A bemutatott pénztári jelentés szerint a társaságnak nov. 29-ig volt

Bevétele	--- --- ---	4462 frt 23 kr.
Kiadása	--- --- ---	2373 « 37 «
	Készpénz	2088 frt 86 kr.

Az alaptőke összege 13,000 frt, és így a vagyon 15,088 frt 86 kr. A pénztári kimutatás ideiglenesen tudomásul szolgált.

Az alapszabályok 19. §-a értelmében a jelen ülés lévén hivatva az ig. választmány kiegészítésére, felbontatott és olvastatott az e végből beérkezett ajánlat, mely szerint Szinnyei József és Schönherr Gyula vál. tagok *Kis Bálint* cs. és kir. kamarást és a társaság pártoló tagját, kivált az erdélyi családok genealogiai viszonyainak tisztázása körül kifejtett buzgó működéseért, ig. vál. tagságra ajánlják. A bekövetkezett titkos szavazás alkalmával Kis Bálintra esett 8 szavazat, ellene 3 szavazat; s így *Kis Bálint* cs. és kir. kamarás, a társaság pártoló tagja, ig. vál. taggá választatott.

A titkár a mult ülés határozatához képest jelenté, hogy a decz. 9-én tartandó nagygyülésen *Nagy Géza* társ. tag «Az Árpádház mondai genealogiája» című felolvasást fog tartani. A választmány a bejelentést jóváhagyólag tudomásul vette.

Dr. Bojničić Iván úr, a horvát országos levéltár igazgatója, köszönetét fejezte ki a választmány azon elhatározásáért, hogy a horvát országos levéltárnak a Turul meglévő folyamai és a tárgymutató díjtalanul elküldettek. Köszönő levelének egy része ekkép szól: «Kétségtelen, hogy a mélyen tisztelt társaság igazgató választmányának ezen hazafias határozata a legjobb befolyással lesz a magyar és horvát tudományos körök között fennálló jó viszony megszilárdulására, a mihez hozzájárulni minden magyar ép úgy mint minden horvát hazafiúi kötelességének kell hogy tekintse.» A köszönő levél tudomásul vétetett.

Schönherr Gyula társ. jegyző előterjeszté *Crollalanza* úrnak, a pisai olasz kir. heraldikai és genealogiai akadémia főtitkárának ajánlatát, melylyel atyjának az olasz családi czímerekről kiadott, 90 lirát érő művét a társaságnak megküldeni igéri, és egyúttal az olasz kir. heraldikai akadémia nevében a társulati kiadványokra nézve csereviszonyt ajánl föl. A választmány a kilátásba helyezett értékes ajándékot nagy köszönettel, a csereviszony létesítésére tett ajánlatot pedig a legnagyobb készséggel elfogadta.

Thaly Kálmán vál. tag indítványozza, hogy *Crollalanza* úr, a társaság iránt tanúsított előzékenységeért és a két heraldikai társulat közt szorosabb kapcsolat létrehozásának kivánatos voltáért társaságunk levelező tagjává választassék. A bekövetkezett titkos szavazás alkalmával *Crollalanza* úr a beadott tizenegy szavazat mindegyikét megnyerte s így egyhangúlag a társaság levelező tagjává választatott. A választás megerősítésére az alapszabályok 22. §-a értelmében a nagymélt. belügyministerium meg fog kerestetni.

Csánki Dezső vál. tag indítványára a választmány elhatározta, hogy a többi heraldikai és genealogiai társulatokat, első sorban pedig a bécsi «Adler» és a berlini «Der Deutsche Herold» szaktársulatokat csereviszony létesítésére fel fogja szólítani.

A titkár indítványára a választmány felhatalmazta az elnökséget, hogy a társulati pénztár kedvező állapotára való tekintettel a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira, a költségvetésben felvett 50 frton felül, a még fennlévő tartozások törlesztésére tetemesebb összeget fordíthasson, sőt, ha a pénztár állapota megengedné, a tartozás egész összegét utalványozhassa.

A folyó évi számadások és a pénztári kezelés megvizsgálására *Szinnyei József*, *Nagy Gyula* és *Boncz Ödön* vál. tagokból álló bizottság küldetett ki.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Boncz Ödön* és *Tagányi Károly* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi deczember hó 9-én *Bánó József* vál. tag elnöklete alatt tartotta évi *nagygyűlését*, melyen jelen voltak: *Nagy Gyula*, *Óváry Lipót*, *Pauler Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Petrovay Ádám* pártoló tag, *Bárczay Oszkár*, *Dr. Békefi Remig*, *Horváth Sándor*, *Nagy Géza* évdíjas tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök röviden üdvözölvén az egybegyűlt tagokat, *Nagy Géza* társ. tag felolvasta az «Árpádház mondai genealogiája» czímű dolgozatát, melyet folyóiratunk egyik közelebbi füzete fog közölni.

Ezután *Fejérpataky László* titkár olvasta föl terjedelmes jelentését a társaság mult évi működéséről és állapotáról, mely alább egész terjedelmében olvasható.

Tóth Árpád pénztárnok előterjeszté részletes jelentését a társulati pénztár állapotáról 1893. decz. 9-én, melynek a költségvetési előirányzat czímei szerint csoportosított tételei a következők:

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1892. évről	390 frt 31 kr.
2.	Értékpapirok kamatai (18,600 kor. = 9300 frt koronajáradék, és 100 frt jelzálog-hitelbanki nyer. kölcs. kötvény után) 4%	195 « — «
3.	Alapítványok kamatja (3100 frt kötelezvényekben, 500 frt azok nélkül) 5%	160 « — «
4.	Pártoló tagdíjakból	1760 « — «
5.	Évdíjakból	1410 « 50 «
6.	A Turul egyes füzeteinek eladásából	78 « — «
7.	A Turul Tárgy- és Névmutatója után	86 « 75 «
8.	Befizetett alapítványok	400 « — «
9.	Rendkívüli bevételek	54 « 67 «
	Összesen	4535 frt 23 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok	700 frt — kr.
2.	Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	522 « — «
3.	Nyomdai költség	— « — «
4.	Színnyomatok készítése	113 « — «
5.	Metszetek, rajzok, zinkographiák	138 « 58 «
6.	Expeditió költségei (utánvétellel való szétküldés)	26 « 16 «
7.	Irodai átalány	60 « — «
	Átvitel	1559 frt 74 kr.

	Áthozatal	1559 frt 74 kr.
8.	Társulati szolga díjazása	60 « — «
9.	Pénzbeszedési díjak, újévi ajándékok, másolások stb.	99 « 51 «
10.	A Turul Tárgy- és Névmutatójának kiadása	215 « — «
11.	A Nemzetségi Zsebkönyv tartozásainak törlesztése	— « — «
12.	Tőkésítés	436 « 55 «
13.	Rendkívüli kiadás	5 « — «
	Összesen	2375 frt 80 kr.
	Készpénz	2159 « 43 «

Vagyonállás.

Értékpapirok névleges értékben	9400 frt	
Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	3100 «	
Kötelezvény nélküli alapítványok	500 «	
Alapítványok összege		13000 frt — kr.
Készpénz		2159 « 43 «
Összes vagyon		15159 frt 43 kr.

Minthogy a számadások megvizsgálásáról a választmány az alapszabályok 21. §-a értelmében már intézkedett, a pénztári kimutatást a nagygyűlés ideiglenesen tudomásul vette.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Nagy Gyula* vál. és *Nagy Géza* évdíjas tagokat kérvén föl, a nagygyűlés véget ért.

Titkári jelentés a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1892 3. évben.

Tisztelt Nagygyűlés!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság életében a folyó évvel a második decenniumot kezdettük meg. Tavalyi jelentésem beszámolt röviden az első tíz év történetéről, és részletesen a tizedik év munkásságáról; idei jelentésemnek nem lehet más a czélja, csak az, hogy a tizenegyedik év tevékenységéről s azokról az eszközökről legyen benne szó, melyekkel társulatunk választmánya az elénk tűzött tudományos czélt megvalósítani vagy legalább megközelíteni törekedett.

A nélkül, hogy elfogultság vádját vonhatnám magamra, el kell ismernem azt, hogy mióta társulatunk közlönye annyi becses heraldikai és genealogiai anyagot ismertetett meg, melyet azelőtt levéltárak szekrényei zártak el a tudomány használata elől: azóta látkörünk e szaktudományok terén nagyban bővült. Más szemmel nézzük most hazai heraldikánk régi emlékeit, a pecséteket, czímeresleveleket, kellőkép méltányoljuk becsüket; tisztázódtak fogalmaink a régi

nemzetségi kapcsolat, annak elágazásai, birtokviszonyai felől. Mióta folyóiratunk kiküszöbölte a genealogiából a mesét, hagyományt, és családok régi multjának felderítésénél csak azt a fényt fogadja el, melyet arra hiteles oklevelek világa vet: azóta tisztábban látjuk át régi genealogiák bonyodalmait; hogy azokat megfejtsük, nem bocsájtkozunk merész találgatásokba, csak addig terjed combinatiónk, a meddig oklevelek és a belőlök levont következtetések fénye terjed. Ki sajnálná az elvetett, kiküszöbölt valótlanságokat, bármily szépek és költői értékkel bírók legyenek is? a veszteségért bőven kárpótol az igazság, melyre kritikai kutatások vezetnek.

Hogy ezt az igazságot mennyiben és mennyivel közelítettük meg: adjon arról számot a lefolyt év története és a dolgozatok hosszú sora, melyek társaságunk ülésein és folyóirata hasábjain váltak a tudomány közös kincsévé.

Utolsó nagygyűlésünket 1892. decz. 10-én tartottuk; ezóta társaságunk az alapszabály- és ügyrendkövetelte négy ig. vál. ülést a következő napokon tartotta meg: jan. 26., apr. 27., szept. 29. és nov. 30-án. E gyűlések mindegyikén tudományos tárgyú felolvasásokban, nagyérdekű heraldikai és sphragistikai emlékek bemutatásában volt részünk; úgy hogy, beleértve az utolsó nagygyűlés felolvasását is, összesen *tíz* dolgozat és egyéb emlék került bemutatásra. E tíz közül két dolgozat folyóiratunk hasábjain azóta megjelent, s így tárgyukról s a bennök mutatkozó új eredményekről legalkalmasabban folyóiratunk mult évfolyamának ismertetésénél szólhatok; a többi dolgozat részint csak ezután jelenvén meg, részint nem is tétetvén közzé: itt van helye rövid ismertetésöknek.

Tavalyi nagygyűlésünkön *Doby Antal* lev. tag dolgozata «A homonnai és gereni Drugeth család történetéről» került felolvasásra. Az érdemes szerzőnek e műve mutatvány nagy genealogiai munkájából, melyben az összes magyarországi benszülött és honfiúsított főúri családok történetét, a nyomtatott anyag és magán értesülések lelkiismeretes felhasználásával egybeállítá. Az egész mű — bár levéltári kutatások a szerző munkáját meg nem előzték — kétségtelenül nagybecsű adatgyüjtemény, melynek akármely nyilvános könyvtárunk nagy hasznát látná.

Genealogiai tárgyú volt az a felolvasás is, melyet legutóbb *Dr. Komáromy András* vál. tag tartott a Jekelfalussy család őseiről. Egészen új világításba helyezte a szerző — a családi levéltár adatai alapján — a XIII. század második felében polgári állapotból kiemelkedett család első nemzedékeit; küzdelmeikben azon város polgárságával, melyből kiemelkedtek, érdekes kulturtörténeti képet látunk, melynek magyarázatát a családtörténet folyása adja meg.

Még két, felolvasás útján bemutatott heraldikai és sphragistikai dolgozatról kell itt megemlékeznem. Az egyiknek szerzője *Pór Antal* vál. tagunk. Az Anjou-korszak szerencsés búvára «Pecséttani apróságok» szerény címe alatt öt pecséttel ismertetett meg, melyeknek mindegyike egy-egy sphragistikai bijou. Az első Nagy Lajos királyfié, ki azt atyjával együtt egy 1335. évi nemzetközi szerződésre nyomta; a merőben ismeretlen pecsét királyi pecsétjeink számát egy nagyérdekű darabbal szaporította. Egy 1336. évi Orsini-Blagaj-pecsét alkalmat szolgáltat a szerzőnek arra, hogy összeállítsa ez érdekes család magyarországi ágának leszármazását a XII. század derekán élt Miklós római senatortól a pecsét tulajdonosának koráig. Két ismeretlen Németujvári-pecsét (1336-ból) folytatja e sorozatot, melyet a csornai conventnek eddigelé ismeretlen Árpádkori pecsétje zár be. — A másik dolgozat *Dr. Pósta Béla* tagtársunké, ki az érmeken előjövő családi címereket tette tanulmány tárgyává s az ezekből levont tanulságokat ismertette meg jan. 26-iki vál. ülésünkön. Felolvasása előzetes részlet egy terjedelmesebb dolgozatból, melylyel a szerző a magyar emlékérmek címerészeti tanulságait szándékozik folyóiratunkban közzétenni.

Üléseinken e felolvasásokon kívül számos nagyérdekű címertani emlék került bemutatásra. Így *Szent-Iványi Zoltán* vál. tag két XVII. századi címereslevelet — köztük a Somoskeőy családét — ismertetett meg velünk. A titkár bemutatta a Batthyány-család 1500. évi, II. Ulászló királytól kapott címereslevelének fényképét, melyet a család körmendi levéltárában lévő eredetiről *Thallóczy Lajos* vál. tag készíttetett társaságunk számára. Ugyancsak a titkár mutatta be a Barrwy-családnak 1417-ben Zsigmond királytól nyert armálisát, melyet tulajdonosa, *Géresi Kálmán* vál. tag, bocsájtott a társaság rendelkezésére.

A bemutatott emlékek közt kiváló becsűek azok, melyeket *Thaly Kálmán* vál. tag kutatásainak köszönhetünk. Ilyen a dunántúli Kölkedy-családnak Zsigmondtól mint római királytól 1429-ben kapott ritka szép kivitelű címereslevele, melyet tagtársunk egy dunántúli család levéltárában talált; továbbá egy kezdetleges vésetű pecsétnyomó, melyet Nagy-Halászinál a Tiszából halásztak ki; a szabolcsmegyei Muzeum tulajdonában lévő pecsétnyomó, körirata után ítélve, I. Rákóczi Ferencz erdélyi vál. fejedelemé lehetett; és végül II. Rákóczi Ferencznek egy, eddig ismeretlen összetételű pecsétje, mely a fejedelem címerén kívül külön pajzsban nejének címerét is, a hesseni herczegi címert, tartalmazza. Mindezen becses emlékekről a választmány hű másolatokat vétetett, és intézkedett a felől, hogy azokat alkalomadtán folyóiratunk közzétegye.

A felolvasások, bemutatások által elért tudományos eredményeket számra messzire fölülmulja és fontosságra nézve is versenyez velök az az anyag, melylyel folyóiratunk hasábjai a tudományt gazdagították. A Turul, melynek tavalyi folyama a választmány felhatalmazása alapján 25 íven jelent meg, az idén 27 ívre is alig képes felölelni azt a gazdag készletet, melylyel a szerkesztőség rendelkezik. Ha pénzügyi tekintetek útját nem állanák, a szellemi termelés gazdagságánál fogva, évnegyedes folyóiratunkat már rég át kellett volna változtatnunk két havivá, az évi füzet-számot hatra felemelvén. A szellemi tevékenységnek ez örvendetes emelkedése szaktudományaink terén: kétségtelen bizonyíték a mellett, hogy társaságunk tizenegy éves fennállása alatt üdvösen hatott a heraldika, genealogia és egyéb rokon disciplinák fejlesztésére.

Hogy mennyi és mily becses anyag jelent meg folyóiratunk eddigi évfolyamaiban, arról csak akkor nyerünk világos képet, ha átlapozzuk azt a pontos tárgy- és névmutatót, melyet a választmány a Turul tíz éves folyamához készíttetett. A választmány által megbízott szerkesztő, *Dr. Borovszky Samu* úr, lelkiismeretes buzgalommal és szakavatottsággal felelt meg feladatának és első sorban neki köszönhetjük azt a kimerítő, 14 nyomt. ívre terjedő füzetet, melyet f. év május havában közhasználatra bocsájtottunk. A társaságnak tetemes áldozatába került ugyan e külön kiadvány létesítése, de ezzel kötelességet teljesített a tudomány és saját maga iránt; nélkülözhetetlen segédeszközt nyujtott e füzetben a választmány mindazoknak, kik heraldikai és genealogiai kutatásokkal foglalkoznak és nagyban megkönnyítette a folyóiratban eddig megjelent becses anyag áttekintését és használatát. A választmány intézkedett, hogy a jeles indexet 200 frtos alapító és pártoló tagjaink méltányossági okokból díjmentesen megkapják; a többire nézve pedig reményét fejezi ki, hogy a szükséges segédkönyv és a folyóirat kiegészítő része iránt tagtársaink sorában ezentúl nagyobb kereslet fog mutatkozni, mint a mennyivel most, megjelente után egy félévvel, dicsekedhetünk.

De ideje immár, hogy a Turul hasábjain közzétett tudományos anyag ismertetésére térjek. Annak változatossága és tudományos érdeke a következő rövid felsorolásból eléggé kitünik.

A genealogia köréből vett dolgozatokkal kezdem a sort; mennyiségre nézve ezek felülmulják a czímertani tárgyúakat, miáltal folyóiratunk mult évi folyamának inkább genealogiai jellege van.

Első királyi családunk, az Árpádház, leszármazását, melyről nemrégiben egy tagtársunk tollából külön monographia jelent meg, ismertetvén *Nagy Géza* tagtársunk, néhány kritikai megjegyzésében alkalmat vett magának tisztázni az említett műben foglalt állításokat, s ezzel némi részben hozzájárulni ahhoz, hogy az első királyi ház teljes genealogiája végre kritikailag megállapítva álljon rendelkezésünkre.

Egy másik fejedelmi család, a Rákócziak, családfájának kiegészítéséhez a korszaknak nagyérdemű történetírója, *Thaly Kálmán* vál. tag szolgáltatott új, ismeretlen adalékokat. Ezek egyrészt Rákóczi József herczeg természetes leányának kérdését tisztázzák, másrészt kiegészítik a család régi, Ferencz bárótól leszármazott ágán a családfa hézagait; e közleményéhez t. tagtársunk újabb pótlásokkal is járult. Közleménye kapcsán *Bárczay Oszkár* tagtársunk, a Rákóczi-házzal rokonságba lépett vehéczi és laskodi Báncsy család czímerére, és Rákóczi Ferenczné, csanádi Nagymihályi Anna leszármazására vonatkozólag tett érdekes adatokat közzé.

A nemzetségek leszármazottjainak, a leszármazás módjának és elágazásainak kutatása terén folyóiratunk kezdettől fogva sok dolgozattal és új eredménynyel gazdagította a szakirodalmat. Az elmult évben kiváló figyelmet keltett az az értekezés, melyet *Karácsonyi János* vál. tag két ősrégi családnak, a Csákyaknak és Becskyeknek közös eredetéről, leszármazásáról írt; a két család közös eredete eddig is tudva volt, de a genealogiák az elágazás idejére nézve nem adtak pontos felvilágosítást. Az említett dolgozat tisztázza a kérdést és kimutatja, hogy a közös törzs még a XIII. század végén szakadt három ágra, melyeknek ketteje, a Csáky és Becsky-ág, ma is virágzik. Közös törzsül Istvánt, Erzsébet királyné tárnokmesterét mutatja ki, és elvetvén a Csák és Ákos nemzetségekről felmerült alaptalan combinátiókat, a Sidó nemzetségben látja azon genust, melyből a Csákyak, Becskyek és a kihalt szántai Petőfiek eredetöket vették.

Wertner Mór vál. tag három ősrégi család leszármazásához, birtokviszonyaihoz és történetéhez állította össze regesta-szerű kivonatokban az oklevéltárak kiadott okleveleinek adatait. Ezek: a Kórógyiak, kik a XIII. század elején élt Fülöptől veszik eredetöket; a Tornaiak, kiknek ismeretlen nevű közös őse ugyanazon korban élt, míg a család fiúágának kihalta 1406-ban következett be; Dr. Wertner harmadik közleményében pedig egy korábbi dolgozatához, az ónodi Czudarok történetéhez adott pótlásokat és igazításokat.

Hogy mennyi új és ismeretlen adat látott napvilágot folyóiratunk utolsó négy füzetében, melyek történelmi szereplésű családok leszármazását többékevésbbé tisztázzák: mutatja a következő rövid felsorolás.

Kandra Kabos tagtársunk az Aba nemből eredő Debrei családra nézve állította össze a genealogiai

adatokat; a család egyik sarjának, Debrői István kir. kincstartónak, előkelő, sőt vezérszerepe volt a Nápolyi László ellenkirály érdekében Zsigmond király ellen megindított mozgalomban. *Stessel József* úr, ki főkép vidéki lapokban a dunántúli régi birtokos családok történetéhez számos becses adatot tett már közzé, az Athinai család birtokviszonyainak ismeréséhez néhány érdekes adattal járult. *Karácsonyi János* vál. tag a Rátót nemből eredő főúri Paksy család eredetét világította meg; összeállítván a család legelső őseinek stemmáját, melyen az országos legfőbb méltóságokat betöltő családtagok, kik nádori, báni, tárnokmesteri stb. tiszteket viseltek, szerepelnek. Ugyanő egy nagyérdekű, 1540 tájáról való genealogiai feljegyzést közölt, mely az iklódi Désy család néhány nemzedékéről ad számot. *Puky Andor* tagtársunk a Matucsinaiaknak a XIII. század elejéig visszamenő leszármazását tisztázta; a család ősei közt egyik IV. Béla idejében az ország nádora, míg ennek negyedízi leszármazottjai már csak alispáni tisztet töltenek be.

Nem érdek nélküli az az 1708-ból való genealogiai feljegyzés, mely a Viczay és Héderváry családok eredetét és elágazását tartalmazza, és melyet a br. Perényi család levéltárából *Dr. Komáromy András* vál. tag ismertetett meg velünk. Ily genealogiai feljegyzések, kivált ha azok egykorúlag, a család érdekelt tagja által történnek, mint hiteles kútfők nagy értékűek; és ezek közt is a legbecsesebbek egyike az, a melyet *Szell Farkas* vál. tagnak köszönhetünk. Szápáry Péter, családjának kiváló tagja, 1667-től haláláig, 1702-ig, pontosan feljegyzette a családjában történt genealogiai eseményeket, házasságát, tíz gyermekének születését, egyeseknek elhalálozását, a legszabatosabb dátumokkal, még az óra megjelölésével is, mikor az illető családi esemény történt. E feljegyzések sokban kiegészítik a főúri család nemzedékrendjének hézagait és pontos adataikkal a legmegbizhatóbbak.

Csergheő Géza vál. tag a Buthkai Wiczmándy családról iparkodott a családi levéltár adatai nyomán bebizonyítani, hogy e család fiúágon a Guthkeled nemzetségnek leszármazottja; eddig ugyanis az volt felőle a hiedelem, hogy a Wiczmándyak nőágon, a Buthkayak révén, állottak vérszerinti kapcsolatban az említett generatióval. — Az Alapyakról, a Dunántúlnak ez előkelő régi családjáról, *Salamon Vincze* tagtársunk ismertetett meg több nagyérdekű levéltári adattal.

Ezen kisebb családtani közleményeken, adalékokon kívül folyóiratunk az elmult évben több teljes családi genealogiát, nagyobb családtani dolgozatot közölt, melyeknek mindegyike bő levéltári kutatások mellett és az oklevéltárakban közölt anyagnak lelkiismeretes felhasználásával készült.

Első helyen kell megemlítenem azt az élénken irott, meglepő eredményekben bővelkedő terjedelmes dolgozatot, melyet *Dr. Komáromy András* vál. tag a borsodi és ugocsai Szirmayakról irt. Az ügyvédi fogásoknak száz meg száz furfangja, a nyereségvágy, jogkiforgatás sokféle praktikája, melylyel egy ambitiosus eszes férfi minden eszközt felhasznált, hogy magát genealogiailag egy hasonnevű más családdal összekösse, jogainak részesévé tegye: a családtörténet tisztázásán kívül oly jellemző kulturképet ád a korról, mely ritkítja párját. Az az élénk ecsetelés, a hogy az érdemes szerző e képet vázolja, fokozza a dolgozat érdekes voltát, mely eddig megjelent részeivel kíváncsivá tesz a nemsokára várható befejezésre, a kifejlésre.

Egy másik nagyobb dolgozat *Petrovay György* tagtársunké, melynek befejezése szintén legközelebbi füzetünkben várható. A családi mult iránt érzett kegyelet bírta rá tagtársunkat, hogy széles alapra fektetett levéltári kutatások és minden hozzáférhető adat felhasználásával foglalkozzék Máramaros megye egyik legrégibb, e néven kihalt családjának, a Dolhayaknak történetével, melynek egy ága, a szerző családjának nevén, ma is virágzik. A családtörténet a XIV. század közepéig nyúlik vissza, ekkor élt az a Szaniszló vajda, kitől a család 1708-ban történt kihaltáig szakadatlan sorban lehozható. A család eredetének megvilágítása összefügg a máramarosi oláh incolatus kérdésével, és e körülmény alkalmat szolgáltatott tagtársunknak arra, hogy Máramarosmegye régi népesedési mozgalmaival, az oláh beköltözés körülményeivel behatóbban foglalkozzék, miáltal dolgozatának nagyértékű történelmi hátteret adott.

Szintén a család történelmi multjának kegyelete bírta rá két tagtársunkat, hogy saját családjuk leszármazását lehetőleg tisztázzák. *Törös Sándor* úr megírta az oroszlánosi Törös család történetét, melynek egyik kimagasló tagja, János, a linczi békekötésben oly kiváló szerepet vitt. A család legrégibb ismert őse Lőrincz, ki 1551-ben kap püspöki adományt, kétségtelenül tőle származik a család ma is virágzó két ága; azonban okiratok hiánya miatt a leszármazás szakadatlan sorban ki nem mutatható. Négyesi *Szepessy Béla* tagtársunk is saját családja történetének megírásával róvta le kegyeletét családja multja iránt. A még nemrég bárói ágon is virágzott család leszármazása csak a XVI. század végétől mutatható ki összefüggőleg, bár minden körülmény arra utal, hogy eredetét sokkal régibb időben kell keresnünk.

Kis Bálint tagtársunk, most már választmányunk tagja, a lefolyt évben is folytatta azon tanulmányait, melyekkel családtörténelmünk elhanyagolt ágát, az erdélyi régi családok leszármazását annyi érdekes új

eredménynyel gazdagítá. Az, a mit a homoród-szentpáli Szentpáli családról közölt, érdekesen és lényegesen kiegészíti folyóiratunknak egy korábbi közleményét. Komáromy András tagtársunk, mikor e családról írt, adatait a család ugocsai ágának levéltárából meríté; míg Kis Bálint tagtársunk közleményének forrása az erdélyi ág iratai. A kettőnek találkozásai és kölcsönös kiegészítései emelik a leszármazási táblák hitelességét. Egy másik közleménye az enyingi Török családról szól. A szerző rendelkezésére állott okmányokból a család erdélyi ágának leszármazása egészen más alakot nyert. Négy nemzedéken át virágzott ez ág, kiváló érdemeket szerezvén hadi téren; utolsó nősarja, Katalin, pedig Báthory Gábor fejedelemmel kötött viszonya által tette nevét hirhedté. Utolsó dolgozatában az Inczédi és a belőle kiágazott br. Jósinczi család leszármazását tette közzé. Tartalmas közleményei már eddig is sokkal járultak az erdélyi bonyodalmas genealogiai viszonyok tisztázásához.

A genealogia tudománya részére tájékoztatót nyujtott *Kandra Kabos* tagtársunk az által, hogy megkezdé azon családok neveinek közlését, melyekre nézve az egri káptalan hiteles helyi levéltárában adatok találhatók. Ha a hiteles helyi levéltárak őrei követnék e példát, mily becses, mily gazdag tájékoztatót nyujtanának a magyar genealogusoknak.

Az átmenetet a genealogiából a heraldika körébe *Fraknói Vilmos* vál. tag közleménye képezi. A magyar történetírásnak hervadhatatlan érdemű férfia, ki élete feladatául tűzte ki a vatikáni történelmi anyagnak hazánkra vonatkozó részét kikutatni, közzétenni és feldolgozni, eredményes kutatásaiban talált a mi számunkra valót is. Zsigmond király 1433-ban császárrá koronáztatása érdekében Rómában tartózkodván, kisérete tagjai közt túlnyomó részt magyarok voltak, az ország legelőkelőbb, főrangú családjainak sarjai. Ezek részére kieszközölte IV. Eugén pápánál, hogy a nekik szóló bullákat a pápai kanczellária díjtalanul állítsa ki. A kiséret felhasználta a kedvező alkalmat és tömegesen, száznál több folyamodásban, kértek a pápától kedvezményeket magok és családtagjaik részére. E kérvények az úgynevezett supplicatio-regestákban korunkra jutottak, tömérdek becses genealogiai adatot juttatván reánk legelőkelőbb családaink tagjairól, melyeknek becsét emeli az az áttekinthető összeállítás, a hogyan érdemes tagtársunk azt rendelkezésünkre juttatta. Zsigmond római tartózkodását arra is felhasználta, hogy kedvezményeket eszközöljön ki a pápánál saját alapítása, a magyar sárkány-rend részére. E tárgyban két kérvényt intézett a pápához; mindkettő merőben ismeretlen adatokkal járul e specialis magyar intézmény történetéhez, melynek multjával folyóiratunkban már számos közlemény foglalkozott.

Így legutóbb is *Berzeviczy Edmund* tagtársunk megfelelő magyarázat kiséretében közzétette a rendnek jelvényét, a mint azt a Grünenberg-féle 1483. évi czímereskönyv ábrázolja, és valószinütlenné teszi egyes német íróknál fel-felmerülő azon nézetet, mintha Zsigmond 1418-ban a római sz. birodalom részére külön sárkány-rendet alapított volna.

A szorosan heraldikai tárgyú dolgozatokra térvén át, első sorban kell megemlékeznem *Csoma József* vál. tagnak az Aba nemzetség czímer-kérdéséről írt és egyik vál. ülésünkön fel is olvasott dolgozatáról. A nagyértékű közlemény merőben megváltoztatja eddigi felfogásunkat a nemzetség czímeréről. Eddig úgy tudtuk, és kételyek nem is merültek fel az iránt, hogy a nemzetség czímere a pólya, hol egyes, hol többes számban alkalmazva; t. tagtársunk heraldikai inductió útján arra az eredményre jut, hogy e pólya a nemzetség leszármazottjainak czímerében csak méltóság-jelvény; a nemzetség közös czímere, melyet ma is élő sarjadékai használnak: csőrében zöld koszorút tartó fekete sas, vörös mezőben. — Másik nagyérdekű dolgozatában az olasz renaissance hatását vizsgálja hazai heraldikánkra. Számos példával megvilágított értekezéséből látjuk, hogy a renaissance hatása leginkább a II. Ulászló és II. Lajos korabeli czímerekben nyilvánul; abban a korban, mikor az élő heraldika hanyatlásával a czímerek veszítenek heraldikai tisztaságukból, ellenben kivitelük, diszítésük által a miniature-festészet remekeivé válnak.

A bemutatások során ismertetett czímereslevéleknek számát két színnyomatú mellékletünkkel nagyobbítottuk. Mindkettő dunántúli családé, és egy esztendő terméke. Egyiket a Gyalókay, másikat a Szecsődy, ma is virágzó családok őse nyeri 1418-ban Zsigmond királytól. Mindkettőt másodelnökünk, *Vagy Imre* ismertette, bő genealogiai és családtörténeti adatokkal is kisérvén azok heraldikai méltatását. — E két czímerrel együtt folyóiratunk eddigelé 38, mohácsi vész előtti czímerképet tett közzé színes hasonmásban, és e számból 26 Zsigmond király korára esik.

1526. év előtti czímereslevéllel ismertetett meg *Dr. Illéssy János* tagtársunk, közölvén a Vrana család czímerére vonatkozó adatokat. A család czímerét II. Lajos királytól 1520-ban nyerte; az armális eredetijét nem ismerjük, szerencsére azonban a czímer leírása megvan az újkori átiratban reánk jutott oklevél szövegében, a mi 1526 előtt nincs mindig így, s ennek alapján a hollót ábrázoló régi czímer construálható.

Régi heraldikai emlékeket ismertetett *Décsényi Gyula*, közölvén a magyar király czímeres tornaöltözetét abból az értékes párisi XV. századi kéziratból, mely az aranygyapjas rend legelső lovagjainak színes

képeit főúri családok czímereivel egyetemben tartalmazza; a másik emlék a XIV. századi hirneves Manessecodex magyar lobogója, mely az ország czímerét az Anjoukéval összetéve oly modorban ábrázolja, a hogy az a képes krónikában is látható. A közlemény, melynek első darabjához a Tört. Életrajzok szerkesztőségével közösen készíttetett színes melléklet is járult, érdekes adalékot nyujt azon felfogáshoz, melyben hazánk heraldikai jelvényeit a távol külföld részesité.

Két nagy táblán, a Tört. Életrajzokkal egyidejűleg, folyóiratunk is közlé a drezdai kir. könyvtár két becses kéziratában fenmaradt erdélyi czímeres zászlók színes képét. A kézirat rajzai azon, hadi zsákmányként a császáriak kezébe jutott zászlók képeit adják, melyeket Básta és Mihály vajda a goroszlai csatában 1601-ben foglaltak el Báthory Zsigmondtól. Érdekes az ábrázolás módja, miként alkalmazták a czímereket zászlókon; s e tekintetben *Dr. Mika Sándor* úrnak rólok írt közleménye teljesen tájékoztat az emlékek történelmi, heraldikai és hadtani érdekéről. Ugyane tárgyról több felvilágosító és pótló adatot *Thaly Kálmán* vál. tagnak köszönhetünk.

Egy közleményünk megismertette a kihalt rátóthi Gyulaffy családnak teljességében eddig ismeretlen grófi czímerét az eredeti grófi diploma után. *Csoma József* vál. tag egy 1641-iki érdekes kötelezvényt közölt, melyben a jobbágy erős hit alatt fogadja, hogy földesurának tudta és akarata nélkül magát meg nem nemesítteti és czímereslevelet nem szerez. Végül bezárja a heraldikai közlemények sorát *Tagányi Károly* vál. tagnak tanulságos véleménye, melylyel Makó városa felhivására és a választmány kérésére a város pecsétjét megmagyarázza, eredetét megállapítja és mindennek alapján azt szabatosan leírja.

A heraldika társtudományát, a pecséttant, folyóiratunkban két közlemény képviseli. *Kandra Kabos* tagtársunk az egri püspökök pecsétjeit állította össze a legrégibb fenmaradt emléktől a mohácsi vész idejéig. Főforrásául az egri egyháznak eddig meglehetősen kiaknázatlan levéltára szolgált, melyből dolgozatában sok becses sphragistikai anyagot tett közzé. Az emlékek méltatása folyamán bő alkalma nyílt a buzgó kiadónak azok egyháztörténeti, családtani és heraldikai oldalára is kiterjeszkedni. — Nem érdektelen, sőt párját ritkító adalék az, a mit *Illéssy János* tagtársunk a kassai ev. ref. egyház pecsétjének adományoztatásáról közölt. Megtudtuk ebből, hogy az egyház mai napig használt pecsétjét, a fiait saját mellének vérével tápláló pelikánt, gr. Wesselényi Ferencz 1666. évi nádori adományának köszönheté.

Ime, t. nagygyűlés, a szaktudományaink terén elért eredmények, melyeket társulatunk mult évi munkásságául felmutathat. Nem mondhatja senki, hogy elhanyagoltuk szaktudományaink egyik-másik körét; közleményeinkben iparkodtunk változatos anyagot nyujtani s munkásságunkat és folyóiratunk terjedelmét megtartani abban a keretben, mely a rendelkezésünkre álló anyagi eszközöket meg nem haladja.

Jelentésem hátralévő részével, mely a társaság belső életéről számol be, röviden végezhetek.

A pénztári állapotot és alaptőkénk mennyiségét illetőleg bátor vagyok a felolvasandó pénztárnoki jelentésre utalni. Annyit azonban már most is megemlíthetek, hogy alaptőkénk a tavalyi nagygyűlésen kimutatott 12,000 frtról 13,000 frtra emelkedett; ez emelkedés részint a f. év első felében végrehajtott járadék-conversiónak, részint új alapítványoknak eredménye. Igaz ugyan, hogy ez emelkedés által a kamatcsökkenés következtében jövedelem-szaporulat nem állott be; de ez nem hat visszásan társulatunk működésére, mert viszont egyéb jövedelem-forrásunk, a tagdíjak befolyása, örvendetes emelkedést mutat. A folyó évre előirányzott jövedelmet az eredmény már most is, mikor az év végétől még néhány hét választ el, messzire fölülmulja.

Habár a tavaly betöltött tíz év végével társulatunk kebeléből alapszabályainkban biztosított joguknál fogva többen kiléptek, habár a kérlelhetetlen halál nagyban pusztított tagtársaink közt: a veszteséget túlszárnyalja az a szaporodás, melyet tagjaink száma mult nagygyűlésünk óta felmutat. Alapító tagjaink száma 3-al, pártoló tagjainké 6-al, az évdíjasoké 40-al gyarapodott. Kivált Széll Farkas, Szent-Iványi Zoltán és Petrovay György tagtársaink elismerésre méltó buzgalmának sikerült társulatunk részére számos új tagot szerezni.

A jövedelmeink terén mutatkozó örvendetes emelkedés azonban még mindig nem érte el azt a fokot, hogy megkezdett vállalatunknak, a Nemzetségi Zsebkönyvnek folytatására gondolhatnánk mindaddig, míg azon kötelezettségeknek, melyek a megjelent első kötetet terhelik, eleget nem tettünk. Erre rövid idő multán kilátás levén, bizton hiszem, hogy az anyagiak meglétével megtaláljuk azt a szellemi erőt is, mely a nagy nehézségekkel járó vállalat szerkesztésére nemcsak kész, de alkalmas is.

Társulatunk tisztikarában a lefolyt évben változás nem állott be. A tavalyi nagygyülés újra megválasztá a társaság elnökségét, a f. évi első vál. ülés pedig a társaság titkárát és a folyóirat szerkesztőjét további öt esztendő tartamára. Választmányunk kiegészitést nyert *Kis Bálint* cs. és kir. kamarás és pártoló tagtársunk személyével, kinek az erdélyi genealogiai viszonyok tisztázása terén szerzett érdemeiért a választmány őszinte elismerését e választás által fejezte ki. Külföldi levelező tagunkká választottuk *Crollalanza* urat, a pisai olasz kir. heraldikai akadémia főtitkárát, azon

szives és lekötelező előzékenységéért, melyet társulatunk iránt tanusított, nemkülönben a szaktudomány terén szerzett érdemeiért.

Az olasz kir. heraldikai akadémiával kiadványainkra nézve csereviszonyba léptünk és megteszszük a szükséges intézkedéseket arra, hogy a többi hasonczélú társulatok közt és köztünk szintén ily csereviszony létesüljön.

Választmányunknak egy nagyérdemű tagját veszítettük el halálozás által. *Gr. Sztáray Antal* alapító tag, a tudomány pártolásáról és a művészet támogatásáról ismert főúr, f. évi aug. 29-én megszünt élni. A gyászban, melyet halála híre okozott, társulatunk is őszintén részt vesz; mert benne oly férfiút vesztettünk, kinek szaktudományunk sokat köszönhet. Elég a gr. Sztáray oklevéltárra, e mintaszerű kiadványra utalnom, melylyel a bőkezű, áldozatkész, ne meslelkű főúr a legszebb emléket állította magának, családjának, nemzetségének.

Jelentésem végére érve, csak azon egy reményt és óhajt fejezem ki, vajha az az emelkedés, mely társulatunk életében anyagi és szellemi téren észlelhető, állandó arányokban növekednék a jövőben is, hogy így társaságunk elérje saját virágzásában azt a jutalmat, melyet a tisztességes, zajtalan munka megérdemel.

Kérem a t. nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Fejérpataky László
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

Gritzner: Handbuch der Ritter- u. Verdienstorden aller Kulturstaaten der Welt, innerhalb des XIX. Jahrhunderts. Leipzig, Weber, 1893.

Azon általános érdeklődésnek, mely napjainkban úgy a nemesi czímek és kiváltságok, mint pedig a különböző rendjelek iránt nyilvánul, elétünk fekvő kézikönyv minden tekintetben eleget tesz, s a legmesszebbmenő igényeket is kielégítheti, a mennyiben valaki alapos és megbizható informatiót akar szerezni a különböző államok rendjeleiről.

A rendjelekről szóló irodalom ugyan elég tekintélyes és jeles kézikönyvekben nem szűkölködik. Hogy mind e mellett a jelen művet valóban hiánypótló munkának nevezhetjük, annak oka főleg abban rejlik, hogy aránylag olcsó ár mellett pontos és megbizható leirását, illetve rajzát adja az egyes rendjeleknek, s főkép a nagy közönségnek, mely eddig ilynemű ismereteit leginkább a lexikonok gyakran nem megbizható adataiból merítette, fog jó szolgálatot tenni.

A munka, mint czíme is mutatja, a világ összes kulturállamai rendjeleinek leirását adja. Szerzője felhasználta az eddig megjelent s a rendjeleket ismertető irodalmat, továbbá az egyes rendjelek szabályait, kimutatásait, hivatalos leirását stb. mind. Az egyes államok alphabetikus sorrendben követik egymást, s ezen belül az illető rendjelek rangfokozatuk szerint. Minden egyes rendjel rövid történetét, a rendjelnek, szalagiának, viselési módjának, az elnyerhetés módozatának, a ruházatnak stb. részletes és pontos leirását adja. Becsét nagyban emeli a szövegben adott 760 rajz, melyek az egyes rendjeleket, lánczokat, csillagokat stb. tüntetik fel. A munka, melytől az elismerést meg nem tagadni nem lehet, minden e tárgygyal foglalkozónak jó szolgálatot fog tenni. Á. A.

A Siebmacher-féle magyar czímeres-könyv befejező részéből, a pótlék-kötetből, ismét két füzet fekszik előttünk. A nemrég megjelent 2-ik és 3-ik füzet a *Buzlay-Kossovich* családokat foglalja magában, részint kiegészítéseket közölvén a nagy mű főrészéhez, részint merőben új heraldikai és genealogiai anyagot. Gazdag tartalmuknak jellemzésére elég kiemelni, hogy pl. a most megjelent két füzetben nem kevesebb, mint 26 régi, 1526 év előtti időből származó czímeres-levélről találunk említést, melyeknek sorát — eddigi szokásunk szerint — most is megismertetjük olvasóinkkal. A legrégibb czímeres-levél Károly királyé, melyet 1326-ban ád az erenyei *Herczegh* családbelieknek. Zsigmond királytól valók a következők: 1415-ből a *Komjáthy*, a *Dobay* és a *Buzlay;* 1418-ból az *Enghi*, a hassághi *Farkas*, a *Gyalókay*, 1431-ből a *Kistárkányi* és a *Györögi*, 1432-ből a *Herencsényi*, 1434-ből a bachyai *Dempse*, és Zsigmond idejéből való még (de évszám nélkül) a *Kismaróthy* családok armálisa. V. László királytól: 1456-ból a betlenfalvi *Fodor* és a *Disznósy* (a *Cseri*ekkel együtt); 1458-ból a czoborszentmihályi *Czobor* családoké. Mátyás királytól: 1462-ből a *Chasari* (a Petneházyakkal együtt), 1466-ból a mariasóczi *Erdőgh*, 1467-ból a *Gosztonyi*, 1489-ből a sánkfalvi *Heős* családé. II. Ulászlótól: 1494-ből a *Castelliono*, 1496-ból a *Hangácsy* és a butkai *Kezeg*, 1505-ből a *Csicsery* és 1510-ből a farnasi *Keczeli* családoké. II. Lajostól: 1522-ből a *Gellyei* családé és 1526-ból *Campanellis* de Bursel Jánosé. Ez utóbbi nevezetes emlék, mert benne — a mi a legnagyobb ritkaság — a czímer festője is megneveztetik. E ritka érdekű oklevél eredetije a bécsi udv. kamarai levéltárban van (a Siebmacher tévesen ír állami levéltárt). A János királytól származó ritka czímeres-levelek száma is szaporodik egygyel, a *Dévay* család 1538. évi armálisával. — E füzetekben találjuk leírva a *Guthkeled*, *Győr*, *Héder*, *Hermány*, *Hunt-Pázmán*, *Ják*, *Kacsics*, *Káta*, *Keled* nemzetségek czímereit, azon családok pontos feltüntetésével, melyek e nemzetségekből vették eredetöket. Terünk nem engedi, hogy részletezzük e füzetek heraldikai és genealogiai érdekességét és becsét. A szakember teljes elismeréssel adózik azért a lelkiismeretes fáradságért és tudományos kritikáért, melylyel a füzeteket az érdemes szerkesztők, *Csergheő Géza* és *Csoma József* urak összeállították.